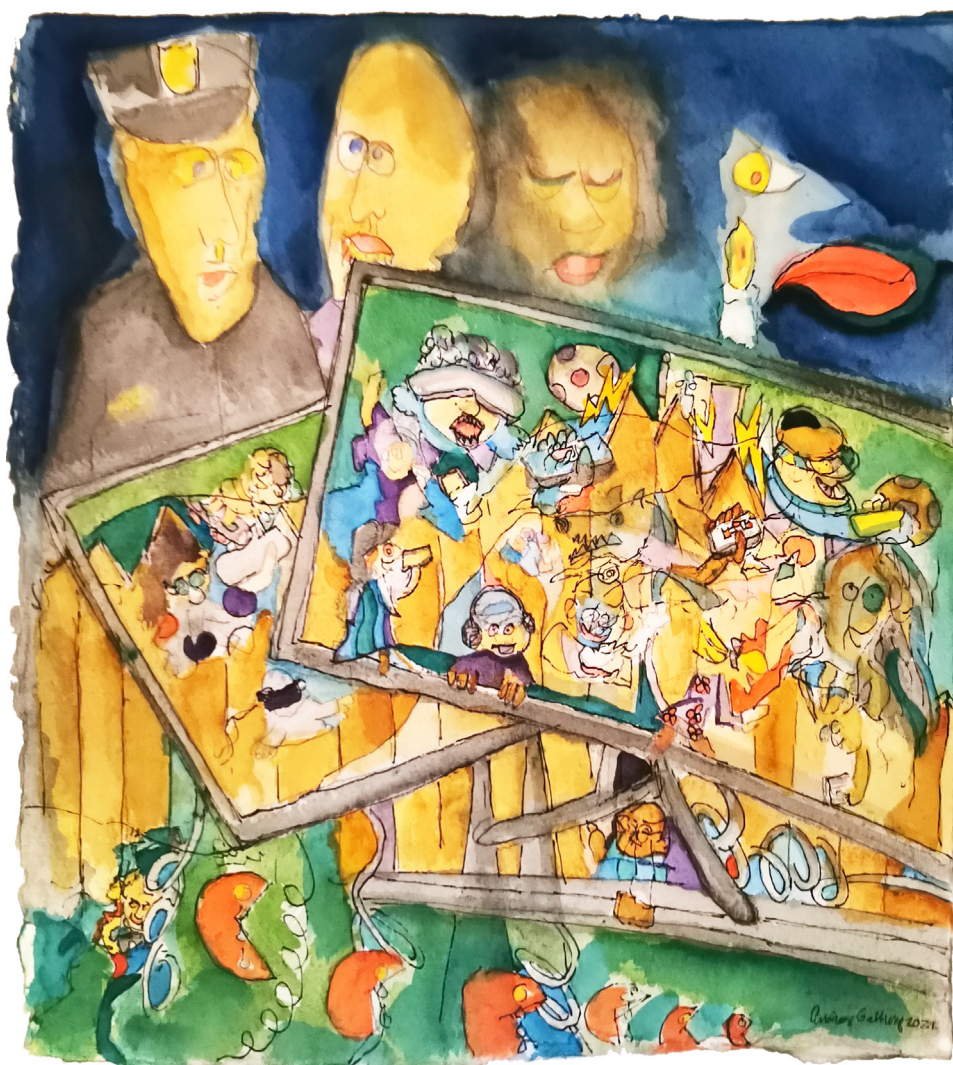

NOU

Norges offentlige utredninger 2021:3

Barneliv foran, bak og i skjermen

Utvalg for beskyttelse av barn og unge mot skadelig medieinnhold
– med særlig vekt på pornografisk og seksualisert innhold

Norges offentlige utredninger 2021

Seriens redaksjon:
Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon
Teknisk redaksjon

1. Endringer i verdipapirhandelloven
Finansdepartementet
2. Kompetanse, aktivitet og inntektssikring
Arbeids- og sosialdepartementet
3. Barneliv foran, bak og i skjermen
Kulturdepartementet

NOU

Norges offentlige utredninger **2021:3**

Barneliv foran, bak og i skjermen

Utvalg for beskyttelse av barn og unge mot skadelig medieinnhold
– med særlig vekt på pornografisk og seksualisert innhold

Utredning fra et utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 7. juni 2019
Avgitt til Kulturdepartementet 15. mars 2021

ISSN 0333-2306
ISBN 978-82-583-1473-5

DepMedia

Til Kulturdepartementet

Utvalg for beskyttelse av barn og unge mot skadelig medieinnhold – med særlig vekt på pornografisk og seksualisert innhold ble oppnevnt ved kongelig resolusjon 7. juni 2019. Utvalget avgir med dette sin utredning.

Utredningen er enstemmig.

Oslo 15. mars 2021

Jon Wessel-Aas
Leder

Melanie Ekholdt Huynh

Daniel Schofield

Ola Johan Settem

Elisabeth Staksrud

Anne Katrin Storsveen

Thomas Wold

Ola-Kristian Hoff
Utvalgssekretær

Litteraturgjennomgangen er utarbeidet for utvalget av Niamh Ní Bhroin (forsker) og Siri Hausland Folstad (vitenskapelig assistent) ved Institutt for medier og kommunikasjon, Universitet i Oslo etter intervjuer om forskning på utvalgets områder.

Omslagsillustrasjonen er laget spesielt for utvalget av professor Andreas Galtung ved Institutt for rettsvitenskap, filosofi og internasjonale studier, Høgskolen i Innlandet etter samtaler med utvalgets leder og sekretær om utvalgets problemstillinger relatert til bildeprogramlov og mediejus.

Innhold

Del I	Barneliv foran, bak og i skjermen	4	Historikk og teknologisk utvikling	28
		7		
1	Innledning	9	4.1	Oppfatninger om barn, påvirkning og medier
1.1	Bakgrunn	9	4.2	Debatten om fjernsynet
1.2	Mandat	9	4.3	Teknologi, tilgjengelighet og nye muligheter
1.3	Sammensetning	12	4.4	Det teknologiske bakteppet, hvem setter aldersgrenser og innholdsbegrensninger
1.4	Tilleggsspørsmål til utvalget	12	4.5	Ikke lovmessige tiltak: opplysning / opplæring / foreldrekontroll
1.4.1	Vurdering av Barneombudets klagerett på aldersgrenser på film	12		
1.4.2	Vurdering av forhånds-klassifisering etter bildeprogramloven	12	5	Medieeffekter og skadelig medieinnhold
1.5	Utvalgets arbeid og hvem som har gitt innspill	13	5.1	Medieeffekter
1.5.1	Møter	13	5.2	Medieskadelighet
1.5.2	Dialog med andre	13	5.3	Litteraturgjennomgang – sammendrag
1.6	Eksterne oppdrag	13	5.4	Generelt om undersøkelser
2	Sammendrag og hovedelementer i utvalgets forslag	15	5.5	Undersøkelse av variasjoner i aldersgrenser
2.1	Forholdet til mandatet	15	6	Spesielt om seksualundervisning og digital kompetanse
2.2	Forslagene	17	6.1	Om mediekompetanse og digital kompetanse
3	Begreper og avgrensninger	19	6.2	Begrepene
3.1	Generelle avgrensninger	19	6.3	Mediekompetanse og digital kompetanse i praksis
3.2	Lovmessige avgrensninger	21	6.4	Om seksualundervisning
3.3	Beskrivelse av parallelle arbeider	22	7	Gjeldende rett – barn og bildeprogram
3.3.1	Anmodningsvedtak om skjerming i skolen	23	7.1	Bildeprogramloven og internasjonale forpliktelser
3.3.2	Høringsnotat om endringer i straffeloven (bilder som er særlig egnet til å krenke privatlivets fred)	23	7.2	Nærmere om AMT-direktivet
3.3.3	Strategi mot internettrelaterte overgrep mot barn	24	7.2.1	Innledning
3.3.4	Handlingsplan for forebygging av selvmord	24	7.2.2	AMT-direktivt og vern av mindreårige
3.3.5	Ytringsfrihetskommisjonen	24	7.2.3	Endringsdirektivet – inkludering av videodelingsplattformer
3.3.6	Kulturmelding – barn og unge	25	7.2.4	Oppsummering
3.3.7	Influencere, markedsføring og klageorganer	25	7.3	Bildeprogramloven
3.3.8	UngIDag-utvalget: NOU 2019: 19 Jenterom, gutterom og mulighetsrom, Likestillingsutfordringer blant barn og unge ...	26	7.3.1	Innledning
3.3.9	Nye læreplaner og opplegg for seksualundervisning	26	7.3.2	Virkeområdet
3.3.10	Personvernkommissjonen	26	7.3.3	Bildeprogramlovens skadelighetsbegrep
3.3.11	Varslet nasjonal strategi for trygg digital oppvekst	26	7.3.4	Tiltak for å verne mot skadelig innhold
3.3.12	... og i og for seg veldig mange andre initiativer	26		

7.4	Fremmed rett	66	10.3	En skoleeier – Bærum kommune	94
7.5	Utvalgets vurderinger av bildeprogramloven	66	10.4	Et tilbud utenom skole – Ung Arena, Oslo Sør	94
7.5.1	Generelt	66	10.5	Utdanningsforbundet	94
7.5.2	Vurdering av forhånds-klassifisering etter bildeprogramloven	67	10.6	Elevorganisasjonen	95
7.5.3	Vurdering av Barneombudets klagerett på aldersgrenser på film	67	10.7	Barnevakten	95
8	Grunnlov og internasjonale konvensjoner	69	10.8	Norsk filminstitutt	95
8.1	Innledning	69	10.9	Barneombudet	96
8.2	Ytringsfrihetens betydning	69	10.10	Barneombudets ekspertpanel	96
8.3	Statens beskyttelsesplikt	72	Del II	Utvalgets anbefalinger	97
8.4	Barnekonvensjonen	73	11	Utvalgets anbefalinger	99
8.4.1	Rettskildebildet	73	11.1	Hovedpunkter	99
8.4.2	Barnekonvensjonens innhold og oppbygging	74	11.2	Kunnskap	99
8.4.3	Barnekonvensjonen og skadelig medieinnhold	76	11.3	Koordinering	101
8.4.4	Nærmere om Barnekonvensjonen artikkel 17	78	11.4	Kommunikasjon	102
8.4.5	Forholdet mellom BK artikkel 17(e) og øvrige konvensjonsrettigheter	80	12	Kort om økonomisk/ administrative konsekvenser ...	104
8.4.6	Hva beskyttelsesplikten går ut på	82	Vedlegg 1		
8.4.7	De hovedføringer som følger av Barnekonvensjonen	90	Barneombudets uttalelse til utvalget	105	
8.5	Sammenfatning	91	Vedlegg 2		
9	Om nettpatroljer og politiets arbeid	92	Litteraturgjennomgang	109	
10	Utvalgets undersøkelser	93	1	Innledning	112
10.1	Et knippe uformelle samtaler	93	2	Teoretisk utvikling på feltet	115
10.2	Elever og ungdom	93	3	Metode	123
			4	Innholdsrelaterte skader, del I	126
			5	Innholdsrelaterte skader, del II	146
			6	Kontaktrelaterte skader	172
			7	Atferdsrelaterte skader	179
			8	Overordnede oppsummeringer	198
			9	Referanser	203

Del I
Barneliv foran, bak og i skjermen

Kapittel 1 Innledning

1.1 Bakgrunn

23. mars 2017 fremsatte stortingsrepresentantene Knut Arild Hareide, Olaug V. Bollestad, Anders Tyvand, Geir Jørgen Bekkevold og Kjell Ingolf Ropstad et representantforslag om flere tiltak for å beskytte barn mot pornografi: Dokument 8:74 S (2016–2017).

Intensjonene om å beskytte barn mot pornografi og økt seksualisering fikk bred støtte i justiskomiteen og debatten. Derimot var det forskjellige synspunkter på valg av virkemidler. Stortinget fattet vedtak 23. juni 2017:

Vedtak 892

Stortinget ber regjeringen utnevne et tverrfaglig utvalg som har som formål å legge frem nye tiltak som i større grad beskytter barn mot pornografi og økt seksualisering.

Vedtak 893

Dokument 8:74 S (2016–2017) – Representantforslag fra stortingsrepresentantene Knut Arild Hareide, Olaug V. Bollestad, Anders Tyvand, Geir Jørgen Bekkevold og Kjell Ingolf Ropstad om flere tiltak for å beskytte barn mot pornografi – vedlegges protokollen.

Ansvar for oppfølgingen av vedtaket ble formelt overført fra Justis- og beredskapsdepartementet til Kulturdepartementet 4. juni 2018. Utvalgets mandat omfatter tiltak for økt beskyttelse av barn og unge mot skadelig medieinnhold generelt, likevel med særlig vekt på pornografi og seksualisert innhold. Utvalget er, i tråd med komiteens merknader i Innst. 433 S (2016–2017), først og fremst bedt om å utrede forebyggende, holdningsskapende og kompetansehevende tiltak.

Utvalg for beskyttelse av barn og unge mot skadelig medieinnhold – med særlig vekt på pornografisk og seksualisert innhold, ble oppnevnt ved kongelig resolusjon 7. juni 2019 og gitt følgende mandat:

1.2 Mandat

1. Bakgrunn

I anmodningsvedtak nr. 892 har Stortinget bedt regjeringen «utnevne et tverrfaglig utvalg som har som formål å legge frem nye tiltak som i større grad beskytter barn mot pornografi og økt seksualisering.»

Justiskomiteens innstilling i saken (Innst. 433 S for 2016–2017) beskriver en bekymring om at barn eksponeres for økt seksualisering i tidlig alder og understreker viktigheten av god og riktig informasjon om seksualitet og grensesetting. Komiteen legger til grunn at forslagsstillerne foreslår to ulike strategier for beskyttelse av barn mot pornografi – for det første kunnskapsformidling og forebyggende tiltak, for det andre blokkering og filtrering av digitale kilder. Komiteen «slutter seg til forslagsstillernes strategi om å bruke informasjon og holdningsskapende arbeid for å beskytte barn mot pornografi».

Kulturdepartementet legger til grunn at temaet for anmodningsvedtaket i hovedsak er skadevirkninger på barn av eksponering for medieinnhold, spesielt i tilknytning til innhold i elektroniske medier.

Problemstillingene som knytter seg til barns eksponering for pornografisk og seksualisert innhold er i stor grad tverrsektorielle, og utvikling av tiltak er relevant på en rekke ulike områder. Beskyttelse av barn, og ivaretagelsen av deres behov og rettigheter står helt sentralt.

Kulturdepartementet har hovedansvaret for mediepolitikken, herunder mål og virkemidler knyttet til barn og unges mediebruk. Bildeprogramloven¹ gir anvisning på et beskyttelsessystem for alle typer audiovisuelle medier, og stiller krav til fastsetting av aldersgrenser, informasjon og ulike beskyttelsestiltak. Justis- og beredskapsdepartementet har ansvar for straffeloven,

¹ Lov 6. februar 2015 nr. 7 om beskyttelse av mindreårige mot skadelige bildeprogram

som blant annet gjør fremstilling av seksuelle overgrep mot barn, ulovlig pornografi mv. straffbart. Barne- og likestillingsdepartementet har ansvar for barne- og ungdomspolitikken og koordinering av arbeidet mot vold og seksuelle overgrep mot barn. Kunnskapsdepartementet har ansvar for vilkår knyttet til opplæring mv.

Flere tiltak bidrar til å møte utfordringene på feltet. Medietilsynets Trygg Bruk-arbeid (Norges «Safer Internet Centre») har som mål å hjelpe barn og unge til å få en tryggere og bedre digital hverdag, gjennom utvikling av ressurser og samarbeid med andre aktører både i Norge og internasjonalt. Politiets nettpatrulje og ung.no er blant ressursene som når ut til mange med forebyggende informasjon. I samband med regjeringens *Opptrappingsplan mot vold og overgrep (2017–2021)* utarbeides det bl.a. en strategi mot internettrelaterte overgrep. *Trygge foreldre – trygge barn. Regjeringens strategi for foreldrestøtte (2018–2021)* ble lagt fram 29. juni 2018.

2. Mål

I Granavolden-plattformen slår regjeringen fast flere punkter som har relevans for dette utvalgsarbeidet:

«Regjeringen vil føre en politikk som legger til rette for at alle barn og unge får en trygg og god oppvekst som gir muligheter for alle. Barn og unge er vår viktigste ressurs. Hensynet til barnets beste er grunnleggende.»

«God seksuell helse er viktig for den enkeltes livskvalitet. Barn, unge og voksne trenger kunnskap og trygghet for å sette grenser og for å ta selvstendige valg om egen kropp og seksualitet.»

«Skolen skal både utdanne og danne, og være en trygg arena for mestring. Skolens viktigste oppgave er å utvikle elevenes kunnskaper, ferdigheter og forståelse, samt evne til å anvende kompetansen.»

Ett element i regjeringens mål om å sikre barn trygge og gode oppvekstvilkår, er barns rett til beskyttelse mot medieinnhold som kan være skadelig for deres velbefinnende. Denne retten slås uttrykkelig fast i Barnekonvensjonen artikkel 17, men kan indirekte også utledes av bestemmelser som verner om ytringsfriheten.

I tillegg pålegger EØS-avtalens direktiv om audiovisuelle medietjenester (AMT-direktivet) medlemsstatene å treffe egnede tiltak for å sikre at audiovisuelle bestillingstjenester som i alvorlig

grad kan skade mindreåriges fysiske, mentale eller moralske utvikling bare blir gjort tilgjengelig på en måte som sikrer at mindreårige vanligvis ikke får tilgang til slike programmer.

Barn og unge har rett til å motta og innhente informasjon, også i form av levende bilder, jf. Grunnloven § 100, den Europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 10 og Barnekonvensjonen artikkel 13. Etter Grunnloven § 100 fjerde ledd kan forhåndssensur og andre forebyggende forholdsregler likevel benyttes når det er nødvendig for å beskytte barn og unge mot skadelig påvirkning fra levende bilder. Infrastrukturkravet i § 100 sjette ledd slår videre fast at det påhviler staten en positiv forpliktelse til å legge til rette for en åpen og opplyst samtale. Det innebærer også en plikt til å vurdere tiltak som tilrettelegger for at barn og unge kan utøve sin ytringsfrihet gjennom kommunikasjonskanaler hvor de føler seg trygge.

Utredningen vil dermed ha som hovedmål å sikre barn nødvendig beskyttelse mot skadelig innhold. Samtidig må målsetninger og konkrete tiltak på området avveies mot og ivareta andre rettinger og hensyn, inkludert ytrings-/informasjonsfrihet og personvern/privatlivets fred.

3. Oppdrag

Utvalget skal:

1. Kartlegge og sammenstille eksisterende kunnskap om skadevirkningene av eksponering for ulike typer medieinnhold, og vurdere behovet for ytterligere undersøkelser eller forskning på området.
2. Beskrive og vurdere barns eksponering (tilgang og bruk) for skadelig innhold på elektroniske medieplattformer, inkludert utviklingen over tid og – i den grad det er mulig – skissere sannsynlige trender og kommende utvikling.
3. Gjøre rede for hvordan tilsvarende problemstillinger er håndtert i andre land. Det er nærliggende å se hen til de øvrige nordiske landene samt Nederland og andre land med tiltak som kan ha overføringsverdi.
4. Evaluere og vurdere lov 6. februar 2015 nr 7 om beskyttelse av mindreårige mot skadelige bildeprogram (bildeprogramloven), særlig med tanke på å identifisere begrensningene i rekkevidden av det beskyttelsessystemet som etableres gjennom loven.
5. Med utgangspunkt i analysene under punkt 1–4 i mandatet skissere alternative muligheter for økt beskyttelse av barn mot skadevirkninger av eksponering for innhold på elektroniske medieplattformer. I denne sammenheng bør

utvalget først og fremst vurdere forebyggende tiltak, inkl. holdningsarbeid og kompetansehevende tiltak som kan bidra til at barn bruker internett og ulike tjenester og innhold på en trygg og kompetent måte. Tekniske tiltak, for eksempel i form av filtrering og blokkering av digitale kilder, er ikke omfattet av utvalgets mandat.

6. Kartlegge omfanget av barns *egen* produksjon, publisering og deling av seksualiserte bilder (eller annet skadelig eller alvorlig skadelig innhold) på elektroniske plattformer. Utvalget skal videre vurdere mulige skadevirkninger av slik aktivitet, særlig for de som selv er avbildet, samt mulige tiltak for å forebygge slike skadevirkninger.
7. Inkludere barn og unges egne erfaringer og vurderinger i arbeidet. Dette skal gjøres på en ansvarlig og barnefaglig kompetent måte.

4. Avgrensning

Med «barn» menes i denne sammenheng personer under 18 år. Dette er i overensstemmelse med FNs barnekonvensjons artikkel 1 og internasjonal rett for øvrig. Dette er også i overensstemmelse med bruken av begrepet «mindreårig» i bildeprogramloven og annen lovgivning, inkl. straffeloven. Mandatet omfatter derfor ikke en vurdering av konsekvensene for voksne personer eller for samfunnet i sin alminnelighet av «seksualisering» eller eksponering for «pornografi» eller annet skadelig innhold.

Mandatet tar utgangspunkt i bildeprogramlovens forståelse av begrepene «skadelig innhold» og «alvorlig skadelig innhold», jf. loven § 2 bokstav h) og i) samt Prop. 123 L (2013–2014) punkt 6.4. Dette er en etablert skadelighetsnorm som er utviklet gjennom langvarig forvaltningspraksis basert på både bildeprogramloven og tidligere film- og videogramloven, kringkastingsloven mv. Skadelighetsbegrepet knytter seg etter dette til de emosjonelle/følelsesmessige og kognitive virk-

ningene som medieinnhold kan forårsake hos barn og unge i ulike aldersgrupper, som for eksempel at noe skaper angst, vekker uro eller virker skremmende. Med andre ord er utredningen ikke begrenset til «pornografi» (verken i straffelovens forstand eller forstått etter alminnelig språkbruk) eller voldsskildringer, selv om dette kan være særlig aktuelle typeeksempler på skadelig innhold. Utredningen er likevel ikke begrenset til lovens materielle virkeområde. Konsekvenser for barn av økt tilgang til seksualiserte bilder gjennom reklame, musikkvideoer, blogger osv vil derfor også inngå i utredningen.

Samtidig forutsetter mandatet at det skal foretas en sammenstilling og vurdering av eksisterende kunnskap om skadevirkningene av eksponering for ulike typer medieinnhold, noe som åpner for endringer i den skadelighetsnormen som dagens beskyttelsestiltak er basert på.

5. Generelt

Utvalget vil få et eget sekretariat, administrativt tilknyttet Kulturdepartementet. Utvalget kan ved behov innhente faglig bistand og innspill underveis, blant annet fra ressurs- og kompetansemiljøer og berørte myndigheter.

Utvalget skal legge utredningsinstruksen til grunn. Utvalget skal redegjøre for økonomiske, administrative og andre vesentlige konsekvenser av forslagene. Minst ett forslag (alternativ) skal være basert på uendret ressursbruk.

Utvalgets rapport i form av en NOU skal legges fram for Kulturdepartementet innen 1. juli 2020.

Utvalgets budsjett vil bli fastsatt av Kulturdepartementet. Om godtgjøring gjelder de til enhver tid gjeldende bestemmelsene i Statens personalhåndbok om godtgjøring mv. til leder, medlemmer og sekretærer i utvalg, samt supplerende retningslinjer fastsatt av Justis- og beredskapsdepartementet.

1.3 Sammensetning

Utvalget ble oppnevnt med disse medlemmene:

<i>Jon Wessel-Aas, leder</i> (Oslo)	<i>Jus.</i> Advokat og partner, Lund & Co
<i>Melanie Ekholdt Huynh</i> (Nesodden)	<i>Psykatri.</i> Barne- og ungdomspsykiater, Varden spesialistsenter og Regionsenter for barn og unges psykiske helse, Helseregion Øst og Sør (RBUP Øst og Sør).
<i>Daniel Schofield</i> (Trondheim)	<i>Pedagogikk.</i> Førsteamanuensis, Institutt for pedagogikk og livslang læring, Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap, NTNU.
<i>Ola Johan Settem</i> (Finnøy)	<i>Jus.</i> Førsteamanuensis, Avdeling for regnskap og rettsvitenskap, UiS.
<i>Elisabeth Staksrud</i> (Oslo)	<i>Medievitenskap.</i> Professor, Institutt for medier og kommunikasjon, UiO.
<i>Anne Katrin Storsveen</i> (Oslo)	<i>Kriminologi.</i> Politiførstebetjent og avsnittsleder for nettpatrulje og støttesenter for kriminalitetsutsatte, Oslo politidistrikt
<i>Thomas Wold</i> (Bergen/Trondheim)	<i>Psykologi.</i> Førsteamanuensis, Nord universitet, Stjørdal. Doktorgrad fra Psykologisk institutt ved NTNU.

Sekretær for utvalget har vært Ola-Kristian Hoff.

1.4 Tilleggsspørsmål til utvalget

Utvalget fikk i januar/februar 2020 to tilleggsspørsmål oversendt fra Kulturdepartementet, begge relatert til bildeprogramloven. Brev og møtereferat fra henholdsvis Barneombudet (oversendt utvalget 16. januar 2020) og Medietilsynet (oversendt utvalget 4. februar 2020) foreslår endringer i Bildeprogramlovens system når det gjelder forhåndskontroll og klagerett.

1.4.1 Vurdering av Barneombudets klagerett på aldersgrenser på film

Medietilsynets vedtak om aldersklassifisering kan påklages til Medieklagenemnda av bildeprogramdistributør og Barneombudet. Klageretten fremgår av bildeprogramloven § 16.

Klageretten har i svært liten grad blitt brukt, og de siste fem årene har Barneombudet avvist alle saker som omhandler dette. Barneombudet peker blant annet på at de ikke har særskilt filmfaglig kompetanse og at Medieklagenemnda selv har barnefaglig kompetanse.

Barneombudet ber i brevet departementet om å vurdere en lovendring for å fjerne denne klageretten, slik at Barneombudet ikke blir bedt om uttalelser i klagesaker som skal gå for Medieklagenemnda

Barneombudets forslag med begrunnelse er oversendt til utvalget for vurdering.

1.4.2 Vurdering av forhåndsklassifisering etter bildeprogramloven

Etter bildeprogramloven skal Medietilsynet forhåndskontrollere og aldersklassifisere *kino*-film, mens aldersgrensene på øvrige bildeprogram settes av distributørene. Medietilsynet har overfor Kulturdepartementet pekt på utviklingen i mediebildet, at systemet medfører en forskjellsbehandling av distributører og at trenden i EU går mot økt sam-/selvregulering. Medietilsynet sendte i 2018 følgende forslag til Kulturdepartementet:

- Kinofilm distributorne gis plikt til å aldersklassifisere kinofilm, og denne oppgaven flyttes dermed fra Medietilsynet og over til distributørene
- Bransjenes enhetlige aldersklassifisering sikres ved at Medietilsynet har ansvar for veiledning, opplæring, tilsyn og omgjøringsvedtak
- Medietilsynet får i samarbeid med bransjeaktørene i oppdrag å utrede muligheten for å etablere et bransjeorgan og et bransjeregulverk

Forslaget med begrunnelse er oversendt til utvalget for vurdering.

1.5 Utvalgets arbeid og hvem som har gitt innspill

1.5.1 Møter

Utvalget har hatt elleve møtedager fordelt på ni fysiske møter inntil den videre møteplanen ble satt på hold i mars 2020. Våren og høsten 2020 ble det avviklet tre møter på telefon og video av noen timers varighet.

Etter møtet 5. mars 2020 mottok utvalget et brev fra KUD om fremleggelse av utvalgets arbeid i september i stedet for 1. juli. Selv om det tidsmessig ikke ville bety mye på grunn av avvikling av sommerferien i perioden, var utvalget enig at fremleggelse i forbindelse med skolestart kunne være hensiktsmessig. Ved skolestart får barn gjerne tildelt elektroniske verktøy og mange foreldre ønsker mer informasjon om hva barn kan eksponeres for og rammeverket som eksisterer.

Den 12. mars 2020 iverksatte regjeringen omfattende tiltak mot spredning av koronaviruset. Tiltakene bestod blant annet i reise- og møte-restriksjoner. Et to-dagers møte i slutten av mars, ble i stedet gjennomført som et kort telefonmøte, og alle utvalgets møter frem til sommeren ble avlyst. Utvalget hadde håpet å kunne møtes fysisk i løpet av høsten og vinteren, men den løpende smittesituasjonen har gjort det umulig. Følgelig er all kommunikasjon siden mars 2020 foregått elektronisk i korte videomøter og ved utveksling av dokumenter.

Våren 2021 er det gjennomført to korte videomøter og utvekslet mange utkast. For å gjennomføre arbeidet praktisk, har arbeidet vært supplert med telefoner og utkast mellom medlemmer direkte.

I samråd med Kulturdepartementet er fristen for overlevering forskjøvet tilsvarende.

1.5.2 Dialog med andre

Mange har synspunkter på barn, skadelig medieinnhold og bruk av medier generelt. Utvalgets medlemmer har alle sitt virke innen fagområder som overlapper med mandatet og har hyppig kontakt med fagmiljøer som har bidratt til innspill på mer eller mindre formell basis. En liste over samtalepartnere blir følgelig heller ikke komplett. Hele utvalget eller enkelte utvalgsmedlemmer har møtt med blant annet:

- *Barneombudets ekspertrapport, Ungdom om digitale medier*, presentasjon 17.06.2019.

- Utvalgets leder har hatt møte med representanter for mediebedrifter og menneskerettighetsorganisasjoner ved flere anledninger.
- Møte med barneombudet 23.09.2019.
- Norske Kvinners Sanitetsforening: Hvordan påvirkes ungdom av porno? Oslo, 29.10.2019.
- Medietilsynet: Innspillmøte om ny kulturmelding for barn og unge: Trygg digital oppvekst. Oslo 30.10.2019.
- Bærum kommune, møte med ungdomsgrupper ved én barneskole og én ungdomsskole i Bærum. Elevmøtene ble fulgt opp med diskusjoner med skoleeier (kommunen) og erfaringer med forskjellige undervisningsopplegg, Sandvika 31.10.2019.
- *Barns trygghet på nett*, Partnerskap mot mobbing / Barneombudet, 21.11.2019.
- *Safer Internet Forum*, Brussel, 21.11.2019
- Utdanningsforbundet, 26.11.2019.
- Elevorganisasjonen, 26.11.2019.
- Ung Arena Sør, 03.12.2019.
- Medietilsynet 27.01.2020.
- Barnevakten 28.01.2020.
- *Barneombudets høynivåmøte*, 12.02.2020.
- NRK Super 04.03.2020.
- Forskere ved UiO om litteraturgjennomgang, 21.10 og 12.11.2020 (video).
- Barneombudet, 15.12.2020 (video).

Utvalget, enkeltmedlemmer og sekretær har hatt kontakt med andre offentlige utvalg, departementer og direktorater på ad hoc basis. Utvalget ønsket å møte flere organisasjoner, men på grunn av koronasituasjonen ble dette ikke mulig. Dessverre har ikke utvalget hatt anledning til å innhente direkte informasjon fra andre nordiske land og Nederland.

1.6 Eksterne oppdrag

For å få en oppdatert oversikt over forskning knyttet til medieskadelighet, bestilte utvalget en ekstern litteraturgjennomgang. Følgende oppdragsbeskrivelse ble våren 2020 sendt til et utvalg forskningsmiljøer.

Utvalg for beskyttelse av barn og unge mot skadelig medieinnhold – med særlig vekt på pornografisk og seksualisert innhold ble oppnevnt 07.06.2019 med mandat som beskrevet på regjeringen.no. Utvalget skal utarbeide en NOU og i mandatet står det blant annet at utvalget skal:

... Kartlegge og sammenstille eksisterende kunnskap om skadevirkningene av eksponering for ulike typer medieinnhold, ... [g]jøre rede for hvordan tilsvarende problemstillinger er håndtert i andre land ... [k]artlegge omfanget av barns egen produksjon, publisering og deling av seksualiserte bilder (eller annet skadelig eller alvorlig skadelig innhold) ...

I den forbindelse ønsker utvalget å få gjennomført en litteraturgjennomgang av nyere forskning på medieeffekter knyttet til barn og unges mediebruk. Utvalget er i særlig grad interessert i å få identifisert 1) operasjonalisering og bruk av skadelighetsbegrepet slik det fremstår i ulike forskningstradisjoner og forskningsprosjekter, 2) overordnede funn knyttet til barn, mediebruk og skadelighet 3) identifiserte forskningsgap. Utvalget opererer med en bred tverrfaglig tilnærming og litteraturgjennomgangen bør gjenspeile dette.

Utvalget mottok fem søknader. Staksrud trakk seg fra den videre vurdering av søknadene, da det var innkommet en søknad fra hennes kolleger ved UiO. Leder, Schofield og sekretær gjennomførte

samtaler med tre søkere, alle forskergrupper med høy kompetanse. På bakgrunn av samtalene og innsendt dokumentasjon ble det utarbeidet en fullstendig evaluering av søkerne. I evalueringen fremkommer det at alle de vurderte søknadene var gode og grundige. Den endelige anbefalingen ble gjort på bakgrunn av innfallsvinkel og fordi én av søknadene reflekterte større direkte kunnskap om medieeffekter og medieskadelighet.

I møte 31. mars 2020 sluttet utvalget seg enstemmig til anbefalingen om å gi oppdraget til Niamh Ní Bhroin og Siri Folstad ved Universitetet i Oslo. Staksrud deltok ikke i utvalgets diskusjoner på grunn av ovennevnte habilitetsvurdering. Avgjørelsen ble gjort kjent for alle søkerne.

Som følge av koronautbruddet ble også litteraturgjennomgangen noe forsinket. Litteraturgjennomgangen ble overlevert til utvalget sommeren 2020, er diskutert i videomøter og har vært en del av grunnlaget for komiteens videre arbeid og konklusjoner.

Gjennomgangen er vedlagt og belyser status på forskningen rundt medieskadelighet. Utvalget anerkjenner det betydelige arbeidet som ligger i litteraturgjennomgangen.

Kapittel 2

Sammendrag og hovedelementer i utvalgets forslag

2.1 Forholdet til mandatet

Utvalgets mandat inneholder som gjengitt over, blant annet syv punkter som spesielt skulle besvares av utredningen. De ulike punktene har blitt behandlet på ulike måter og i noe ulikt omfang, integrert i utredningens forskjellige deler. Flere av punktene har innbyrdes sammenhenger, uten at det i en tverrfaglig utredning som den utvalget skulle levere, har vært naturlig å behandle dem i sammenheng på samme sted. Utvalget har heller ikke sett de syv punktene som en naturlig eller hensiktsmessig mal for disponeringen av selve utredningen. Av den grunn har utvalget valgt å knytte noen oppsummerende kommentarer til de syv punktene her, i tillegg til den behandlingen av dem som fremgår dels uttrykkelig, dels indirekte i utredningens hoveddeler:

1. Kartlegge og sammenstille eksisterende kunnskap om skadevirkningene av eksponering for ulike typer medieinnhold, og vurdere behovet for ytterligere undersøkelser eller forskning på området.
 - Utvalgets arbeid har vist at potensiell skade og risiko knyttet til mediebruk er et komplekst og sammensatt spørsmål. For å få en bred oversikt over eksisterende forskning når det gjelder medieskadelighet bestilte utvalget en ekstern litteraturgjennomgang av nyere forskning på medieeffekter knyttet til barn og unges mediebruk. Dette blant annet fordi det ble klart at det eksisterer få oppdaterte litteraturgjennomganger på medieeffekter, og i spesiell grad i et norsk perspektiv. Oppdraget gikk ut på spesifikt å få identifisert hvordan skadelighetsbegrepet har blitt operasjonalisert og definert i ulike forskningstradisjoner og forskningsprosjekter og få kartlagt overordnede funn når det gjelder skadelighet og barn og unges mediebruk, samt hvor det eventuelt finnes manglende forskning. Dette har gitt utvalget et viktig utgangspunkt for videre diskusjon. Litteratur-

gjennomgangen er i sin helhet vedlagt rapporten, viktige punkter fra gjennomgangen er tatt inn både eksplisitt og implisitt i de øvrige diskusjonene i rapporten.

- Utvalgets medlemmer har også hatt brede diskusjoner om potensielle skadevirkninger i forbindelse med mediebruk fra ulike perspektiver, som medievitenskap, pedagogisk forskning, psykologisk forskning, psykiatrisk praksis, juridisk praksis og politiets praksis.
 - Utvalget finner at det er manglende kunnskap på dette området, noe som gjenspeiler seg i de endelige anbefalinger og konklusjoner: det er et stort behov for videre undersøkelser og forskning på dette området. Ett hovedforslag er derfor at det opprettes et tverrfaglig, nasjonalt kompetansesenter som er basert på grunnforskning, noe som kan bidra til å gi samfunnet bedre kunnskap om hvordan medievirkeligheten og dens utvikling påvirker barn.
2. Beskrive og vurdere barns eksponering (tilgang og bruk) for skadelig innhold på elektroniske medieplattformer, inkludert utviklingen over tid og – i den grad det er mulig – skissere sannsynlige trender og kommende utvikling.
 - Barns eksponering, deres tilgang til og bruk av medier generelt har vært et sentralt utgangspunkt for utvalget og diskusjonene som har ledet frem til rapporten. Et overordnet funn i prosessen har vært at barn og unges medieverden ikke lenger enkelt kan skilles fra det som ofte har blitt fremstilt som barn og unges «fysiske» verden. Mediebruk er integrert i hverdagen og i barn og unges øvrige sosiale praksis. I dette inngår også et annet viktig poeng – at *medieinnhold* ikke enkelt kan skilles ut fra *mediebruk*, da mediebruk i dag er en svært sammensatt praksis, der «eksponering» for ulike typer innhold, egen produksjon og deltakelse foregår samtidig og på mange ulike måter. Derfor må «skadelig innhold»

- sees i en bred forståelsesramme, og skadelig innhold må forstås som del av komplekse sosiale praksiser. Dette er beskrevet gjennom rapporten, og etter utvalgets oppfatning kan rapporten bidra til å gi en bred beskrivelse og vurdering av mediebruk og hvordan potensielt skadelig mediebruk inngår i barn og unges hverdag.
- En kort mediehistorisk oversikt og et kapittel om debatten da fjernsyn ble innført, er tatt inn for å illustrere hvordan samfunnet har reagert på medieinnhold.
 - Utvalgets medlemmer har hatt tilgang til kunnskap om oppdatert forskning og erfaringer knyttet til barn og unges mediebruk, inkludert risiko og potensielt skadelig medieinnhold, gjennom blant annet store internasjonale studier som EU Kids Online. Innsikter fra dette er gjengitt i ulike deler av rapporten.
3. Gjøre rede for hvordan tilsvarende problemstillinger er håndtert i andre land. Det er nærliggende å se hen til de øvrige nordiske landene samt Nederland og andre land med tiltak som kan ha overføringsverdi.
- Internasjonale erfaringer knyttet til barn og unges mediebruk generelt og potensielle skadevirkninger har vært et viktig utgangspunkt for utvalgsarbeidet.
 - Rapporten diskuterer praksis i andre land og internasjonale tiltak i forskjellige sammenhenger.
 - Utvalget hadde planlagt en reise til Nederland blant annet for å se på erfaringene med filmdistributørens egenklassifisering, men dette ble avlyst på grunn av reiserestriksjoner knyttet til koronapandemien.
4. Evaluere og vurdere lov 6. februar 2015 nr. 7 om beskyttelse av mindreårige mot skadelige bildeprogram (bildeprogramloven), særlig med tanke på å identifisere begrensningene i rekkevidden av det beskyttelsessystemet som etableres gjennom loven.
- Bildeprogramloven omhandles foruten i et eget kapittel, flere steder i rapporten.
 - Flere av utvalgets anbefalinger har berøringspunkter mot bildeprogramloven, men bildeprogramloven fanger bare opp en svært begrenset medievirkelighet. Dagens medievirkelighet består av kommunikasjonsformer og innhold som en slik lov vanskelig kan regulere i praksis. Barn er ikke lenger bare passive konsumenter av medieinnhold, men også i økende grad aktivt deltagende produsenter og/eller formidlere av innhold. Utvalget mener likevel at bildeprogramloven – med enkelte justeringer – kan beholdes inn-til videre, blant annet fordi dens krav til og system for merking av aldersgrenser kan ha en veiledende og normgivende effekt også overfor aktører som ikke omfattes av loven. Deler av lovens innhold er også nødvendig å bevare av hensyn til Norges forpliktelser etter EØS-avtalen.
5. Med utgangspunkt i analysene under punkt 1–4 i mandatet skissere alternative muligheter for økt beskyttelse av barn mot skadevirkninger av eksponering for innhold på elektroniske medieplattformer. I denne sammenheng bør utvalget først og fremst vurdere forebyggende tiltak, inkl. holdningsarbeid og kompetansehevede tiltak som kan bidra til at barn bruker internett og ulike tjenester og innhold på en trygg og kompetent måte. Tekniske tiltak, for eksempel i form av filtrering og blokkering av digitale kilder, er ikke omfattet av utvalgets mandat.
- Utvalget har skissert en rekke anbefalinger når det gjelder muligheter for å utvikle og styrke barn og ungdoms mestring og håndtering av potensielt skadelig mediebruk. Utvalget har valgt å vektlegge ikke bare medieinnhold i seg selv, men heller mediebruk, på grunn av den økende interaktiviteten og deltakelsen i dagens mediehverdag. Utvalgets fokus har vært på tre akser: kunnskap, koordinering og kommunikasjon. I dette er en helhetlig strategi for å utruste barn i møte med den digitale virkeligheten viktig, og som nevnt over anbefaler vi at det opprettes et tverrfaglig, nasjonalt kompetansesenter som er basert på grunnforskning, som kan bidra til å gi samfunnet et bedre og mer kunnskapsbasert utgangspunkt for å initiere og iverksette gode forebyggende tiltak i form av kompetansehevede og holdningsfremmende tiltak knyttet til mediebruk.
6. Kartlegge omfanget av barns egen produksjon, publisering og deling av seksualiserte bilder (eller annet skadelig eller alvorlig skadelig innhold) på elektroniske plattformer. Utvalget skal videre vurdere mulige skadevirkninger av slik aktivitet, særlig for de som selv er avbildet, samt mulige tiltak for å forebygge slike skadevirkninger.
- Utvalget har i prosessen sett at det ikke har vært mulig for utvalget selv å innhente en omfattende kunnskapsbasert kartlegging av barns medieproduksjon, inkludert publi-

sering og deling av for eksempel seksualisert innhold. Utover nyttige, men ikke representative, samtaler med barn og utvalgsmedlemmenes egne erfaringer, har ikke utvalget gjort en egen kartlegging av dette, men sett hen til forskning som også fremgår av litteraturgjennomgangen.

- Basert på forskning gir forebygging størst virkning også når det gjelder barn og unges egen produksjon. Problematikk rundt barns egen produksjon bør inkluderes i utviklingen av en bred digital kompetanse. At digital kompetanse allerede er inkludert som en grunnleggende ferdighet i norsk skole gir et godt utgangspunkt. Digital kompetanse bør forstås og «oversettes» som en bred hverdagskompetanse som inkluderer både kvalifikasjoner, brukskompetanse, kritisk refleksjon og handlingskompetanse. Kompetanse og mestring knyttet til mediebruk kan også med fordel inngå som sentrale elementer i de nye tverrfaglige temaene i læreplanverket, kanskje spesielt ser utvalget mediebruk og digital kompetanse som høyst aktuelle deler av folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap.
7. Inkludere barn og unges egne erfaringer og vurderinger i arbeidet. Dette skal gjøres på en ansvarlig og barnefaglig kompetent måte.
- Å inkludere barn og unges egne erfaringer inngår i de enkelte utvalgsmedlemmenes profesjoner og er således indirekte viktige premisser for de diskusjoner utvalget har hatt. I tillegg har utvalget, i den grad det har vært mulig, innhentet erfaringer fra barn og unge gjennom dialog med ulike aktører som alle har et tydelig barneperspektiv gjennom at de vektlegger dialog med barn og unge som del av sitt arbeid, dette gjelder for eksempel Barneombudet, Ung Arena og NRK Super. For å supplere har utvalget selv hatt samtaler med elevgrupper på både en barneskole og en ungdomsskole. Utvalget har også vært til stede på presentasjon av rapport fra Barneombudets ekspertpanel, men et dialogmøte med panelet ble ikke mulig å gjennomføre på grunn av koronapandemien.

2.2 Forslagene

- Utvalget har ikke funnet noen «quick fix», og et hovedbudskap fra utvalget er at det må et koor-

dinert samspill av sektorovergripende tiltak til for å ivareta barnas beste i den digitale medievirkeligheten.

- Utvalget vurderer ikke (ytterligere) lovmessige tiltak som noe primært effektivt virkemiddel med hensyn til å verne barn mot skadelig medieinnhold, og utvalgets anbefalinger dreier seg hovedsakelig om andre former for tiltak.
- Utvalget vurderer ikke bildeprogramloven som et effektivt virkemiddel i møte med en digital medievirkelighet som i hovedsak består av kommunikasjonsformer og innhold som en slik lov aldri vil kunne regulere i praksis. I dagens virkelighet er barn ikke lenger bare passive konsumenter av medieinnhold, men også i økende grad aktivt deltagende «produsenter» og/eller formidlere av innhold. Utvalget mener likevel at bildeprogramloven – med enkelte justeringer – kan beholdes inntil videre, blant annet fordi dens krav til og system for merking av aldersgrenser kan ha en veiledende og normgivende effekt også overfor aktører som ikke omfattes av loven. Deler av lovens innhold er også nødvendig å bevare av hensyn til Norges forpliktelser etter EØS-avtalen.
- Utvalget har kommet frem til at det skadelighetsbegrepet man har operert med i lovgivningen og praktisering av lovgivningen frem til i dag, i liten grad har vært forskningsbasert, og i større grad basert på antakelser om skadelighet og rådende moraloppfatninger. Utvalget anerkjenner at spørsmålet om skadelighet også kan romme en moralsk dimensjon, men mener at det er viktig for å kunne angripe problemet på en rasjonell og effektiv måte, at man søker å basere videre arbeid på forskningsbasert kunnskap om skadelighet, samt tilrettelegge for at vi får mer oppdatert forskning og kunnskap om nettopp dette. Utvalget har blant annet innhentet en litteraturgjennomgang som gir en oppdatert oversikt over tilgjengelig forskning på feltet. Utvalget anbefaler at det opprettes et tverrfaglig, nasjonalt kompetansesenter som basert på grunnforskning, kan bidra til å gi samfunnet bedre kunnskap om hvordan medievirkeligheten og dens utvikling påvirker barn.
- Utvalget ser det som viktig at ansvaret for en helhetlig strategi for det å utruste og ivareta barn i møte med den digitale virkeligheten, og for koordinering av tiltak i den forbindelse, herunder av tiltak for å beskytte mot skadelig medieinnhold, ligger hos ett departement. Utvalget ser derfor positivt på den nylige beslutningen om å legge et overordnet ansvar

for en «trygg digital oppvekst» hos Barne- og familiedepartementet. Dette er i samsvar med Europarådets 2018-retningslinjer for beskyttelse av barns rettigheter i den digitale virkeligheten.

Både de ovennevnte og utvalgets øvrige forslag til tiltak er i utredningens anbefalinger blitt delt opp i og presentert under tre overordnede hovedkategorier: *Kunnskap – Koordinering – Kommunikasjon*

Kapittel 3

Begreper og avgrensninger

3.1 Generelle avgrensninger

Utvalgets mandat tar utgangspunkt i barn definert som personer under 18 år og bildeprogramlovens forståelse av skadelig og alvorlig skadelig innhold. Utgangspunktet er barn som konsument av medieinnhold, men mandatet omfatter også «... barns egen produksjon, publisering og deling ...»

Mandatets fokus er den tradisjonelle forståelse av barn og skadelig medieinnhold som det er angitt i bildeprogramloven, men ser også hen til barn og unges egenproduksjon av innhold. Mandatet åpner en vid port hvor det er mulig å tenke seg svært mange problemstillinger: medieavhengighet, seksualisering av unges mediekommunikasjon, misbruk av data fra sosiale medier, markedsføring mot unge, ekkokamre, eksponering for konspirasjonsteorier, radikalisering, kroppspress, omsetning av narkotika alkohol, mobbing, selvskading, selvmord, deling av voldsvideoer, osv. Sagt på en annen måte, nesten alle deler av barns og unges liv har en grenseflate mot deres mediebruk, når mandatet omfatter barns egen produksjon, publisering og deling.

Selv om begrepene er relativt enkle å forstå, byr de også på utfordringer. Det opplagte er forskjeller mellom aldersgrupper. Men mediene er ikke hva de var, følgelig er begrepet medieinnhold også vanskeligere å definere. Relativt klare kategorier som bøker, magasiner, kino og TV, blir flytende på digitale plattformer. Det meste kommuniseres via skjerm, kommunikasjonen er ikke enveis, men med en blanding av mottakere og produsenter hvor barn tar aktivt del. Ikke alle medier kan heller gis noen klar definisjon. Er YouTube en strømmetjeneste eller et sosialt medium? Sosiale medier har ikke et klart skille mellom avsender og publikum, fordi begge parter kan produsere og konsumere, og de åpner for mange-til-mange kommunikasjon. Medieopplevelsene flettes inn i hverdagen, og for unge er elektronisk interaksjon en forlengelse av deres sosiale omgang. Grensene mellom mobbing i en fysisk verden og på digitale flater er uklare. I en ideell verden vil en lærer kunne ha relativt god

oversikt over hvordan barn oppfører seg mot hverandre i et skolemiljø. Det er ikke lett når mye av kommunikasjonen foregår digitalt.

I 2021 er barns digitale virkelighet like viktig som, og etter utvalgets syn mer presist en del av, *den virkelige verden*; om da begrepet *den virkelige verden* i det hele tatt gir mening når grensene mot det som skjer digitalt er omtrent umulige å trekke. Men det er viktig å erkjenne og se at barns bruk av medier inngår i en sosial prosess. Sosiale nettverk og utveksling av opplevelser er en viktig del av nettbruken til barn og unge, og man må se på hele den sosiale og kulturelle konteksten som mediebruken foregår i. Vennekrets, fritidsinteresser og forbruk har fått økt betydning som identitetsmarkører. Media fungerer her som en identitets- og sosialiseringsagent. Det gir mange muligheter, men vekker også bekymring, for eksempel knyttet til kroppspress og kjøpepress.

Selv om utvalgets arbeid i utgangspunktet favner barn fra 0 til 18 år er det store forskjeller mellom eldre og store forskjeller mellom modenhetsgraden til barn av samme alder. For eksempel er helt små barn og medieskadelighet noe som vil reise helt andre problemstillinger enn for tenåringer.

Potensielle skader ved bruk av medier har flere sider, inkludert fysiologiske. Men forskjellige fagdisipliner bruker, naturlig nok, begrepene med noe forskjellig innhold. I internasjonale konvensjoner er begrepene gjerne mer generelle og med videre betydning, enn hvordan de samme begreper brukes innen enkelte forskningsfelt.

I utvalgets arbeid er det lagt vekt på hvordan dagens medievirkelighet utfordrer det tradisjonelle synet på barn og medier, hvor barn og unge primært har blitt sett på som mottakere av et medieinnhold og hvor fokuset har vært på regulering av tilgang til ulike typer uønsket og potensielt skadelig innhold basert på barnas alder.

For det første har synet på og kunnskapen om barn endret seg.

Tanken om at barns utvikling foregår i stadier har lenge vært fremtredende. Her ser man barn

som ufullstendige voksne, som skal utvikles gjennom flere stadier til å bli hele mennesker. Her ser man særlig på hvordan media kan forstyrre denne utviklingen, og barn sees på som særlig sårbare. Flere har argumentert for at barn blir utsatt for erfaringer før de følelsesmessig er klare til å håndtere dem, og at medieutviklingen er en trussel mot barnets fantasi og kreativitet.¹

På 1980-tallet begynte en del forskere som studerte ungdomskultur, å argumentere for at unge er i stand til å filtrere og dekonstruere inntrykk fra de audiovisuelle massemedier, og at man gjennom å se filmer og tv-program bygger opp en kompetanse som beskytter mot negativ innflytelse.²

Nyere diskurs, med opphav i britisk sosiologi, vektlegger det sosiale barnet og ser på barnet som borgere av dagens samfunn, ikke bare som framtidige samfunnsborgere.³ Her ser man på barn som kompetente lesere av visuelt innhold og er opptatt av hvordan barn skaper sin egen forståelse av virkeligheten. Det brukes argumenter om at barn har en spontan og naturlig klokskap og at medier er bra for barn. Spesielt datamaskinen og internett sees på som demokratisk og frigjørende og som noe som innbyr til deltagelse.⁴ For mediestudiene betyr det blant annet at vi må se på media som en integrert del av barns kulturelle og sosiale liv.

For det andre har vi hatt en kulturell utvikling med en mer avansert digital kultur.

Sosiale medier og andre interaktive applikasjoner har ikke noe klart skille mellom avsender og publikum, fordi alle kan skape og dele innhold, og samme plattform åpner for både en-til-en kommunikasjon og mange-til-mange kommunikasjon. Medieopplevelsene flettes inn i hverdagen, og for unge er elektronisk interaksjon en forlengelse av deres sosiale omgang, og man må se på hele den sosiale og kulturelle konteksten som mediebruken foregår i.

Barn og unge uttrykker gjerne et lekende forhold til online medier og bruker plattformene til å videreføre eksisterende interesser, slik som musikk, kontakt med venner, sport, film og spill. Det er også typisk at barns mediebruk endrer seg markant når de begynner å orientere seg mer mot vennekultur og jevnalderskultur, heller enn mot sine foresatte.

Voksne har en tendens til å undervurdere hvor viktig internett er for barnas sosiale relasjoner og for underholdning, samtidig som det er tydelig at sosiale nettverk og utveksling av opplevelser er en viktig del av nettbruken til barn og unge. Når voksne skal trekke frem positive aspekter ved barns mediebruk, så er det ofte argumenter om pedagogisk gevinst og praktisk nytteverdi som trekkes frem, og som regel forhold som ligger utenom selve mediebruken. Det er sjeldnere at mediebruken i seg selv trekkes frem som noe positivt. Barn har ikke dette perspektivet. De ser ikke egen lek som en forberedelse til livet – for dem er det selve livet. Det er et viktig utgangspunkt når man ser på barn og unges bruk av medier.

For det tredje vil det variere hva samfunn generelt og foreldre spesielt mener er akseptabelt. Det varierer også mellom generasjoner, land og kulturer hva som anses som upassende medieinnhold og mediebruk for barn. For eksempel er det store variasjoner i hva man mener er upassende når det gjelder innhold som omfatter nakenhet og seksualitet. I USA har man i flere sammenhenger hatt høyere toleranse for vold og lavere for sex enn i mange europeiske land. Innhold som vil få ett sett foreldre til å reagere, kan bli møtt med et skuldertrekk av andre. Noen typer innhold er det likevel bred enighet om at er upassende for barn. Det gjelder for eksempel grafiske skildringer av grov vold og seksuelt misbruk, og oppfordringer om å skade seg selv eller andre, men også her er det ulikheter i hvordan ulike land velger å regulere det. Utvalget har nedenfor i utredningen inkludert en kort oppsummering av en nyere studie om forskjeller i aldersgrenser på likt innhold.

For det fjerde har den teknologiske utviklingen gitt oss en mediehverdag som i større grad er preget av interaksjon med innhold og andre mediebrukere, og hvor mediebruk ikke naturlig begrenses gjennom fysiske rammer og til bestemte tider og steder.

Det norske regulatoriske systemet i dag bygger på historisk lovgivning knyttet til innhold i levende bilder (bildeprogramloven), slik disse blir presentert på kino, og samarbeidsregulering i form av nasjonale og internasjonale bransjestandarder for aldersanbefalinger som støttes av og utarbeides i samarbeid med myndighetene.

Klassifisering av medieinnhold bygger gjerne på mer eller mindre klart definerte beskrivelser av gitte tema: vold, seksualitet og endel andre temaer: stemning, utrygghet, beskrivelse av omsorgssvikt, selvmord, mobbing, å bli forlatt osv.

¹ Elkind 1981; Winn 1977; Postman 1982

² Ola Erstad, 1998: Media Literacy Among Young People

³ Corsaro 1997; Buckingham 2000; Livingstone 2002

⁴ Papert 1993, 1996; Tapscott 1998

Klassifiseringen baseres på en helhetsvurdering hvor også konteksten tillegges vekt.

Kontekst som vurderingskriterium er også kjent i lovgivningen. Straffeloven §§ 311 og 317 gjør unntak for fremstillinger/skildringer «... som må anses forsvarlige ut fra et kunstnerisk, vitenskapelig, informativt eller lignende formål.» Et ofte brukt eksempel på kontekst er Vladimir Nabokovs roman *Lolita* om en voksens seksuelle forhold til en 12-åring. Fra Norge er Myklesaken ett av flere eksempler på hvordan kjønnslige skildringer som normalt ville rammes av en lovbestemmelse, vil måtte tillates i et ytringsfrihets- og kunstnerisk perspektiv. Kontekst er også en del av aldersvurderingen etter bildeprogramloven av 2015 hvor det etter § 4 gjøres unntak for aldersklassifisering for visse typer innhold som nyheter, undervisningsmateriale osv.

Gitt medieutviklingen, har utvalget i sitt arbeid, og i overensstemmelse med de innspillene som har kommet fra nasjonale aktører, valgt å legge en bred forståelse av medieeffekter, mediebruk og medieskadelighet til grunn. I dette ligger en forståelse av at barn og unge både kan være mottakere av, deltakere i og produsenter av medieinnhold og medieinteraksjoner, og at slike interaksjoner kan generere potensielt skadelige effekter som favner bredere enn det et tradisjonelt medieinnhold gjør, slik som digital mobbing, kroppspress, hatytringer, ekkokamre, falske nyheter, uheldig markedsføring, skjermavhengighet, radikaliserings, svindel, konspirasjonsteorier, narkotikaomsetning og spredning av beskyttet materiale – være seg personopplysninger, opphavsrettslig beskyttet eller gradert informasjon.

Det som imidlertid har vært viktig for utvalget, er å fokusere på barns trygghet basert på eksisterende kunnskap om hvordan mediene og hele deres digitale liv påvirker dem.

Forskjellige forskningsdisipliner kan som nevnt bruke begrepene forskjellig. Skadelighet tillegges ikke nødvendigvis samme betydning i internasjonale (juridiske) konvensjoner som det kan ha i psykologien eller i medieforskningen. I tillegg kan det være verdt å nevne at foresatte kan ha sterkt varierende syn på hva som er riktig for deres barn å se. Empiriske undersøkelser omkring konstaterbare fysiske og psykiske skadevirkninger er sentralt med hensyn til selve skadelighetsnormen, men for foreldre kan det også være plass for en normativ vurdering av hvilke verdier, holdninger og inntrykk man i et bredere samfunnsperspektiv vil at skal formidles til barn i forskjellige aldre. Akkurat hvilke typer vurderinger som skal legges inn i et begrep som «skade-

lig» i lovgivningen blir, overordnet sett, et spørsmål for lovgiver, og i neste omgang, etter at lovgivning er vedtatt, et spørsmål om lovtolkning.

Utvalget understreker forskjellen mellom en vurdering av *skadelighet* og en vurdering av *egnethet*. At et bildeprogram ikke er *skadelig* betyr ikke at det trenger å være *egnet* for alle barn. I tillegg kommer at selv om et bildeprogram hverken er skadelig eller uegnet for barn, kan foresatte ønske å skjerme barn og unge fra medieinnhold av egne grunner slik som religiøse eller moralske. Samtidig har barn rett til informasjon etter FNs barnekonvensjon.

3.2 Lovmessige avgrensninger

Barns mediebruk, deres digitale liv, er integrert i hele deres liv. Når fokus i det følgende er på skadelig medieinnhold, er det viktig å få frem at barn og unges mediebruk også – og kanskje overveiende – er positiv. For eksempel har aldri tilgangen på informasjon eller muligheten til å finne positive interessefelleskap vært større enn den er i dag. Det er derfor viktig å understreke at selv om fokus i det følgende er uheldige sider ved mediepåvirkningen, betyr ikke det at utvalget ser på barns mediehverdag som generelt negativ.

Selv om mandatets temaavgrensning er ryddig og logisk, er den heller ikke helt enkel slik mediebildet har utviklet seg. Spesielt ikke når det gjelder barns egenproduksjon av innhold. For eksempel er det ikke vanskelig å argumentere for at en rekke bestemmelser i markedsføringsloven, personopplysningsloven og åndsverksloven henger tett sammen med uheldig og skadelig mediebruk.

En rekke bestemmelser i straffeloven (strl.) kan anvendes, og blir anvendt, på barns bruk av medier (egenprodusert innhold) som for eksempel: § 310 (fremvisning av seksuelle overgrep mot barn eller fremvisning som seksualiserer barn), § 311 (fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn), strl. § 317 (pornografi), strl. § 236 (grove voldsskildringer), strl. § 183 (oppfordring til straffbar handling), strl. § 231 (narkotika), strl. § 332 (heleri), strl. § 190 (våpen og eksplosiver), strl. § 371 (bedrageri), strl. § 263 (trusler), strl. § 136 (terrorretter), osv. Men disse bestemmelsene gjelder ikke bare barn og unge, og en nærmere diskusjon av disse paragrafers rekkevidde faller i all hovedsak på siden av utvalgets mandat.

Selv om jusen i disse paragrafer faller utenfor utvalgets mandat, vil mange bestemmelser i straffeloven – og andre rettsregler – kunne være aktu-

elle for problemstillinger som diskuteres i det videre. Et eksempel vil kunne være bruk av strl. § 311 for unges besittelse og deling av nakenbilder («nudes»). På samme måte vil også andre av straffelovens bestemmelser konkret ramme barns mediebruk: strl. § 305 (forlede barn til seksuelt krenkende / uanstendig atferd), strl. § 185 (hatefulle ytringer), strl. § 277 (selvmord/selvskading), strl. § 266 flg. (hensynsløs atferd, krenkelse av privatlivets fred), osv.

Utvalget merker seg at flere barn og unge har fortalt utvalget at det er uklart hva som er lov og ikke på nett. Det er kanskje ikke så rart. I et høringsnotat fra Justis- og beredskapsdepartementet i 2018, gjøres en grundig gjennomgang av hva slags materiale og hvilke krenkelser som bør ha et særlig vern og bestemmelser som er aktuelle: strl. § 266 (hensynsløs atferd), § 267 (krenkelse av privatlivets fred), § 298 (seksuelt krenkende atferd), § 305 (seksuelt krenkende atferd mv. overfor barn under 16 år), § 311 (fremstilling som seksualiserer barn), § 332 (heleri av bilder som stammer fra en straffbar handling), ny åndsverklov § 104 (retten til eget bilde). Under punkt 4.1.1 skriver Justis- og beredskapsdepartementet:

Gjennomgåelsen av gjeldende rett viser at en lang rekke straffebud kan ramme ulike former for befatning med bilder som er særlig egnet til å krenke privatlivets fred. Ingen av bestemmelsene er likevel utformet med sikte på å beskytte spesielt mot spredning av slikt materiale. Dette innebærer at straffansvaret er fordelt på ulike, og til dels overlappende, straffebestemmelser.

Reguleringen kan dermed fremstå som fragmentert og lite oversiktlig. En tydeligere og samlet gjerningsbeskrivelse vil kunne ha pedagogiske og preventive virkninger gjennom å øke kunnskapen og bevisstheten om hva slags handlinger som er ulovlige.⁵

Justis- og beredskapsdepartementets notat kommenteres kort nedenfor under et eget punkt om parallelle arbeider.

Når barn og unges mediebruk er en integrert del av hele deres liv, vil nødvendigvis store deler av lovverket få betydning for adferd som kanskje tilfeldigvis skjer gjennom elektroniske kanaler. Bortsett fra at det ville være en stor og krevende oppgave, faller også en vurdering av all jus som

også vil kunne ha et medieperspektiv utenfor utvalgets mandat.

Det er likevel ikke vanskelig å se at det juridiske rammeverket kan fremstå som uoversiktlig for både voksne og barn. Utvalget er generelt enige med alle som har pekt på at et mål må være klarest mulig regler, at reglene praktiseres mest mulig ensartet og at grensene for hva som er lov, bør være slik at de lettest mulig kan formidles også til barn og unge.

3.3 Beskrivelse av parallelle arbeider

Knapt en dag går uten at problemstillinger som knytter seg til unges bruk av medier diskuteres offentlig. Det er også mange, svært mange, offentlige og private aktører som engasjerer seg i problematikken. Mange som utvalget har snakket med, har også gitt uttrykk for at det kan være vanskelig å få oversikt over hva som er tillatt, hvor man skal henvende seg, hva aldersgrensene egentlig betyr. Mens mediebildet for ikke veldig mange år siden hadde definerte aktører og definerte tiltak, er barns mediebruk i dag en integrert del av deres liv. For å sette det på spissen: Fra å kunne ha en kinokontrollør som kunne sørge for at barns medieeksponering var i overensstemmelse med lov og aldersgrenser, har barn i dag tilgang til alt medieinnhold hele tiden. Og problemstillingene dreier seg som nevnt ikke bare om vold og seksualisert innhold, men personvern, ytringsfrihet, markedsføring, kroppspress, selvskading, overgrep, hatytringer, mobbing, Alle fasetter av barns og unges liv er også endel av deres mediehverdag.

Blant annet Barneombudet har påpekt at det er et behov for samordning av innsatsen for en tryggere digital hverdag.⁶

Men det er i dag over 20 statlige etater fra seks ulike sektorer og 50 organisasjoner som har til dels overlappende ansvar og tiltak rettet mot barns digitale liv.

– Det er behov for en samordnet og langvarig felles innsats. Lappeteppet må sys sammen og koordineringsansvaret må plasseres tydelig i ett departement, sier barneombud Inga Bejer Engh.

I den tiden utvalget har arbeidet, pågikk en rekke forskjellige offentlige og private arbeider og initia-

⁵ Lovavdelingen, juni 2018, Snr. 18/3556, Høringsnotat om endringer i straffeloven (bilder som er særlig egnet til å krenke privatlivets fred)

⁶ <https://barneombudet.no/2020/02/12/ett-departement-ma-koordinere-innsatsen-for-en-tryggere-digitale-hverdag/>

tiv som på forskjellige måter overlapper med de problemstillinger som utvalget har diskutert, både i Norge og internasjonalt. Så mange at utvalget ikke har oversikt over dem alle, men nedenfor nevnes enkelte arbeider som danner en kontekst for arbeidet med skadelig medieinnhold. Listen er ikke uttømmende, men den illustrerer poenget som blant annet Barneombudet har trukket frem: at det er en utfordring å koordinere arbeidet som skal sikre barn en trygg digital hverdag.

3.3.1 Anmodningsvedtak om skjerming i skolen

Parallelt med utvalgets arbeid, har Utdanningsdirektoratet utarbeidet en veileder på bakgrunn av anmodningen fra Stortinget: «Hvordan beskytte barn mot skadelig innhold på nett? Hva skal barnehager og skoler gjøre for å hindre at barn og elever får tilgang til skadelig innhold på nett?»⁷

Veilederen omfatter kun skolen og legger vekt på kompetanse hos barn og voksne, digital dømmekraft, IKT-reglement i tillegg til tekniske løsninger.

Barnehage- og skoleeiere har et ansvar for å ivareta barnas sikkerhet og personvern når de tar i bruk digitale enheter. Det forutsetter både tekniske løsninger tilpasset den enkelte barnehage- og skoleeiers behov og kompetanse hos barn, ansatte og ledelse. Det forutsetter også organisatoriske grep, rutiner, retningslinjer og opplæring knyttet til bruk av digitale enheter i undervisning og administrasjon.

De aller fleste barnehage- og skoleeiere er bevisst på sitt ansvar når de deler ut nettbrett og annet utstyr til barn og ansatte. Tekniske løsninger alene er ikke tilstrekkelig for å sikre barna trygge og gode digitale læringsmiljø. Barnehage- og skoleeiere må kontinuerlig vurdere hvilke tekniske muligheter som er tilgjengelig og finne gode løsninger for å realisere dem på en måte som er tilpasset deres behov.

Selv om skolene har muligheter til å bruke tekniske løsninger for begrense tilgang til skadelig og alvorlig skadelig medieinnhold vil barn fortsatt bruke digitale enheter utenfor skolens kontroll – ikke minst egne og venners telefoner. Ellers har

rådene som gis gyldighet også for foreldre. Det gjelder ikke minst digital dømmekraft og kompetanse hos barn og voksne. Rådene om teknisk skjerming kan i og for seg også være verdt å merke seg, men som veilederen indikerer kan det være krevende å administrere, ikke gi noen vannrett beskyttelse, og for strenge tekniske løsninger vil kunne begrense barns rett til ytringsfrihet og informasjon etter Barnekonvensjonen artikkel 13.

3.3.2 Høringsnotat om endringer i straffeloven (bilder som er særlig egnet til å krenke privatlivets fred)

Justis- og beredskapsdepartementets har hatt ute på høring et notat om nytt straffebud om befatning med bilder som er særlig egnet til å krenke privatlivets fred.⁸ Formålet med forslaget er å sikre at all uberettiget spredning, fremstilling og anskaffelse av krenkende bilder er straffbart, og at dette fremgår tydelig av loven. Det foreslås også en skjerpelse av straffenivået for slike overtredelser.

Det har kommet flere høringsvar. Uavhengig av hvilket alternativ som velges, er kanskje det aller viktigste tydelighet i straffebudet – hva som er lov og hva som ikke er lov – spesielt med tanke på at grensene må kunne formidles til unge barn. Fordi slike bestemmelser innebærer inngrep i ytringsfriheten, vil de uansett måtte tolkes og anvendes med hensynet til ytringsfriheten som en potensielt innskrenkende faktor. Dette gjør at det er vanskelig å utforme presise lovbestemmelser på dette feltet.

Deling av bilder er en viktig del av barns hverdag, og mange gir inntrykk av det er vanskelig å forstå hva som er tillatt og hva som ikke er det.⁹ Dersom straffebestemmelsene favner så vidt at selv relativt uskyldig deling rammes, vil det være en risiko for ytterligere uklarhet og at en eventuell preventiv effekt blir borte.

Samtidig bør klare grenser kunne formidles tydelig og entydig fra skole og hjem fra barn selv tar i bruk tjenester som lar dem dele bilder. Det foreligger med andre ord en pedagogisk utfordring ikke bare når det gjelder formidlingen til barn, men også til de voksne som skal formidle grensene.

⁷ <https://www.udir.no/kvalitet-og-kompetanse/sikkerhet-og-beredskap/veileder-hvordan-beskytte-barn-mot-skadelig-innhold-pa-nett/>

⁸ Lovavdelingen, juni 2018 Snr. 18/3556

⁹ Se for eksempel anbefalinger fra Barneombudets ekspertpanel gjengitt i vedlegg

3.3.3 Strategi mot internettrelaterte overgrep mot barn

I 2007 fikk Justisdepartementet overlevert en arbeidsgrupperapport *Forebygging av internettrelaterte overgrep mot barn*.¹⁰

Justisdepartementet er nå i gang med å utarbeide en strategi forankret i regjeringsplattformen og *Opptrappingsplanen mot vold og overgrep (2017–2021)*; denne vil også ha et fokus på internettrelaterte overgrep.

Selv om internettrelaterte overgrep byr på en rekke andre utfordringer enn det som faller inn under utvalgets mandat, er det mange berøringspunkter. Digital kompetanse vil være en viktig forutsetning for å kunne håndtere skadelig materiale og redusere farene for internettrelaterte overgrep.

3.3.4 Handlingsplan for forebygging av selvmord

I 2019–20 var det mye fokus på selvmord. NRK satt i en artikkelserie lys på lukkede fora i sosiale medier med selvmord og selvskading som tema.¹¹ Det engelske begrepet *Trigger Warning* ble et stikkord, et begrep som blant annet brukes som en advarsel om at tematikken vil kunne anspore til selvmord. Dekningen ble forsterket ved en større åpenhet om selvmord i mediene og til dels omfattende dekning av enkeltsaker. Bare et par år tidligere avstedkom Netflix serien *13 Reasons Why* debatt og bekymring.¹² Serien tok opp ungdomsproblematikk og «grunner til å ta sitt eget liv».

Mediepåvirkning og selvmord er en problemstilling som går langt tilbake. I 1774 ble Goethes bok «Die Leiden des jungen Werthers» antatt å kunne ha inspirert mange selvmord.¹³ Siden 1936 har Norsk Presseforbunds presseetiske retningslinjer, *Vær varsom-plakaten*, hatt regler om hvordan norske medier bør dekke selvmord. Reglene ble endret i 2006. Fra en hovedregel om at selvmord og selvmordsforsøk ikke skal omtales, endres ordlyden til at mediene skal være varsomme, spesielt beskrivelse av metode eller andre forhold som kan bidra til å utløse flere selvmords-

handlinger. WHO har utarbeidet en egen guide for medieskapere og selvmordsforebygging.¹⁴

I mai 2020 presenterte helseminister Høie, Psyktærlig,¹⁵ NSSF (Nasjonalt senter for selvmordsforskning og -forebygging) og Facebook med flere en oversettelse av en australsk veileder – #chatsafe – *Veiledning for ungdom om å kommunisere trygt om selvmord på nettet*.¹⁶

Regjeringens handlingsplan for forebygging av selvmord 2020–2025: *Ingen å miste* ble lagt frem i september 2020. I planens punkt 2.2 diskuteres selvskadings- og selvmordsinnhold på internett og i sosiale medier.¹⁷ Der står det blant annet følgende:

Arbeidet med å beskytte barn og unge mot selvskadings- og selvmordsinnhold på internett må ses i sammenheng med det øvrige arbeidet som gjøres for at barn og unge skal ha en trygg digital hverdag.

[...]

Barn og unge trenger god, kvalitetssikret og alderstilpasset informasjon om denne tematikken.

Denne konklusjonen sammenfaller med utvalgets vurdering. Tematikken rundt selvmord har nær tilknytning til barns nettbruk. Mange unge peker nettopp på selvskading og selvmord når de skal kommentere «skadelig medieinnhold».

3.3.5 Ytringsfrihetskommisjonen

Regjeringen nedsatte Ytringsfrihetskommisjonen i 2020.

Med utgangspunkt i Grunnloven § 100 skal kommisjonen utrede de sosiale, teknologiske, juridiske og økonomiske rammene for ytringsfrihet i dagens samfunn. Utredningen skal legges fram som en NOU innen 1. mars 2022.

Barn står riktignok på flere mange måter i en særstilling. Blant annet slik at Grunnloven § 100 fjerde ledd gjør unntak fra forbudet mot forhåndssensur, hvis sensuren er nødvendig for å beskytte barn mot skadelig påvirkning fra levende bilder:

¹⁰ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/forebygging-av-internettrelaterte-overgr/id457622/>

¹¹ <https://www.nrk.no/emne/trigger-warning-1.14739155>

¹² Scientific American 08.05.2017:13 Reasons Why and Suicide Contagion, hat science shows about the dangers of suicide depictions

¹³ https://de.wikipedia.org/wiki/Die_Leiden_des_jungen_Werthers

¹⁴ WHO 2019: PREVENTING SUICIDE A resource for filmmakers and others working on stage and screen

¹⁵ <https://www.psyktaerlig.no/>

¹⁶ <https://www.facebook.com/events/242893370264694/>

¹⁷ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/regjeringens-handlingsplan-for-forebygging-av-selvmord-2020-2025/id2740946/>

Forhåndssensur og andre forebyggende forholdsregler kan ikke benyttes med mindre det er nødvendig for å beskytte barn og unge mot skadelig påvirkning fra levende bilder. Brevsensur kan ikke settes i verk utenfor anstalter.

Imidlertid gjelder ytringsfriheten etter Grunnloven alle, også barn. I FNs barnekonvensjon artikkel 13 er det dessuten understreket:

Barnet skal ha rett til ytringsfrihet; denne rett skal omfatte frihet til å søke, motta og meddele opplysninger og ideer av ethvert slag uten hensyn til grenser, enten det skjer muntlig, skriftlig eller på trykk, i kunstnerisk form eller gjennom en hvilken som helst uttrykksmåte barnet måtte velge.

Samtidig inneholder Barnekonvensjonen artikkel 17 e et påbud om å:

... oppmuntre utviklingen av egnede retningslinjer for å beskytte barn mot informasjon og stoff som er skadelig for barns velferd, idet bestemmelsene i artiklene 13 og 18 tas i betraktning.

Hovedansvaret for barnets oppfostring legges i konvensjonenes artikkel 18 på foreldre, eventuelt verger, som skal la barnets beste komme i første rekke.

Utvalgets mandat åpner ikke for å gå inn på alle prinsipielle sider ved barns ytringsfrihet, men utvalget ser at i den grad det skal legges føringer på medietilbyderes plikter og rettigheter i barns mediebruk, for eksempel når algoritmer fjerner eller prioriterer barns innlegg, har dette også en side mot ytringsfriheten.

Både Grunnloven, Barnekonvensjonen og Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) behandles i et eget kapittel nedenfor i utredningen.

3.3.6 Kulturmelding – barn og unge

Regjeringen har igangsatt arbeidet med en barne- og ungdomskulturmelding, hvor kulturskole skal inngå. Kulturdepartementet og Kunnskapsdepartementet samarbeider om meldingen.¹⁸

Kulturmeldingen skal fremlegges omtrent samtidig med denne utredningen. Et innspill til meldingen ble overlevert fra Kulturtanken til Kul-

turdepartementet 30. september 2019: «Barn og unges stemmer – Kunst og kultur».¹⁹ Medieskadelighet er ikke et spesielt fokus i rapporten, men rapporten gir et bilde av hvordan det digitale har blitt en viktig del av all kulturformidling – og utfordringer som kan knytte seg til det. Følgende utdrag kan illustrere dette:

I forbindelse med digitale kunst- og kulturuttrykk opplever mange en generasjonskløft og manglende forståelse fra voksne. Digitale plattformer beskrives som viktige kilder til opplevelser, skapende virksomhet og sosiale møter for barn og ungdom. ... Barn og ungdom i hele Norge deltar i digitale fellesskap som oppstår rundt felles interesser. Beskrivelser av press og utenforskap i forbindelse med bruk av sosiale medier går allikevel igjen. [s. 7]

Et høyt antall visninger eller likes på digitale plattformer fungerer også som kilde til bekreftelse. [s. 46]

Andre deltagere forteller at voksne har manglende forståelse for barne- og ungdomskulturen, og beskriver hvordan for eksempel dataspill og YouTube ikke anerkjennes som rettmessige kulturuttrykk av foreldrene. Barn og ungdom mener voksnes grensesetting ofte skyldes unødvendig bekymring, manglende erfaring og at de undervurderer barn og unges digitale kompetanse. [s. 62]

Utvalget merker seg at disse og mange andre perspektiver bringes inn i arbeidet med Kulturmeldingen for barn og unge.

3.3.7 Influencere, markedsføring og klageorganer

Influencere og kroppspress er et annet tema som får mye oppmerksomhet i mediene og ikke minst blant unge selv. Det er verdt å nevne noen hovedpunkter:

- Forbruksforskningsinstituttet SIFO publiserte i 2019 en rapport med tittel: *Photoshop, fillers og falske glansbilder? En studie blant ungdom om kjønn, kropp og markedsføring i sosiale medier*.²⁰
- ANFO (Annonsørforeningen) og Mediebedriftene lanserte etiske retningslinjer mot kroppspress i sosiale medier 23. september 2019.²¹

¹⁹ <https://www.kulturtanken.no/busk>

²⁰ SIFO RAPPORT NR 3-19, Kamilla Knutsen Steinnes, Helene Fiane Teigen og Annechen Bahr Bugge,

²¹ <https://www.facebook.com/barnedep/videos/363447021227753/>

¹⁸ <https://www.regjeringen.no/no/tema/kultur-idrett-og-fri-villighet/innsiktsartikler/arbeidet-med-barne-og-ungdomskulturmelding/id2639717/>

Retningslinjene suppleres av et klageorgan: Det faglige utvalget for influencemarkedsføring.²²

- Våren 2020 varslet BFD endringer i markedsføringsloven for å hindre kroppspress.²³
- Problemstillingene er diskutert flere ganger i Stortinget.²⁴
- Utvalget merker seg at flere organisasjoner engasjerer seg i spørsmålene rundt den ikke-ubetydelige påvirkning bloggere kan ha på unge. Blant annet har Redd Barna Ungdom, Press, en årlig pris, Gullbarbie, for å sette fokus på ensidige skjønnhetsidealer, gamle kjønnsroller og unødvendig seksualisering for å selge produkter.

Utvalget har diskutert bransjetiltak mot uheldig påvirkning og ser at det kan øke oppmerksomheten om problemstillingene. I den grad regulering eller offentlige tiltak vurderes, vil det være naturlig å se dette i sammenheng med andre former for potensielt skadelig medieinnhold.

3.3.8 UngIDag-utvalget: NOU 2019: 19 Jenterom, gutterom og mulighetsrom, Likestillingsutfordringer blant barn og unge

NOU 2019: 19²⁵ beskriver en rekke problemstillinger relatert til mediebruk. Spesielt i kapittel 11, men mange av problemstillingene og anbefalingene er direkte relevante for enhver som skal vurdere skadelig medieinnhold.

Blant annet peker UngIDag-utvalget på behov for innsikt i risiko og sårbarhet knyttet til barn og digitale medier samt kompetanseoppbygging i skolen (se for eksempel s. 249 og 264: Undervisning om kjønn, kropp og seksualitet).

UngIDag-utvalgets fokus på likestilling gir kanskje en noe annen innfallsvinkel enn hva dette utvalget har hatt, men mye av det som foreslås i NOU 2019: 19 vil være relevante og viktige tiltak også når det gjelder medieskadelighet. Utvalget peker spesielt på at forslagene om kunnskap og kompetanseløft i skolen tilsynelatende er sammenfallende med Medieskadelighetsutvalgets anbefalinger.

3.3.9 Nye læreplaner og opplegg for seksualundervisning

Utvalget har ikke gjennomgått de nye læreplanene som innføres 2020–2022 i detalj. Omleggingen byr imidlertid på muligheter for å styrke flere av de kompetansetiltak utvalget peker på når det gjelder digital kompetanse og seksualundervisning.²⁶

3.3.10 Personvernkommissjonen

Personvernkommissjonen ble oppnevnt 23. juni 2020.²⁷ I pressemeldingen heter det at «Kommissjonen skal særlig vurdere hvordan barn og unges personvern ivaretas. Den skal kartlegge hvordan bruk av sosiale medier påvirker barn og unges personvern, og foreslå eventuelle tiltak for å bedre personvernet.»

På samme måte som kunnskap om skadelig medieinnhold, vil tidlig bevissthet om personvern være avgjørende for å kunne håndtere en digital verden på en tryggere måte.

3.3.11 Varslet nasjonal strategi for trygg digital oppvekst

I forbindelse med markeringen av Safer Internet Day i februar 2021, varslet regjeringen en samordning og styrking av den offentlige innsatsen for å trygge barn og unges digitale liv.²⁸

Stikkord i strategien som den ble presentert, er koordinering, kunnskapsinnhenting og forskning, kunnskapsdeling på tvers av aktører og sektorer, kulturdeltakelse og bekjempelse av internettrelaterte overgrep. Det legges opp til at Barne- og familiedepartementet (BFD) skal ha en koordinerende rolle, mens Medietilsynet får ansvaret for strategiutvikling og samordning av det praktiske, brukerrettede arbeidet. I pressemeldingen nevnes også flere av de andre arbeidene over.

3.3.12 ... og i og for seg veldig mange andre initiativer

Politiske initiativer og utspill er en ikke uvanlig respons på uønsket eller skadelig medieinnhold.

²² <https://fim.as/62330-Om-Fim>

²³ <https://www.tv2.no/nyheter/11192658/>

²⁴ Blant annet Representantforslag om å redusere kropp- og skjønnhetspress blant unge, Innst. 274 S (2018–2019)

²⁵ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2019-19/id2677658/>

²⁶ <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/nye-lareplaner-i-grunnskolen-og-gjennomgaende-fag-vgo>

²⁷ <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/opprettet-ny-personvernkommissjon/id2715312/>

²⁸ <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/varsler-nasjonal-strategi-for-trygg-digital-oppvekst/id2832509/>

Mange som svar på konkrete problemstillinger og hendelser. Det kan være forbud mot *deling av voldsvideoer*,²⁹ mobilforbud i skolen, foreldre som deler bilder av barn (sharenting), når barn bør få sin første mobil og en rekke andre politiske og private innlegg. Det er ikke bare lett å ta til seg hele bredden i temaer som på en eller annen måte har et berøringspunkt mot mediebruk og skadelig medieinnhold. I sitt arbeid har utvalget også diskutert flere andre utredninger, blant andre:

- «Spillerom, regjeringens dataspillstrategi 2020–2022» ble presentert høsten 2019³⁰
- «Rom for demokrati og dannelse, nasjonal bibliotekstrategi 2020–2023»³¹
- «Snakk om det! Strategi for seksuell helse (2017–2022)»³²

²⁹ <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/OQ6MGw/vil-forby-macheter-og-deling-av-voldsvideoer>

³⁰ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/spillerom-datspillstrategi-2020-2022/id2667467/>

³¹ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonal-bibliotekstrategi-2020-2023-rom-for-demokrati-og-dannelse/id2667015/>

³² <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/snakk-om-det/id2522933/>

Spillverdenen har aldersklassifiseringer, men byr også på chat og er en viktig arena på siden av – eller som en del av – barns mediehverdag. Bibliotekene er, og skal være, et viktig møtested for barn og unge som mediebrukere og kan også spille en rolle i kompetanseoppbygging. Strategien for seksuell helse tar for seg seksualundervisningen, igjen et sentralt element dersom barn og unge skal lære seg å håndtere seksualisert innhold de møter i mediene.

Den som måtte ha et ønske om å skaffe seg en fullstendig oversikt, bare i Norge, vil ha en stor utfordring. I tillegg kommer internasjonale arbeider, handlingsplaner, anbefalinger og utredninger. Og i det ligger et selvstendig poeng:

For å se helheten i barn og skadelig medieinnhold, kreves stor oversikt. Siden mediene i dag ikke bare er viktige fenomener i barns liv – som man kan si at TV og kino var – men er en integrert del av livene, vil så godt som alle barnefaglige spørsmål også kunne ha en side mot barn og (potensielt) skadelig medieinnhold.

Kapittel 4

Historikk og teknologisk utvikling

4.1 Oppfatninger om barn, påvirkning og medier

Barn og unge påvirkes av verden rundt seg. Foreldre og samfunn er – og har alltid vært – opptatt av at barn skal lære å bli robuste, gode individer og medborgere tilpasset det samfunn de skulle leve i. Det er ikke vanskelig å trekke linjer langt tilbake for å beskrive hvordan mediene, synet på opplæring og ikke minst hva som kan være skadelig for barn og unge, har endret seg. I dag går debatten på mange fronter. Barn er på nett hele tiden, og mediene er også en integrert del av barns liv. Skillet mellom den fysiske og digitale verden er vanskeligere og vanskeligere å trekke. At medieeksponeringen er kontinuerlig, kan være relativt nytt, men diskusjonene rundt barns forhold til medier er det ikke.

Utvalget har – uten å gå i detalj – kastet et tilbakeblikk på et litt tilfeldig utvalg av utvikling og debatter; debatter om hvordan barn påvirkes av det de ser og hører og debatter om hvordan de skal oppføre seg mot hverandre.

Antikken

Platon er i flere av sine filosofiske skrifter (som «Staten» og «Loven») opptatt av hvordan barn og unge skal oppfores, herunder hvilke musikkuttrykk og andre kulturuttrykk de bør og ikke bør utsettes for om de skal bli harmoniske og dydige samfunnsborgere.

Renessansen

Gutenberg, boktrykkerkunst og reformasjon: Bøker (bibelen) blir tilgjengelige og leseferdigheten øker.

1739

Konfirmasjon og skolelov: Christian VI av Danmark og Norge: Forordning om Skolene paa Landet i Norge.¹

1763

Norsk avis: *Norske Intelligenz-Seddeler* og tidskrifter. Mediene aktualiseres i en medierevolusjon som bringer nyheter litt nærmere.²

1786

I en tid hvor foreldre og skole har kontroll over barnas utvikling og hva de utsettes for, går det en debatt om seksualisering av barn. I et bidrag til barneoppdragelsen uttrykkes bekymring over «selvsvekkelse» (onani). Blant årsakene fremheves:

- En Tilbøielighed til Ukydskhed, som enten arves af Forældrene eller indsuges med en Ammes Melk.
- En fordervelig Kultur, Romanlæsning, Føl-somhed.
- Vellystige Skilderier, Kobberstik og Bøger.
- Karesser imellem gifte Personer og andre, i Børnenes Overværelse.
- Mangel paa Tidsfordriv.
- Lang Liggen i varme Senge.
- Lønlig Afklædning, Baden og andre Leiligheder, hvor et Barn seer sit eget nøgne Legeme.³

Vellystige skildringer, kobberstikk og bøker fremheves altså som årsaker, sammen med det å se sin egne nakne kropp. Bidraget er preget av en annen tids moralsyn. Problematikken rundt selvsvekkelse og årsakene som nevnes, vil vel fremstå som ganske fjern for de fleste i dag. Men bidraget har det til felles med mange diskusjoner opp igjennom tidene at den nettopp er preget av moral.

¹ <https://www.nb.no/items/20699b74ad4a20aeee7da7aac01568c0>

² <https://www.norgeshistorie.no/grunnlov-og-ny-union/artikler/1363-en-medierevolusjon-pa-1700-tallet.html>

³ Stuve, Zollikofer, Tode (1786), Bidrag til Børne-Oppdragelsens Forbedring (www.nb.no)

1834

I en kongelig resolusjon fra 1834 om undervisningen i almueskolene står det detaljert om lærers ansvar for at barn oppfører seg skikkelig mot hverandre også utenfor skolerommet. Eller som det nå heter i opplæringslova § 9 A-4, sikre at elever har et trygt og godt psykososialt skolemiljø:

§ 11. Ei blot i Læretimerne, men ogsaa i Fritiden bør Læreren holde Øie med Børnene, at de opføre sig mod hinanden skikkelig og ei gjøre hinanden Fortred eller Skade.

§ 12. Ligeledes bør Skolelæreren have Opsyn med de Børn, der formedelst lange Veie forblive, hvor Skolen holdes, mellem For- og Eftermiddags-Timerne, at Børnene ei begaae noget Usømmeligt. Forsaavidt Børnene paa deres Gang til og fra Skolen ikke ledsages af Voxne, bør han, ved at bemyndige de sædeligste og ældste blandt Eleverne til at have Tilsyn med de Andre, drage Omsorg for, at Alle ogsaa da forholde sig som de bør.

§ 13. Skolelæreren bør beflitte sig paa at behandle og omgaaes Børnene med Godhed og Blidhed, jevnlig ved kjærlig Tale opmuntre dem til Flid, Orden og sædelig Opførsel, og lade det være sig magtpaaliggende at vinde deres Kjærlighed, Agtelse og Tillid.

§ 14 *). Han bør søge at vække og vedligeholde Børnenes Kappelyst ved passende Opmuntring og Belønninger for de Flittige og Sædelige. Saadanne Belønninger kunne være: Roes i den hele Skoles Overvær, eller naar Sognepræsten er der; Opflytten i Classen, som anmerkes i Protocollen; at give dem Opsigt over de andre Børn i Fritimerne; at betroe dem som Bihjælpere at undervise andre Børn, som have gjort mindre Fremgang; særdeles anbefaling til Skolecommissionen. Dog maa han vogte sig for at uddele disse Belønninger altfor ofte, og aldrig lade sig bestemme af Partiskhed eller Lidenskab.

*) Denne § er ikke gjældende for Trondhjems Stift, hvis Biskop ikke har anseet Bestemmelsen hensigtsmessig.

§ 15. Ved at straffe de forsømmelige, dovne, uordentlige og vanartige Børn, naar de ikke ville forbedre sig efter gjentagne Advarsler, skulle først lemfældige Midler anvendes, saasom: Irettesættelser i den hele Skoles Overvær; Nedflytten i Classen, som anmærkes i Protocollen; Hensætten i en Krog af Skolestuen;

Udelukkelse fra at deeltage i Fritiden og deslige. Ere disse mildere Straffe uden Virkning, maa legemlig Revselse anvendes, dog paa saadan Maade, at den ikke er stadelig for Barnets Sundhed, eller anstødelig for Sædeligheden. Læreren maa vaage over sig selv, at han ikke ved at straffe udøver Partiskhed eller lader sig overile af Vrede, ligesom han ei heller nogensinde maa tillade sig at bruge Skjelds- eller Uqvems-Ord.⁴

1838

Medier for barn var det ikke mye av på 1800-tallet, men i 1838 fikk Norge sitt første barneblad. Som det beskrives i forskningsmagasinet *Apollon*,⁵ brakte *Billed-Magazin for Børn* verden inn på barnerommene.

Billed-Magazin for Børn ble ikke utgitt mange årene, men utgavene kan leses på Nasjonalbibliotekets digitale bibliotek. Om ikke annet enn for å vise kontrasten til det ethvert barn har tilgang til i dag, gir en titt et fascinerende bilde av en ny verden som åpnet seg for barn i 1839.

1840-tallet

Telegrafi utvikles fra (begrensede) optiske systemer til å bli elektrisk. Morsealfabetet blir standard, og det bygges telekommunikasjonslinjer nasjonalt og internasjonalt. Mens posten begrenses av hvor raskt det er mulig å forflytte seg fysisk (10+ dager fra London til New York), blir kommunikasjonen umiddelbar. En første transatlantisk kabel kommer på plass i 1858, men går i stykker, og fra 1866 kommuniserer Europa og USA «direkte». Dette er forløperen til det som etter hvert blir (internasjonal) telefon og datakommunikasjon. Raskere kommunikasjon gjør at man allerede da snakker om «information overload».⁶

1842

Kriminalloven av 1842: Bestemmelser om «Forbrydelser med Hensyn til Religion eller Sædelighet» (kap. 8) og «Forbrydelser ved trykt Skrift og deslige» (kap. 25). Tidligere bestemmelser om æresstraff (gapestokk) videreføres ikke.

⁴ Kgl.res. 22.07.1834, Undervisningen i Almueskolerne

⁵ Apollon, UIO, 4.2019

⁶ BBC World Service 07.10.2019: The Forum, Electric telegraph: the first worldwide web

Figur 4.1

1855

1. januar: Det første norske frimerke. Porto settes relativt lavt for at befolkningen skulle sende brev. Lese- og skriveferdigheter øker.

1855

Det Norske Telegrafvæsen åpner telegraflinje imellom Christiania og Drammen.

1875

Lov angaaende Adgang til at give dramatiske og andre offentlige Forestillinger med Videre, blir på sett og vis stamfaren til filmlov og bildeprogramlov: «Opretholdelse af Orden og Forebyggelse af offentlige Krænkelser af Sædeligheden».

1880

Det finnes telefonanlegg i Oslo og Drammen, skrivemaskiner utvikles.

1900

Rett forut for århundreskiftet skjedde en revolusjon i mediebildet med fotografier, tegneserier, radiotelegrafi, rikstelefon, grammofon og ikke

minst de «levende bilder»: filmen. Debatten uteble ikke i årene som fulgte.

1911

Film, debatt om film og sensur (og brannsikkerhet), Dagbladet skriver:

Gjennem tidligere artikler og uttalelser fra autorativt hold har vi søkt at paavise, at det vil komme til at skade vor bys kulturelle utvikling, dersom det ikke i tide paa effektiv maate blir sørget for at dette enestaaende utal av kinematografer, som vi her er blit velsignet med, blir holdt inden for sit rette og berettigede virkefelt. Kinematograferne representerer en stor samfundsmagt. Det er vor pligt at forhindre at den misbrukes, det er vor pligt at søke den utnyttet paa den for samfundet gagnligste maate. Tilstanden her er allersde nu uholdbar. Noget alvorlig maa gjøres.⁷

1913

*Norge får sin første lov om kinoene, fra forarbeidene.*⁸

At man her staar overfor en alvorlig fare for den unge slegts forraelse og en sänkniug av det moralske nivaa trønger ingen nærmere paavisning ... (Kristiania sedelighetsforening)

Politikammeret finder det ogsaa nødvendig, at adgang til at forby fremføring av films ved en vordende lov ikke indskrænkes til at gjælde de tilfælde, i hvilke sedeligheten krænkes eller den offentlige orden forstyrres. Der gives en hel del kinematograf-films, som ikke netop kan siges at gaa ind under denne kategori, men som allikevel har et indhold, som maa befryktes at ville kunne ha en yderst uheldig indflydelse paa barns og ubefæstet ungdoms moral og følelsesliv. (Politimesteren i Kristiania)

1913 høst

Og da loven og filmkontrollen var på plass og hadde virket et par måneder, uttaler filmkontrollør Halgjem til Dagbladet, 26. november 1913:

Har ikke andet at si, end at forældre ikke maa gaa ut fra, at al kontrol fra hjemmenes side

⁷ Dagbladet, onsdag 18. oktober 1911

⁸ Ot.prp. nr. 26. 1913 Lov om offentlig forevisning av kinematografbilleder, 25. juli 1913

overfor barnas forhold til kinematograferne er gjort overflødig, efterat vi har faat statskontrol. Kinematograferne har utvilsomt virket skadelig for mange barn ikke bare ved billedernes art, men ogsaa derved at de har fremmet barnas uteliv og delvis fristet til naskerier for at skaffe billettenger.

1921

Egen barneklassifikasjon foreslås i Lov om offentlig forevisning av kinematografbilleder:

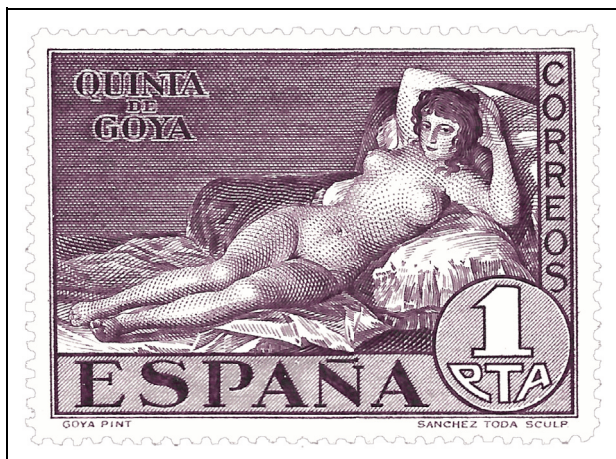
Departementet foreslaar, at billeder som de sakyndige mener er egnet til aa paavirke barns sinn eller rettsbegreper paa skadelig maate, ikke maa godkjennes til forevisning for dem. Grensen settes ved 16-aarsalderen.⁹

1930

Nå kommer etter hvert lydfilm, fargefilm og radio. Medietrykket blir litt mer intenst.

Spania publiserer en frimerkeserie med motiver av Goya. Time Magazine skal ha skrevet: «An indecent picture is bad enough...but a postage stamp, whose back side must be licked! ... Millions of innocent children collect stamps.»¹⁰

I USA kommer den såkalte Hays Code¹¹ som en veileder til filmproduksjon. Den inneholder en lang rekke anbefalinger til filmprodusentene: Nakenhet og banning kommer høyt opp på listen

Figur 4.2

⁹ Dagbladet, 19. april 1921

¹⁰ Charles Neyhart, 2010: The lesser-known Spanish Goya's

¹¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Motion_Picture_Production_Code

over alt som ikke må komme med på film. Veilederen danner utgangspunktet for amerikansk filmindustri syn på hva som er anstendig film i mange år fremover.

1936

Vær varsom plakaten vedtas, bl.a. regler om omtale av selvmord.¹²

1938

Statens Filmkontroll anbefaler ansettelse av sakkyndig konsulent i psykologi:

I en skrivelse til departementet av 7 mai d. å. påpeker Statens Filmkontroll at det er nødvendig for dem som skal kontrollere film å ha gode allmennkunnskaper i psykologi, spesielt barnepsykologi og anfører:

«I de fleste tilfelle representerer de filmer som kontrolleres, ganske enkle og banale problemer, men det hender ikke sjelden at man står overfor tilfelle av mere komplisert natur, hvor rent mentalhygieniske problemer melder sig, og hvor det vilde være godt å kunne støtte sig til en spesiell fagmanns råd.»¹³

1954

Tegneserier vekker bekymring i USA, spesielt etter en psykiater så på hva barna leste. Han skrev en bok om tegneseriens negative påvirkning på ungdommen; at beskrivelsene av vold, sex og narkotika oppfordret barn til uheldig adferd.¹⁴

Tegneserieutgiverne foregriper regulering ved å velge selvregulering med mange av de samme elementene som filmindustrien bruker: Comics Code Authority.

1955

Den 26. oktober 1955 fremsatte representanten Wirstad en interpellasjon til justisministeren om den uheldige innflytelse visse blader, – bl.a. av seksuell art, har spesielt på barn og ungdom.

¹² <https://presse.no/pfu/etiske-regler/vaer-varsom-plakaten/>

¹³ Tillegg 3 til budgett-innst. S. nr. 32 a. (1938) Innstilling fra justiskomiteen

¹⁴ Fredric Wertham, M.D. Seduction of the Innocent, the influence of comic books on today's youth (1954)

1956

Fjernsyn utredes også i Norge. *Utgreiing om programverksemda i norsk fjernsyn* poengterer: «Film, kriminal- og wild west-litteratur, krigsbøker og teikneseriar spelar vel ei viss rolle i denne alderen, og det er nok vanleg meining at denne utviklinga kan ha skadeverknader. Kringkastinga freistar å bremse på denne utglidinga så langt det let seg gjere, og ein må rekne med at fjernsynet vil fylgje same veggen.»¹⁵

1960-tallet

Fjernsyn blir allemannseie, datateknologien skytter fart. Helt mot slutten av tiåret unnfanges ARPANET, internetts forgjenger. Epost og @ tegnet tas i bruk. I norsk skole debatteres om man skal fortsette å bruke fyllepenner fordi kulepenner kan være skadelig for håndskriften.

1966

Representanten Korvald fremsatte 23. november 1966 en interpellasjon der han foreslo at «Stortinget ber regjeringen snarest vurdere Straffelovrådets forslag av 24 juni 1957 om en utvidelse av § 211 i straffeloven, spesielt med sikte på å verne barn og ungdom mot skadelig påvirkning og å trekke opp grenser for økonomisk spekulasjon i vold, sadisme og seksualisme» (sitert i NOU 1985: 19).

1970-tallet

NORSAR på Kjeller kobles på ARPANET som første node utenfor USA. Farge-TV kommer, og det skjer en enorm utvikling av nettverk og datamaskiner – og etter hvert videospillere til hjemmemarkedet. De første videospill (Pong 1972, Space Invaders 1978) lanseres.

Innføring av fargefjernsyn diskuteres. Stortingetsrepresentant Einar Førde (senere kringkastingssjef) ironiserte over motstanden i Stortinget: «Me får finne oss i at synda er komen til jorda, men vi vil ikkje ha ho i fargar.» (1971)¹⁶

Sitatet er blant de meste kjente fra Stortingets talerstol, men motstanden mot fargefjernsynet var imidlertid ikke primært moralsk begrunnet, motstanderne ønsket å prioritere utbygging av sendere i de deler av landet som ikke hadde tilstrekkelig dekning.

¹⁵ Fjernsyn i Norge (1956), Utredning om de tekniske og økonomiske forutsetninger og retningslinjer, vedl 7.

¹⁶ Debatten finnes på NRKs nettsider: nrk.no/video/257827

1974

25. oktober 1974 fremsatte Kjell Magne Bondevik en interpellasjon om de grove skildringer av vold og porno og etterlyste tiltak fra regjeringens side.

1979

Filmen «Life of Brian» forbys vist av Statens Filmkontroll på grunn av blasfemi, forbudet oppheves året etter. Forbudet brukes som eksempel på skadefølggeprinsippet i debatten om ny straffelov i 2005.¹⁷

1980-tallet

Selv om betegnelsen Personal Computer (PC) har vært i bruk en stund, var det med introduksjonen av IBM PC at begrepet ble virkelig kjent og private datamaskiner begynte å bli vanlig. IBM brukte en åpen arkitektur som gjorde det mulig for andre å lage egne maskiner som kunne bruke samme programvare. Maskinen leveres etter hvert med operativsystemet MS/DOS (Microsoft Disk Operating System) som med tilnærmet monopol la grunnlaget for Microsofts dominans. Mot slutten av tiåret ble IBM PC og kloner med DOS også utbredt til hjemmebruk.

Satellitt-TV direkte til forbruker via geostasjonære satellitter gjør det mulig å få inn kanaler fra andre deler av verden.

Modemene gjør sitt inntog. Til å begynne med har de ganske begrenset kapasitet (1981: Hayes 300 bit/s, øker til 2400 bit/s mot slutten av 80-tallet, og kom til slutt opp i 56 kbit/s mot slutten av 90-tallet da digitale oppkoblinger overtok). 56 kbit/s ble da regnet som svært raskt, men det er langsommere enn den strupehastigheten mange teleleverandører har i 2021 når datakvoten er oppbrukt.

Selv om 80-tallets hastigheter fremstår som latterlig lave med dagens øyne, var de tilstrekkelige til at PC'er kunne kobles opp mot tjenere. BBS'er ble et begrep (Bulletin board system), diskusjonsfora hvor brukere kunne diskutere alt mellom himmel og jord. Prinsippene er ikke veldig forskjellige fra dagens sosiale medier selv om BBS'er var tekstbasert.

Internett dukker opp på forskningsinstitusjoner. E-post begynner å bre om seg og forløperen til emojis dukker opp, ganske enkle i begynnelsen: smileys :-)¹⁸

¹⁷ Innst. O. nr. 72 (2004–2005), s. 17, komitémedlemmer FrP)

¹⁸ The Economist, 06.10.1990

I 1982 kommer CD (Compact Disc) for musikk. Formatet ble senere tilpasset datalagring og endog bilder og video. Prisen på lagringsmediene faller.

1980

Representanten Asdahl fremsetter 16. januar 1980 en interpellasjon bygget på at pornografi gir impulser til kriminelle handlinger, fremhevet sammenhengen mellom sex, narkotika og grovere forbrytelser og spurte om departementet ville ta initiativ til at politiet kunne settes i stand til effektivt å håndheve loven. Statsråd Cappelen reiste noe tvil om sammenhengen mellom pornografi og kriminelle handlinger ... (NOU 1985: 19)

1984

Ved Justisdepartementets brev 8. februar 1984 ble Straffelovrådets mandat angitt slik: «Utredning om straffbar pornografi. Justisdepartementet gir med dette Straffelovrådet i oppdrag å utrede og komme med forslag til bestemmelser som retter seg mot forskjellige typer pornografiske skildringer og bruk av slike skildringer ...» Utredningen blir til NOU 1985: 19 *Pornografi og straff*

1985

Representanten Rønbeck melder en interpellasjon der hun spør om hva departementet vil gjøre for å stoppe salg av pornografi gjennom forskjellige distribusjonskanaler, og hva som vil bli gjort for å skjerpe straffebestemmelsene om «... import, trykking, distribusjon og salg av pornografi». (NOU 1985: 19)

1990-tallet

World Wide Web (WWW) gjør grensesnittet mot nett enklere, og internett vokser i enorm hastighet. Mange hjem kan etter hvert koble seg opp via modem og analoge telefonlinjer.

Forgjengere til søkemotorene som vi kjenner dem i dag, ser sitt lys, Gopher, Archie, W3Catalog, Lycos, AltaVista.

Mobilnett bygget på GSM standarden og dedikerte frekvenser i Europa setter fart i utbredelsen av mobiltelefonene.

De første sosiale nettverk som minner om dagens: GeoCities (1994), SixDegrees (1997). I 1996 lanseres optiske plater med mye høyere lagringskapasitet: DVD. Prisen på lagringsmediene

synker, og det er mulig å distribuere film i god kvalitet på optiske plater.

Fiberoptiske kabler øker kapasitet og hastighet på datakommunikasjon.

To studenter ved Stanford utvikler en søkealgoritme som leder til lanseringen av Google i 1998. Algoritmene rangerer sider og gir bedre søkeresultater. Google får etter hvert en helt dominerende stilling, med over 90% av markedet (92,96% pr september 2019).¹⁹

2000-tallet

Digital tilgang til nett (bredbånd), smarttelefoner, sosiale medier finner nye former og blir allemannseie.

Flere lovendringer, Grunnloven § 100 4. ledd presiserer, etter Ytringsfrihetskommisjonen har sagt sitt, visse unntak for forhåndssensur: «Forhåndssensur og andre forebyggende forholdsregler kan ikke benyttes med mindre det er nødvendig for å beskytte barn og unge mot skadelig påvirkning fra levende bilder. Brevsensur kan ikke settes i verk utenfor anstalter.»

Straffeloven endres og sonderer mellom pornografi (med barn) og overgrepbilder (strl. §§ 204, 204a, nå §§ 311, 317).

Flere sosiale medier dukker opp i perioden 2003–2006: LinkedIn, MySpace, Facebook, Twitter ... Publiseringstjenester for video er et nytt fenomen: Vimeo i 2004, YouTube i 2005. YouTube ble kjøpt av Google i 2006.

2002

Et skille mellom fantasi og virkelighet: Filmklagenemnda gir ikke Barneombudet medhold i å endre Filmtilsynets vedtak om 11-års aldersgrense til 15 år for filmen *Ringenes herre* på grunn av sterke voldsscener: «Dagens ungdom, også 11-åringer, ved bruk av dataspill og lignende vil være kjent med sjangeren, og makte å skille de inntrykk som skapes gjennom filmen fra virkelighets verden.»²⁰

2003

Forbud i forhåndssensur utfordres: 90 år etter forhåndssensur av film ble innført opphever Filmtilsynet forbudet for hundrevis av filmer som er nektet vist av sensuren. Filmtilsynets direktør Tom

¹⁹ gs.statcounter.com

²⁰ Gjengitt NRK januar 2002: Uendret aldersgrense på «Ringenes herre»

Løland uttaler at «Mange av disse filmene ble forbudt i en tid med andre rådende samfunnsnormer. Før lå det også mer moralske vurderinger til grunn for sensuren. Dagens filmtilsyn vektlegger heller faglige kriterier. ... Det er et paradoks at filmer blir sensurert før de vises på kino, når Internett, TV, Video og DVD gir tilnærmet ubegrenset tilgang på filmer som ikke krever obligatorisk forhåndssensur. Da er veiledende aldersgrenser på tvers av mediene et mer framtidsrettet alternativ. Samtidig blir det stadig mer viktig å nå foreldrene med informasjon – gjerne sammen med barna.»²¹

Beslutningen om frislippet vekker oppsikt, Tom Løland får ikke stillingen som direktør i det sammenslåtte Medietilsynet.

2004

Filmtilsynet flyttes fra Filmens hus i Oslo til Fredrikstad, blir sammenslått med Eierskapstilsynet og Statens medieforvaltning. De tre etatene blir til Medietilsynet fra 1. januar 2005.

2006

Representanten Molvær Grimstad stiller 1. februar 2006 følgende spørsmål i Stortingets spørretime (spørsmål 32): «En av tidenes grovste voldsfilm, «Cannibal Holocaust», er nå tillatt i Norge etter at Medietilsynet vedtok å tillate filmen. Kultur- og kirke departementet har styringsdialog med Medietilsynet. Hvilke voldsskildringer mener statsråden etter denne avgjørelsen vil være i strid med § 382 i straffeloven, og hvilke grep vil statsråden ta for at svært grove voldsfilm som denne ikke skal tillates i framtiden?»

Kultur- og kyrkjeminister Giske avslutter et omfattende svar med: «... i dagens moderne medievirkelighet kan ungdom få tak i hva som helst, hvor som helst. Internett har gjort at hele informasjonssamfunnet kommer inn på gutterommet eller jenterommet med et tastetrykk. Jeg tror det bare er ved å bygge holdninger hos den enkelte,

²¹ Tom Løland gjengitt i Filmweb: <https://www.filmweb.no/filmnytt/article681893.ece>

og bevisstgjøre den enkelte ungdom, at vi virkelig kan lykkes i dette arbeidet.»²²

2006

Vær varsom-plakaten mykes opp når det gjelder mediens dekning av selvmord. Fra en hovedregel om at selvmord og selvmordsforsøk ikke skal omtales, endres ordlyden til at mediene skal være varsomme med beskrivelse av metode eller andre forhold som kan bidra til å utløse flere selvmordshandlinger.

2007

«Hashtag» (#) introduseres, og i 2013 gis språkrådets anbefaling om at # brukt i sosiale media bør kalles «emneknagg» på norsk. Apple lanserer iPhone.

2010

Sosiale medier har blitt medieplattformer for store deler av befolkningen, inkludert mange barn under aldersgrensen for registrering. Mediebrukere er ikke bare mottakere, men også aktører og bidragsyttere.

I 2010 lanseres iPhone 4. I 2021 anslår Apple at det er en milliard iPhones i bruk.²³ I tillegg kommer alle de andre smarttelefonene. Mobilnettene utviklet seg etter hvert til å støtte mye høyere datahastigheter, å kunne strøme video via mobilnett og telefon blir etter hvert en selvfølge.

2015

Lov om beskyttelse av mindreårige mot skadelige bildeprogram mv. Bildeprogramloven.

For å illustrere kan det være interessant å titte på argumentasjonen da fjernsyn skulle innføres.

²² <https://www.stortinget.no/nn/Saker-og-publikasjoner/publikasjoner/Referat/Stortinget/2005-2006/060201/ordnarsporretime/32/>

²³ <https://www.theverge.com/2021/1/27/22253162/iphone-users-total-number-billion-apple-tim-cook-q1-2021>

4.2 Debatten om fjernsynet

Statens Filmkontroll hadde fra begynnelsen i 1913 sine standarder for hva man mente ville være skadelig å se. Etter hvert oppdaget man at det ikke alltid var nok kunnskap om hvordan kinoene faktisk påvirket barna. I 1938 tas barnpsykologi inn i budsjettene for Statens Filmkontroll:

I en skrivelse til departementet av 7 mai d. å. påpeker Statens Filmkontroll at det er nødvendig for dem som skal kontrollere film å ha gode almenkunnskaper i psykologi, spesielt barnpsykologi og anfører: «I de fleste tilfelle representerer de filmer som kontrolleres, ganske enkle og banale problemer, men det hender ikke sjelden at man står overfor tilfelle av mere komplisert natur, hvor rent mentalhygieniske problemer melder sig, og hvor det vilde være godt å kunne støtte sig til en spesiell fagmanns råd.»²⁴

Fortsatt var kino et relativt kontrollert medium hvor det var satt aldersgrenser og stod en kontrollør i inngangen som kontrollerte aldersbevis og passet på at ingen barn fikk se det filmkontrollen mente de ikke burde se. Fjernsyn ble et taktskifte og debatten skjøt fart på ny.

Fjernsyn fantes allerede i store deler av den vestlige verden, og BBC hadde hatt fjernsynssendinger fra før krigen. NRK satte i gang prøvesendinger i 1954. Men innføringen var gjenstand for debatt om infrastruktur (kostnader), om administrasjon og om drift (redaktørkontroll og begrensede sendetider) – og ikke minst om barn, eksponering og skadevirkninger.

Det ble laget en utredning for styret i NRK som tok for seg et bredt felt problemstillinger.²⁵

I utredningene vektlegges det at eksponeringen er begrenset og ikke skal ta oppmerksomheten bort fra lek og lekser, men at et par timers kvalitetsmessig forsvarlig fjernsynsprogram ikke vil føre til skadelige virkninger for familielivet eller det enkelte individ.

I samsvar med utredningen fra Programutvalget og med de økonomiske forutsetninger for øye, er Arbeidsutvalget blitt stående ved å foreslå 8 timer fast ukentlig sendetid ved overgan-

gen til ordinær programtjeneste. Det svarer til en times program om dagen og en times sending for barn om uka.

[...]

En av de alvorlige innvendinger mot fjernsynet er som kjent at det tar oppmerksomheten bort fra andre sysler i heimen, arbeid, lesning, selskapeleg samvær og samtale, for barnets vedkommende leik og lekser. Imidlertid må det vel kunne sies at et par timers oppmerksomhet under et kvalitetsmessig forsvarlig fjernsynsprogram ikke vil føre til skadelige virkninger for familielivet i sin helhet eller for det enkelte individ. *side 25*

Blant annet skadelighetsvurderingen var utredet av en arbeidsgruppe og sier en del om tidens tenkning (fra vedlegg nr. 7.: *Programverksemda i norsk fjernsyn*, side 87).

Barne- og ungdomsprogram. I ordskiftet om fjernsyn blir det ofte halde fram at det kan ha skadelege verknader for born. Det er skadeleg å sitje inne i eit halvmørkt rom lange tider kvar dag og fylgje programmet i staden for å sysle med oppgåver som krev aktivitet og medverknad, anten det er arbeid eller leik. Til dette kjem at programmet frå først av – og mange stader den dag i dag – tok meir sikte på spaning og ytre dramatikkk enn på karakterskapande og oppsedande innhald og tendens. Tenkjer ein på slike program, kan det bli sagt med ein viss rett at fjernsyn er skadeleg for born og ungdom, serleg når dei tek mykje av fritida.

Dette synet kviler oftast på inntrykk frå Amerika, der det er mest ubrotten sendetid med tanke på reklameinntektene, og der dei kan få inn fleire stasjonar i same mottakaren, slik at det er høve til å finne eit lett «dobbelprogram» til kvar tid. Utan å kome inn på spørsmålet om det i seg sjølv er skadeleg for born å sitje opptekne av noko dei ser eller høyrer i fjernsyn – og kringkasting – kan ein ikkje utan vidare gå ut frå at den skadeverknaden som det amerikanske fjernsynssystemet kan ha ført med seg der, vil melde seg her i landet. For det første vil det bli så mykje mindre sendetid at faren for overdriven passivitet vil bli minimal. For det andre vil programleiinga ha full kontroll over programmet til kvar tid, slik som ved barnetiane i lydkringkastinga. Då vil det vere lett å sjå til at ein fylgjer dei ålmenne retningslinene for oppseding også i den nye programtenesta. Det kan frå tid til anna stå strid om desse retningslinene, men det er ikkje grunn til å tru at

²⁴ Tillegg 3 til budgett-innst. S. nr. 32 a. (1938) Innstilling fra justiskomiteen

²⁵ Fjernsyn i Norge, Tekniske og økonomiske forutsetninger og retningslinjer, Lagt fram for Styret i Norsk Rikskringkasting den 23. august 1956 av Arbeidsutvalget for fjernsyn.

fjernsynet vil setje seg ut over dei grunnleggjande prinsipp for eit etisk og sosialt forsvarleg barneprogram. Saman med heimen, skolen, barne- og ungdomsorganisasjonar og andre institusjonar må fjern synet likesom kringkastinga vere med og hjelpe dei unge til å bli ansvarlege borgarar i eit fritt demokratisk samfunn. Programma må vere levande, friske og skiftande, ikkje på trengjande i sin tendens, heller ikkje trøytande i opplegg eller avvikling.

Skal ein freiste forme ei prinsipp-fråsegn i denne samanhengen, ligg det nær å byggje på det som er sagt i det politiske fellesprogrammet frå 1945 og seie det slik:

Målet for programverksemda må vere å vekkje dei unge til ansvarskjensle, tålsemnd og godvilje. Det dei ser og høyrer, skal lære dei samkjensle, vørnad for menneskeverdet og medkjensle med alt som er utsett for urett, mishandling og lidning. All oppseding må ta sikte på å styrkje karakteren og evna til arbeid og samarbeid i eit fritt samfunn. Ein viktig føresetnad er det då å orientere dei unge i det samfunnet dei skal leve i, å gjere dei kjende med natur og folkeliv i landet og vek kje sansen for vår nasjonale kultur og vår historiske tradisjon.

Programformene må ta omsyn til dei serlege føresetnadene hos borna. Dei vil helst høyre noko som er spanande, gripande eller morsamt. Sansen for humor og ironi kjem seint, men trongen til spanande og skiftande hendingsgang er sterk jamvel hos dei aller yngste, og aukar etter kvart opp gjen nom barneåra. Film, kriminal- og wild west litteratur, krigsbøker og teikneseriar spelar vel ei viss rolle i denne alderen, og det er nok vanleg meining at denne utviklinga kan ha skadeverknader.

Kringkastinga freistar å bremse på denne utglidinga så langt det let seg gjere, og ein må rekne med at fjernsynet vil fylgje same vegen.

I fjernsynet vil det vere lettare for større barn å fylgje det «vaksne» programmet enn i vanleg kringkasting, og dei eigenlege barnetimane kan difor ta serleg sikte på dei yngste årsklassene (t. d. under 12 år) i den første utbyggingsperioden, då det ikkje kan bli avsett meir enn 1 time for veka til barneprogram. I denne perioden kan ein så vinne røynsle både når det gjeld oppsetjing av dei ulike programtypane og når det gjeld reaksjonen mellom borna.

Spør ein kva for programstoff barnetimane i fjernsynet kan rekne med, må ein òg vise til framtida. Det er ikkje mogeleg å svare utførleg på det før ein har noko å byggje på. Men på grunnlag av barnetimeprogrammet i kringkas-

tinga, og på røynsle frå utlandet og frå prøve-sendingane her heime våren 1956, kan ein nemne slike innslag som samtaler, til dømes om og med musikk og song, solo, kor eller orkester, små spelstykke, gymnastikk og akrobatikk, folkevisedans og song leik, forteljing med teikningar, modellering eller andre illustrasjonar, hobbyklubbar, reportasje frå tilstellingar og institusjonar, trafikk-undervisning m. m. Også film kjem inn i biletet, og då både som dokumentarfilm og vanleg spelefilm i den mon det er høvelege barnefilm å få til bruk i fjernsyn.

Med omsyn til sendetid, så kan ein rekne med at det blir høve til 1 time barne program for veka i første byggjesteget, då det blir ei samla sendetid på 8 timar for veka. Etter kvart som sendetida kan bli auka, vil denne programgruppa få lengre sendetid og. Det er rekna med 2 timar når samla sendetid er kome opp i 16 timar veka, 3 timar av ei sendetid på 24 timar osb. Det vil truleg vere mest praktisk å velje to faste sendedagar alt frå først av, t. d. måndag og fredag, med ein halvtime kvar av dagane. Etter dette vil gruppa barneprogram få 12% av sendetida. Til jamføring kan ein nemne at En[g]land har 18 % Frankrike 4, Tyskland (Hamburg) 11, Danmark ca. 14 og at Sverige reknar med 13 %.

Billedmediene var fortsatt under kontroll. Én for-svarlig time i uken. Helt sikkert godt pedagogisk tilrettelagt, med vekt på spill, lek, musikk, folke-dans, sang, fortellinger, hobbyklubber og tra-fikkundervisning.

Også film kjem inn i biletet, og då både som dokumentarfilm og vanleg spelefilm i den mon det er høvelege barnefilm å få til bruk i fjern-syn.

Slik var utgangspunktet da fjernsynet kom i ordi-nær drift i Norge august 1960.

De formelle åpningstaler var naturligvis posi-tive, men røpet en viss skepsis.²⁶

Etter hvert ble det daglig barne-TV, men det var fortsatt god kontroll på at ikke noe som noen mente kunne være skadelig for barn skulle vises. I hvert fall ikke før leggetid, og det som ble sendt senere ville neppe skremt et barn av i dag det hel-ler.

Den neste var frisk debatt om innføring av fargefjernsyn et drøyt tiår senere. Debatten avsted-kom et av de kanskje mest kjente innleggene fra Stortingets talerstol da saksordfører, stortings-

²⁶ <https://tv.nrk.no/program/FOLA60000160>

Figur 4.3 Statsminister Einar Gerhardsen fra åpningen av fjernsynssendinger i NRK (26:00): «Tenk om vi kunne gi oss tid til å skru av radioen og fjernsynet og snakke sammen om ting av interesse som vi hadde hørt eller sett. Da kunne radio og fjernsyn virke aktiviserende og stimulerende og bidra til å gjøre livet, og kanskje spesielt familielivet, rikere.»

Figur 4.4 H.M. Kong Olav V fra åpningen av fjernsynssendinger i NRK (30:30): «Jeg vet at det norske folk – stort sett – har sett frem til dette ...»

Figur 4.5 «Me får finne oss i at synda er komen til jorda, men vi vil ikkje ha ho i fargar.»

representant og senere kringkastingssjef, Einar Førde ironiserte over motstanden i Stortinget:²⁷

«Innføring av fargefjernsyn er ei reform mange går tvilande til. ... Den viktigste skepsisen knytter seg til økonomiske argument: Bør vi ha råd til dette? Kan nå dette være nødvendig? ... Motstanden har også sterke innslag av puritanisme: Me får finne oss i at synda er komen til jorda, men vi vil ikkje ha ho i fargar. Det må difor vere rett å slå fast at fargefjernsynet representerer ei naturleg utvikling av eit medium som vi for lengst har akseptert som eit gode, som gjer kvardagen rikare for dei som nyttar det, og som aukar vår innsikt og vår kunnskap om verda omkring oss.»

Stortinget vedtar å innføre farge-TV i Norge fra 1. januar 1972, med 94 mot 34 stemmer.²⁸

²⁷ Stortingsforhandlinger 1971/72, referat 10. desember 1971, s. 1696, <https://www.nb.no/items/da2592-da47fd7ea23ace1eccb15c5875>
Prøvesendinger med fargefjernsyn, se nrk.no/video/257827/

²⁸ <https://www.nrk.no/kultur/nrk-75-ar-1.6071482/>
https://no.wikipedia.org/wiki/TV-året_1971

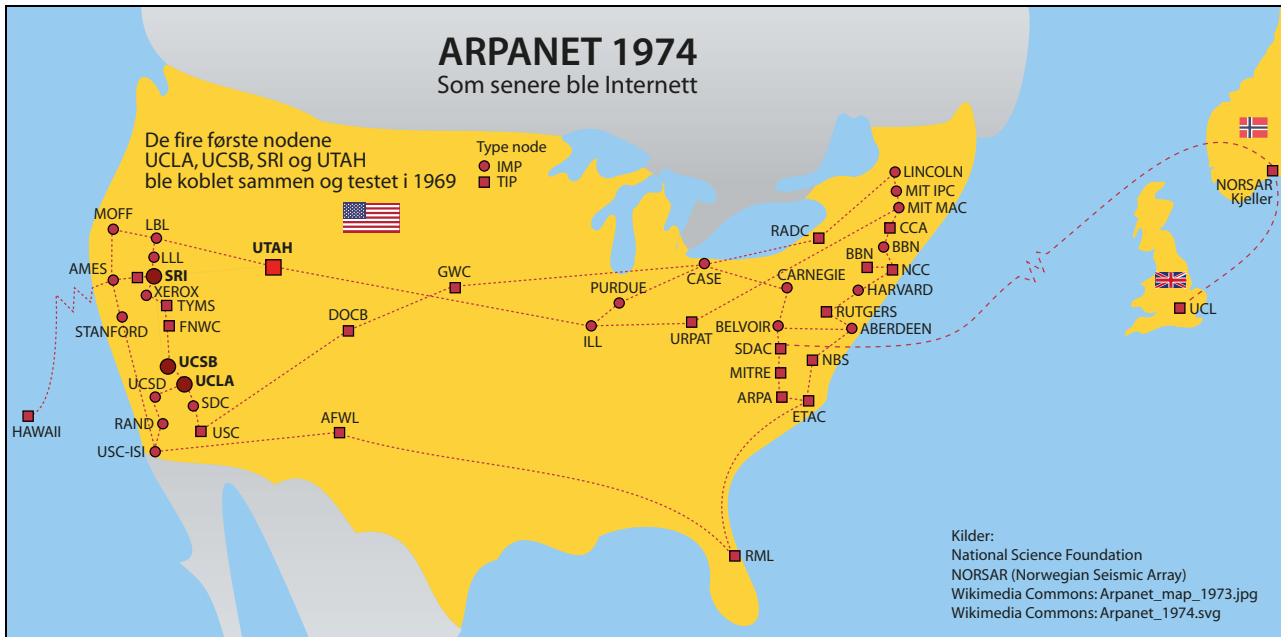
4.3 Teknologi, tilgjengelighet og nye muligheter

Internett er over 50 år gammelt om man tar med forløperen, ARPANET. NORSAR (Norwegian Seismic Array) ble koblet opp med en 9,6 Kb/s linje via satellitt i 1974 som første node utenfor USA,²⁹ selv om det skulle gå et drøyt tiår før internettilgang ble vanlig i universitetsmiljøene i Norge.

25 år senere kommer World Wide Web (WWW) og brukere utenfor universitetsmiljøene tar internett i bruk for alvor. I løpet av de neste tiårene blir internett tilgjengelig over hele verden med hastigheter og informasjonsvolumer få ville drømt om. Litt avhengig av hvem man spør, anslås det at andelen av verdens befolkning med nettilgang har gått fra under 1% i 1995 til omtrent 60% i 2021. I Europa nærmer andelen seg 100% i mange land.

I 1988 kom den første fiberoptiske kabelen under Atlanterhavet: TAT-8, med en kapasitet på 280 Mbps. Med raskt økende kommunikasjon, ble den fulgt av flere. Alle verdensdeler med unntak

²⁹ <https://www.norsar.no/about-us/history/arpamet>

Figur 4.6 ARPANET, Norge kobles på i 1973

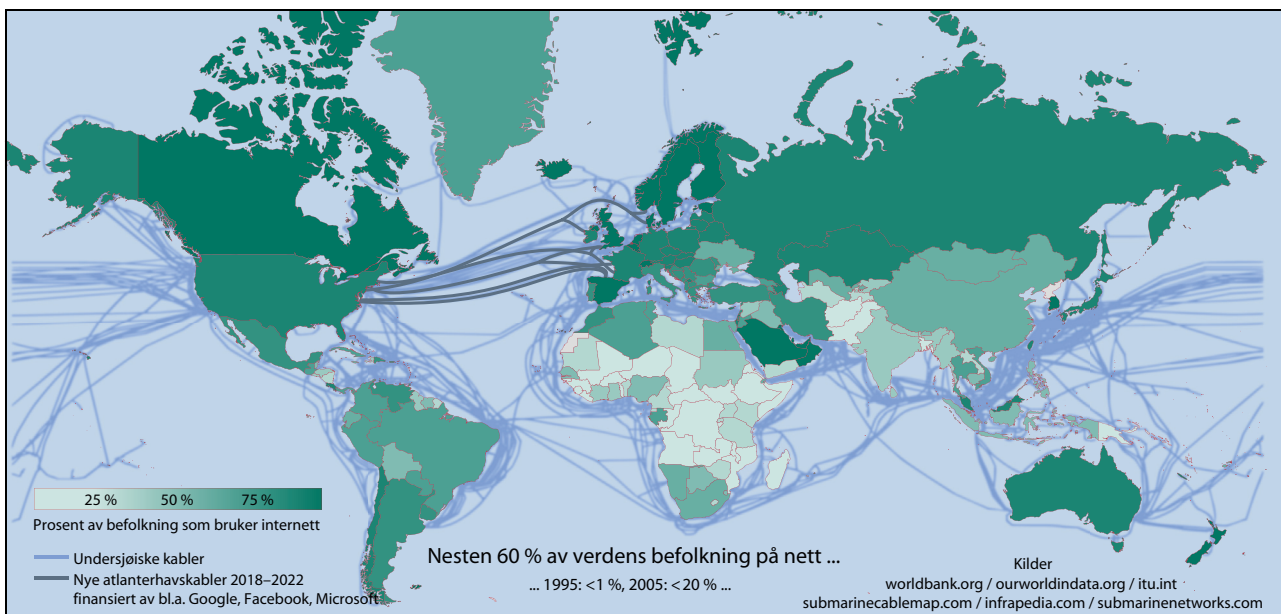
av Antarktis er knyttet sammen med raske, fiberoptiske kabler som igjen suppleres av et tett nettverk av nasjonale og regionale fibernett på land. I mai 2018 åpnet Facebook, Microsoft og Telxius en ny transatlantisk kabel – MARES – fra Virginia Beach til Bilbao på 6605 km som kan overføre 160–200 Tbps, mange milliarder ganger raskere enn NORSAR linken.

Hastighet og kapasitet er vanskelig å forestille seg. Microsofts presentasjon av prosjektet beskriver 160 Tbps som nok til å overføre samlingene i

Library of Congress åtte ganger hvert sekund.³⁰ De store teknologiselskapene, Google, Facebook, Microsoft, investerer tungt også i infrastruktur.

Ikke overraskende viser statistikken at mediekonsumet har blitt overveiende digitalt: kino og tradisjonelt fjernsyn – som billedmedielovgivning i sin tid ble laget for – utgjør en stadig mindre del av de levende bilder barn og unge ser.

³⁰ <https://news.microsoft.com/marea/>

Figur 4.7 Undersjøiske fiberkabler og internettdækning

4.4 Det teknologiske bakteppet, hvem setter aldersgrenser og innholdsbegrensninger

For 50 år siden var barns bruk av billedmedier begrenset til NRK og kinoene. Gjennom Statens Filmkontroll (senere omdøpt Filmtilsynet og Medietilsynet etter det) var det relativt klare, om enn tidvis kontroversielle, rammer for hva som kunne vises. Utgangspunktet var regulert i lov, og det var stort sett mulig å fange opp alt innhold som barn ble eksponert for.

Denne relativt solide rammen slo sprekker rundt 1980. Satellitt-TV og video tilgjengeliggjorde innhold som var langt vanskeligere å kontrollere. Riktignok ble video underlagt aldersmerking og kontroll, men kontrollmulighetene var begrenset. Fra midten av 1990-tallet begynte internettjenester å bli tilgjengelig for alle, og fra omkring 2010 begynte selv mindre barn å få smarttelefoner med tilgang til en verden av innhold som ikke ble fanget opp av rammeverket i loven. Samtidig har teknologien gjort det lett for alle å produsere og distribuere eget innhold. En enkel smarttelefon kan i dag produsere film og bilder i en kvalitet som var forbeholdt store studioer for 50 år siden. Og teknologien gjør det mulig å manipulere, endre og forfalske bilder.

Den overveiende del av medieinnhold er likevel tilgjengelig gjennom et begrenset antall kommersielle aktører:

- TV-kanaler (lineær, strømming): NRK, TV2, TVN, mfl.
- Strømmetjenester: Netflix, HBO, Viaplay, mfl.³¹
- YouTube og andre brukerdrevne strømmetjenester
- Sosiale medier kontrollert av få store selskaper: Google, Facebook, Snapchat osv.

Alle de store aktørene utøver, i en eller annen form, sensur og filtrering av innhold både for voksne og barn. Men i tillegg finnes det mange andre distribusjonskanaler som distribuerer enorme mengder innhold. Noen praktiserer innholdsmoderasjon, men mange tilgjengeliggjør også innhold som neppe ville være i tråd med bildeprogramloven.

Poenget her er at uansett hvilket ansvar man måtte pålegge de store leverandørene, er det vanskelig å tenke seg et vanntett system. Selv om NRK/Netflix/YouTube/Facebook skulle legge

sperrer på et nærmere angitt innhold, vil det samme innholdet finnes på andre tjenester.

I morgen kan det være helt andre aktører, jf. TikToks utvikling. Fra å være ukjent, gikk TikTok til å ta en ledende posisjon i helt unge aldersgrupper i løpet av et par år. Hvordan bildet vil se ut om noen år, er umulig å forutsi. Store sosiale medier som SixDegrees.com og MySpace.com gikk motsatt vei; fra å være ledende til å bli ubetydelige i løpet av kort tid.

Barns medietilgang er kanskje dominert av, men ikke begrenset til, de store kanalene. På nett kan alle ikke bare poste, men også sette opp egne tjenester som ikke kontrolleres på samme måte. For eksempel vokste nettstedene 4chan og 8chan/8kun frem utenfor de regulerte sosiale mediene – og ble også kanaler for innhold som hadde blitt fjernet andre steder. Da de store sosiale mediene la begrensninger på innlegg, blant annet fra Donald Trump, resulterte det i forflytning over i andre kanaler (parler.com/gab.com); kanaler med andre regler og til dels under andre jurisdiksjoner.

4.5 Ikke lovmessige tiltak: opplysning / opplæring / foreldrekontroll

I en vurdering av tiltak kan det være verdt å se raskt på informasjonstjenester og andre tiltak som er dukket opp på siden av den fastsatte mediepolitikken. I dag er Norges Safer Internet Centre koordinert av Medietilsynet, men siden det EU-støttede nettverket av nasjonale noder deles ut etter anbud er det ikke gitt at noden er drevet av en offentlig institusjon. I flere europeiske land er det private eller delvis offentlige konsortier som får EU-støtten til å være nasjonal node.

Listen over aktører som har en form for rolle eller funksjon når det gjelder trygg (digital) oppvekst er lang. Blant annet finnes det mange informasjons- og kontaktpunkter for barn og foresatte som har spørsmål om ubehagelige opplevelser: ung.no, Helsesista, Kirkens SOS, Mental Helse, Kors på Halsen, skolehelsetjenesten, Psyktærlig, Barnevakten, slettmeg.no, Bruk Hue.

For forbruker er det ikke alltid lett å skille mellom synsing og faglig basert veiledning. Mange gjør et betydelig arbeid, men som bl.a. Barneombudet har pekt på, er det viktig at forsknings- og fagmiljøenes arbeid kommer tydelig frem.

Når det gjelder medieinnhold, spesielt for foresatte som ønsker å engasjere seg, byr internett også på mange informasjonskilder. Medietilsynet legger ut aldersgrenser for forhåndsklassifiserte

³¹ <https://www.tek.no/nyheter/guide/i/504lr6/dette-er-alle-stroemmetjenestene-du-kan-abonnere-paa>

Boks 4.1 EU og Safer Internet:

EU vedtok i 1998 den første av en rekke handlingsplaner for å begrense ulovlig og skadelig materiale på nett. Den første handlingsplanen var en økonomisk handlingsplan for å støtte initiativer langs tre akser:

- Støtte til meldelinjer for å rapportere ulovlig materiale (hotlines)
- Støtte til filterprosjekter for å la brukere begrense uønsket materiale (filtering)
- Støtte til informasjons- og opplysningsvirksomhet (awareness)

Støtten til filterteknologier har vært avtagende og har heller ikke medført noe gjennombrudd for standarder og teknologi i gjengs bruk. Informasjons- og opplysningsvirksomhet ansees derimot fortsatt som et viktig satsingsområde gjen-

nom mange initiativ, for eksempel Safer Internet Day. Nettverkene varierer fra land til land. I noen land er det rent private organisasjoner, i andre er offentlige myndigheter sterkt involvert. Felles for dem alle er at EU krever at de nasjonale nettverkene (nodene) blant annet skal ha et rådgivende organ (Advisory board) med bred representasjon fra industri, offentlige myndigheter mv. Tildelingen av midler skjer til dels basert på hvor god nasjonal støtte et prosjekt har.

Det vil være EU som avgjør hvilken søknad fra Norge som regnes som sterkest for å få midler, men uansett hvem som er Norges node, vil det europeiske nettverket kunne være et viktig forum for å utveksle ideer om å trygge barns mediebruk

filmer på nett, og det gjør også mange andre av medietilsynene, med varierende detaljgrad i beskrivelsen av potensielt skadelig innhold.

Internet Movie Database (IMDb), opprinnelig et brukerdrevet nettforum (på USENET, rec.art.movies), som nå eies av Amazon, har detaljert informasjon om tradisjonelle medietitler: serier og film. Et menyvalg under den enkelte produksjon heter Parents Guide. Der ligger, i tillegg til annen informasjon, både aldersklassifisering-

ene og brukervurderinger av forskjellige kategorier av det som tradisjonelt er regnet som potensielt skadelig eller uegnet for barn og unge.

På nett finnes også en rekke innholdsfiltere som kan installeres på enhetene. Utvalgets mandat avgrenser mot tekniske tiltak, og filtre har også svakheter med hensyn til effektivitet og personvern, men er verktøy enkelte foresatte og skoler kan finne det hensiktsmessig å vurdere i noen sammenhenger.

Kapittel 5

Medieeffekter og skadelig medieinnhold

5.1 Medieeffekter

Utvalget har lagt følgende definisjon til grunn i sitt arbeid med medieeffekter: En medieeffekt kan defineres som de tingene som skjer som et (delvis eller helt) resultat av mediens innflytelse.¹ I dette ligger en anerkjennelse av at medieeffekter både kan virke positivt (for eksempel ved at man lærer noe, blir underholdt eller er sosial med venner gjennom medietjenester) og negativt (for eksempel ved at man blir redd eller urolig, eller blir påvirket av andre til å gjøre noe som kan være farlig). Selv om utvalgets mandat primært er knyttet til hvordan man kan håndtere negative medieeffekter som kan være skadelige for barn og unge, har utvalget tatt høyde for og anerkjent de positive sidene ved barn og unges mediebruk.

¹ Potter, W. J. (2012). Media effects. SAGE Publications

Videre bygger utvalgets arbeid på en forståelse av at barn og unge ikke representerer en ensartet gruppe. Barn og unge er, som voksne, forskjellige og vil stille med ulike forutsetninger, tolkningskompetanse, kognitive evner og bakenforliggende erfaringer i møtet med mediene. Slik vil barn på samme alder kunne reagere forskjellig på det samme medieinnholdet, avhengig av kontekst, tidligere erfaringer og andre individuelle og sosiale variabler. Medieeffekter kan være fysiske, kognitive, påvirke våre følelser, holdninger og tro eller påvirke vår adferd.

Mediene kan også gi innflytelse og effekt på ulike måter: de kan gi oss noe vi ikke hadde fra før, de kan trigge noe i oss, de kan endre noe i oss eller de kan forsterke noe. Forskningen på feltet kan virke motsetningsfull. Det skyldes delvis at man ofte har lett etter et tydelig svar på om hvorvidt medieviolens fører til økt vold i samfunnet, sam-

Tabell 5.1 Type medieeffekter på individnivå (Potter, 2012)

Type medieeffekt	Medieinnflytelse			
	Gi noe	Trigge noe	Endre noe	Forsterke noe
<i>Kognitiv</i>	Huske meldinger	Huske informasjon	Endre hukommelsesstrukturer	Styrke ferdigheter Konstruere mønstre Forsterke sammenhenger
<i>Verdier/tro</i>	Akseptere troen på noe	Huske en verdi/tro	Endre tro eller verdier	Styrke generalisering Konstruere en tro
<i>Holdninger</i>	Akseptere en holdning	Huske en holdning	Endre holdning	Styrke følelsesmessige sammenhenger
<i>Følelser</i>	Lære følelsesmessig informasjon	Hente opp en følelse	Endre følelsesmessig sensitivitet	Forsterke en følelse man allerede har
<i>Fysisk</i>	Endre humør	Forsterke et humør	Automatisk respons	Forsterke reaksjoner
<i>Adferd</i>	Lære adferd	Huske en oppførsel	Endre oppførsel eller imitere adferd	Forsterke vaner og adferd

tidig som forskningen viser at situasjonen er mer komplisert. Dessuten får ulike mennesker ulike innrykk av medievolden, og forskningen har oftest vært fokusert på voldsskildringer i fiksjon og drama, og mindre på vold i nyheter og annet faktainnhold. Det har også vært mest fokus på korttidseffekter og mindre på langtidseffekter.

Studiet av medieeffekter er komplisert og et stort forskningsfelt i seg selv, men tabellen gir en oversikt over de viktigste effektene man kan snakke om på individnivå.

Historiske debatter om og bekymringer overfor medieeffekter, har ofte vært preget av og begrenset til bekymring for endringseffekter hos barn og unge.

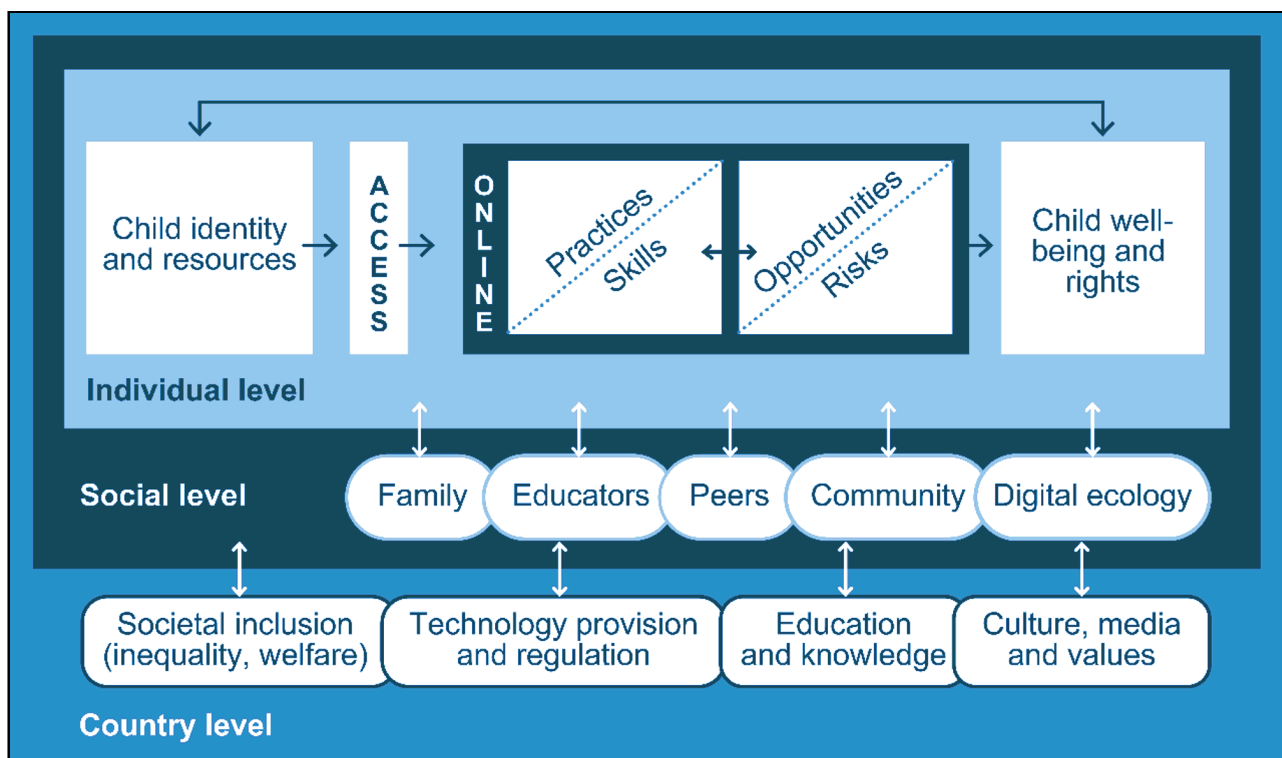
Bildeprogramloven, sentralt i utvalgets mandat, benytter i sin § 2 en definisjon og begrenning av medieeffekter til å gjelde skadelig medieinnhold:

- h) skadelig innhold: skildringer i bildeprogram som kan virke følelsesmessig opprivende eller kognitivt forstyrrende for mindreåriges velbefinnende
- i) alvorlig skadelig innhold: skildringer i bildeprogram som kan virke sterkt følelsesmessig opprivende eller sterkt kognitivt forstyrrende for mindreåriges velbefinnende, særlig nærgående skildringer av kjønnslik aktivitet, grov vold og annen svært forstyrrende eller skremmende tematikk

Bildeprogramloven bruker, som det tradisjonelt har vært gjort for film og video, et *skadelighetsbegrep*. Dette begrepet er forskjellig fra *egnethet*. Det at et bildeprogram ikke er skadelig betyr med andre ord ikke at det trenger å være *egnet* for barn eller for alle grupper av barn.

Utvalget anerkjenner også at det vil være ulike sider ved barn og unges mediebruk som ikke nødvendigvis er skadelig, men som anses som uønsket. Utvalget har i sitt arbeid primært lagt vekt på skadelighetsaspektet og lovregulering og tiltak knyttet til begrenning av skade. Samtidig har utvalget i sitt arbeid og gjennom samtaler med ulike aktører på området, også sett behovet for å komme med noen råd knyttet til barn og unges mediebruk generelt og behovet for mer kunnskap og veiledning.

Medieeffekter finnes også på samfunnsnivå. Slike effekter inkluderer, men er ikke begrenset til effekter knyttet til mediens *dagsordenfunksjon* og *agendasetting*. Slike funksjoner vil også gjelde forståelsen av området barn og medier – og hvordan mediene påvirker barn og unges liv, velferd og hverdag. Utvalget har i sitt arbeid ikke gått inn på denne typer effekter og eventuelle skadevirkninger medieeffekter på samfunnsnivå kan ha på barn og unge.

Figur 5.1 EU Kids Online analytisk modell, adaptert fra Livingstone, Mascheroni & Staksrud (2018)

5.2 Medieskadelighet

Utvalget har i sitt arbeid lagt an et bredt perspektiv på medieskadelighet som går ut over det tradisjonelle medieinnholdet slik dette er presentert gjennom for eksempel kinofilm.

Barn og unges mediehverdag er i stor grad preget av internettrelatert mediebruk. Denne typen mediebruk åpner for interaksjon med andre mennesker på en annen måte enn de tradisjonelle, redaksjonsstyrte massemediene som papiraviser, radio og lineær-TV.

Den interaktive bruken gjør at det kan være vanskelig å få oversikt over de ulike typer risiko og muligheter barn og unge kan oppleve på nettet, og hvordan disse henger sammen.

Det europeiske forskningsnettverket EU Kids Online har derfor laget en typologi over de

ulike typer risikoer og muligheter barn og unge kan møte fra mediene generelt, og fra digitale medier, slik som internett, mobil og dataspill. Typologien tar utgangspunkt i hvordan barn og unge ikke er passive mottakere av medieinnhold, men også potensielt aktive deltakere i kommunikasjon og interaksjon med andre mediebrukere. Barn og unge kan også være produsenter av medieinnhold som både kan ha positive og negative konsekvenser for andre (medie)brukere.

Potensielle muligheter og risikoer barn kan oppleve på nettet er sortert etter tre hovedakser basert på hvilken rolle barnet har: muligheter og risikoer knyttet til innhold på nettet (*content*), muligheter og risikoer knyttet til kommunikasjon på nettet (*contact*) og muligheter og risikoer knyttet til egen adferd på nettet (*conduct*).²

Tabell 5.2 EU Kids Online klassifikasjon av digitale muligheter og risiko etter barnets egen rolle

	Kategori	Innhold: barnet som mottaker	Kommunikasjon- og interaksjon: barnet som deltaker	Adferd: barnet som utøver
<i>Mulighet</i>	Utdanning, læring og digital kompetanse	Utdanningsressurser	Kontakt med andre som deler ens interesser	Selvinitiert læring
	Deltakelse og sivil engasjement	Tilgang til global informasjon	Utveksling mellom interessegrupper	Ulike former for sivil og demokratisk engasjement
	Kreativitet og selvtutfoldelse	Mangfold av ressurser	Bli invitert/inspirert til å skape eller delta	Skape innhold
	Identitet og sosial kontakt	Råd (personlig, helse, seksualitet etc.)	Sosial kontakt med andre, erfaringsdeling	Uttrykke egen identitet
<i>Risiko</i>	Kommersiell	For eksempel Reklame, spam, produkt-plassering	For eksempel Innsamling av personinformasjon, direkte markedsføring, digital overvåking og sporing	For eksempel penge-spill, ulovlig nedlasting, hacking
	Aggressiv	Voldelig/ hatefullt innhold	Bli mobbet, trakassert eller forfulgt	Mobbing og trakassering av andre
	Seksuell	Pornografisk /skadelig seksuelt innhold	Bli groomet av andre brukere (voksne) for seksuell relasjon	Lage/laste opp pornografisk materiale, sende uønskede seksuelle meldinger
	Verdirelatert	Rasistisk/falsk informasjon og råd (eks. om narkotika, falske nyheter)	Kommunikasjon som fremmer selv-skading, farlig slanking og annen uvelkommen overtalelse fra andre	Gi råd og oppmuntring til andre (for eksempel selvmord, skadelig slanking/pro-ana)

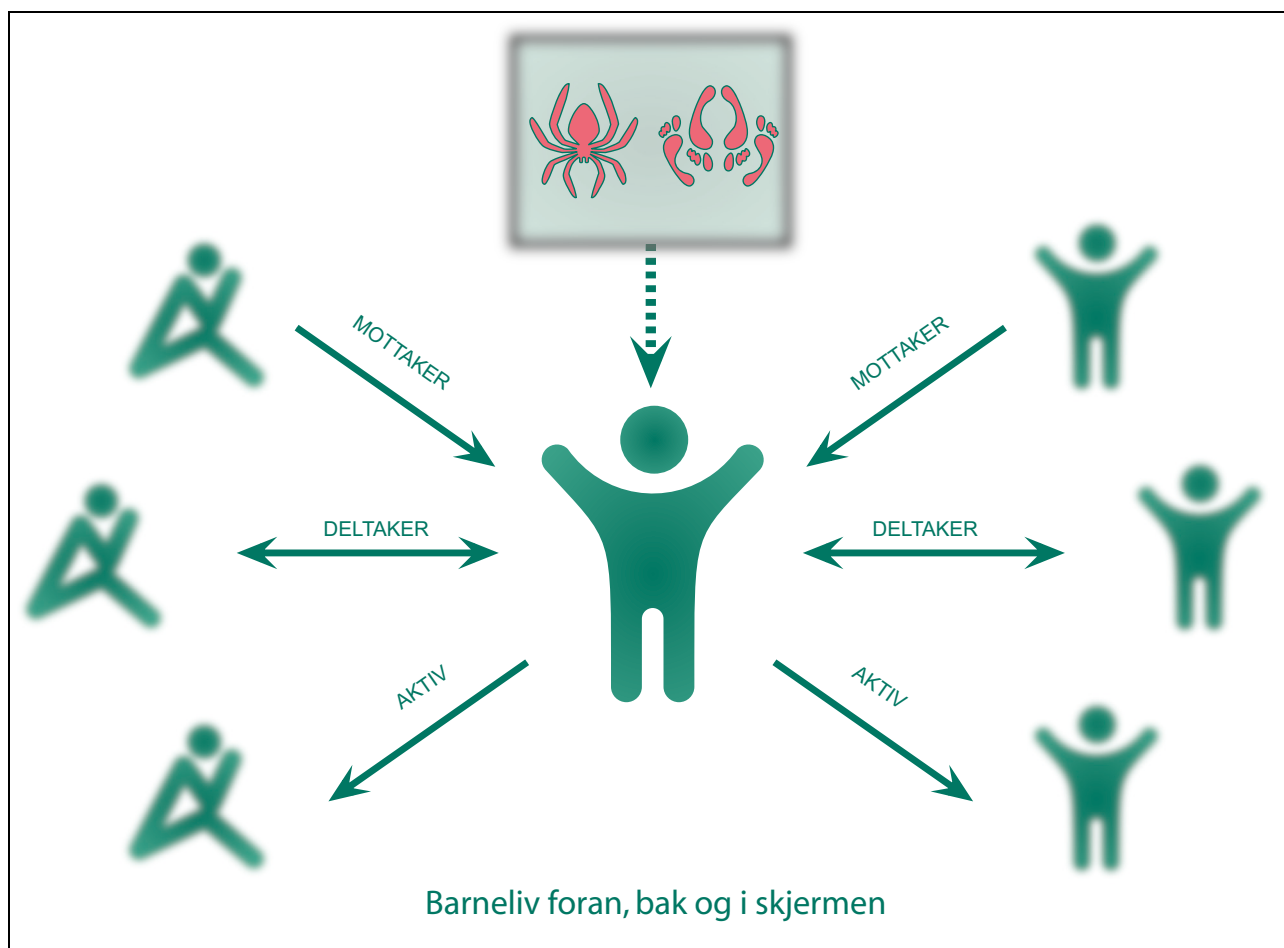
Innhold: barn som mottaker. Dette er nettbruken som ligner mest på bruken av tradisjonelle medier, der én sentral medieprodusent publiserer noe for et stort publikum. De fremste mulighetene her er informative og lærerike nettsider, nettsider som understøtter barn og unges samfunnsdeltagelse og kreativitet. Risikoene her gjelder først og fremst voldelig og pornografisk innhold, reklame og kommersiell utnyttning, propaganda, rasisme eller annet hatefullt innhold, samt sider med falske helseråd og sider som oppfordrer til selvsykdom eller selvmord.

Kommunikasjon og interaksjon: barn som deltagere. Her er det snakk om barn og unge som deltagere i en interaktiv situasjon. Mulighetene her er utvikling og bekreftelse av sosiale relasjoner og nettverk, kontakt med andre med felles interesser,

² Staksrud, Livingstone, Haddon, & Ólafsson, 2009

og å delta i kreative prosesser. Risikoene dreier seg om sporing og lagring av personlig informasjon, mobbing og trakassering, uønskede seksuelle kommentarer, grooming, møte med fremmede, kommunikasjon som fremmer selvsykdom og annen uønsket overtaling.

Atferd: barn som utøver. Her er det hovedsakelig snakk om interaksjon der barn og unge selv tar initiativ eller er gjerningsperson. Mulighetene her er selvinitierte eller samarbeidende former for læring, samfunnsdeltagelse, å lage og publisere eget materiale, og å uttrykke seg selv. Risikoene dreier seg om ulovlig nedlasting av musikk eller filmer, hacking, gambling, barn som mobber eller trakasserer andre barn, barn som videresender eller publiserer seksuelt materiale, eller gir (usunn) råd om for eksempel selvsykdom, selvmord eller pro-anorektisk chat.

Figur 5.2 Figuren illustrerer endringene i barns mediehverdag, fra å være rene mottakere gjennom få kanaler, kino og TV, til også å delta og publisere i mange kanaler. Illustrasjonen er basert på en tegning utvalget brukte i et av sine første møter for å visualisere hvilke problemstillinger utvalget måtte se på

5.3 Litteraturgjennomgang – sammendrag

En del av utvalgets mandat var å kartlegge og sammenstille eksisterende kunnskap om skadevirkningene av eksponering for ulike typer medieinnhold. For å kunne vurdere dette gjennomførte utvalget som nevnt en utlysning for å skaffe oversikt over forskningen på skadelig medieinnhold. Arbeidet ble utført av Niamh Ní Bhroin og Siri Hausland Folstad ved Universitetet i Oslo og overlevert utvalget sommeren 2020. Sammendraget gjengis her, den fullstendige rapporten er et eget vedlegg til denne utredningen:

Norske barn bruker i gjennomsnitt litt under fire timer per dag på internett og digitale medier (Staksrud & Ólafsson, 2019). Deres hverdagsliv er i økende grad preget av å bruke disse mediene, enten det er hjemme, på skolen eller i kombinasjon med andre fritidsaktiviteter. Barn bruker digitale medier alene, eller sammen med venner og familie. Det å ha tilgang til internett gir barn og unge mange muligheter til å være sosiale, å finne ny informasjon og kunnskap, å utvikle digital kompetanse og andre ferdigheter, og å være kreative. Det fører også med seg en viss risiko for å oppleve ting som kan være skadelig, som for eksempel å eksponeres for skadelig eller alvorlig skadelig innhold (cf. Bildeprogramloven, 2015). Samtidig må tiltak som rettes mot beskyttelse for slike skader veies opp mot barns rettigheter til å delta i samfunnet ved å bruke disse medier. Disse rettighetene til tilgang, deltakelse og beskyttelse er sørget for av blant annet FNs barnekonvensjon (1989), EØS-avtalens direktiv om audiovisuelle medietjenester (AVMSD, 2018), Grunnloven § 100 (Grunnloven, 1814), bildeprogramloven (Bildeprogramloven, 2015), samt den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 10 (ECHR, 1950).

For å lykkes med å finne en god balanse mellom barns behov for tilgang og deltakelse og deres behov for beskyttelse mot skade trenger vi et solid kunnskapsgrunnlag, særlig om definisjoner, omfang og effekter av skade som barn kan oppleve når de bruker ulike medier. Derfor har Medieskadelighetsutvalget på oppdrag fra Kulturdepartementet kartlagt og sammenstilt eksisterende kunnskap om skadevirkningene av eksponering for ulike typer medieinnhold, gjort rede for hvordan tilsvarende problemstillinger er håndtert i andre land og

beregnet omfanget av barns egen produksjon, publisering og deling av seksualiserte bilder (eller annet skadelig eller alvorlig skadelig innhold).

Denne rapporten kartlegger og sammenstiller nyere forskning på skadelige medieeffekter knyttet til barn og unges mediebruk. Forskningen inkluderer internasjonale og norske studier på dette området publisert mellom 2007 og 2020. Den er basert på tre hovedproblemstillinger som er utviklet på bakgrunn av Medieskadelighetsutvalgets mandat og beskrivelsen av oppdraget vi har fått. Problemstillingene er:

- Hvordan operasjonaliseres og brukes skadelighetsbegrepet i ulike forskningstradisjoner og forskningsprosjekter mellom 2007 og 2020?
- Hva er overordnede forskningsfunn knyttet til barn, mediebruk og skadelig effekter mellom 2007 og 2020?
- Hvilke forskningshull kan identifiseres fra forskning om barn, mediebruk og skadelige effekter utført mellom 2007 og 2020?

Materialet i rapporten er samlet inn ved et litteratursøk med aktuelle søkestrenger gjennomført i seks forskningsdatabaser i april 2020. 3080 studier ble funnet gjennom søket. 2751 studier ble ekskludert fra materialet fordi de fokuserte på positive heller enn skadelige effekter, eller fordi de ikke handlet om skadelige medieeffekter på barn og unge, var fagfelle-vurderte publikasjoner, eller var av høy nok metodologisk kvalitet. I tillegg ble 49 studier ekskludert fordi de ikke fokuserte på empiriske studier, men ble vurdert som bakgrunnsmateriale fordi temaet var aktuelt for rapporten. Denne litteraturgjennomgangen baserer seg derfor på 280 forskningsartikler som undersøker ulike aspekter ved skadelige medieeffekter på barn og unge.

Søkeresultatene er kategorisert i tre hovedkategorier av skader som relaterer til 1) barns eksponering for medieinnhold (innholdsrelaterte skader); 2) barns kontakt med andre gjennom medier (kontaktrelaterte skader); og 3) barns atferd (atferdsrelaterte skader). De tre kategoriene bygger på en klassifisering av risiko utarbeidet av forskere knyttet til EU Kids Online nettverket (Staksrud et al., 2009). Det som er hovedforskjellen mellom de ulike kategoriene, er barns egen rolle i forhold til hvordan de eksponeres for skade og opplever den er ulik. Når barn opplever innholdsrelaterte

skader er barn hovedsakelig mottakere av medieinnhold, i forbindelse med kontaktrelaterte skader er barn deltakere i kommunikasjon med andre, og når atferdsrelaterte skader skjer er barn aktører i kommunikasjon som fører til skade. Det er viktig å forstå omfanget av skadelige medieeffekter i forbindelse med disse ulike aspekter av barnets rolle.

Det overordnede bildet av funnene viser at forskning om skadelige medieeffekter på barn og unge dekker mange ulike aspekter av barns digitale liv. Disse inkluderer det å eksponeres for voldelig og seksuelt innhold, men også andre typer for innhold som kan være skadelig som for eksempel innhold om selvsykdom, selvmord, om måter å bli veldig tynn på, om alkohol og narkotika, og innhold som er kommersielt. Barn kan også oppleve skade i forbindelse med det å komme i kontakt med andre på nettet, særlig i forbindelse med seksuell kommunikasjon, enten det er med kjente eller ukjente jevnaldrende eller voksne via 'sexting', misbruk eller digital voldtekt, eller i forbindelse med opplevelser av digital kjærestevold. I tillegg kan barn oppleve skadelige medieeffekter knyttet til deres involvering i eller eksponering for nettmobbing, digitale hatytringer og overdreven mediebruk. Derfor er dette et omfattende forskningsfelt.

Samtidig, viser vi i denne litteraturgjennomgangen at de fleste publikasjoner på dette området hverken definerer, eller operasjonaliserer skadelighetsbegrepet på en eksplisitt måte. De aller fleste publikasjoner analyserer risiko og ikke skade. Det gjør at det er utfordrende å finne forskning som er basert på påvist skade og som kan brukes for å forstå hvordan barn og unge kan beskyttes mot slik skade. Samtidig er det implisitt i forskningen at noen typer skade som barn og unge opplever henger sammen med deres mediebruk, særlig i forbindelse med seksuelle skader knyttet til vold og misbruk av barn som skjer på nett (Fransson et al., 2019; Jonsson et al., 2019), eller andre helserelaterte skader knyttet til selvsykdom og selvmord (Daine et al., 2013; Lewis & Seko, 2016; Staksrud & Ólafsson, 2016; Stänicke et al., 2019), eller anoreksi og bulimi (Staksrud & Ólafsson, 2019). Vårt funn på dette området er i tråd med en tidligere litteraturgjennomgang utført av Slavtcheva-Petkova et al. i 2015.

Vi finner i tillegg at forskning på dette området på et overordnet nivå er både omstridt og motstridende, og dette særlig når det gjelder

skader som kan oppstå i forbindelse med barns eksponering for innhold i medier, og i forbindelse med barns handlinger ved digital kommunikasjon. De aller fleste publikasjoner finner for eksempel noen sammenhenger mellom barns mediebruk og enkelte skaderelaterte utfallsvariabler, men disse funnene er også kritisert i andre publikasjoner og metaanalyser for å være basert på svake effektstørrelser eller utilfredsstillende metodologiske tilnærminger.

De fleste av undersøkelsene i materialet vårt fokuserer på sammenhenger mellom faktorer på individnivå, som for eksempel hvordan barns eksponering for visse typer medieinnhold, eller barns personlighetstrekk, henger sammen med deres atferd. Allikevel, som Livingstone et al. (2017) har forklart, så er det nødvendig med studier som undersøker faktorer på både mellommenneskelige og samfunnsnivåer for å forstå mer om skadelige medieeffekter. For eksempel, hva slags betydning har barns forhold til venner eller jevnaldrende for hvordan de opplever nettmobbing? Eller hva slags betydning har barns forhold til deres foreldre eller lærere for hvordan de takler negative opplevelser ved bruk av medier? Andre faktorer på samfunnsnivå som også kan være viktig å undersøke er hvordan endringer i samfunnet, slik som tilgang til ulike velferdsordninger, eller koronakrisen, kan være med på å påvirke barns erfaringer med og opplevelser av skade.

De aller fleste publikasjoner som er omtalt i denne rapporten er basert på kvantitative analyser av korrelasjon eller tverrsnittsundersøkelser. Slike undersøkelser er svært nyttige for å undersøke prevalens av ulike variabler i befolkningen, samt å finne assosiasjoner mellom disse, men de klarer ikke å fange opp barns opplevelser av skade på en nyansert måte. Det er få studier som bruker metode-triangulering eller kvalitative metoder på dette området. Slike studier trengs for å kunne kartlegge og undersøke barns egne opplevelser av skade og hvordan disse er knyttet til deres bruk av medier.

I forbindelse med dette finner vi også at barn og unges egne perspektiver som oftest er fraværende i forskningen. Med unntak av EU Kids Online nettverket som kartlegger barns opplevelser av risiko og skade, er de fleste tverrsnittsundersøkelser opptatt av å måle assosiasjoner mellom mediebruk og ulike utfallsvariabler knyttet til oppførsel eller andre effekter. Skalaene som brukes er som oftest

pålitelige og veletablerte måter å måle de ulike variablene på. Samtidig kan problemer med gyldighet oppstå i forbindelse med bruk av skalaer som ikke er tilpasset barns egne erfaringer og opplevelser. Knyttet til dette finner vi også svært lite forskning som fokuserer på barn og unge som er under 8 år. Dette gjør at kunnskapsgrunnlaget om skadelige medieeffekter på barn og unge er mangelfull.

Videre finner vi at forskning om skadelige medieeffekter på norske eller nordiske barn er nesten fraværende i litteraturen, med unntak av forskning gjennomført av EU Kids Online nettverket i Norge og enkelte andre undersøkelser. Dette gjør at vi har et akutt behov for forskning på hvordan og hvorfor akkurat norske barn er eksponert for og opplever skadelige medieeffekter og hvordan dette kan påvirke dem på kort og lengre sikt.

Det at barn og unge kan oppleve stor skade knyttet til deres bruk av medier ved for eksempel seksuelt misbruk eller utnyttelse, eller skade på psykisk helse knyttet til selvskading eller selvmordsider, gjør at disse barna har et sterkt behov for beskyttelse. Men for å kunne utvikle den beskyttelsen trengs også bevis og kunnskap om hvordan barn opplever slike skader. Dette behovet må i tillegg sees i lys av at det er de aller færreste barn som opplever slike skader, og at de aller fleste barn har både positive opplevelser og mange muligheter for utvikling og underholdning ved å bruke medier. Samtidig, som Slavtcheva-Petkova et al. (2015) finner, er det også en del barn som har andre negative opplevelser knyttet for eksempel til deres erfaringer med nettmobbing eller seksuell kommunikasjon. Disse barna må også få hjelp til å forstå sine erfaringer og finne gode måter å håndtere dem på. Dette gjelder ikke bare for barn som er offer i slike prosesser, men også for de som for eksempel mobber andre på nettet, eller de som opplever at andre blir mobbet.

Temaer som må undersøkes nærmere er knyttet til seksuelle skader og helserelaterte skader slik som selvskading, selvmord og ulike former for spiseforstyrrelser. Andre temaer som er viktig både i seg selv, men også fordi opplevelsen av dem har sterke assosiasjoner til de sistnevnte temaer er nettmobbing, seksuell kommunikasjon samt hvordan barn opplever sitt forhold til venner, jevnaldrende, familier, lærere og andre relevante voksne. Det er viktig også at forskning på dette området bruker ulike metoder, inkludert tverrsnittsunder-

søkelser og eksperimentelle metoder, men også særlig kvalitative og longitudinelle undersøkelser for å kunne utvikle et solid kunnskapsgrunnlag og bevismateriale for ulike tiltak som kan beskytte barn mot skadelige medieeffekter. Det er også viktig at forskerne på dette feltet driver med metodologisk innovasjon for å finne bedre og mer presise måter å undersøke hvordan barn og unges bruk av ulike medier kan føre til skadelige medieeffekter på dem.

5.4 Generelt om undersøkelser

I litteraturgjennomgangen gis en oversikt over mye av forskningen på barn og unges mediebruk. I tillegg finnes en rekke undersøkelser som kan gi noe informasjon. Selv om undersøkelsene preges av forskjellig kvalitet, metodikk og formål, er det kanskje noen trender som kan antydes:

- Barn har fra ung alder tilgang til nettbaserte medier ikke minst via mobil.
- Barn bruker sosiale medier fra ung alder, mange før de offisielle aldersgrensene.
- Mange har sett mobbing, skremmende og det som ville regnes som skadelig innhold etter bildeprogramloven: seksualisert innhold, vold osv.
- Deling av nakenbilder («nudes») er ikke uvanlig.
- Deling av voldsvideoer er et kjent fenomen for mange unge.
- Hvilke (sosiale) medier barn bruker varierer med alder og over tid. Det nye i 2020 var at TikToks eksplosive vekst.

Utvalget presiserer at denne oppstillingen kun antyder fenomener som er presentert i forskjellige undersøkelser. Hvor utbredt de enkelte fenomenene er blant barn, har utvalget ikke hatt grunnlag for å ta stilling til.

5.5 Undersøkelse av variasjoner i aldersgrenser

Utvalget legger til grunn at vurdering av skadelighet og egnethet i fastsettelsen av aldersgrenser for kinofilm er betinget av kulturelle faktorer. Det er med andre ord ikke en omforent objektiv forståelse av hva som skal vurderes som skadelig eller uegnet på tvers av land og kulturer. Aldersgrenser har, enkelt forklart, et utgangspunkt knyttet til kunnskap om barn og unges gjennomsnittlige utvikling og modenhetsnivå. Ut fra dette ville

man kunne forvente at barn og unges utvikling og modenhetsnivå ikke i stor grad ville variere mellom ulike land og kulturer.

En systematisk studie av aldersgrensesetting på kinofilm i fem land viser at dette ikke er tilfelle.³ Studien vurderte aldersgrenser satt på kinofilm i Norge, sammenlignet med Danmark, Storbritannia, Frankrike og Japan for alle filmer vurdert av samme land over en seksårsperiode (504 filmer totalt). Resultatene viste at landene satte samme aldersgrense for bare 13 titler (under tre prosent av filmene), og det var store variasjoner i vurderingene. Mens Frankrike vurderte 380 av filmene som «tillatt for alle» var dette tilfelle for bare 36 av de samme filmene når de ble vurdert i Storbritannia og 90 av filmene når de ble vurdert i Norge. Størst enighet i aldersmerkingen ble funnet mellom Danmark og Norge (75 prosent av filmene), minst enighet finner vi mellom Storbritannia og Frankrike (7 prosent av filmene fikk samme aldersgrense). Når det gjaldt de norske aldersgrensene sammenlignet med de andre satte Medietilsynet samme aldersgrense som Storbritannia for 49 prosent av filmene, som Frankrike for 17 prosent av filmene og som Japan for 27 prosent av filmene.

For 27 av filmene i utvalget varierte aldersgrensene fra «tillatt for alle» til «18 år»/voksen.

Studien viste også at det er stor variasjon i hva de ulike organisasjonene som setter aldersgrenser for kinofilm, vektlegger i sine vurderinger av egnethet og skadelighet og hvordan det kan forklare ulike aldersgrenser. Medietilsynet vektlegger i stor grad «atmosfære» når de forklarer en hevet aldersgrense for en film, mens Storbritannia i betydelig større grad enn de andre landene i studien vektlegger språkbruk og bruk av narkotika. En sammenligning av 27 filmer med varierende aldersgrenser mellom landene, viste også at nakenhet ble gitt som grunn for økt aldersgrense i Storbritannia (13 filmer), men ble ikke nevnt av Medietilsynet. I Storbritannia fikk 22 av filmene høyere aldersgrense for å inneholde sex, mens dette gjaldt bare syv av de samme filmene i Norge, 11 av filmene i Japan og seks av filmene i Danmark, mens Frankrike ikke satte høyere aldersgrense på grunn av sex eller nakenhet for noen av filmene.

Oppsummert konklusjon basert på studien.

- Det er store variasjoner mellom land når de vurderer og gir aldersgrenser på kinofilm.
- Det er store variasjoner mellom land når det gjelder hva slags innhold de vurderer som potensielt skadelig eller uegnet for barn.
- Ulike lands regulatorer har ulik praksis og syn på hva slags innhold de mener krever anbefaling eller aldersgrense for voksne.
- Selv når land vurderer innholdet i en film likt, vil de i stor grad være uenige om hvilken aldersgrense innholdet bør settes til.

Med andre ord – ulike typer medieinnhold blir vurdert som problematisk for ulike barn – og denne vurderingen er knyttet mer til hvilket land de bor i, enn deres alder, utvikling og modenhetsnivå.

³ Staksrud, E. & Haugland, M. E. (2020). Sex, drugs, violence and «intense driving» – Examining the differences in film age rating practices and rationales in Denmark, France, Japan, Norway, and the UK. Screening Censorship Conference: New Histories, Perspectives, and Theories on Film and Screen Censorship, Ghent/Brussels. jf. https://cdn.ymaws.com/www.cmstudies.org/resource/dynamic/forums/20201015_144530_12580.pdf

Kapittel 6

Spesielt om seksualundervisning og digital kompetanse

6.1 Om mediekompetanse og digital kompetanse

Utvalgets mandat har vært å utrede tiltak for å beskytte barn og unge mot skadelig medieinnhold med spesiell vekt på pornografisk og seksualisert innhold. Utvalget er videre bedt om å spesielt se på kompetansehevende tiltak. Noen av de mest relevante kompetanseområdene vil da, slik utvalget ser det, være knyttet til *mediekompetanse* og *digital kompetanse* eller andre kompetanseområder som berører bruk av medier og digitale verktøy, samt kunnskaper og ferdigheter knyttet til seksualitet, som omtales under betegnelsen *seksualundervisning*. Begge er viktige temaer i norsk skole, selv om de anvendes praktisk i ulik grad og på ulike måter.

Å beskytte barn og ungdom mot skadelig medieinnhold kan sies å være et av de opprinnelige og viktigste begrunnelsene for å vektlegge mediekompetanse i skole og oppvekst. I artikkelen *The Future of Media Literacy* fra 2009¹ påpeker den britiske forskeren David Buckingham nettopp det; at å beskytte barn og unge mot såkalt skadelig medieinnhold er en av de tradisjonelle delene av media literacy eller mediekompetanse. Flere aktører både innen forskning, praksis og på det politiske plan har i de siste årene vektlagt mediekompetanse som et viktig kompetanseområde knyttet opp mot en rekke av de problematiske sidene ved samfunnsutviklingen. Men arbeidsmetoder og forskning tyder på at man går mer bort fra målet om direkte å beskytte til mer indirekte å beskytte barn og unge gjennom å vektlegge mestring og evne til beredskap gjennom utvikling av kompetanse og literacy.

Vi forholder oss til medier og mediert informasjon gjennom store deler av døgnet og i de fleste aspekter av livet, på godt og vondt. Medienes rolle i livene våre er derfor omfattende og grenseover-

skridende. Utdanning og skole fremheves ofte som en måte å øke medie- og informasjonskompetansen hos barn og unge. Men det er samtidig bred enighet om at kompetanse relatert til mediebruk og potensielt skadelig medieinnhold på internett og digitale flater ikke utvikles bare i skolen, det må heller sees som en helhetlig og livslang prosess. Det er noe som utvikles i sosialt samspill der også foreldre og andre voksenpersoner må sees som viktige.

I de siste årene har dette kanskje spesielt blitt knyttet til problematikk som skremmende og skadelig medieinnhold, falske nyheter, desinformasjon og lignende fenomener. Men også til mestring av hverdagen, dannelse, læring, psykisk helse, og en rekke andre beslektede aspekter som har betydning for livskvalitet og det som internasjonalt betegnes som «well-being». Mediebruk og tilgang til informasjon er relatert til mange «goder», slik som deltakelse i demokratiet, underholdning, sosial praksis, lek og utfoldelse. Disse temaene har fått stor oppmerksomhet i de nordiske landene, og har også blitt vektlagt i skole og utdanning hvor læring i og gjennom mediene og «nye» uttrykksformer har blitt viet oppmerksomhet. Det er flere ulike begreper som anvendes, hvor de vanligste er mediekompetanse (internasjonalt: media literacy), medie- og informasjonskompetanse (internasjonalt: media- and information literacy), og digital kompetanse (internasjonalt: digital literacy). Disse begrepene har ofte blitt svært bredt definert for å dekke de mangefasettede behovene for kunnskaper, ferdigheter og holdninger som en digital og mediedominert samtid og fremtid gir. Vektleggingen på disse kompetanseområdene kan gjenspeiles i den internasjonale politiske diskursen uttrykt i for eksempel definisjonen av nøkkelkompetanse fra OECD² og ferdigheter og kompetanser for det 21. århundre fra EU-kommisjonen.³

¹ Buckingham, D. (2009). *The Future of Media Literacy in the Digital Age: Some Challenges for Policy and Practice*. *Medienimpulse*, 47(2), 1–18.

² OECD. (2005). *Defining and selecting key competencies*. Executive summary.

6.2 Begrepene

Internasjonalt bruker sentrale aktører som UNESCO og EU-kommisjonen både media literacy og media- and information literacy, hvor det sistnevnte kan sies å være det bredeste og mest omfattende, men også det mest dekkende med tanke på dagens omfattende mediebruk. UNESCO (2013, s. 29, egen oversettelse)⁴ definerer medie- og informasjonskompetanse som «et sett med kompetanser som gjør borgere i stand til å få tilgang, finne, forstå, evaluere og bruke, til å skape og dele informasjon og medieinnhold i alle formater, ved å bruke ulike verktøy på en kritisk og effektiv måte for å delta og engasjere seg i personlige, yrkesrelaterte og sosiale aktiviteter». Dette er et svært omfattende og ambisiøst kompetansebegrep som vanskelig kan sies å være for eksempel skolens ansvar alene. Likevel kan det anspore til hvordan kompetanse knyttet til medier og mediebruk kan forstås, hvor det viktige poenget er at mediekompetanse ikke bare handler om mediebruk eller medieinnhold i seg selv, men også hva mediebruk og medieinnhold kan bety for deltakelse og mestring i samfunnet blant annet.

En annen svært mye brukt definisjon som er mer forenklet, er Aufderheides (1993)⁵ definisjon. Definisjonen som ofte blir kreditert henne, er at media literacy defineres som «access, analyze, evaluate, and communicate messages using a wide variety of forms».⁶ Dette er en meget åpen og inkluderende definisjon, som også inkluderer ulike typer medier og eventuelle nye verktøy og plattformer. Dette er dessuten en definisjon som kan kjennes igjen i sentrale policy-dokumenter fra for eksempel UNESCO (2013),⁷ Aufderheides definisjon er også derfor bredt anvendt innen ulike felt. Den britiske mediemyndigheten Ofcom

definerer media literacy relativt likt, som «the ability to access, understand and create communications in a variety of contexts».⁸ Denne regnes i dag som en av standarddefinisjonene. Denne forståelsen av media literacy er basert på den såkalte Aspen-definisjonen, som opprinnelig hadde fire deler: access, analyze, evaluate and produce (Tyner, 1998, s. 120).⁹ Ut fra dette kan media literacy eller mediekompetanse sees som ganske abstrakte, individualiserte ferdigheter i å bruke mediene (*access*), forstå og kritisk evaluere informasjon i forskjellige former (*analyze* og *evaluate*) og produsere medieinnhold (*produce* eller *create communication*). EU-kommisjonen anvender også samme type definisjon i forskjellige sammenhenger. Slik utvalget ser det er derfor mediekompetanse et sentralt kompetanseområde når det gjelder det å være i stand til å bruke mediene på en trygg måte, forstå og kritisk evaluere ulike typer medieinnhold, herunder potensielt skadelig medieinnhold og det å produsere medieinnhold på en etisk og trygg måte.

6.3 Mediekompetanse og digital kompetanse i praksis

I Norge er både mediekompetanse og *digital kompetanse* begreper som er mye omtalt i forbindelse med ulike typer utfordringer knyttet til mediebruk og digital oppvekst. Erstad (2005, s. 133)¹⁰ definerer digital kompetanse som en kompetanse for fremtidens utfordringer; *ferdigheter, kunnskaper og holdninger ved bruk av digitale medier for mestring i det lærende samfunn*. I skolesammenheng har digital kompetanse og digitale ferdigheter gradvis blitt de mest anvendte begrepene, mye fordi digital kompetanse fra 2006 har blitt inkludert som en av fem grunnleggende ferdigheter i skolen (Udir, 2017),¹¹ noe som betyr at digital kompetanse skal vektlegges i alle fag og i alle trinn i grunnskole, ungdomsskole og videregående opplæring.

En utfordring som ofte pekes på, er at når digital kompetanse i så stor grad knyttes til fag og konkrete læringsmål er det i noen sammenhenger en smal og til dels instrumentell forståelse av digi-

³ European Commission. (2009). Commission recommendation on media literacy in the digital environment for a more competitive audiovisual and content industry and an inclusive knowledge society. European Commission. (2019). Learning and Skills for the Digital Era.

⁴ UNESCO. (2013). Global Media and Information Literacy (MIL). Assessment Framework: Country Readiness and Competencies.

⁵ Aufderheide, P. (1993). Media Literacy. A Report of the National Leadership Conference on Media Literacy. Washington, DC: Aspen Institute.

⁶ Originalt var Aufderheide (1993) sin definisjon noe annerledes: «the ability of a citizen to access, analyze, and produce information for specific outcomes»

⁷ UNESCO. (2013). Global Media and Information Literacy (MIL). Assessment Framework: Country Readiness and Competencies.

⁸ Buckingham, D. (2005). The media literacy of children and young people. A review of the research literature on behalf of Ofcom.

⁹ Tyner, K. (1998). Literacy in a Digital World. New York: Routledge.

¹⁰ Erstad, O. (2005). Digital kompetanse i skolen : en innføring. Oslo: Universitetsforl.

¹¹ Udir. (2017). Rammeverk for grunnleggende ferdigheter.

tal kompetanse som legges til grunn (Frantzen & Schofield, 2018).¹² Samtidig har det i de siste årene vært fokus på at digital kompetanse skal inkludere aspekter som nettvett, personvern, digital dømmekraft og etisk refleksjon. Dette kan spesielt sees i de reviderte læreplanene i fagfornyelsen, der for eksempel folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap er to av tre nye tverrfaglige tema som skal vektlegges gjennom hele skoleløpet. Mediebruk og digital kompetanse er både implisitt og eksplisitt viktige aspekter i disse temaene.

De nordiske landene har ikke en helt lik anvendelse eller praksis knyttet til mediekompetanse og digital kompetanse, men det er flere likhetstrekk. En generell utvikling i de nordiske landene kan oppsummeres med at fokuset i mediekompetanse og medieundervisning har gått fra beskyttelse gjennom innholdskontroll til å bygge motstandsdyktighet, som Pia Kristine Lang-Holmen (2014)¹³ påpeker. Det kan derfor være relevant å se på hvilke strategier barn og unge har for å unngå og mestre skadelig medieinnhold. I artikkelen *Preventive measures – how youngsters avoid online risks*, som bygger på data fra EU Kids Online påpeker Vandoninck, d'Haenens, and Smahel (2014)¹⁴ at barn og unges opplevelse av netttinnhold og eventuelt skadelig innhold kan være svært annerledes enn det foreldres og voksnes antar. Dette handler blant annet om den kompetansen barn og unge utvikler gjennom medieopplevelser og deres erfaringer med mediebruk. Forskerne konkluderer blant annet med at om man skal lykkes med å styrke barn og unges mediekompetanse må deres medieopplevelser anerkjennes og respekteres. Det voksne mener er problematisk trenger ikke nødvendigvis gi skadelige eller negative opplevelser for barn og unge. Det er derfor viktig at eventuell medieundervisning og annen involvering fra foreldre eller andre voksne tar utgangspunkt i barns egen mediehverdag. Vandoninck et al. understreker videre at barns opplevelser sterkt avhenger av deres bevissthet om hvordan mediebruken kan bli pro-

blematisk eller skadelig. Bevissthet og kunnskap om potensielt skadelig eller skremmende medieinnhold kan med andre ord sees som sentralt. Å styrke barn og unges kunnskap om hva som kan være beskyttende vil da være en viktig del av arbeid med digital kompetanse, i og med at det virker som dette både bidrar til at de blir i stand til å mestre skadelig innhold og at de blir mindre redd eller bekymret over ulike typer medieinnhold.

Slik utvalget ser det er det viktig at digital kompetanse eller mediekompetanse både defineres og anvendes som brede kompetanseområder som dekker de kunnskaper og ferdigheter det er behov for i ulike kontekster og medieformater i den hverdagen barn og unge faktisk har. Dette fordi noen av de viktigste problemene barn og unge opplever i sitt mediebruk er knyttet til aspekter som ikke nødvendigvis tradisjonelt har blitt definert som skadelig medieinnhold. Dette gjelder for eksempel mobbing eller trakassering, selvskading og selvmord, uvelkommen kontakt med andre, falske nyheter og konspirasjonsteorier, misbruk av personlige opplysninger og uønsket kommersielt innhold, men også det som kanskje ofte blir definert som skadelig, slik som voldelig og seksuelt innhold. Ut fra dette vil utvalget argumentere for at det er viktig at kompetanseområder som digital kompetanse og mediekompetanse tar utgangspunkt i barn og ungdoms egne syn og forståelse av hva «skadelig» innebærer.

Mediekompetanse og digital kompetanse er dynamiske kompetanseområder som kontinuerlig bør utvikles, ikke bare hos barn og ungdom, men i kulturen som helhet, spesielt foreldre og lærere og andre voksne involvert i barn og unges mediekommunikasjon og bruk av digitale verktøy. Det er i dag og vil i fremtiden være, viktig å utvikle slik type kompetanse, ikke bare knyttet til fag og skole, men kanskje vel så mye som hverdagskompetanse eller kompetanse for deltakelse og danning. At digital kompetanse allerede er inkludert som en grunnleggende ferdighet i norsk skole gir et godt utgangspunkt. I denne sammenheng er det viktig å påpeke, slik flere av forskerne på området gjør, at digital kompetanse ikke bør anvendes for smalt og bruksorientert, men heller bør forstås og «oversettes» som en bred hverdagskompetanse som inkluderer *både* kvalifikasjoner og brukskompetanse, så vel som kritisk refleksjon og handlingskompetanse. Slik utvalget vurderer det kan kompetanse og mestring knyttet til mediebruk også med fordel inngå som sentrale elementer i de nye tverrfaglige temaene i læreplanverket, kanskje spesielt ser utvalget digital kompetanse

¹² Frantzen, V., & Schofield, D. (2018). Mediepedagogikk og mediedidaktikk. I V. Frantzen & D. Schofield (Red.), *Mediepedagogikk og mediekompetanse. Danning og læring i en ny mediekultur* (s. 47–71). Bergen: Fagbokforlaget.

¹³ Lang-Holmen, P. K. (2014). Fra beskyttelse gjennom innholdskontroll til å bygge motstandsdyktighet. barn og unges trygghet på nettet sett i et tidsperspektiv. I U. Carlsson (Red.), *Medie- og informationskunnighet i Norden* (s. 87–90). Göteborg: Nordicom.

¹⁴ Vandoninck, S., d'Haenens, L., & Smahel, D. (2014). *Preventive measures – how youngsters avoid online risks*.

som høyst aktuelt å vektlegge i temaene folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap.

6.4 Om seksualundervisning

Seksualundervisning har ulike definisjoner. Det kan generelt defineres som *undervisning som omhandler seksuelle temaer*. Det er omdiskutert hva undervisningen skal inneholde og hva formålet skal være, og ikke minst omfanget og hvem som skal ha ansvaret for dette. Seksualundervisning har likevel blitt sett som et viktig tiltak for å informere og utvikle holdninger knyttet til både «normal» seksualitet og potensielle problematiske sider ved seksualitet, herunder seksualisert medieinnhold og pornografi. Åse Røthing og Stine Helena Bang Svendsen (2009)¹⁵ foretrekker begrepet *seksualitetsundervisning*, da de ønsker å endre fokus fra tradisjonell forståelse av seksualitet. Dette begrepet brukes også av organisasjoner som *Sex og samfunn* og *Sex og Politikk*. I den nasjonale strategien for seksuell helse, *Snakk om det! Strategi for seksuell helse (2017–2022)*¹⁶ brukes også dette begrepet. Her står det følgende: «Seksualitetsundervisning defineres av WHO Europa som en livslang prosess hvor individet tilegner seg informasjon og danner egne holdninger og verdier. Seksualitetsundervisning etter denne standarden omfatter temaer som seksuell utvikling, seksuell og reproduktiv helse, relasjoner mellom mennesker, følelser, intimitet, kroppsbilde og kjønnsroller. Det vektlegges at undervisningen skal respektere menneskerettigheter og mangfold, tilpasses barn og unges alder, kunnskapsbehov og kulturbakgrunn, oppmuntre til kritisk tenkning og kommunisere en positiv livsløpstilnærming til seksualitet. Undervisningen skal være fundert i vitenskapelig informasjon og bør diskutere konsekvenser av at menneskerettigheter/seksuelle rettigheter krenkes» (Helse- og omsorgsdepartementet, 2017, s. 15).¹⁷

Kantar gjorde i 2017 en undersøkelse¹⁸ av elever i 10. og vg1, med svar fra 2433 elever. Undersøkelsen ble gjort på oppdrag fra stiftelsen Sex og samfunn. Undersøkelsen viser at de aller

fleste av ungdommene har hatt seksualitetsundervisning på skolen, og det er stor oppslutning om seksualitetsundervisningen. De fleste mener videre at god seksualitetsundervisning på skolen er viktig for å få et godt forhold til egen kropp og de fleste ønsker også mer seksualundervisning i skolen. Undersøkelsen tyder på at en stor andel av de som svarte mener at seksualundervisning bør videreføres i skolen, men at det bør styrkes. Undersøkelsen viser nemlig tydelig at det brukes relativt lite tid på dette temaet. Det vises til at de fleste (nesten 4 av 10) svarer at de har hatt 1–3 timer seksualundervisning, 3 av 10 oppgir at de har hatt 4–7 timer, mens 1 av 10 svarer 8–10 timer og ca. like mange oppgir at de har hatt seksualundervisning i flere enn 10 timer.

Kantar sin undersøkelse viser også at seksualundervisning legges til en rekke ulike fag. Naturfag er det faget som mest spesifikt tar opp temaet, men også noe i KRLE, samfunnsfag og norsk. Videre er det også ulikt hvem som har ansvar for undervisningen. Undersøkelsen viser at helsesykepleiere er de som oftest oppgis som ansvarlig for seksualitetsundervisning. Men ganske mange oppgir også kontaktlærer og andre lærere som de som har holdt seksualitetsundervisningen. 3 av 10 svarer at de har fått seksualundervisning fra eksterne undervisere. De aller fleste, synes den som underviste om seksualitet hadde nødvendig kompetanse og kunnskap for å gjennomføre undervisningen. Det er altså kanskje ikke nødvendigvis et problem med for lite eller uadekvat kompetanse blant lærerne eller undervisere.

Stubberud, Aarbakke, Svendsen, Johannesen, & Hammeren¹⁹ viser til flere studier som viser mye av det samme; at både lærere, skoleledere og elevene sterkt mener at seksualundervisning er et viktig tema. Men likevel fremheves det at seksualitet og beslektede tema ikke blir sterkt prioritert av skoleledere, skoleeiere eller lærere. Det er flere trekk som tyder på at ansvaret for gjennomføring av seksualundervisning i stor grad overlates til den enkelte lærer eller lærerteam. Det er også et tema som tas opp i flere ulike fag, noe som også kan føre til en fragmentering og utydelig fokus. I sum tyder dette på at det er stor ulikhet i både hvordan temaet tas opp i skolen (metode), hva som tas opp (innhold) og hvilke fag som prioriterer temaet (kontekstualisering og «betydning» for eleven).

¹⁵ Røthing, Å., & Svendsen, S. H. B. (2009). *Seksualitet i skolen. Perspektiver på undervisning*. Oslo: Cappelen Damm.

¹⁶ Helse- og omsorgsdepartementet. (2017). *Snakk om det! Strategi for seksuell helse (2017–2022)*.

¹⁷ Helse- og omsorgsdepartementet. (2017). *Snakk om det! Strategi for seksuell helse (2017–2022)*.

¹⁸ <https://www.sexogsamfunn.no/wp-content/uploads/2019/05/Rapport-180817.pdf>

¹⁹ Stubberud, E., Aarbakke, M. H., Svendsen, S. H. B., Johannesen, N., & Hammeren, G. R. (2017). *Styrking av seksualitetsundervisning i skolen – En evalueringsrapport om bruken av seksualitetsundervisningsopplegget «Uke 6»*: Nora.

I likhet med mediekompetanse og digital kompetanse er seksualitet et aktuelt område innenfor det tverrfaglige temaet *folkehelse og livsmestring*. I beskrivelsen av temaet skrives det: «[...] Aktuelle områder innenfor temaet er fysisk og psykisk helse, levevaner, seksualitet og kjønn, rusmidler, mediebruk, og forbruk og personlig økonomi. Verdivalg og betydningen av mening i livet, mellommenneskelige relasjoner, å kunne sette grenser og respektere andres, og å kunne håndtere tanker, følelser og relasjoner hører også hjemme under dette temaet. [...]» (Udir, 2020).²⁰ Det er derfor relevant å se tematikk knyttet til skadelig medieinnhold generelt og seksualisert medieinnhold spesielt opp mot både det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring og seksualundervisning som emne og undervisningstema.

Seksualundervisning er også sentralt i internasjonale organisasjoner som UNESCO. I UNESCOs²¹ råd om seksualundervisning knyttes

digitale medier og sosiale medier sterkt til denne tematikken. Det understrekes hvor viktig det er at barn og unge utvikler kunnskaper og ferdigheter som kan bidra til å ta ansvarlige valg i deres mediebruk. For eksempel trekkes informasjon og bilder knyttet til seksualitet frem, og seksualundervisning kan bidra til å utvikle kompetanse når det gjelder å forstå hvordan mediene både kan gi positiv informasjon og innsikt i ulike typer seksualitet, men også for eksempel unøyaktig og falsk informasjon og tilgang til voldelig og ekstreme former for pornografi, i tillegg til blant annet digital mobbing og sexting. UNESCO understreker både at god seksualundervisning er noe barn og unge har rett til og at det er viktig at seksualundervisning utvikles innenfor rammene for menneskerettigheter og likestilling, noe utvalget også vil argumentere for.

²⁰ Udir. (2020). Læreplanverket – nye læreplaner 2020.

²¹ <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/ITGSE.pdf>

Kapittel 7

Gjeldende rett – barn og bildeprogram

7.1 Bildeprogramloven og internasjonale forpliktelser

Når det redegjøres for gjeldende rett her, siktes det først og fremst til gjeldende rett med hensyn til norsk retts regulering av hva utvalgets mandat har som tema: Tiltak som tar sikte på å verne barn mot medieinnhold som kan være skadelig for dem.

Med hensyn til rettslige tiltak, innebærer dette først og fremst å redegjøre for bildeprogramloven.

Det er imidlertid slik at norsk lovgiver ikke står helt fritt når det gjelder regulering på dette feltet. Bildeprogramloven selv er for eksempel en gjennomføring i norsk rett av Europaparlamentets- og Rådskonferensdirektiv 2010/13/EU om audiovisuelle medietjenester (AMT-direktivet), som er innlemmet i EØS-avtalen.¹

Videre utgjør og inneholder så vel Grunnloven som Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) og FNs barnekonvensjon både skranker for hva slags tiltak myndighetene kan ta i bruk og forpliktelser med hensyn til vern av barns beste.

Når det gjelder Grunnloven, EMK og FNs barnekonvensjon, har de relevans langt utenfor spørsmålet om rettslig regulering av medieinnhold, som bildeprogramloven. De har også betydning når det gjelder øvrige tiltak fra myndighetene på de områdene som utvalgets mandat omfatter. Blant annet av den grunn har utvalget valgt å behandle hva som i den sammenheng kan utledes av Grunnloven, EMK og FNs barnekonvensjon i et eget kapittel (8. Grunnlov og internasjonale konvensjoner).

Under nærværende punkt vil utvalget begrense seg til å redegjøre for de mest relevante deler av AMT-direktivet og bildeprogramloven.

7.2 Nærmere om AMT-direktivet

7.2.1 Innledning

AMT-direktivet har som overordnet mål å sikre fri bevegelse av fjernsyn og audiovisuelle bestillingstjenester i EØS-området, samt å styrke den europeiske mediesektoren i konkurransen med andre markeder ved en modernisering og forenkling av regelverket. Direktivet har videre til formål å legge til rette for likere konkurransevilkår mellom fjernsyn og audiovisuelle bestillingstjenester. Det inneholder på flere områder regler som skal sikre et minstenivå av harmonisering når det gjelder nasjonal regulering av audiovisuelle medietjenester.

AMT-direktivet ble endret i 2018 gjennom Europaparlaments- og rådskonferensdirektiv (EU) 2018/1808 av 14. november 2018 om endring av direktiv 2010/13/EU om samordning av visse bestemmelser, fastsatt ved lov eller forskrift i medlemsstatene, om utøvelse av audiovisuelle medietjenester (direktivet om audiovisuelle medietjenester) i lys av endrede markedsforhold. Endringene er trådt i kraft i EU, og endringsdirektivet er – som AMT-direktivet – EØS-relevant. Det er imidlertid foreløpig ikke formelt innlemmet i EØS-avtalen. De relevante delene av endringene vil kommenteres i et eget punkt nedenfor, men når det i det umiddelbart følgende punkt refereres til AMT-direktivet, forholder utvalget seg til direktivet i sin opprinnelige form, som Norge er forpliktet etter i dag og som bildeprogramloven gjennomfører.

7.2.2 AMT-direktivt og vern av mindreårige

AMT-direktivet pålegger medlemsstatene blant annet å innføre egnede tiltak for å verne barn mot innhold i audiovisuelle medietjenester, som kan skade mindreåriges fysiske, mentale eller moralske utvikling.

I direktivet er henholdsvis «audiovisuell medietjeneste» og underkategoriene «fjernsyns-

¹ Se regjeringens EØS-notat av 29. april 2019 om endringer i AMT-direktivet, på regjeringens nettsider: <https://www.regjeringen.no/no/sub/eos-notatbasen/notatene/2016/juni/forslag-til-endringer-i-amt-direktivet/id2503512/>

sending» og «audiovisuell medietjeneste på bestilling» definert slik i artikkel 1 (1):

- a) «audiovisuell medietjeneste» [...] en tjeneste som definert i artikkel 56 og 57 i traktaten om Den europeiske unions virkemåte, som er underlagt det redaksjonelle ansvaret til en tilbyder av medietjenester, og som har som hovedformål å levere programmer med sikte på å informere, underholde eller opplyse allmennheten via elektroniske kommunikasjonsnett som definert i artikkel 2 bokstav a) i direktiv 2002/21/EF. En slik audiovisuell medietjeneste er enten en fjernsynssending som definert i bokstav e) i dette nummer eller en audiovisuell medietjeneste på bestilling som definert i bokstav g) i dette nummer [...]
- e) «fjernsynssending» (det vil si en lineær audiovisuell medietjeneste) en audiovisuell medietjeneste som leveres av en tilbyder av medietjenester for samtidig visning av programmer på grunnlag av en programoversikt [...]
- g) «audiovisuell medietjeneste på bestilling» (dvs. en ikke-lineær audiovisuell medietjeneste) en audiovisuell medietjeneste som leveres av en tilbyder av medietjenester for visning av programmer på et tidspunkt som brukeren velger og på dennes anmodning, på grunnlag av en programkatalog som er valgt ut av tilbyderen av medietjenester [...]

Enkelt sagt, dreier dette seg om henholdsvis tradisjonell kringkasting av fjernsyn og fjernsynslignende programtilbud valgt ut og gjort tilgjengelig av redaksjonelle medier som digital bestillingstjeneste («on demand»), og som den enkelte tilbyder av medietjenesten selv utøver kontroll over. Direktivet omfatter ikke audiovisuelt innhold på internett generelt. Det omfatter for eksempel hverken audiovisuelt innhold som enkeltindivider laster opp og deler via elektroniske kommunikasjonsnett, eller for eksempel videodelingsplattformer der brukere kan laste opp og dele innhold (eksempelvis tjenester som YouTube) som sådanne. Heller ikke omfattes for eksempel spill/spilltjenester som gjøres tilgjengelig via elektroniske kommunikasjonsnett, som sådanne.

For fjernsynssendinger bestemmer direktivets artikkel 27 at medlemsstatene skal treffe passende tiltak for å sikre at fjernsynsselskap ikke sender programmer med innhold som i «alvorlig grad kan skade mindreåriges fysiske, mentale og

moralske utvikling, særlig programmer som inneholder pornografiske scener eller umotivert vold». For andre (fjernsyns)programmer som «kan skade mindreåriges fysiske, mentale og moralske utvikling», er det tilstrekkelig at «det ved valg av sendetid eller gjennom andre tekniske tiltak sørges for at mindreårige som befinner seg i sendeområdet, vanligvis ikke kan se eller høre slike sendinger».

For audiovisuelle medietjenester på bestilling krever direktivets artikkel 12 at medlemsstatene treffer «egnete tiltak» for å sikre av programmer som «i alvorlig grad» kan skade mindreåriges fysiske, mentale og moralske utvikling, bare gjort tilgjengelige på en måte som sikrer at mindreårige vanligvis ikke hører eller ser slike audiovisuelle medietjenester på bestilling.

Direktivet regulerer ikke nærmere hva som ligger i begrepet «i alvorlig grad kan skade». Med hensyn til tilsvarende begrep i en bestemmelse i AMT-direktivets forløper (fjernsynsdirektivet), uttalte EFTA-domstolen at direktivet «overlater til medlemsstatene å definere disse begrepene, så vel som begrepet «pornografi», i overensstemmelse med deres nasjonale lovgivning og moralnormer». Det antas å gjelde også for AMT-direktivet.

Direktivet definerer heller ikke i nærmere detalj hva slike «egnete tiltak» som artikkel 12 krever, skal gå ut på. I direktivets fortale (avsnitt 60) er det imidlertid sagt følgende om tiltak:

Tiltak som treffes for å verne om mindreåriges fysiske, mentale og moralske utvikling og menneskeverdet bør nøye veies opp mot den grunnleggende ytringsfriheten som er fastsatt i Den europeiske unions pakt om grunnleggende rettigheter. Målet med disse tiltakene, som for eksempel bruk av personlige identifikasjonsnumre (PIN-koder), filtreringssystemer eller merking, bør derfor være å sikre tilstrekkelig vern av mindreåriges fysiske, mentale og moralske utvikling og menneskeverdet, særlig når det gjelder audiovisuelle medietjenester på bestilling. I rekommandasjonen om vern av mindreårige og menneskeverdet og om retten til beriktigelse er betydningen av filtreringssystemer og merking allerede anerkjent, og den omfatter en rekke mulige tiltak til beste for mindreårige, som for eksempel systematisk å gi brukere tilgang til et effektivt filtreringssystem som kan ajourføres og er lett å bruke, når de tegner abonnement hos en tilgangsleverandør, eller å utstyre tilgang til tjenester som særlig er

beregnet på barn, med automatiske filtreringssystemer.

Direktivet stiller ikke krav til at medlemstatene innfører tiltak som innebærer at offentlige organer skal utøve forhåndskontroll av audiovisuelle medietjenester, jf. fortalens avsnitt 62.

AMT-direktivet er ellers i hovedsak et minimumsdirektiv. Det vil si at den enkelte EØS-stat kan fastsette strengere eller mer detaljerte bestemmelser enn direktivet krever. Som vist ovenfor åpner direktivet dessuten for nasjonalt skjønn blant annet når det gjelder både det fastlegging av det nærmere innholdet i skadelighetsnormen med hensyn til vern av mindreårige og hvilke tiltak som er egnede for å verne dem. Forutsetningen er at den enkelte stats regelverk samsvarer med alminnelige prinsipper for fellesskapsretten.

Det siste forbeholdet omfatter ikke minst de rettslige skrankene som følger av EUs pakt om grunnleggende rettigheter, herunder artikkel 11 om ytringsfrihet, som også omfatter barns rett til ytrings- og informasjonsfrihet.

Det er dessuten verdt å trekke frem at direktivet inneholder en påminnelse og en oppfordring til medlemstatene om betydningen av tiltak for fremme av mediekunnskap i alle lag av samfunnet. Dette fremstilles som et tiltak i seg selv med hensyn til både å gjøre den enkelte bedre i stand til å beskytte seg selv og sine nærmeste mot skadelig materiale og samtidig gi den enkelte mulighet til å foreta velbegrunnede valg og dra fordel av de muligheter som ny informasjonsteknologi byr på. Det er uttrykt slik i fortalen avsnitt 47:

«Mediekunnskap» viser til ferdigheter, kjennskap og forståelse som gjør at forbrukere kan bruke mediene på en effektiv og sikker måte. Personer med mediekunnskap kan gjøre velbegrunnede valg, forstå arten av innhold og tjenester og dra fordel av alle muligheter som ny kommunikasjonsteknologi gir. De er bedre i stand til å beskytte seg selv og sine nærmeste mot skadelig eller krenkende materiale. Derfor bør utviklingen av mediekunnskap fremmes i alle lag av samfunnet og framdriften bør følges nøye. Europaparlaments- og rådsrekommendasjon av 20. desember 2006 om vern av mindreårige og menneskeverdet, og om tilsvarsretten i samband med konkurranseevna til den europeiske industrien for audiovisuelle tenester og direktekopla informasjonstenester inneholder allerede en rekke mulige tiltak for å fremme mediekunn-

skap, som for eksempel videreutdanning av lærere og instruktører, særlig opplæring om Internett for barn fra de er svært små, herunder undervisningstimer som er åpne for foreldrene, eller tilrettelegging av nasjonale kampanjer rettet mot borgerne gjennom alle kommunikasjonsmedier, for å gi opplysninger om ansvarlig bruk av Internett.

Direktivet bygger ellers på det såkalte senderlandprinsippet, som med noen unntak innebærer at den aktuelle medietjeneste reguleres av og er underlagt jurisdiksjonen i den EØS-stat hvor tilbyderer av den enkelte audiovisuelle medietjenesten er etablert. Og med grunnlag i EØS-rettens prinsipper om fri bevegelighet av blant annet tjenester i det indre marked, kan den enkelte EØS-stat som klar hovedregel ikke begrense tilgangen til audiovisuelle medietjenester fra en annen EØS-stat.

7.2.3 Endringsdirektivet – inkludering av videodelingsplattformer

Som nevnt innledningsvis ovenfor, har EU i endringsdirektiv av 2018, vedtatt visse endringer i AMT-direktivet. Implementeringsfristen for EUs medlemsstater var 19. september 2020. Endringsdirektivet er fremdeles ikke formelt innlemmet i EØS-avtalen, men vil bli det i nær fremtid.

Innenfor utvalgets mandat er det vesentligste i endringsdirektivet at man i tillegg til de audiovisuelle medietjenestene som allerede er omfattet av AMT-direktivet, nå inkluderer det som i direktivet kalles «videodelingsplattformstjenester».

Med «videodelingsplattformstjenester» menes tjenester som har til hovedformål (eller som essensiell funksjonalitet) å

- tilby programmer og brukergenererte videoer til allmennheten for å informere, underholde eller opplyse,
- tilbys gjennom elektroniske kommunikasjonsnett og
- innholdets organisering bestemmes av tjenestetilbyderen, herunder ved bruk av automatiske metoder og algoritmer, særlig ved å vise, merke og sekvensere innholdet.

Dette vil omfatte tjenester som YouTube, Facebook og andre tilsvarende plattformer.

Tilbydere av slike tjenester har, i motsetning til tilbydere av audiovisuelle medietjenester, ikke redaksjonelt ansvar for innholdet som tilbys, som forutsetningsvis er brukergenerert; videoer som brukere av tjenesten laster opp i tjenesten.

Det forutsettes i og følger også av EUs ehandeldirektiv artikkel 14 og 15.² Ehandeldirektivet, som på disse punkter er gjennomført i norsk rett i ehandelsloven §§ 18 og 19, bestemmer grovt sagt at tilbydere av slike tjenester ikke kan holdes rettslig (medvirknings)ansvarlige for innhold som brukerne laster opp i tjenesten, med mindre tilbyderer unnlater å foreta seg noe etter å blitt kjent med det ulovlige innholdet. Slike tilbydere kan heller ikke pålegges en generell plikt til å overvåke hva brukerne laster opp eller til å undersøke forhold som antyder ulovlighet.

Når videodelingsplattformtjenester er innlemmet i AMT-direktivet, er de ovennevnte ansvarsbegrensningene i ehandeldirektivet også hensyntatt. Hensynene og konsekvensene av dem er godt beskrevet i endringsdirektivets fortale avsnittene 47–49 (her sitert i dansk versjon):

(47) En betydelig del af det indhold, der leveres via videodelingsplatformstjenester, er ikke underlagt noget redaktionelt ansvar hos udbyderen af videodelingsplatformen. Det er dog typisk disse udbydere, der tilrettelægger indholdet, nemlig programmer, brugergenererede videoer og audiovisuel kommerciel kommunikation, herunder ved hjælp af automatiske metoder eller algoritmer. Derfor bør disse udbydere pålægges at træffe passende foranstaltninger for at beskytte mindreårige mod indhold, der kan skade deres fysiske, psykiske eller moralske udvikling. De bør også pålægges at træffe passende foranstaltninger for at beskytte offentligheden mod indhold, der tilskynder til vold eller had rettet mod en gruppe eller et medlem af en gruppe af nogen af de grunde, der er omhandlet i artikel 21 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder («chartret»), eller hvis udbredelse udgør en strafbar handling i henhold til EU-retten.

(48) I betragtning af den rolle, som udbydere spiller med hensyn til det indhold, der leveres via videodelingsplatformstjenester, bør de passende foranstaltninger for at beskytte mindreårige og offentligheden vedrøre tilrettelæggelsen af indholdet og ikke selve indholdets art. De krav, der er fastsat i direktiv 2010/13/EU i den henseende, bør derfor gælde med forbehold af artikel 12-14 i direktiv 2000/31/

EF, som rummer en fritagelse for ansvar for ulovlige oplysninger, der transmitteres, eller oplagres automatisk, mellemliggende og midlertidigt, eller oplagres af visse udbydere af informationssamfundstjenester. Ved levering af tjenester, der er omfattet af artikkel 12-14 i direktiv 2000/31/EF, bør disse krav desuden gælde uden at det berører artikkel 15 i nævnte direktiv, som udelukker, at generelle forpligtelser til at overvåke sådanne oplysninger eller aktivt at undersøge forhold, der tyder på ulovlig virksomhed, kan pålægges disse udbydere, uden at det dog vedrører overvågningsforpligtelser i konkrete tilfælde, og navnlig uden at det berører påbud fra nationale myndigheder i overensstemmelse med national ret.

(49) Det er hensigtsmæssigt så vidt muligt at inddrage udbydere af videodelingsplatforme ved gennemførelsen af de passende foranstaltninger, der skal træffes i medfør af direktiv 2010/13/EU. Der bør således tilskyndes til samregulering. Det bør desuden fortsatt være muligt for udbydere af videodelingsplatforme at træffe strengere foranstaltninger på frivillig basis i overensstemmelse med EU-retten, samtidig med at yttrings- og informationsfriheten og mediernes pluralisme respekteres.

I samsvar med dette – og på grunn av utviklingen også med hensyn til audiovisuelle medietjenester samt harmoniseringshensyn – er AMT-direktivets bestemmelser om medlemstatenes forpliktelser når det gjelder vern av barn mot skadelig innhold generelt endret.

For audiovisuelle medietjenester oppheves skillet mellom fjernsyn og audiovisuelle medietjenester på bestilling, med hensyn til regulering av tiltak for å verne barn mot skadelig innhold. AMT-direktivet artikkel 12 og artikkel 27 (som er omtalt ovenfor) oppheves derfor. I den forbindelse oppheves også kravet om at det i fjernsyn ikke kan sendes programmer som «i alvorlig grad» kan virke skadelig på barn.

Istedenfor gis det felles regler for audiovisuelle medietjenester, som legger opp til en mer nyansert løsning. Det opereres blant annet ikke lenger med et kategorisk skille mellom innhold alvorlig skadelig innhold og annet skadelig innhold. Hvilke tiltak som kreves skal i stedet åpne for gradering slik at de aktuelle tiltak står i rimelig forhold til programmets mulige skadevirkninger, og slik at det mest skadelige innholdet, der umotivert vold og pornografi nevnes som eksempler, underlegges de strengeste tiltak.

² Europaparlamentets og Rådets direktiv 2000/31/EF av 8. juni 2000 om visse rettslige aspekter ved informasjonssamfundstjenester, særlig elektronisk handel, i det indre marked

Det ovennevnte kommer hovedsakelig til uttrykk i ny artikkel 6a, som lyder (i dansk versjon):

1. Medlemsstaterne træffer passende foranstaltninger for at sikre, at audiovisuelle medietjenester, der leveres af medietjenesteudbydere under deres jurisdiktion, og som kan skade mindreåriges fysiske, psykiske eller moralske udvikling, kun stilles til rådighed på en sådan måde, at mindreårige normalt ikke hører eller ser dem. Sådanne foranstaltninger kan omfatte valg af sendetidspunkt, værktøjer til alderskontrol eller andre tekniske foranstaltninger. De skal stå i et rimeligt forhold til programmets mulige skadevirkninger.

Det mest skadelige indhold, såsom umotiveret vold og pornografi, skal være underlagt de strengest mulige foranstaltninger.

2. Mindreåriges personoplysninger, som indsamles eller på anden måde genereres af medietjenesteudbydere i henhold til stk. 1, må ikke behandles med henblik på kommercielle formål såsom direkte markedsføring, profilering og adfærdsbaseret reklame.

3. Medlemsstaterne sikrer, at medietjenesteudbydere fremlægger tilstrækkelige oplysninger over for seerne om indhold, som kan skade mindreåriges fysiske, psykiske eller moralske udvikling. Til dette formål bruger medietjenesteudbydere et system, der beskriver de mulige skadevirkninger af indholdet af den enkelte audiovisuelle medietjeneste.

Ved gennemførelsen af dette stykke tilskynder medlemsstaterne til anvendelse af samregulering, jf. artikel 4a, stk. 1.

4. Kommissionen tilskynder medietjenesteudbydere til at udveksle eksempler på bedste praksis i forbindelse med adfærdskodekser for samregulering. Medlemsstaterne og Kommissionen kan fremme selvregulering med henblik på nærværende artikel gennem de i artikel 4a, stk. 2, omhandlede EU-adfærdskodekser.

Som det også går frem av bestemmelsen, legges det i større grad opp til at tjenestetilbyderne selv skal bidra med utforming av beskyttelsestiltak, og at medlemsstatene skal anvende samregulering. Dette er nærmere regulert og beskrevet i ny artikkel 4a. I hovedtrekk går det ut på at det oppfordres til at medlemstatenes regulering skal fremme selvregulering gjennom atferdskodekser/bransjestandarder hos tjenestetilbyderne.

Dette kan skje både på nasjonalt plan og på EU-plan.

I henhold til ny artikkel 28b gjelder i utgangspunktet tilsvarende for videodelingsplattforms-tjenester, med de forbehold som følger av ansvarsbegrensningene i e-handelsdirektivet. På grunn av disse ansvarsbegrensningene og på grunn av disse tjenestenes egenskaper, herunder at det vesentligste av innholdet er brukergenerert og dermed involverer brukerne selv, er typen tiltak som nevnes også tilpasset deretter. De er blant annet i større grad fokusert på tjenestetilbyderes egne bidrag med hensyn til å utstyre brukerne – som her er både produsenter og/eller konsumenter av innholdet – med tekniske verktøy, informasjon og kunnskap som begrenser at barn blir utsatt for skadelig innhold.

I forlengelsen av hva som er sagt ovenfor om endringene i tilnærming – både for audiovisuelle medietjenester og nå for videodelingsplattformtjenester – kan man merke seg at dette også gjenspeiles i forståelsen og betydningen av «mediekunnskap» som beskyttelsestiltak i seg selv. I endringsdirektivet fortale avsnitt 59 (her i dansk versjon), er dette beskrevet slik:

‘Mediekendskab’ omfatter de færdigheder, den viden og den forståelse, der er nødvendig for at sætte borgerne i stand til at bruge medierne effektivt og sikkert. For at gøre det muligt for borgerne at få adgang til information og på en ansvarlig og sikker måde at anvende, kritisk vurdere og skabe medieindhold har borgerne brug for udvidede færdigheder vedrørende mediekendskab. Mediekendskab bør ikke begrænses til læring om værktøjer og teknologier, men bør have til formål at udstyre borgerne med evnen til kritisk tænkning, som er nødvendig med henblik på at kunne udvise dømmekraft, analysere komplekse realiteter og sondre mellem holdninger og kendsgerninger. Det er derfor nødvendigt, at både medietjenesteudbydere og udbydere af videodelingsplatforme i samarbejde med alle relevante berørte parter fremmer udviklingen af mediekendskab i alle dele af samfundet, for borgere i alle aldre og vedrørende alle medier, og at fremskridtene i den forbindelse følges nøje.

Etter endringsdirektivet er dette ikke lenger bare en oppfordring. I ny artikkel 33a oppstilles en plikt for medlemstatene til å fremme og treffe tiltak til utvikling av mediekunnskap. EUs medlemstater

skal hvert tredje år underrette EU-kommisjonen om hvordan denne forpliktelsen er gjennomført.

7.2.4 Oppsummering

Gjennomgangen over, herunder om de endringene i AMT-direktivet som nå er implementert i EU og som vil bli gjeldende for Norge så snart endringsdirektivet blir innlemmet i EØS-avtalen, viser noen klare utviklingstendenser med hensyn til valg av tiltak for å beskytte barn mot skadelig audiovisuelt innhold. Her skal noen sentrale tendenser fremheves.

For det første ser man en erkjennelse av at teknologi- og medieutviklingen raskt har gjort det mindre realistisk å regulere og oppnå ønsket beskyttelse gjennom tiltak som forutsetter sterk myndighetskontroll med de aktuelle tilbyderne.

For det andre ser man at reguleringen i økende grad fokuserer på samregulering, slik at det innenfor rammene av noen grunnleggende, offentligrettslige krav, i større grad kreves av og overlates til tilbyderne selv å iverksette passende tiltak som i tillegg til å omfatte mer tradisjonelle beskyttelsestiltak, i økende grad omfatter bidrag til utvikling av mediekunnskap hos brukerne.

For det tredje ser man at utviklingen av mediekunnskap, slik det er definert i endringsdirektivets fortale, i alle lag av samfunnet, i seg selv har blitt et av de sentrale beskyttelsestiltak – og at medlemstatene også har fått en konkret, formell forpliktelse på dette punktet.

En ytterligere observasjon som har betydning for utvalgets mandat, er at AMT-direktivet bygger på hovedregler om senderlandprinsippet og på at tilbydere kun skal være underlagt en medlemsstats jurisdiksjon, innebærer at Norge i liten grad kan regulere store deler av de tjenestene som faktisk er tilgjengelige for den norske befolkningen, herunder barn. I tillegg kommer – som nevnt – e-handelsdirektivets regler om ansvarsbegrensninger for tjenestetilbydere som faller inn under direktivets artikkel 14 og 15 (herunder videodelingssplattformtjenestene).

7.3 Bildeprogramloven

7.3.1 Innledning

Bildeprogramloven er av nyere dato, vedtatt og satt i kraft i 2015.

Den ble utarbeidet og vedtatt dels for å oppdatere og samle regler om beskyttelse av barn mot skadelig påvirkning fra levende bilder, som tidligere hadde vært fordelt på henholdsvis kringkas-

tingsloven og film- og videogramloven, i én lov. Dels ble den utarbeidet og vedtatt for å implementere AMT-direktivet i norsk rett.

Det er Medietilsynet som i første instans håndhever loven, med Medieklagenemnda som klageinstans.

Bildeprogramloven § 1 uttrykker lovens eneste formål; å beskytte mindreårige mot skadelig påvirkning fra levende bilder. Mindreårige i lovens forstand er personer som ikke har fylt 18 år, som samsvarer med FNs barnekonvensjons definisjon av barn.

Loven gjelder levende bilder i «bildeprogram». Bildeprogramlovens definisjon av «bildeprogram» er «et sett av levende bilder, med eller uten lyd, som utgjør en avgrenset enhet», jf. § 2. I forarbeidene er det uttalt at begrepet skal forstås på samme måte som i kringkastingsloven, med det forbehold at bildeprogramloven har et noe videre virkeområde (herunder kinofremvisning og fysiske videogrammer, jf. nærmere om virkeområdet nedenfor).³ I forarbeidene til kringkastingsloven er begrepet forklart slik:

Med bildeprogrammer forstås levende bilder med eller uten lyd som utgjør ett enkelt innslag innenfor en programoversikt eller en programkatalog. Tekstbasert innhold som følger slike programmer (EPG) er også omfattet. Radio, lydoverføringer, podcasts, søkemotorer og spilltjenester er ikke omfattet. Det samme gjelder elektroniske versjoner av aviser og tidskrifter. Som eksempler på bildeprogrammer som er omfattet av direktivet nevner AMT-direktivet artikkel 1 nr. 1 bokstav b 'spillefilmer, idrettsarrangementer, komedier, dokumentarprogrammer, barneprogrammer og dramaproduksjoner. Listen er ikke uttømmende. Det er et krav om at et program må være et klart identifiserbart redaksjonelt produkt med en begynnelse og en slutt. Ifølge bestemmelsen i direktivet skal programmene være egnet til å informere, underholde eller opplyse allmennheten.⁴

Da bildeprogramloven er av så ny dato, og fordi det ikke foreligger forvaltnings- eller rettspraksis som utfyller eller endrer hva som fremgår av lovens tekst, utgjør dens forarbeider fortsatt en god og dekkende forklaring av det nærmere innholdet i loven og dens enkeltbestemmelser. Det henvises derfor generelt til forarbeidene.⁵

³ Prop. 123 L (2013–2014) s. 72

⁴ Prop. 123 L (2013–2014) s. 88–89

I det videre vil det fokuseres på lovens hovedtrekk og de deler av den som er særlig relevante for utvalgets mandat.

7.3.2 Virkeområdet

Det fremgår av bildeprogramloven § 3 at den gjelder for «tilgjengeliggjøring av bildeprogram og tilknyttet materiale til allmenheten» ved:

- a) fjernsyn og audiovisuelle bestillingstjenester omfattet av kringkastingsloven
- b) fremvisning ved allmenn sammenkomst i Norge, inkludert kino eller annet visningssted
- c) tilgjengeliggjøring av videogram i Norge når bildeprogrammet tilgjengeliggjøres av et foretak som er registrert i Norge eller har forretningssted i Norge, av en person som er norsk statsborger eller har bosted i Norge, eller beslutningen om tilgjengeliggjøring er tatt i Norge.

Det er bokstav a) som på dette punkt gjennomfører AMT-direktivet. Henvisningen til kringkastingsloven innebærer at definisjonene av begrepene er i samsvar med definisjonene i AMT-direktivet (jf. behandlingen av AMT-direktivet ovenfor).⁶

Bokstavene b) og c), om henholdsvis kinofilm og lignende fremvisninger og videogram, er derimot ikke en gjennomføring av forpliktelser etter AMT-direktivet.

Av forarbeidene fremgår det at bokstav b), foruten kinofremvisning, omfatter «fremvisning av bildeprogram som kan iakttas på et offentlig sted eller der en avgrenset gruppe personer er samlet. Fremvisning på offentlig sted inkluderer blant annet fremvisning av bildeprogrammer på TV-skjerm i det offentlige rom, eksempelvis busser og andre offentlige transportmidler, utendørs i parker, inne i forretninger, i butikkvinduer, hos frisører, på kjøpesentre, varemesser, utstillinger, sportsarrangementer, museer mv». Men også fremvisning for en avgrenset gruppe av allmenheten, som for eksempel filmklubber, skoleklasser, barnehager, SFO mv. vil omfattes, ifølge forarbeidene. Fremvisning i privatsfæren, som avspilling av video innenfor en krets av familie og venner, for eksempel under en barnebursdag, faller utenfor.⁷

Når det gjelder bokstav c), er begrepet «videogram» definert i bildeprogramloven § 2 som «disk, plate, magnetbånd eller annen enhet med

lagret informasjon som er egnet til å gjengi bildeprogram». Ifølge forarbeidene innebærer dette at bokstav c) kun omfatter formidling av bildeprogrammer lagret på fysiske informasjonsbærere (som DVD, Blu-ray eller lignende).⁸

Loven omfatter derfor ikke video som formidles elektronisk eller tilgjengeliggjøres via elektronisk kommunikasjonsnett, med mindre det skjer innenfor det som omfattes av definisjonen av fjernsyn eller audiovisuell bestillingstjeneste. Det innebærer at grovt sagt all tilgjengeliggjøring og deling av video som gjøres elektronisk av enkeltindivider og av andre aktører som ikke er audiovisuelle medietjenester, faller utenfor lovens virkeområde.

7.3.3 Bildeprogramlovens skadelighetsbegrep

Bildeprogramloven opererer – slik også AMT-direktivet gjorde før endringsdirektivet (jf. om dette ovenfor i dette kapittelet) – med to nivåer av skadelighet. Disse er definert i slik i bildeprogramloven § 2 første ledd bokstav h) og i):

- h) skadelig innhold: skildringer i bildeprogram som kan virke følelsesmessig opprivende eller kognitivt forstyrrende for mindreåriges velbefinnende
- i) alvorlig skadelig innhold: skildringer i bildeprogram som kan virke sterkt følelsesmessig opprivende eller sterkt kognitivt forstyrrende for mindreåriges velbefinnende, særlig nærgående skildringer av kjønnslig aktivitet, grov vold og annen svært forstyrrende eller skremmende tematikk.

Det fremgår av forarbeidene at skadelighetsnormen i bildeprogramloven innholdsmessig skal bygge på den normen som da loven ble vedtatt var utviklet i forvaltningspraksis etter tilsvarende bestemmelser i henholdsvis kringkastingsloven og film- og videogramloven. Ordlyden ble imidlertid oppdatert, både for å gjenspeile den nevnte forvaltningspraksis og for å ivareta kravene i AMT-direktivet samt være i samsvar med formålet i FNs barnekonvensjon, jf. artikkel 17, som har barns «velbefinnende» i fokus, men hvor også barns rett på informasjon og tilgang på medieinnhold er vesentlig.⁹

Når det gjelder det nærmere innholdet i skadelighetsnormen, uttalte departementet følgende:

⁵ Prop. 123 L (2013–2014)

⁶ Jf. Prop. 123 L (2013–2014) s. 73

⁷ Op.cit.

⁸ Op.cit.

⁹ Jf. Prop. 123 L (2013–2014) punkt 6.4.3

Departementet vil her fremheve at med 'skadelig' (for mindreåriges velbefinnende) forstås de negative emosjonelle/følelsesmessige og kognitive virkningene innholdet i et bildeprogram kan forårsake hos barn og unge i ulike aldersgrupper, som for eksempel at noe skaper angst, vekker uro eller virker skremmende. Ved aldersklassifisering av et bildeprogram mener departementet at det også må legges vekt på om tematikken i programmet kan virke forstyrrende eller opprivende på mindreårige i gitte aldersgrupper, eller på annen måte gi ubehag, forvirre eller støte deres normer. Dette kan eksempelvis være seksualisert innhold som ikke presenteres på barn og unges premisser. Departementet mener at dette vil ivareta beskyttelsesbehovet for mindreårige på en tilstrekkelig god måte og legger ikke opp til en endret forvaltningspraksis for vurderingen av seksualisert innhold slik Barnevakten foreslår.

I vurderingen av om innholdet i et bildeprogram kan være «alvorlig skadelig», vil det etter departementets mening være avgjørende om skildringene i programmet kan sies å virke sterkt følelsesmessig opprivende og/eller særlig kognitivt forstyrrende på barn. Slike skildringer vil typisk være innhold som grenser opp mot forbudene i straffeloven § 204, § 204a eller § 382 [§§ 236, 311 og 317 i gjeldende straffelov], og inneholder grov vold eller omfattende og nærgående seksuelle skildringer. Men også annet innhold og tematikk kan omfattes hvis skildringene i særlig negativ grad kan skremme eller påvirke barn og unges tanker, ideer og holdninger over tid. Eksempler på slikt innhold kan blant annet være forherligelse av selvmord, selvtekt, grov dyremishandling og kombinasjoner av sex og vold.

[...]

Departementet vil understreke at i vurderingen av hvorvidt et bildeprogram har «skadelig innhold» eller «alvorlig skadelig innhold», skal det i tillegg til egenskaper ved programmet tas hensyn til konteksten samt barn og unges rett på informasjon og tilgang på medieinnhold, jf. artikkel 17 i Barnekonvensjonen. Dette innebærer at barn og unges rett på informasjon og tilgang til medieinnhold etter Barnekonvensjonen er en relevant tolkningsfaktor som Medietilsynet og Medieklagenemnda skal legge vekt på ved praktiseringen av regelverket. Med kontekst menes hvordan innholdet er fremstilt og barn og unges modenhet og kompetanse.¹⁰

Videre fremgår det av samme sted i forarbeidene at skadelighetsnormen vil være «en rettslig standard som åpner for endrede vurderinger i samsvar med samfunnsutviklingen», og at «Medietilsynets og Medieklagenemndas praksis vil her kunne utvikles over tid».

Dette kunne isolert tyde på at Medietilsynet blant annet skulle basere vurderingene på utviklingen innenfor forskningsbasert kunnskap på feltet. Departementet uttalte imidlertid i umiddelbar forlengelse av det det nettopp siterte at det «således ikke [så] behov for å etablere et fagråd for å vurdere regelmessig fornying av det faglige, sosiale og kulturelle grunnlaget som ligger til grunn for skadelighetsnormen».

I lys av dette må konklusjonen være at selv om loven ikke hindrer Medietilsynet fra å legge vekt på tilgjengelig, oppdatert forskning, og justere praktisering av skadelighetsvurderingen tilsvarende, er Medietilsynets kompetanse ikke bundet til å være forankret i forskning. I utvalgets samtaler med Medietilsynet oppfatter utvalget også at det ble bekreftet at Medietilsynet forsto og praktiserte sin kompetanse slik, og at man med hensyn til å endre vurderinger i samsvar med samfunnsutviklingen, blant annet vektla hva Medietilsynet oppfattet at rådende holdninger i befolkningen var.

I denne sammenheng kan det være hensiktsmessig å understreke at spørsmålet om hvilke bildeprogrammer som er skadelige for barn, prinsipielt er et helt annet spørsmål enn spørsmålet om hvilke programmer som er egnet for barn (eller aldersgrupper av barn). Bildeprogramloven handler kun om det første; skadelighet.

7.3.4 Tiltak for å verne mot skadelig innhold

7.3.4.1 Innledning

Bildeprogramlovens hjemler for tiltak for å beskytte barn mot skadelig programinnhold baserer seg grovt sagt i hovedsak på fastsetting av aldersgrenser og beskyttelsestiltak som forebygginger at barn utsettes for programinnhold som de utfra disse aldersgrensene ikke ha tilgang til.

Dette er regulert i lovens kapittel 2 og 3, med utfyllende bestemmelser i forskrift gitt med hjemmel i loven (bildeprogramforskriften).¹¹

¹⁰ Op.cit.

¹¹ Forskrift av 1. juli 2015 om beskyttelse av mindreårige mot skadelige bildeprogram

Aldersgrense	Stemning/uttrykk	Vold	Seksualitet	Annen tematikk
A	Lett/hyggeilig Rolig uttrykk Kortvarige «bø-effekter», eller litt spennende elementer i en trygg ramme	Kortvarige innslag i et tydelig humoristisk «tegnefilmunivers»	Antydende eller lite påtrengende	Neddempet Lite detaljert Tilrettelagt for barn
6	Enkelte mørke, dramatiske eller noe truende scener Enkeltscener med kraftige lyd og/eller bildeeffekter Kortvarige nifse elementer (skikkelser eller situasjoner)	«Slapstick»	Antydende eller lite påtrengende	Neddempet Lite detaljert Tilrettelagt for barn
9	Partier med mørk, intens eller utrygg stemning, særlig i kombinasjon med skremmende skikkelser eller faretruende situasjoner	Kortvarige og lite nærgående voldsinnslag Actionpreget vold i animasjonsfilmer og -serier	Antydende eller lite påtrengende	Noe utrygge og/eller noe ustabile/truende familierelasjoner og/eller voksne Noe dramatiske bilder av ulykker, dødsfall og/eller operasjonsscener Lite nærgående bilder/korte tematiske innslag (se liste over tema under pkt 2.3) Barn som lider og har det vanskelig (inkludert mobbing) Dyr som lider
12	Gjennomgående mørk eller intens stemning Noe frykt (karakterer, scener eller musikk) Kortvarige skrekkef fecter	Parodisk/humoristisk Urealistisk Lite nærgående actionpreget vold i realfilm («live action»)	Lite nærgående skildringer av alminnelig seksualitet Seksuelle skildringer på barn og unges premisser	Samlivskonflikter og/eller sterke følelsesutbrudd Lite nærgående skildringer eller innslag fra krig, katastrofer, terror m.m. (se liste over temaer under pkt. 2.3) Gjennomgående grov humor (nedsettende, sarkastisk eller seksualisert)
15	Angstskapende stemning Gjennomgående dyster stemning særlig i kombinasjon med voldelige, seksuelle eller forstyrrende tematiske elementer (se liste under pkt. 2.3) Skrekkeeffekter	Store mengder actionvold Detaljert/nærgående/ blodig Realistisk Mishandling/tortur	Nærgående og/eller intense seksuelle skildringer Omfattende, men ikke eksplisitte seksuelle skildringer («mykporno»)	Nærgående og/eller realistiske skildringer av: <ul style="list-style-type: none"> • Krig • Katastrofer • Terror • Omsorgssvikt • Overgrep/incest • Selvmord
18	Særlig angstskapende stemning kombinert med detaljerte/nærgående og grove volds- og/eller seksuelle skildringer	Store mengder grove, kyniske og/eller detaljerte voldshandlinger Seksualisert vold	Skildringer av ikke- samtykkende sex Kombinasjon sex og vold --- «Hardpornofilmer» (omfattende, eksplisitte og nærgående seksuelle skildringer)	Forherligelse av selvmord, selvtekt, grov dyremishandling

Figur 7.1 Medietilsynets Veileder 2020 (kortversjon)

7.3.4.2 Aldersgrenser

Som generelt utgangspunkt gjelder etter bildeprogramloven § 4 at ingen bildeprogram som omfattes av loven kan tilgjengeliggjøres uten å først være gitt én av følgende aldersgrenser:

- a) Tillatt for alle
- b) 6 år
- c) 9 år
- d) 12 år
- e) 15 år
- f) 18 år

Aldersgrensen for det enkelte program fastsettes etter en vurdering av om innholdet i bildeprogrammet kan være skadelig for personer under den aktuelle aldersgrensen. Bildeprogram med alvorlig skadelig innhold skal ha 18-årsgrense.

For alle andre bildeprogrammer enn kinofilm, er det bildeprogramdistributøren selv som skal sette disse aldersgrensene.¹² Medietilsynet kan kontrollere distributørenes fastsetting av aldersgrenser, og overprøve dem i vedtak.

For bildeprogrammer primært produsert for fremvisning på kino, settes imidlertid aldersgrensen av Medietilsynet, ved pliktig forhåndskontroll. Dette er den siste rest av filmsensuren i Norge. I utvalgets kommunikasjon med Medietilsynet ble det opplyst fra tilsynets side at denne forhåndskontrollen, som innebærer at hver kinofilm som skal vises på norske kinoer, må sees gjennom og vurderes av en saksbehandler i Medietilsynet, innebærer cirka halvannet årsverk.

De bildeprogrammene som er aldersklassifisert av Medietilsynet (det vil først og fremst si kinofilm), legges inn i en offentlig tilgjengelig database, som er tilgjengelig via Medietilsynets nettsider.¹³ Databasen inneholder stikkord om filmene, men begrenset informasjon om den nærmere vurderingen for den aldersgrense som er satt.

Medietilsynet har imidlertid utviklet en veileder for aldersfastsetting, basert på kriterier som tilsynet selv har utviklet i sin praktisering av skadelighetsnormen. Kriteriene som brukes er også tilgjengelig for dem som ikke er underlagt forhåndskontroll, men plikter å sette aldersgrenser. Den er offentlig tilgjengelig via Medietilsynets nettsider.¹⁴ Kortversjonen er gjengitt i figur 7.1.

¹² Bildeprogramdistributøren er ifølge bildeprogramloven § 2 «den som har, eller har ervervet, rettighetene til tilgjengeliggjøring av bildeprogrammet på det norske markedet» (eksempelvis kringkasteren, nettmedieselskapet, videodistributøren mv.)

¹³ <https://www.medietilsynet.no/filmdatabasen/>

7.3.4.3 Beskyttelsestiltak

Generelt gjelder at «[e]nhver som tilgjengeliggjør bildeprogram, plikter å iverksette egnede tiltak for å beskytte mindreårige mot skadelig og alvorlig skadelig innhold», jf. § 8.

Generelt gjelder også at publikum på en tydelig og nøytral måte skal informeres om aldersgrensen før tilgjengeliggjøring av det aktuelle bildeprogrammet. Det følger av § 7, som også inneholder nærmere detaljer om hvordan denne informasjonsplikten skal gjennomføres for de enkelte tilgjengeliggjøringsformene.

Den nærmere reguleringen av beskyttelsestiltak sonderer mellom de forskjellige tilgjengeliggjøringsformene, jf. §§ 9 til 12.

Tilgjengeliggjøring i fjernsyn:

Bildeprogram med alvorlig skadelig innhold kan ikke sendes på fjernsyn.

For øvrig skal tjenestetilbyderen enten ved valg av sendetid eller tekniske tiltak sørge for at barn normalt ikke får tilgang til bildeprogram med skadelig innhold.

Det er i bildeprogramforskriften gitt utfyllende bestemmelser om sendetider for forskjellige aldersgrupper.

Tilgjengeliggjøring i audiovisuelle bestillingstjenester:

Tjenestetilbyder skal iverksette tiltak som sikrer at mindreårige normalt ikke får tilgang til bildeprogrammer med alvorlig skadelig innhold.

Tjenestetilbyder skal tilby tiltak som kan aktiveres av foresatte eller andre i foresattes sted, for å sikre at mindreårige normalt ikke får tilgang til bildeprogram med skadelig innhold.

I bildeprogramforskriften er kravet til tiltak utdypet slik at de må være etablering av et system med PIN-koder, passord eller andre løsninger som gir tilsvarende sikkerhet for at mindreårige normalt ikke får tilgang til alvorlig skadelig innhold.

Tilgjengeliggjøring ved fremvisning i kino og tilgjengeliggjøring av videogram:

For begge disse tilgjengeliggjøringsformene gjelder at visnings-/omsetningsstedet skal utforme og gjennomføre rutiner for alderskontroll.

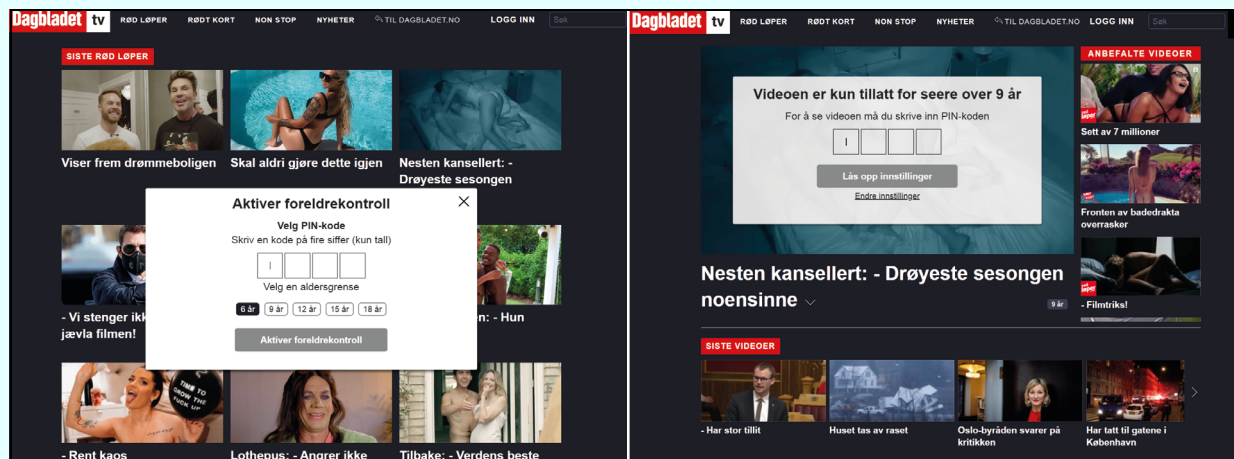
¹⁴ <https://www.medietilsynet.no/mediebransjen/bildeprogramloven/>

Boks 7.1 Foreldrekontroll

Mediekanalene har beskyttelsestiltak etter loven §§ 8 og 9 og forskriften, NRK, Dagbladet og VG har på egen plattform alderskontroll på bildeprogram. Tekniske tiltak er ikke omfattet av utvalgets mandat, men for å få et helhetsinntrykk har utvalget sett raskt på hvordan mekanismene fungerer i praksis. Teknikken som brukes er tilsynelatende lik. Foresatte går inn på videosi-

dene, velger «Foreldrekontroll / Alderskontroll» nederst på siden med liten skrift, setter aldersgrense og en PIN-kode. Innholdet er tilsynelatende klassifisert etter retningslinjene for egenklassifisering som Medietilsynet angir på sine nettsider med aldersgrenser 6 år, 9 år, 12 år, 15 år og 18 år.

<https://www.dagbladet.no/video>

Figur 7.2 Aktivere foreldrekontroll i for eksempel Dagbladet

Etter aldersgrensen er satt, må brukeren oppgi PIN-koden for å spille av innhold som overskrider den aldersgrensen.

Utvalget har ikke vurdert klassifiseringen, men konstaterer at det i alle tilfeller var lett å omgå sperrere ved å benytte en annen nettleser eller bare slette informasjonskapslene. Igjen uten å ha foretatt nøyere undersøkelser, bemerker utvalget at i en verden hvor barn har tilgang på mange digitale enheter med mange nettlekere, må disse tiltakene antas å ha begrenset praktisk verdi for annet enn de aller minste. Mange barn vil vite – eller lett kunne tilegne seg kunnskap om – hvordan man bytter nettleser, sletter informasjonskapsler eller logg.

Større strømmetjenester som NETFLIX, HBO, YouTube osv. tilbyr også foreldrekontroll med PIN-kode. Digitale mottakere har forskjellige typer innstillinger for tidskontroll (vannskille) osv. Operativsystemer og spillkonsoller har, i varierende grad, muligheter for å kreve passordtilgang på tid og innhold.

Det har vært gjort flere forsøk fra 1990 tallet for å lage standarder for aldersklassifisering og blokkering av innhold. Ingen så vellykkede at de har blitt etablert og kjent. Programvare for foreldrekontroll til bruk på elektroniske enheter har heller aldri slått gjennom på en måte som gjør det enkelt for foresatte å sette grenser på tvers av alle plattformer og enheter. Skolene kan bruke noen typer kontroll og filtrering på sine nettverk og enheter, men det fanger ikke opp andre enheter elevene måtte bruke.

For foresatte er det krevende å følge med på riktige aldersgrenser på alle enheter og alle kanaler for at barn ikke eksponeres for uønsket innhold. Selv om tekniske sperrer har begrenset praktisk verdi, kan det at er satt en aldersgrense og en sperre likevel ha en signaleffekt. Barnet får informasjon om at innholdet – etter foresattes mening – ikke er egnet for dem.

7.4 Fremmed rett

I forarbeidene til bildeprogramloven, Prop. 123 L (2013–2014), er det i kapittel 4 gitt en detaljert oversikt over rettstilstanden i de øvrige nordiske land, Storbritannia og Nederland.

De landene som beskrives i proposisjonen, herunder de landene det er vist til i utvalgets mandat, har varierende regler om forhåndskontroll, men alle landene har prinsipper om at det skal fastsettes nasjonale aldersgrenser for bildemedier, til dels med varierende aldersgrenser. Nederland og Finland baserer seg i større grad på leverandørklassifisering enn Sverige, Danmark og Norge.

Så vidt utvalget har kunnet se, er de eneste endringene i rettstilstanden i de øvrige nordiske land, dem som er foretatt av dem som EU-medlemstater, for å implementere endringsdirektivet til AMT-direktivet (jf. behandlingen av dette ovenfor i dette kapittelet).

Som også redegjort for i Prop. 123 L (2013–2014), har Nederland siden 2001 hatt et system (Kijkwijzer) hvor distributørene bruker et spørreskjema for å klassifisere medieinnhold.¹⁵ Spørreskjemaet munner ut ikke bare i en aldersklassifisering, men også en angivelse av type innhold, representert ved piktogrammer.

- a. Frykt – en edderkopp.
- b. Diskriminering – en svart og flere hvite figurer.
- c. Narkotika / alkohol – en sprøyte
- d. Vold – en knyttneve
- e. Banning, grovt språk – figur som «banner»
- f. Seksualisert innhold – to føtter mot hverandre

Piktogrammene fikk betydelig oppmerksomhet da de ble lansert og førte til økt forståelse av innholdsvurdering. Ikke minst ble piktogrammet for seksualisert innhold – de to føttene – gjenstand for både diskusjon og gjenkjennelse. Piktogrammene er for øvrig utgangspunktet for den europeiske merkeordningen for spill, PEGI (Pan European Game Information) som noen vil kjenne

Figur 7.3 Piktogrammer og aldersgrensemerking i Nederland

igjen, selv om kategoriene og piktogrammene avviker noe.

Nederland har, sammenlignet med andre land, herunder de nordiske, lang erfaring med samregulering og bruk av informasjon som tiltak. Dette er, som vist ovenfor under behandlingen av AMT-direktivet, i samsvar med det som etter hvert har blitt tilnærmingen også på europeisk nivå. Utvalget ønsket derfor opprinnelig å komme i dialog med Nederlands Instituut voor de Classificatie van Audiovisuele Media (NICAM) om erfaringene etter 20 år, blant annet om samspillet mellom flere medier (spill og film) og vurderingene av å utvide systemet til flere medier. Etter Covid 19-utbruddet, med påfølgende reiserestriksjoner, ble imidlertid dette avlyst.

7.5 Utvalgets vurderinger av bildeprogramloven

7.5.1 Generelt

Et av punktene i utvalgets mandat er å evaluere og vurdere bildeprogramloven, særlig med tanke på å identifisere begrensningene i rekkevidden av det beskyttelsessystemet som etableres gjennom loven.

Utvalget mener at gjennomgangen ovenfor i dette kapittelet har vist at bildeprogramloven og dets beskyttelsessystem i svært begrenset grad dekker den digitale medievirkeligheten som barn i dag befinner seg og deltar i. Barns, som voksnest, hverdag involverer i stor og økende grad kommunikasjonsformer og innhold som en slik lov vanskelig kan regulere i praksis. Utviklingen av EU-lovgivningen på feltet, nå sist med endringsdirektivet til AMT-direktivet er i så måte illustrerende.

Den teknologiske- og markedsmessige utviklingen har medført også for barns vedkommende at deres digitale medievirkelighet foregår i og gjennom tjenestene til aktører som både av juridiske og praktiske grunner ikke kan reguleres på samme måte som tradisjonelle medier. Det gjelder ikke minst for et land som Norge, som i all hovedsak ikke en gang har jurisdiksjon over de aktuelle aktørene.

Et dilemma i den sammenheng – som også ligger som en premiss for EUs regulering på feltet, herunder særlig AMT-direktivet – er at jo mer byrdefull regulering man gjør av de mer tradisjonelle mediene, som man kan regulere, desto skjevere blir vilkårene i favør av de tjenestene som ikke kan reguleres på samme måte. Det vil igjen kunne føre til at det er de uregulerte tjenestene som vinner ytterligere terreng.

¹⁵ <http://www.kijkwijzer.nl/kijkwijzer>

Utvalget mener derfor at EUs tilnærming, illustrert sist ved de endringene som er gjort i AMT-direktivet, der man beveger seg vekk fra streng offentlig kontroll og mot mer samregulering og større vekt på god informasjon og utvikling av mediekunnskap/håndteringskompetanse i befolkningen, er fornuftig.

Når det er sagt, krever AMT-direktivet også fortsatt at vi har en viss minsteregulering av tilbydere av audiovisuelle tjenester, for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold. Bildeprogramloven er i dag den naturlige loven å fortsette å implementere de forpliktelsene gjennom, også når endringsdirektivet blir en del av EØS-avtalen og må gjennomføres i Norge.

Utvalget mener dessuten at selv om bildeprogramlovens system med fastsetting av aldersgrenser og tilhørende beskyttelsestiltak kun gjelder for en begrenset del av aktørene som leverer de tjenestene som dominerer barns digitale mediehverdag, kan det enn så lenge ha en positiv effekt utover lovens formelle virkeområde, i form av bevisstgjøring overfor andre aktører og befolkningen for øvrig.

I den sammenheng vil utvalget – under henvisning til hva som er sagt ellers i utredningen om kunnskap om og behov for mer kunnskap om skadelighet forbundet med barns bruk av medier – peke på at for at den rettslige skadelighetsnormen som praktiseres i fastsetting av aldersgrenser mv. skal oppleves som troverdig og få gjennomslag utenfor bildeprogramlovens snevre virkeområde, kan den med fordel kobles mer til forskningsbasert kunnskap enn hva loven forutsetter i dag. Utvalget erkjenner imidlertid at det forutsetter at slik kunnskap utvikles, tilgjengeliggjøres og formidles på en måte som er egnet til å implementere i praktisering av lovens skadelighetsnorm. Dette spørsmålet er behandlet i andre deler av utredningen og i utvalgets anbefalinger.

7.5.2 Vurdering av forhåndsklassifisering etter bildeprogramloven

Etter bildeprogramloven § 5 skal Medietilsynet forhåndskontrollere og aldersklassifisere *kino*-film, mens aldersgrensene på øvrige bildeprogram settes av distributørene. Medietilsynet har overfor Kulturdepartementet pekt på utviklingen i mediebildet, at systemet medfører en forskjellsbehandling av distributører og at trenden i EU går mot økt sam-/selvregulering. Medietilsynet sendte i 2018 følgende forslag til Kulturdepartementet.¹⁶

- Kinofilm distributorer gis plikt til å aldersklassifisere kinofilm, og denne oppgaven

flyttes dermed fra Medietilsynet og over til distributørene

- Bransjenes enhetlige aldersklassifisering sikres ved at Medietilsynet har ansvar for veiledning, opplæring, tilsyn og omgjøringsvedtak
- Medietilsynet får i samarbeid med bransjeaktørene i oppdrag å utrede muligheten for å etablere et bransjeorgan og et bransjeregulering

Forslaget med begrunnelse er oversendt til utvalget for vurdering.

Utvalget anser det hverken som nødvendig eller hensiktsmessig å fortsette med slik forhåndskontroll. Utvalget kan heller ikke se viktige argumenter for å opprettholde den ordningen, og foreslår derfor at den oppheves, og at kinofilm reguleres som de øvrige tilgjengeliggjøringsformene i loven, ved at distributøren selv setter aldersgrensene.

Utvalget har heller ingen innvendinger til forslagene i de to øvrige punktene gjengitt ovenfor. Begge følger naturlig av andre påpekninger som utvalget har gjort i utredningen.

7.5.3 Vurdering av Barneombudets klagerett på aldersgrenser på film

Medietilsynets vedtak om aldersklassifisering kan påklages til Medieklagenemnda av bildeprogramdistributør og Barneombudet. Klageretten fremgår av bildeprogramloven § 16.

Klageretten har i svært liten grad blitt brukt, og de siste fem årene har Barneombudet avvist alle saker som omhandler dette. Barneombudet peker blant annet på at de ikke har særskilt filmfaglig kompetanse og at Medieklagenemnda selv har barnefaglig kompetanse.

Barneombudet har i brev til Kultur- og likestillingsdepartementet 28. oktober 2019¹⁷ bedt departementet om å vurdere en lovendring for å fjerne denne klageretten, slik at Barneombudet ikke blir bedt om uttalelser i klagesaker som skal gå for Medieklagenemnda

Barneombudets forslag med begrunnelse er oversendt til utvalget for vurdering.

Utvalget merker seg at siden loven trådte i kraft er kun en håndfull vedtak påklaget: «Kubo

¹⁶ Internt notat fra Medietilsynet 21.06.2018 som oppsummerer et møte mellom Kulturdepartementet og Medietilsynet 12.01.2018, samt brev fra Kulturdepartementet til Medietilsynet 16.03.2020–16/5815-5.

¹⁷ Barneombudets brev til Kultur- og likestillingsdepartementet 28. oktober 2019

og det magiske instrumentet» (2016), «Løvetannbarn» (2017), «Fast & Furious: Hobbs & Shaw» (2019). Det er distributørene som har klaget, og siden bildeprogramloven trådte i kraft har Barneombudet hverken påklaget vedtak eller benyttet sin rett til å uttale seg.

Utvalget deler Barneombudets syn, og anbefaler at det tas til følge.

Som en erstatning for Barneombudets rolle, anbefaler utvalget at departementet utreder om man kunne gi sivile organisasjoner en klagerett bygget på lignende kriterier som organisasjoners søksmålsadgang etter tvisteloven § 1-4. Det bør i så fall inngå i utredningen om man i så fall inkluderer regler for forenklet behandling/avvisning blant annet av klager som klart ikke kan føre frem.

Kapittel 8

Grunnlov og internasjonale konvensjoner

8.1 Innledning

Utvalget vil i det følgende redegjøre for de overordnede skranker og føringer som følger av henholdsvis Grunnloven og av de internasjonale menneskerettskonvensjoner som er gjort til norsk lov i menneskerettsloven, og som ved motstrid skal gå foran annen lovgivning (se menneskerettsloven §§ 2 og 3).

Grovt sett har både Grunnlovens rettighetsbestemmelser og menneskerettskonvensjonene betydning i to retninger for arbeidet med å beskytte barn mot skadelig medieinnhold.

På den ene siden er det viktig at alle tiltak på dette området ligger innenfor de skranker for offentlig myndighetsutøvelse som følger av grunnlovsfestede og konvensjonsfestede rettighetsbestemmelser. Det er særlig ytringsfriheten som er aktuell som en skranke i denne forbindelse.

På den andre siden kan det følge av flere bestemmelser i så vel Grunnloven som menneskerettskonvensjonene at staten har en viss plikt til å iverksette positive tiltak for å beskytte barn mot medieinnhold som kan ha skadevirkninger for barna. FNs barnekonvensjon (Barnekonvensjonen, BK) vil være særlig aktuell i denne forbindelse.

Utvalget vil først gi et oversiktsbilde over betydningen av så vel Grunnloven som menneskerettskonvensjonene i hver av disse to retningene, for så å redegjøre nærmere for noen av de mest sentrale internasjonale føringene for statens positive plikt til å iverksette beskyttelsestiltak.

8.2 Ytringsfrihetens betydning

Det er viktig å være bevisst på at det ifølge både Grunnloven og menneskerettskonvensjonene vil gjelde visse skranker for hvilke tiltak staten kan iverksette for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold. Det er de grunnlovsfestede og konvensjonsfestede bestemmelser om ytringsfrihet som er særlig sentrale i denne forbindelse.

Det er flere viktige forbindelseslinjer mellom disse regelsettene, blant annet er mange av rettighetsbestemmelsene i Grunnloven utformet etter mønster av rettighetsbestemmelser i de internasjonale menneskerettskonvensjonene. Dette gjelder i mindre grad for ytringsfrihetsbestemmelsen i Grunnloven § 100 enn for flere av de øvrige bestemmelser i Grunnloven. Uansett vil det ved den nærmere tolkningen og anvendelsen av så vel Grunnloven § 100 som øvrige rettighetsbestemmelser i Grunnloven, være relevant å se hen til internasjonale håndhevingsorganers forståelse av parallelle rettighetsbestemmelser i menneskerettskonvensjonene.¹ I praksis er det særlig Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) og tilhørende rettspraksis fra Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) som har stor betydning i denne forbindelse.

Samtidig er det viktig å holde fast ved at rettighetsbestemmelsene i Grunnloven er norske lovbestemmelser. Det skal legges vekt på relevant internasjonal rettspraksis ved tolkningen av grunnlovsbestemmelsene, men tolkningen av en grunnlovsbestemmelse trenger ikke i alle tilfeller å samsvare med hvordan parallelle bestemmelser i menneskerettskonvensjonene har blitt tolket av de internasjonale håndhevingsorganene.²

Grunnloven § 100 knesetter ytringsfriheten som en grunnleggende rettighet som det offentlige må respektere og sikre. Grunnloven § 100 lyder:

Ytringsfrihet bør finne sted.

Ingen kan holdes rettslig ansvarlig for å ha meddelt eller mottatt opplysninger, ideer og budskap med mindre det lar seg forsvare holdt opp imot ytringsfrihetens begrunnelse i sannhetssøken, demokrati og individets frie meningsdannelse. Det rettslige ansvar bør være foreskrevet i lov.

¹ Se Jørgen Aall, *Rettsstat og Menneskerettigheter* (Fagbokforlaget, 2018) s. 46–50, med videre henvisninger til rettspraksis.

² Se Rt. 2015 s. 93.

Frimodige ytringer om statsstyret og hvilken som helst annen gjenstand er tillatt for enhver. Det kan bare settes klart definerte grenser for denne rett der særlig tungtveiende hensyn gjør det forsvarlig holdt opp imot ytringsfrihetens begrunnelser.

Forhåndssensur og andre forebyggende forholdsregler kan ikke benyttes med mindre det er nødvendig for å beskytte barn og unge mot skadelig påvirkning fra levende bilder. Brevsensur kan ikke settes i verk utenfor anstalter.

Enhver har rett til innsyn i statens og kommunenes dokumenter og til å følge forhandlingene i rettsmøter og folkevalgte organer. Det kan i lov fastsettes begrensninger i denne rett ut fra hensyn til personvern og av andre tungtveiende grunner.

Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for en åpen og opplyst offentlig samtale.

Som et utgangspunkt innebærer bestemmelsen at formidling av medieinnhold, også til barn og unge, er tillatt. Formidling av medieinnhold kan ikke føre til straff eller andre typer rettslig ansvar, jf. 2. ledd. Myndighetene kan heller ikke på forhånd hindre formidling av medieinnhold gjennom sensur eller andre typer tiltak, jf. 4. ledd.

Det er også et viktig aspekt ved denne og øvrige ytringsfrihetsbestemmelser at den ikke bare beskytter selve formidlingen av medieinnhold og annen type stoff. Det gjelder også en rett til fritt å *motta* informasjon av forskjellig slag. Dette følger av formuleringen «meddelt eller motatt» i andre ledd. Det dreier seg altså om en vidt-favnende *ytrings- og informasjonsfrihet*, og ikke bare om en rett til selv å ytre seg. Dersom staten hindrer formidlingen av medieinnhold kan dette være problematisk ikke bare med hensyn til ytringsfriheten til den medieaktøren som vil formidle medieinnholdet, men også fordi det går utover andre personers rett til å kunne velge å til egne seg medieinnholdet.

Samtidig åpner bestemmelsen for unntak fra disse utgangspunktene dersom de vilkår som bestemmelsen oppstiller, er innfridd. Det kan ifølge andre ledd reageres rettslig mot ytringer såfremt slikt ansvar har lovhjemmel, og såfremt «det lar seg forsvare holdt opp imot ytringsfrihetens begrunnelse i sannhetssøken, demokrati og individets frie meningsdannelse». Ved et inngrep i ytringsfriheten må det altså vurderes om det har tilstrekkelig tungtveiende grunner for seg.

Når det gjelder formidling av medieinnhold til barn og unge, er det videre av betydning at fjerde

ledd gir en åpning også for forhåndssensur og andre typer forhåndstiltak såfremt «det er nødvendig for å beskytte barn og unge mot skadelig påvirkning fra levende bilder». Dette gjør at det ikke uten videre er grunnlovsstridig med lovgivning som regulerer adgangen til å vise bestemte typer film for barn og unge.

Grunnloven er forpliktende for statens myndigheter, og står over all annen lovgivning. Alle lover og andre typer tiltak for å beskytte barn og unge mot skadelig medieinnhold, må derfor holde seg innenfor de skranker Grunnloven setter for det å reagere mot eller forhåndskontrollere forskjellige typer ytringer. Statens myndigheter vil imidlertid ha et visst spillerom i denne forbindelse.

Ytrings- og informasjonsfriheten står sentralt også i flere av de internasjonale menneskerettskonvensjonene som gjelder som norsk lov, se Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 10 og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 19. Det at også barn har rett til ytrings- og informasjonsfrihet er eksplisitt fastsatt i BK artikkel 13.

EMK artikkel 10 lyder som følger i norsk oversettelse:

1. Enhver har rett til ytringsfrihet. Denne rett skal omfatte frihet til å ha meninger og til å motta og meddele opplysninger og ideer uten inngrep av offentlig myndighet og uten hensyn til grenser. Denne artikkel skal ikke hindre stater fra å kreve lisensiering av kringkasting, fjernsyn eller kino-foretak.
2. Fordi utøvelsen av disse friheter medfører plikter og ansvar, kan den bli undergitt slike formregler, vilkår, innskrenkninger eller straffer som er foreskrevet ved lov og som er nødvendige i et demokratisk samfunn av hensyn til den nasjonale sikkerhet, territoriale integritet eller offentlige trygghet, for å forebygge uorden eller kriminalitet, for å beskytte helse eller moral, for å verne andres omdømme eller rettigheter, for å forebygge at fortrolige opplysninger blir røpet, eller for å bevare domstolenes autoritet og upartiskhet.

SP artikkel 19 lyder som følger i norsk oversettelse:

1. Enhver skal ha rett til meningsfrihet uten inngrep.
2. Enhver skal ha rett til ytringsfrihet; denne rett omfatter frihet til å søke, motta og med-

dele opplysninger og tanker av alle slag, uten hensyn til landegrensener, enten i muntlig, skriftlig eller trykt form, eller ved kunstneriske eller andre uttrykksmidler etter eget valg.

3. Utøvelsen av de rettigheter som er fastsatt i denne artikkels paragraf 2 medfører særlige forpliktelser og et særlig ansvar. Den kan derfor gjøres til gjenstand for visse begrensninger, som dog må være fastsatt ved lov, og være nødvendige av hensyn til:
 - a. Respekten for andres rettigheter eller omdømme.
 - b. Beskyttelsen av den nasjonale sikkerhet, den alminnelige samfunnsorden (ordre public), eller den offentlige helse eller moral.

Det går igjen i disse bestemmelsene at det kan gjøres inngrep i retten til ytrings- og informasjonsfrihet såfremt inngrepet har lovhjemmel, forfølger et av de legitime formål som er listet opp, og fremstår nødvendig. Nødvendighetskravet har blitt forstått slik at det må vurderes om inngrepet er *forholdsmessig*, altså at det er et rimelig forhold mellom hvor tyngende inngrepet er og det formålet som søkes oppnådd. Dette gjelder både for EMK artikkel 10 og SP artikkel 19.³

Flere av de samme poengene går igjen når det gjelder BK artikkel 13. Denne bestemmelsen vil utvalget komme nærmere tilbake til nedenfor, i forbindelse med redegjørelsen av hvilken positiv plikt til beskyttelsestiltak som følger av Barnekonvensjonen.

Lover og tiltak for å beskytte barn og unge mot skadelig medieinnhold må holde seg innenfor de skranker som følger av EMK artikkel 10 og SP artikkel 19 når det gjelder det offentliges adgang til å gjøre inngrep i ytrings- og informasjonsfriheten.

I de tilfeller hvor gjeldende lovgivning om forholdet mellom barn og medier, eller de tiltak som utvalget foreslår for å beskytte barn, innebærer et inngrep i ytringsfriheten, er det viktig å være oppmerksom på de inngrepvilkår som følger av Grunnloven § 100, EMK artikkel 10 og SP artikkel 19, samt BK artikkel 13. Ethvert inngrep må ha lovhjemmel, forfølge et legitimt formål og være forholdsmessig.

Generelt vil det måtte regnes som et legitimt formål å søke å beskytte barn mot medieinnhold som kan være skadelig for dem. Det dreier seg om å «verne andres [...] rettigheter» og eventuelt også om å «beskytte helse eller moral», jf. EMK artikkel 10. De samme formålene går igjen i SP artikkel 19. Grunnloven § 100 andre ledd har ikke en formålsoppregning, men det må helt klart regnes som et relevant grunnlag for inngrep at det offentlige søker å beskytte barn mot potensielt skadelig medieinnhold. I tillegg kommer at det følger eksplisitt av Grunnloven § 100 fjerde ledd at dette formålet til og med kan grunngi et så inngripende tiltak i ytringsfriheten som forhåndssensur.

Selv om formålet er legitimt, må det imidlertid for hvert inngreps vedkommende vurderes om det vil være forholdsmessig.

Dette er ikke plassen for å gi en utfyllende redegjørelse for alle de forskjellige aspektene og spørsmålene som er knyttet til ovenfor nevnte ytringsfrihetsbestemmelser. Det sentrale for utvalgets arbeid er å være oppmerksom på de skranker som følger av disse bestemmelsene i forbindelse med vurderingen av forskjellige typer tiltak for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold. Mange aktuelle tiltak, slik som kompetansehevende tiltak for barn, lærere og foreldre, vil ikke innebære noe inngrep i ytrings- og informasjonsfriheten. Der som et tiltak innebærer et inngrep, er det imidlertid viktig med et bevisst forhold til de inngrepvilkårene som følger av Grunnloven og forskjellige menneskerettskonvensjoner.

Det kan legges til at ifølge i hvert fall EMK artikkel 10 har staten ikke bare en negativ plikt til selv å avstå fra konvensjonsstridige inngrep i ytrings- og informasjonsfriheten, men også i en viss utstrekning en positiv plikt til aktivt å beskytte den enkeltes ytrings- og informasjonsfrihet.⁴ Dette kan innebære en plikt til å gripe inn dersom noen blir hindret i å ytre seg eller motta informasjon av andre private aktører. Overført på tiltak for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold, kan det tenkes situasjoner hvor en medieaktør eller annen aktør går så langt i å iverksette egne tiltak for å skjerme barn at det går ut over andres rett til å motta informasjon eller ytre seg, slik at staten må gripe inn.

Det kan også tenkes situasjoner hvor private aktørers tiltak for å skjerme barn går så langt at det går utover barns rett til selv å motta informasjon eller ytre seg i henhold til så vel EMK artikkel 10 som BK artikkel 13. Siden BK artikkel 13,

³ Se Jørgen Aall, *Rettsstat og menneskerettigheter* (Fagbokforlaget, 2018) s. 150–161, med videre henvisninger (når det gjelder EMK) og CCPR/C/GC/34 avsnitt 33–34 (når det gjelder SP).

⁴ Se Jørgen Aall, *Rettsstat og menneskerettigheter* (Fagbokforlaget, 2018) s. 274–275 med videre henvisninger.

som eksplisitt gjelder barns egen ytrings- og informasjonsfrihet, henger nært sammen med bestemmelser i samme konvensjon om forholdet mellom barn og medier, vil utvalget komme nærmere tilbake til betydningen av denne bestemmelsen nedenfor, i forbindelse med redegjørelsen for de føringer som følger av Barnekonvensjonen når det gjelder det å beskytte barn mot skadelig medieinnhold.

8.3 Statens beskyttelsesplikt

Altså må tiltak for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold utformes under hensyntagen til de skranker som følger av grunnlovs- og konvensjonsfestede bestemmelser om ytrings- og informasjonsfrihet.

Videre er det et spørsmål om staten ifølge Grunnloven og menneskerettskonvensjonene også vil ha en viss positiv plikt til å iverksette tiltak nettopp for å *beskytte* barn mot medieinnhold som kan være skadelig.

Grunnloven har ikke bestemmelser som eksplisitt gjelder forholdet mellom barn og medier. Heller ikke EMK eller SP har noen slike bestemmelser. Det samme gjelder FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK).

Imidlertid må i hvert fall EMK tolkes slik at staten i en viss utstrekning har en *positiv plikt* til å iverksette tiltak for å sikre en rekke av konvensjonsrettighetene i praksis.⁵ Det kan derfor tenkes situasjoner hvor barns mediebruk har skadevirkninger som er i strid med en eller flere av deres konvensjonsrettigheter, og hvor staten vil være forpliktet til å iverksette visse tiltak for å forsøke å avverge slike skadevirkninger. Et mulig eksempel er at et barn utsettes for så sterk trakassering på sosiale medier at det er i strid med barnets rett til privatliv ifølge EMK artikkel 8, eller at det endog kan sies å utgjøre umenneskelig eller nedverdiggende behandling i henhold til EMK artikkel 3.

Det er illustrerende i denne forbindelse at Europarådets ministerkomité i 2018 kom med retningslinjer for ivaretagelsen av barns rettigheter i den digitale virkeligheten⁶, og at det i disse retningslinjene forutsettes at det kan gå utover barns rettigheter ifølge så vel EMK som Barnekonven-

sjonen om staten ikke fører en aktiv politikk for å utruste og beskytte barn i møte med den digitale virkeligheten.

Samtidig som statene vil ha en positiv plikt til å iverksette tiltak for å beskytte barn mot skadevirkninger som følge av mediebruk, er det vanskelig å si noe særlig spesifikt om hvilke tiltak som vil være påkrevd. Staten vil ha et betydelig skjønn i denne forbindelse. Generelt er det slik i forbindelse med den positive sikreplikten ifølge EMK at staten må gjøre det som det er rimelig å forvente i lys av omstendighetene for å sikre de forskjellige rettighetene som EMK knesetter.⁷

ØSK knesetter rettigheter som staten i vid utstrekning må iverksette positive tiltak for å ivareta. En aktiv politikk for å utruste og beskytte barn i møte med den digitale virkeligheten kan ha betydning for realiseringen av flere av rettighetene i ØSK, slik som retten til «den høyest oppnåelige helsestandard både fysisk og psykisk» (ØSK artikkel 12) og retten til en utdanning som har som siktemål en «full utvikling av menneskets karakter og forståelse av dets verdighet» (ØSK artikkel 13). Noen særlig spesifikke føringer for akkurat hvilken politikk staten skal føre i denne forbindelse er det imidlertid vanskelig å trekke ut av denne typen bestemmelser.

Det som er sagt om den positive sikreplikten i forbindelse med bestemmelsene i EMK og ØSK, vil ha overføringsverdi for parallelle bestemmelser i Grunnloven.

Det er sentralt at de rettigheter i henholdsvis EMK og ØSK, og eventuelt SP, som fremstår aktuelle i forbindelse med forholdet mellom barn og medier, gjenfinnes i Barnekonvensjonen, som er utformet i lys av de særskilte utfordringene som er knyttet til det å ivareta barns menneskerettigheter. Barnekonvensjonen inneholder også en bestemmelse som eksplisitt gjelder forholdet mellom barn og massemediene, se BK artikkel 17. Det kan antas at i den utstrekning EMK, SP og ØSK gir opphav til en positiv plikt for staten til å beskytte barn mot skadevirkninger av mediebruk, vil den samme plikten kunne bygges på bestemmelser i Barnekonvensjonen.⁸ Det samme vil gjelde for

⁵ Se Jørgen Aall, *Rettsstat og menneskerettigheter* (Fagbokforlaget, 2018) s. 61–65 med videre henvisninger.

⁶ Se Recommendation CM/Rec(2018)7 of the Committee of Ministers: Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment.

⁷ Se Jørgen Aall, *Rettsstat og menneskerettigheter* (Fagbokforlaget, 2018) s. 64–65 med videre henvisninger.

⁸ Det er illustrerende at Eurparådets ministerkomité's retningslinjer vedrørende ivaretagelsen av barns rettigheter i møte med den digitale virkeligheten (Recommendation CM/Rec(2018)7) gjennomgående viser til både Barnekonvensjonen og EMK som de konvensjonene som retningslinjene bygger på, uten å sondre mellom disse konvensjonene i relasjon til de enkelte forpliktelser og anbefalinger.

grunnlovsbestemmelser som er parallelle til bestemmelser i ovenfor nevnte konvensjoner.

På denne bakgrunn vil utvalget ved den nærmere redegjørelsen for hvilken beskyttelsesplikt som følger av menneskerettskonvensjonene, fokusere på bestemmelsene i Barnekonvensjonen.

Noen av de bestemmelsene som er særpregede for Barnekonvensjonen har kommet til uttrykk i Grunnloven § 104, som lyder som følger:

Barn har krav på respekt for sitt menneskeverd. De har rett til å bli hørt i spørsmål som gjelder dem selv, og deres mening skal tillegges vekt i overensstemmelse med deres alder og utvikling.

Ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.

Barn har rett til vern om sin personlige integritet. Statens myndigheter skal legge forholdene til rette for barnets utvikling, herunder sikre at barnet får den nødvendige økonomiske, sosiale og helsemessige trygghet, fortrinnsvis i egen familie.

Bestemmelsen kom inn ved grunnlovsreformen i 2014, og er inspirert av flere bestemmelser i Barnekonvensjonen. Bestemmelsen om at barn har rett til å bli hørt i spørsmål som gjelder dem (første ledd) har sitt forbilde i Barnekonvensjonen artikkel 12. Bestemmelsen om at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved handlinger og avgjørelser som berører barn (andre ledd) har sitt forbilde i Barnekonvensjonen artikkel 3. Begge disse prinsippbestemmelsene har betydning for utvalgets arbeid. De føringer som Grunnloven gir i denne forbindelse, kan antas å samsvare med de føringer som følger av de tilsvarende bestemmelser i Barnekonvensjonen, i hvert fall langt på vei.⁹ Når det gjelder den nærmere betydningen av disse bestemmelsene for utvalgets arbeid, vises det derfor til redegjørelsen for Barnekonvensjonen nedenfor.

I fortsettelsen vil utvalget komme med en nærmere redegjørelse for hvilke føringer som følger av Barnekonvensjonen når det gjelder utformingen av politikk og tiltak for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold.

Hovedpoenger fra Europarådets ministerkomités retningslinjer, som ble nevnt like ovenfor, vil bli fremhevet underveis i redegjørelsen for hvilke føringer Barnekonvensjonen gir, da disse retningslinjene er ment å bygge på de forpliktelser

som følger av blant annet Barnekonvensjonen. Det kan legges til at retningslinjene av 2018 er fulgt opp av en håndbok for politikktutformere av november 2020, utgitt av Europarådet.¹⁰ Formålet med denne håndboken er å bidra til implementeringen av retningslinjene av 2018, gjennom å peke på en rekke praktiske tiltak Europarådets medlemsstater kan gjennomføre for følge opp retningslinjene av 2018, og slik fremme og ivareta barns rettigheter i møte med den digitale virkeligheten.¹¹ De fleste av de praktiske tiltakene som håndboken peker på og løfter frem, er hentet direkte fra retningslinjene av 2018.¹²

8.4 Barnekonvensjonen

8.4.1 Rettskildebildet

Også FNs barnekonvensjon (Barnekonvensjonen) gjelder som norsk lov, og skal ved motstrid gå foran annen lovgivning, jf. menneskerettsloven §§ 2 og 3. Barnekonvensjonen inneholder flere bestemmelser av betydning for utvalgets arbeid.

FNs barnekonvensjon skal i utgangspunktet tolkes i samsvar med de vanlige folkerettslige prinsipper for traktatutolkning. Det sentrale er den naturlige språklige forståelsen av ordene og formuleringene i konvensjonen, som må fastlegges under hensyntagen til konvensjonens formål og sammenhengen mellom bestemmelsene.¹³

Et eget ekspertorgan, FNs barnekomité, har en viktig rolle når det gjelder oppfølgingen av forpliktelsene i Barnekonvensjonen ovenfor de statene som er tilsluttet. Barnekomiteen gjennomfører periodiske kontroller med hver enkelt stat, som fører til en sluttrapport om hvordan komiteen ser på statens generelle tiltak for å etterleve Barnekonvensjonen («concluding observation»). Barnekomiteen kan også behandle individklager, men denne ordningen er forholdsvis ny, og Norge har foreløpig ikke sluttet seg til denne ordningen. Barnekomiteen har også utarbeidet en del generelle kommentarer til forskjellige bestemmelser i konvensjonen. I tillegg avholder Barnekomiteen såkalte «diskusjonsdager» («Discussion Days»)

¹⁰ Se Sonia Livingstone, Eva Lievens og John Carr, *Handbook for policy makers on the rights of the child in the digital environment to support the implementation of Recommendation CM/Rec(2018)7* (Council of Europe, 2020).

¹¹ Se Livingstone / Lievens / Carr (2020) s. 11.

¹² Se for eksempel Livingstone / Lievens / Carr (2020) s. 58–59, som plasserer inn i en punktliste en rekke tiltak som blir anbefalt i Recommendation CM/Rec(2018)7 punkt 3.6.

¹³ Se Lucy Smith, «FNs konvensjon om barnets rettigheter» i *Høstmælingen/Kjørholt/Sandberg* (red.), *Barnekonvensjonen* (Universitetsforlaget, 2020) s. 26–28.

⁹ Til illustrasjon, se Rt. 2015 s. 93 avsnitt 64.

om aktuelle tema. Det blir utarbeidet en rapport fra slike diskusjonsdager, og rapporten kan være med på å tydeliggjøre komiteens synspunkter på utvalgte tolkningsspørsmål.¹⁴

Når Barnekomiteen uttrykker synspunkter på tolkningen av Barnekonvensjonen, det være seg i sluttrapporter eller på andre måter, må dette anses for å ha en viss betydning for den nærmere forståelsen av bestemmelsene i konvensjonen.¹⁵

Barnekomiteen har uttalt seg om forholdet mellom barn og medier og statens plikter i den forbindelse ved flere anledninger, både i sluttrapporter og i enkelte av sine generelle kommentarer. Barnekomiteen har også avholdt to diskusjonsdager som fokuserer på dette temaet: «Discussion Day on Media and Children» i 1996 (diskusjonsdagen om medier og barn) og «Discussion Day on Digital Media and Children's Rights» i 2014 (diskusjonsdagen om digitale medier og barns rettigheter).¹⁶

Videre har Barnekomiteen over tid arbeidet med en generell kommentar om barnets rettigheter i en digital verden: *General Comment No. 25 on Children's rights in relation to the digital environment*. General Comment No. 25 ble etter det opplyste vedtatt av Barnekomiteen den 4. februar 2021, men kommentaren har ikke blitt offentliggjort i tide til ferdigstillingen av denne utredningen. Barnekomiteen ga i 2019 ut et «konseptnotat» («Concept Note») som et ledd i arbeidet med kommentaren. Dette konseptnotatet viser Barnekomiteens overordnede tilnærming til temaet, og er hensyntatt i den følgende redegjørelsen.¹⁷ Det er grunn til å anta at hovedpunktene i den følgende redegjørelsen vil være avspeilet i Barnekomiteens General Comment No. 25.

Også uttalelser fra andre internasjonale organisasjoner og avgjørelsesorganer kan ha interesse for forståelsen av bestemmelsene i Barnekonvensjonen. Europarådets ministerkomités retningslinjer blir et eksempel på denne typen uttalelser. Som tidligere nevnt har Europarådets ministerkomité kommet med retningslinjer til Europarådets medlemsstater når det gjelder ivaretagelsen av barns rettigheter i møte med den digitale virkeligheten: *Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment* (CM/

Rec(2018)7). Disse retningslinjene er ikke i seg selv rettslig forpliktende for Europarådets medlemsstater, men de er tett knyttet til de forpliktelses som Norge og de andre medlemsstatene i Europarådet har ifølge så vel EMK som Barnekonvensjonen. Poenget med retningslinjene er at de skal være til hjelp for Europarådets medlemsstater i forbindelse med utformingen av tiltak for å ivareta barns rettigheter, og da særlig rettighetene i EMK og Barnekonvensjonen, i møte med den digitale virkeligheten.

Dette er formulert slik av Ministerkomiteen i appendikset til retningslinjene:

The present guidelines are intended to provide assistance to relevant stakeholders in the implementation of the rights enshrined in international and European human rights conventions and standards [...]¹⁸

Utvalget vil fremheve flere av hovedpoengene i disse retningslinjene, samt i 2020-håndboken for implementeringen av retningslinjene, i det følgende, da de er med på å kaste lys over hvilke føringer som kan antas å følge av Barnekonvensjonen når det gjelder plikten til å iverksette tiltak for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold.

8.4.2 Barnekonvensjonens innhold og oppbygging

Det er viktig å merke seg noen sentrale poenger når det gjelder Barnekonvensjonens innhold og oppbygging. Konvensjonen fastlegger en del grunnleggende rettigheter for alle barn, altså for dem under 18 år (jf. artikkel 1). Ifølge BK artikkel 2 har staten plikt til å «respektere og sikre» rettighetene i konvensjonen for alle barn innenfor statens jurisdiksjon.

Ordet «respektere» («respect») innebærer en negativ sikreplikt for staten: offentlige organer skal ikke krenke rettighetene i Barnekonvensjonen.¹⁹ Samtidig har staten adgang til å gjøre *inngrep* i en rekke av rettighetene i konvensjonen. Slike inngrep må, for å være i samsvar med konvensjonen, gjennomgående ha hjemmel i lov, følge et legitimt formål og ikke gå lenger enn nødvendig, altså være *forholdsmessige*. Se for eksempel BK artikkel 13 nr. 2, som stiller opp vilkårene for at begrensninger i barns ytringsfrihet og infor-

¹⁴ Se Smith (2020) s. 24–26.

¹⁵ Se blant annet Jens Edvin A. Skoghøy, «Hvilken betydning har uttalelser av FNs menneskerettskomité og FNs barnekomité som rettskilder?», Foredrag på Nordisk høyesterettsdommerseminar i Oslo 14.–15. mars 2016.

¹⁶ Se Tobin (2019) s. 602.

¹⁷ Se CRC Concept Note for a General Comment on children's rights in relation to the digital environment (2019).

¹⁸ Se Appendix to Recommendation CM/Rec(2018)7 punkt 1.

¹⁹ Se Samantha Besson and Eleonor Kleber, «Article 2» i John Tobin (red.), *The UN Convention on the Rights of the Child* (Oxford University Press, 2019) s. 50.

masjonstilgang skal være konvensjonsmessige.²⁰ Staten vil tilstås en større eller mindre grad av *skjønn*, eller en viss *skjønnsmargin* («discretion», «margin of appreciation») til å vurdere hvilke inngrep som er påkrevd i forskjellige situasjoner.²¹

Ordet «sikre» («ensure») innebærer en positiv sikrepplikt for staten: det offentlige må arbeide aktivt for å ivareta og realisere rettighetene i konvensjonen for alle barn.²² Det at Barnekonvensjonen innebærer positive plikter, følger også av artikkel 4, som slår fast følgende: «Partene skal treffe alle egnede lovgivningsmessige, administrative og andre tiltak for å gjennomføre de rettigheter som anerkjennes i denne konvensjon». Samtidig vil det gjelde grenser for hvor langt staten trenger å gå når det kommer til positive tiltak. Det må i ethvert tilfelle vurderes hvor mye det ut ifra omstendighetene er *rimelig* å forvente at staten gjør for å sikre den aktuelle rettigheten.²³ Staten må ha et betydelig *skjønn* når det gjelder hvilke positive tiltak som skal iverksettes for å sikre de forskjellige rettighetene i konvensjonen.²⁴

I forlengelsen av dette perspektivet følger det av BK artikkel 4 at med hensyn til «økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter» er omfanget av statens forpliktelser eksplisitt knyttet til ressurs-situasjonen. Statene skal «treffe slike tiltak i størst mulig utstrekning innenfor de ressurser de har til rådighet». Staten må gjøre så mye som det er rimelig å forvente for å sikre barnets økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, men det nøyaktige omfanget av statens tiltak vil avhenge av tilgjengelige midler og øvrige samfunnsforhold.

Videre kan det skilles mellom to forskjellige aspekter ved statens positive sikrepplikt. For det første har staten en plikt til å beskytte barna mot at ikke-statlige aktører opptre på en måte som krenker noen av rettighetene i Barnekonvensjonen. Staten har altså en *beskyttelsesplikt* («the obligation to protect»). For det andre har staten en plikt til å tilrettelegge, gjennom forskjellige typer positive tiltak, for at hvert barn i så stor grad som mulig sikres og kan gjøre bruk av sine rettigheter

ifølge Barnekonvensjonen. Staten har altså en *realiseringsplikt* («the obligation to fulfil».)²⁵

Det kan legges til at det har blitt hevdet at man i forbindelse med rettighetene i Barnekonvensjonen i en viss utstrekning må sondre mellom *individuelle rettigheter*, altså rettigheter som hvert enkelt barn har, og *grupperettigheter*, som har form av en plikt for staten til å opptre på bestemte måter ovenfor barn som en demografisk gruppe.²⁶ De fleste rettigheter i del I av Barnekonvensjonen, slik som retten til liv (BK artikkel 6) og retten til yringsfrihet (BK artikkel 13) er utpreget individuelle rettigheter, mens andre rettigheter, slik som BK artikkel 3 om at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn, kan sies å gi opphav til både individuelle rettigheter og grupperettigheter, som vi straks skal se.

Barnekonvensjonen artikkel 3 nr. 1 er av grunnleggende betydning for forståelsen av Barnekonvensjonen som helhet. Denne fanebestemmelsen knesetter prinsippet om barnets beste som et grunnleggende hensyn. Den lyder som følger i norsk oversettelse:

Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.

Ifølge Barnekomiteen er det tre sentrale aspekter ved denne bestemmelsen. *For det første* innebærer bestemmelsen materielle rettigheter. Ved enhver avgjørelse og ethvert tiltak som angår barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn. *For det andre* utgjør bestemmelsen et grunnleggende tolkningsprinsipp. Dersom en lovbestemmelse eller konvensjonsbestemmelse kan tolkes på forskjellige måter, skal det tolkningsalternativet som mest effektivt ivaretar barnets beste, velges. *For det tredje* innebærer bestemmelsen prosessuelle rettigheter. Ved enhver avgjørelse som angår barn, må avgjørelsesprosessen være slik at den sikrer at barnets beste blir vektlagt, og det må fremgå av begrunnelsen for avgjørelsen at barnets beste faktisk har blitt vektlagt, og på hvilken måte.²⁷

²⁰ Se for eksempel John Tobin og Aisling Parkes, «Article 13» i John Tobin (red.), *The UN Convention on the Rights of the Child* (Oxford University Press, 2019) s. 460.

²¹ Se for eksempel John Tobin, «Introduction – The Foundation for Children's Rights» i John Tobin (red.), *The UN Convention on the Rights of the Child* (Oxford University Press, 2019) s. 17–18.

²² Se Besson / Kleber (2019) s. 50.

²³ Til illustrasjon, se Tobin, John og Handsley, Elizabeth, «Article 17» i John Tobin (red.), *The UN Convention on the Rights of the Child* (Oxford University Press, 2019) s. 612.

²⁴ Til illustrasjon, se Tobin / Handsley s. 634–635.

²⁵ Se for eksempel Tobin, John og Handsley, Elizabeth, «Article 17» i John Tobin (red.), *The UN Convention on the Rights of the Child* (Oxford University Press, 2019) s. 612.

²⁶ Se Sacino (2012) s. 34.

²⁷ Se for eksempel Njål Høstmælingen og Petter F. Wille, *Norsk Lovkommentar: FN's konvensjon om barnets rettigheter*, note 3, www.rettsdata.no (pr. 25.04.2016).

Bestemmelsens nedslagsfelt er vidt, og er ikke avgrenset til enkeltavgjørelser som gjelder et eller noen få barn, slik som rettsavgjørelser og enkeltvedtak. Bestemmelsen omfatter alle tiltak fra offentlige myndigheter som angår barn, inkludert lovgivning som i særlig stor grad har betydning for barn.²⁸

Dette innebærer at i forbindelse med utformingen av så vel lovgivning som andre typer tiltak som gjelder barns tilgang til eller beskyttelse mot medieinnhold, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.

En annen bestemmelse av grunnleggende betydning er Barnekonvensjonen artikkel 12, som gjelder barns rett til å bli hørt. Bestemmelsen lyder som følger i norsk oversettelse:

1. Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.
2. For dette formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller gjennom en representant eller et egnet organ, på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett.

Bestemmelsen er tolket slik at den ikke bare gir en uttalelsesrett til det enkelte barn som er direkte berørt av en forvaltningsavgjørelse eller domstolsavgjørelse. Den gir også barn som gruppe en rett til å bli konsultert i forbindelse med avgjørelser som har generell rekkevidde, slik som lovgivning som særlig angår barn.²⁹

For utvalgets formål har bestemmelsen betydning på to plan. For det første bør barn involveres i prosessen frem mot fastleggingen av tiltak for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold, herunder få uttale seg i forbindelse med utvalgets arbeid.³⁰ Dette har utvalget forsøkt å ivareta. For det andre bør generelle regler og andre tiltak for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold, utformes på en måte som gjør at barns egne synspunk-

ter gjør seg gjeldende i forbindelse med den løpende håndhevelsen av regelverket eller gjennomføringen av tiltakene.³¹ På akkurat hvilke måter dette kan ivaretas, vil selvsagt variere ut ifra type tiltak.

Temaet i fortsettelsen er hvilke forpliktelser staten har ifølge Barnekonvensjonen til å iverksette tiltak for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold.

8.4.3 Barnekonvensjonen og skadelig medieinnhold

I forbindelse med Barnekonvensjonen har det vært et stadig økende fokus de siste årene på det overordnede spørsmålet om barnets rettigheter *med hensyn til den digitale virkeligheten*. Spørsmål knyttet til barns vern mot skadelig medieinnhold ifølge Barnekonvensjonen må således settes inn i en større sammenheng, hvor fokuset er på forholdet mellom barns rettigheter og den digitale virkeligheten som barn i vår tid må forholde seg til. Det blir gjerne understreket at den digitale utviklingen innebærer både *utfordringer* og *muligheter* i forbindelse med beskyttelsen og realiseringen av rettighetene i Barnekonvensjonen.³²

Altså vil det å realisere rettighetene i Barnekonvensjonen i vår tid avhenge av en aktiv politikk og et mangfold av virkemidler for å *utruste og ivareta barn med hensyn til den digitale virkeligheten*.³³ Tiltak for å beskytte barn mot forskjellige typer skadelig medieinnhold blir kun ett av flere aspekter ved en slik helhetlig tilnærming.

Fokuset i det følgende vil være på det å beskytte mot skadelig medieinnhold, men grensdragningen mellom dette og mer generelt å *utruste barna* i møte med en digital verden, vil ikke alltid være skarp.

Når det så gjelder skadelig medieinnhold, må det kartlegges hvilken plikt staten har til å forsøke å beskytte barn. Videre kan det være at bestemmelser i Barnekonvensjonen setter grenser for hvor langt staten kan gå når det gjelder å hindre barns tilgang til medieinnhold, for også andre hensyn enn hensynet til å beskytte mot det potensielt skadelige vil gjøre seg gjeldende. For utvalgets formål vil det være viktig å være bevisst på

²⁸ Se for eksempel John Eekelaar og John Tobin, «Article 3» i John Tobin (red.), *The UN Convention on the Rights of the Child* (Oxford University Press, 2019) s. 77–80.

²⁹ Se for eksempel Kirsten Sandberg, «Barns rett til å bli hørt» i *Høstmølingen/Kjørholt/Sandberg* (red.), *Barnekonvensjonen* (Universitetsforlaget, 2020) s. 98–101.

³⁰ Dette poenget er understreket også i Appendix to Recommendation CM/Rec(2018)7 avsnitt 7.

³¹ Dette poenget er understreket også i Appendix to Recommendation CM/Rec(2018)7 avsnitt 6.

³² Se CRC Report of the 2014 day of general discussion «Digital media and children's rights» Annex 3 Recommendations punkt 2 og 22. Se også Recommendation CM/Rec(2018)7 s. 8, og Appendix to Recommendation CM/Rec(2018)7 punkt 1.

³³ Til illustrasjon, se Recommendation CM/Rec(2018)7 s. 9.

den betydning Barnekonvensjonen har i begge disse retningene.

Barnekonvensjonen har en bestemmelse som eksplisitt gjelder forholdet mellom barn og massemediene, nemlig artikkel 17. Ifølge bestemmelsen har staten en plikt til på forskjellige måter å «oppmuntre» («encourage») massemediene til å oppføre på bestemte måter ovenfor barn, herunder til å treffe bestemte tiltak for å beskytte barn mot skadelig informasjon og stoff (se artikkel 17 bokstav e)), altså mot skadelig medieinnhold.

Flere øvrige bestemmelser i Barnekonvensjonen kan imidlertid også fungere som grunnlag for en plikt for staten til å beskytte barn mot medieinnhold som kan være skadelig, herunder måtte ty til tiltak som går lengre enn til å «oppmuntre» massemediene.

For det første vil fanebestemmelsen i BK artikkel 3 kunne gi grunnlag for å oppstille en materiell plikt for staten til å treffe visse tiltak for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold, eller mot andre typer skadefølger av barns mediebruk. For eksempel bør lovgivning som regulerer massemedienes virksomhet på forskjellige måter, inneholde bestemmelser som viser at man har hatt også barns beste for øye ved utarbeidelse av lovgivningen.

I tillegg har BK artikkel 3 den betydningen at alle øvrige bestemmelser i konvensjonen må tolkes under hensyntagen til det grunnleggende prinsippet om at barnets beste er et grunnleggende hensyn. Dette kan være med på å gjøre at flere øvrige bestemmelser må tolkes slik at staten i visse situasjoner vil være forpliktet til å iverksette tiltak for å beskytte barn mot bestemte typer skadelig medieinnhold.

Barnekomiteen har flere ganger lagt til grunn at statene har en plikt til å forsøke å beskytte barn mot skadelig medieinnhold, herunder at de bør gjennomføre alle tiltak som er nødvendige i denne forbindelse. Komiteen har for eksempel uttrykt seg som følger i en sluttrapport til Albania: «The Committee recommends that the State party take all necessary measures to protect children from harmful information, in particular from television programmes».³⁴ Det er også flere eksempler på sluttrapper hvor Barnekomiteen i ganske generelle ordelag ber staten om å iverksette tiltak for å beskytte barn mot skadevirkninger av internettbruk, slik som skadelig medieinnhold på nettet.³⁵

³⁴ Se CRC CO Albania, CRC/C/ALB//CO/2-4 punkt III-d.

³⁵ Se for eksempel CRC CO Argentina, CRC/C/ARG/CO/5-6 avsnitt 19 c); CRC CO Mozambique CRC/C/MOZ/CO/3-4 avsnitt 24; CO Rwanda CRC/C/RWA/CO/5-6 avsnitt 22.

I rapporten fra diskusjonsdagen om digitale medier og barns rettigheter i 2014, uttalte Barnekomiteen følgende:

States should address the risks posed by digital media and information and communications technologies to the safety of children, including online harassment, sexual exploitation of children, access to violent and sexual content, grooming and self-generated sexual content, through holistic strategies that ensure the full enjoyment of their rights laid down under the Convention [...]. States should thereby always ensure a balance between promoting the opportunities provided by digital media and information and communications technologies, and protecting children from harm.³⁶

Også Europarådets ministerkomité's retningslinjer oppfordrer statene til å utvikle en helhetlig politikk for ivaretagelsen av barns rettigheter i møte med den digitale virkeligheten: «States should establish a comprehensive strategic national approach, and ensure that policies and measures are consistent and mutually reinforcing.»³⁷

Barnekomiteens «konseptnotat» («Concept Note») i forbindelse med arbeidet med General Comment No. 25 om barns rettigheter i møte med en digital verden (omtalt ovenfor) viser hvilken overordnet tilnærming de ser for seg i General Comment No. 25, og hvilke problemstillinger de særlig vil løfte frem. Konseptnotatet viser at Barnekomiteen bygger sin tilnærming til temaet på flere av konvensjonens bestemmelser i samspill, og at en viktig problemstilling er hvordan man kan beskytte barn mot skadefølger av deres bruk av digitale medier og verktøy.³⁸

Barnekomiteen har oftest ikke vært særlig spesifikk hverken når det kommer til å identifisere de bestemmelser i konvensjonen som anses å gi opphav til en plikt til å beskytte mot skadefølger av mediebruk, eller når det kommer til å identifisere hvilke tiltak som bør iverksettes.³⁹

De bestemmelser som det er særlig aktuelt å bygge en slik plikt på vil nok, i tillegg til fanebestemmelsen i artikkel 3, være følgende bestemmelser:

- Artikkel 6, som gjelder hvert barns rett til liv.

³⁶ Se CRC Report of the 2014 day of general discussion «Digital media and children's rights» Annex 3 Recommendations punkt 22.

³⁷ Se Appendix to Recommendation CM/Rec(2018)7 avsnitt 82.

³⁸ Se CRC Concept Note for a General Comment on children's rights in relation to the digital environment (2019).

- Artikkel 19, som gjelder barnets rett til beskyttelse mot alle former for vold og seksuelt misbruk.
- Artikkel 24, som gjelder barnets rett til en så høy helsestandard som mulig.⁴⁰

I tillegg kommer altså at BK artikkel 17 eksplisitt gjelder forholdet mellom barnet og massemediene, og inkluderer en plikt til å oppmuntre til at mediene selv utarbeider retningslinjer for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold.

Ut ifra Barnekomiteens praksis kan det fremstå uklart nøyaktig hvordan BK artikkel 17 forholder seg til øvrige bestemmelser i Barnekonvensjonen når det gjelder å fastlegge hvilke plikter staten har i forbindelse med medieinnhold som kan være skadelig for barn.

Ifølge Tobin / Handsley kan forholdet mellom artikkel 17 og øvrige bestemmelser uttrykkes som følger. I utgangspunktet er staten forpliktet til å samarbeide med massemediene og øvrige aktuelle aktører for å få utviklet egnede retningslinjer. I den utstrekning dette ikke er tilstrekkelig til faktisk å beskytte barnet mot skadefølger av mediebruk, vil staten, med grunnlag i øvrige bestemmelser i Barnekonvensjonen, være forpliktet til å gjennomføre mer effektive tiltak, såfremt det finnes tiltak som vil være egnet til å beskytte barns velferd.⁴¹

Hovedpoenget er at staten vil være forpliktet til å iverksette tiltak for å beskytte barn mot skadefølger av mediebruk, herunder skadelig medieinnhold, i den utstrekning dette er påkrevd for å ivareta og i så stor grad som mulig *realisere* de rettigheter som konvensjonen stiller opp.

Akkurat hvilke tiltak som skal benyttes, vil variere ut ifra hvilken rettighet det dreier seg om å beskytte og de omstendigheter som gjør seg gjeldende. Plikten til å beskytte barn mot skadelig medieinnhold vil gjennomgående være en positiv

forpliktelse, idet det dreier seg om å beskytte barn mot skadefølger som en følge av hvilke typer medieinnhold som produseres og distribueres i samfunnet. Det sentrale spørsmålet bør være om staten har gjort så mye som det er rimelig å forvente for å beskytte barn mot forskjellige typer medieinnhold med skadepotensiale. Tiltak for å beskytte barn mot bestemte typer medieinnhold må heller ikke være av en slik art eller gå så langt at øvrige rettigheter i konvensjonen krenkes.

Samtidig har man med en vekselvirkning å gjøre i denne forbindelse. Mange av de rettighetene i Barnekonvensjonen som blir påvirket av tiltak som hemmer barns tilgang til medieinnhold, slik som ytrings- og informasjonsfriheten, gjelder det en inngrepsadgang for. Spørsmålet kan bli om et bestemt tiltak for å beskytte mot skadelig medieinnhold utgjør et inngrep i en annen konvensjonsrettighet, og om dette inngrepet er i samsvar med inngrepsvilkårene. Fordi staten ifølge flere bestemmelser i konvensjonen vil ha en viss plikt til slike beskyttende tiltak, vil man helt klart ha med et legitimt formål å gjøre. I betydelig utstrekning vil nok slike beskyttelsestiltak også være som forholdsmessige inngrep i øvrige konvensjonsrettigheter å regne.⁴² Dette vil imidlertid avhenge av hvor godt begrunnet beskyttelsestiltaket fremstår.

Uansett: siden man her har med vanskelige avveininger å gjøre, som til dels må gjennomføres i lys av samfunnsforholdene i den enkelte stat, må statene generelt sett ha et betydelig skjønn ved valget og utformingen av tiltak.

8.4.4 Nærmere om Barnekonvensjonen artikkel 17

Som nevnt inneholder Barnekonvensjonen en bestemmelse som helt eksplisitt gjelder visse tiltak for å beskytte barn og unge mot skadelig medieinnhold, se BK artikkel 17 bokstav (e). Bestemmelsen må sees i sammenheng med både artikkel 17 for øvrig og med flere øvrige bestemmelser i konvensjonen.

Barnekonvensjonen artikkel 17, som eksplisitt gjelder forholdet mellom barn og massemediene, lyder som følger i norsk oversettelse:

Partene erkjenner massemedienes viktige rolle og skal sikre at barnet har tilgang til informasjon og stoff fra forskjellige nasjonale og internasjonale kilder, særlig de som har som formål å fremme barnets sosiale, åndelige og

³⁹ Se Tobin / Handsley (2020) s. 633. Se også Sacino (2012) s. 54, som påpeker at det går igjen i en rekke av Barnekomiteens sluttrapporter at staten bør implementere mekanismer, for eksempel i form av lovgivning, for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold, slik som voldsskildringer og pornografi – men at Barnekomiteen ikke formulerer synspunktene sine slik at de egentlig passer med oppmuntringsplikten i BK artikkel 17(e): «In none of these cases does the Committee frame the recommendation to fit the duty in paragraph (e) of Article 17».

⁴⁰ Se Tobin / Handsley (2020) s. 633.

⁴¹ Se Tobin / Handsley (2019) s. 632–634. Se også Sacino (2012) s. 30, som understreker at BK artikkel 17(e) hverken anviser, hjemler eller forbyr statlig sensur eller kontroll med medieinnhold: «it is a serious legal mistake to discuss State censorship of mass media content under Article 17».

⁴² Se Tobin / Parkes (2019) s. 469–472.

moralske velferd og fysiske og psykiske helse. For dette formål skal partene:

- a) oppmuntre massemediene til å spre informasjon og stoff som er av sosial og kulturell verdi for barnet og er i pakt med ånden i artikkel 29,
- b) oppmuntre internasjonalt samarbeid om produksjon, utveksling og spredning av slik informasjon og slikt stoff fra forskjellige kulturelle, nasjonale og internasjonale kilder,
- c) oppmuntre produksjon og spredning av barnebøker,
- d) oppmuntre massemediene til å ta særlig hensyn til de språklige behov hos barn som tilhører en minoritetsgruppe eller et urfolk,
- e) oppmuntre utviklingen av egnede retningslinjer for å beskytte barn mot informasjon og stoff som er skadelig for barns velferd, idet bestemmelsene i artiklene 13 og 18 tas i betraktning.

Bestemmelsen innebærer for det første en rett til tilgang til medieinnhold for barnet, og en positiv plikt for staten til å sikre barnet slik tilgang (på engelsk: «ensure that the child has access to information and material from a diversity of national and international sources»). Bestemmelsen bygger slik sett på en helhetlig tilnærming til forholdet mellom barn og massemedier. Fokuset ligger ikke kun på det å beskytte barn mot medieinnhold som kan være skadelig. Tvert imot er bestemmelsens hovedfokus på den positive og konstruktive rollen som massemedier kan spille for å fremme barns velferd, og på hvordan staten kan være med på å fasilitere en slik rolle for mediene.⁴³ Fokuset på å sikre tilgang til et mangfold av medier bør forstås som et middel for å nå målet om å sikre tilgang til et mangfold av informasjon som kan bidra til barnets velferd og utvikling.⁴⁴

Samtidig fremgår det av bokstav e) at staten også har en plikt til visse tiltak for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold, nærmere bestemt å legge til rette for utviklingen av egnede retningslinjer i denne forbindelse (på engelsk: «Encourage the development of appropriate guidelines for the protection of the child from information and material injurious to his or her well-being, bearing in mind the provisions of articles 13 and 18»).

Det er en nær sammenheng mellom plikten ifølge BK artikkel 17(e) og det bestemmelsen for øvrig sier om å sikre barn tilgang til medieinn-

hold. Staten skal legge til rette for at massemediene kan spille en positiv og konstruktiv rolle i barns liv, og det kan undergrave denne rollen om barn utsettes for materiale som er skadelig. BK artikkel 17(e) innebærer en erkjennelse av at en vid tilgang til medieinnhold også innebærer en fare for å bli utsatt for skadelig materiale.⁴⁵

Det kan spørres om rettighetene i BK artikkel 17 er rettigheter som *det enkelte barnet* har, altså at det dreier seg om *individuelle rettigheter*, eller om rettighetene gjelder kun for *barn som en gruppe*, altså at det dreier seg om *grupperettigheter*. Det har i litteraturen blitt hevdet forskjellige syn på dette, ut ifra forskjellige syn på betydningen av at bestemmelsen bruker bestemt form entall når den peker på dem staten har plikter ovenfor («barnet» / «the child».)⁴⁶

Den praktiske betydningen av dette spørsmålet trenger ikke å overdrives. For praktiske formål vil staten måtte følge opp forpliktelsene ifølge BK artikkel 17 gjennom tiltak som er rettet mot forholdet mellom mediene og barn generelt sett, selv om det formelt sett kan hevdes å være det enkelte barn som har rettigheter ifølge bestemmelsen.

Det er et viktig kjennetegn ved BK artikkel 17 at det staten er forpliktet til, er å *oppmuntre* massemediene til å opptre på bestemte måter. Dette fremstår som en forholdsvis svak plikt, og mer som en innsatsforpliktelse enn en resultatforpliktelse.⁴⁷

I ordet «oppmuntre» («encourage») ligger det videre at staten ikke ifølge bestemmelsen trenger å bruke tvangstiltak ovenfor mediene. Hovedpoenget med bestemmelsen er at staten må etterstrebe en konstruktiv dialog og et fruktbart samarbeid med forskjellige medieaktører når det gjelder hvilke typer roller massemediene kan spille i barns liv. Det at bestemmelsen fokuserer på potensialet for dialog og samarbeid fremfor å forplikte staten til forskjellige tvangstiltak ovenfor mediene, kan knyttes til hensynet til *medienes frihet*, som igjen har med ytringsfriheten å gjøre.⁴⁸

⁴⁵ Se Sherry Wheatley Sacino, Article 17 (Martinus Nijhoff Publishers, 2012) s. 30: «this paragraph admits there is a dark side: sometimes mass media causes harm to young people».

⁴⁶ Sammenlign Sacino (2012) s. 34 («calling Article 17 a 'group right' is still the best way to describe it using the language of rights») og Tobin / Handsley (2019) s. 611 («the right belongs to every child and is not a group right, as has been suggested by some commentators»).

⁴⁷ Slik også Njål Høstmælingen, «Sivile rettigheter og friheter» i Høstmælingen/Kjørholt/Sandberg (red.), Barnekonvensjonen (Universitetsforlaget, 2020) s. 154.

⁴⁸ Se Tobin / Handsley (2019) s. 610.

⁴³ Se Tobin / Handsley (2019) s. 602, 606–607.

⁴⁴ Se Tobin / Handsley (2019) s. 620.

Staten kan ikke uten videre pålegge mediene å opptre på bestemte måter.

Slik bestemmelsen er formulert, gir den altså inntrykk av at statens plikter på dette området ikke strekker seg veldig langt, og at det i stor grad vil være opp til staten selv hvilke tiltak som skal benyttes. Bestemmelsen oppregner i bokstavene a) til d) hva staten er pliktig å gjøre for å sikre barnet tilgang til medieinnhold, nemlig å «oppmuntre» massemediene til å «spre informasjon og stoff som er av sosial og kulturell verdi for barnet» (se bokstav a)), og «oppmuntre» så vel massemedier som andre aktører også på diverse andre måter (bokstavene b) til d)). Hva som ligger i «oppmuntre» (på engelsk: «encourage») er ikke nærmere definert. Staten må ha et betydelig skjønn når det gjelder måter å oppmuntre på.⁴⁹

Samtidig er det viktig at disse kjennetegnene ved bestemmelsen ikke blir brukt som en unnskyldning til å la være å følge den opp i tilstrekkelig grad. Bestemmelsen innebærer en reell plikt for staten til å prøve å påvirke mediene til å opptre på de måter som bestemmelsen nevner.⁵⁰

Rettskildetilfanget i tilknytning til BK artikkel 17 er forholdsvis sparsomt. Forarbeidene kaster i liten grad lys over de tolkningsspørsmål som bestemmelsen reiser. Barnekomiteen har også i ganske liten utstrekning gått i detalj når det gjelder forståelsen av bestemmelsens forskjellige aspekter. Den praksis som foreligger i form av forskjellige rapporter og kommentarer er oftest – men ikke alltid – holdt i veldig generelle ordelag.⁵¹ Uansett er det mulig å skissere noen hovedtrekk ved de forpliktelse som bestemmelsen pålegger statene.

I det følgende vil utvalget gå nærmere inn på noen hovedspørsmål knyttet til statens plikt til å beskytte barn mot skadelig medieinnhold. Det tas utgangspunkt i plikten ifølge BK artikkel 17(e). Flere av de tolkningsspørsmålene som denne bestemmelsen reiser, vil være relevante også for en mer helhetlig forståelse av den generelle plikten til å beskytte mot skadefølger av mediebruk.

8.4.5 Forholdet mellom BK artikkel 17(e) og øvrige konvensjonsrettigheter

Det er fastsatt i BK artikkel 17(e) at utviklingen av retningslinjer for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold må hensynta det som følger av artiklene 13 og 18.

- e) oppmuntre utviklingen av egnede retningslinjer for å beskytte barn mot informasjon og stoff som er skadelig for barns velferd, idet bestemmelsene i artiklene 13 og 18 tas i betraktning.

Barnekonvensjonen artikkel 13 slår fast at barn har ytringsfrihet, noe som inkluderer en rett både til selv å ytre seg og til å oppsøke og motta informasjon og ideer, jf. artikkel 13. Bestemmelsen lyder som følger:

1. Barnet skal ha rett til ytringsfrihet; denne rett skal omfatte frihet til å søke, motta og meddele opplysninger og ideer av ethvert slag uten hensyn til grenser, enten det skjer muntlig, skriftlig eller på trykk, i kunstnerisk form eller gjennom en hvilken som helst uttrykksmåte barnet måtte velge.
2. Utøvelsen av denne rett kan undergis visse begrensninger, men bare begrensninger som er fastsatt ved lov og som er nødvendige:
 - a) av hensyn til andres rettigheter eller omdømme, eller
 - b) for å beskytte nasjonal sikkerhet, offentlig orden (ordre public) eller offentlig helse eller moral.

Som vi ser kan det gjøres inngrep i barns rett til ytrings- og informasjonsfrihet, men kun dersom inngrepsvilkår om lovhjemmel, legitimt formål og forholdsmessighet er innfridd.⁵² Staten må derfor foreta en forsvarlig avveining av barnets rett til informasjon ifølge BK artikkel 13 på den ene siden, og det å søke å beskytte barnet mot skadelig medieinnhold på den andre siden. Det samme perspektivet vil spille inn i relasjon til retten ifølge BK artikkel 17 til at staten legger til rette for tilgang til et mangfold av medier. Sluttrapporter fra FNs barnekomité illustrerer at for sterk statlig kontroll med mediene og internett kan være problematisk i lys av barns rett til informasjons- og medietilgang.⁵³

Dersom et bestemt statlig tiltak innebærer en innskrenkning av barnets informasjons- og medietilgang, vil det telle som et legitimt formål at staten søker å beskytte barnet mot potensielt skadelig materiale. Tiltaket må imidlertid være forholdsmessig, herunder bygge på et betryggende grunnlag og ikke gå lengre enn nødvendig.⁵⁴

⁴⁹ Se Tobin / Handsley (2019) s. 614.

⁵⁰ Se Tobin s. 616, 624.

⁵¹ Se Tobin / Handsley (2019) s. 602.

⁵² Se Tobin / Handsley (2019) s. 613.

⁵³ Se for eksempel CO Bahrain CRC/C/BHR/CO/4-6 avsnitt 25.

I tillegg kommer at staten vil ha en viss plikt til å beskytte barna mot for sterke innskrenkninger i deres informasjons- og medietilgang som besørages av andre aktører, slik som massemediene selv.⁵⁵ Tiltak for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold kan også, dersom de blir for vidtrekkende, støte an mot andres rettigheter, det være seg medienes frihet eller voksnes rett til tilgang til informasjon og stoff.⁵⁶

Barnekonvensjonen artikkel 18 slår fast det grunnleggende prinsippet om at det i utgangspunktet er foreldrene som har hovedansvaret for barnets oppvekst og oppdragelse, mens staten har en plikt til å bistå foreldrene i denne forbindelse:

1. Partene skal bestrebe seg på å sikre anerkjennelse av prinsippet om at begge foreldre har et felles ansvar for barnets oppdragelse og utvikling. Foreldre, eventuelt verger, har hovedansvaret for barnets oppdragelse og utvikling. Barnets beste skal for dem komme i første rekke.
2. For å garantere og fremme de rettigheter som er fastsatt i denne konvensjon, skal partene yte egnet bistand til foreldre og verger når de utfører sine plikter som barneoppdragere, og de skal sørge for utvikling av institusjoner, ordninger og tjenester innen barneomsorg.
3. Partene skal treffe alle egnede tiltak for å sikre at barn av yrkesaktive foreldre får rett til å nyte godt av omsorgstjenester og – ordninger for barn når de oppfyller vilkårene for dette.

Det at foreldrene har hovedansvaret for barnet, innebærer også *rettigheter for foreldrene*, eventuelt for andre omsorgspersoner som kommer i foreldrenes sted. Dette blir tydelig når Barnekonvensjonen artikkel 18 leses i sammenheng med konvensjonens fortale og artikkel 5. Barnekonvensjonens fortale fremhever familiens sentrale rolle i barns liv, og understreker at familien er den «grunnleggende enhet i samfunnet». Barnekonvensjonen artikkel 5 følger opp fortalens uttalelser om dette, og gjør det klart at foreldrene har både *ansvar, rettigheter og forpliktelser* i forbindelse med barnets oppvekst, nærmere bestemt når det gjelder «å gi det veiledning og støtte» under bar-

nets utøvelse av sine rettigheter ifølge Barnekonvensjonen.

Det er altså en viktig side ved Barnekonvensjonen at *foreldrene* skal regnes som de primære omsorgspersonene, og at statens rolle i utgangspunktet er begrenset til å yte «egnet bistand» ved barneoppdragelsen, jf. BK artikkel 18 nr. 2. Samtidig forventes foreldrene å sette hensynet til barnets beste høyest i forbindelse med utøvelsen av foreldreansvaret, jf. artikkel 18 nr. 1 tredje punktum. Staten kan gripe inn ovenfor foreldre som svikter grovt i denne forbindelse, noe som følger av BK artikkel 9 og flere øvrige konvensjonsbestemmelser. Det klare utgangspunktet er imidlertid familiens selvbestemmelsesrett, som innebærer at foreldrene er de som i første rekke tar avgjørelser i forbindelse med barnets oppvekst.⁵⁷

Foreldreretten og *foreldreansvaret* følger også av bestemmelser i andre menneskerettighetskonvensjoner, slik som EMK artikkel 8 og SP artikkel 17, som begge verner retten til familieliv. Det samme vernet om familielivet følger av Grunnloven § 102.

Det følger av dette at all lovgivning og alle andre tiltak for å beskytte barn mot bestemte typer medieinnhold, må ta tilstrekkelig hensyn til foreldrenes oppdrageransvar og selvbestemmelsesrett, det vil si til *foreldreretten*. Dette må regnes for å ha betydning med hensyn til statlige tiltak for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold, i den forstand at statlige beskyttelsestiltak ikke kan gå for langt i å overstyre foreldrenes avgjørelser om hvilket medieinnhold barnet skal gis tilgang til.⁵⁸ Dette vil gjelde i begge retninger. På den ene siden må det settes grenser for statens adgang til å hindre eller vanskeliggjøre at barnet får tilgang til medieinnhold som foreldrene ikke vil nekte barnet tilgang til. På den andre siden må foreldrene i en viss utstrekning kunne nekte sitt barn tilgang til medieinnhold som foreldrene vurderer som skadelig, selv om dette ikke er en vurdering som deles av staten.

Det er også en rent praktisk side ved artikkel 17(1) (e)-henvisningen til BK artikkel 18. I praksis vil det være foreldrene, som de primære omsorgspersonene, som har størst mulighet til faktisk å sørge for at barnet beskyttes mot skadelig medieinnhold, som henvisningen til BK artikkel 18 tydeliggjør. Samtidig er det viktig at henvisningen til

⁵⁴ Se Tobin / Handsley (2019) s. 641–642. Se også Appendix to Recommendation CM/Rec/2018)7 avsnitt 20.

⁵⁵ Se Tobin / Handsley (2019) s. 612.

⁵⁶ Se for eksempel Sacino (2012) s. 66.

⁵⁷ Se Høstmælingen / Wille (2016) note 3.

⁵⁸ Se blant annet Høstmælingen (2020) s. 155: «I tillegg må barnets rett til tilgang på informasjon og materiale balanseres med foreldrenes rolle i og ansvar for å rettlede barna sine, slik dette følger av artikkel 18».

BK artikkel 18 ikke blir brukt som en unnskyldning for staten til å fraskrive seg ansvaret for beskyttelsestiltak. Tvert imot følger det også av artikkel 18 at staten har en plikt til å bistå foreldrene, noe som vil inkludere en plikt til å hjelpe foreldrene til å beskytte barnet mot skadelig medieinnhold, jf. BK artikkel 18 nr. 2.⁵⁹ Tiltak som skal sette foreldre bedre i stand til å gi barna sine råd og veiledning i forbindelse med mediebruk, og til å ta fornuftige avgjørelser om grensetting i denne forbindelse, vil derfor være en veldig aktuell måte å følge opp beskyttelsesplikten på.

Sammenfatningsvis kan det legges til grunn at de grenser som følger av Barnekonvensjonen for hvilke tiltak staten kan iverksette for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold, i praksis vil være ganske vide. Staten vil ha et betydelig spillerom i denne forbindelse. De grunnleggende poenger som er fremhevet ovenfor, er det uansett viktig å være bevisst på. Både barnets rett til informasjon- og medietilgang og prinsippet om foreldremyndigheten innebærer noen grenser for hvor langt staten kan gå i sine beskyttelsestiltak, og gir noen føringer for hvilke typer tiltak som vil være mest aktuelle. Det vil være sentralt at staten kan vise at den har vært bevisst på å avveie beskyttelsestiltak mot øvrige hensyn.

8.4.6 Hva beskyttelsesplikten går ut på

8.4.6.1 Innledning

Vi har sett på noen grenser for hvor langt staten kan gå når det gjelder tiltak for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold. Vi vil nå se nærmere på hva statens positive plikt ifølge BK artikkel 17(e) innebærer. I den forbindelse kommer vi også inn på noen poenger av mer generell betydning for statens plikt til å beskytte barn mot skadelig medieinnhold og øvrige skadefølger av mediebruk, en plikt som går lengre enn hva som følger av BK artikkel 17(e) isolert sett.

8.4.6.2 Forskjellige typer medieaktører og medieinnhold

Et innledende spørsmål er hva som skal regnes som *massemedier* («mass media») ifølge BK artikkel 17(e), idet bestemmelsen retter seg mot forholdet mellom barn og massemediene. Det er klart at tradisjonelle medier som aviser, TV, kino- og leiefilm, og så videre, må regnes som masse-

medier, og at bestemmelsen gjelder for statens forhold til slike aktører.

Et aktuelt spørsmål i vår tid er om *sosiale medier* av forskjellig slag (Facebook, Instagram, TikTok, og så videre) skal regnes som massemedier ifølge BK artikkel 17, slik at statens plikt til å oppmuntre massemediene til forskjellige typer tiltak også vil omfatte en oppmuntringsplikt ovenfor denne typen medieaktører.

Det har blitt hevdet i litteraturen at sosiale medier bør regnes for en type massemedier, slik at de personer og selskaper som er ansvarlige for opprettelsen og driften av sosiale medieplattformer anses som aktører som staten må prøve å påvirke i henhold til BK artikkel 17. «[I]t is reasonable to demand that those persons or entities that are responsible for the creation, maintenance, and oversight of social media platforms should fall within the definition of mass media».⁶⁰

Videre har Barnekomiteen understreket hvor viktig det er at slike aktører tar et ansvar for hvordan de sosiale medieplattformene de tilbyr, påvirker ivaretagelsen og realiseringen av barns rettigheter ifølge Barnekonvensjonen.⁶¹

Et hovedpoeng i denne forbindelse er at de som er ansvarlige for de sosiale medieplattformene, er med på å tilrettelegge for massespredning av materiale. De har dessuten muligheten til å regulere hva som skjer på plattformene deres. Dette tilsier at de sosiale medieplattformene bør regnes som massemedier i henhold til BK artikkel 17.

Uansett vil statens generelle plikt til å beskytte barn mot skadefølger av mediebruk, som kan bygges på flere konvensjonsbestemmelser enn kun artikkel 17, måtte omfatte en plikt til å forsøke å beskytte barn mot skadefølger av det å delta i sosiale medier.

Når det gjelder den typen medietrykk som barn utsettes for på sosiale medier, kan det dreie seg om medieinnhold i mer tradisjonell betydning, i den forstand at en medieaktør kommuniserer informasjon og stoff til barnet. Man kan tenke seg at barnet ved bruk av for eksempel Tik Tok får opp lenker til nyhetssaker på en nettavis, eller utsettes for aggressiv markedsføring. I stor utstrekning vil imidlertid det som skjer på sosiale medier ha form av *interaksjon* mellom barnet og andre, det være seg andre barn eller voksne, i form av meldinger, bildeutvekslinger, og så videre. Slik interaksjon kan være av stor verdi, men det kan også skje at barn blir utsatt for tra-

⁵⁹ Se Tobin / Handsley (2019) s. 642–643.

⁶⁰ Se Tobin / Handsley (2019) s. 605.

⁶¹ Se CRC GC 16 avsnitt 60.

kassering, trusler, mobbing eller andre typer overgrep gjennom sosiale medier.

Det kan diskuteres om interaksjon med andre på sosiale medier overhodet skal regnes som «informasjon og stoff» i BK artikkel 17(e)s betydning, altså som medieinnhold. Spesielt vil dette gjelde der noen få barn skriver meldinger til hverandre og deler bilder med hverandre, eller kommuniserer på annet vis ved hjelp av sosiale medieplattformer. Barnekonvensjonen har heller ingen øvrige bestemmelser som eksplisitt gjelder denne typen interaksjon på sosiale medier – som jo er naturlig for en konvensjon som ble vedtatt av FNs generalforsamling i 1989.

Dette stenger imidlertid ikke for at flere av de øvrige bestemmelsene i Barnekonvensjonen kan innebære plikter for staten når det gjelder å beskytte barn mot skadevirkninger som en følge av interaksjon på sosiale medier. Om slik interaksjon innebærer en trussel mot barnets liv, helse eller fysiske eller psykiske integritet, kan det innebære en krenkelse av artiklene 6, 24 eller 19 om staten ikke har truffet de tiltak som det er rimelig å forvente for å beskytte mot den typen følger av deltakelse på sosiale medier. Den generelle plikten til å beskytte barn mot skadefølger av mediebruk må omfatte også denne typen risikofaktorer.

Uansett kan det i praksis være flytende overganger mellom hva som skal regnes som interaksjon med andre på sosiale medier og hva som er å bli utsatt for medieinnhold produsert av andre. Om en annen bruker publiserer en video av at det utføres grov vold, og dette blir delt med et barn, eller et barn får videoen opp i sin informasjonsstrøm, kan det hevdes at dette innebærer at barnet blir utsatt for «informasjon og stoff» i BK artikkel 17(e)s forstand, altså at barnet blir utsatt for potensielt skadelig medieinnhold, selv om videoen ikke har blitt produsert og publisert av en tradisjonell medieaktør.

Oppsummert bør staten, om den skal leve opp til sine forpliktelser ifølge Barnekonvensjonen, ha tiltak for å beskytte barn mot både tradisjonelle typer medieinnhold med skadepotensielle og mot skadevirkninger som en følge av forskjellige typer interaksjon med andre på sosiale medier. Det overordnede perspektivet blir at barns bruk av digitale verktøy innebærer risiko for skadevirkninger av forskjellig slag, og at det følger av en rekke bestemmelser i Barnekonvensjonen at staten må iverksette forskjellige tiltak for å forsøke å beskytte barn mot slike skadevirkninger.

8.4.6.3 Når medieinnhold vil være skadelig

Det staten ifølge BK artikkel 17(e) er forpliktet til er å oppmuntre til retningslinjer for å beskytte mot *informasjon og stoff som er skadelig for barns velferd* (på engelsk: «injurious to his or her well-being»). Et sentralt spørsmål er hvilke typer informasjon og stoff, altså hvilke typer medieinnhold, som kan regnes som «skadelig for [...] velferd» ifølge denne bestemmelsen, slik at bestemmelsen overhodet kommer til anvendelse. Også for den mer generelle plikten til å beskytte mot skadefølger av mediebruk, herunder skadelig medieinnhold, har det betydning å kartlegge nærmere hva som menes med «skadelig» i BK artikkel 17(e).

Dette spørsmålet har betydning også i motsatt retning. Medieinnhold som det ikke vil være grunn til å regne som «skadelig» i henhold til BK artikkel 17(e) vil det være problematisk om staten hindrer eller vanskeliggjør barns tilgang til, da dette kan krenke retten til yttings- og informasjonsfrihet ifølge BK artikkel 13 og retten til medietilgang ifølge BK artikkel 17.

Her er det naturlig å trekke inn det som står tidligere i bestemmelsen om hvilket medieinnhold barn særlig skal sikres tilgang *til*, og forstå uttrykket «velferd» i bokstav e) på linje med det som står om velferd og helse tidligere i bestemmelsen. Barn skal i særlig grad sikres tilgang til medieinnhold som kan fremme deres *sosiale, åndelige og moralske velferd* og dets *fysiske og psykiske helse*, jf. BK artikkel 17 første setning. Motsatt vil det da være et poeng å beskytte barn mot medieinnhold som kan være skadelig for deres sosiale, åndelige og moralske velferd og deres fysiske og psykiske helse. Dette gir et bredt spekter av mulige skadevirkninger som staten kan, eventuelt må, forsøke å beskytte barnet fra.

Ifølge Tobin / Handsley kan man skille mellom forskjellige typer risiko i forbindelse med plikten til å beskytte barn mot skadevirkninger som en følge av deres mediebruk eller som en følge av massemedienes virksomhet mer generelt. Det kan skilles mellom ihvertfall følgende risikotyper:

- Risiko knyttet til *innholdet* av det som massemediene formidler.
- Risiko knyttet til *tidsbruken*.
- Risiko knyttet til *deltagelse*, det være seg på sosiale medier eller ved at barn interagerer med mer tradisjonelle medieaktører.
- Risiko knyttet til hvordan *barn som gruppe fremstilles*.
- Risiko knyttet til hvordan *enkeltbarn fremstilles*.

- Risiko knyttet til misbruk av sosiale medier til å skade barn, for eksempel i form av seksuell trakassering eller hets.
- Risiko knyttet til privatlivskrenkelser som en følge av datainnsamling.⁶²

Ikke alle disse risikotypene kan sies å omfattes av BK artikkel 17(e). Denne bestemmelsen synes primært å gjelde for materiale som *etter sitt innhold* kan være skadelig. De øvrige risikotypene kan imidlertid staten være forpliktet til å iverksette tiltak mot med grunnlag i andre bestemmelser i Barnekonvensjonen, slik som artiklene 3, 6, 19 og 24.

Det er her illustrerende at Europarådets ministerkomités retningslinjer vektlegger barns rett til å bli beskyttet mot et bredt spekter av potensielle skadevirkninger forbundet med den digitale virkeligheten. Videre fremheves fire forskjellige typer skaderisikoer,⁶³ nemlig:

- Kontaktrisiko («contact risks»), som er forbundet med at personer eller organisasjoner med et ønske om å misbruke eller utnytte barn tar kontakt med dem eller forsøker å rekruttere dem.
- Innholdsrisiko («content risk»), som er forbundet med innholdet av de medieinntrykk barn utsettes for på internett.
- Atferdsrisiko («conduct risks»), som er forbundet med den interaksjon barn har med andre på internett, og som kan innebære for eksempel mobbing og trakassering.
- Helseisiko («health risks»), som er forbundet med for eksempel overdreven bruk av digitale verktøy.⁶⁴

I lys av utvalgets mandat, er det særlig den andre og tredje av disse risikotypene som er aktuelle for utvalget å foreslå tiltak for å håndtere.

Når det gjelder spørsmålet om hvilke medieinntrykk som kan regnes som skadelige ut ifra sitt *innhold* ifølge BK artikkel 17(e), har ikke Barnekomiteen gitt detaljerte føringer for denne vurderingen. Det Barnekomiteen ved flere anledninger har gjort, er å peke på forskjellige typer innhold

⁶² Se Tobin / Handsley (2019) s. 635–636. Risikoen for krenkelser av barns privatliv som en følge av deres bruk av digitale verktøy og sosiale medier, er fremhevet også i Appendix to Recommendation CM/Rec/2018)7 avsnitt 26 ff.

⁶³ Typene skaderisiko er brukt av EU Kids Online og samsvarer med den modellen som er brukt tidligere i dette dokumentet.

⁶⁴ Se Appendix to Recommendation CM/Rec/2018)7 avsnitt 50–51.

som generelt sett kan fryktes å være skadelig, og som statene derfor bør være oppmerksomme på.

Barnekomiteen har blant annet pekt på skaderisiko forbundet med skildringer av *vold* og *rasisme* på film. Barnekomiteen har videre pekt på skaderisiko forbundet med *pornografi* og andre seksuelle skildringer, samt skildringer av kjønnsstereotyper. Barnekomiteen har også pekt på reklame som kan føre til *skadelige forbruksmønstre*.⁶⁵

Det er illustrerende at Europarådets ministerkomités retningslinjer eksemplifiserer potensielt skadelig medieinnhold ved å fremheve flere av de samme innholdstypene: «the degrading and stereotyped portrayal and over-sexualisation of women and children in particular; the portrayal and glorification of violence and self-harm, in particular suicides; demeaning, discriminatory or racist expressions or apologia for such conduct; advertising, adult content».⁶⁶

Det finnes forskning som underbygger at disse typene medieinnhold kan ha skadevirkninger på barn. Samtidig kan denne forskningen være omstridt, og gir ikke nødvendigvis klare og sikre svar. Det er også et poeng at barn vil reagere forskjellig på medieinnhold.⁶⁷

Det at forskningen ikke gir et sikkert og endelig svar, er imidlertid ikke til hinder for at statene både kan og bør utvikle egnede retningslinjer i forbindelse med slike typer materiale som er nevnt ovenfor, samt andre typer materiale som staten kan ha en grunn til å frykte skadevirkninger av. Dette kunne gjort anvendelsesområdet for BK artikkel 17(e) altfor snevert, og vært med på å undergrave formålet med bestemmelsen. Heller ikke i forbindelse med øvrige konvensjonsbestemmelser som kan gi opphav til en plikt til å beskytte mot skadelig medieinnhold, fremstår det fornuftig å kreve *sikkerhet* for at bestemte typer materiale vil være skadelig på en bestemt måte.

Det sentrale må være om staten, ut ifra tilgjengelig kunnskap og forskningsmateriale, har en *rimelig og saklig grunn til å frykte* at en bestemt type materiale vil være skadelig på en eller annen måte. I så fall bør materialet regnes som skadelig ifølge BK artikkel 17(e), slik at bestemmelsen får anvendelse.⁶⁸

⁶⁵ Se Tobin / Handsley (2019) s. 638–639 med videre henvisninger.

⁶⁶ Se Appendix to Recommendation CM/Rec/2018) avsnitt 51.

⁶⁷ Se Tobin / Handsley (2019) s. 639.

⁶⁸ I denne retning, se Tobin / Handsley (2019) s. 639–640.

Der forskningen gir holdepunkter for at bestemte typer medieinnhold kan være skadelig, men ikke sikre og endelige svar, bør staten ha et forholdsvis vidt skjønn ved vurderingen av om det er sterke nok holdepunkter for skaderisiko til å iverksette forskjellige typer tiltak. Dette er fordi vurderingen av når medieinnhold skal regnes for å ha tilstrekkelig skadepotensiale til å nødvendigvis gjøre tiltak, kan være vanskelig og skjønnsmessig. I tillegg kommer at kulturelle forhold og øvrige samfunnsforhold i den enkelte stat kan spille en rolle på vurderingen av hvilke typer medieinnhold som skal regnes som skadelig for barn.

Samtidig kan det hevdes å være i godt samsvar med BK artikkel 17(e) og med konvensjonen for øvrig om staten legger en føre-var-tilnærming til grunn i de situasjoner hvor forskning og øvrig kunnskapsgrunnlag gir indikasjoner på at medieinnhold kan påvirke barn negativt, selv om dette ikke kan anses som sikkert.⁶⁹

Det vil også være i godt samsvar med de hensyn som BK artikkel 17(e) bygger på om staten aktivt støtter opp om forskning omkring hvilken effekt forskjellige typer medieinnhold har på barn. Staten bør etterstrebe at vurderingene av hvilke typer medieinnhold som regnes som skadelig, til enhver tid bygger på så oppdatert og fullstendig informasjon som mulig.⁷⁰

Ifølge BK artikkel 17(e) er det avgjørende om medieinnholdet vil være skadelig for barnets «velferd», eller «well-being», som er et vidt begrep, og som åpner for at en mengde forskjellige effekter kan tas i betraktning. Fysisk eller psykisk skade vil klart falle inn under det som er skadelig for barnets «well-being», men også det at barnet blir skaket av medieinnholdet, og opplever det ubehagelig, vil antakelig være omfattet, selv om virkningen er kortvarig. Generelt vil det nok være slik at virkningen på barnet ikke trenger å være veldig alvorlig for å kunne regne noe som skadelig i henhold til BK artikkel 17(e). Det bør imidlertid ikke dreie seg om et trivielt eller bagatellmessig ubehag.⁷¹

Det at medieinnholdet formidler holdninger og verdier som strider sterkt mot de verdier som man i den aktuelle staten ønsker at skal bli formidlet til barn, kan det også hevdes at bør falle inn under hva som kan regnes som skadelig for bar-

nets «well-being». Forutsetningen bør være at det dreier seg om holdninger og verdier som synes problematiske også i lys av Barnekonvensjonen og andre menneskerettighetskonvensjoner. Eksempler kan være medieinnhold som forherliger grov vold eller seksuelt misbruk, eller som fremmer rasistiske eller kvinnediskriminerende holdninger.

Det er her illustrerende å se hvilke typer medieinnhold som Barnekomiteen selv har pekt på som aktuelt at staten beskytter barn mot. Barnekomiteen har pekt på så vel «racism»⁷² som «gender stereotypes that may affect girls' choices and aspirations»⁷³ som typer medieinnhold som staten bør forsøke å beskytte barn mot.

Det kan også vises til BK artikkel 17(a), hvor det understrekes at det medieinnhold som statene særlig skal legge til rette for tilgang til, er det som er av «sosial og kulturell verdi for barnet og er i pakt med ånden i artikkel 29». Artikkel 29 regulerer hva det er viktig at barnets utdanning omfatter, og fremhever betydningen av en utdanning som fremmer en rekke grunnleggende verdier. Det dreier seg om at barnet skal utvikle respekt for menneskerettighetene (artikkel 29 bokstav b)), for både sin egen og andres kultur (artikkel 29 bokstav c)), for likestilling mellom kjønnene (artikkel 29 bokstav d)), for det naturlige miljø (artikkel 29 bokstav e)), med mer. Medieinnhold som fremmer denne typen verdier skal det regnes som særskilt verdifullt at barnet har tilgang til. Medieinnhold som kan sies å fremme eller forherlige verdier som strider mot de som artikkel 29 løfter frem, kan det da hevdes at vil være skadelig i henhold til BK artikkel 17(e). Dette skaper god indre sammenheng mellom de forskjellige delene av BK artikkel 17.

Når det gjelder i hvilke tilfeller en stat skal regne medieinnhold som skadelig ut ifra denne typen verdivurderinger, må staten ha et betydelig skjønn, nettopp fordi slike vurderinger kan henge sammen med samfunnsforholdene i den aktuelle staten.

Et ytterligere viktig poeng når det gjelder vurderingen av hvilket medieinnhold som skal regnes som skadelig, er at barnets alder må tas i betraktning. Det er klart at en 17-åring har andre forutsetninger for å håndtere forskjellige typer medieinnhold, herunder medieinnhold som synes å fremme problematiske verdier og holdninger,

⁶⁹ Se Tobin / Handsley (2019) s. 640. Se også Appendix to Recommendation CM/Rec/2018)7 avsnitt 52–53.

⁷⁰ Se Tobin / Handsley (2019) s. 639. Se også Appendix to Recommendation CM/Rec/2018)7 avsnitt 52.

⁷¹ Se Tobin / Handsley (2019) s. 640: «the level of harm associated with such a risk need not be significant or substantial».

⁷² Se CRC CO Australia, CRC/C/15/Add.268 avsnitt 34.

⁷³ Se CRC CO Italy, CRC/C/ITA/CO/3-4 avsnitt 32(e). Se også Appendix to Recommendation CM/Rec/2018)7 avsnitt 2.

enn hva en 6-åring har. Beskyttelsestiltak som ikke differensier ut ifra alder på barna er det lett å se for seg at ville vært dypt problematisk i lys av retten til ytrings- og informasjonsfrihet og retten til medietilgang. Også i andre henseender kan det være viktig at barn ikke behandles som en homogen gruppe.⁷⁴

Oppsummert vil staten ha et betydelig skjønn ved vurderingen av hvilket medieinnhold som skal regnes som «skadelig» i henhold til BK artikkel 17(e), men statens spillerom er ikke ubegrenset. Det er sentralt at staten kan forklare hvorfor den har vurdert bestemte typer medieinnhold som skadelig eller ikke skadelig, og at statens begrunnelse fremstår saklig og som bygd på et tilstrekkelig grunnlag.

8.4.6.4 Betydningen av mediekompetanse

Vi går nå videre til spørsmålet om hvordan staten kan gå frem for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold. Hovedfokuset i BK artikkel 17 er at staten skal legge til rette for at barn kan få tilgang på et mangfold av medieinnhold, idet slik tilgang blir sett på som viktig for barnets velferd. Bestemmelsen i artikkel 17(e) om også å forsøke å beskytte barnet mot skadelig materiale henger imidlertid tett sammen med bestemmelsen for øvrig.

På den ene siden ligger det her en erkjennelse av at en vid tilgang til medieinnhold, som i utgangspunktet anses positivt, også innebærer en risiko for barns velferd.

På den andre siden kan det være en sammenheng mellom det å gjøre barn medievanne og utrustet i møte med den digitale virkeligheten, og det å beskytte dem mot skadelig medieinnhold. Det å gjøre barn vant til å omgås medieinnhold og jobbe for å gjøre dem kompetente til å håndtere et mangfold av massemedier og digitale verktøy, kan være med på å sette dem i stand til selv å klare å unngå skadelig medieinnhold, eller til å håndtere den typen inntrykk på en konstruktiv måte. Her er det en forbindelseslinje til det som ble fremhevet ovenfor om at det i lys av en rekke bestemmelser i Barnekonvensjonen bør være et mål for statene å utruste barn så godt som mulig i møte med vår tids digitale virkelighet.

Det å bygge opp *mediekompetanse* og *digital kompetanse* hos barn og foreldre, samt lærere, har altså betydning både for at barna skal finne frem til og nyttiggjøre seg medieinnhold som kan ha stor verdi, og for at de skal kunne *navigere trygt* i

møte med massemediene, inkludert sosiale medier. Dette er fremhevet i flere sluttrapporter fra Barnekomiteen.⁷⁵

Dette poenget er fremhevet også i Europarådets ministerkomités retningslinjer:

States should promote the development of digital literacy, including media and information literacies and digital citizenship education, to ensure that children have the competence to engage in the digital environment wisely and the resilience to cope with its associated risks.⁷⁶

Denne uttalelsen følges opp av et konkret forslag om at digital kompetanse («digital literacy») bør være en del av læreplanen i grunnskolen fra de aller tidligste skoleårene. Videre understrekes det at undervisningen i digital kompetanse bør omfatte rent tekniske ferdigheter når det gjelder å bruke et vidt spekter av digitale verktøy, kompetanse til selv å produsere digitalt innhold, og kompetanse til å forholde seg kritisk til det som skjer i den digitale virkeligheten, herunder ha et bevisst forhold til så vel muligheter som risikofaktorer. I tillegg fremheves betydningen av å jobbe for barnas digitale kompetanse på de arenaer hvor barn typisk opererer, og at dette ikke er avgrenset til skoleverket.⁷⁷

Ministerkomiteen fremhever i retningslinjene at det også er viktig med tiltak rettet mot foreldre og andre primære omsorgspersoner, for å øke deres digitale kompetanse, slik at de kan veilede sine barn i møte med den digitale virkeligheten.⁷⁸ Dette er godt i samsvar med BK artikkel 18, som knesetter en plikt for staten til å *yte bistand* til foreldre og verger i forbindelse med barneoppdragelsen, som tidligere fremhevet.

For at arbeidet for å øke barns egen digitale kompetanse skal være effektivt, vil det være viktig å arbeide for tilstrekkelig digital kompetanse også hos lærere og andre med viktige opplæringsfunksjoner. Staten må også sørge for oppdatert

⁷⁵ Se for eksempel CO Australia CRC/C/AUS/CO/5-6 avsnitt 27 c); CO Portugal CRC/C/PRT/CO/5-6 avsnitt 22 b). Se også Tobin / Handsley (2019) s. 616; Sacino (2012) s. 63–64.

⁷⁶ Se Appendix to Recommendation CM/Rec(2018)7 avsnitt 41. Se også Appendix to Recommendation CM/Rec(2018) avsnitt 48: «Furthermore, they should enable children to understand and deal with potentially harmful content [...] and behaviour».

⁷⁷ Se Appendix to Recommendation CM/Rec(2018)7 avsnitt 41–43.

⁷⁸ Se Appendix to Recommendation CM/Rec(2018) avsnitt 43.

⁷⁴ Se Tobin / Handsley (2019) s. 640.

læringsmateriell og at gode digitale verktøy er tilgjengelig for alle barn.⁷⁹

8.4.6.5 Nærmere om utformingen av beskyttelsestiltak

Målsetningen: effektive beskyttelsestiltak

Når det gjelder øvrige tiltak for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold, er det sentralt at det BK artikkel 17(e) pålegger statene er å «oppmuntre utviklingen av egnede retningslinjer for å beskytte barn mot informasjon og stoff som er skadelig for barns velferd». Vi vil nå se nærmere på hva som ligger i denne positive plikten, og også på hvilke ytterligere tiltak som kan være påkrevd i lys av øvrige konvensjonsrettigheter.

Akkurat hva retningslinjene skal inneholde, har Barnekomiteen ikke gitt spesifikke føringer for. Det kan tenkes mange forskjellige måter å oppfylle oppmuntringsplikten i BK artikkel 17(e) på. Det må imidlertid regnes som mangelfull etterlevelse om staten ikke iverksetter noen som helst tiltak for å få utviklet egnede retningslinjer på dette området. Staten må gjøre så mye som det er rimelig å forvente for å få utviklet retningslinjer og andre beskyttelsestiltak som er *effektive og velfungerende* i praksis.⁸⁰

Selv om Barnekomiteen ikke har gitt noen detaljerte føringer for hvordan utarbeidelsen skal skje, og hva retningslinjene skal inneholde, går det an å løfte frem et knippe sentrale poenger i forbindelse med den plikten som følger av BK artikkel 17(e). Flere av disse har overføringsverdi også med tanke på øvrige beskyttelsestiltak.

Hvordan retningslinjene skal komme til uttrykk

Det kan tenkes forskjellige måter retningslinjer som nevnt kan komme til uttrykk på. Det kan i praksis komme til å dreie seg om et samspill mellom forskjellige typer normer og retningslinjer.⁸¹ I Norge har vi for eksempel lovgivning som pålegger medieaktører å merke filmer med aldersgrenser (bildeprogramloven);⁸² vi har selvregulering

innad i mediebransjen i form av Vær Varsom-plakaten, som inneholder bestemmelser som spesielt gjelder forholdet mellom mediene og barn;⁸³ og vi har ideelle aktører som driver med foreldreveiledning når det gjelder hva filmer, TV-serier, dataspill og så videre inneholder, og som det offentlige på visse måter samarbeider med;⁸⁴ og så videre.

Behovet for samarbeid mellom forskjellige aktører

BK artikkel 17(e) er åpent utformet når det gjelder *hvem* som skal formulere retningslinjene. Det vil være naturlig at staten samarbeider med massemediene om utformingen av retningslinjer, men det er ikke noe i veien for at også øvrige aktører, det være seg offentlige, kommersielle eller ideelle aktører, også involveres. Tvert imot kan det ha mye for seg at et så bredt spekter som mulig av aktuelle samfunnsaktører blir involvert. Også barn selv bør involveres i prosessene, noe som også er fremhevet ovenfor i forbindelse med BK artikkel 12.

Det kan spørres om staten kan velge å oppfylle sin plikt ifølge BK artikkel 17(e) ved selv å vedta lovgivning og annet regelverk som anviser hvordan barn skal beskyttes mot skadelig medieinnhold. Det samsvarer ikke med bestemmelsens ordlyd om staten nøyer seg med å vedta lovgivning, uten også å ha tiltak for å få mediene selv og øvrige samfunnsaktører til selv å utarbeide retningslinjer.⁸⁵ Samtidig vil det være godt i samsvar med formålet om å beskytte barn mot skadelig medieinnhold om staten sørger for at enkelte grunnleggende prinsipper og sentrale beskyttelsestiltak fastsettes i lov.

Overordnet bør det regnes for å være godt i samsvar med bestemmelsen om staten legger opp til et samspill mellom lovgivning og retningslinjer som utarbeides av mediene selv og andre aktuelle samfunnsaktører.⁸⁶

⁷⁹ Se blant annet Appendix to Recommendation CM/Rec/2018) avsnitt 47–49.

⁸⁰ Se Tobin / Handsley (2019) s. 634–635.

⁸¹ Se blant annet Høstmælingen (2020) s. 155: «I Norge er det ingen direkte samlende lovbestemmelse som fanger opp artikkel 17 [...] Men det finnes rikholdig praksis og retningslinjer [...]». Sacino (2012) s. 67 peiker på aldersgrenser sett av filmindustrien sjølv og retningslinjer for når vaksent innhold kan bli vist på TV som «excellent examples of industry-created guidelines that do not entail State-imposed censorship».

⁸² Se bildeprogramloven kapittel 2.

⁸³ Se Vær varsom-plakaten (<https://presse.no/pfu/etiske-regler/vaer-varsom-plakaten/>) punkt 2.8.

⁸⁴ Se for eksempel www.barnevakten.no.

⁸⁵ Dette poenget er understreket av Sacino (2012) s. 31. Se også Sacino (2012) s. 52–53, som kommenterer fokuset i statusrapporter til Barnekomiteen: «In most [...] State Reports [...] the information under section [e] Article 17 was primarily about domestic legislation to protect children from harmful materials, which is not the point of paragraph (e)». Samtidig påpekes det at «the Norwegian government has developed a national education strategy aimed at partnering with parents, teachers and law enforcement to protect children when using the internet».

⁸⁶ Som påpekt også av Sacino (2012) s. 67.

Også når det gjelder øvrige tiltak for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold, kan det være nødvendig at staten legger opp til å involvere et mangfold av samfunnsaktører, og at forskjellige typer tiltak kombineres. Dette er understreket i Europarådets ministerkomités retningslinjer:

[...] policies in this area require a combination of public and private, legal and voluntary measures, that all relevant public and private stakeholders share responsibility for ensuring the rights of the child in the digital environment, and that co-ordination of their actions is necessary [...] ⁸⁷

Når det gjelder forholdet mellom staten og private medieaktører i forbindelse med ivaretagelsen av barns rettigheter i møte med den digitale virkeligheten, følger det av Europarådets ministerkomités retningslinjer at staten bør kombinere *krav og pålegg* med *oppfordringer til frivillig samarbeid*. ⁸⁸

Eksempler på tiltak

Når det gjelder typer tiltak utover utarbeidningen av den type retningslinjer som BK artikkel 17(e) nevner, vil et sentralt tiltak gjerne være å arbeide for *digital kompetanse* både for barna selv, for foreldrene og for lærere og andre med viktige opplæringsfunksjoner. Dette poenget er fremhevet tidligere.

En lang rekke andre tiltak kan også være aktuelle. FNs barnekomités sluttrapporter fra de seneste årene gir eksempler på oppfordringer til konkrete tiltak, slik som:

- Å forby reklame for tobakk og alkohol. ⁸⁹
- Å oppdatere læreplanene for grunnskolen for å ivareta beskyttelse av barn i forbindelse med bruken av internett og sosiale medier. ⁹⁰
- Utvikle ordninger for å følge med på og følge opp krenkelser av barns rettigheter som skjer digitalt. ⁹¹ Gjennomføre systematisk opplæring

av politi, sosialarbeidere og aktører i å etterforske og rettsfølge klager om mobbing og trakassering på internett («cyberbullying»), samt påse at straffelovgivningen dekker alle typer mobbing og trakassering av barn som skjer via internett. ⁹²

- Følge opp implementeringen av avtaler med plattformleverandører av sosiale medier for å sikre at hatposter blir raskt fjernet. ⁹³
- Hindre barn i å se på tyrefekting. ⁹⁴

I siste sluttrapport til Norge i 2018 kom Barnekomiteen med følgende konkrete oppfordringer til Norge når det gjelder arbeidet for å hindre mobbing og trakassering på internett:

Continue its efforts to combat bullying and raise awareness of its harmful effects, with particular emphasis on the prevention of cyberbullying and on how children can defend themselves against cyberbullying, introduce mandatory elements into school curricula at all education levels on tolerance for diversity, non-violent conflict resolution skills and the judicious and safe use of the Internet, further build the capacity of teachers and school personnel in that regard and ensure that schools conduct special information sessions for parents on those issues. ⁹⁵

Appendikset til Europarådets ministerkomités retningslinjer peker blant annet på følgende aktuelle tiltak fra statens side for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold og andre mulige skadevirkninger forbundet med bruk av digitale verktøy:

- Oppmuntre medieaktører og andre til å implementere sikkerhetsforanstaltninger som en implementert del av produkter og tjenester rettet mot barn («safety by design»). ⁹⁶
- Oppmuntre medieaktører og andre til å utvikle foreldrekontrollfunksjoner for å hjelpe foreldre å minimere risikoen for sine barn, hele tiden under hensyntagen til barns økende modenhet med alderen og barns rett til informasjonstilgang. ⁹⁷

⁸⁷ Se Recommendation CM/Rec(2018)7 s. 9.

⁸⁸ Se Recommendation CM/Rec(2018)7 s. 9: «require business enterprises to meet their responsibility to respect the rights of the child in the digital environment and to take implementing measures, and encourage them to cooperate with relevant State stakeholders, civil society organisations and children». Se også Appendix to Recommendation CM/Rec(2018)7 punkt 1 c). Se videre Appendix to Recommendation CM/Rec(2018)7 avsnitt 8–9.

⁸⁹ Se CO Sri Lanka, CRC/C/LKA/CO/5-6 avsnitt 33; CO Seychelles, CRC/C/SYC/CO/5-6 avsnitt 33; CO Angola, CRC/C/AGO/CO/5-7 avsnitt 30.

⁹⁰ Se CO Spain CRC/C/ESP/CO/5-6 avsnitt 20.

⁹¹ Se CO Portugal CRC/C/PRT/CO/5-6 avsnitt 22 c).

⁹² Se CO Austria CRC/C/AUT/CO/5-6 avsnitt 25 b) og c).

⁹³ CO Austria CRC/C/AUT/CO/5-6 avsnitt 25 d).

⁹⁴ Se CO Portugal CRC/C/PRT/CO/5-6 avsnitt 22 c).

⁹⁵ Se CO Norway CRC/C/NOR/CO/5-6 avsnitt 29 c).

⁹⁶ Se Appendix to Recommendation CM/Rec(2018)7 avsnitt 53.

⁹⁷ Se Appendix to Recommendation CM/Rec(2018)7 avsnitt 54. Se også Livingstone / Lievens / Carr s. 58.

- Pålegge leverandører av digitale tjenester å bruke effektive aldersverifikasjonssystemer i de tilfeller hvor tjenester eller innhold ifølge loven ikke kan tilbys til barn under en viss alder, hele tiden under hensyntagen til prinsippet om å samle inn så lite data som mulig om brukerne («the principles of data minimisation»⁹⁸).
- Kreve at digital markedsføring rettet mot barn tydelig presenteres som reklame.⁹⁹
- Samarbeide med medieaktører og andre samfunnsaktører om opplysningskampanjer med målsetning om å beskytte barn mot skadelig medieinnhold og hindre barn i selv å delta i ulovlige aktiviteter på nettet.¹⁰⁰
- Oppmuntre medieaktører og andre til å utvikle og implementere tiltak mot mobbing («cyberbullying»), trakassering og hatefulle ytringer på internett, herunder det å formidle tydelig informasjon om hvilken adferd som ikke tolereres, tilby klagemekanismer for barn som utsettes for slik adferd og hjelp til barn som utviser slik adferd.¹⁰¹
- Også på andre måter sørge for at barn og foreldre har tilgang til klagemekanismer i forbindelse med rettighetskrenkelser som skjer på internett. «Effective remedies can include, depending on the violation in question, inquiry, explanation, reply, correction, proceedings, immediate removal of unlawful content, apology, reinstatement, reconnection and compensation».¹⁰² Staten bør kreve at medieaktører og andre som leverer digitalt innhold og digitale tjenester til barn tilbyr egne klage- og rapporteringsmekanismer, som er lette å benytte for barn og som det gis god informasjon om.¹⁰³ Staten bør sikre at barn som er utsatt for rettighetskrenkelser på internett kan få kompensasjon for dette, eventuelt gjennom egne ordninger: «Where appropriate, consideration should be given to the establishment of funds for the compensation of child victims».¹⁰⁴

⁹⁸ Se Appendix to Recommendation CM/Rec(2018)7 avsnitt 56. Se også Livingstone / Lievens / Carr s. 59.

⁹⁹ Se Appendix to Recommendation CM/Rec(2018)7 avsnitt 57.

¹⁰⁰ Se Appendix to Recommendation CM/Rec(2018)7 avsnitt 58. Se også Livingstone / Lievens / Carr s. 59.

¹⁰¹ Se Appendix to Recommendation CM/Rec(2018)7 avsnitt 59. Livingstone / Lievens / Carr s. 59.

¹⁰² Se Appendix to Recommendation CM/Rec(2018)7 avsnitt 67.

¹⁰³ Se Appendix to Recommendation CM/Rec(2018)7 avsnitt 71.

¹⁰⁴ Se Appendix to Recommendation CM/Rec(2018)7 avsnitt 79.

Europarådets ministerkomité foreslår at den enkelte stat utpeker eller oppretter en egen offentlig instans til å ha et overordnet ansvar for ivaretagelsen av barns rettigheter i møte med den digitale virkeligheten, og gjennomføre kontinuerlige vurderinger av hvordan den teknologiske utviklingen kan påvirke ivaretagelsen av disse rettighetene. Denne offentlige instansen må trekke inn barn i sine avgjørelsesprosesser.¹⁰⁵ Den samme anbefalingen er fremhevet i Europarådets 2020-håndbok.¹⁰⁶

Behovet for internasjonalt samarbeid og internasjonale perspektiver

Det følger også av Europarådets ministerkomités retningslinjer at statene bør søke internasjonalt samarbeid når det gjelder politikk for å utruste og beskytte barn i møte med den digitale virkeligheten, både med hverandre og med internasjonale organisasjoner, slik som Europarådet.¹⁰⁷ Internasjonalt samarbeid kan være viktig for at statene effektivt skal kunne stille krav til mektige, globale medieaktører, slik som de som tilbyr plattformer for sosiale medier. For at tiltak for å beskytte barn skal være effektive, bør derfor statene jobbe offensivt for internasjonalt samarbeid. Den enkelte stat bør også på konstruktiv vis prøve å påvirke de globale medieaktørene direkte.

Oppdatert informasjonsgrunnlag

Det er viktig at retningslinjer og eventuelle andre beskyttelsestiltak bygger på et så oppdatert og grundig informasjonsgrunnlag som mulig. Det er viktig at staten understøtter ikke bare forskning på hvilket medieinnhold som kan være skadelig, men også på hvilke metoder som kan være effektive og egnede for å beskytte barn mot slikt medieinnhold.¹⁰⁸

Jevnlig evaluering

Til sist er det viktig at både staten og massemediene følger med på og evaluerer hvordan så vel retningslinjer som andre beskyttelsestiltak fungerer i praksis, og at det jevnlig finner sted prosesser for å oppdatere og revidere retningslinjer og andre til-

¹⁰⁵ Se Appendix to Recommendation CM/Rec(2018)7 avsnitt 112.

¹⁰⁶ Se Livingstone / Lievens / Carr s. 19.

¹⁰⁷ Se Recommendation CM/Rec(2018)7 s. 9; Appendix to Recommendation CM/Rec(2018)7 punkt 1 d); Appendix to Recommendation CM/Rec(2018)7 avsnitt 119.

¹⁰⁸ Se Tobin / Handsley (2019) s. 640.

tak i lys av et oppdatert informasjonsgrunnlag.¹⁰⁹ Betydningen av jevnlig evaluering av tiltak er understreket også i Europarådets ministerkomitéts retningslinjer.¹¹⁰

Oppsummert har staten et betydelig skjønn når det gjelder hvordan den skal oppmuntre til retningslinjer ifølge BK artikkel 17(e), når det gjelder hva retningslinjene nærmere bestemt skal gå ut på, og hvilke ytterligere tiltak som eventuelt bør gjøres bruk av for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold. Statens spillerom er imidlertid ikke ubegrenset.

8.4.7 De hovedføringer som følger av Barnekonvensjonen

Det kan etter dette fastslås at staten har et betydelig skjønn når det gjelder etterlevelsen av plikten til å beskytte barn mot skadefølger av mediebruk. Noen særlig detaljerte føringer lar seg ikke oppstille på grunnlag av hverken BK artikkel 17(e) eller øvrige konvensjonsbestemmelser. Det som imidlertid kan sies er at det følger både av BK artikkel 17 og av Barnekonvensjonen for øvrig, herunder prinsippet om at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn, at staten bør føre en helhetlig og gjennomtenkt politikk for å beskytte barn mot medieinnhold og andre typer medieopplevelser som kan være skadelig for deres velferd. Staten må kunne dokumentere at den har gjort den innsats som det er rimelig å forvente for å få utviklet effektive og velfungerende retningslinjer, og når det gjelder å iverksette øvrige beskyttelsestiltak.

Barnekonvensjonens betydning for utvalgets arbeid kan oppsummeres ved å peke på følgende fem hovedpoenger.

For det første: Barnekonvensjonen gir kontekst og fundament for utvalgets arbeid. Ifølge Barnekonvensjonen har staten en plikt til å forsøke å beskytte barn mot skadefølger av mediebruk. Dette gjelder både med hensyn til tradisjonelt medieinnhold, slik som filmer og TV, og med hensyn til den mangefasetterte digitale virkeligheten som barn i vår tid må forholde seg til, blant annet gjennom interaksjon med andre på sosiale medier. Utvalgets arbeid, og oppfølgingen av det fra de

politiske myndigheters side, er en måte å følge opp denne plikten på.

For det andre: Tiltak for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold må hensynta hvert barns rett til ytrings- og informasjonsfrihet ifølge BK artikkel 13, og barns rett til medietilgang ifølge BK artikkel 17. Tiltakene kan heller ikke gå for langt i å innskrenke andres ytrings- og informasjonsfrihet. Det må gjennomføres forsvarlige avveininger i denne forbindelse, og begrensninger i eller vanskeliggjøring av barns tilgang til medieinnhold må ha sterke og saklige grunner for seg.

For det tredje: Tiltak for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold må utformes og gjennomføres i lys av at det er foreldrene som har det primære ansvaret for å følge opp barna sine i denne forbindelse. Det er også foreldrene som praktisk sett har de beste muligheter til å tilrettelegge for og sette grenser for barns mediebruk. Dette gjør det svært aktuelt med tiltak rettet mot foreldre og andre som har primært omsorgsansvar, med målsetning om å utruste og veilede dem i møte med den digitale virkeligheten som de og barna må forholde seg til. Det er videre viktig at også alle øvrige tiltak utformes i lys av den rollen foreldrene har som barnets primære omsorgspersoner.

For det fjerde: Barnekonvensjonen legger opp til at statlige tiltak for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold primært vil gå ut på samarbeid og dialog med medieaktørene og øvrige samfunnsaktører. Dette kommer til uttrykk gjennom bruken av ordet «oppfordre» i BK artikkel 17(e). Forskjellige former for pålegg ovenfor medieaktørene kan imidlertid være påkrevd som et supplement til de frivillige tiltakene.

For det femte: Det er viktig at tiltak for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold bygger på det til enhver tid gjeldende kunnskapsgrunnlag, herunder den nyeste forskningen, og på de verdier som Barnekonvensjonen bygger på og løfter frem. Dette gjelder både for vurderinger av hvilke typer medieinnhold som skal anses å ha skadepotensiale, og for vurderinger av hvilke tiltak som vil være effektive og egnede. Dersom det hefter en viss usikkerhet ved om og i hvilken grad bestemte typer medieinnhold vil være skadelig, bør staten legge til grunn et føre-var-prinsipp, altså at det ikke trenger å være *helt sikkert* at medieinnhold vil være skadelig for å iverksette beskyttelsestiltak. Samtidig vil graden av usikkerhet ha betydning for hvor inngripende tiltak som vil være aktuelle.

¹⁰⁹ Se Tobin / Handsley (2019) s. 641. Betydningen av at staten følger opp pliktene ifølge BK artikkel 17 blant annet gjennom å sørge for å ha oppdatert statistisk informasjon om barns mediebruk, med mer, er understreket også hos Sacino (2012) s. 32–34, som fremhever betydningen av denne og andre implisitte plikter når det gjelder det å etterleve BK artikkel 17.

¹¹⁰ Se Recommendation CM/Rec(2018)7 s. 9.

8.5 Sammenfatning

Grunnloven og internasjonale menneskerettskonvensjoner har betydning for utvalgets arbeid på forskjellige måter. Det formuleres et tosidig forhold til barn og media. På den ene side vil man beskytte barn mot eventuell skadelig påvirkning fra medieuttrykk, mens man på den annen side anerkjenner medias sentrale posisjon i samfunnet og vil sikre barns rett til å ytre seg og oppsøke informasjon i ethvert medium etter barnets ønske.

På den ene side er det viktig å være bevisst på de skranker som følger av grunnlovsfestede og konvensjonsfestede bestemmelser om ytrings- og informasjonsfrihet. Tiltak for å beskytte barn mot skadelig medieinnhold må holde seg innenfor de grenser for inngrep som følger av disse bestemmelsene.

På den andre side gir Grunnloven og internasjonale menneskerettskonvensjoner, og da spesi-

elt Barnekonvensjonen, kontekst og premisser for utvalgets arbeid. En helhetlig politikk både for å utruste og beskytte barn i møte med vår tids digitaliserte medievirkelighet er viktig for realiseringen av en rekke av de grunnleggende rettighetene i Barnekonvensjonen.

Videre gir Barnekonvensjonen noen sentrale føringer og retning for arbeidet med å beskytte barn mot skadelig medieinnhold, herunder når det gjelder spørsmålet om hvilket medieinnhold som skal anses *skadelig*, og når det gjelder det å vektlegge samarbeid med og involvering av andre aktører enn det offentlige, slik som private medieaktører.

Samtidig gir Barnekonvensjonen og øvrig internasjonal rett i liten grad detaljerte angivelser av hvilken politikk som skal føres og hvilke tiltak som skal benyttes når det gjelder å beskytte barn mot skadelig medieinnhold. Staten vil ha et betydelig skjønn når det gjelder den nærmere politikkutformingen på dette området.

Kapittel 9

Om nettpatroljer og politiets arbeid

Politiets samfunnsoppdrag er å forebygge og bekjempe kriminalitet og skape trygghet for befolkningen. Tilstedeværelse på rett sted til rett tid bidrar til å opprettholde denne tryggheten – også på nett.

Politiet bruker nett til digitale tjenester, å informere og som arenaer for dialog med befolkningen. Politiet har ulike profiler i sosiale medier. De møter befolkningen på Facebook, Twitter, Instagram og YouTube, Snapchat og TikTok, og innhold hentes fra det lokale til det sentrale, og fra det politifaglige til det kommunikasjonsfaglige. Noen sosiale medier brukes til å informere om hendelser og politiets håndtering, noen til å forebygge kriminalitet og andre til å opplyse om politiets virksomhet og resultater. I noen få kanaler er politiet aktivt til stede og i dialog med borgerne, i andre er de mer enveis og sender fra seg informasjon.

Politidirektoratet har gitt politidistriktene oppdrag om å opprette nettpatroljer. «Trygghet i det digitale rom» er ett av fire strategiske tema i politiets virksomhetsstrategi *Politiet mot 2025* og beskrives slik: «I 2025 møtes kriminaliteten i det digitale rom effektivt og i sammenheng med tradisjonell kriminalitet. Innbyggerne opplever trygghet og har høy tillit til politiets arbeid på dette området.» I oppdragsbrevet for 2018 kreves det at alle politidistrikt skal ha tilstedeværelse på nett. I 2020 har alle landets politidistrikt etablert nettpatroljer. Oslo politidistrikt var det første distriktet som etablerte sin nettpatrolje i 2018 og er den nettpatroljen med lengst erfaring med åpen tilstedeværelse på nett.

Målet for nettpatroljene er å drive et åpent, forebyggende politiarbeid for å forhindre kriminalitet og uønskede situasjoner. Videre å tilegne seg økt kompetanse om nye trender og få erfaring med operativt arbeid på nett. Tilstedeværelse for publikum i politifaglig øyemed og besvare på politirelaterte spørsmål. Videre skal nettpatroljen tilegne seg økt kompetanse om nye trender og få erfaring med operativt arbeid på nett. Det er på nett ungdom etablerer vennskap, knytter kontakter, avtaler møter og blir sett. Internett har blitt de

unges nærmiljø, og det er naturlig at politiet også blir en del av det nærmiljøet på lik linje som ute i det offentlige rom. For å tilrettelegge for en proaktiv forebygging av internettkriminalitet er man avhengig av kunnskap om den og de faktorene som påvirker den. Politiet må ha god kjennskap til sosiale medier for å henge med i utviklingen.

Nettpatroljene skal ikke ivareta oppgaver som ligger innenfor det som defineres som informasjonsoppgaver (for eksempel politi.no) og skjulte, sivile politioppgaver. Men den samlede effekten av tiltaket antas være:

- Bidra til å redusere omfang og virkninger av mobbing og sjikane på internett.
- Redusere rekruttering til ekstreme miljøer.
- Redusere vold og oppfordring til vold på internett.
- Redusere seksuelle krenkelser og voldtekter på internett.
- Redusere risikoen for at unge selv bruker eller gir andre mulighet til å bruke illegale eller andre farlige stoffer.
- Bidra til læring og kompetanseutvikling i politidistriktet.

Nettpatroljene har også utstrakt kontakt med forskjellige miljøer og har oppsummert endel innspill fra andre til utvalget, for eksempel ønsker om kompetanseøkning blant voksne (foreldre) og at foreldre deltar (våger å delta) og kan veilede på nett. Voksne bør være ressurspersoner, det er ofte lettere for ungdom å kontakte noen på en fritidsklubb enn en lærer. Barn og unge må få opplæring i å håndtere det de kommer over på nett, ikke bare skadelig materiale, men også bevisstgjøring om ensidig informasjon, at søkemotorer husker søkene, fremmede følgere og så videre. Innspillene gir inntrykk av at bildeprogramloven og Medietilsynet ikke er spesielt godt kjent og at barn har behov for tydeligere informasjon om hva som er lov og ikke lov på nett. Mange trekker også frem skolens rolle, skolen kan bidra til mer bevisst mediebruk blant elevene, men også tilby foreldrekurs.

Kapittel 10

Utvalgets undersøkelser

10.1 Et knippe uformelle samtaler

Innledningsvis understreker utvalget at det i disse samtaleene ikke vært noen ambisjon å gjennomføre noen vitenskapelig analyse av spørsmål som reises i mandatet. Samtaleene har likevel vært viktige for å få innspill, anledning til å stille spørsmål og prøve ut tanker.

Dessverre satte koronautbruddet en stopper for å fullføre samtaleene. Den kanskje største mangelen er at utvalget ikke fikk gjennomført samtaler med mediemyndighetene i de nordiske land og Nederland. De ville alle kunnet bidra med opplysninger om erfaringer fra et myndighetsperspektiv som ville ha kunnet danne et nyttig bakteppe for utvalgets anbefalinger.

Videre har utvalget heller ikke kunnet gjennomføre samtaler med hjelpelinjene som brukes av barn og unge og flere andre. Utvalget ønsket for eksempel også å møte biblioteker for å utforske alternative arenaer for å legge til rette for digital kompetanse, men heller ikke det ble noe av.

Referatene tas inn i form av korte notater i stikkords form. Det utvalget ønsket å oppnå – et direkte inntrykk – blir dessverre heller ikke mulig å formidle.

Utvalget takker alle som har gitt sin tid til – med stor glød – å gi sine synspunkter over bordet.

10.2 Elever og ungdom

Utvalgsmedlemmenes gjennomsnittsalder er godt over målgruppen skissert i mandatet. Vel kan utvalget lene seg på internasjonal og nasjonal forskning, men besluttet allerede i andre møte å gjennomføre direktemøter med elever på barne- og ungdomstrinn. Meningen var ikke å gjøre en faglig undersøkelse av barns medieopplevelse, men å la utvalget høre direkte og spontane utsagn. Elevene utvalget snakket med er ikke nødvendigvis representative for all ungdom, men det gjelder i og for seg mange ungdomspaneler. Likevel var det en mulighet til å få direkte informasjon

på en helt annen måte enn det statistiske gjennomgangene kan gi.

Med god hjelp av Bærum kommune fikk utvalget uformelle møter med elever ved to skoler med relativt bredt sammensatte elevgrupper, selv om utvalget er klar over at disse elevene ikke vil kunne være representative. Utvalget ville heller ikke utforme konklusjoner kun på bakgrunn av disse møtene, men opplevde innspillene og engasjementet som direkte og inspirerende. Forberedelsene som ble gjort av både kommune og hver skole var imponerende, og utvalget er dem stor takk skyldig for bidragene.

Møter Skui barneskole 11–12 år: Elevene ble oppfordret til å fortelle fritt om deres bruk av sosiale medier.

Elevene bruker et bredt spektrum av sosiale medier: YouTube, Snapchat, Instagram, TikTok, xBox-chat, osv. Flere har opplevd å bli spurt om nudes, fått *perverse* meldinger, blitt sagt stygge ting til og fått henvendelser og bildekommentarer fra fremmede. De har med andre ord blitt spurt om å gjøre ting de ikke er komfortable med. Elevene er også klar over at de ved å bruke private konti kan unngå henvendelser fra fremmede. Det er noe mobbing. Utfrysing kommenteres spesielt, for eksempel når en elev opplever ikke å få noen likes fra de andre, eller ikke blir gratulert med dagen. Elevene opplever kroppspress.

Det varierer hvor mye elevene snakker med voksne om bruk av medier. Noen har konti de voksne ikke vet om. Elevene nevner selv at nyheter (for eksempel fra Irak/Syria) kan være skremmende. En elev kommenterer at «VG har kanal på TikTok med skremmende nyheter, liker det dårlig: VG oppsøker oss med ubehagelig innhold, det er ikke vi som oppsøker dem ...»

Møter Belset ungdomsskole: Elevene ville være med på møtet fordi de følte de kunne bidra. De mener temaet er viktig og at de kan mye om det. Tar opp «avhengighet» – at de er for mye på mobilen. Foreldre kan (og burde kanskje) sette «skjermtid», men ungdommene liker det ikke. Noen mener det er spørsmål om selvkontroll.

Selv om de holder på sent på natten er skjerm-tid[sbegrensninger] en dårlig ide – det er jo online man holder kontakt med venner. En gutt hadde opplevd at en eldre dame sendte naken-bilde: han blokkerte henne bare og gjorde ikke noe mer med det. Flere føyde til at «Det er bare å ha privat konto og ikke svare». Flere har blitt til-sendt porno. Volds- og sexvideoer distribueres daglig. Hva som er skadelig er veldig personlig. «Tar ikke seksuelle greier så mye innover seg, men vold ...» Skolen må ta opp problemene og følge opp (om noe skjer). Dersom de skulle ønske å «anmelde» noe, ville de foretrekke chat som kanal. Elevene kan også gå til eldre elever for å få hjelp. Elevene stoler mest på de store sosiale mediene. Flere kommenterte at de ikke var spesielt imponert over seksualundervisning i skolen.

10.3 En skoleeier – Bærum kommune

Bærum kommune er en stor og ressurssterk kommune. Som skoleeier har kommunen, foruten vektlegging av informasjonssikkerhet generelt, både skadelig innhold og digital dannelse som elementer i skolepolitikken. Kommunen har kompetanseprogram og opplæringsløp for lærere og et sentralt opplegg som presenteres på skolene. Som eksempler på spørsmål kommunen ønsket å engasjere elevene i var for eksempel:

- Hvem kan man stole på?
- Det man legger ut må kunne stå på forsiden av avisen.
- Sosial manipulasjon og følelser.
- Vise hvordan man kan 'etterforske' på nett.
- Hvordan kan man få hjelp til å slette (slett-meg.no).
- Man må ikke sende bilder som kan være krenkende for andre.
- Elevene må selv lage risikovurdering, en forhåndsplanlagt interaksjon: Hva kan gå galt, og hvilke konsekvenser vil det få?

Kommunen beskrev et bevisst forhold til for-skjellige ressurser elevene kunne bruke (dubestemmer.no, brukhue.no osv.), men var klar over at elevene ofte ikke ville si fra om det mest alvorlige. Prosessen la vekt på forebygging, å lære elevene til å bli dyktige mediebrukere. Det var viktig for kommunen å få barna med på lag, slik at ikke skolens rolle ble å føre krig mot barns digitale hverdag.

10.4 Et tilbud utenom skole – Ung Arena, Oslo Sør

Ung Arena er et lavterskel samtaletilbud for unge fra 12 til 25 år som bor i Oslo med fokus på psykisk helse.¹ To utvalgsmedlemmer fikk anledning til å møte ungdomspanelet til Ung Arena, Oslo Sør på Hauketo.

I og for seg ikke ulikt de andre unge utvalget har snakket med, er det ikke først og fremst seksualisert innhold som trekkes frem på spørsmål om hva de opplever som skadelig. Umiddelbart ble det pekt på dyremishandling og psykisk/fysisk helse. I deres medievirkelighet er det skadelig når negative tanker blir delt med andre, det blir lett å kjenne seg igjen hvis man har en dårlig dag. Lett å bli dratt med, men det er også mulig å få støtte på en tung dag.

Media er med på å forsterke skadelig innhold fordi det er mye fokus på negative ting. Små ting kan sette i gang store ting og påvirkningen er stor. Det er mye fokus på kroppspress. Mange som sliter ønsker oppmerksomhet og hjelp uten å tenke over at det negative de deler kan påvirke andre i negativ forstand. Å se en svart skjerm på en SoMe konto med tekst: «Jeg vil dø!» vil gjøre mange unge redde.

Mange unge vil ikke fortelle til sine foreldre hva de sliter med i frykt for å skuffe dem. Voksne må komme på banen og hjelpe dem som trenger oppmerksomhet.

Voksne må også tenke over, være bevisste på, hva de bidrar med å dele av skadelig innhold på nett – og hva de sprer.

10.5 Utdanningsforbundet

Utvalget ble orientert om læreres og skolars rolle, spesielt ansvaret som følger av opplæringslova kapittel 9a (Elevene sitt skolemiljø),² hvor langt læreres ansvar strekker seg, varslingsplikt, undersøkelsesplikt og ikke minst plikt til å sette inn tiltak. For lærere blir det ofte et spørsmål om hva de bør se etter når barn opplever mobbing og andre ubehagelige opplevelser. Mobbing og digital mobbing er meldt inn som kompetansemål hos lærerne (barn og unges psykiske helse). Det er viktig at barn skal føle at det er trygt å gå til lærere, men det kan være krevende for lærere. Utvalget spurte om læreres rolle og om det var vanskelig å balansere mellom oppgaven som

¹ <https://www.ungarenaoslo.no>

² <https://lovdata.no/lov/1998-07-17-61/§9a-1>

regelgivere og dialogpartnere. Og det må skilles mellom læreres forebyggende rolle og den reaktive rollen. Og hvem skal læreren gå til? Hva er laget rundt læreren?

Innføring av digitale verktøy krever kompetanse hos både skole og foreldre. For å få til det, er foreldresamarbeid viktig. En aktuell problemstilling er bruk av mobilforbud på skoler. Utdanningsforbundet støtter ikke et nasjonalt mobilforbud, men skoler kan ha lokale ordenstiltak/tilpassinger, mobilhotell.

Utdanningsforbundet uttrykket bekymring over ressursituasjonen, blant annet for å kunne håndtere oppgavene som følger av opplæringslova 9a.

10.6 Elevorganisasjonen

Elevorganisasjonen pekte på at skadelig innhold er et enormt tema og at unges digitale liv er like ekte for unge som det vanlige livet. Skillet må viskes ut og ikke behandles som to forskjellige ting. Mange ansatte i skolen kommer til kort fordi de selv ikke er oppvokst med den digitale verden.

Viktig at voksne viser interesse, men kan være vanskelig å henvende seg til dem når de ikke har kompetanse. Mobilforbud er å forby det man ikke skjønner, men problemene skyves bare til etter skoletid, lokale tiltak må gjøres i samråd med elevene. Elever må få kompetanse i hva man kan dele og hva man ikke kan dele (lovlig). At voksne skjuler IS videoer og grov vold, fører til at det deles mer. Hvis voksne er belærende [uten å skjønne] vil unge heller ikke gå til dem.

Utvalget var interessert i hvilken rolle eldre elever kunne spille for å rådgi og hjelpe. Jo, eldre elever kan være mentorer, men det er viktig ikke å skyve ansvaret over på dem. Det er et paradoks at unge hater at voksne dukker opp på sosiale medier, samtidig som unge kritiserer de voksne for ikke å forstå sosiale medier. Dessverre opplever ikke unge at voksne er gode forbilder når det gjelder for eksempel å dele bilder.

Om unge skal lære digital kompetanse må man begynne tidlig. På utvalgets spørsmål, kom svaret kontant: barnehagen. Ikke nødvendigvis med pornografi, men unge må rustes og være forberedt for å kunne håndtere skadelig innhold. Det krever at man er i forkant og kanskje tidligere enn mange vil tro: Stikkord kan være å lære respekt, grensesetting og å skille mellom god og dårlig informasjon, for eksempel fake news.

10.7 Barnevakten

I erkjennelsen av at utvalget ikke ville ha anledning til å snakke med alle som driver informasjonsarbeid om unge og medier, hadde utvalget en diskusjon om det ville være riktig å velge ut bare én ikke-offentlig aktør i fare for at det kunne gi et skjevt bilde. Imidlertid er de uformelle samtalene utvalget gjennomførte preget av generelle innspill og formålet er heller ikke en objektiv bevisførsel.

Barnevakten gjennomgikk både det opplegget de tilbyr, eksempler på problemområder og mulige tiltak. Barnevaktens arbeid og satsingsområder fremgår også gjennom organisasjonens hjemmesider, og utvalget gjengir ikke detaljene her. Men utvalget merker seg blant annet at mange foreldre og foresatte har liten kunnskap om barns medie verden og at aldersgrensene på forskjellige plattformer er forvirrende.

10.8 Norsk filminstitutt

Utvalget fikk anledning til å låne lokaler hos Norsk filminstitutt (NFI) for ett av sine møter. Lokalene ligger i Oslo, i Filmens hus sammen med Cinemateket og mange filmrelaterte institusjoner. Her holdt også Filmtilsynet hus i mange år. I bygningen har det vært vurdert film i mange år, selv om Filmtilsynet er slått sammen med andre institusjoner, blitt til Medietilsynet og flyttet til Fredrikstad.

NFIs arbeid er ikke direkte relatert til skadelig medieinnhold som sådan. Men NFI er likevel en viktig brikke i det norske mediebildet og arbeider med et bredt spektrum av relaterte problemstillinger: innkjøpsordninger dataspill, møteplasser. I motsetning til i Danmark har ikke NFI egen barneavdeling (men i Danmark er filmtilsynet og filminstituttet samme). NFI arbeider også mot bibliotekene, en ordning som – slik utvalget oppfattet det – er til vurdering.

Utvalget ser at et bredere medieperspektiv – herunder fysiske møteplasser – kan være viktige tanker å ta med seg videre. For å oppnå digital kompetanse, bør det være et mål for alle som har med barn og medier å gjøre. For eksempel vil biblioteker – som fysisk/digitale arenaer for ungdom – kunne spille en rolle.

10.9 Barneombudet

Barneombudet har et klart fokus på barn og unges digitale hverdag og er en av de tydeligste stemmer i offentligheten. Utvalget har fulgt Barneombudets arbeid med trygg digital oppvekst. I tillegg til et eget møte, uformell kontakt og god veiledning, har deler av utvalget vært med på presentasjoner fra ekspertgruppa (Barneombudets ungdomspanel og anbefalingene til en høynivå-gruppe).

Barneombudet har oppsummert sine synspunkter i et eget innspill til utvalget, det er tatt inn som eget vedlegg.

10.10 Barneombudets ekspertpanel

Barneombudet har et ekspertpanel med ungdommer som gir innspill om digitale medier, synspunkter på hva som er positivt/negativt og hva ekspertpanelet mener bør gjøres. Utvalget har

dessverre ikke hatt anledning til direkte dialog med Barneombudets ekspertpanel, men var til stede på presentasjonen av deres rapport helt i starten av utvalgets arbeid. Selv om panelet ikke nødvendigvis kan være representativt, gir rapporten noen indikasjoner på ungdoms oppfatning av skadelig medieinnhold og prioriteringer for å få en tryggere digital hverdag. Både temavalg og anbefalingene er interessante, ikke minst fordi de nok er forskjellige fra hva mange voksne umiddelbart ville tro.

Panelet tar for seg nakenbilder, mobbing, hatefulle ytringer, stress og press og skadelig innhold. Det er verdt å merke seg at ekspertpanelets definisjon av skadelig medieinnhold har et klart fokus på selvmord, selvskading, slanking, hatmeldinger og narkotika. Pornografi og vold, altså den tradisjonelle kjernen i det som regnes som skadelig medieinnhold nevnes også i rapporten, men pornografi problematiseres ikke som skadelig.

De punktvisse anbefalingene fra ekspertpanelet gjengis i sin helhet i et vedlegg.

Del II
Utvalgets anbefalinger

Kapittel 11

Utvalgets anbefalinger

11.1 Hovedpunkter

Diskusjonen om barn, effekter av mediebruk og regulering har ofte vært preget av usikkerhet om hvor godt barn og unge takler inntrykkene fra mediene, gjerne med en beskyttende tilnærming som en konsekvens. Samtidig viser nyere forskning at barn og voksne kan ha ulike oppfatninger av og erfaringer med hva som kan gi skade. Voksne er ofte bekymret for pornografi og vold. Spør man unge om mediebruk er fokuset ofte et annet: mobbing, selvskading, kroppspress, deling av voldsvideoer og et helt knippe med medieopplevelser som speiler hele bredden i barns liv. Og mediehverdagen er digital på mange plattformer. Det er ikke lenger opplagt å snakke om medieinnhold som vi har kjent det. Mediene er en integrert del av barn og unges liv. De er ikke bare mediekonsumenter, men også deltakere og skapere av innhold. Mediebruken inngår i en sosial prosess, slik at man må se på hele den sosiale og kulturelle konteksten som mediebruken foregår i.

Volumet av medieinnhold er verdt å nevne. Fra tekst, kino og TV – som alle var relativt lette å kontrollere – har de digitale plattformer en båndbredde som kan være vanskelig å fatte. Dagens barn har vokst opp med at det er vanlig å ha interaktive, online medier i hjemmet, og tilgang på smarttelefoner og nettbrett. Og et nærmest ubegrenset antall tilbydere av absolutt alle typer innhold kan tilgjengeliggjøre alt de har bare ved enkle tastetrykk; det være seg seksualisert innhold, fake news, krenkende informasjon, grov vold, overgrep, selvmordsoppfordringer... Selv om volumet av materiale som kan sees som skadelig materiale, er ubegrenset, må man få frem at det nyttige, gode medieinnhold er dominerende.

Forandringen har skjedd gradvis, men kanskje med størst styrke de siste ti årene. Tilgang til mange forskjellige digitale enheter – og ikke minst smarttelefoner – har langsomt visket ut skillene mellom medier og liv som man kjente det bare for et titalls år siden.

Mange kunne ønske seg lovregulering som gir en større grad av kontroll over barns eksponering for skadelig medieinnhold. Imidlertid er det begrenset hvor effektiv lovgivning vil kunne være, og kanskje spesielt nasjonal lovgivning.

Utvalget har valgt å oppsummere de viktigste anbefalingene til tiltak i tre hovedområder: Kunnskap, Koordinering og Kommunikasjon

11.2 Kunnskap

Barn har rett til yringsfrihet, til deltakelse og til beskyttelse. Rettighetene danner den ytre ramme om det utvalget anbefaler.

Utvalget mener at om man skal lykkes med å styrke barn og unges digitale kompetanse må deres medieopplevelser anerkjennes og respekteres på en annen måte enn i dag. Det voksne mener er problematisk trenger ikke nødvendigvis gi skadelige eller negative opplevelser for barn og unge. Kunnskapsutvikling knyttet til digital kompetanse og involvering fra foreldre eller andre voksne må derfor ta utgangspunkt i barns egen mediehverdag. Mediekompetanse og digital kompetanse er dessuten dynamiske kompetanseområder som kontinuerlig bør utvikles hos barn og ungdom, foreldre og lærere, og i kulturen som helhet.

Utdanning og skole fremheves ofte som arenaer for å øke digital kompetanse hos barn og unge. Samtidig er det bred enighet om at kompetanse relatert til mediebruk og potensielt skadelig medieinnhold på internett og digitale flater ikke utvikles bare i skolen, men er en helhetlig og livslang prosess hvor barn selv, deres familie, venner, medieprodusenter og tilbydere – og andre aktører – spiller en rolle.

Digital kompetanse eller mediekompetanse er ofte fremstilt som en forutsetning for å mestre mediebruk og medieinnhold på en måte som bidrar til deltakelse og danning. Digital kompetanse er definert som en kompetanse for fremtidens utfordringer; *ferdigheter, kunnskaper og hold-*

ninger ved bruk av digitale medier for mestring i det lærende samfunn. Digital kompetanse inkluderer også aspekter som nettvett, personvern, digital dømmekraft og etisk refleksjon. I Norge har digital kompetanse blitt inkludert som en av fem grunnleggende ferdigheter i skolen, noe som betyr at digital kompetanse skal vektlegges i alle fag og i alle trinn i grunnskole, ungdomsskole og videregående opplæring og også i barnehagen. Dette gir et godt grunnlag for styrking og videreutvikling av digital kompetanse i hele befolkningen. I tillegg gir det nye læreplanverket nye muligheter for å styrke en bredt forstått digital kompetanse i opplæringen. De tverrfaglige temaene *folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap* bør inkludere digital kompetanse definert som et kompetanseområde som innebærer både brukskompetanse, mediekunnskap, kritisk refleksjon og håndteringskompetanse. Utvikling av foreldres og foresattes digitale kompetanse er i liten grad formalisert, og dette er et område som kan sees på med tanke på å styrke også barn og unges støtte i hjemmet. Forskningen understreker nettopp at slik støtte kan være avgjørende for hvordan barn og unge mestrer og håndterer utfordringer i sitt mediebruk.

En underkommunisert del av økt mediebruk er personvern, og det er manglende kunnskap om dette både hos barn og unge, foreldre og lærere. Det samles store mengder personopplysninger når barn – og voksne – bruker digitale medier. Ofte mer enn hva brukeren er klar over. På samme måte som kunnskap om skadelig medieinnhold, vil tidlig bevissthet om andre digitale utfordringer, som for eksempel personvern, være avgjørende for å kunne håndtere en digital verden sikrere.

Det er behov for mer forskning om barn, unge og deres mediehverdag. Temaer som spesielt bør undersøkes nærmere er mediebruk og medieinnhold knyttet til uheldige sider ved seksualitet og helserelaterte skader slik som selvskading, selvmord og ulike former for spiseforstyrrelser. Andre temaer som er viktige både i seg selv, men også fordi opplevelsen av dem har sterke assosiasjoner til de sistnevnte temaer, er nettmobbing, seksuell kommunikasjon samt hvordan barn opplever sitt forhold til venner, jevnaldrende, familier, lærere og andre relevante voksne.

Utvalget anbefaler:

- Styrking av kompetanse hos oppfølgingsapparat om hva barn og unge finner plagsomt online. Ved å skille mellom kortvarig og langvarig risiko for skade vil man kunne ta utgangs-

punkt i anerkjente beskyttelsesfaktorer (mestring og inkludering i skole, hjem og fritid).

- Bedre og tidligere seksualundervisning. I dag er mange barns første møte med seksualitet på nett. Skolens undervisning bør komme i forkant av at barn møter seksualiserte skildringer på nett. Skolen bør gi elevene bedre seksualitetsundervisning og kunnskapen om medienes rolle i og rundt seksualitet bør styrkes, herunder hvordan sosiale medier er del av barn og unges kommunikasjon også når det gjelder seksualitet.
- Lærere må ha den nødvendige kompetansen til å gi god seksualitetsundervisning.
- Styrking av og utvidelse av digital kompetanse i skole og barnehage. Digital kompetanse er en forutsetning for mestring av hverdagen og deltakelse i samfunnet. Barn og unge trenger også bedre teknologiforståelse og teknologiundervisning. Det er viktig å utvikle barns ferdigheter, kunnskaper og holdninger til å mestre hele den digitale hverdagen. Slik det har blitt påpekt i rapporten ser utvalget det som viktig at digital kompetanse forstås og implementeres som en bred hverdagskompetanse som inkluderer både kvalifikasjoner, brukskompetanse, kritisk refleksjon og handlingskompetanse.
- Skolen bør gi elevene opplæring om ulike sider ved bruk av digitale medier. Dette må avspeiles i læreplanen for alle klassetrinn. Lærere og annet skolepersonell må sikres tilstrekkelig kompetanse i denne forbindelse.
- Myndighetene bør også arbeide for å øke foresattes kompetanse til å veilede barna sine i møte med de muligheter, utfordringer og risikofaktorer som den digitale medievirkeligheten byr på, gjerne i samarbeid med skoleverket.
- Foreldrenes kunnskap om barns mediebruk knyttet til seksualitet må bli bedre.
- Skolehelsetjenesten og skolen må ha bedre kunnskap om ungdom og sosiale medier.
- Skolen må gi elevene bedre kunnskap om kildekritikk, reklame og algoritmer.
- Barn og unge trenger god, kvalitetssikret og alderstilpasset informasjon om tematikk knyttet til selvskadings- og selvmordsinnhold på internett. Informasjonen må være pedagogisk tilrettelagt for å forebygge selvskading og selvmord hvor håndteringskompetanse kan være et stikkord.
- Kunnskap om personvern bør styrkes blant barn og unge. Tidlig bevissthet om personvern vil være avgjørende for å kunne håndtere en digital verden sikrere.

- Barn og unge må få bedre kunnskap og håndteringskompetanse om digital mobbing, hatefulle og ekstreme ytringer på nett og i sosiale medier.
- Barn og unge må lære å bruke digitale verktøy. Utvalget anbefaler ikke å innføre et generelt og landsdekkende mobilforbud på skolen. Dette ansvaret bør ligge hos den enkelte kommune, og utvalget anbefaler sterkt at elevenes medvirkning inkluderes i slike avgjørelser.
- Politiet må informere mer om hva som er ulovlig når det gjelder mediebruk og digital kommunikasjon, og ungdom må vite mer om hvordan de kan anmelde og rapportere slike ulovlige hendelser.
- Plattformene må gi bedre informasjon og ha bedre rapporteringsmuligheter.
- Forskning på barns mediebruk og medieinnhold bør styrkes, spesielt når det gjelder seksualisert innhold, hatefulle ytringer, digital mobbing og ekstremt innhold.
- Myndighetene må gi bedre informasjon om regelverket og håndheve det tydelig.
- Myndighetene bør samarbeide med medieaktører og andre samfunnsaktører om opplysningskampanjer med målsetning om å informere om god mediebruk og digital dømmekraft, og å hindre barn i selv å delta i ulovlige aktiviteter på nettet.

11.3 Koordinering

For å se helheten i barn og unges «medieliv» generelt og skadelig medieinnhold spesielt, kreves stor oversikt. Siden mediene i dag ikke bare er et viktig fenomen i barns liv, men er en integrert del av livene, vil så godt som alle barnefaglige spørsmål være relevante i denne forbindelse. Utvalgets arbeid baserer seg dessuten på en forståelse av at barn og unge ikke representerer en ensartet gruppe. Mange aktører er da også engasjert i arbeidet med barn og medier. Det bidrar til at innsatsen i dag kan fremstå som uoversiktlig for barn og unge som bruker medier. Utvalget mener dette arbeidet bør koordineres bedre.

Utvalget ser det som viktig at ansvaret for en helhetlig strategi for det å utruste og ivareta barn i møte med den digitale virkeligheten, og for koordinering av tiltak i den forbindelse, herunder av

tiltak for å beskytte mot skadelig medieinnhold, ligger hos ett departement. Utvalget ser derfor positivt på den nylige beslutningen om å legge et overordnet ansvar for en «trygg digital oppvekst» hos Barne- og familiedepartementet. Dette er i samsvar med Europarådets 2018-retningslinjer for beskyttelse av barns rettigheter i den digitale virkeligheten. Også forskningen på tematikk knyttet til barn og unge og potensielt skadelig medieinnhold kan koordineres bedre.

Arbeid knyttet til bildeprogramloven bør dessuten koordineres på en bedre måte enn i dag. Bildeprogramloven gir anvisning på et beskyttelsessystem for alle typer audiovisuelle medier, og stiller krav til fastsetting av aldersgrenser, informasjon og ulike beskyttelsestiltak. Men å kontrollere at barn kun får tilgang til passende innhold, vil ikke la seg gjøre slik man pleide å se for seg i tiden med TV og kino som dominerende medium. Dels vil det være bortimot umulig siden kanalene ikke kan kontrolleres, hverken nasjonalt eller internasjonalt. Dels er mange av de historiske oppfatningene av hva som er skadelig bygget på (varierende) moralske vurderinger og i mindre grad på faktisk skadelighet.

Utvalget har ikke diskutert alternativene som fremlegges i Justis- og beredskapsdepartementets høring om nytt straffebud om befatning med bilder som er særlig egnet til å krenke privatlivets fred, men tiltrer ønsket om klarhet i straffebudene, spesielt for barn.

Utvalget har diskutert hvor effektivt kampanjer, selvregulering og egne klageorganer for bransjen vil kunne være. Selv om det var delte meninger om graden av nytte, mener utvalget at det kan ha en effekt på nasjonalt nivå, ikke minst for å øke bevisstgjøringen rundt uheldig påvirkning. Blant annet litteraturgjennomgangen viser at det er forskningsgap og at kunnskap om skadelig medieinnhold til dels er mangelfull.

Utvalget påpeker et behov for et koordinerende og samlende senter. Slike forskningssentra finnes på flere andre områder, men er manglende på feltet knyttet til barn og unges mediebruk. I dag har Medietilsynet til en viss grad en rolle når det gjelder informasjon og retningslinjer knyttet til mediebruk, men utvalget mener det er viktig at en koordinerende rolle legges til et miljø sentrert rundt forskning, utvikling og kunnskap.

Utvalget anbefaler:

- At kinofilm kan likestilles med andre bildeprogram (bildeprogramloven § 6).¹ Det vil si at aldersgrenser kan fastsettes av distributør, men det bør også utredes hvordan bildeprogramloven fortsatt kan inkludere mekanismer for å sikre at saker om fastsetting av aldersgrenser kan bringes inn for Medietilsynet og Medieklagenemnda av flere aktører enn distributørene selv, for eksempel etter lignende kriterier som organisasjoners søksmålsadgang etter tvisteloven § 1-4.
- At Barneombudet ikke lenger skal ha en partsrolle når det gjelder klager på aldersgrenser. Barneombudet har ikke noe ønske om at denne rollen videreføres. Utvalget er enig denne vurderingen og foreslår at § 16. 2.ledd endres tilsvarende.
- At lover som regulerer barns mediebruk, herunder bildedeling, bør være klare og forståelige. De bør bidra til en mest mulig ensartet praksis, og grensene for hva som er lov bør være slik at de lettest mulig kan formidles til barn og unge.
- At myndighetene støtter utvikling av koordinerende ordninger og samarbeid for å følge med på og å følge opp krenkelser av barns rettigheter som skjer digitalt. Gjennomføre systematisk opplæring av politi, sosialarbeidere og aktører i å etterforske og rettsforfølge klager om mobbing og trakassering på internett («cyberbullying»), samt påse at straffelovgivningen dekker alle typer mobbing og trakassering av barn som skjer via internett.
- At det utlyses midler og ressurser til å utvikle og opprette et nasjonalt kunnskapssenter for barn og unges mediebruk. Senteret bør ha fokus på forskning, utvikling og kunnskap innen dette området, og anbefaler sterkt at dette legges til et forskningsmiljø. Vi anbefaler myndighetene til å være «modige» og ambisiøse i denne forbindelse, noe som vil kunne gjøre Norge til en ressurs på det internasjonale kartet.

¹ Andre regler i forskrift og lov som viser til Medietilsynets forhåndskontroll, vil antakelig måtte justeres avhengig av en eventuelt ny formulering i bildeprogramloven § 6, for eksempel straffeloven §§ 236, 311 og 317.

11.4 Kommunikasjon

Kommunikasjon knyttet til mediebruk og medieinnhold innebærer betydelige utfordringer. Det er mange ulike aktører som berøres, og det er mange og til dels motstridende retningslinjer og regler som gjør seg gjeldende i barn og unges hverdagsliv. For eksempel er det pedagogisk utfordrende å formidle retningslinjer for bildedeling. Det kan være utfordrende for voksne å formidle dette korrekt og forståelig til barn og ungdom, men det kan også være vanskelig for voksne å forstå gjeldende regler. Reglene er heller ikke statiske; grensene for hva som er akseptabelt vil ikke være det samme i dag som det var for få år siden. I tillegg er aldersgrenser og aldersanbefalinger kulturelt betinget.

Det er flere problematiske aspekter knyttet til medietilbydernes plikter og rettigheter for barn og unges mediebruk, hvor beskyttelse ofte må veies opp mot ytringsfrihet og barns rett til informasjon. Alle de store aktørene utøver sensur og filtrering av innhold i en eller annen form, både for voksne og barn. Men det finnes også mye ulik praksis blant de ulike tilbyderne. Noen praktiserer innholdsmoderasjon, men mange tilgjengeliggjør også innhold som neppe ville være i tråd med bildeprogramloven.

Alene vil Norge ha begrensede muligheter til å regulere de store internasjonale mediekanalene, men det er også begrenset hvor mye Norge vil kunne bidra til å regulere de mange andre mindre mediekanalene. Juridisk vil Norge måtte forholde seg til internasjonale rammeverk. Sosiale medier er viktige i barn og unges mediebruk. Mens bildeprogramloven et virkemiddel for å regulere *tradisjonelle billedmedier*, kan ikke innholdet i sosiale medier reguleres på samme måte. Dette blir synlig når det gjelder aldersgrenser. Sosiale medier opererer gjerne med en 13-års grense, men er ikke først og fremst basert på innhold slik vi er kjent med fra bildeprogramloven. Aldergrensene i sosiale medier er heller satt på bakgrunn av personvernregelverk, gjerne med opphav i USA, og kan være misvisende. Håndhevingen av disse aldersgrensene er på mange måter utenfor myndighetenes kontroll, og er overlatt til familien eller barn og unge selv. Utvalget har ikke vurdert aldersklassifisering i sosiale medier i seg selv, men konstaterer at det vil være relativt lett å omgå for eksempel regulering i form av tekniske sperrer, noe som kun vil kreve kunnskap som mange barn lett vil kunne tilegne seg. Uansett hvilket ansvar man måtte pålegge de store leverandørene, er det vanskelig å tenke seg et vanntett system. Foresatte vil fortsatt

være den viktigste instansen for medieregulering. For foresatte er det imidlertid krevende å følge med på riktige aldersgrenser på alle enheter og alle kanaler, og aldersgrenser på sosiale medier er spesielt utfordrende. Selv om tekniske sperrer har begrenset praktisk verdi, ser ikke utvalget bort ifra at det er satt en aldersgrense likevel kan ha en signaleffekt, selv om barn kan være forskjellige i utvikling og modenhet.

Det kan være utfordrende å vite når medieinnhold og mediebruk går «over grensen» fra å være potensielt skadelig til å bli kriminelt. Hva er politiets rolle i dette? Politiet har etter hvert fått en betydelig tilstedeværelse i elektroniske fora. Utvalget ser denne tilstedeværelsen som viktig når så stor del av barn og unges liv foregår elektronisk. Initiativer som politiets nettpatroljer virker forebyggende og gir politiet og samfunnet generelt verdifull informasjon om skadelig og ulovlig adferd på nett. Det gir også barn og unge en uformell inngang for å komme i dialog med politiet. I debatten omkring politiets bruk av elektroniske midler i etterforskningen reises ofte spørsmål om hvilke fullmakter politiet bør ha, for eksempel lagring av IP-adresser og andre etterforskningsmetoder. Utvalget har ikke tatt stilling til disse spørsmålene, men vurdert dem som spørsmål som ikke bør avgjøres spesielt for barn og unge, men i en bredere kontekst om etterforskningsmetoder og personvern generelt.

Utvalget anbefaler at:

- De positive sidene ved bruk av digitale medier bør vektlegges på lik linje med de potensielt negative sidene i kommunikasjon som omhandler barn og unge og deres mediebruk.
- Myndighetene bør følge opp og videreutvikle avtaler med plattformleverandører av sosiale medier når det gjelder deres arbeid med såkalte «hatefulle» og andre ekstreme ytringer.
- Myndighetene bør oppmuntre medieaktører og andre til å utvikle og implementere tiltak mot digital mobbing («cyberbullying») og trakassering, herunder det å formidle tydelig informasjon om hvilken adferd som ikke toleres, tilby klagemekanismer for barn som utsettes for slik adferd og hjelp til barn som utviser slik adferd.
- Myndighetene bør oppmuntre medieaktører til å utvikle bedre muligheter for foresatte til å vurdere medieinnhold opp mot barns økende modenhet med alderen og barns rett til informasjonstilgang.
- Myndighetene må gi tydelig informasjon om at alle har et ansvar for å skape en trygg digital hverdag.
- Myndighetene må gi mer informasjon om aktuelt regelverk, og regelverket bør håndheves på en tydelig måte.
- Barn, unge må få god og oppdatert informasjon om hva som er lovlig når det gjelder kommunikasjon på nett og bildedeling.
- Å utvikle håndteringskompetanse bør være et tidlig mål i tiltak relatert til potensielt skadelig medieinnhold.
- Plattformene og politiet må ta ansvar for å fjerne ulovlige nakenbilder og plattformene bør ha tydelige varsel om ikke å dele uønskede nakenbilder.
- Myndighetene må drive holdningsskapende arbeid og ansvarliggjøre de som utsetter andre for digital mobbing og hatefulle ytringer.
- Barn og unge skal føle at det er trygt å si fra om digital mobbing og hatefulle ytringer.
- Forståelsen for politiets tilstedeværelse på internett bør styrkes, spesielt det forebyggende arbeidet. Myndighetene bør hjelpe til å forme en organisasjon som jobber forebyggende på internett som en naturlig del av forebyggende aktivitet.
- Myndighetene bør bidra til at politidistriktene får et erfaringsgrunnlag og ny kunnskap om hvilke forebyggende virkemidler som kan benyttes i digitale medier for å hindre både nettbasert og «tradisjonell» kriminalitet. Tiltaket skal også gi læring om hvordan politidistriktet må utvikle seg tverrfaglig for i fellesskap å kunne forebygge i enda større grad og spesielt øke forebyggende kompetanse på nett og i sosiale medier.

Kapittel 12

Kort om økonomisk/administrative konsekvenser

Utvalget har ikke konkretisert noen anbefalinger på en slik måte at det vil være mulig å angi kostnader for hver enkelt anbefaling. Medietilsynets forhåndskontroll av kinofilm blir opplyst til å være et drøyt årsverk, mens det er lite trolig at å ta bort Barneombudets klagerett vil innebære noen stor endring administrativt for Barneombudet.

Mange av kunnskapsforslagene dreier seg om videreutvikling i allerede eksisterende arbeid, som for eksempel hvordan skolen skal legge opp undervisning i digital kompetanse. I samtaler med Utdanningsforbundet om oppfølging av opplæringslova kapittel 9a, ble det gitt uttrykk for en bekymring med hensyn til ressurser for å styrke elevenes skolemiljø.

Utvalget påpeker et behov for et tverrfaglig, koordinerende og samlende senter for å styrke kunnskap om barn og medier. Til dette vil det nødvendigvis måtte avsettes midler. Utvalget har ikke diskutert organisering eller størrelse i detalj, men registrer at det foreligger en oppdragsrapport som skisserer en måte å gjøre det på:

Norske barns håndtering av risiko på Internett. Grunnlag for FoU-aktiviteter og forskernettverk
Oppdragsrapport, Justis- og beredskapsdepartementet 2019
Elisabeth Staksrud, Guro Torget og Kaija Risbakken

Vedlegg 1

Barneombudets uttalelse til utvalget

Til medieskadelighetsutvalget
21.01.2021

Innspill til partiene om tryggere digital hverdag for barn og unge

Trygg digital hverdag er et av Barneombudets fire satsingsområder for 2019–2021. Dette er et tema som gjelder alle barn og unge, og hvor det er nødvendig å med helhetlige tiltak for å trygge barn bedre. Vi er opptatt av hvordan vi sammen kan utnytte de positive sidene, og at vi som samfunn beskytter dem mot risikoene. Løsningene ligger ikke i strategier som fratar barn og unge mulighetene til å bruke digitale medier, men i mer sammensatte løsninger.

Barneombudet er bekymret for vinklingen på diskusjonen om barn og digitale medier. Nå er debatten preget av en del synsing og frykt. Den moralske panikken vi ser må vi sammen ta tak i, og sørge for at erstattes av kunnskap hos involverte på alle nivå. Det er et stort behov for forskningsbasert kunnskap og langsiktighet i arbeidet.

Det er også viktig å lytte til barn og unge om hva som skjer og hva som fungerer og ikke. Gjennom å høre hva barn og unge opplever, og hvilke tiltak de mener det er behov for kan tiltakene treffe denne målgruppen bedre. Barneombudet har derfor hatt en ekspertgruppe som har gitt oss råd. Deres anbefalinger kan dere lese i rapporten til ekspertgruppen som kan leses her: <https://www.barneombudet.no/vart-arbeid/publikasjoner/ungdom-om-digitale-medier>.

Nedenfor omtaler vi noen tiltak som vi mener er nødvendige i arbeidet for en tryggere digital hverdag for barn og unge.

1) Behov for en helhetlig strategi og tydelig plassering av koordineringsansvaret på departementsnivå
I dag er det over 20 statlige virksomheter, over 40 organisasjoner og mange ulike typer kommersielle aktører som retter seg mot barn og unges digitale liv. Innsatsen er ofte fragmentert, kortvarig, svært sektorbasert og ikke nok kunnskap er

lagt til grunn før det settes i gang tiltak. Det blir for mange kampanjer og punktinnsetser.

Mange prosesser og sektororganiseringen gir mye overlapp og noen blindflekker i arbeidet. Et eksempel på dette har vært selvskadingssider. Trygghet, sårbarhet og risiko følger ikke sektor-grenser. Nå må noe gjøres for å rydde opp i «lappeteppet». Barneombudet arrangerte derfor et høynivåmøte i februar i år hvor 35 virksomheter forpliktet seg tiltak det kommende året for å ta initiativ til dette. Mer info her: <https://www.barneombudet.no/aktuelt/arrangementer/barneombudets-hoynivamote-om-en-tryggere-digital-hverdag>

A) En tverrsektoriell strategi/ handlingsplan for en tryggere digital hverdag for barn og unge.

Alle fagområdene må sees i sammenheng og det er helt avgjørende med en helhetlig tilnærming. Fra forskning har vi sett at sårbarhet «smitter», og at barn som har opplevd noe negativt på nett har høyere sannsynlighet for å oppleve andre negative ting. Derfor er det nødvendig å se utfordringer og muligheter i sammenheng.

Nå er det mye som blir for snevert behandlet fordi en felles overbygning mangler og fordi det mangler noen på departementsnivå som har ansvar for å følge med på utviklingen og initiere tiltak. Vi mener det er behov for å gjøre noe tilsvarende som med opptrappingsplanen mot vold og overgrep.

Vi har sett at i statsbudsjettet for Kulturdepartementet for 2021 er det foreslått at Medietilsynet skal få 1 mill. til å utarbeide en nasjonal strategi for barn og medier. Vi mener at ansvaret for en slik oppgave bør ligge på departementsnivå.

B) Et departement bør ha koordineringsansvaret.

Barneombudet savner at noen som tar en tydelig ledelse av arbeidet med en tryggere digital hverdag for barn og unge. Vi mener at ett departement må gis ansvar for å koordinere arbeidet som gjøres i de ulike departementene og for å følge opp arbeidet.

I diskusjonen om hvem som skal ha ansvar, er det viktig å huske på at dette gjelder alle deler av barns oppvekst. Barn skiller ikke mellom det digitale og det som skjer «i virkelighetens verden». Dette handler om mye mer enn mediepolitikk, og statens organisering ikke må legge opp til unaturlige skiller. Vi mener at Barne- og familiedepartementet bør få koordineringsansvaret.

2) Vi må kunne stoppe det som er ulovlig eller skader barn og unge på nett.

Barn og unge som deler nakenbilder er en kjent utfordring. Barneombudet mener det er nødvendig å tenke nytt om løsninger. Danske umbrella-case viste at den tradisjonelle trusselen om straff ikke virket like avskrekkende som vi tror. Ungdom fortsatte å dele en video hvor en ungdom ble seksuelt utnyttet også etter at det ble kjent i media at over 1000 ungdommer ble straffeforfulgt. Delingen fortsatte også etter rettsaken hadde startet. Hvorfor og hva kan gjøres med dette?

Barneombudet er også opptatt av at det er en del innhold på nett som kan være ulovlig eller skadelig. Vi mener det bør være hjemmel til å kreve at plattformene fjerner dette raskt. Dette gjelder for eksempel selvmordsvideoer. Her bør norske myndigheter sette noen grenser nå og lovfeste krav til at plattformene skal fjerne slikt innhold raskt med en håndhevingsmekanisme om de ikke gjør det.

EU har varslet en Digital Service Act som skal dekke noe av dette, men bør det også ses til regulering i Tyskland og Frankrike har vedtatt lover som pålegger plattformene å ta ned ulovlig innhold med håndhevingsmekanismer, i Danmark har stiftelsen digitalt ansvar foreslått noe tilsvarende. Det bør vurderes også i Norge til EU eventuelt kommer med mer og om Digital Service Act ikke gir barn og unge god nok beskyttelse.

3) Oppdatert og mer helhetlig forbrukervern for barn og unge

Barn og unge er sårbare forbrukere og en attraktiv målgruppe for ulike aktørers markedsføring. Sosiale medier har gitt markedsføringen nye kanaler og muligheter for skreddersydd reklame rett inn på telefonen. En del av denne markedsføringen kan også bidra til økt kroppspress og påvirke dem psykiske helsen til barn og unge.

Barneombudet mener at forbrukerlovgeving er for fragmentert, uoversiktlig og med uklar ansvarsfordeling. Den er heller ikke tilpasset den

digitale hverdagen barn og unge. Den gir ikke barna god nok beskyttelse og bør gjennomgås med utgangspunkt i digitale mediers endrede påvirkning. Noe er omtalt i vårt innspill til forbrukermeldingen: <https://www.barneombudet.no/vart-arbeid/brev-og-innspill/om-framtidas-forbrukar-gron-smart-og-digital>

Barneombudet mener det bør nedsettes et offentlig utvalg som gjennomgår regelverket som gjelder for markedsføring og vurderer om det er mulig å samle dette i en felles lov.

4) Barn skal få god hjelp når de opplever negative hendelser digitalt

Over statsbudsjettet bevilges det stadig midler som støtter ulike chatter o.l., som i sum blir mye. Vi mener det kan stilles spørsmål ved om effekten av disse midlene er god nok. Barneombudet har registrert rundt 50 ulike hjelpetelefoner og chatter som skal hjelpe barn om de opplever noe vanskelig. Det er ikke lett å orientere seg i dette landskapet for barn og unge. All hjelpen som tilbys er heller ikke like godt kvalitetssikret.

Barneombudet er positiv til arbeidet med DIGIUNG som kan bidra til at barn og unge får et lett tilgjengelig offentlig tilbud med god og kvalitetssikret kompetanse. Må det må også gis til barn under 12 år og det må stilles strenge krav til de som skal bidra i tjenesten. Dette må prioriteres i budsjettet i år, og fås raskt på plass.

5) Arbeidet med barn og digitale medier må bli mer forskningsbasert

Vi må ha kunnskap for å prioritere tiltak som virker. Ikke bare telle, men vite hvorfor. Barneombudet mener vi trenger tverrfaglig forskning med et langsiktig perspektiv som kan si noe om årsaker og hva vi kan gjøre for å forebygge og håndtere uønskede hendelser bedre.

Det var så vidt Norge ble med i siste EU Kids Online undersøkelse fordi det ikke var noen statistisk virksomhet som kunne bidra med finansiering. Til slutt finansierte Justisdepartementet deltakelsen.

Barneombudet mener det bør sikres langsiktighet ved at det etableres et forskningsprogram om barn, unge og digitale medier. Det bør i tillegg bevilges midler til å etablere et tverrfaglig forskningsmiljø/-senter knyttet til et universitets- eller høgskolemiljø som har i oppdrag å produsere og formidle tverrfaglig forskning om barn og digitale medier.

6) Barn, unge, foreldre og profesjonelle voksnes digitale kompetanse må styrkes.

Barn kommer ikke ferdig utviklet til å håndtere digitale medier. Vi er bekymret for hvordan barn og unge håndterer negative ting på nett. EU Kids online 2018 viser at den vanligste måten å håndtere ubehagelige ting på, er å lukke ned nettsiden og håpe at ting forsvinner. Her er arbeidet med fornyelsen i skolen avgjørende og det må prioriteres midler til læremidler og annen veiledning rettet mot barn og unge.

De profesjonelle voksnes kompetanse må også styrkes. Det bør vurderes om læringskravene knyttet til barn og digitale miljø er gode nok i ulike grunn-, etter- og videreutdanninger for yrker som skal arbeide med barn og unge, for eksempel i lærer- og helsesykepleierutdanning.

Det bør også utvikles offentlig informasjon til foreldre som er kvalitetssikret og bygger på forskning, ikke på frykt og synsing. Å lære barna om det som skjer digitalt er først og fremst foreldrenes ansvar. Det er derfor nødvendig å trygge foreldrene og gi gode råd om hvordan de kan engasjere seg i barnas digitale hverdag. Det finnes mange motstridende råd nå, og ikke alt er kunnskapsbasert.

Barneombudets ekspertpanels anbefalinger

Punktene i det følgende er tatt inn fra ekspertpanelets anbefalinger i slutten av dokumentet: *Oversikt over anbefalingene etter kapittel*. Rapporten i sin helhet, der punktene knyttes til panelets vurderinger, er tilgjengelig på Barneombudets hjemmesider.¹

Generelle anbefalinger

- Myndighetene må gi tydelig informasjon om at alle har et ansvar for å skape en trygg digital hverdag.
- Myndighetene må gi mer informasjon om og håndheve aktuelt regelverket.
- Skolen må gi elevene opplæring om ulike sider ved bruk av digitale medier.
- Voksnes kunnskap om digitale medier må økes.
- Foreldre må være mer involvert i det barna gjør på nett, uten å overvåke dem.
- Voksne må kunne snakke med ungdom om digitale medier, også det som er ubehagelig.
- Myndighetene må sørge for god hjelp til ungdom som trenger det

- Mer forskning om ungdom og digitale medier

Nakenbilder

- Skolen må gi elevene bedre seksualitetsundervisning
- Lærere må ha den nødvendige kompetansen til å gi god seksualitetsundervisning
- Barn, unge og andre må få god informasjon om hva som er lov på en trygg måte
- Foreldrenes kunnskap om seksualitet og «nudes» må bli bedre.
- Plattformene og politiet må ta ansvar for å fjerne nakenbilder og ha varsel om ikke å dele nakenbilder
- Ungdom må få rask hjelp når bilder er spredt

Digital mobbing og hatefulle ytringer

- Elevene må få bedre kunnskap på skolen om digital mobbing, hatefulle ytringer og hets
- Ungdom må lære å bruke telefonen – ikke innføre mobilforbud på skolen
- Myndighetene må drive holdningsskapende arbeid og ansvarliggjøre de som utsetter andre for digital mobbing og hatefulle ytringer
- Politiet må informere mer og ungdom må vite hvordan anmelde og rapportere.
- Myndighetene må gjøre regelen om hatefulle ytringer tydeligere, og håndheve den.
- Plattformene må gi bedre informasjon og ha bedre rapporteringsmuligheter
- Barn og unge skal føle at det er trygt å si fra om digital mobbing og hatefulle ytringer
- Myndighetene må forske på hatefulle ytringer og hvordan endre holdninger

Stress og press

- Ungdom må få økt bevissthet og kunnskap om hvordan sosiale medier fungerer.
- Skolehelsetjenesten og skolen må ha bedre kunnskap om ungdom og sosiale medier.
- Skolen må gi elevene bedre kunnskap om kildekritikk, reklame og algoritmer
- Myndighetene må gi bedre informasjon om regelverket og håndheve det tydelig
- Reklame og retusjering må merkes tydelig
- Influensere må ta mer ansvar for det de gjør i sosiale medier
- Myndighetene må sørge for økt oppmerksomhet om gutter og psykisk helse.
- Gutter må få tilpasset hjelp når de trenger noen å snakke med

¹ <https://www.barneombudet.no/vart-arbeid/publikasjoner/ungdom-om-digitale-medier>

Skadelig innhold

- Økt oppmerksomhet om hva slags sider med skadelig innhold som ungdom bruker.
 - Skolen må gi ungdom kunnskap om at selvmord og selvskading ikke er en løsning
 - Foreldrene må få informasjon om skadelig innhold på nett på foreldremøter
- Regelverket må ha forbud mot sider med skadelig innhold for barn og unge
 - Plattformene må forby skadelige # og promotering av skadelig innhold
 - Mer forskning på skadelig innhold.
 - Ungdom som sliter må fanges opp og få hjelp
-

Vedlegg 2

Litteraturgjennomgang

En del av utvalgets mandat var å kartlegge og sammenstille eksisterende kunnskap om skadevirkningene av eksponering for ulike typer medieinnhold. For å kunne vurdere dette gjennomførte utvalget en utlysning for å skaffe oversikt over forskningen på skadelig medieinnhold. Tre søkergrupper ble intervjuet før tildeling. Arbeidet ble overlevert utvalget sommeren 2020.

Litteraturgjennomgangen er utarbeidet av Niamh Ní Bhroin (forsker) og Siri Hausland Folstad (vitenskapelig assistent) ved Institutt for medier og kommunikasjon, Universitet i Oslo.

Skadelige medieeffekter knyttet til barn og unges mediebruk

Litteraturgjennomgang

Niamh Ní Bhroin (forsker) og Siri Hausland Folstad (vitenskapelig assistent) ved Institutt for medier og kommunikasjon, Universitet i Oslo, 2020

Forord

Denne rapporten består av en gjennomgang av nyere forskning på skadelige medieeffekter knyttet til barn og unges mediebruk. Forskingen inkluderer internasjonale og norske studier på dette området publisert mellom 2007 og 2020. Rapporten er skrevet for *Utvalg for beskyttelse av barn og unge mot skadelig medieinnhold – med særlig vekt på pornografisk og seksualisert innhold* («Medieskadelighetsutvalget»), som på oppdrag fra Kulturdepartementet kartlegger og sammenstiller eksisterende kunnskap om skadevirkningene av eksponering for ulike typer medieinnhold, gjør rede for hvordan tilsvarende problemstillinger er håndtert i andre land og kartlegger omfanget av barns egen produksjon, publisering og deling av seksualiserte bilder (eller annet skadelig eller alvorlig skadelig innhold). Niamh Ní Bhroin har ledet arbeidet med litteraturgjennomgangen, og Siri Hausland Folstad har sammen med Ní Bhroin foretatt litteratursøkene og systematisert og analysert litteraturen som er vurdert i rapporten. Arbeidet er gjennomført i perioden 1.

april–13. juli 2020. En referansegruppe bestående av professor Elisabeth Staksrud (UiO) og førsteamanuensis Daniel Schofield (NTNU) har bistått med råd om litteratursøk og lest og kommentert disposisjonen og utkast til rapporten. Vi takker Medieskadelighetsutvalget og Kulturdepartementet for oppdraget og referansegruppen for bistand og råd underveis. Vi takker også Khalid Ezat Azam og Line Indrevoll Stänicke ved Living the Nordic Model-prosjektet og EU Kids Online nettverket i Norge, samt Marie Bedrošová ved EU Kids Online nettverket i Tsjekia som også har lest og gitt tilbakemeldinger på deler av teksten.

Sammendrag

Norske barn bruker i gjennomsnitt litt under fire timer per dag på internett og digitale medier (Staksrud & Olafsson, 2019). Deres hverdagsliv er i økende grad preget av å bruke disse mediene, enten det er hjemme, på skolen eller i kombinasjon med andre fritidsaktiviteter. Barn bruker digitale medier alene, eller sammen med venner og familie. Det å ha tilgang til internett gir barn og unge mange muligheter til å være sosiale, å finne ny informasjon og kunnskap, å utvikle digital kompetanse og andre ferdigheter, og å være kreative. Det fører også med seg en viss risiko for å oppleve ting som kan være skadelig, som for eksempel å eksponeres for skadelig eller alvorlig skadelig innhold (cf. Bildeprogramloven, 2015). Samtidig må tiltak som rettes mot beskyttelse for slike skader veies opp mot barns rettigheter til å delta i samfunnet ved å bruke disse medier. Disse rettighetene til tilgang, deltakelse og beskyttelse er sørget for av blant annet FNs barnekonvensjon (1989), EØS-avtalens direktiv om audiovisuelle medietjenester (AVMSD, 2018), Grunnloven § 100 (Grunnloven, 1814), bildeprogramloven (Bildeprogramloven, 2015), samt den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 10 (ECHR, 1950).

For å lykkes med å finne en god balanse mellom barns behov for tilgang og deltakelse og deres behov for beskyttelse mot skade trenger vi et solid kunnskapsgrunnlag, særlig om definisjoner, omfang og effekter av skade som barn kan

oppleve når de bruker ulike medier. Derfor har Medieskadelighetsutvalget på oppdrag fra Kulturdepartementet kartlagt og sammenstilt eksisterende kunnskap om skadevirkningene av eksponering for ulike typer medieinnhold, gjort rede for hvordan tilsvarende problemstillinger er håndtert i andre land og beregnet omfanget av barns egen produksjon, publisering og deling av seksualiserte bilder (eller annet skadelig eller alvorlig skadelig innhold).

Denne rapporten kartlegger og sammenstiller nyere forskning på skadelige medieeffekter knyttet til barn og unges mediebruk. Forskingen inkluderer internasjonale og norske studier på dette området publisert mellom 2007 og 2020. Den er basert på tre hovedproblemstillinger som er utviklet på bakgrunn av Medieskadelighetsutvalgets mandat og beskrivelsen av oppdraget vi har fått. Problemstillingene er:

- Hvordan operasjonaliseres og brukes skadelighetsbegrepet i ulike forskningstradisjoner og forskningsprosjekter mellom 2007 og 2020?
- Hva er overordnede forskningsfunn knyttet til barn, mediebruk og skadelige effekter mellom 2007 og 2020?
- Hvilke forskningshull kan identifiseres fra forskning om barn, mediebruk og skadelige effekter utført mellom 2007 og 2020?

Materialet i rapporten er samlet inn ved et litteratursøk med aktuelle søkestrenger gjennomført i seks forskningsdatabaser i april 2020. 3080 studier ble funnet gjennom søket. 2751 studier ble ekskludert fra materialet fordi de fokuserte på positive heller enn skadelige effekter, eller fordi de ikke handlet om skadelige medieeffekter på barn og unge, var fagfellevurderte publikasjoner, eller var av høy nok metodologisk kvalitet. I tillegg ble 49 studier ekskludert fordi de ikke fokuserte på empiriske studier, men ble vurdert som bakgrunnsmateriale fordi temaet var aktuelt for rapporten. Denne litteraturgjennomgangen baserer seg derfor på 280 forskningsartikler som undersøker ulike aspekter ved skadelige medieeffekter på barn og unge.

Søkeresultatene er kategorisert i tre hovedkategorier av skader som relaterer til 1) barns eksponering for medieinnhold (innholdsrelaterte skader); 2) barns kontakt med andre gjennom medier (kontaktrelaterte skader); og 3) barns atferd (atferdsrelaterte skader). De tre kategoriene bygger på en klassifisering av risiko utarbeidet av forskere knyttet til EU Kids Online nettverket (Staksrud et al., 2009). Det som er hovedforskjellen mellom de ulike kategoriene, er barns

egen rolle i forhold til hvordan de eksponeres for skade og opplever den er ulik. Når barn opplever innholdsrelaterte skader er barn hovedsakelig mottakere av medieinnhold, i forbindelse med kontaktrelaterte skader er barn deltakere i kommunikasjon med andre, og når atferdsrelaterte skader skjer er barn aktører i kommunikasjon som fører til skade. Det er viktig å forstå omfanget av skadelige medieeffekter i forbindelse med disse ulike aspekter av barnets rolle.

Det overordnede bildet av funnene viser at forskning om skadelige medieeffekter på barn og unge dekker mange ulike aspekter av barns digitale liv. Disse inkluderer det å eksponeres for voldelig og seksuelt innhold, men også andre typer innhold som kan være skadelig som for eksempel innhold om selvskading, selvmord, om måter å bli veldig tynn på, om alkohol og narkotika, og innhold som er kommersielt. Barn kan også oppleve skade i forbindelse med det å komme i kontakt med andre på nettet, særlig i forbindelse med seksuell kommunikasjon, enten det er med kjente eller ukjente jevnaldrende eller voksne via 'sexting', misbruk eller digital voldtekt, eller i forbindelse med opplevelser av digital kjærestevold. I tillegg kan barn oppleve skadelige medieeffekter knyttet til deres involvering i eller eksponering for nettmobbing, digitale hatytringer og overdreven mediebruk. Derfor er dette et omfattende forskningsfelt.

Samtidig, viser vi i denne litteraturgjennomgangen at de fleste publikasjoner på dette området verken definerer, eller operasjonaliserer skadelighetsbegrepet på en eksplisitt måte. De aller fleste publikasjoner analyserer risiko og ikke skade. Det gjør at det er utfordrende å finne forskning som er basert på påvist skade og som kan brukes for å forstå hvordan barn og unge kan beskyttes mot slik skade. Samtidig er det implisitt i forskningen at noen typer skade som barn og unge opplever henger sammen med deres mediebruk, særlig i forbindelse med seksuelle skader knyttet til vold og misbruk av barn som skjer på nett (Fransson et al., 2019; Jonsson et al., 2019), eller andre helserelaterte skader knyttet til selvskading og selvmord (Daine et al., 2013; Lewis & Seko, 2016; Staksrud & Ólafsson, 2016; Stänicke et al., 2019), eller anoreksi og bulimi (Staksrud & Ólafsson, 2019). Vårt funn på dette området er i tråd med en tidligere litteraturgjennomgang utført av Slavtcheva-Petkova et al. i 2015.

Vi finner i tillegg at forskning på dette området på et overordnet nivå er både omstridt og motstridende, og dette særlig når det gjelder skader som kan oppstå i forbindelse med barns eksponering

ring for innhold i medier, og i forbindelse med barns handlinger ved digital kommunikasjon. De aller fleste publikasjoner finner for eksempel noen sammenhenger mellom barns mediebruk og enkelte skaderelaterte utfallsvariabler, men disse funnene er også kritisert i andre publikasjoner og metaanalyser for å være basert på svake effektstørrelser eller utilfredsstillende metodologiske tilnærminger.

De fleste av undersøkelsene i materialet vårt fokuserer på sammenhenger mellom faktorer på individnivå, som for eksempel hvordan barns eksponering for visse typer medieinnhold, eller barns personlighetstrekk, henger sammen med deres atferd. Allikevel, som Livingstone et al. (2017) har forklart, så er det nødvendig med studier som undersøker faktorer på både mellommenneskelige og samfunnsnivåer for å forstå mer om skadelige medieeffekter. For eksempel, hva slags betydning har barns forhold til venner eller jevnaldrende for hvordan de opplever nettmobbing? Eller hva slags betydning har barns forhold til deres foreldre eller lærere for hvordan de takler negative opplevelser ved bruk av medier? Andre faktorer på samfunnsnivå som også kan være viktig å undersøke er hvordan endringer i samfunnet, slik som tilgang til ulike velferdsordninger, eller koronakrisen, kan være med på å påvirke barns erfaringer med og opplevelser av skade.

De aller fleste publikasjoner som er omtalt i denne rapporten er basert på kvantitative analyser av korrelasjon eller tverrsnittsundersøkelser. Slike undersøkelser er svært nyttige for å undersøke prevalens av ulike variabler i befolkningen, samt å finne assosiasjoner mellom disse, men de klarer ikke å fange opp barns opplevelser av skade på en nyansert måte. Det er få studier som bruker metodetriangulering eller kvalitative metoder på dette området. Slike studier trengs for å kunne kartlegge og undersøke barns egne opplevelser av skade og hvordan disse er knyttet til deres bruk av medier.

I forbindelse med dette finner vi også at barn og unges egne perspektiver som oftest er fraværende i forskningen. Med unntak av EU Kids Online nettverket som kartlegger barns opplevelser av risiko og skade, er de fleste tverrsnittsundersøkelser opptatt av å måle assosiasjoner mellom mediebruk og ulike utfallsvariabler knyttet til oppførsel eller andre effekter. Skalaene som brukes er som oftest pålitelige og veletablerte måter å måle de ulike variablene på. Samtidig kan problemer med gyldighet oppstå i forbindelse med bruk av skalaer som ikke er tilpasset barns

egne erfaringer og opplevelser. Knyttet til dette finner vi også svært lite forskning som fokuserer på barn og unge som er under 8 år. Dette gjør at kunnskapsgrunnlaget om skadelige medieeffekter på barn og unge er mangelfull.

Videre finner vi at forskning om skadelige medieeffekter på norske eller nordiske barn er nesten fraværende i litteraturen, med unntak av forskning gjennomført av EU Kids Online nettverket i Norge og enkelte andre undersøkelser. Dette gjør at vi har et akutt behov for forskning på hvordan og hvorfor akkurat norske barn er eksponert for og opplever skadelige medieeffekter og hvordan dette kan påvirke dem på kort og lengre sikt.

Det at barn og unge kan oppleve stor skade knyttet til bruk av medier ved for eksempel seksuelt misbruk eller utnyttelse, eller skade på psykisk helse knyttet til selvskading eller selvmordsider, gjør at disse barna har et sterkt behov for beskyttelse. Men for å kunne utvikle den beskyttelsen trengs også bevis og kunnskap om hvordan barn opplever slike skader. Dette behovet må i tillegg sees i lys av at det er de aller færreste barn som opplever slike skader, og at de aller fleste barn har både positive opplevelser og mange muligheter for utvikling og underholdning ved å bruke medier. Samtidig, som Slavtcheva-Petkova et al. (2015) finner, er det også en del barn som har andre negative opplevelser knyttet for eksempel til deres erfaringer med nettmobbing eller seksuell kommunikasjon. Disse barna må også få hjelp til å forstå sine erfaringer og finne gode måter å håndtere dem på. Dette gjelder ikke bare for barn som er offer i slike prosesser, men også for de som for eksempel mobber andre på nettet, eller de som opplever at andre blir mobbet.

Temaer som må undersøkes nærmere er knyttet til seksuelle skader og helserelaterte skader slik som selvskading, selvmord og ulike former for spiseforstyrrelser. Andre temaer som er viktig både i seg selv, men også fordi opplevelsen av dem har sterke assosiasjoner til de sistnevnte temaer er nettmobbing, seksuell kommunikasjon samt hvordan barn opplever sitt forhold til venner, jevnaldrende, familier, lærere og andre relevante voksne. Det er viktig også at forskning på dette området bruker ulike metoder, inkludert tverrsnittsundersøkelser og eksperimentelle metoder, men også særlig kvalitative og longitudinelle undersøkelser for å kunne utvikle et solid kunnskapsgrunnlag og bevismateriale for ulike tiltak som kan beskytte barn mot skadelige medieeffekter. Det er også viktig at forskerne på dette feltet driver med metodologisk innovasjon for å finne bedre og mer presise måter å undersøke

hvordan barn og unges bruk av ulike medier kan føre til skadelige medieeffekter på dem.

1 Innledning

I dette kapittelet presenterer vi begrunnelsen for litteraturgjennomgangen og introduserer hovedproblemstillingene som ligger til grunn for den. Vi legger også frem en kort begrepsavklaring om skadelige medieeffekter på barn og unge. Deretter presenterer vi de viktigste avgrensningene i dette prosjektet. Til slutt gir vi en oversikt over hvordan rapporten kan leses og hvordan den er strukturert.

1.1 Bakgrunnen for studien

Medieskadelighetsutvalgets oppdrag er å:

Kartlegge og sammenstille eksisterende kunnskap om skadevirkningene av eksponering for ulike typer medieinnhold, ... gjøre rede for hvordan tilsvarende problemstillinger er håndtert i andre land ... kartlegge omfanget av barns egen produksjon, publisering og deling av seksualiserte bilder (eller annet skadelig eller alvorlig skadelig innhold) ... (Regjeringen.no, 2020).

1. april 2020 fikk Niamh Ní Bhroin og Siri Hausland Folstad i oppdrag fra Kulturdepartementet og Medieskadelighetsutvalget å gjennomføre en litteraturgjennomgang av nyere forskning på medieeffekter knyttet til barn og unges mediebruk. Utvalget var særlig interessert i å få identifisert 1) operasjonalisering og bruk av skadelighetsbegrepet slik det fremstår i ulike forskningstradisjoner og forskningsprosjekter, 2) overordnede funn knyttet til barn, mediebruk og skadelighet, 3) identifiserte forskningsgap. Utvalget har en bred tverrfaglig tilnærming og litteraturgjennomgangen bør gjenspeile dette (Regjeringen.no, 2020).

1.2 Problemstilling

På bakgrunn av dette oppdraget har vi utviklet følgende problemstillinger som besvares i denne litteraturgjennomgangen:

- Hvordan operasjonaliseres og brukes skadelighetsbegrepet i ulike forskningstradisjoner og forskningsprosjekter mellom 2007 og 2020?
- Hva er overordnede forskningsfunn knyttet til barn, mediebruk og skadelige effekter mellom 2007 og 2020?

- Hvilke forskningshull kan identifiseres fra forskning om barn, mediebruk og skadelige effekter utført mellom 2007 og 2020?

For å besvare disse problemstillingene har vi gjennomført litteratursøk i ulike forskningsdatabaser for å finne forskning om barn, unge og skadelige medieeffekter. Vi har benyttet oss av utvalgte søkestrenger i seks ulike forskningsdatabaser, nemlig Scopus, Web of science, ERIC, IBSS, Psyc-Info og EMBASE. Vi har samlet og registrert 3080 artikler på området fra en rekke ulike fagdisipliner, særlig psykologi og medier og kommunikasjon, men også utdanning, pediatri, sosiologi, psykiatri og medisin mm. Titlene og sammendragene fra alle artikler ble analysert for å sørge for at de handlet om barn, medier og skadelige medieeffekter. Duplikasjoner ble ekskludert. 1962 artikler ble utelukket i denne prosessen. Vi ekskluderte også artikler som ikke hadde høy nok metodologisk eller etisk kvalitet, som ikke var fagfellevurderte forskningsartikler eller som ikke handlet om empiriske studier. Vi ekskluderte i tillegg forskning som handlet om positive medieeffekter. Til slutt havnet vi med 280 inkluderte studier. I denne rapporten analyserer vi disse studiene opp mot problemstillingene som er begrunnet i beskrivelsen av oppdraget fra Medieskadelighetsutvalget.

1.3 Begrepsavklaring: Hva er skadelige medieeffekter knyttet til barn og unge?

Forskning på skadelige medieeffekter knyttet til barn og unge er et tverrfaglig felt. I løpet av omtrent 75 år har forskere hovedsakelig fra psykologi, sosiologi og senere medier og kommunikasjon undersøkt effekter knyttet til mediebruk. Spørsmålet om hvordan barn påvirkes av medier har derimot vært en arena for samfunnsdebatt og forskning siden begynnelsen av forrige århundret, og enda lengre enn det (Peters, 1999). Forskere har for eksempel uttrykt bekymring for hvordan teater (Addams, 1972) eller film (Solum, 2013) kan ha negative konsekvenser for barn og unge. Men siden dette tidspunktet har mye endret seg, både når det gjelder innovasjon i medieteknologi (særlig med tanke på utvikling av TV, dataspill, internett og mobiltelefoner), men også når det gjelder den etablerte forståelsen og synet på publikumet, og deretter barn, som har utviklet seg fra å være stort sett passive mottakere av medieinnhold til aktive deltakere i forståelsen og senere skapning av innholdet (Staksrud, 2016; Wartella & Reeves, 1985).

1.3.1 Hva er medieeffekter?

Medieeffekter defineres av Valkenburg & Peter (2013) som:

[T]he deliberative and non-deliberative short- and long-term within-person changes in cognitions, emotions, attitudes, and behavior that result from media use (Valkenburg & Peter, 2013, s.199)

Skadelige medieeffekter forstås dermed som skadelige endringer i forståelser, emosjoner, tilnærminger eller atferd som oppstår som et resultat av mediebruk. Dette gjenspeiles også i den norske bildeprogramloven hvor det fremgår at 'skadelig innhold' er «skildringer i bildeprogram som kan virke følelsesmessig opprivende eller kognitivt forstyrrende for mindreåriges velbefinnende» og at 'alvorlig skadelig innhold' er «skildringer i bildeprogram som kan virke sterkt følelsesmessig opprivende eller sterkt kognitivt forstyrrende for mindreåriges velbefinnende, særlig nærgående skildringer av kjønnslig aktivitet, grov vold og annen svært forstyrrende eller skremmende tematikk» (Bildeprogramloven, 2015). Fokuset i bildeprogramloven er selvfølgelig innhold i bildeprogram, men som vi vil vise i denne rapporten kan barn oppleve skadelige eller alvorlig skadelige effekter i forbindelse med mer enn det å eksponeres for ulike typer for innhold.

Det finnes tusenvis av studier om medieeffekter på både barn og voksne (Potter & Riddle, 2007; Valkenburg & Peter, 2013), samt flere metaanalyser som syntetiserer og analyserer andre vitenskapelige studier, deres resultater, og effektstørrelser, på et overordnet nivå. Til tross for dette er forskning på medieeffekter, og særlig skadelige medieeffekter på barn og unge, omstridt. Forskere fra ulike fagfelt, inkludert psykologi og medier og kommunikasjon, men også sosiologi, utdanning, pediatri, psykiatri og medisin m.m. har i omtrent 75 år undersøkt hva slags effekter medier har på barn, og hvordan disse effekter oppstår. Det finnes to skoler som er uenige i tolkningen av forskningsresultatene, de som hevder at medier har en effekt på barn og unge og de som hevder at man ikke kan finne noen slik effekt. Huston, 1992 konstaterte for eksempel at innen et barn i USA hadde forlatt barneskolen hadde det sett flere enn 8 000 mord og 100 000 andre voldelige handlinger på TV (f.eks. overfall eller voldtekt). Anderson og Bushman (2002) mener at dette er skadelig fordi aggresjon baserer seg på læring, aktivisering og bruk av kunnskap som lagres i hukommelsen som skje-

maer, og utvikles blant annet via eksponering for innhold i medier. Mens andre forskere finner at bruk av medier har lite eller ingen skadelige effekter på barn og unge, og at man heller bør undersøke andre faktorer i barnets liv for å finne årsaken til effekten (Ferguson, 2009).

Denne situasjonen gjør det vanskelig for de som trenger kunnskap om medieeffekter, for eksempel lovgivere, men også foreldre, foresatte, lærere og andre interessegrupper å få en oversikt over og vurdere resultater av forskning på feltet. For lesere som er ukjent med dette feltets tverrfaglige røtter og historiske utvikling, inkluderer vi derfor et kapittel i denne rapporten som oppsummerer og gir en oversikt over den viktigste teoretiske og metodologiske utviklingen (se kapittel 2). Dette er etterfulgt av en kort diskusjon om noen av de viktigste begrensningene med forskningen på dette feltet.

1.4 Avgrensninger

Forskningen som er analysert i denne rapporten handler om skadelige medieeffekter på barn og unge, dvs. mennesker som er mellom 0 og 17 år gamle. Vi har ikke sett på forskning som fokuserer på de som er 18 år og over. Et unntak er at vi har inkludert longitudinelle studier som inkluderte deltakere som var under 18 år i begynnelsen av studien, men som ble eldre underveis. Et annet unntak er at vi har inkludert studier som ser på ulike alderskohorter som inkluderer barn og unge voksne (for eksempel mellom 17 og 25 år). Disse studiene er inkludert hvis de presenterer separate forskningsfunn for de ulike kohortene.

I denne rapporten gir vi en oversikt over nyere forskning på skadelige medieeffekter på barn og unge. For å fange opp alt som kan være aktuelt av nyere forskning har vi inkludert forskning publisert i vitenskapelige tidsskrifter fra og med 2007. Dette fordi vi kan se, basert på søkeresultatene, at forskere begynte å publisere flere analyser om hvordan barn brukte nyere medier rundt dette tidspunktet. Det var også i 2007 at Manuel Castells noterte at kommunikasjon hadde endret seg fra å være massekommunikasjon til 'mass self communication', noe som pekte på fremveksten av deltakelse i sosiale medier, dataspill og på andre kommunikasjonsplattformer knyttet til internett som etter hvert ble til de primære arenaer for kommunikasjon for barn og unge (Castells, 2007). Hovedtyngden av kommunikasjonsprosesser i internasjonale mediesystemer hadde på det tidspunktet også endret seg fra å være primært basert på massekommunikasjon, til å inklu-

dere en betydelig og økende mengde kommunikasjon mellom individer som både skapte og delte innhold på internettrelaterte kommunikasjonsplattformer.

Vårt oppdrag er å undersøke hvordan skadelighetsbegrepet brukes i ulike forskningstradisjoner. Vi har dermed ikke sett på sammenhenger mellom skade og positive effekter. Piotrowski & Valkenburg (2015) argumenterer for at dette er nødvendig for å kunne forstå mer om hvordan ulike faktorer på individ-, mellommenneskelig- og samfunnsnivå er med på å prege effekter av mediebruk, enten de er positive eller negative.

Vi har heller ikke undersøkt mengden av innhold i ulike medier som potensielt kan ha skadelige effekter på barn og unge. Det kan være vanskelig å sette forskning om skadelige medieeffekter på barn og unge i et helhetsperspektiv uten å ha noen pekepinn på omfanget eller type skadelig medieinnhold som barn og unge eksponeres for. Vi vet fra forskning utført av EU Kids Online nettverket i Norge i 2018 at barn eksponeres for skadelig innhold på nett, men at relativt få barn blir opprørt av dette (Staksrud & Ólafsson, 2019). Debatten om skadelige medieeffekter kan gi et inntrykk av at barn har en høy sannsynlighet for å eksponeres for innhold som er skadelig for dem (cf. Huston, 1992; Anderson & Bushman, 2002). Samtidig finnes det ikke oppdatert forskning om omfanget av skadelig innhold som barn eksponeres for i deres bruk av ulike medier, særlig i Norge, men også på et internasjonalt nivå. Dette kan sette kunnskap om hvor sannsynlig det er at barn kan oppleve skadelige effekter knyttet til deres mediebruk i en bredere kontekst. Det er også vanskelig å vite omfanget av effekten og hvor lenge den varer, grunnet den metodiske usikkerheten som selvrapportering medfører. Barn, foreldre, lærere og andre involvert i barns liv eller som tar bestemmelser om retningslinjer for barn, kan tolke skade på forskjellige måter. For eksempel kan foreldre oppleve effekten av digitale medier som mer eller mindre skadelig enn det barnet selv opplever den som, og derfor rapportere større eller mindre skade av digitale medier enn det barnet selv ville rapportert. Her kreves oppdaterte forskningsfunn basert på innovative metoder som klarer å fange opp hvordan barn eksponeres for ulike typer innhold i en diffus og individfokusert medie verden, og hvordan dette innholdet og barns bruksmønstre i forbindelse med det utvikler og endrer seg over tid.

Til slutt har vi ikke sett på andre historiske utviklinger, som for eksempel utviklingen av retningslinjer eller lovverk som kan gi en mer helhet-

lig oversikt over dette feltet. Det å undersøke denne utviklingen kan også gi mer nyanserte svar på om disse også er med på å beskytte barn fra skadelige effekter knyttet til deres bruk av digitale medier.

1.5 Hvordan skal denne rapporten leses?

For å få en helhetlig oversikt over nyere forskning på skadelige medieeffekter anbefaler vi at rapporten leses i sin helhet. Samtidig har vi inndelt rapporten i ulike kapitler for å gjøre det lettere å lese enkelte kapitler hver for seg. Det første kapitlet introduserer litteraturgjennomgangen og gir en oversikt over dens begrunnelse, omfang og avgrensninger. Det andre gir en oversikt over den viktigste teoretiske og metodologiske utviklingen på dette feltet i løpet av de siste 75 år. Det tredje introduserer metoden vi har brukt for å gjennomføre litteraturgjennomgangen. De viktigste analytiske kapitlene (kapittel 4, 5, 6 og 7) analyserer forskning om ulike typer av skadelige medieeffekter som har noen fellestrekk. Det siste kapitlet, kapittel 8, oppsummerer resultatene av analysen samt peker på behov for videre forskning på dette feltet.

Elisabeth Staksrud, Sonia Livingstone, Kjartan Ólafsson og Leslie Haddon har forsket på hvordan europeiske barn bruker internett som en del av EU Kids Online nettverket. EU Kids Online er et internasjonalt nettverk bestående av forskere i 33 europeiske land. Nettverket forsker på risiko og muligheter tilknyttet barns bruk av internett. Som en del av dette arbeidet har Staksrud et al. (2009) definert tre risikokategorier som barn kan møte på nettet. Disse er risiko knyttet til innhold, hvor barn forstås som relativt passive mottakere av medieinnhold; risiko knyttet til kontakt, hvor barn deltar i kommunikasjon på internett med andre; og risiko knyttet til atferd, hvor barn er aktører i internettrelatert kommunikasjon. Modellen har noen begrensninger, som forfatterne peker på. Grenser mellom ulike typer av risiko kan være vanskelig å definere, for eksempel kan aggressiv atferd oppstå i sammenheng med seksuell atferd. Det kan også hende at utfordringer med personvern kan oppstå på tvers av kategoriene. Til slutt er det noen risikogrupper, for eksempel knyttet til seksuell risiko, som oppstår på tvers av kategoriene.

Vi mener at til tross for disse begrensninger og for at kategoriene er utviklet for å diskutere risiko, og det på internett, at de også egner seg til å kategorisere forskning på ulike typer av skadelige medieeffekter. Dette særlig fordi de etablerer ulike kommunikasjonsroller for barn, som motta-

ker, deltaker eller aktør. Disse rollene har ulik betydning for hvordan barn kan bli eksponert for risiko og dermed kan oppleve skade. Vi har dermed valgt å dele opp de analytiske kapitlene i denne rapporten i fire underkapitler som gjenspeiler disse kategoriene. De første to kapitlene, kapittel 4 og 5, legger frem forskning om innholdsrelaterte skadelige medieeffekter. Dette fordi forskning om skadelige medieeffekter knyttet til eksponering for voldelig innhold i medier er omfattende og krever en egen diskusjon. Dette har vi lagt frem i kapittel 4. Kapittel 5 fokuserer på andre skadelige medieeffekter knyttet til eksponering for innhold. Kapittel 6 legger frem forskning om kontaktrelaterte skadelige medieeffekter; og kapittel 7 legger frem forskning om atferdsrelaterte skadelige medieeffekter. Vi fokuserer også på alle typer medieinnhold i denne rapporten, inkludert hovedsakelig internett, TV og dataspill, men også musikk og andre varianter av digitale medier.

Dette kapittelet har introdusert litteraturgjennomgangen, dennes begrunnelse, omfang og avgrensninger, samt gitt en kort begrepsavklaring om skadelige medieeffekter på barn og unge. Det neste kapittelet, kapittel 2, gir en oversikt over den viktigste teoretiske og metodologiske utviklingen på dette feltet i løpet av de siste 75 år. Kapittel 3 gir en oversikt over metode. Dette blir etterfulgt av fire analytiske kapitler, samt et siste kapittel som oppsummerer hva vi har funnet ut og peker på behov for videre forskning på dette området.

2 Teoretisk utvikling på feltet

I dette kapittelet gir vi en kort oversikt over teoretisk og metodologisk utvikling i forskningen som undersøker skadelige medieeffekter på barn og unge. Vi begynner med å skissere hvordan ulike og tverrfaglige teoretiske perspektiver har utviklet seg over tid og hvordan disse bygger på tidligere forskning samt gjenspeiler innovasjoner i medier og kommunikasjonsteknologi. Vi oppsummerer deretter noen viktige utfordringer ved forskningen på dette feltet med spesielt fokus på mediepanikk; debatter om effektstørrelser; differensielle effekter; metodologisk innovasjon og sosiologiske utviklinger.

2.1 Oversikt over teoretisk utvikling

Tabell 2.1 gir en oversikt over sentrale teoretiske perspektiver som benyttes i forskning om skade-

lig medieeffekter på barn. Den er fordelt på seks ulike teoretiske grupperinger basert på inndelingen til Neuman & Guggenheim (2011) som undersøkte hvilke teorier som ble brukt i 20 723 forskningsartikler om medieeffekter mellom 1956 og 2005. Fordelingen i denne rapporten er tilpasset forskning om skadelige medieeffekter på barn og unge. For å inkludere en oversikt over nyere teoretiske perspektiver er tabellen supplert med en undersøkelse av nyere teorier gjennomført av Valkenburg, Peter og Walther i (2016), samt enkelte andre teoretiske perspektiver om barns bruk av nye medier. Det er verdt å notere seg at de fleste teoriene i tabellen er utviklet for medier som eksisterte før internett (hovedsakelig film, TV og dataspill). Det er bare den siste grupperingen som handler om internettrelaterte medier og dermed tar høyde for kommunikasjonsendringene som denne plattformen har ført med seg. Samtidig gir de tidligere teoriene et viktig grunnlag for hvordan den nye utviklingen i kommunikasjon forstås og hvordan nyere teorier utvikles.

Inndelingen til Neumann og Guggenheim er også nyttig fordi den viser hvordan teoriene på dette feltet har utviklet seg over tid, fra enkle modeller som undersøkte direkte effekter på individer; til fokus på motivasjon og psykologi på individnivå, til etter hvert å undersøke mellommenneskelige faktorer, deretter faktorer på samfunnsnivå som kan ha sammenheng med medieeffekter. Disse ulike nivåer av faktorer er også beskrevet i EU Kids Online nettverket sin analytiske modell (Livingstone et al., 2017). Denne modellen bygger på Bronfenbrenner (1979) sin økologiske modell og argumenterer også for viktigheten av å undersøke samspillet mellom ulike faktorer på individuelt, mellommenneskelig og samfunnsnivå. Vi begynner med en kort oppsummering av de ulike grupperingene i tabellen.

2.1.1 Lineære kommunikasjonsmodeller og direkte effekter

Den første grupperingen i tabellen handler om lineære kommunikasjonsmodeller eller direkte effekter. Teoriene i denne gruppen baserer seg på observasjoner av effekten av propaganda i første verdenskrig, samt tidlig film og radio kringkasting. Et godt eksempel på hvordan disse modellene ble brukt for å forstå medieeffekter er forskning om mottakelsen av radioprogrammet 'War of the Worlds' som ble spilt inn av Orson Welles i USA i 1938. Programmet var et radiodrama basert på en bok som handlet om et

angrep av romvesener fra Mars. Forskning gjennomført av Cantril et al. (1982) i 1940 undersøkte direkte medieeffekter knyttet til programmet. Forskerne hevdet at publikum fikk panikk etter å ha hørt sendingen fordi de trodde at landet var angrepet av romvesener. Men senere forskning har vist at panikken ikke var så stor som anmelderne av programmet skulle ha det til (McQuail, 2000). Allikevel var kunnskap om medier på dette tidspunktet knyttet opp til teorier om direkte effekter, det vil si at dette var basert på en forståelse av kommunikasjon som en direkte overføring av meldinger fra sender til publikum. Denne overføringen hadde direkte konsekvenser. Publikum ble ansett som passive mottakere av medierte meldinger.

Også under denne kategorien klassifiserer Neuman og Guggenheim (2011) Albert Bandura sine studier om sosial læring. Bandura utførte noen berømte eksperimenter med barn og en plastdukke som het 'Bobo the Clown' i barnehagen på Universitetet i Stanford, USA. Bandura demonstrerte med eksperimentet at barn lærte av å se på voksnes atferd. En gruppe forskere misbrukte dukken både verbalt og fysisk foran barna. Senere imiterte barna atferden til de voksne ved å attackere dukken på samme måte. Bandura utviklet 'Social Learning Theory' og senere 'Social Cognitive Theory' på bakgrunn av dette arbeidet (Bandura, Ross & Ross, 1961; Bandura & Walters, 1965). Disse teoriene foreslår at det å lære skjer i sosiale sammenhenger og at dette har en gjensidig effekt på individet, miljøet og atferden. Disse teoriene har hatt stor innflytelse på forskning om medieeffekter fordi de er med på å forklare hvordan det en opplever eller er eksponert for kan påvirke atferd.

2.1.2 *Det aktive publikumet*

Den andre grupperingen i tabellen baserer seg på teorier om det aktive publikumet. Denne grupperingen anerkjente at individer hadde både psykologiske trekk og motivasjoner som påvirket hvordan de brukte og tolket medieinnhold. En av de viktigste teoriene i denne gruppen var teorien om bruk og tilfredsstillelse, eller 'Uses and Gratifications' (Blumler & Gurevitch, 1974; Herzog, 1944). Denne teorien tar utgangspunkt i at individer bruker medier for å tilfredsstille behov inkludert læring, avslapping, sosial interaksjon/vennskap, underholdning eller virkelighetsflukt. Fordi publikum er ansett som aktive, er det også forstått at mediene har 'begrensede effekter' på dem (Klapper, 1960).

2.1.3 *Mellommenneskelige aspekter ved kommunikasjon*

Den tredje gruppen inkluderer teorier som bygger på de to første grupperingene, men peker samtidig på mellommenneskelige aspekter ved kommunikasjon og hvordan disse faktorer kan ha sammenheng med medieeffekter. Disse inkluderer teorier som Katz & Lazarsfeld (1955/2006) sin to-trinns modell, eller 'two-step flow', som foreslår at individer snakker med andre, inkludert opinionsledere, for å fortolke medierte meldinger. Denne grupperingen inkluderer også teorier om hvordan informasjon sprer seg i samfunnet slik som 'diffusjonsteori' (Rogers, 1962/2003) og teorier om sosiale nettverk eller sosial kapital (Granovetter, 1977; Putnam, 1995). To andre teorier i denne grupperingen foreslår at individer kommuniserer ut ifra deres tolkning av hvordan andre påvirkes av kommunikasjon – slik som stillhetens spiral (Noelle-Neumann, 1974) eller teorien om tredjepersonseffekt (Davison, 1983). Den sistnevnte teorien foreslår at individer som mener at medier ikke har noen særlig effekt på seg selv, likevel kan mene at medier har negative eller skadelige konsekvenser for andre. Denne effekten kan gi særlig utslag når det gjelder sensur. Davison viser til et eksempel der et utvalg i Maryland, USA skulle sensurere voldelig medieinnhold. Davison opplevde at de som var mest for å sensurere innholdet trodde at publikum kunne bli sterkt påvirket av innholdet, men trodde ikke det samme om seg selv (Chung & Moon, 2016).

2.1.4 *Langsiktige medieeffekter på samfunns- og individ nivå*

Den fjerde grupperingen handler om langsiktige medieeffekter på samfunns- og individnivå. Disse teoriene undersøker flere faktorer på samfunnsnivå som kan påvirke medieeffekten. Disse inkluderer for eksempel teorier om differensielle medieeffekter, som foreslår at individer påvirkes av forskjellige medieinnhold på forskjellige måter (cf. Piotrowski & Valkenburg, 2015). De inkluderer også kultivasjonsteori som foreslår at individer som eksponeres ofte for medieinnhold er mer utsatt for medierte meldinger og for å tro at de er sanne (Gerbner et al., 1978). Dette kan også føre til desensibilisering. En beslektet teoretisk modell er 'General Aggression Model' (Anderson & Bushman, 2002). Denne modellen er et verktøy for å undersøke læring om og desensibilisering for vold i medier. Den foreslår at individer utvikler fortolknings skjemaer som brukes for å forstå omverde-

nen. Disse skjemaene er også med på å strukturere den enkeltes atferd og kan påvirke hva en gjør på en ubevisst måte. Hvis barn ser for eksempel at voksne eller andre viktige rollemodeller bruker vold for å løse et problem, kan de registrere dette og etterligne oppførselen senere i livet. Teorien er også særlig relevant når det gjelder å undersøke etterligning av rollemodeller i medier. Denne gruppen inkluderer også 'spiralteorien' (Slater, 2007; Slater, Henry, Swaim & Anderson, 2003). Spiralteorien foreslår at ungdoms bruk av voldelige medier øker deres aggressive atferd. Dette i sin tur øker deres bruk av voldelig medier, og spiralen fortsetter og forsterkes. En siste teori som hører til denne grupperingen er 'Displacement Theory' (Putnam, 1995). Denne teorien foreslår at tid brukt på ulike medier (for eksempel på TV) forflytter eller erstatter tid som brukes på andre aktiviteter, som for eksempel samfunnsdeltakelse, eller det å bruke tid med venner.

2.1.5 *Teorier om fortolkende effekter*

Den femte grupperingen inneholder teorier om fortolkende effekter. Disse teoriene brukes også til å undersøke hvordan medieeffekter interagerer med faktorer på mellommenneskelig og samfunnsnivå. I tillegg til å undersøke holdningsendringer og læring som kan oppstå i forbindelse med eksponering for medieinnhold foreslår disse teoriene at fortolkning av medieinnholdet også kan påvirke hvor fremtredende eller tilgjengelig budskapet i kommunikasjonen er. Teoriene foreslår også at kognitive prosesser er med på å organisere hvordan kommunikasjon gir mening for individer. Én slik teori som er aktuell for forskning om skadelige medieeffekter på barn, er 'priming' (Iyengar & Kinder, 1987). Denne teorien hevder at voldelige stimuli vekker aggressive tanker i publikumet, og at disse kan 'prime' eller forberede andre tanker, følelser og handlinger når de lagres i hukommelsen.

2.1.6 *Teorier om digital kommunikasjon*

Den siste grupperingen er teorier som benyttes for å forstå medieeffekter knyttet til internettbasert eller digital kommunikasjon. Disse teoriene peker på hvordan muligheter for mellom-

menneskelig og gruppebasert kommunikasjon i internettbaserte og andre digitale medier fører til forskjeller i hvordan sosiale og emosjonelle aspekter oppleves, samt muligheter for anonym kommunikasjon (Postmes et al., 2002; Walther, 1992, 1996). Teoriene foreslår i tillegg at internettbasert kommunikasjon påvirker individets opplevelse av trygghet samt muligheter for å dele personopplysninger, noe som ble kalt 'hyper-personal communication' (Valkenburg & Peter, 2009, 2011; Walther, 1996). Basert på dette arbeidet utviklet Suler (2004) en typologi for ulike aspekter ved digital kommunikasjon som fremmer både positive og negative aspekter ved kommunikasjon. Valkenburg et al. (2016) mener at endringer fra mer tekstbaserte til mer visuelle kommunikasjonsformer i nye medier også krever nye teoretiske perspektiver for å forstå hvordan kommunikasjonsformen kan henge sammen med ulike medieeffekter.

En annen teori i denne siste grupperingen er teorien om 'Mass Self-Communication' (Castells, 2007). Denne teorien foreslår at ettersom 'alle' kan være med på å skape og dele kommunikasjon og at dette foregår både mellom enkeltindivider og i større grupper, så kan dette føre til en ny måte å være sosial på. Denne teorien peker dermed på gjensidige effekter av kommunikasjon på internett, det vil si at brukerne ikke er en passiv masse som mottar medieinnhold, men at de også er med på å skape og dele innhold og dermed å påvirke effekten av kommunikasjonen som oppstår, både for seg selv og andre. Andre teorier om bruk av nye teknologier tar utgangspunkt i at selv om disse introduserer nye måter å være sosial på, kan de som bruker dem oppleve mindre nærhet i slike medierte sosiale forhold (Turkle, 2011).

Det at brukere kan påvirke seg selv og andre er også viktig med tanke på ulike negative aspekter ved digital kommunikasjon som kan føre til skadelige medieeffekter, for eksempel det som kan oppstå ved nettmobbing, hatytringer, og ulike typer av seksuell kommunikasjon. Det er aspekter ved disse kommunikasjonsformene som henger sammen med ulike kulturelle normer som også er med på å skape skadelige effekter. Mer forskning og teoretisk utvikling kreves for å forstå disse kommunikasjonsformene og deres mulige skadelige effekter.

Tabell 2.1 Oversikt over teoretiske utviklinger

Kategori	Tidspunkt/Beskrivelse	Viktige eksempler
<i>Teorier om direkte eller sterke medieeffekter</i>	1944–1965 Eksposering for medieinnhold kan føre til enkle endringer i holdning og atferd. Kommunikasjon er en direkte overføring av innhold fra sender til mottaker.	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Den lineære modellen til Shannon og Weaver</i> (Shannon & Weaver, 1949). Dette var en teknisk modell som beskrev overføring av meldinger fra sendere til mottakere. Den ble brukt for å forklare kommunikasjonseffekter i både realfaglige og samfunnsvitenskapelige studier. – <i>Den lineære modellen til Lasswell</i> (1948) Denne modellen fremhevet viktigheten av å undersøke: 'Hvem sier hva til hvem med hvilken effekt?' – <i>Teorien om sosial læring</i> (Bandura & Walters, 1965; Bandura, Ross & Ross, 1961). Denne teorien foreslår at barn lærer om sine omgivelser av å observere atferd til voksne og andre rollemodeller.
<i>Teorier om det aktive publikumet</i>	1944–1986 Publikumets motivasjoner og psykologi, på det individuelle nivået, påvirker hvordan de bruker medier	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Teori om bruk og tilfredsstillelse</i> eller 'Uses and Gratifications' (Herzog, 1944; Katz, Blumler og Gurevitch, 1974). Denne teorien foreslår at individer bruker medier for å tilfredsstille behov inkludert læring, avslapping, sosial interaksjon/vennskap, underholdning og virkelighetsflukt. – <i>Teori om det parasosiale</i> (Horton & Wohl, 1956). Denne teorien foreslår at publikumet utvikler parasosiale forhold til medie-persona'er, som kjendiser og karakterer i ulike programmer. – <i>Kognitiv dissonans/sosial identitet</i> (Festinger, 1957; Tajfel, 1982) – <i>Minimale effekter</i> (Klapper, 1960) – <i>Selektiv eksponering</i> (Sears & Freedman, 1967) – <i>Disposisjonsteori</i> (Zillmann & Cantor, 1976) – <i>Medieavhengighet</i> (Ball-Rokeach & DeFleur, 1976). Denne teorien foreslår at jo mer en bruker mediene for å tilfredsstille behov, jo viktigere mediene blir, og dermed jo større effekter de har.
<i>Teorier om sosial kontekst</i>	1955–1983 Teorier om mellommenneskelige aspekter ved kommunikasjon Fokus på sosial kontekst og på hvordan enkeltindivider oppfatter meldinger og deres påvirkning på andre	<ul style="list-style-type: none"> – <i>To-trinns modellen</i> (Katz & Lazarsfeld, 1955/2006) Hvordan meningsdanning er avhengig av sosiale 'hint' og mellommenneskelige samtaler – <i>Diffusjonsteori</i> (Rogers, 1962/2003) Hvordan nye ideer sprer seg i samfunnet – <i>Sosiale nettverk/sosial kapital</i> (Granovetter, 1973; Putnam, 1995) Hvordan nye ideer sprer seg i sosiale nettverk – <i>Stillhetens spiral</i> (Noelle-Neumann, 1974) Foreslår at kommunikasjon er påvirket av oppfatninger om andres meninger. – <i>Tredjepersonseffekten</i> (Davison, 1983) Foreslår at individer kan tro at andre blir sterkere påvirket av kommunikasjonseffekter enn seg selv.

Tabell 2.1 Oversikt over teoretiske utviklinger

Kategori	Tidspunkt/Beskrivelse	Viktige eksempler
<i>Teorier om medier og samfunnet</i>	1933–1978 Langsiktige effekter på samfunnsnivå og på individnivå	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Differensielle medieeffekter</i> (Clarke & Fredin, 1978) Individer påvirkes av medieeffekter på forskjellige måter – <i>Kultivasjonsteori</i> (Gerbner, Gross, Jackson-Beeck, Jeffries-Fox og Signorelli, 1978) Individu-er som eksponeres ofte for medieinnhold er mer utsatte for medierte meldinger og for å tro at de er sanne – <i>General Aggression Model</i> (Anderson & Bushman, 2002) Individu-er kan lære om vold og desensibiliseres for dette via medier. Modellen foreslår at individer utvikler fortolknings-skjemaer som strukturerer hvordan de forstår omverdenen. Disse skjemaer er med på å strukturere atferd og kan påvirke handlinger på en ubevisst måte. – <i>Spiralteorien</i> (Slater, 2007; Slater, Henry, Swaim & Anderson, 2003) Foreslår at ungdoms bruk av voldelige medier øker deres aggressive atferd. Dette i sin tur øker deres bruk av voldelig medier, og spiralen fortsetter. – <i>Displacement Theory</i> (Putnam, 1995) Denne teorien foreslår at tid brukt på ulike medier (for eksempel TV eller sosiale medier) forflytter eller erstatter tid som brukes på andre aktiviteter, som for eksempel samfunnsdeltakelse, eller det å bruke tid med venner.
<i>Teorier om fortolkende effekter</i>	1972–1987 Teorier om fremtredelse, tilgjengelighet og holdningsstrukturer i kommunikasjon I tillegg til å undersøke holdningsendringer og læring som oppstår fra eksponering for medieinnhold undersøker forskere som benytter seg av disse teoriene hvordan tolkning kan påvirke kommunikasjonens fremtredelse og tilgjengelighet, samt kognitive organiseringsprosesser	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Priming</i> (Iyengar & Kinder 1987) Voldelig stimuli vekker aggressive tanker i publikumet, disse kan 'prime' eller forberede andre tanker, følelser og handlinger når de lagres i hukommelsen.

Tabell 2.1 Oversikt over teoretiske utviklinger

Kategori	Tidspunkt/Beskrivelse	Viktige eksempler
<i>Teorier om nye medier</i>	1992– Kommunikasjon er mer enn noe som skjer mellom sender og mottaker Kommunikasjon i nye medier gir flere muligheter for innhold og deltakelse Kommunikasjon i nye medier introduserer nye måter å være sosial på Undersøker utvikling av plattformer og mobilkommunikasjonsteknologi	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Computer mediated communication</i> (Walther 1992, 1996; Postmes et al, 2002) – hvordan muligheter for mellommenneskelig og gruppebasert kommunikasjon i internettbaserte medier fører til forskjeller i sosiale og emosjonelle aspekter, samt muligheter for anonym kommunikasjon. – <i>The Online Disinhibition Effect</i> (Suler 2004) – hvordan ulike aspekter ved digital kommunikasjon er med på å fremme både positive og negative aspekter av kommunikasjon. – <i>'Mass Self-Communication'</i> (Castells, 2007) – Det at 'alle' kan være med på å skape og dele kommunikasjon og dette mellom både enkeltindivider og større grupper fører til en ny måte å være sosial på. Denne teorien peker dermed på gjensidige effekter av kommunikasjon på internett. – <i>'Alone Together'</i> (Turkle, 2011) – Selv om nye teknologier introduserer nye måter å være sosial på, oppleves mindre nærhet i medierte sosiale forhold.

2.2 utfordringer ved forskning på skadelige medieeffekter på barn og unge

I denne underdelen av kapittelet introduserer vi noen viktige utfordringer og begrensninger knyttet til forskning om skadelige medieeffekter på barn og unge. Disse er (a) mediepanikk; (b) effektstørrelser; (c) differensielle effekter; (d) metodologisk innovasjon; og (e) sosioteknologiske utviklinger.

2.2.1 Mediepanikk

Forskning om skadelige medieeffekter på barn og unge kan være drevet av noe som Drotner (1999) har beskrevet som 'Mediepanikk'. Mediepanikk bygger på begrepet 'moralsk panikk', men da med spesifikt fokus på medier. Mediepanikk består av en debatt som vanligvis oppstår ved introduksjonen av nye medier. Debatten er polarisert, den ene siden er opptatt av å fremme skadelige effekter ved nye medier, mens den andre er opptatt av å fremme muligheter. Den negative siden er vanligvis mer fremtredende i offentligheten. Det er også vanlig at de som deltar i debatten har interesser i hvordan debatten utarter, enten de er forskere, lærere, administratorer eller representerer andre interessegrupper. Livingstone (2018) legger også til at:

The field of children and media is regularly assailed by popular hyperbole about generational transformation, largely led by the self-promoting interests of the market research industry (think of Gen X, Y and Z etc.) along with technological gurus such as Marc Prensky ("Digital natives," 2001), Don Tapscott ("Growing up Digital," 1998), John Palfrey ("Born Digital," 2010) and others. Diagnosing what's wrong with young people is not only a favourite activity of digital pundits but also a distinctly profitable one (Livingstone, 2018, s.119).

Diskurser om mediepanikk bør derfor leses med et kritisk blikk, både for å identifisere de ulike interessene som står bak, men også for å undersøke hva slags kunnskapsgrunnlag debattene baserer seg på. Et element som går igjen er at forskningsfunn som peker på sammenhenger mellom ulike variabler kan være feiltolket og misforstått, for eksempel ved at sammenhenger kan være presentert som bekreftelser på kausalitet. Dette kan være misvisende særlig med tanke på skadelige medieeffekter på barn og unge. For eksempel det at barn i en viss alder bruker x antall timer på medier, og at de også oppfører seg på en måte som er voldelig kan tolkes som at deres bruk av medier påvirker deres oppførsel, men uten videre analyse viser dette bare en assosiasjon og ikke kausalitet.

I en anmeldelse av Jean Twenge's bok, 'iGen: Why Today's Super-Connected Kids are Growing Up Less Rebellious, More Tolerant, Less Happy -- and Completely Unprepared for Adulthood -- and What That Means for the Rest of Us' (Twenge, 2018), fremhever Livingstone (2018) enda et viktig aspekt som går igjen i mediepanikk. Dette at forskere fokuserer på sammenhenger mellom variabler på individnivå, for eksempel tid brukt på ulike medier og barns psykiske helse uten å se på andre faktorer på mellommenneskelig- eller samfunnsnivå, for eksempel hvordan barna har det med venner eller familien, eller hvordan sammenhengene er påvirket av politiske eller økonomiske faktorer. Om dette sier Livingstone (2018):

Twenge, a psychologist, points to mass adoption of the smartphone by 2011. Her account pays little heed to the many ways in which the US has changed from 1976 to 2015, leaving one to wonder about a host of alternative explanations for the observed trends – for instance, concerning pressures on the education system, growing social inequality, racial and ethnic tensions, labour market instability, growing precarity, student debt, drugs policy, political disaffection, the undermining of health and welfare provision and more (Livingstone, 2018, s. 119).

De andre faktorene kan være like viktige å undersøke for å forstå hvordan et barn har det og hvordan dette henger sammen med deres bruk av ulike medier. Dette har også konsekvenser for hvordan barns rettigheter til å få tilgang til og delta i samfunnet ved bruk av medier skal balanseres opp mot deres rettigheter til beskyttelse fra ulike typer for skade som kan oppstå i sammenheng med dette (cf Staksrud, 2016). Uten grundige analyser som ser på disse faktorene i en større sammenheng, er dette spørsmålet vanskelig å finne gode svar på. Dette fører i tillegg til spørsmålet om hvor mange barn som opplever skadelige effekter i forbindelse med bruk av medier.

2.2.2 Effektstørrelser

Forskning fra EU Kids Online nettverket finner at de fleste barn ikke opplever at de blir opprørt av å eksponeres for medieinnhold (Smahel et al., 2020, Staksrud & Ólafsson, 2019, Staksrud, 2016). I Norge i 2018 oppga 25 % av alle barn at de ble opprørt av noe de opplevde på internett i løpet av det siste året. Dette antallet er relativt stabilt sammenlignet med 2010 (Staksrud & Ólafsson, 2019, s. 8).

Samtidig er det viktig å undersøke hvem som er påvirket av negative opplevelser de har på internett; hvordan og hvorfor de ble opprørt; og hvordan de kan håndtere disse utfordringene. I forskningen om skadelige medieeffekter på barn og unge finnes polariserte diskusjoner om effektstørrelser. Debatten om forskningsresultater er vanligvis opptatt av å peke på at effekter som finnes enten er, eller ikke er, store nok til å bekrefte sammenhenger mellom variabler. Valkenburg og Peter (2013) hevder at selv om de fleste metaanalyser på dette området finner effekter som enten er liten eller mellomstor, at dette er vanlig sammenlignet med andre samfunnsvitenskapelige disipliner, og andre fag, for eksempel medisin. De hevder også at det å finne liten effekt ikke er det samme som å finne at enkeltindivider ikke påvirkes i stor grad av det de eksponeres for i mediene. Neuman og Guggenheim (2011) finner også at det å argumentere for lite eller signifikante effektstørrelser gjør det vanskeligere å komme til diskusjonen om faktiske effektstørrelser og deres praktiske og teoretiske betydning. De mener at en effekt som er liten også kan vokse over tid og at dette kan være viktig å ta høyde for. Samtidig, mener Orben (2020) at det er vanskelig å slå fast hva lite effektstørrelser betyr i forskning på dette området siden mediebruk er sammenvevd på komplekse måter med andre dimensjoner av barn og unges liv.

Et annet viktig poeng om effektstørrelser er at retningen mellom effektene er ofte uklare (Orben 2020). Det vil si for eksempel at det er uklart om tid brukt på medier påvirker barns psykiske helse, eller om påvirkningen går i motsatt retning. Orben har gjort en metaanalyse av forskning som undersøker sammenhengen mellom barns bruk av sosiale medier og deres psykiske helse og velferd (well-being). Hun finner også at det er svært lite forskning på dette området som identifiserer eller velger bort andre faktorer på individ, mellommenneskelig og samfunnsnivå som kan være med på å skape skadelige medieeffekter.

2.2.3 Differensielle effekter

Piotrowski og Valkenburg (2015) har også foreslått at medier kan ha ulike effekter på ulike barn, og at de kan ha ulike effekter på samme barn, noe de beskriver som 'differensielle medieeffekter'. Orben (2020) gir et eksempel:

Social media might have a negative effect on emotional outcomes (e.g., mood or depression), but a positive effect on social outcomes

(e.g., social connectedness). Yet even when examining the same outcome, positive and negative results can coexist because effects of social media can vary across users and time frames: it is therefore likely 'that some users experience positive outcomes while others (and possibly the same users at different points in time) experience deleterious outcomes' (Orben, 2020, s. 409).

Slike effekter kan oppstå på grunn av barn og unges ulike individuelle utviklingstrekk, samt på grunn av faktorer på mellommenneskelig og samfunnsnivå. For eksempel kan individuelle personligheter eller interesser, utviklingsstadier og andre faktorer (som familie- og hjemmemiljø) være med på å påvirke hvordan barn velger ulike typer medieinnhold. Dette kan så påvirke effekten av mediebruk på barn. Piotrowski og Valkenburg (2015) mener at dette bør anerkjennes i høyere grad i forskning om skadelige medieeffekter på barn og unge. Orben (2020) viser også at de færreste studier på barn og unges bruk av sosiale medier identifiserer hvordan ulik bruk av disse mediene kan være med på å påvirke ulike effekter. Hun mener at det er viktig å identifisere slike faktorer for å kunne gi et bedre informasjonsgrunnlag for andre forskere, samt lovgivere, foreldre og andre aktuelle interessegrupper.

2.2.4 Mangel på metodologisk innovasjon

De fleste studier som undersøker skadelige medieeffekter på barn og unge, bruker tverrsnitts undersøkelser som er basert på selvrapporing om mediebruk og andre aktuelle variabler. Noen bruker også longitudinelle metoder, som også er basert på selvrapporing, men som undersøker utvikling av effekter over tid. Fordi de ser på utvikling over tid, kan longitudinelle undersøkelser også kaste bedre lys over hvilken retning ulike årsakssammenhenger har. Nærmere 90% av undersøkelser om medieeffekter på barn og unge utført mellom 1995 og 2009 benyttet seg av selvrapporing (Potter, 2012). Andre studier bruker eksperimentelle metoder, stort sett for å undersøke hvordan ulike grupper barn og unge reagerer på ulike typer medieinnhold. Det finnes også noen studier som bruker metodetriangulering, samt veldig få kvalitative undersøkelser, som undersøker barns forståelse av ulike aspekter ved mediebruk i dybden. Dette fører til viktige utfordringer med både måleinstrumenter og analytiske tilnærminger (Potter, 2016).

Potter (2016) peker på tre utfordringer som er relatert til hvordan ulike variabler måles og tre utfordringer med hvordan relasjoner mellom disse ulike variabler analyseres. Når det gjelder målrelaterte utfordringer foreslår Potter at det å bruke overordnede variabler (som for eksempel alder eller kjønn) som erstatninger for mer presise variabler, er problematisk. Potter gir et eksempel når det gjelder alder. Selv om barn kan være på samme alder, kan de utvikle seg på ulike måter. Det å anta at alle barn på samme alder kan bli påvirket på samme måte av ulike medieeffekter er dermed problematisk. Det er også problematisk at forskning på dette feltet er så avhengig av selvrapporing. Dette medfører utfordringer knyttet til hvordan barn og andre svarer om sin mediebruk eller om ulike variabler – husker de riktig? Kan de komme til å oppgi visse svar fordi de tror at de er 'riktige'? Potter mener at selvrapporing passer bedre når forskere vil undersøke barns forståelser, meninger eller verdier, men ikke for å måle for eksempel tiden de bruker på ulike medier eller sjangre. Sist, men ikke minst finner Potter at forskere tar for gitt at de ulike skalaene som de bruker for å måle variabler er gyldige, det vil si at de er egnet til å finne gode svar på problemstillinger, men de færreste studiene på dette feltet reflekterer over gyldigheten av disse skalaene når de publiserer resultatene av undersøkelsene sine.

Når det gjelder analyse, mener Potter (2016) at tre vanlige feil er at forskere bruker skalaer istedenfor å undersøke sammenhenger mellom enkle variabler, at de gjør antagelser om forhold mellom ulike variabler og antagelser om forskjeller mellom ulike grupper. Dette inkluderer for eksempel å gjøre antagelser om at forholdet mellom to variabler er lineært, når det kan hende at en variabel egentlig avhenger av en annen. Potter mener at disse utfordringene sannsynligvis fører til at det er mye målefeil som oppstår i forskning om skadelige medieeffekter på barn og unge, og at disse målefeilene er med på å svekke resultatene av forskningen.

En siste ting som mangler i forskning på dette feltet er at metodene som er brukt ofte gir lite rom for barnas egne perspektiver om deres bruk av mediene. I noen av studiene som bruker selvrapporing, og særlig de med de minste barna, brukes ofte rapportering fra foreldre eller lærere for å måle barns mediebruk eller atferd. Videre, er de færreste av skalaene utviklet for å gjenspeile barns perspektiver. Dette peker på et stort behov for kvalitativ forskning og metodetriangulering på dette feltet som kan støtte metodologisk innova-

sjon, særlig med tanke på å inkludere barns stemmer i undersøkelser, og hvordan ulike variabler og skalaer brukes for å måle barns opplevelser, erfaringer og oppførsel.

2.2.5 Sosioteknologiske utviklinger

Det siste aspektet som er viktig å peke på når det gjelder forskning på dette feltet, er sosioteknologiske utviklinger, nemlig hvordan innovasjoner i medier og kommunikasjonsteknologi er med på å endre hvordan barn og unge bruker ulike typer medier, teknologi og innhold. Det viktigste av alt har vært overgangen fra enveiskommunikasjon (det vil si innhold sendt fra en sender til flere mottakere) til mellommenneskelig kommunikasjon, som skjer hovedsakelig mellom individer på ulike kommunikasjonsplattformer. Utviklingen krever teoretisk og metodologisk innovasjon for å kunne forstå konsekvensene av hva dette medfører for barn og unge.

En mulighet som ligger i denne utviklingen er at det åpner for metodologisk innovasjon, for eksempel for å måle hvordan barn og unge eksponeres for ulike typer medieinnhold på ulike tidspunkter. Det vil si at forskerne ikke trenger å være like avhengig av selvrapporing som de har vært frem til nå. Orben (2020) for eksempel hevder at det å kunne spore hvordan barn har det på ulike tidspunkter og hvordan dette henger sammen med ulike typer mediebruk, slik som sosiale medier, kan føre til mer nyanserte analyser om hvordan ulike aktiviteter på ulike tidspunkter kan påvirke barns psykiske helse. Orben (2020) mener også at det dermed er viktig å sette i gang flere longitudinelle analyser med ulike tidsrammer (både korte og langsiktige) som undersøker hvordan barn har det i forhold til deres bruk av nye medier. Samtidig krever slik metodologisk innovasjon både teoretiske og etiske refleksjoner rundt hvordan barn og unge, og deres bruk av medier, kan påvirkes av slike metoder.

2.3 Oppsummering

I dette kapitlet har vi gitt en oversikt over den viktigste teoretisk og metodologisk utviklingen i forskning om skadelige medieeffekter på barn og unge. Vi har oppsummert hvordan teorier på dette feltet har utviklet seg over tid samt utvidet forståelsen av hvordan mediebruk kan være med på å skape effekter hos publikumet. Vi har også introdusert noen viktige begrensninger i forskning om skadelige medieeffekter på barn og unge. Det neste kapitlet gir en oversikt over

metoden vi har brukt for å gjennomføre denne analysen. Dette er etterfulgt av fire kapitler som legger frem våre analytiske resultater, samt et siste kapittel som oppsummerer hva vi har kommet frem til og behovet for videre forskning.

3 Metode

I dette kapitlet gir vi en oversikt over metoden vi har brukt for å finne nyere forskning om skadelige medieeffekter på barn og unge.

3.1 Søk i databaser

Med utgangspunkt i prosjektets problemstillinger utviklet vi i samråd med Medieskadelighetsutvalgets referansegruppe en protokoll for å finne nyere forskning på dette området. Søket ble utført i de følgende databasene:

- Web of Science: Dette er en plattform som gir tilgang til mange andre databaser med høy innvirkning innenfor humaniora, samfunnsvitenskap, naturvitenskap og tverrfaglig forskning.
- Scopus: Dette er en siteringsdatabase for vitenskapelig litteratur som dekker 24 600 forskningsartikler og 194 000 bøker innenfor naturvitenskap, medisin og samfunnsvitenskap.
- PsycINFO: Dette er en akademisk database som dekker psykologisk og samfunnsvitenskapelig litteratur fra over 1500 tidsskrifter. Den inkluderer også forskning fra andre aktuelle felt som medisin, psykiatri, utdanning, kriminologi med mer.
- EMBASE: Dette er en akademisk database som dekker biomedisinsk forskning fra og med 1947.
- International Bibliography of the Social Sciences 'IBSS': Dette er en samfunnsvitenskapelig database som dekker over tre millioner artikler, bøker og bok kapitler utgitt fra og med 1951.
- ERIC: Denne forskningsdatabasen inkluderer forskning om utdanning og andre aktuelle temaer. Den inkluderer over 1,5 millioner artikler, rapporter, bøker, avhandlinger og annet utdanningsrelatert materiale.

3.2 Søkestrenger

Hver database gir ulike muligheter for søk, og vi måtte dermed utvikle søkestrenger som var tilpasset hver enkel database. Vi utviklet en rekke søkestrenger for å dekke følgende tema:

1. Barn og Unge;
2. Medier;
3. Skade; og
4. Metode.

For å finne mest mulig relevante søk kombinerte vi synonymer for medier med synonymer for skade. Synonymer for skade og medier ble funnet i Oxford English Dictionary og Oxford University Dictionary.

Vi brukte de følgende synonymene for medier: *digital* OR mobile* OR internet OR online OR "social media" OR cyber* OR app OR program* OR game* OR gaming OR film OR media OR video OR television OR marketing OR advertisement OR virtual OR radio OR "comic book*" OR content OR clip OR image OR lyric* OR song* OR music OR language OR site OR web* OR article* OR phone OR book OR tablet OR magazine*

Disse ble kombinert med de følgende synonymene for skade: *Harm* OR Abus* OR Damag* OR Hurt* OR Impair* OR Inconvenient* OR Mar OR Outrage OR Prejudic* OR Ruin* OR Sabotag* OR Shock* OR Tarnish* OR trauma* OR Undermin* OR wreck* OR Disservic* OR Loss* OR Misus* OR Mischie* OR Vandal* OR Violen* OR wrong OR pain* OR suffer* OR distress* OR anguish* OR torment* OR grief* OR destruct* OR deface* OR defile* OR mischie* OR bad* OR immoral* OR ill* OR wicked* OR vice* OR iniquit* OR sin* OR nefarious**

Hver skade-medie-kombinasjon ble kombinert med metodetermer, termer for barn/ungdom, og ordet 'media'. Her har vi inkludert et eksempel på hvordan vi kombinerte de forskjellige søkestrengene. Eksempelet inkluderer skade-ordet 'abus*', og dette søket var gjort i Web of Science:

TS = ("digital abus*" OR "mobile* abus*" OR "internet abus*" OR "online abus*" OR "social media abus*" OR "cyber* abus*" OR "app abus*" OR "program* abus*" OR "game* abus*" OR "gaming abus*" OR "media abus*" OR "film abus*" OR "video abus*" OR "television abus*" OR "marketing abus*" OR "advertisement abus*" OR "virtual abus*" OR "radio abus*" OR "comic book* abus*" OR "content abus*" OR "clip abus*" OR "image abus*" OR "lyric* abus*" OR "song* abus*" OR "music abus*" OR "language abus*" OR "site abus*" OR "web* abus*" OR "article* abus*" OR "phone abus*" OR "book abus*" OR "tablet abus*" OR "magazine abus*")*

AND

TS = (survey OR questionnaire OR meta-analysis* OR quantitative OR empirical OR performance OR test* OR study OR studies OR finding**

OR result OR exam OR "measur*" OR scale OR instrument OR cohort OR sample OR validate OR "effect study" OR "effect studies")*

AND

TS = (child OR youth OR teen* OR adolescen* OR minors OR kid* OR girl* OR boy* OR pupil* OR "school student")*

AND

TS = (media)

Vi fant 3080 mulige relevante funn via denne prosessen. Vi inkluderte deretter studier med de følgende kjennetegnene for nærmere analyse:

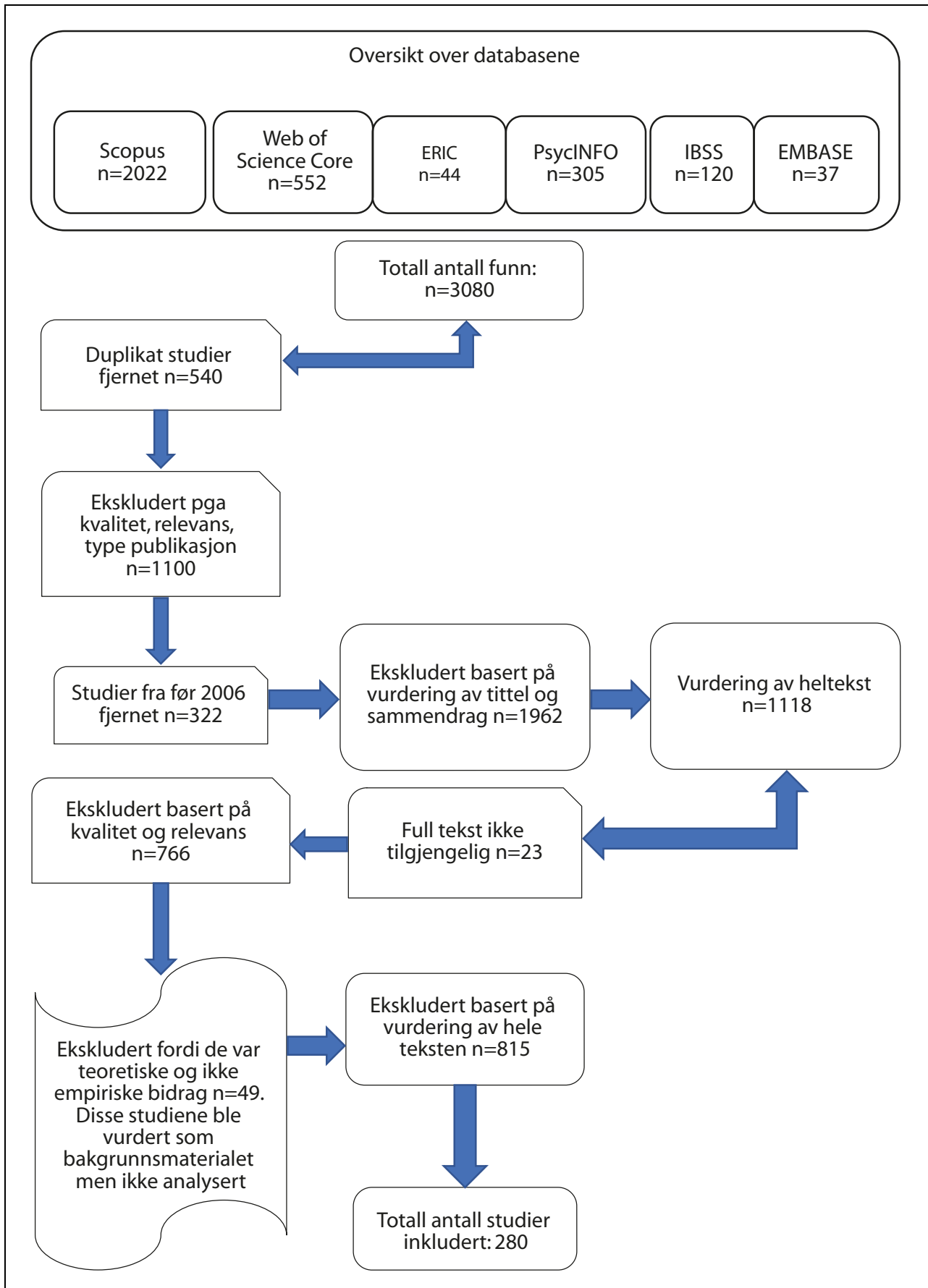
- Brukte metodetriangulering eller var tverrsnitts-, longitudinelle-, kvalitative- eller eksperimentelle undersøkelser om barn og/eller ungdom, og skadelige medieeffekter;
- Var enten en empirisk undersøkelse, en meta-analyse, eller en empirisk kunnskapsoppsummering;
- Inkluderte barn/ungdom i alder 0–18 år;
- Brukte en robust og passende metode som passet til forskningsspørsmålene;
- Var publisert i en fagfelleurdert forskningsartikkel; og
- Hadde minimum 500 deltakere, en 'power analysis', eller en god forklaring på hvorfor de hadde færre deltakere (f.eks. at det var en kvalitativ studie).

For å få mest mulig relevante søk, valgte vi å ekskludere studier på følgende grunnlag:

- Undersøkelsen handlet ikke om skadelige medieeffekter;
- Den yngste deltakeren var 18 år og den eldste 21 år eller eldre;
- Undersøkelsen inkluderte empiri om både barn og voksne, men tydeliggjorde ikke forskjellen mellom disse gruppene i resultatdelen;
- Undersøkelsen fokuserte på positive heller enn skadelige medieeffekter;
- Undersøkelsen var av lav metodologisk eller etisk kvalitet.

I denne prosessen ble 2751 bidrag ekskludert. Forskningspublikasjoner som fokuserte på relevante teoretiske bidrag (n=49) var ekskludert fra analysen, men vurdert som bakgrunnsstoffet for litteraturgjennomgangen. Se flytskjema for fullstendig oversikt.

Vi satt igjen med 280 studier som vi har analysert i denne litteraturgjennomgangen. I dette kapittelet har vi beskrevet metoden vi har brukt for å gjennomføre litteratursøket. I neste kapitlet legger vi frem forskning om innholdsrelaterte skader.

Figur 2.1 Flytskjema

4 Innholdsrelaterte skader, del I

4.1 Introduksjon

I dette kapittelet legger vi frem forskning om skadelige medieeffekter på barn og unge som oppstår i forbindelse med deres eksponering for voldelig *innhold* i medier. Vi bygger på Staksrud et al (2009) sin kategorisering av ulike typer for risiko som barn eksponeres for på internett. I denne kategorien er barn forstått stort sett som 'mottakere' av medieinnhold. For vår analyse utvider vi innholdskategorien til å inkludere flere medier, for eksempel TV, film, dataspill og andre digitale medier. Vi fokuserer i tillegg på forskning om skadelige medieeffekter som er publisert mellom 2007 og 2020.

Forskningen om skadelige innholdsrelaterte medieeffekter fordeler seg på åtte hovedtemaer. I dette kapittelet ser vi på det første av disse temaene, nemlig voldelig innhold. De andre syv temaer er (a) seksuelt innhold; (b) innhold om selvmord og selvskading; (c) innhold om måter å bli veldig tynn på; (d) innhold om alkohol og narkotika; (e) kommersielt innhold; (f) innhold som ellers kan være skadelig for barns psykiske helse; og (g) innhold som ellers kan være skadelig for barns fysiske helse. Disse diskuterer vi i kapittel 5. Vi diskuterer voldelig innhold i et eget kapittel fordi dette er et tema som har vekket stor samfunns- og forskningsinteresse, og dette gjenspeiles også i materialet vårt. Over en tredjedel av alle våre empiriske undersøkelser fokuserer på skadelige medieeffekter knyttet til barn og unges eksponering for voldelig innhold i medier.

Vi introduserer først temaet og gir en oversikt over hvordan forskningen i materialet vårt fordeles seg over tid, land, fag, metode og aldersgrupperinger. Vi drøfter deretter hvordan skadelighetsbegrepet operasjonaliseres i ulike publikasjoner og hvordan dette undersøkes ved bruk av ulike metoder. Vi legger også frem overordnede forskningsfunn. Deretter oppsummerer vi forskning om skadelige medieeffekter knyttet til eksponering for voldelig innhold og analyserer dette med fokus på problemstillingene våre. Vi peker også på kunnskapshull som vi har identifisert på dette området.

Forskning på skadelige medieeffekter knyttet til voldelig innhold undersøker hvordan barns eksponering for slikt innhold kan påvirke deres atferd, særlig med tanke på aggressiv og voldelig atferd. Det har vært mye bekymring knyttet til dette temaet i løpet av de siste 75 årene både i forskningsfeltet og i samfunnet for øvrig (Fergu-

son & Savage, 2012; Strasburger & Wilson, 2014). I USA i 1954 opprettet senator Estes Kefauver et utvalg om ungdomskriminalitet som organiserte høringer for å undersøke om voldelig innhold på TV bidro til en økning i voldelig atferd i USA. Utvalget fant at forskning på området var mangelfull (Strasburger & Wilson, 2014). Omtrent 75 år senere er forskere fortsatt uenige om hvordan eksponering for voldelig innhold i medier påvirker barn og unge. Mange studier finner noen assosiasjoner mellom eksponering og oppførsel, men kritiseres også for å bruke utilfredsstillende metoder eller å vise lave effektstørrelser (Ferguson, 2009).

4.2 Oversikt over søkeresultatene

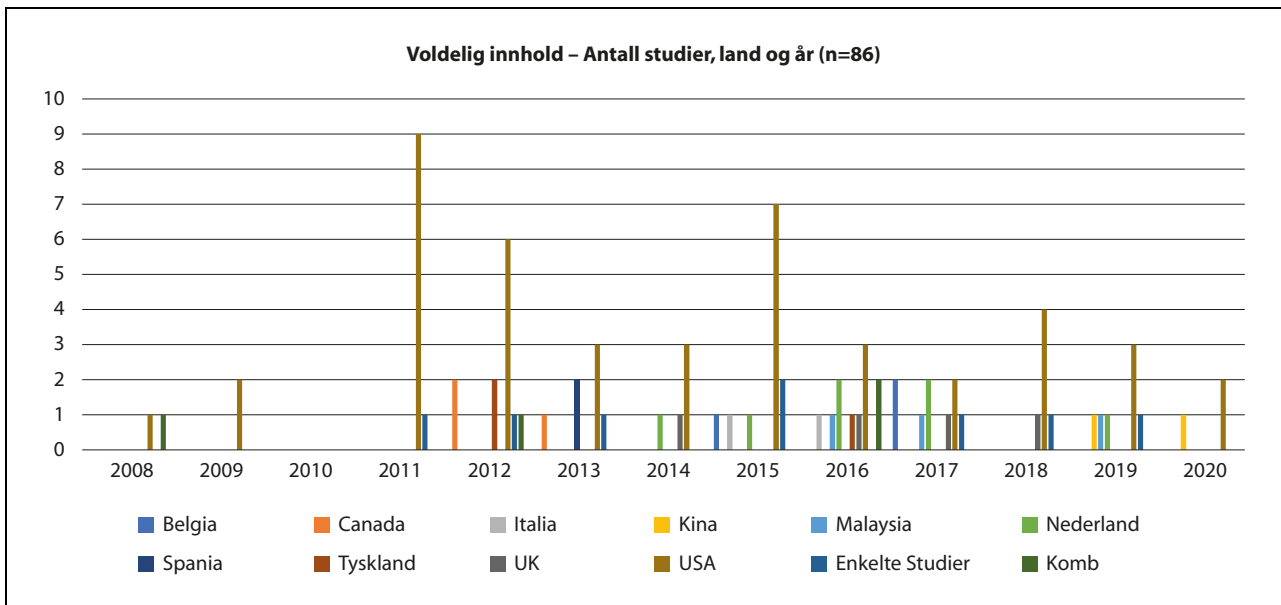
Vårt materiale inkluderer 86 empiriske undersøkelser samt 32 kunnskapsoppsummeringer som undersøker dette temaet. Sammenlignet med andre temaer i materialet vårt er denne den aller største kategorien, noe som peker på at bekymringen om hvordan voldelig innhold i medier påvirker barn og unge er like aktuelt i nyere forskning som det var for 75 år siden.

Skade i dette materialet er hovedsakelig operasjonalisert som en økning i aggressiv eller voldelig atferd hos barn, og dette på tvers av fagdisipliner. Ingen av studiene i materialet vårt undersøker om voldelig innhold kan virke skremmende for barn eller om dette kan føre til desensibilisering mot voldelig innhold. Samtidig viser forskning fra EU Kids Online nettverket at det å eksponeres for voldelig innhold er en av de viktigste kategoriene som europeiske barn opplever som plagsomt på nett (Livingstone, Kirwil, Ponte & Staksrud, 2014).

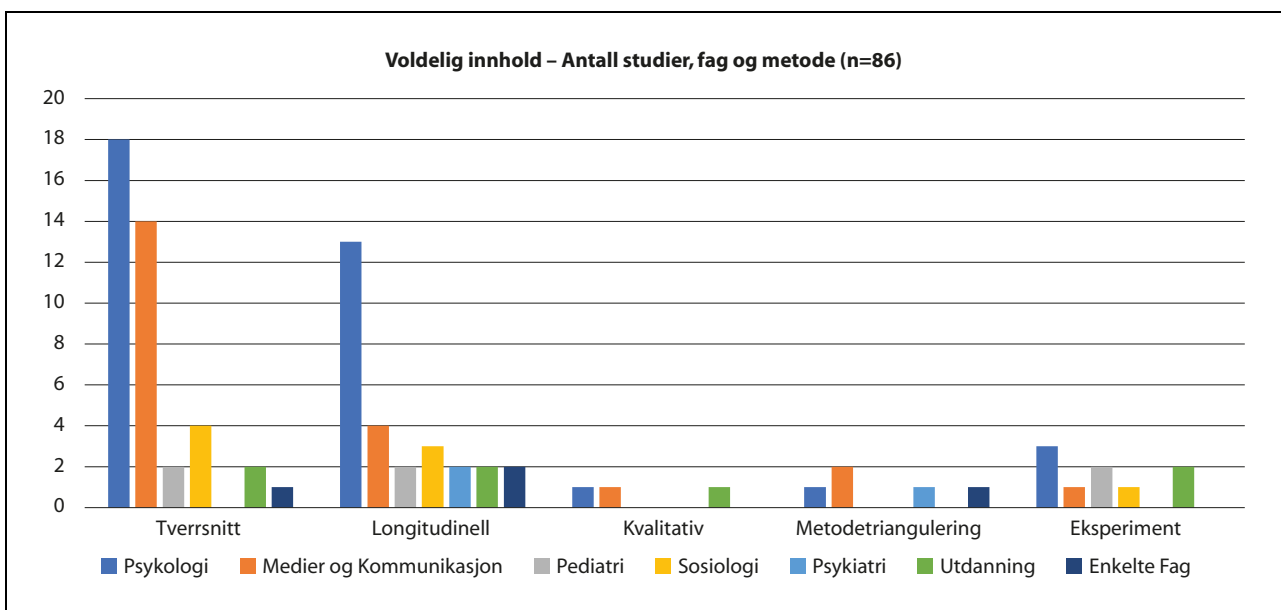
Det er få studier som definerer 'skade' på en eksplisitt måte eller drøfter hvordan begrepet er operasjonalisert.

De empiriske studiene er gjennomført mellom 2008 og 2020. Den største andelen i enkelte land er gjennomført i USA (45), etterfulgt av Nederland (7), UK (4), Canada (3), Tyskland (3), Belgia (3), Malaysia (3), Italia (2), Spania (2), Kina (2), Korea (2) samt en studie hver i henholdsvis Kroatia, Jordan, Polen, Thailand, Finland, og Tyrkia. Fire av studiene undersøker effekter i ulike kombinasjoner av land. Disse er USA, Canada og Puerto Rico, Israel og Palestina, Italia og Spania, og Nederland og USA.

Det er psykologi som er det mest fremtredende fagområdet (36 studier), etterfulgt av medier og kommunikasjon (22) deretter andre fagfelt inkludert sosiologi (8), pediatri (6), utdan-

Figur 2.2 'Voldelig innhold' Antall studier: land og år

Figur 2.3 'Voldelig innhold' Antall studier: fag og metode

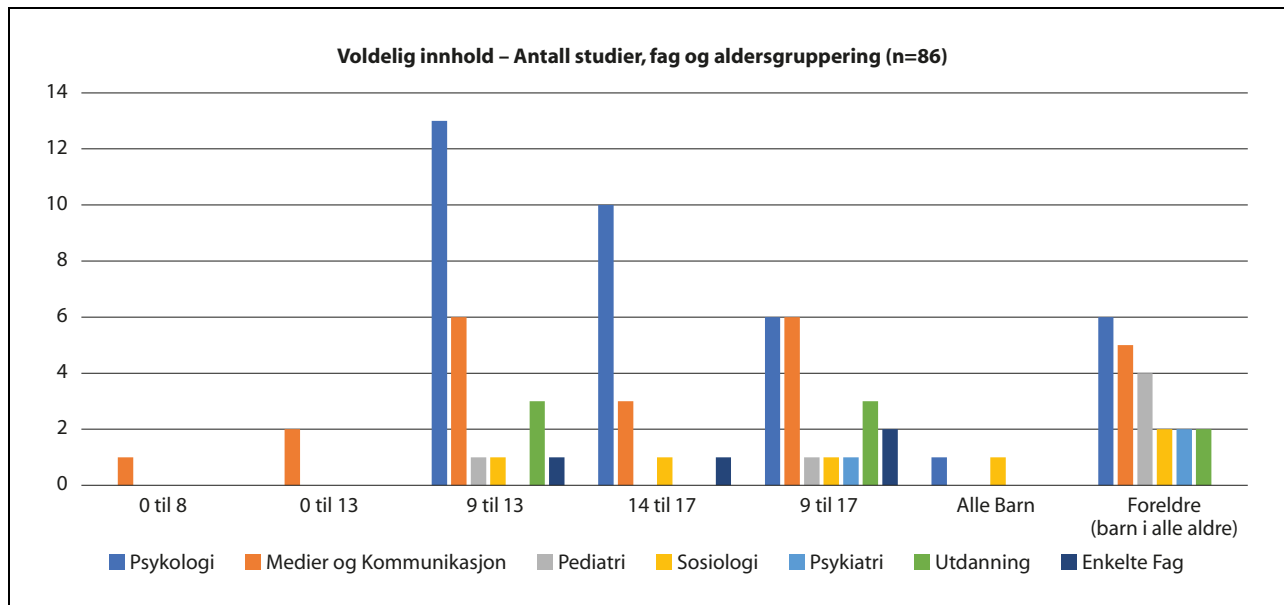
ning (7), psykiatri (3), samt enkelte studier fra henholdsvis medisin, nevrologi, kriminologi, og markedsføring. De aller fleste studier er tverrsnitts- (41) og longitudinelle undersøkelser (28), etterfulgt av eksperimenter (9) samt 5 studier som benytter seg av metodetriangulering og tre kvalitative undersøkelser.

De fleste studier undersøker hvordan barn i 9 til 13 års alderen påvirkes av eksponering for medieinnhold (25); deretter barn i 9 til 17 års alderen (20), og barn i 14 til 17 års alderen (15). Noen studier undersøker hvordan barn i ulike alders-

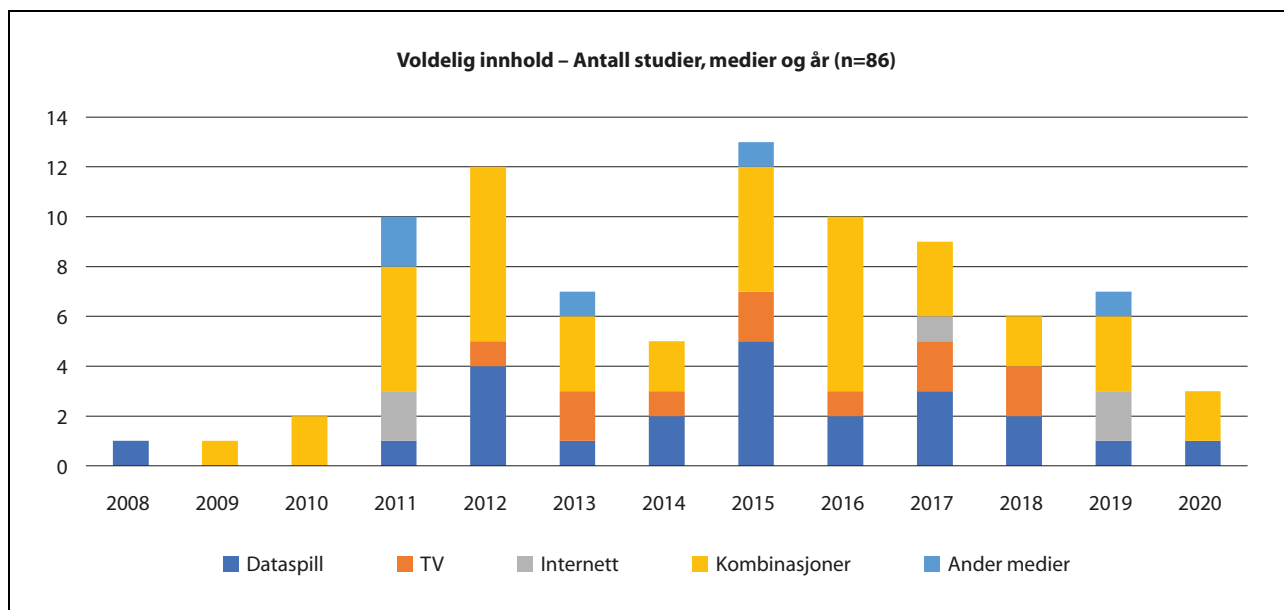
grupperinger påvirkes av voldelig innhold ved å be foreldre til barna om å rapportere om dette (21). De færreste studier undersøker hvordan de yngste barna påvirkes av voldelig innhold (3).

Noen studier fokuserer på skadelig medieinnhold i enkelte medier, der dataspill (23) og TV (11) er de mest fremtredende etterfulgt av internett (5). Andre fokuserer på effekter på tvers av medier, for eksempel TV, dataspill og musikk i kombinasjon.

Siden disse studiene har litt ulike tilnærminger til hvordan de undersøker barns eksponering

Figur 2.4 'Voldelig innhold' Antall studier: fag og aldersgruppering

Figur 2.5 'Voldelig innhold' Antall studier: medier og år

for medieinnhold og hvordan dette henger sammen med ulike typer skade, legger vi frem forskning om hver av disse temaene hver for seg, og oppsummerer til slutt.

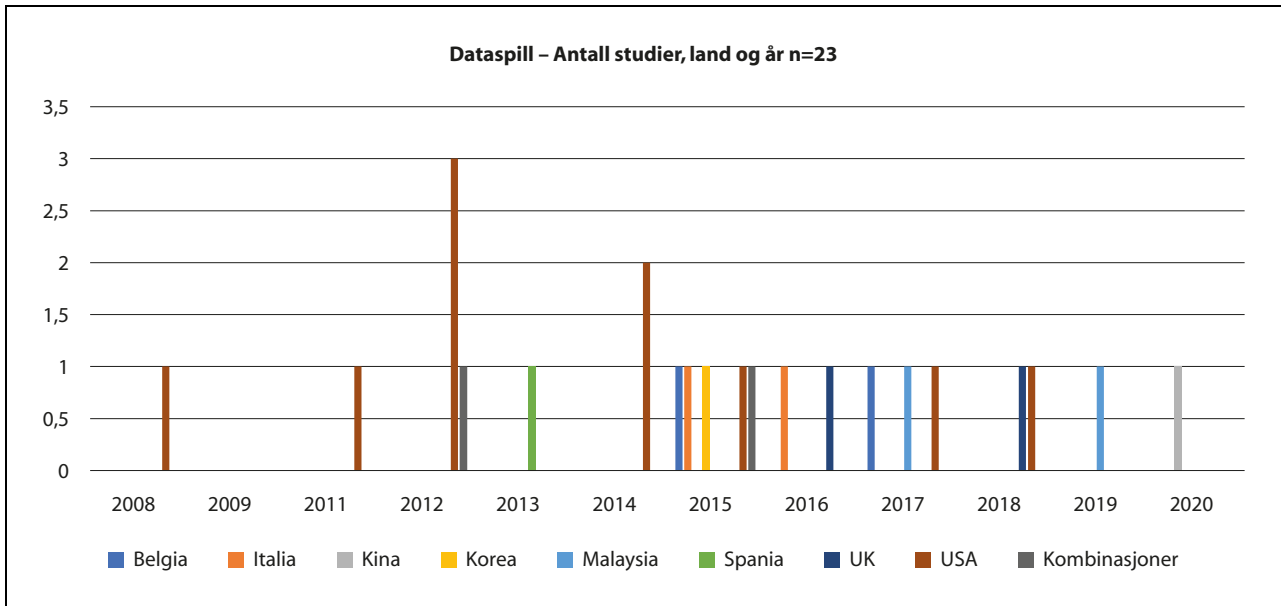
4.3 Dataspill

4.3.1 Introduksjon og oversikt over søkeresultatene

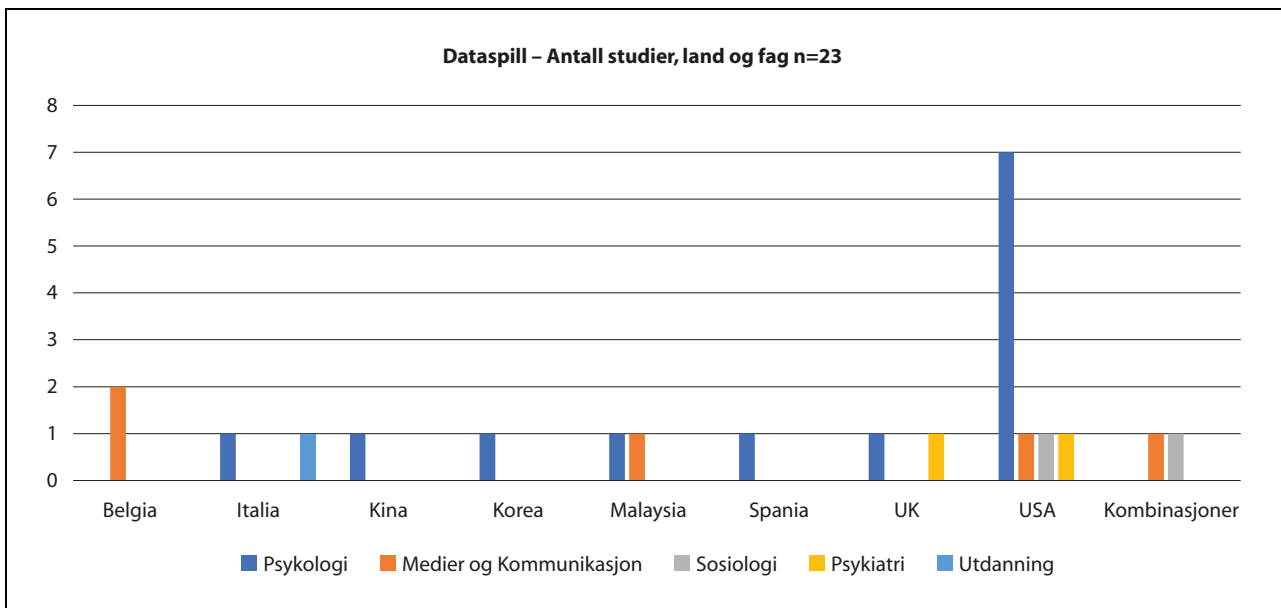
23 av de empiriske studiene i materialet vårt, samt 9 kunnskapsoppsummeringer undersøker effek-

ter knyttet til barns eksponering for vold i data-spill. Dataspill brukes som en samlebetegnelse på samme måte som 'Video Games' på engelsk. Her inkluderer vi forskning om ulike typer dataspill, de som spilles på TV, på internett (inkludert både av enkeltspillere og nettverksspill) og på ulike typer datamaskiner (for eksempel Nintendo, Wii, PC mm).

10 av disse studiene er utført i USA. 2 studier er utført i henholdsvis UK, Belgia, Italia og Malaysia. Enkelte studier er utført i Korea, Kina og Spania. To studier er utført i kombinasjoner av land

Figur 2.6 'Dataspill' Antall studier: land og år

Figur 2.7 'Dataspill' Antall studier: land og fag

inkludert Spania og Italia; samt Nederland og USA.

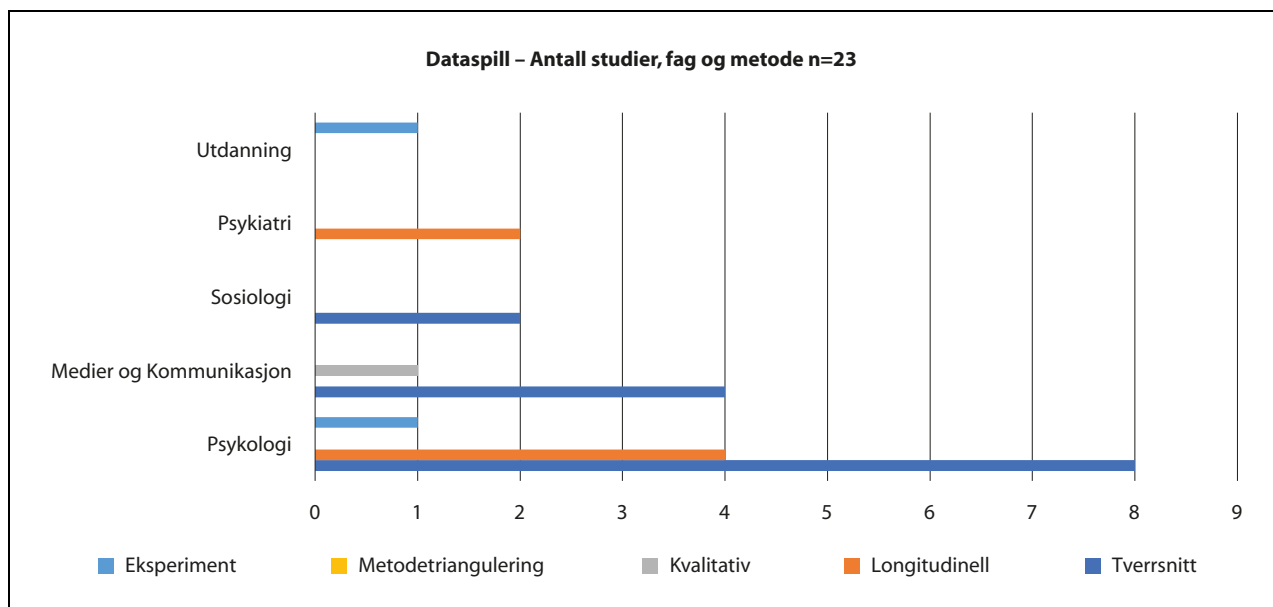
Studiene er for det meste psykologiske (13), etterfulgt av studier fra medier og kommunikasjon (5), samt psykiatri (2), sosiologi (2) og utdanning (1).

Studiene er for det meste tverrsnittundersøkelser (14), men inkluderer også longitudinelle (6) og eksperimentelle undersøkelser, og en kvalitativ undersøkelse.

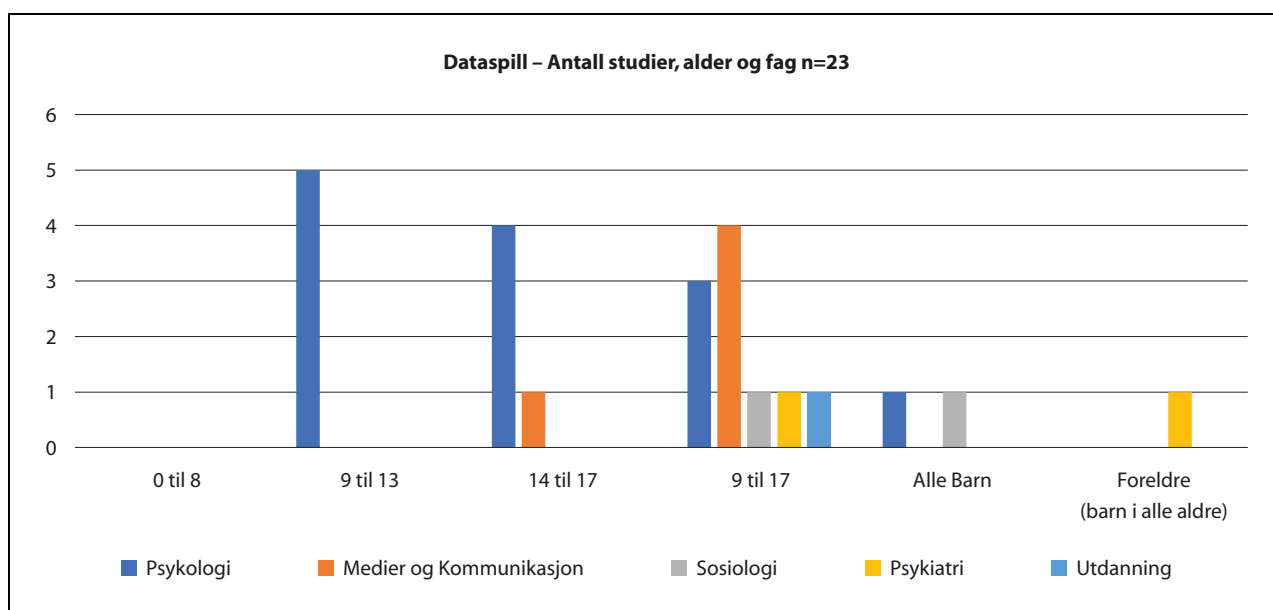
Studiene fokuserer på de mellomste og eldste barna (se figur). Det er bare to studier som inklu-

derer de yngste barna, men disse inkluderer også barn i alle aldre (Gentile & Gentile, 2008; Gunter & Daly, 2012).

I de fleste studiene undersøkes barns eksponering for voldelig innhold i en mer eller mindre passiv rolle. Dette til tross for at barn engasjerer seg i dataspill og er dermed delvis involvert i å skape innholdet som de eksponeres for (se f.eks. Fischer et al., 2011), samt at barn kan spille dataspill sammen med andre barn, noe som også er med på å påvirke innholdet (Gentile, 2011). Fire av studiene undersøker hvordan barns ekspone-

Figur 2.8 'Dataspill' Antall studier: fag og metode

Figur 2.9 'Dataspill' Antall studier: alder og fag

ring for voldelig innhold i dataspill kan ha en sammenheng med nettmobbing (Ferguson, 2011; Ferguson et al., 2014; Ferguson & Wang, 2019; Teng et al., 2020).

4.3.2 Operasjonalisering og bruk av skadelighetsbegrepet

Tolv av studiene undersøker sammenhenger mellom det å spille dataspill med voldelig innhold og aggressiv oppførsel hos barn og unge (se f.eks. Espinosa & Clemente, 2013; Gentile &

Gentile, 2008; Nije Bijvank et al., 2012). Fem av studiene undersøker derimot sammenhenger mellom eksponering for vold i dataspill og voldelig oppførsel (Ferguson, 2011; Gunter & Daly, 2012; Ybarra & boyd, 2015). Én undersøker sammenhenger mellom bruk av dataspill og problematisk atferd eller depresjon (Etchells et al., 2016). Fire studier undersøker sammenhenger mellom eksponering for voldelig innhold i dataspill og kriminell oppførsel (Exelmans et al., 2015; Ferguson et al., 2014; Smith et al., 2018). Den siste studien undersøker hvordan barns

bruk av dataspill påvirkes av foreldremediering (Jiow et al., 2017).

Utfallsvariablene er dermed hovedsakelig knyttet til skade som barn opplever på individnivå, enten dette er å utvikle aggressiv, voldelig eller kriminell atferd. Et viktig innspill til debatten kommer fra Ferguson (2009). Ferguson kritiserer forskning på dette området for å prøve å finne assosiasjoner mellom voldelig innhold i medier og aggressiv atferd hos barn og unge. Han mener at voldelig og aggressiv atferd er to ulike ting og at det dermed er problematisk å prøve å finne assosiasjoner mellom dem. Han sier:

In correlational research, there is usually an attempt to measure the relationship between media violence exposure and some measure of aggressive behavior, thoughts or emotions (although seldom violent criminal activity). Experimental research usually involves examining the impact that a brief exposure to media violence ... (has) on subsequent aggressive behavior. ... Naturally, owing to ethical constraints, violent criminal behavior is not a dependent variable in such studies. Thus, it is implied that examining the relationship between media violence exposure and aggressive behavior (broadly defined) can imply a societal link between media violence and violent crime (Ferguson, 2009 s. 104).

Selv om denne artikkelen var publisert i 2009, bruker de fleste tverrsnittsundersøkelser, og longitudinelle og eksperimentelle studier i vårt materiale de samme kombinasjoner av variabler for å undersøke hvordan eksponering for voldelig innhold i medier påvirker barn og unge.

Kunnskapsoppsummeringene syntetiserer resultatene av flere enkeltundersøkelser for å prøve å komme frem til en oversikt over sammenhengen mellom voldelig innhold i dataspill og aggressiv eller voldelig oppførsel hos barn (se f.eks. Greitemeyer & Mügge, 2014). Disse ser også på ulike metodologiske tilnæringer både i enkeltstudier og etter hvert i metaanalyser for å undersøke hvordan sammenhengen mellom disse ulike variabler er undersøkt (Elson & Ferguson, 2014; Ferguson, 2015).

4.3.3 *Bruk av skalaer for å måle variabler*

Effekten av voldelig innhold i dataspill måles med bruk av ulike skalaer. Med utgangspunkt i teorien om 'differensielle effekter' (Piotrowski & Valkenburg, 2015) vet vi at barn og unge opplever medie-

innhold på ulike måter og at dette kan ha ulike effekter på dem. Det samme innholdet kan ha ulike effekter på ulike barn, samt ulike effekter på samme barn. Vi vet også at for å forstå mer om effekter trenger vi å undersøke faktorer på individuelt, mellommenneskelig og samfunnsnivå. Vi har dermed delt vår presentasjon og drøfting av de ulike skalaene og målene som brukes i denne forskningen inn i disse tre kategoriene. Kategoriene gjenspeiler også den analytiske modellen som brukes av EU Kids Online nettverket (Livingstone et al., 2017) som i sin tur baserer seg på Bronfenbrenner (1979) sin teori om menneskelig utvikling. Vi begynner med å se på skalaene som brukes for å undersøke faktorer på individnivå, deretter ser vi på skalaene som måler faktorer på det mellommenneskelige nivå, og til slutt på samfunnsnivå.

4.3.3.1 *Bruk av skalaer for å måle variabler på individnivå*

Mål for eksponering: Forskningsdeltakere blir bedt om å oppgi hvor ofte de bruker ulike typer medier (vanligvis på daglig eller ukentlig basis) samt ser på ulike typer med voldelig eller aggressivt innhold. Deltakerne kan også bli bedt om å oppgi hvilke medier eller sjangre de bruker når de eksponeres for innholdet (cf. Gentile og Gentile, 2008). Noen studier supplerer denne selvrapporingen med en vurderingsprosess, hvor for eksempel de tre favorittspillene til deltakerne blir vurdert av et eksternt panel av eksperter eller jevnaldrende som vurderer hvor voldelig innholdet i spillene er (Coyne et al., 2018). Andre studier bruker eksterne klassifiseringer (f.eks. 'Entertainment Software Ratings Boards', Ferguson, 2011) for å vurdere dette. I tillegg bruker noen undersøkelser om dataspill mål for å finne ut av hvor engasjert spillere er i spillet, med skalaer som 'Video Game Playing Intensity' (DeGracio Blanca, 2002, i Espinosa & Clemente, 2013).

Aggressiv atferd: Assosiasjoner mellom eksponeringen og aggressiv atferd hos barn er målt med en rekke skalaer som ber deltakere om å svare på spørsmål basert for eksempel på Buss og Perry sin 'Aggression Questionnaire' (Buss & Perry, 1992); eller skalaen om aggressiv oppførsel hos barn som inngår i MAVRIC-skalaen (Measure of Aggression, Violence and Rage in Children, (G. Goodman et al., 2006); eller andre lignende skalaer. Disse ulike skalaene er laget for å måle bestemte trekk ved aggressiv atferd hos barn. I noen studier er det barna selv som svarer på spørsmål om aggressivitet. I andre er det deres

foreldre, lærere eller jevnaldrende som rapporterer om dette.

Voldelig eller kriminell atferd: Det er lignende og til dels overlappende skalaer som brukes for å måle voldelig eller kriminell atferd hos barn. Disse inkluderer skalaer for å måle fiendtlige karaktertrekk (Hostility Scale, Cook & Medley, 1954, i Gentile & Gentile, 2008) og kalde og uemosjonelle karaktertrekk (Essau et al, 2006 i Exelmans et al., 2015), samt kriminell eller problematisk atferd (DSM-IV Conduct Disorder, APA, 2000; Finkelhor et al, 2000; Wolak et al, 2006 i Ybarra & Boyd, 2015), ungdomskriminalitet (Elliott et al, 1985, i Exelmans et al., 2015) eller virkelig voldelig oppførsel (Bachman et al, 2001 og Udry, 1996, i Ybarra & Boyd, 2015).

Andre typer for atferd: En rekke andre skalaer brukes for å be forskningsdeltakere om å rapportere om andre typer atferd hos barn, inkludert engstelige eller depressive symptomer (Child Behavior Checklist (CBCL), Achenbach, 1991, i Ferguson 2011), psykiske aspekter (Strengths and Difficulties Questionnaire, Goodman et al., 1998), selv-regulering (Novak og Clayton, 2001, i Coyne et al., 2018) og ADHD-relatert oppførsel (DSM-ADHD basert på CBCL, Achenbach, 1991, i Smith et al, 2018), samt spenningssøkende atferd (Brief Sensation Seeking scale, Stephenson, Hoyle, Palmgreen & Slater, 2003, i Exelmans et al., 2015).

4.3.3.2 *Bruk av skalaer for å måle variabler på mellommenneskelige nivå*

I tillegg til variabler som måles på individnivå finnes det andre faktorer som kan påvirke hvordan barn oppfatter voldelig medieinnhold og hvordan dette kan påvirke dem. Familie og venner er blant de mest relevante faktorer i denne sammenhengen. Foreldrenes holdninger til og forståelse av ulike medier vil for eksempel påvirke hva slags tilgang barn har til disse mediene og hvordan de er brukt (se også Staksrud & Ólafsson, 2019).

Forhold til andre: Noen studier undersøker hvordan faktorer på det mellommenneskelige nivået kan være med på å påvirke sammenhenger mellom eksponering for voldelig innhold i medier og skadelige medieeffekter. Disse måler for eksempel hvordan barn har det i familien, med venner eller på skolen. Disse mål kan for eksempel se på nivåer av vold eller konflikt i familien. Andre skalaer måler barns sosiale forhold til andre barn, inkludert nivå av aggressivitet i forhold til andre barn (Ybarra et al., 2014, og Exelmans et al., 2015) samt om jevnaldrende er invol-

vert i kriminelle handlinger (Ferguson et al., 2014).

Fire av undersøkelsene måler i tillegg hvordan barns eksponering for voldelig innhold i dataspill henger sammen med nettmobbing (Ferguson, 2011; Ferguson et al., 2014; Ferguson & Wang, 2019; Teng et al., 2020). Dette undersøkes med bruk av skalaen utviklet av Olweus (1996, i Ferguson, 2011) og en variant av dette spørreskjemaet som er tilpasset den kinesiske konteksten i Teng et al. (2020).

Foreldremediering: Foreldre har ulike strategier for å oppdra barn og dette også med tanke på hvordan barn får tilgang til og bruker medier (cf. Helsper et al., 2013; Livingstone et al., 2017; Staksrud & Ólafsson, 2019). Disse kan oppsummeres i to hovedkategorier (Staksrud & Ólafsson 2019, s. 65): a) aktiv mediering, det vil si at man snakker med barna og forsøker å hjelpe dem om noe skulle skje og, b) restriktiv mediering, hvor man setter regler for hva barn kan gjøre og ikke kan gjøre, og muligens bruker også overvåking eller teknologiske strategier for å unngå at barn eksponeres for ulike typer innhold eller bruk (se også Livingstone et al., 2017).

En rekke ulike, men lignende, skalaer brukes også for å måle foreldremediering i materialet vårt. Undersøkelsene besvares av enten foreldre eller barn, eller begge i kombinasjon. Skalaene måler restriktiv og aktiv mediering og barns oppfatninger om dette (Valkenburg et al., 2013); foreldres overvåking av barns mediebruk (Nikken & Jansz, 2014); konflikt mellom foreldre eller i familien (K. Fikkers et al., 2013); samt skalaer som måler grad av tilknytning mellom foreldre og barn (Parker, 1990) og kvalitet i forholdet mellom foreldre og barn (Bleakley et al., 2016). En kvalitativ studie undersøker i tillegg hvordan foreldre og barn opplever strategiene som foreldre bruker for å regulere barns bruk av dataspill.

Studiene bruker disse ulike mål for å undersøke om de er med på å påvirke assosiasjoner mellom eksponering for voldelig eller aggressivt medieinnhold og oppførsel hos barn.

4.3.3.3 *Bruk av skalaer for å måle variabler på samfunnsnivå*

De aller færreste studier i materialet vårt undersøker hvordan faktorer på samfunnsnivå spiller en rolle i hvordan barn påvirkes av deres eksponering for voldelig medieinnhold. En skala som brukes er 'Negative Life Events Instrument' (Pateroster og Mazerolle, 1994, i Ferguson et al., 2012). Denne skalaen brukes for å måle hvordan

barn opplever utfordringer i deres nabolag; i deres forhold med voksne; i deres atferd; deres tilknytning til familie; og med ungdomskriminalitet blant venner og jevnaldrende. Andre undersøker også hvordan den sosiale konteksten påvirker atferd hos barn og unge, for eksempel hvordan barn eksponeres for vold ellers i livet (Ybarra et al., 2014).

De fleste studier bruker også andre variabler for å kontrollere for effekten av assosiasjoner i ulike grupperinger i utvalget. Disse er vanligvis knyttet til demografiske aspekter slik som alder, kjønn, etnisitet, utdanning, inntekt, familiestruktur eller familiemiljø.

4.3.4 Overordnede resultater

Forskningsfunn om skadelige medieeffekter knyttet til voldelig innhold i dataspill er motstridende. Her finner halvparten av studiene en klar sammenheng mellom voldelig innhold i dataspill og voldelig eller aggressiv oppførsel. Disse studiene baserer seg stort sett på 'General Aggression Model' til Anderson og Bushman (2002).

I en eksperimentell psykologisk undersøkelse eksponerte Saleem et al. (2012) barn (mellom 9 og 14 år, 104 gutter og 87 jenter) for fire ulike dataspill. 2 av disse inneholdt voldelig innhold, og 2 var mer nøytrale. De undersøkte trekk for aggresjon hos barna like etter eksponeringen (med skalaen fra Buss & Perry, 1992). Forskerne finner en klar sammenheng mellom det å spille spill med voldelig innhold og en nedgang i hjelpsom oppførsel samt en oppgang i skadelig oppførsel. I en psykologisk tverrsnittsundersøkelse (blant 659 spanske barn mellom 12 og 18 år, hvor 46,9% var gutter) finner Espinosa og Clemente (2013) også at det er en direkte sammenheng mellom mengden av voldelig dataspill som barn spiller og aggressiv oppførsel.

Med bruk av data fra en longitudinell studie 'Growing up with Media' som undersøkte bruk av medier og kommunikasjon blant 1586 barn (10–15 år) og deres foresatte over to år, finner Exelmans et al. (2015) at det å spille voldelig dataspill har en signifikant sammenheng med kriminell oppførsel.

Disse undersøkelsene analyserer sammenhengen mellom voldelig innhold og aggressiv eller voldelig oppførsel, selv om vold og aggresjon er to ulike begreper slik som Ferguson (2009) har pekt på.

Samtidig, viser seks av studiene på dette temaet at det er ingen eller veldig liten sammenheng mellom det å spille voldelig dataspill og voldelig oppførsel. Fire av disse er psykologiske stu-

dier og to er psykiatriske studier. Fire er longitudinelle studier og to er tverrsnittsundersøkelser.

En av studiene går ut på å reanalysere forskning fra 'the Delaware School Survey' ved 'propensity score matching'. Dataene er brukt fra respondentene som svarte i 2015 og var både 13–14 og 15–16 år gamle, omtrent 49% var gutter. Propensity score matching innebærer å bruke metoder for å redusere ulikheter i en studies utvalg. Denne studien finner at når andre faktorer er inkludert i den opprinnelige modellen at sammenhengen mellom det å spille voldelig dataspill og voldelig oppførsel forsvinner eller blir omvendt (DeCamp & Ferguson, 2017).

En longitudinell studie gjennomført i USA måler utvikling i effekter over et år blant 536 barn mellom 10 og 14 år (52% gutter). Denne studien finner at depressive symptomer er sterke prediktorer for aggresjon og voldelig atferd, og at disse interagerer også med antisosiale trekk slik at individer med disse trekkene har sterkere tendens til voldelig oppførsel. Forskerne viser ingen sammenheng mellom det å spille dataspill og aggresjon eller vold (Ferguson, 2011).

Fire av undersøkelsene måler hvordan barns eksponering for voldelig innhold i dataspill henger sammen med mobbing og nettmobbing (Ferguson, 2011; Ferguson et al., 2014; Ferguson & Wang, 2019; Teng et al., 2020). I en tverrsnittsundersøkelse blant 3707 ungdommer mellom 12 og 19 år fra 8 ungdomskoler i Kina viser Teng et al. (2020) at eksponering for voldelig innhold i dataspill er assosiert med nettmobbing. Forskerne viser i tillegg at dette forholdet er mediert av aggressive personlighetstrekk hos barn, samt barns moralske identitet. Det vil si at barn med aggressive personlighetstrekk spiller mer spill med voldelig innhold og er mer involvert i nettmobbing, mens barn med høy grad av moralsk identitet spiller mindre spill med voldelig innhold og er mindre involvert i nettmobbing. Studiene til Ferguson, 2011; Ferguson et al., 2014; og Ferguson & Wang, 2019 viser derimot ingen sammenheng mellom bruk av dataspill og mobbing eller nettmobbing. Disse studiene er en longitudinell undersøkelse (over et år) blant 302 ungdommer mellom 10 og 14 år i USA (Ferguson, 2011); en tverrsnittsundersøkelse blant 1254 barn mellom 9 og 13 år i USA (Ferguson et al., 2014); og, en longitudinell undersøkelse over to år blant 3034 ungdommer (72,8% gutter) mellom 9 og 17 år i Malaysia (Ferguson & Wang, 2019).

Andre studier viser sammenhenger mellom barns eksponering for voldelig innhold i dataspill og aggressiv eller voldelig oppførsel på andre

måter. En tverrsnittsundersøkelse fra medier og kommunikasjonsstudiefeltet utført i Belgia tar for seg ulike typer atferd og sammenhengene med hvilke spill barn velger å spille. Barna i undersøkelsen var mellom 14 og 16 år og ble rekruttert til studien fra ungdomsskoler i Belgia. 1016 barn deltok i undersøkelsen, hvorav 50,3% var gutter. Forskerne viser en sammenheng mellom personlighetstrekk og engasjement i spill samt bruk av spill med voldelig eller aggressivt innhold (Vangeel et al., 2017).

Disse delvis motstridende funn og konklusjoner viser hvordan ulike metodologiske tilnærminger kan føre til ulike resultater, samt hvor usikkert kunnskapsgrunnlaget på dette feltet er. Det bekrefter også at det finnes utfordringer med operasjonalisering av skadelighetsbegrepet og instrumentene som brukes for å måle dette.

Kunnskapsoppsummeringene finner også motstridende bevis når det gjelder spørsmålet om eksponering for voldelig innhold i dataspill fører til aggressiv, voldelig eller kriminell atferd hos barn. Noen kunnskapsoppsummeringer finner at det ikke eksisterer noen sammenhenger eller at sammenhengene ikke er sterkt nok begrunnet med tanke på effektstørrelser. Metodologiske utfordringer er også fremhevet.

Ferguson (2007a) finner for eksempel at ulike studier om voldelig innhold i dataspill er preget av situasjonsskjevhet. Det vil si at studiene siterer bare eller nesten utelukkende andre studier som støtter deres egne funn, og henviser ikke til andre studier som viser motstridende resultater. I en annen meta-analyse undersøker Ferguson (2007b) både positive og negative effekter knyttet til dataspill. Han måler effektstørrelser i disse studiene og justerer disse for situasjonsskjevhet. Han finner at studiene som undersøker vold i dataspill ikke støtter teorien om at dette fører til aggressiv atferd når situasjonsskjevhet er korrigert for. Samtidig finner han at det å spille spill kan ha positive effekter knyttet til visuell forståelse og forståelse om rom.

Prot et al. (2012) finner derimot, basert på teorien om 'social learning' (cf. Bandura, Ross og Ross, 1961) at dataspill kan være veldig effektive lærere om ulike aspekter knyttet til deres innhold. De mener at noen av disse effektene kan være skadelige, for eksempel det at spill kan øke aggressiv atferd, men at andre effekter kan være positive, for eksempel at spill kan øke visuell forståelse og forståelse om rom. De finner dermed at dataspill er komplekse og ikke bør forstås som enten positive eller negative.

Greitemeyer og Mügge (2014) undersøker 98 empiriske studier og finner at det å spille data-

spill har positiv sammenheng med både negativ atferd, som voldelig eller aggressiv atferd, samt positiv atferd, som prososial atferd. De finner at effektene i forskningen er pålitelige i eksperimentelle, tverrsnitts- og longitudinelle undersøkelser.

Denne debatten har gått frem og tilbake i forskning på dataspill samt i metaanalysene i snart tretti år. Senere metaanalyser peker igjen på kvaliteten i forskningen og understreker at bevisgrunnlaget ikke er sterkt nok for å hevde at det å spille dataspill er skadelig eller en fare for offentlig helse (Elson og Ferguson, 2014). På bakgrunn av debatten har senere empiriske analyser begynt å lage pre-registrerte undersøkelser som en ny tilnærming til datainnsamling. Dette vil si at man rapporterer den planlagte metodologiske tilnærmingen til undersøkelsen på forhånd for å sørge for at metodene er transparente og at ulike effektstørrelser eller lignende blir riktig kalkulert. En nyere tverrsnittsundersøkelse som har brukt denne tilnærmingen er utført av Przybylski & Weinstein (2019). Undersøkelsen viser ingen sammenheng mellom eksponering for voldelig innhold i dataspill og aggressiv atferd hos et representativt utvalg av 1001 ungdommer mellom 14 og 15 år i UK (54% var gutter).

4.4 TV

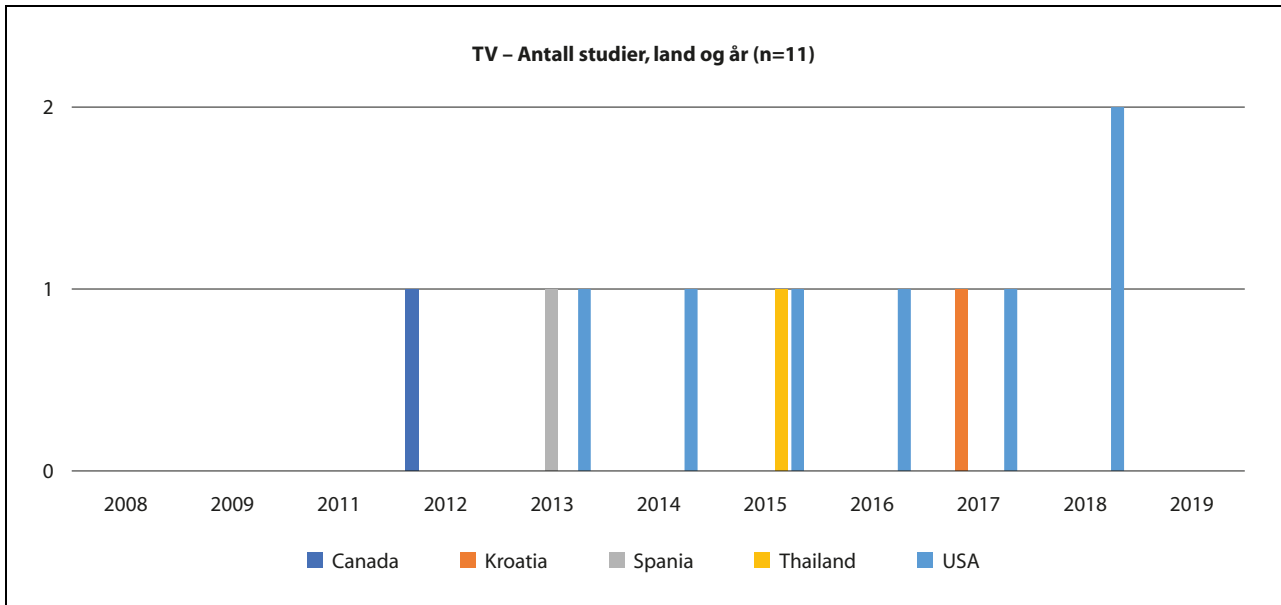
4.4.1 *Introduksjon og oversikt over søkeresultatene*

11 av studiene i materialet vårt undersøker effekter knyttet til barns eksponering for voldelig innhold på TV. 7 av disse er fra USA og er psykologiske (3), markedsføring (1) sosiologiske (1) pediatrike (1) og medie- (1) studier. En studie er utført i henholdsvis Canada (utdanning), Spania (medier og kommunikasjon), Kroatia (psykologi) og Thailand (pediatri).

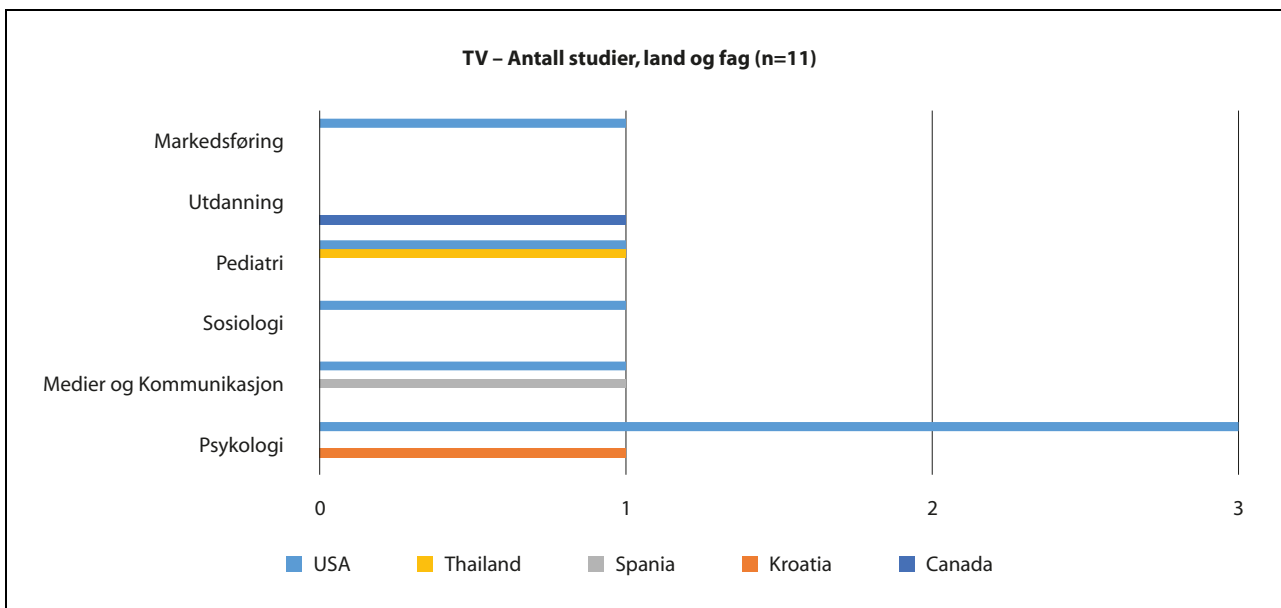
Studiene er for det meste longitudinelle (5), men inkluderer også metodetriangulering (2), eksperimentelle (2) og tverrsnittsundersøkelser (2).

Forskningen i denne kategorien undersøker effekter hos barn i alle aldersgrupper, men effekten på de aller yngste er undersøkt via deres foreldre.

Vi har i tillegg to kunnskapsoppsummeringer på dette temaet i materialet vårt. En kunnskapsoppsummering forsøker å utvide forståelsen av effekten av voldelig innhold på TV fra noe som henger sammen med individuelle psykologiske effekter til et bredere samfunnsrelatert fenomen

Figur 2.10 'TV' Antall studier: land og år

Figur 2.11 'TV' Antall studier: land og fag

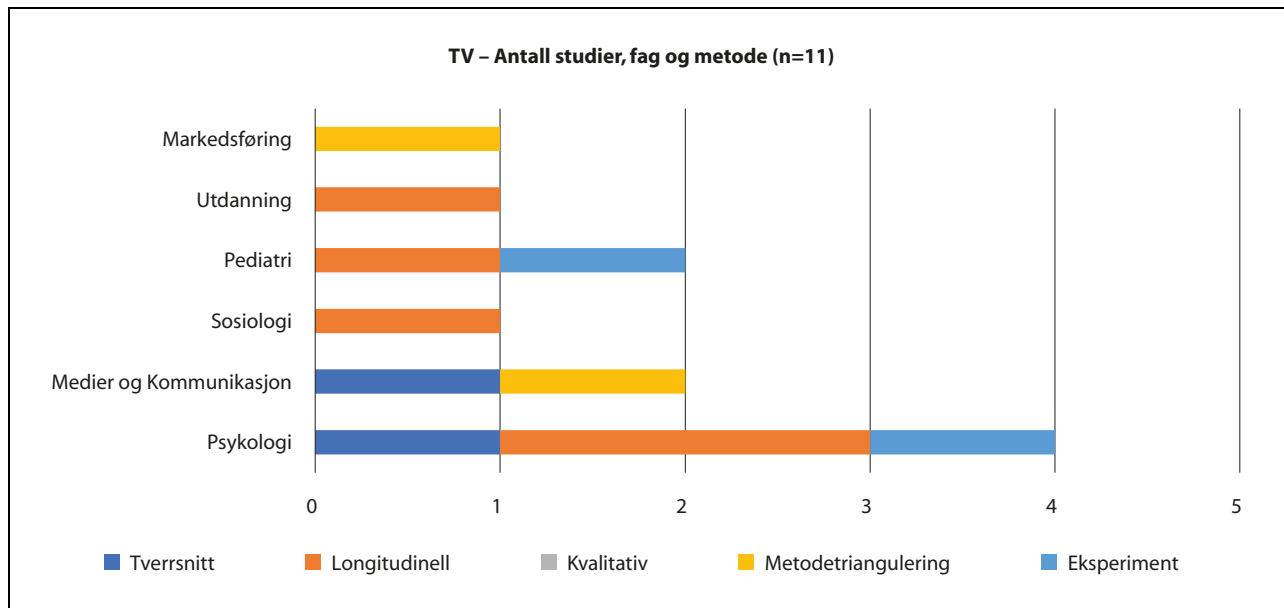
(Comstock, 2008). En annen metaanalyse undersøker sammenhenger mellom innhold på TV og PTSD (post-traumatisk stress syndrom) (Houston, 2009).

4.4.2 Operasjonalisering og bruk av skadelighetsbegrepet

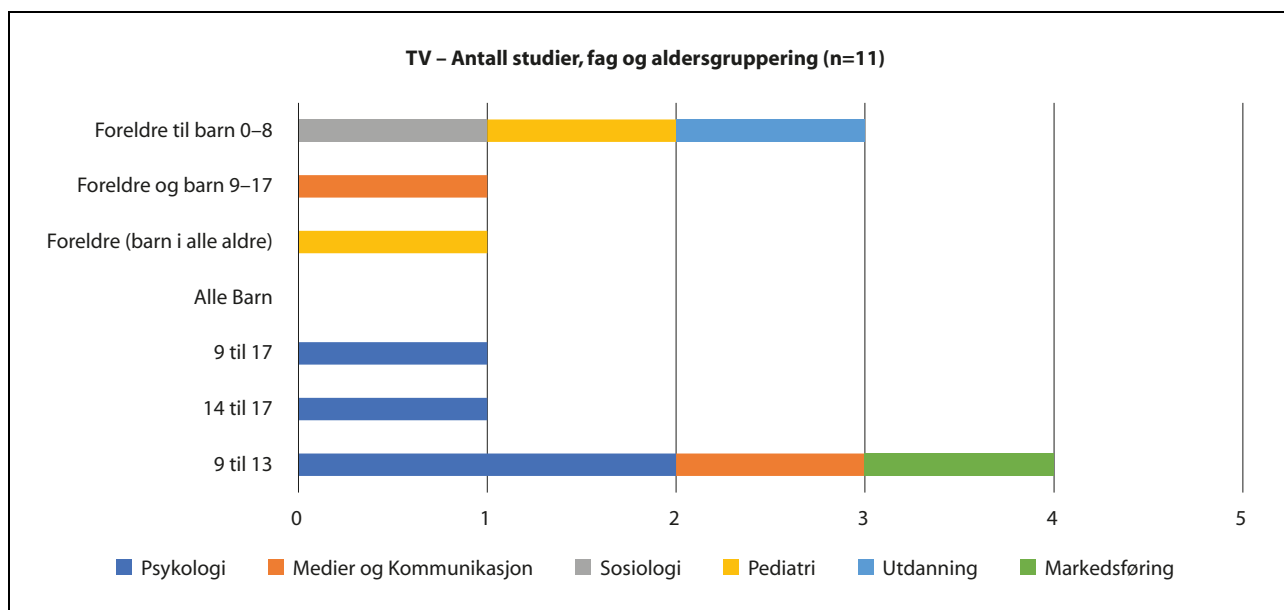
Seks av de empiriske studiene undersøker hvordan barns eksponering for voldelig innhold på TV har sammenheng med aggressiv oppførsel (Brocato et al., 2010; Coyne, 2015; Padilla-Walker

et al., 2015; Rasmussen et al., 2018; Velki & Jagodi?, 2017). Én undersøker både aggressiv og utagerende oppførsel samt problematisk utvikling i barn som ble eksponert for mye bakgrunns-TV som spedbarn (Chonchaiya et al., 2015). Én undersøker utvikling av atferdsproblemer over tid i forbindelse med eksponering for TV-innhold (Caroline Fitzpatrick et al., 2012).

To studier bruker eksperimentelle metoder for å undersøke henholdsvis barns (Martins, 2013) og foreldres (Romer et al., 2018) oppfatninger av vold i film.

Figur 2.12 'TV' Antall studier: fag og metode

Figur 2.13 'TV' Antall studier: fag og aldersgruppering

Den siste studien undersøker barns forståelse av vold med bruk av metodetriangulering (Aran-Ramspott & Rodrigo-Alsina, 2013).

4.4.3 Bruk av skalaer for å måle variabler

Studiene bruker en rekke ulike mål for å undersøke sammenhenger mellom det å eksponeres for voldelig innhold på TV og aggressiv, voldelig eller annen atferd hos barn og unge. Disse målene og skalaer ligner på de som er brukt i undersøkelser om dataspill. Her peker vi dermed bare på mål og

skalaer som skiller seg ut fra diskusjonen om dataspill ovenfor. I denne sammenhengen undersøker Velki & Jagodi? (2017) hvordan den sosiale konteksten påvirker atferd hos barn og unge, men uten å nevne noen spesifikke skalaer.

4.4.4 Overordnede resultater

Alle studier som undersøker sammenhengen mellom voldelig innhold på TV og aggressiv eller voldelig atferd hos barn finner noen effekter. Fire av disse finner positive effekter, dvs. effekter som til-

sier at en sammenheng eksisterer mellom voldelig TV innhold og aggressiv eller voldelig atferd. De andre syv viser mer komplekse resultater. En eksperimentell psykologisk studie fra USA eksponerte 150 barn mellom 8 og 12 år (53% gutter) for 10 ulike scenarioer som inkluderte voldelige handlinger. Barn ble bedt om å svare på to spørsmål etter eksponeringen. Spørsmålene var om barna kunne tenke på noen årsak til volden som ble utført i filmen, og om de syntes handlingen var fæl eller ikke. Forskerne finner at det å bli eksponert for aggressivt innhold har en sammenheng med en tendens til å tolke relasjonelle scenarioer som fiendtlige. Barnas svar på de ulike scenarioene har også sammenheng med type vold som de er eksponert for, enten dette er relasjonell eller fysisk vold (Martins, 2013).

En pediatrik og longitudinell studie i Thailand (Chonchaiya et al, 2015) innhentet svar fra mødre til 194 barn om hvor ofte spedbarna deres ble eksponert for medieinnhold fra 6 til 18 måneders alder. Mødrene ble også bedt om å vurdere deres barns oppførsel med ulike mål fra the Child Behaviour Checklist (Achenbach, 1991 i Chonchaiva et al, 2015). Studien viser at spedbarn som er eksponert for vokseninnhold mellom 6 og 18 måneder har større utviklingsrelaterte utfordringer samt utfordrende atferd.

En 3-årig longitudinell psykologisk studie med 467 deltakere mellom 13 og 18 år (49% gutter) i USA basert på 'the Flourishing Families Project' finner en sammenheng mellom det å se på relasjonell aggresjon på TV og relasjonell aggresjon senere i livet. Men det å være eksponert for relasjonell aggresjon tidlig i livet har ingen sammenheng med det å se på relasjonell aggresjon på TV senere i livet. Samtidig, viser Coyne (2015) at det å se på voldelig innhold på TV har en sammenheng med fysisk aggressiv atferd over tid.

Kunnskapsoppsummeringene finner også sammenhenger mellom det å bli eksponert for voldelig innhold på TV og aggressiv atferd hos barn og unge. En av disse trekker inn flere faktorer som kan være med å moderere effekten, inkludert faktorer på individ- og samfunnsnivå (Comstock, 2008). Comstock finner at det er særlig fem faktorer som kan være med på å påvirke negative effekter av eksponering for voldelig innhold i medier. Disse inkluderer individuelle karaktertrekk som aggressiv eller antisosial atferd, strenge eller likegyldige foreldre; uheldige sosiale forhold; dårlig psykisk helse; eller det å ha forstyrrende atferdsproblemer. Comstock finner ved å ta høyde for disse faktorer og en undersøkelse av syv metaanalyser om vol-

delig medieinnhold at medier har en sterkt negativ påvirkningseffekt.

En metaanalyse finner i tillegg sammenhenger mellom eksponering for innhold om terrorisme og PTS- og PTSD-symptomer (Houston, 2009). Houston undersøker effektstørrelser i 23 empiriske studier og finner at det å eksponeres for innhold om terrorisme har en betydelig sammenheng med PTS. Studier som undersøker sammenhenger mellom symptomer og reaksjoner knyttet til PTS finner større sammenhenger enn studier som undersøker sammenhenger mellom PTSD (PTS-lidelsen). Studier som undersøker dette i kombinasjon med ulike medier finner større sammenhenger enn studier av TV, studier med barn og unge finner større sammenhenger enn studier med voksne, og studier som undersøker terrorisme som er langt borte finner større effekter enn studier om terrorisme som skjer i samme by.

Det er verdt å merke seg at begge disse kunnskapsoppsummeringene var skrevet i 2008 og 2009 og at senere kunnskapsoppsummeringer er fraværende i materialet vårt. Dette kan skyldes at fokuset i debatten om voldelig innhold har flyttet fra TV til dataspill i nyere forskning. I denne sammenhengen er det også verdt å merke seg at begge kunnskapsoppsummeringene fokuserer på assosiasjoner mellom voldelig innhold på TV og aggressiv atferd hos barn, noe som i senere år har vært kritisert i metaanalysene om dataspill fordi disse begrepene og hvordan de operasjonaliseres er ulike og dermed er vanskelig å sammenligne.

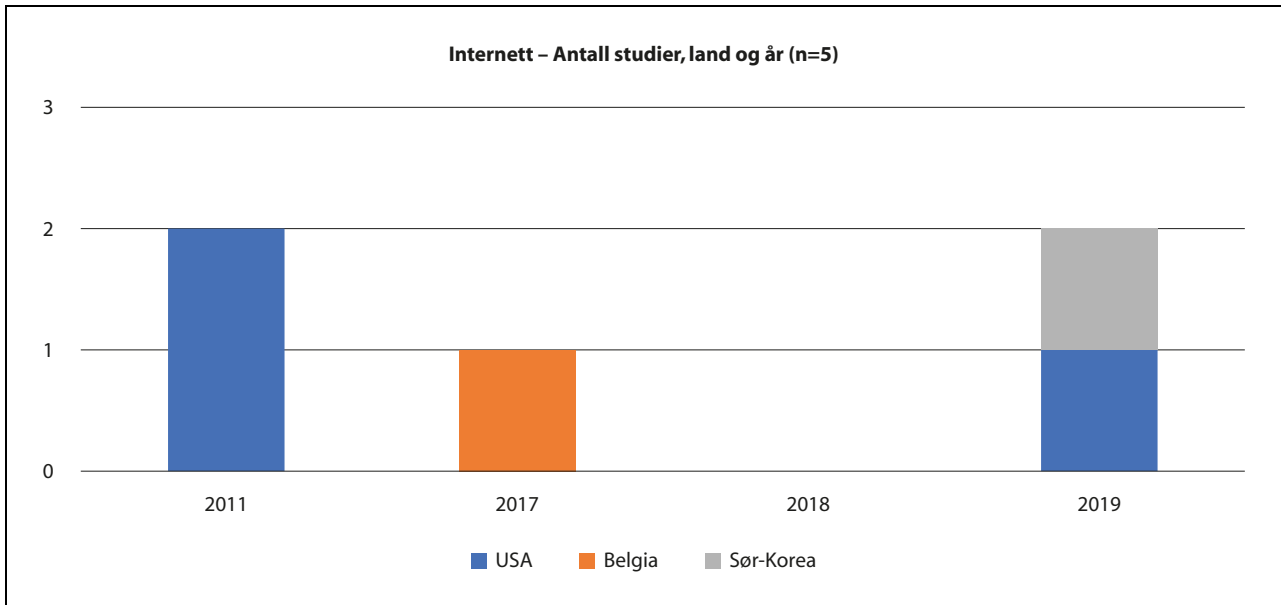
4.5 Internett

4.5.1 Introduksjon og oversikt over søkeresultatene

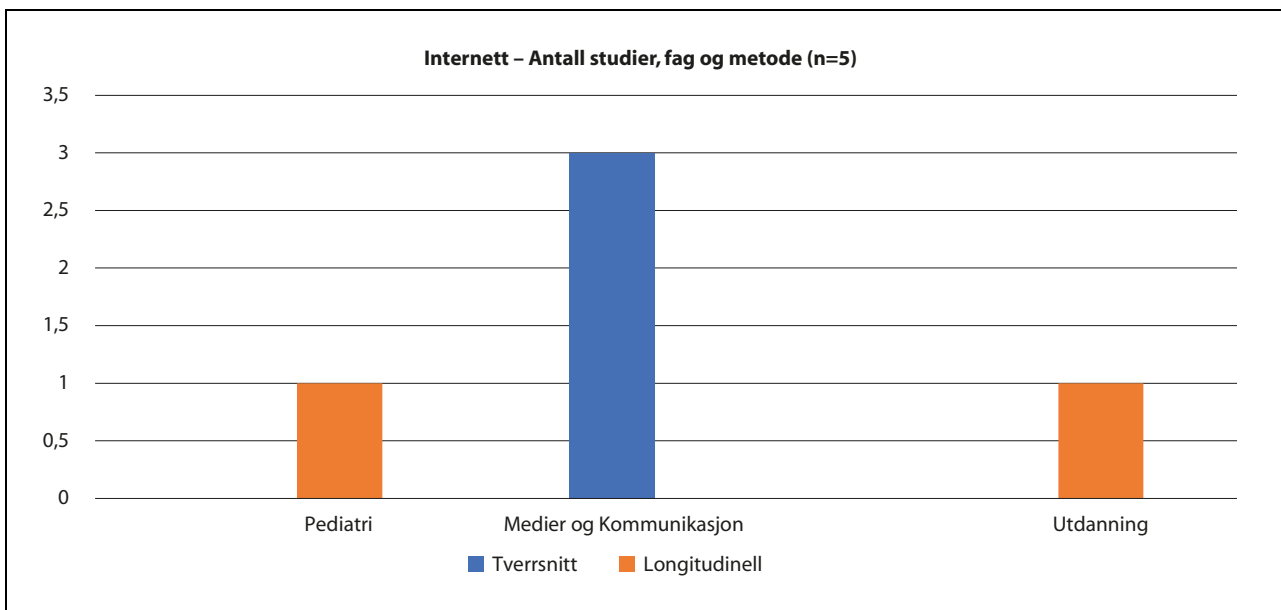
Fem empiriske studier undersøker skadelige medieeffekter knyttet til barns eksponering for voldelig eller aggressivt innhold på internett. Materialet vårt inkluderer i tillegg 3 kunnskapsoppsummeringer som fokuserer på barns eksponering for voldelig innhold på nett. Tre av de empiriske studier er utført i USA, en i Belgia og en i Korea.

Studiene er medie- (3), pediatrik (1) og utdanningsstudier (1). To av studiene er longitudinelle mens de andre tre er tverrsnittsundersøkelser.

Alle de empiriske studiene er opptatt av å forstå hvordan eksponering for voldelig innhold på nettet henger sammen med aggressiv eller kriminell atferd hos barn og unge i de mellomste (2) og eldste (3) aldersgrupperingene.

Figur 2.14 'Internett' Antall studier, land og år

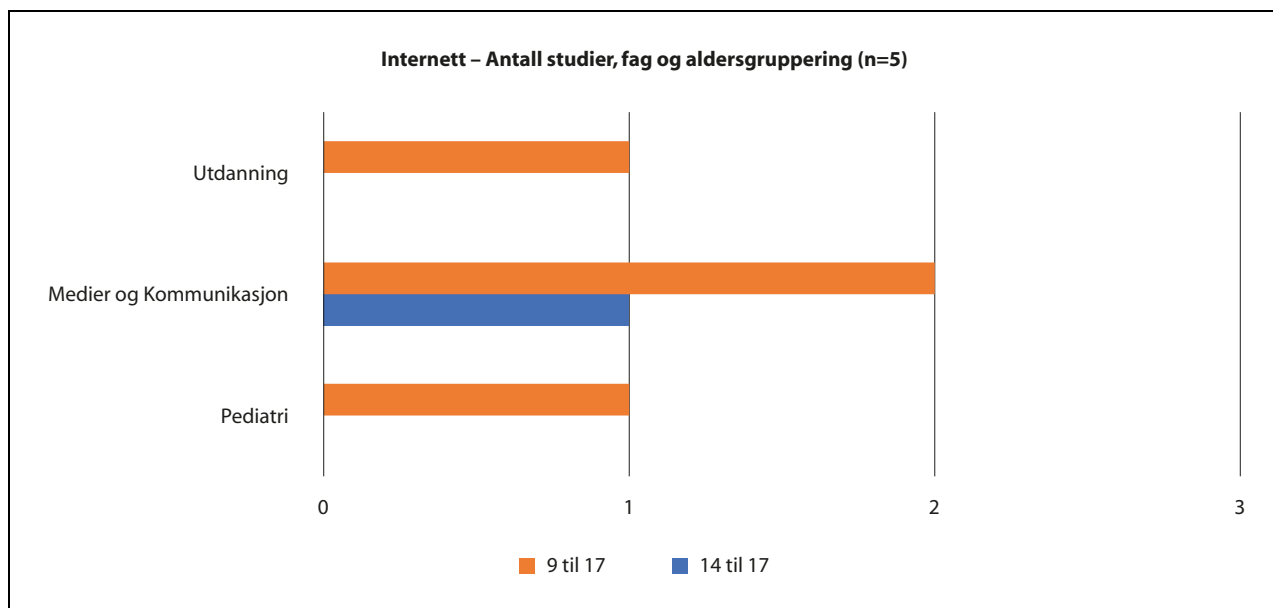

Figur 2.15 'Internett' Antall studier, fag og metode

4.5.2 Operasjonalisering og bruk av skadelighetsbegrepet

Studiene bruker en rekke ulike mål for å undersøke sammenhenger mellom det å eksponeres for voldelig innhold på internett og aggressiv, voldelig eller kriminell atferd hos barn og unge. Disse målene og skalaene ligner på de som er brukt i undersøkelser om dataspill. Her peker vi dermed bare på mål og skalaer som skiller seg ut fra diskusjonen om dataspill ovenfor. I denne sammen-

hengen undersøker Ybarra et al. (2011) barns eksponering for og deltakelse i mobbing (både fysisk og på nett) og hvordan dette kan henge sammen med barns atferd. Lim, Kim og You (2019) undersøker hvordan barns bruk av internett kan påvirke akademiske prestasjoner og ungdomskriminalitet. Byrne og Lee (2011) undersøker hvordan barn og foreldre oppfatter ulike strategier for å mediere barns bruk av nettet. Symons et al. (2017) ser i tillegg på i hvor stor grad foreldre er bevisst på deres barns eksponering for risiko på nettet.

Figur 2.16 'Internett' Antall studier, fag og aldersgruppering

4.5.3 Overordnede resultater

To av studiene om voldelig innhold på internett fokuserer på sammenhengen mellom dette og aggressiv oppførsel hos barn. Tre fokuserer på barn og deres foreldres ulike oppfatninger om foreldremediering.

En representativ og longitudinell studie som varte i to år, inkluderte både foreldre og barn fra 1588 husholdninger i USA med barn i 10–15 års alder (ca. 49% gutter). Studien finner en positiv sammenheng mellom eksponering for voldelig innhold på nett og voldelig oppførsel hos barn (Ybarra et al., 2011). Forskerne finner at det å bruke teknologi har sammenheng med nesten alle voldelige opplevelser og erfaringer som er målt.

Med bruk av data fra en longitudinell undersøkelse over tre år blant 2075 13–15 åringer i Korea viser Lim et al (2019) at bruk av internett for underholdning har en positiv og direkte effekt på ungdomskriminalitet både på og utenfor nettet. Bruk av internett for kommunikasjon, å finne informasjon og underholdning har også en positiv sammenheng med ungdomskriminalitet utenfor nettet, men effekten i dette tilfellet er mediert av det å ikke trives på skolen.

For å utforske ulike strategier for foreldremediering som er rettet mot å minske barns opplevelse av skade knyttet til deres bruk av internett gjennomførte Martins et al. (2019) en tverrsnittsundersøkelse med 814 barn mellom 14 og 17 år i USA (45% gutter). Forskerne spurte om barns

opplevelser av regler i familien i forbindelse med mediebruk. Forskerne finner at inkonsekvent foreldremediering mellom foreldre predikerer høyere bruk av sosiale medier blant barn og mer konflikt mellom barn og deres foreldre om mediebruk, noe som i sin tur predikerer det å være både offer for og deltager i aggressiv oppførsel på nett.

I en tverrsnittsundersøkelse blant 456 foreldre og deres barn (mellom 10 og 16 år) i USA viser Byrne og Lee (2011) at foreldre og barn er mest enig i bruk av strategier for foreldremediering som går ut på å øke barn og unges autonomi og kompetanse for å beskytte seg selv. Foreldre og barn var også enig i at bruk av lovverk og ulik straff på skolen kunne hjulpet med å beskytte barn fra skadelige konsekvenser knyttet til deres internettbruk.

I en tverrsnittsundersøkelse blant 357 belgiske familier (med 54,9% jenter) undersøker Symons et al (2017) barn og foreldres ulike oppfatninger av hvordan barn eksponeres for risiko på nett. Forskerne viser at foreldre har lite kunnskap om deres barns eksponering for risiko og at foreldre undersøker dette med utgangspunkt i deres egne oppfatninger. Forskerne mener dermed at foreldre bør være mer åpne for barns fortellinger om ulike typer for risiko som de opplever på nett.

4.5.3.1 Kunnskapsoppsummeringene

Kunnskapsoppsummeringene fokuserer henholdsvis på hvordan skade er operasjonalisert i

empiriske undersøkelser om barns bruk av nettet (Slavtcheva-Petkova et al., 2015); på å oppsummere kunnskap om vold på nettet, eller 'Cyber-violence', og sette dagsorden for videre forskning på området (Peterson & Densley, 2017) og på å undersøke sammenhenger mellom barn og unges bruk av sosiale medier og vold (Patton et al., 2014).

Slavtcheva-Petkova et al. (2015) undersøker hvorvidt skade er definert i ulike undersøkelser om barns bruk av nettet i 148 enkeltstudier. De finner at de fleste studier omtaler risiko og ikke skade og definerer ikke skaden som ligger til grunn for risikoen. De finner dermed et lite kunnskapsgrunnlag om skadelige effekter knyttet til barns bruk av nettet. De mener at selv om dette er forståelig med bakgrunn i ulike metodologiske og etiske utfordringer knyttet til å undersøke barns opplevelse av skade, at det er vanskelig å analysere risiko uten en klar definisjon av skaden som ligger til grunn. De finner at tre hovedtyper av skader er omtalt i de empiriske undersøkelsene som de har sett på. Disse inkluderer helserelaterte skader knyttet til spiseforstyrrelser, selvskadning og selvmordsider; seksuelle skader knyttet til misbruk av barn og unge på nettet; samt skader knyttet til nettmobbing. De finner dermed ikke definisjoner eller operasjonalisering av skade som forklarer dens omfang i forbindelse med voldelig innhold på nett.

Peterson og Densley (2017) undersøker forholdet mellom bruk av sosiale medier og voldelig oppførsel ved å se på prevalens, typologi og sam-

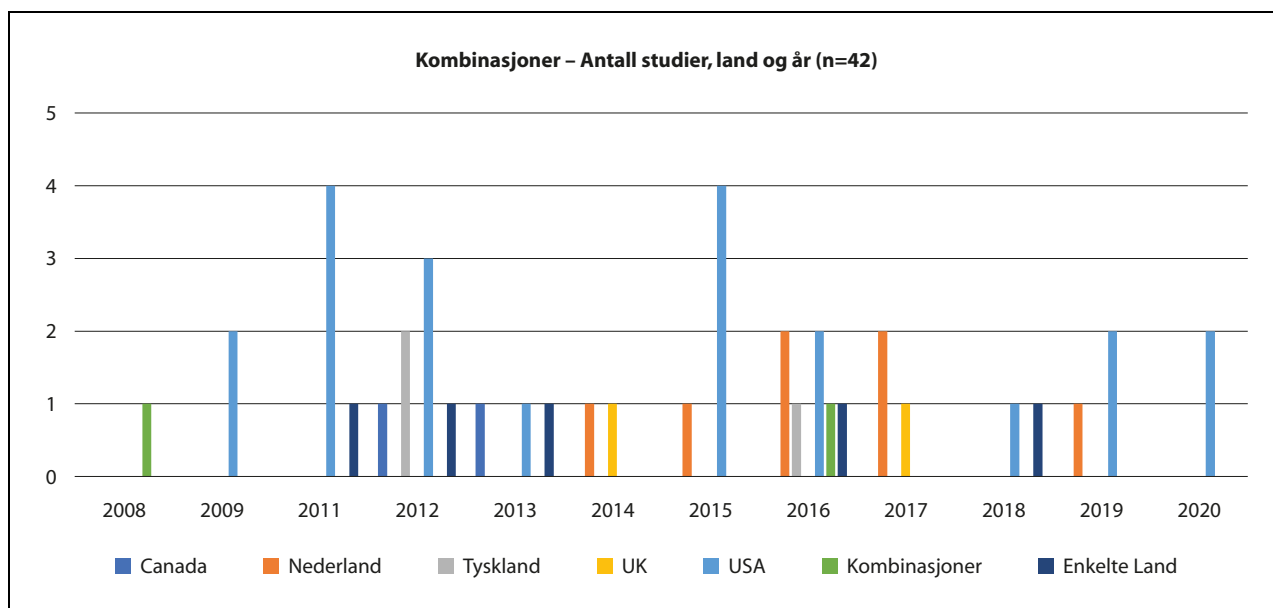
menhenger mellom digital vold og fysisk vold. De ser på faktorer på individnivå og risikofaktorer, faktorer på gruppe- eller mellommenneskelig nivå, samt faktorer på 'makronivå' som er med på å påvirke digital aggresjon. De foreslår et rammeverk for å forbedre motstridende forskningsfunn på dette feltet. Dette er knyttet til det å bruke ulike forklaringsnivåer for å besvare problemstillinger. De anbefaler også at forskere bruker bedre og mer transparente metoder for å fremme forskning om ulike forhold mellom variabler, inkludert kausalitet og avhengighet.

Den siste kunnskapsoppsummeringen er fra Patton et al. (2014) og undersøker sammenhenger mellom eksponering for vold i sosiale medier og hvordan den henger sammen med interaksjoner på nettet samt fysiske interaksjoner. De finner begrensninger med empiriske studier på dette temaet, særlig med tanke på bruk av ulike begreper for digital vold, samt overforbruk av deskriptive analyser.

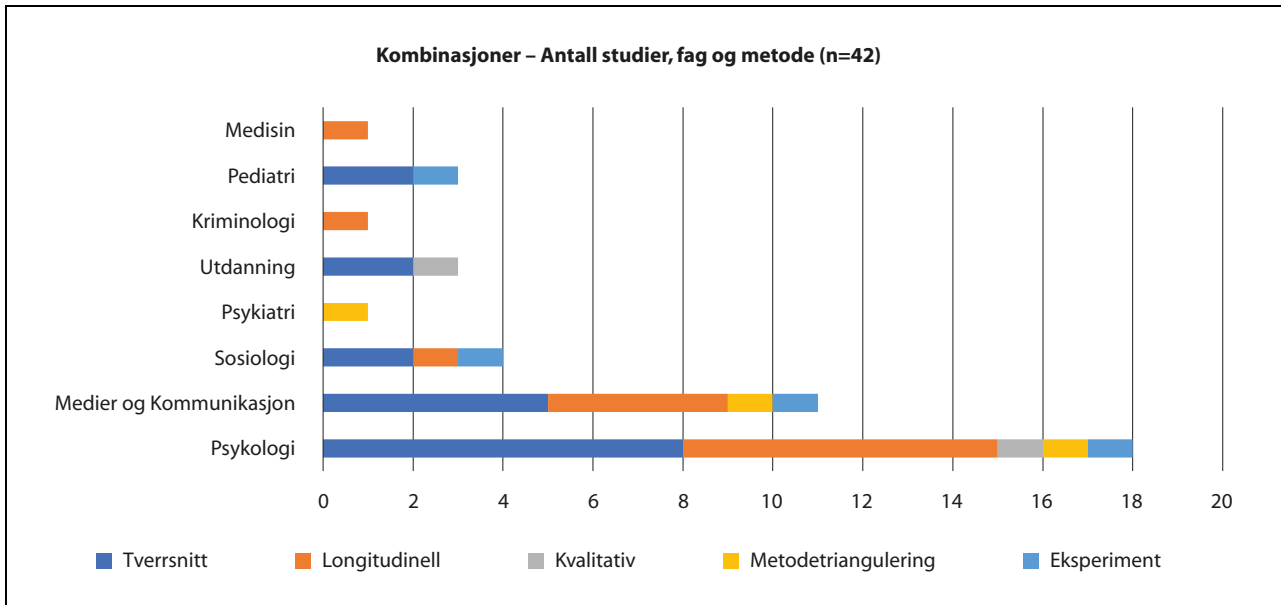
4.6 Kombinasjoner av medier

4.6.1 Introduksjon og oversikt over søkeresultatene

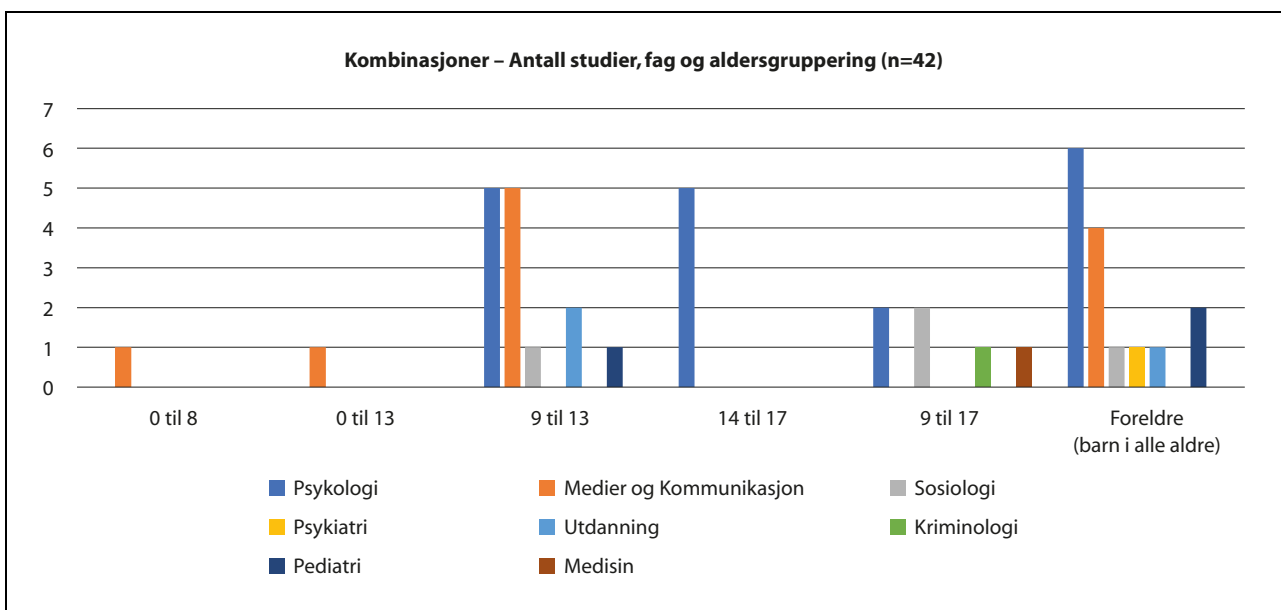
42 av de empiriske studiene, samt 17 kunnskapsoppsummeringer i materialet vårt fokuserer på skadelige medieeffekter knyttet til eksponering for voldelig innhold i ulike kombinasjoner av medier (for eksempel på TV og i dataspill og musikk (Coker et al., 2015) eller på TV og i dataspill Fikkers et al. (2016).

Figur 2.17 'Kombinasjoner' Antall studier: land og år

Figur 2.18 'Kombinasjoner' Antall studier: fag og metode

Figur 2.19 'Kombinasjoner' Antall studier, fag og aldersgruppering

Disse empiriske studiene er for det meste utført i enkelte land. De fleste er gjennomført i USA (20); etterfulgt av Nederland (7); Tyskland (3); Canada (2); UK (2); Tyrkia (1), Polen (1); Malaysia (1), Finland (1) og Jordan (1). To studier er utført i flere land, én i Israel og Palestina og én i USA, Canada og Puerto Rico.

De fleste av disse studiene er tverrsnittsundersøkelser (19), etterfulgt av longitudinelle metoder (14), eksperimentelle metoder (3), metodetriangulering (3) og kvalitative studier (2). Det er psykologi som er det mest fremtred-

ende fagområdet (17) etterfulgt av medier og kommunikasjon (11); sosiologi (4); utdanning (3); pediatri (3); psykiatri (1); kriminologi (1) og medisin (1).

De fleste studiene undersøker sammenhenger mellom barns mediebruk og ulike skadelige utfallsvariabler hos barn som er mellom 9 og 13 år gamle (15) eller hos kombinasjoner av disse barna og deres foreldre (3) eller mødre (1). Fire studier undersøker dette hos de eldste; samt syv til i kombinasjoner av de mellomste og eldste aldersgruppene. To av studiene undersøkte dette

hos de yngste (samt tre hos de yngste og deres foreldre). Tre av studiene undersøker ulike variabler som henger sammen med barn i alle aldres bruk av medier ved å inkludere deres foreldre i studien. To undersøker dette hos foreldre til de yngste og mellomste barna. Den aller siste studien undersøker oppfatninger om voldelige medieeffekter på barn og unge blant voksne eksperter.

4.6.2 Operasjonalisering og bruk av skadelighetsbegrepet

Tre av studiene undersøker sammenhenger mellom eksponering for voldelig medieinnhold og voldelig og aggressiv oppførsel hos barn og unge (Barkin et al., 2008; Boxer et al., 2009; Ferguson et al., 2009).

17 av studiene undersøker sammenhenger mellom eksponering for voldelig innhold og aggressiv oppførsel hos barn og unge (se f.eks. Bushman et al., 2014; Krahe et al., 2012; Möller et al., 2012), mens fire av disse undersøker spesifikke sider ved aggressiv oppførsel slik som verbal, relasjonell og fysisk aggresjon (Gentile, Mathieson, et al., 2011); fysisk og relasjonell aggresjon (Gentile, Coyne, et al., 2011; Holmgren et al., 2019); samt relasjonell aggresjon (Coyne et al., 2019).

Syv av artiklene undersøker sammenhenger mellom eksponering for voldelig innhold i medier og voldelig oppførsel hos barn og unge (f.eks. Janssen et al., 2012; Kanz, 2016; Webb & Martin, 2012), disse inkluderer to studier om voldelig atferd i parforhold (Friedlander et al., 2013; Stonard et al., 2017).

To studier undersøker sammenhenger mellom bruk av voldelig medieinnhold og ADHD-relatert atferd ved bruk av henholdsvis metodetriangulering og tverrsnittsundersøkelser (Nikkelen et al., 2016; Nikkelen et al., 2014).

Fire studier ser på ulike aspekter knyttet til barns eksponering for voldelig medieinnhold (Sekarasih et al., 2015); positive tilnærminger til krig (Gvirsman et al., 2016); redusert empati (Vossen et al., 2017); og eksponering for innhold om terrorisme (Haravuori et al., 2011).

De fire siste studiene ser på ulike aspekter ved foreldremediering, inkludert barn og foreldres ulike oppfatninger om foreldremediering (Beyens & Valkenburg, 2019); foreldres bekymringer om barns bruk av ulike medier (Ebbeck et al., 2016); foreldres bekymringer om voldelig medieinnhold (Riddle & Di, 2020); og sammenhenger mellom foreldremediering og aggressiv

og prososial atferd hos barn (Padilla-Walker et al., 2020).

Ingen av de empiriske undersøkelsene i materialet vårt definerer 'skade', men det er implisitt at skade er knyttet til en økning i aggressiv eller voldelig oppførsel hos barn og unge. Studiene bruker en rekke ulike mål for å undersøke sammenhenger mellom det å eksponeres for voldelig innhold på internett og aggressiv, voldelig eller annen atferd hos barn og unge. Disse målene og skalaene ligner på de som er brukt i undersøkelser om dataspill. Her peker vi dermed bare på mål og skalaer som skiller seg ut fra diskusjonen om dataspill ovenfor. I denne sammenhengen er det et interessant og innovativt unntak i en studie som undersøker sammenhenger mellom mediebruk, genetikk og ADHD-relatert oppførsel (Nikkelen et al., 2014).

4.6.3 Overordnende resultater

De fleste studiene i denne kategorien finner positive (effekter som tilsier at en direkte sammenheng eksisterer mellom eksponering og atferd), eller delvis positive sammenhenger mellom barns eksponering for voldelig innhold i medier og aggressiv oppførsel. Bare tre av studiene finner ingen sammenheng mellom disse variablene.

En longitudinell undersøkelse over tre år blant 484 unge mellom 14 og 17 år (49% gutter) utforsket om vold i parforhold blant unge hadde noen sammenheng med eksponering for vold i medier. Forskerne bekreftet at en kumulativ risiko oppstår ved overdreven bruk av aggressive medier og vold i parforhold. Her viser forskerne også en sammenheng mellom toleranse for vold og bruk av aggressive medier (Friedlander et al., 2013).

En unik medier- og kommunikasjonsundersøkelse fra Nederland (Nikkelen et al., 2014) kombinerte mødres selvrappotering om deres barns eksponering for voldelig innhold i medier med prøver av barns DNA, samt foreldrenes selvrappotering om deres barns ADHD-relaterte atferd (Child Behaviour Checklist, Achenbach, 1991, i Nikkelen et al., 2014). Studien inkluderte 1612 barn (mellom 5 og 9 år) og deres foreldre. Forskerne finner at en lang variant av en gen har en sammenheng med større bruk av voldelige medier, noe som i tillegg har en sammenheng med ADHD-relatert atferd.

En psykiatrisk studie fra UK (Mitrofan et al., 2014) bruker metodetriangulering for å undersøke effekten av voldelig innhold på TV og i dataspill blant totalt 47 barn med atferds problemer mellom 7 og 11 år samt deres foresatte. Alle

svarte på et spørreskjema om temaet, og 20 barn og deres foresatte ble valgt ut for å delta i en intervjuundersøkelse. Forskerne finner at barn blir eksponert for aggresjon i både fysiske og medierte sammenhenger, og at særlig verbal aggresjon er opplevd ofte. Det er en sterk sammenheng mellom dette og dårlige relasjoner med jevnaldrende. Barn i denne studien trodde ikke at det å bli eksponert for aggresjon påvirket deres egen oppførsel, men trodde at det kunne påvirke andres, noe som er med på å styrke teorien om tredjeper-sonseffekten (Davison, 1983).

Tre av studiene finner ingen sammenheng mellom disse variablene. En av disse, en pedia-trisk studie fra USA (Ferguson et al, 2009) undersøkte 603 barns (mellom 10 og 14 år) eksponering for vold på TV og i dataspill. De målte dette mot barns selvrappotering om negative hendelser i deres liv (Negative Life Events Instrument). Barn, foreldre og lærere rapporterte også om aggressiv atferd hos barn ved bruk av Child Behaviour Checklist (Achenbach, 1991). Ferguson et al (2009) finner at nabolaget, konflikt hjemme, vold i nære relasjoner og voldelig innhold på TV og i dataspill ikke har noen sammenheng med voldelig og aggressiv atferd hos barna, mens kriminell oppførsel hos venner og jevnaldrende, samt depresjon og foresatte som brukte psykologisk makt i nære relasjoner har en sammenheng med det.

4.6.3.1 Kunnskapsoppsummeringene

De fleste kunnskapsoppsummeringene finner sammenhenger mellom det å eksponeres for ulike type medieinnhold og voldelig eller aggressiv oppførsel hos barn. Fire av 17 finner derimot ulike utfordringer med forskning på dette feltet.

Anderson (2008) analyserer 966 forskningsartikler om medie vold og aggresjon og finner et 'cot-tage industry' av forskning hvor enkelte forskere og deres prosjekter er fremmet via finansieringskilder samt publisert i visse tidsskrifter. Han finner at fokuset i denne forskningen har flyttet seg fra undersøkelser om effekter på publikum til undersøkelser på individnivå hvor individuelle faktorer også kan bidra til å påvirke effekten. Anderson finner også at det å fokusere på medienes rolle i økningen av aggressiv og voldelig atferd i samfunnet tar bort oppmerksomhet fra større utfordringer som er vanskeligere å løse (som for eksempel antallet mennesker som dør hvert år i bilulykker, aggresjon i ulike nabolag, skoler og hjemme).

I en metaanalyse fra 2011 finner Fischer et al., at medieinnhold som fremmer risikofylt oppførsel

slik som det å kjøre på en uansvarlig måte, ekstremsport eller alkoholmisbruk har en positiv sammenheng med deltakelse i slike handlinger samt tilnærminger, forståelser og emosjoner knyttet til risiko hos forskningsdeltakere. Effekten fant de på tvers av studier med ulike metodologiske tilnærminger og på tvers av ulike medieplattformer. Forskerne viser også at effekten var sterkere på mer aktive plattformer (som for eksempel dataspill) enn passive plattformer (som for eksempel film eller musikk) samt at effekten var sterkere hvor det var en kontekstuell sammenheng mellom innhold og type risikobasert atferd.

I en annen metaanalyse fra 2012, vurderer Ferguson & Savage om nyere forskning om voldelig medieinnhold har løst metodologiske utfordringer knyttet til denne forskningen utført i løpet av de siste 50 år. De finner at til tross for sikkerhet i presentasjon av forskningsfunn som finner sammenhenger mellom voldelig innhold på TV og aggressiv atferd hos barn og unge på den ene siden, og varsler om metodologiske utfordringer med slike studier på den andre, at nyere forskning på området publiseres fortsatt med metodologiske utfordringer, noe som gjør at det er vanskelig å forstå fenomenet.

I en senere metaanalyse fra 2017 finner Ferguson og Beresin at til tross for flere hundre studier om dette temaet fra ulike fagområder slik som psykologi, pediatri og psykiatri, at svaret på problemstillingen om eksponering for medieinnhold kan påvirke aggressiv eller voldelig atferd hos barn fortsatt er uavklart. De anbefaler at offentlige uttalelser om medieeffekter bør vise varsomhet og at profesjonelle organisasjoner som kommer med uttalelser og etterlyser endringer i oppførsel bør reflektere i større grad over kunnskapsgrunnlaget som de baserer sine uttalelser på.

4.7 Andre medier

4.7.1 Introduksjon og oversikt over søkeresultatene

Fem studier undersøker skadelige medieeffekter knyttet til barns eksponering for voldelig eller aggressiv innhold i henholdsvis tegneserier (Weaver et al., 2011; Zhang et al., 2019), romaner (Stockdale et al., 2013), musikk (Coyne & Padilla-Walker, 2015) og DVDer (Strenziok et al., 2011).

Fire av disse studiene er utført i USA. Den siste som handler om tegneserier er utført i Kina (Zhang et al 2019). Alle kommer fra ulike felt, henholdsvis medier og kommunikasjon; nevrologi; psykologi; utdanning; og, sosiologi. Tre av studi-

ene er eksperimenter, én er longitudinell og én er en tverrsnittsundersøkelse.

To av studiene undersøker skadelige medieeffekter hos barn i den mellomste aldersgruppingen, to undersøker effekter i den eldste gruppingen mens en undersøker effekter blant de yngste og mellomste barna.

4.7.2 *Operasjonalisering og bruk av skadelighetsbegrepet samt overordnende funn*

Fire av studiene er opptatt av i hvor stor grad eksponering for voldelig innhold i medier påvirker aggressiv oppførsel hos barn, mens en undersøker hvordan hjernen påvirkes av eksponering for voldelig innhold over tid (Strenziok et al., 2011). Disse studiene om andre medier viser også positive sammenhenger mellom eksponering for voldelig og aggressivt innhold i ulike medier og aggressiv atferd hos barn.

Stockdale et al. (2013) undersøker sammenhengen mellom eksponering for aggressivt innhold i bøker og aggressiv atferd hos barn. Deltakerne var 223 ungdommer mellom 11 og 15 år i USA. De finner at det å lese om aggressive handlinger har en positiv sammenheng med aggressiv atferd hos deltakerne, også når de kontrollerer for effekter knyttet til eksponering for aggresjon i andre typer medier.

Strenziok et al. (2011) undersøker hvordan eksponering for vold på TV og i film påvirker hvordan hjernen til ungdom fungerer. De undersøkte hvordan 22 gutter mellom 14 og 17 år reagerte på voldelig innhold med bruk av ulike metoder som hudledningsrespons, aktivisering av hjernen og fMRI. Resultater fra studien viser at guttene reagerer på voldelig innhold fordi dette innholdet aktiviserer et nettverk i hjernen hvor emosjoner er knyttet til oppmerksomhet. Dette nettverket kan gjøre at ulike emosjonelle reaksjonsmønstre blir sløve og dermed at oppmerksomheten minskes ved gjentatte eksponeringer for voldelig innhold. Dette kan være med på å begrense hjernens kapasitet til å vurdere utfallet av aggresjon og dermed fremme aggressive tilnærminger og atferd.

4.8 **Norsk og europeisk kontekst**

Det finnes ingen studier i materialet vårt om hvordan barn i Norge opplever skadelige effekter knyttet til deres eksponering for voldelig eller aggressivt medieinnhold. Vi har dermed supplert

litteratursøket med forskning fra EU Kids Online nettverket som undersøker hvordan barn opplever voldelig innhold på nett.

Basert på en undersøkelse som fant sted i 2018, viser Staksrud og Ólafsson (2019, s.60) at 38% av norske barn har blitt eksponert for voldelig innhold på nettet i løpet av det siste året. Voldelig innhold er kategorisert som 'skremmende eller voldelige bilder, for eksempel av mennesker som skader andre mennesker eller dyr' (Staksrud & Ólafsson, 2019, s. 60). Fokuset er dermed på barns opplevelse av voldelig innhold heller enn i hvor stor grad innholdet kan være med på å påvirke voldelig eller aggressiv atferd hos barn.

9% av norske barn ser dette innholdet månedlig eller oftere, noe som er litt lavere enn gjennomsnittet i Europa som ligger på 13% (Smahel et al., 2020). De eldste barna (14–17) er oftere eksponert for dette enn de yngste (11–13) (Staksrud & Ólafsson, 2019, s.60). Tidligere forskning fra EU Kids Online nettverket har bekreftet at voldelig innhold fremkommer også i nyhetssendinger, og at voldelig og krigsrelaterte innhold knyttet til nyhetsbildet er opplevd som særlig problematisk for barn og unge (Livingstone et al., 2014).

Forskningen fra EU Kids Online nettverket bruker en analytisk modell som viser at andre faktorer, utover individuelle faktorer hos barn, også kan være med på å påvirke sammenhengene mellom eksponering for innhold og skadelige effekter (Livingstone et al., 2017). Staksrud og Ólafsson (2019, s.60) finner at barn av foreldre med ulikt utdanningsnivå eksponeres på ulike måter for voldelig innhold på nett. 14% av barn til foreldre med VGS-utdanning ser disse bildene minst månedlig, mot 9% av barn til foreldre med høyere utdanning. Dette indikerer at vi trenger å forstå mer om hvordan ulike norske barn eksponeres for voldelig innhold og om hvordan de opplever dette innholdet.

En annen manglende brikke i puslespillet er at vi ikke vet hvor mye voldelig innhold barn faktisk eksponeres for i deres møte med medier, enten disse er internettbaserte eller ikke, og hvordan dette kan variere fra barn til barn. Forskning fra EU Kids Online er basert på barns selvrapporing om eksponering for innhold og opplevelser av dette, men dette gir bare en del av bildet. Forskning som bruker andre ulike og innovative metoder er også nødvendig for å undersøke mengden av voldelig innhold barn eksponeres for, samt hvordan barn kommer i kontakt med dette og hva det har å si for hvordan de opplever det.

4.9 Oppsummering

Forskning på hvordan barn eksponeres for voldelig innhold i ulike medier kan fordeles i ulike kategorier etter type medieinnhold som undersøkes. Dette inkluderer innhold i dataspill, på TV, på internett, i kombinasjon av ulike medier og i noen få andre medier (som romaner, musikk, DVD-er og tegneserier). Fagfeltene som undersøker skadelige medieeffekter knyttet til dette fordeler seg konsekvent på psykologi, etterfulgt av medier og kommunikasjon, deretter andre fagfelt. Det er også gjennomgående flere studier fra USA i alle kategoriene. Dette kan gjenspeile hvor stort fokus dette forskningsområdet har hatt i USA de siste 75 årene.

Fokuset i USA knyttes vanligvis til en oppfatning om økende vold blant barn og unge i samfunnet, samt økning i tilfeller av skoleskyting eller andre massevoldelige handlinger (Anderson et al., 2015). Men selv om de fleste studiene om dette temaet er laget for å finne assosiasjoner mellom mediebruk og aggressiv eller voldelig atferd, så kan det være at det også er flere andre faktorer, på individ-, mellommenneskelig og samfunnsnivå som spiller inn.

Skade i vårt materiale er hovedsakelig operasjonalisert som en økning i aggressiv eller voldelig atferd hos barn, og dette på tvers av fagdisipliner. Samtidig er det få studier som gir en eksplisitt definisjon av 'skade' eller forklarer hvordan de har operasjonalisert dette. Dette er også noe som Slavtcheva-Petkova et al (2015) finner. Det er dermed vanskelig å få en oversikt over akkurat hva slags skade det er disse studiene sikter mot å måle, samt hva omfanget og grad av skaden er. Det virker implisitt at voldelig innhold i medier kan være skadelig for barn og unge, og at dette er støttet av gjentatte studier som finner assosiasjoner mellom eksponering for voldelig innhold i medier og aggressiv eller voldelig atferd hos barn og unge. Men det er en annen operasjonalisering av skadelighetsbegrepet som undersøkes i norske og andre europeiske studier knyttet til EU Kids Online nettverket. Fokuset i denne forskningen er på barns opplevelse av skadelig innhold, heller enn hvordan dette kan være med på å påvirke deres atferd. Vi trenger dermed mer kunnskap om hvordan eksponering for voldelig innhold i medier kan ha ulike typer for skadelige effekter på barn og unge.

De aller fleste studier vi har funnet sikter mot å finne assosiasjoner mellom voldelig medieinnhold og økt aggresjon hos barn og unge (45/86); deretter voldelig medieinnhold og voldelig eller

kriminell oppførsel (18/86); mens noen studier undersøker både voldelig og aggressiv oppførsel hos barn og unge (5/86). De andre studiene har ulike tilnærminger til samme tema. En er for eksempel en nevrologisk undersøkelse som er interessert i å finne ut av hvordan hjernen påvirkes av eksponering for voldelig innhold over tid (Strenziok et al., 2011). En ser på ulike aspekter knyttet til barns eksponering for voldelig medieinnhold (Sekarsih et al., 2015); en på hvordan eksponering for innhold knyttet til politisk vold kan ha positive assosiasjoner med barn og unges tilnærminger til krig (Gvrisman et al., 2016). En annen studie fokuserer på hvordan empati reduseres over tid ved eksponering for voldelig medieinnhold (Vossen et al., 2017). Andre studier undersøker hvordan ulike strategier for foreldremediering brukes for å minske barns eksponering for skadelig medieinnhold (f.eks. Jiow et al., 2017; Padilla-Walker et al., 2020; Ebbeck et al., 2016). Av 86 empiriske studier er det bare 9 som ikke finner noen assosiasjoner mellom disse variablene.

De aller færreste studier i materialet vårt undersøker hvordan faktorer på samfunnsnivå spiller en rolle i hvordan barn påvirkes av deres eksponering for voldelig medieinnhold. Her er det muligheter og behov for å utvikle instrumenter som kan brukes for å undersøke andre faktorer som kan spille en rolle. EU Kids Online nettverket undersøker for eksempel i hvor stor grad barn opplever internett, hjemmet, skolen og området der hvor de bor som trygge (Smahel et al., 2020).

Vårt materiale inkluderer også 32 kunnskapsoppsummeringer som syntetiserer andre studier som forsker på sammenhenger mellom voldelig innhold i medier og voldelig og/eller aggressiv atferd hos barn. Disse fordeler seg på ulike typer medieinnhold. 16 av disse artiklene undersøker hvordan ulike studier finner assosiasjoner mellom voldelig medieinnhold og barns atferd (f.eks. Peterson & Densley, 2017; Strasburger & Wilson, 2014; Weaver et al., 2011), åtte fokuserer på aggressiv atferd hos barn (f. eks. Olson & Kutner, 2015; Prescott et al., 2018), fire undersøker både voldelig og aggressiv atferd (f.eks. Comstock, 2008; Elson & Ferguson, 2014). De siste fire artiklene ser på ulike typer risiko og oppførsel knyttet opp mot barns eksponering for medieinnhold, for eksempel hvordan eksponering for innhold om terrorisme kan føre til PTSD (Houston, 2009); eller hvordan skjermbruk henger sammen med ADHD-relatert oppførsel (Beyens et al., 2018).

Flere av metaanalysene og kunnskapsoppsummeringene finner også assosiasjoner mellom eksponering for vold i medier og aggressiv eller

kriminell oppførsel (31/32), men kritiserer i tillegg både empiriske undersøkelser og andre metaanalyser for å ha for svake effektstørrelser for å bekrefte at slike assosiasjoner finnes (cf. Slavtcheva-Petkova et al, 2015; Anderson, 2008; eller Ferguson og Savage, 2012). Disse peker også på metodologiske og andre utfordringer med studiene på dette temaet (cf. Beyens et al., 2018; Slavtcheva-Petkova et al., 2015; Ferguson & Savage, 2012), og en finner ingen assosiasjoner når studier med publiseringsskjevhet er ekskludert (Ferguson, 2007a).

Bildet av assosiasjonene som studiene danner er dermed ikke så klart som det ser ut til å være ved første blick. For det første, måles eksponering for medieinnhold som oftest ved selvrappotering. Det vil si at det er store muligheter for målefeil, hvor barn, eller deres foreldre eller foresatte enten under-, eller overrapporterer om deres bruk av ulike medier, eller om hvor voldelig innholdet i disse mediene er (se også Potter, 2016). Det er også utfordrende at de aller fleste studiene er avhengige av tverrsnittsundersøkelser og spørreskjemabaserte metoder, noe som gjør det vanskelig å fange opp nyansene med ulike effekter. Slavtcheva-Petkova et al. (2015) finner for eksempel at de fleste tverrsnittsundersøkelser ikke klarer å fange opp hvordan skade oppleves hos barn og unge.

Videre, selv om mange av studiene bruker longitudinelle metoder for å utforske effekten av medier over tid, så er de fleste av disse gjennomført på i underkant av to år. Bare noen få studier utføres over for eksempel 5 år eller flere. Bedre og mer innovative metoder trengs for å forstå sammenhengen mellom disse variablene på en mer presis måte og for å forstå effekten og konsekvenser av skadelige medieeffekter på barn og unge over tid. I det neste kapitlet legger vi frem forskning som undersøker hvordan andre typer medieinnhold kan ha skadelige effekter på barn og unge.

5 Innholdsrelaterte skader, del II

5.1 Introduksjon

I dette kapitlet legger vi frem forskning om skadelige medieeffekter på barn og unge som oppstår i forbindelse med deres eksponering for ulike typer *innhold* i medier, med unntak av voldelig medieinnhold som det forrige kapitlet tog for seg. Vi bygger på Staksrud et al. (2009) sin kategorisering av ulike typer for risiko som barn

eksponeres for på internett. I denne kategorien er barn forstått stort sett som 'mottakere' av medieinnhold. Vi utvider innholdskategorien til å inkludere flere medier, for eksempel dataspill, TV, film, og andre digitale medier. Vi fokuserer i tillegg på forskning om skadelige medieeffekter som er publisert mellom 2007 og 2020.

Forskningen om skadelige innholdsrelaterte medieeffekter i dette kapitlet fordeler seg på syv hovedtemaer, nemlig om innhold som er: (a) seksuelt, (b) om selvskading eller selvmord, (c) om måter å bli veldig tynn på, (d) om alkohol og narkotika, (e) kommersielt, (f) skadelig for barns psykiske helse, og (g) ellers kan være skadelig for barns fysiske helse. Merk at skader som oppstår i forbindelse med hvordan barn deltar i seksuell kommunikasjon legges frem i kapittel 6 og inkluderes ikke i dette kapitlet. Dette er fordi barn kan ha andre roller i seksuell kommunikasjon enn rollen som mottaker av medieinnhold som hovedsakelig er den som er operasjonalisert i forskningen i dette kapitlet.

Forskning på hver av de syv ovennevnte temaene legges frem enkeltvis. Vi introduserer hvert tema med en oversikt over hvordan forskningen fordeler seg over tid, land, fag, metode og aldersgruppe. Vi drøfter deretter hvordan skadelighetsbegrepet operasjonaliseres i ulike publikasjoner og hvordan dette undersøkes med bruk av ulike metoder. Vi legger også frem overordnede forskningsfunn knyttet til hvert enkelt tema. Deretter oppsummerer vi forskning om skadelige innholdsrelaterte medieeffekter og analyserer dette med fokus på problemstillingene våres. Vi peker også på kunnskapshull som vi har identifisert innenfor dette området.

5.2 Seksuelt innhold

5.2.1 Introduksjon

Eksponering av barn for seksuelt og pornografisk innhold er et tema som vekker bekymringer på et nasjonalt og internasjonalt plan, og derfor ønsker flere å øke restriksjonene rundt pornografisk innhold (Barbovschi & Staksrud, 2020a). I Norge er det for eksempel ulovlig å overlate pornografi til barn. Dette begynnes med at pornografisk innhold kan ha skadelige effekter på barn (Jacobsen, 2018). I Medieskadelighetsutvalgets mandat beskrives en bekymring fra Justiskomiteen om at barn «eksponeres for økt seksualisering i tidlig alder» og at barn trenger «god og riktig informasjon om seksualitet og grensesetting» (Regjeringen.no, 2020). Den norske bildeprogramloven stil-

ler også krav til fastsetting av aldersgrenser, informasjon og ulike beskyttelsestiltak knyttet til innhold som kan være skadelig for barn, som for eksempel seksuelt innhold (Bildeprogramloven, 2015). I tillegg har EUs fjernsynsdirektiv satt et «forbud mot å sende fjernsynsprogram som i alvorlig grad kan skade mindreåriges fysiske, psykiske og moralske utvikling, særlig hvis programmet inneholder pornografiske scener eller umotivert vold» (AVMSD, 2018). Videre anbefales det at slike programmer bør vises etter kl. 21 på kvelden (AVMSD, 2018). Men det er vanskelig å opprettholde et slikt vannskille i en verden som er preget av strømmetjenester og programmer som ikke sendes ved faste tidspunkter på dagen (Nyborg, 2006).

Forskning på skadelige medieeffekter knyttet til seksuelt innhold i materialet vårt fokuserer på hvordan eksponering av barn og unge for ulike typer for seksuelt innhold kan påvirke deres forståelse av og verdier knyttet til sex, samt deres seksuelle oppførsel. Det sistnevnte undersøkes med særlig fokus på tidlig seksuell initiering samt risikofylt oppførsel. Til tross for dette definerer ingen av studiene i materialet vårt hvordan barn og unge kan skades av å bli eksponert for seksuelt innhold.

5.2.2 Oversikt over søkeresultatene

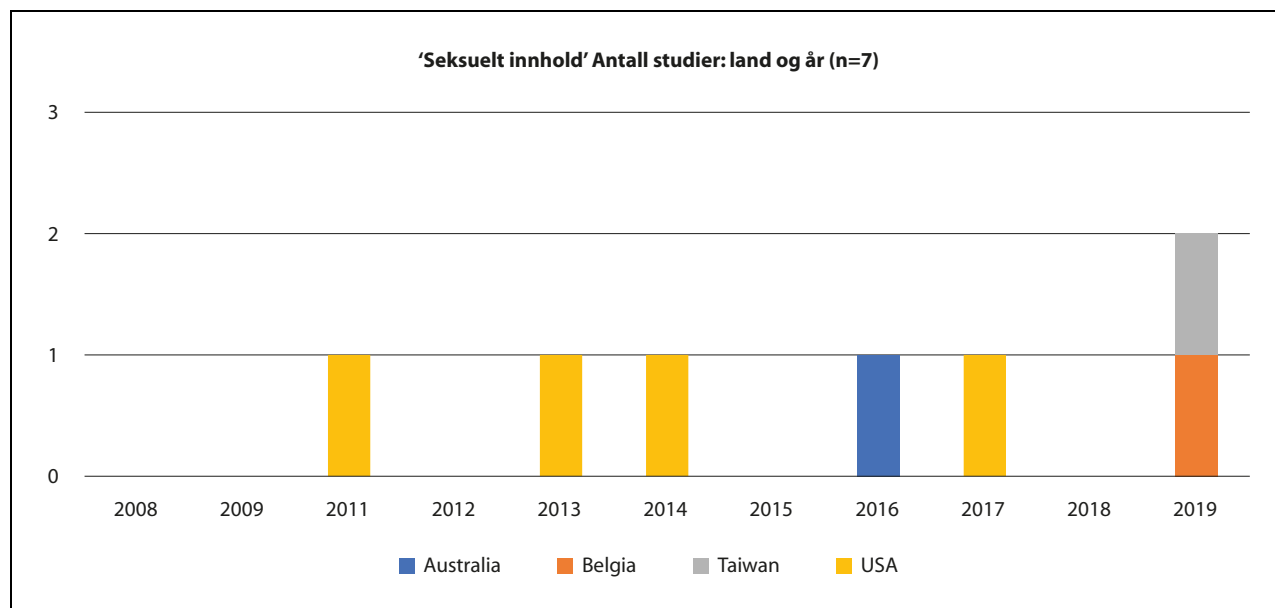
Det er også forholdsvis lite fokus på dette temaet i materialet vårt. Vi har funnet syv empiriske

undersøkelser og fire kunnskapsoppsummeringer av totalt 280 studier. Dette antallet er veldig lavt sammenlignet med forskning om voldelig innhold (kapittel 4). Allikevel er pornografi (både voldelig og ikke voldelig) den kategorien av innhold som barn selv synes er mest plagsomt på nettet (Livingstone et al., 2014). Det lave antallet funn i materialet vårt kan skyldes at mange studier fokuserer på analyser av risiko og ikke skade, og at vi har eksplisitt søkt forskning som undersøker skadelige medieeffekter. Det kan også skyldes at forskning på hvordan barn opplever seksuelt innhold er mangelfull på grunn av metodologiske og etiske hensyn.

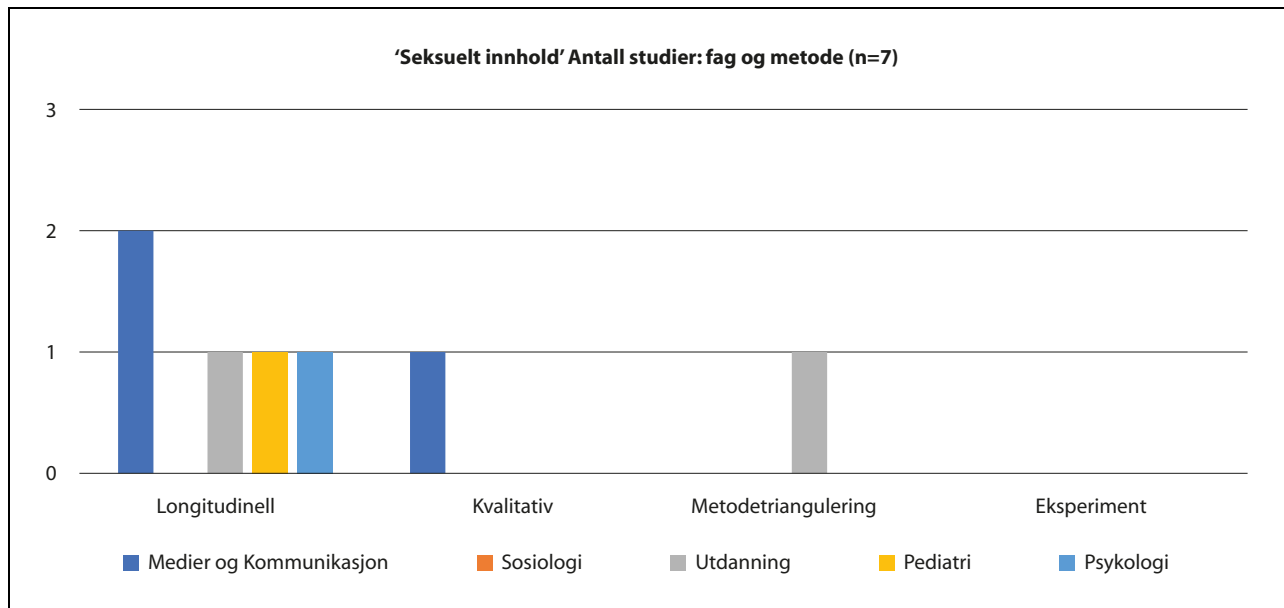
De empiriske undersøkelsene i denne kategorien er utført mellom 2013 og 2020 og for det meste i USA (fire studier), samt i Belgia, Taiwan og Australia. Fagmessig er det studier fra medier og kommunikasjon som er mest fremtredende (3), etterfulgt av sosiologi, pediatri, utdanning og psykologi. Tre av studiene er longitudinelle, en er kvalitativ og en bruker metodetriangulering.

Aldersmessig fordeler studiene seg på de mellomste (9–13) og eldste (14–17) barn. Ingen av deltakerne var under 12 år gamle. Vi har dermed ikke funnet studier om hvordan eksponering for seksuelt innhold kan ha skadelige medieeffekter på de yngste barn (mellom 0 og 8).

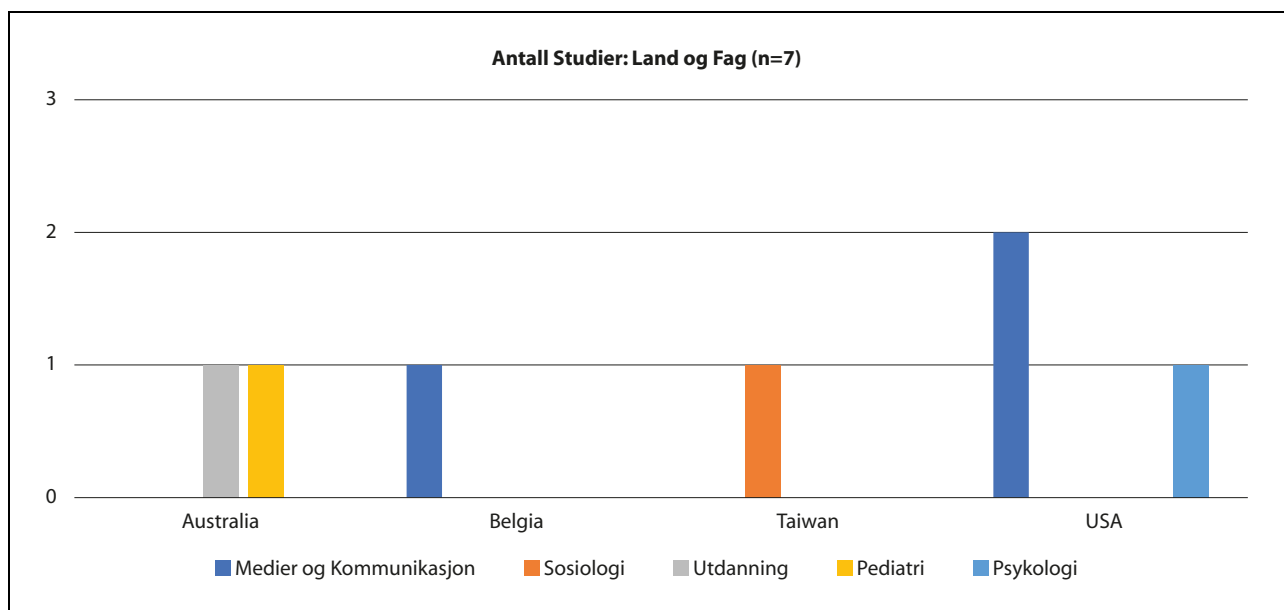
Fem studier undersøker effekten av seksuelt innhold i kombinasjoner av medier. De to siste studiene fokuserer på seksuelt innhold henholdsvis på TV og i musikkvideoer.

Figur 2.20 'Seksuelt innhold' Antall studier, land og år

Figur 2.21 'Seksuelt innhold' Antall studier, fag og metode

Figur 2.22 'Seksuelt innhold' Antall studier, land og fag

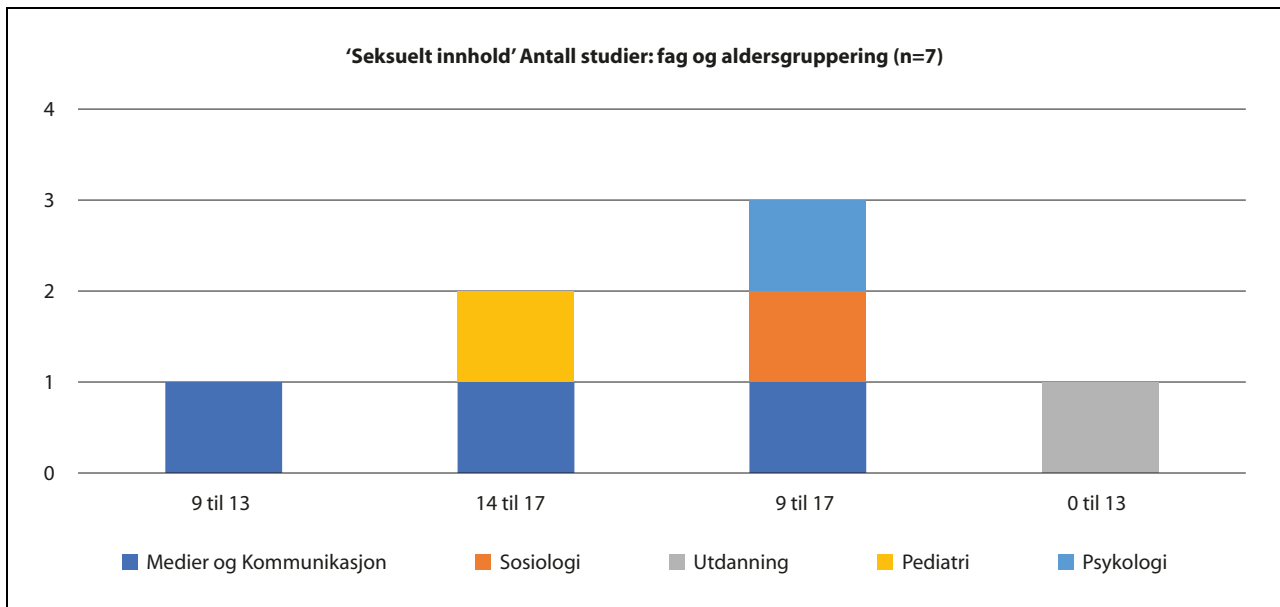
5.2.3 Operasjonalisering og bruk av skadelighetsbegrepet

Operasjonalisering av skadelighetsbegrepet i disse studiene er knyttet til hvordan seksuelt innhold kan påvirke barns forståelse av sex og hvordan de oppfører seg seksuelt. Dette særlig med fokus på om de utsetter seg for risikabel seksuell oppførsel og muligheten for tidlig seksuell initiering. Ybarra, Strasburger, et al. (2014) og Lin et al. (2020) undersøker for eksempel forholdet mellom barns eksponering for seksuelt innhold i medier

og det å ha sex for første gang ved tidlig alder, eller det å utsette seg for seksuell vold. En studie ser også på langtidseffekten av eksponering for seksuelt innhold fra ungdomstiden til voksen alder (Vangeel et al., 2020).

5.2.4 Bruk av skalaer for å måle variabler

Effekten av denne eksponeringen måles med ulike skalaer på individ- og mellommenneskelig nivå. Ingen av studiene undersøker faktorer på samfunnsnivå (som for eksempel lovverket i

Figur 2.23 'Seksuelt innhold' Antall studier, fag og aldersgruppering

enkelte land) som kan være med på å påvirke hvordan barn opplever seksuelt innhold.

5.2.4.1 *Bruk av skalaer for å måle variabler på individnivå*

Eksposering for seksuelt innhold i medier er målt med lignende metoder som de brukt for eksposering for voldelig medieinnhold (se kapittel 4). Forskningsdeltakere er bedt om å oppgi hvor ofte de bruker ulike typer for medier (vanligvis på daglig eller ukentlig basis) og ser på ulike typer for seksuelt innhold. Deltakerne kan også bli bedt om å oppgi hvilke medier eller sjangre de bruker når de eksponeres for innholdet (Ybarra, Strasburger, et al., 2014). Noen studier supplerer denne selvrappoteringsprosessen med en vurderingsprosess, hvor for eksempel de tre favorittprogrammene til deltakerne er vurdert av et eksternt panel av eksperter eller jevnaldrende som ser på hvor eksplisitt innholdet i programmene er (Gottfried et al., 2013; Lin et al., 2020).

Sammenhengen mellom eksponeringen og ulike typer oppførsel er målt med forskjellige skalaer som måler oppførsel (Gottfried et al., 2013), eller seksuell oppførsel (Ybarra et al., 2014) og grad av tilfredsstillelse med sex (Morgan, 2011; Zurbriggen et al., 2011 i Vangeel et al., 2020).

Den ene kvalitative undersøkelsen i materialet vårt tar for seg i hvordan ungdom forstår seksuelle fortellinger i medier (Eyal & Ben-Ami, 2017).

5.2.4.2 *Bruk av skalaer for å måle variabler på mellommenneskelig nivå*

Ulike skalaer brukes også for å undersøke hvordan eksponering for seksuelt innhold påvirker barn og unges parforhold, samt deres seksuelle forhold som voksne. Noen skalaer undersøker tilnærminger til parforhold (Eidelson og Epstein, 1982; James et al., 2002 i Vangeel et al., 2020, eller Hendrick 1988, i Vangeel et al., 2020). Andre skalaer undersøker erfaringer med seksuell vold eller utrygg sex (Lin et al., 2020). En studie undersøker i tillegg erfaringer med seksuell trakassering eller det å bli gjort til offer (Ybarra, Strasburger et al., 2014).

Alle studiene kontrollerer for ulike variabler som kan påvirke sammenhengen mellom eksponering for seksuelt innhold i medier og seksuell forståelse og oppførsel. De ulike variablene er kjønn, alder, etnisitet, inntekt, utdanning eller barns forhold til foresatte.

5.2.5 *Overordnede resultater*

Alle studiene finner sammenhenger mellom det å bli eksponert for seksuelt innhold og ulike typer for utfallsvariabler.

Gottfried et al. (2013) undersøker hvordan ulike sjangre påvirker barn og unges seksuelle oppførsel i USA. Dette er en del av en longitudinell undersøkelse utført over 5 år som heter 'The Annenberg Sex and Media Study'. Studien fokuserer på forholdet mellom eksponering for seksuelt

innhold i medier og seksuell oppførsel hos barn mellom 14 og 16 år. Studien viser at det å bli eksponert for innhold på TV generelt ikke påvirker barns seksuelle oppførsel et år etter eksponeringen. Samtidig, har eksponering for seksuelt innhold i komedie en positiv sammenheng med holdninger til sex og oppfatninger om normativt press, og å delta i samleie innen et år etter eksponeringen. Eksponering for seksuelt innhold i drama har en negativ sammenheng med dette.

Longitudinelle data er også brukt i Lin et al. (2020) sin undersøkelse i Taiwan (Taiwan Youth Project) som varte i 9 år. Deltakerne var ca. 13 år gamle i 2000, og fylte 24 år i 2009. 51% var gutter. Forskerne viser at det å eksponeres for seksuelt innhold i medier har en sammenheng med å ha sex tidligere, utrygg sex, og flere seksuelle partnere. Det å eksponeres for dette innholdet i flere typer medier øker dermed sannsynligheten for å ta seksuelle risikoer.

Ybarra, Strasburger et al. (2014) bruker data fra en longitudinell undersøkelse i USA (Growing up with Media) for å undersøke hvordan barn i alder 10 og 15 år og deres foreldre bruker medier og eksponeres for seksuelt innhold. Forskerne bruker data samlet inn over to år, i 2011 og 2012. Forskerne finner ut at det å eksponeres ofte for seksuelt innhold har sammenheng med det å ha sex, med seksuell utnyttelse og med forsøk på eller gjennomføring av voldtekt, men ikke med seksuell oppførsel ellers (Ybarra, Strasburger et al., 2014).

Vangeel et al. (2020) utførte en 15-år lang longitudinell studie med 161 deltakere. Deltakerne var rundt 13 år gamle i begynnelsen av undersøkelsen. Forskerne viser at det å se på situasjonskomedier som ungdom har positiv sammenheng med et ønske om å være perfekt seksuelt som voksen (10 år senere), mens det å se på drama som ungdom har negativ sammenheng med dette. Disse sammenhengene påvirkes ikke av motivasjonen for å lære om parforhold fra medier. Det å se på situasjonskomedier som ungdom har også en indirekte sammenheng med lavere grad av seksuell tilfredsstillelse og det å være fornøyd i parforhold som voksen, mens det å se på drama har en indirekte og positiv effekt på det samme (Vangeel et al., 2020).

Ungdom opplever kjønnsforskjeller i seksuelle sammenhenger. Det viser en kvalitativ studie som ved hjelp av tematisk analyse demonstrerer hvordan 420 barn (48% gutter) mellom 15 og 18 år forstår ulike seksuelle fortellinger. Ifølge forskerne gjenspeiler dette deres oppfatninger om og erfaringer med sex (Eyal og Ben-Ami, 2017).

Kunnskapsoppsummeringene i denne kategorien undersøker ulike aspekter med seksuelt innhold. En studie undersøker assosiasjoner mellom eksponering for seksuelt innhold i media og seksuell atferd hos tenåringer. Den viser at det er bare svake assosiasjoner mellom seksuelt innhold og atferd i 22 undersøkelser på temaet (Ferguson et al., 2017). Eksponering for bruk av medier generelt har ingen sammenheng med seksuell oppførsel mens eksponering for medier med seksuelt innhold har bare svake assosiasjoner. Ifølge oppsummeringen er forskning på dette området preget av metodologisk svakhet og situasjonsskjevhet. Dette betyr at studiene bare henviser til andre studier som har like funn, og ikke til studier hvor funnene motsier deres egne. De studiene som har høyest situasjonsskjevhet demonstrerer sterkere effekter, mens de som kontrollerer for familiemiljø demonstrerer svakere effekter.

Rodenhizer & Edwards (2019) analyserer hvordan 43 unike studier undersøker ungdom og unge voksnes eksponering for seksuelt vokseinnhold og voldelig seksuelt innhold i medier, og hvordan dette påvirker deres erfaringer med og syn på vold i parforhold og seksuell vold. Oppsummeringen finner en sammenheng mellom variablene, og viser både høyere toleranse for vold i parforhold og seksuell vold. I tillegg er effekten høyere for menn enn for kvinner, og forutinntatte oppfatninger om vold i parforhold og seksuell vold modererer forholdet mellom voldelig oppførsel i parforhold og i seksuelle forhold. Allikevel demonstrerer forskerne at det mangler longitudinelle og eksperimentelle studier på dette området. Fokuset er for det meste på vold utført av menn mot kvinner og forskning burde undersøke et bredere spekter av voldelige relasjoner og handlinger. Denne oppsummeringen definerer at seksuelt voldelig innhold avbilder fysisk vold mot en person. Skadelige effekter av eksponeringen for innholdet er ikke definert.

En annen metaanalyse undersøker hvordan eksponering for seksuelt innhold kan påvirke den psykologiske utviklingen til voksne som begår seksuelt drap (James & Proulx, 2014). James og Proulx utførte en systematisk analyse av forskning om seksuelt drap publisert mellom 1985 og 2013 for å kategorisere kjennetegn for mennesker som begår seksuelt drap enten det er i forbindelse med seriemord eller ikke. De undersøker utviklingsvariabler, individets liv som voksen, kriminelle variabler og psykopatiske variabler. De finner ingen signifikante forskjeller mellom hvordan disse individene bruker pornografi, men at de som begår seriemord har høyere sannsynlighet

for å samle på pornografi enn de som begår ett mord (53% versus 39,4%).

Den siste artikkelen analyserer hvordan skade er operasjonalisert i 49 ulike studier som undersøker både skade og risiko knyttet til eksponering for seksuelt innhold på internett, samt omfanget og graden av eventuelle skader. Bare en tredjedel av studiene definerer skade og knytter dette som regel til emosjonell eller psykologisk skade. Enkelte studier undersøker også hvordan eksponering for seksuelt innhold kan føre til desensibilisering mot bilder av misbruk og relatert oppførsel. Skade knyttes også i noen studier til seksuelt misbruk, inkludert voldtekt (Slavtcheva-Petchkova et al., 2015). Forskerne fordeler studiene på tre temaer; de som undersøker hvordan seksuelt misbruk foregår på nettet (prosess studier); de som undersøker risikofaktorer for seksuelle fornærmelser, som for eksempel personlighetstrekk, eller, sammenhengen mellom bruk av barnepornografi og fysisk seksuelt misbruk; og studier som undersøker utfallet av å eksponeres for pornografi eller innhold som er eksplisitt, samt det å være offer for seksuelt misbruk på nett. Studier som undersøker hvordan barn skades av å bli seksuelt misbrukt på nett har tydeligere bevis på skade enn andre undersøkelser. I tillegg er undersøkelser som baserer seg på dokumenter fra politiet, sykehus, domstoler og helseopplysninger tydeligst på dette (Slavtcheva-Petchkova et al., 2015).

Det finnes ingen studier i materialet vårt om hvordan barn i Norge, eller i Norden, opplever skadelige effekter knyttet til deres eksponering for seksuelt innhold. Derfor har vi lagt til forskning fra EU Kids Online nettverket og andre nordiske forskere som undersøker hvordan barn opplever seksuelt innhold på nett.

5.2.6 *Norsk og europeisk kontekst*

Forskningen fra EU Kids Online nettverket fokuserer på hvordan barn og unge opplever seksuelt innhold på nett. Mellom 2017 og 2019 stilte forskere i 19 europeiske land en rekke spørsmål til barn og unge (mellom 9 og 16 år) om deres eksponering for seksuelt innhold på nett (Smahel et al., 2020). Forskerne viser at barn og unges oppfatning av hva som «teller som» seksuelt innhold varierer:

Noen inkluderer seksuelt innhold som viser mennesker som har sex (som for eksempel pornografi), men også bilder og tegninger av

nakne mennesker (som for eksempel erotisk kunst) (Barbovschi & Staksrud, 2020a, s.2).

EU Kids Online nettverket viser også at det som kategoriseres som pornografi og seksuelt innhold også er delvis kulturelt betinget (Smahel et al., 2020). Dette gjør det vanskelig å undersøke hvordan barn og unge eksponeres for seksuelt innhold og hvordan denne eksponeringen kan påvirke dem på en måte som er skadelig. I forlengelse av tvetydigheten rundt potensielle skadelige effekter har en finsk undersøkelse av et nettforum for seksuell helse vist at diskursen rundt risiko og skade knyttet til bruk av pornografi kan også være utfordrende for finsk ungdom (Spišák, 2016). Spišák viser at de som sender spørsmål om pornografi til forumet forstår de potensielle skadelige konsekvenser (som er udefinert), men føler skam og skyld knyttet til egen bruk av pornografi på grunn av det negative fokuset på pornografi innenfor den offentlige diskursen.

Totalt 40% av norske barn (mellom 9 og 17 år) har sett seksuelt innhold i løpet av det siste året (2017–2018) (Staksrud & Ólafsson, 2019, s.9). Gjennomsnittet i Europa er 33%. Norske barn ligger derfor over gjennomsnittet når det gjelder eksponering for dette innholdet (Smahel et al., 2020). Erfaringene med seksuelt innhold øker med alder, fra 8 % av 9–10-åringene, til 77% av 15–17-åringene (Staksrud & Ólafsson, 2019, s.9).

Ifølge Staksrud og Ólafsson (2019, s.53) opplever ulike barn seksuelt innhold på ulike måter. Flere norske gutter rapporterer om positiv følelse enn jenter (17 % og 4 %), og flere norske jenter enn gutter blir opprørt i litt, ganske eller veldig stor grad (11 % mot 27 %). Andre vanlige følelser er nysgjerrighet (20 %), flauhet (16 %) og begeistring (12 %). Av disse tre er gutter overrepresentert innenfor nysgjerrighet og begeistring, mens flere jenter rapporterer flauhet (Staksrud & Ólafsson, 2019, s. 54). Disse funnene er støttet av en svensk undersøkelse som viser at gutter både har mer erfaring med pornografisk innhold enn jenter og at de har flere positive holdninger til dette (Mattebo et al., 2014). En annen svensk studie viser i tillegg at gutter har høyere sannsynlighet for å bli overforbrukere av seksuelt innholdet og undersøker hvordan ulike demografiske variabler kan påvirke dette (Löfgren-Mårtenson & Månsson, 2010). En dansk studie viser at bruk av pornografi blant gutter er knyttet til forståelsen av identitet og seksualitet og at dette har en påvirkningskraft på gutters eksponering for pornografisk innhold (Cawood, 2008).

Når det gjelder skadelige effekter av eksponering for seksuelt innhold, viser Staksrud og Ólafsson (2019, s.53) at 51% av norske barn hverken blir glade eller opprørte av å se seksuelle bilder. Allikevel er noen litt eller veldig opprørte (34%). Flere jenter enn gutter er opprørte (51% av jenter versus 16% av gutter). Det er også flere blant de yngste barna som blir opprørte av dette (44% blant de yngste versus 27% blant de eldste) (Staksrud & Ólafsson, 2019). I tillegg, påpeker Barbovschi og Staksrud (2020a, s.2) at:

Mer enn halvparten av 9–12 åringer oppgir at de ikke vet hva de følte om å se seksuelt innhold, noe som kan tyde på at yngre barn trenger hjelp til å skille mellom hva som føles OK og hva som ikke føles OK for dem (Barbovschi & Staksrud, 2020a, s.2).

Barbovschi og Staksrud (2020a, s.2) har også funnet ut at:

Jenter som har lavere grad av digitale ferdigheter og som rapporterer mer foreldremediering har en tendens til å bli mer opprørt. Likevel, den mest signifikante faktoren for jenter som rapporterer å være opprørt er at de hadde opplevd nettmobbing i løpet av det siste året, og at de har sett skadelig brukergenerert innhold på nettet (slik som måter å være veldig tynn på, måter å skade seg selv på) (Barbovschi & Staksrud, 2020a, s.2).

Dette peker på at barn som blir opprørt av å se seksuelt innhold på nett, og i dette tilfellet særlig jenter, også kan ha vært eksponert for andre opprørende situasjoner, slik som nettmobbing eller skadelig brukergenerert innhold. Det å se barnet i et helhetlig perspektiv, og å se på skade og risiko på tvers av kategorier, er viktig for å forstå hvordan eksponering for seksuelt innhold påvirker barn. Forskerne påpeker også at det er viktig å sørge for at barn som blir eksponert for seksuelt innhold mot sin vilje har god støtte og flere resurser til å håndtere dette, slik at det ikke fører til skade for dem (Smahel et al., 2020).

Hvordan seksuelt innhold oppleves kan også knyttes til intensjonalitet. Smahel et al. (2020) påpeker at noen barn oppsøker seksuelt innhold som resultat av en bevisst handling, noen fordi de er nysgjerrige, eller fordi de utforsker sin identitet, også andre fordi de prøver å finne informasjon om sin egen kropp og om sex (se også Spišák, 2016). Mulighetene som er knyttet til dette innholdet

det må dermed veies opp mot risiko for skade (se også Slavtcheva-Petchkova et al., 2015).

5.2.7 Oppsummering

Forskning på dette temaet viser et stort spenn i hvordan seksuelt innhold kategoriseres, enten som underholdende eller vokseninnhold i TV-programmer eller musikkvideoer, eller som pornografi. Også innenfor disse kategoriene eksisterer et spenn av underkategorier, blant annet innhold som er voldelig eller ikkevoldelig, pornografi som er voldelig eller ikkevoldelig, samt misbruk av barn og barnepornografi. Kompleksiteten er også gjenspeilet i hvordan barn selv definerer og forstår seksuelt innhold og pornografi på ulike måter, som forskerne i EU Kids Online nettverket understreker (Smahel et al., 2020; Staksrud & Ólafsson, 2019).

Studiene vi har funnet mangler definisjoner av skadelige medieeffekter knyttet til eksponeringen av seksuelt innhold. De empiriske undersøkelsene knytter skade til hvordan seksuelt innhold kan påvirke barns forståelse av sex og hvordan de oppfører seg seksuelt. Dette særlig med fokus på om de utsetter seg for risikabel seksuell oppførsel og muligheten for å ha sex tidlig. Vold i nære relasjoner og oppfatninger om dette er også undersøkt. På tross av dette finner forskning som fokuserer på norske, nordiske og europeiske barn også ut at barn påvirkes av seksuelt innhold på forskjellige måter, og at dette kan henge sammen med barns egne grunner til å bruke innholdet, det vil si i hvor stor grad barn selv oppsøker innholdet, og begrunnelser og motivasjonen knyttet til dette (Smahel et al., 2020; Spišák, 2016; Cawood, 2008).

Kunnskapsoppsummeringene undersøker et bredere omfang av innhold og mulige skadelige effekter. En av metaanalysene peker på metodologiske utfordringer i feltet, inkludert situasjonsskjevhet. Den viser at de fleste undersøkelsene ikke viser noen effekt, eller i beste fall en svak effekt, og at studiene med situasjonsskjevhet viser større effekter enn studier som kontrollerer for familieforhold (Ferguson et al., 2017). Det er ikke så mye metodologisk variasjon i studiene. Vi finner fire longitudinelle undersøkelser og én kvalitativ undersøkelse som analyserer hvordan ungdom forstår seksuelle fortellinger. Av den grunn trenger vi flere undersøkelser, med mer innovative metoder for å måle eksponering og effekt, samt å se på hvordan disse effektene utvikler seg over tid. Særlig kvalitative undersøkelser er fraværende.

De longitudinelle analysene vi har funnet ser på forhold mellom eksponering for seksuelt innhold og seksuell oppførsel over forholdsvis lange perioder. En av undersøkelsene varte i 15 år og undersøkte barna fra da de var 15 år gamle til de fylte 30 (Vangeel et al., 2020). Den andre så på ulike sjangre over 3 år (Gottfried et al., 2013). Den tredje så på endringer i atferd over to år (Ybarra, Strasburger et al., 2014) og den fjerde på atferd over 9 år (Lin et al., 2020). Grunnet de ulike formålene, utvalg og tidsintervaller brukt i disse studiene, er det vanskelig å sammenligne funnene.

Ifølge Slavtcheva-Petchkova et al (2015) opplever de færreste barn seksuelt misbruk og voldtekt. De fremhever viktigheten av å sørge for at barn er beskyttet mot dette. Samtidig er det nødvendig å finne en balanse mellom det å bli beskyttet og å få lov til å oppsøke muligheter på internett, også ved bruk av seksuelt innhold. Noen norske og nordiske barn oppsøker dette innhold med vilje og noen blir også glade for å eksponeres for det, selv om det finnes tydelige kjønns- og aldersforskjeller her. Det er også viktig at barn som blir eksponert for seksuelt innhold mot sin vilje har gode støtte og nok resurser for å håndtere dette (Smahel et al., 2020).

5.3 Innhold om selvmord og selvskading

5.3.1 *Introduksjon og oversikt over søkeresultatene*

En annen type for skadelig medieinnhold som barn og unge eksponeres for er innhold om selvmord og selvskading. Tre av artiklene i materialet vårt undersøker dette temaet, inkludert en empirisk artikkel og to metaanalyser.

Den empiriske studien er gjennomført i 2008 og undersøker sammenhengen mellom bruk av elektroniske medier og selvmordstanker blant japanske barn og unge. Den er en psykiatrisk tverrsnittsundersøkelse med barn mellom 9 og 17 år (Katsumata et al., 2008). Forskerne ba barn om å rapportere om hvordan de bruker elektroniske medier, samt deres selvmordstanker. Forskerne undersøker faktorer som påvirker disse assosiasjonene både på individ og mellommenneskelig nivå. De undersøker blant annet forholdet mellom barn og unge som eksponeres for slikt innhold og deres venner, familier og andre nære voksne (Katsumata et al., 2008). Forskerne viser at rundt en tredjedel (35,3%) av deltakerne har selvmordstanker og at 16% hadde funnet informasjon om selvmord på nett. Deltakerne opplever også angst i forbindelse med negative opplevelser på nett. Ska-

delighetsbegrepet er ikke operasjonalisert i artikkelen, men forskerne finner en sammenheng mellom det å bli eksponert for innhold om selvmord på nett og det å ha selvmordstanker (Katsumata et al., 2008).

De to metaanalysene undersøker henholdsvis assosiasjoner mellom eksponering for innhold om selvmord i mediene og økning i selvmord. Den ene undersøker hvordan etterligning av oppførsel knyttet til selvmord kan påvirke barn og unge (Insel & Gould, 2008). Forskerne peker på tre ulike forskningsområder som demonstrerer viktigheten av å undersøke dette nærmere. Det første er forskning som viser en økning i tilfeller av selvmord i nær sammenheng med medieinnhold relatert til dette. Den andre er en økning i forsøk på selvmord blant barn som er eksponert for dette blant deres jevnaldrende. Den tredje er hvordan eksponering for innhold i medier kan påvirke selvmordsforsøk hos barn og unge. Denne studien baserer seg på 'social learning theory' (Bandura, Ross og Ross, 1963) og perspektiver fra nevrobiologi, og konkluderer med at etterligning er et viktig fenomen å undersøke i denne sammenhengen. Dette til tross for at etterligning har en mindre effektstørrelse enn andre psykiatriske og psykososiale risikofaktorer for selvmord blant ungdom.

Den andre metaanalysen undersøker om det eksisterende kunnskapsgrunnlaget om sammenhengen mellom eksponering for innhold om selvmord i medier og tanker om selvmord er av høy metodologisk kvalitet (Ferguson, 2019). Analysen viser at eksisterende forskning ikke støtter teorien om at eksponering for dette innhold kan føre til en økning i selvmord eller selvmordsforsøk. Derimot er resultatene i studiene uavklarte og flere av studiene har metodologiske svakheter.

Det finnes ingen studier i materialet vårt om hvordan barn i Norge, eller i Norden opplever skadelige effekter knyttet til deres eksponering for innhold om selvmord eller selvskading. Vi har dermed supplert vårt litteratursøk med forskning fra EU Kids Online nettverket og fra andre nordiske forskere som undersøker hvordan barn eksponeres for dette innholdet.

5.3.2 *Norsk og europeisk kontekst*

Forskningen fra EU Kids Online undersøker hvordan barn kommer i kontakt med innhold om selvmord og selvskading på nett. Mellom 2017 og 2019 stilte forskere i 19 europeisk land en rekke spørsmål til barn og unge (mellom 11 og 16 år) om deres eksponering for dette innholdet. Totalt 35% av norske barn (mellom 11 og 17 år), og over

halvparten av jentene i 14–17-års alderen (53%) har vært på nettsider hvor man diskuterer eller viser måter å skade eller såre seg selv fysisk på. En av fire (26%) har vært inne på nettstedet hvor man diskuterer måter å begå selvmord. Størst andel i dette tilfellet er også blant de eldste jentene (33%) (Staksrud & Ólafsson, 2019, s. 59). Sammenlignet med tidligere undersøkelser viser disse tallene også en økning i bruk av slike sider blant norske barn siden 2010. Det er 16% flere som har blitt eksponert for innhold om selvskading, og økningen blant de eldste jentene har gått fra 23% i 2010 til 53% i 2018. Erfaringer med selvmordrelatert innhold har også økt fra 9% i 2010 til 29% i 2018. Det er også en stor økning blant de yngste guttene, fra 4% i 2010 til 12% i 2018 (Staksrud & Ólafsson 2019, s. 59). I tillegg har barn av foreldre med VGS utdanning sett innhold om selvskading på nett oftere enn andre barn (13% minst månedlig mot 8% av barn av foreldre med høyest utdanning).

Staksrud & Ólafsson (2016) har tidligere undersøkt hva som kjennetegner barn som eksponeres for innhold om selvmord på nettet. De mener at det ikke hovedsakelig er på grunn av tilfældigheter eller av nysgjerrighet at barn blir eksponert for dette innholdet. Isteden finner de ut at barn som besøker slike sider har noen felles trekk. Variablene på individnivå som har med psykiske egenskaper å gjøre har positive assosiasjoner med det å besøke slike sider, og jo større psykiske problemer barn har, jo større er sjansen for at de besøker slike sider. Å bli mobbet utenfor internett øker ikke sjansen for eksponeringen, men det å bli mobbet på nettet øker det. De som mobber andre (både på internett og ellers) har større sannsynlighet for å besøke slike sider. Det å komme fra Norge øker også sannsynligheten. I tillegg kan barn som oppsøker slike sider ha andre typer sårbarheter og kan dermed være eksponert for flere typer for risiko på nett.

Samtidig mener Staksrud og Ólafsson (2016) at selv om slike sider kan anses som skadelige, kan de også være med på å bidra til noe positivt for brukerne, for eksempel hvis noen oppsøker dem for å finne sosial støtte eller for å diskutere utfordringene sine med andre (se også Lewis & Seko, 2016). Dette todelte formålet og mulige utfall ser også Stänicke i sine kvalitative undersøkelser om norske barns erfaringer med selvskading og med slike sider på internett. Stänicke (2019) sier:

Blogs, pictures and stories of self-harm can be a comfort and establish group identity but the

consequences of self-harm – psychological, neurobiological, behavioral and communicational – can reinforce the action and make it difficult to stop. The participants in my study did not initially want to end their self-harm but appreciated exploring the action in therapy. This can express a need for relational support to understand themselves. For some, the digital communication is the only accessible option to share and an important step towards emotional contact with others (Stänicke, 2019, s. 82).

Stänicke undersøker også hvordan ungdom kan bli inspirert av innhold de ser på internett til å skade seg (Stänicke et al., 2019). Det er viktig å innse at disse sidene kan ha både svært negative og positive effekter for sårbare barn og unge. Mulighetene som er knyttet til dette innholdet må dermed veies opp mot risiko for skade.

5.3.3 Oppsummering

Et fåtall av studier i materialet vårt undersøker dette temaet, og de som finnes definerer ikke skade direkte, men viser indirekte at innhold om selvskading eller selvmord kan ha skadelige effekter på barn og unge. Forskerne ser for eksempel på hvordan ulike psykiske egenskaper hos barn (målt med Strengths and Difficulties Questionnaire, Goodman et al, 1998 i Staksrud & Ólafsson, 2016) er med på å påvirke deres sjanse for å besøke slike sider på nett (Staksrud & Ólafsson 2016, 2019). Det er i tillegg få studier (bortsett fra Staksrud & Ólafsson, 2019) som undersøker hvordan faktorer på samfunnsnivå kan være med på å påvirke hvordan barn opplever skade knyttet til medieinnhold relatert til selvskading og selvmord.

Siden barns eksponering for sider hvor man diskuterer selvskading og selvmord er økende i Norge er det et stort behov for mer forskning om hvordan barn opplever dette innholdet, om hvordan det kan påvirke dem på en negativ måte over en kortere og lengre tidsperiode og samspillet mellom innholdet og andre sykdommer og lidelser. Det er også viktig at både de positive og negative effektene av slike sider sees i sammenheng, fordi barn både kan bruke sidene for å finne støtte fra andre, men også for å finne inspirasjon til for eksempel måter å skade seg selv på.

Et viktig aspekt som kommer frem i forskningen som vi har sett på er at det er begrensende å operasjonalisere barnets rolle i forhold til disse sider som 'mottakere'. Barn i undersøkelsene om

selvmord og selvskadning oppsøker sidene, deler informasjon med hverandre, skaper felleskap, støtter hverandre, og bruker sidene til inspirasjon (se Stänicke et al., 2019). For å forstå barns intensjoner og begrunnelser, samt opplevelse av skade i forbindelse med bruk av disse sidene er det nødvendig med flere kvalitative studier som kan kartlegge barns subjektive opplevelser. Det er også mulig at det å skille mellom tilfeldig og repeterende bruk av sidene i tverrsnitts- og longitudinelle undersøkelser kan gi dypere innsikt inn i de ulike aspektene ved barns bruk av dem.

5.4 Innhold om kroppsidealer og måter å bli veldig tynn på

5.4.1 Introduksjon

I denne kategorien inkluderer vi forskning som undersøker medieinnhold som fremmer enkelte kroppsidealer og hvor måter å bli veldig tynn på er diskutert. Barn og unge eksponeres for kroppsidealer gjennom medieinnhold, blant annet av tynne kvinne kropp (Veldhuis et al., 2014) eller muskuløse mannskropper (Mulgrew et al., 2014) (se også Steinnes & Mainsah, 2019). Denne forskningen har vi inkludert i samme kategori som forskning som undersøker skadelige medieeffekter knyttet til innhold om måter å bli veldig tynn på fordi begge typer for innhold er knyttet til oppfatninger av enkelte kroppsidealer hos barn og unge. Forskingen viser at det er særlig på internett at barn og unge kan komme i kontakt med innhold om måter å bli veldig tynn på (knyttet for eksempel til anoreksi eller bulimi) (Slavtc-

heva-Petkova et al., 2015). Syv av artiklene i materialet vårt undersøker hvordan innhold om kroppsidealer i medier påvirker barn og unge. Seks av disse er empiriske undersøkelser mens en er en metaanalyse av forskning om skadelige medieeffekter.

5.4.2 Oversikt over søkeresultatene

De empiriske studiene er utført mellom 2013 og 2017. 2 av studiene er utført i Nederland, og én i henholdsvis USA, Australia, Malaysia og Belgia (se figur).

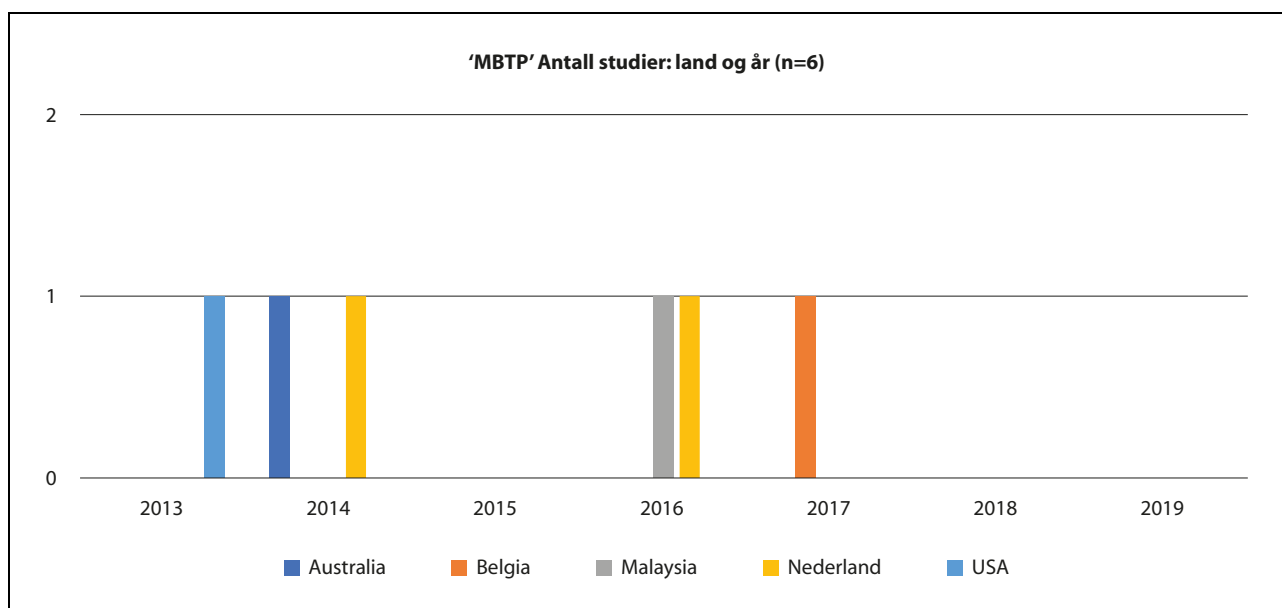
Fire av studiene undersøker eksponering for innholdet om kroppsidealer på TV (en av disse inkluderer også blad/magasiner), og to av studiene undersøker dette på nettet (se figur).

Studiene er hovedsakelige medier og kommunikasjon (4), samt en medisinsk og en pediatrik undersøkelse. Studiene er hovedsakelige tverrsnittsundersøkelser (5) samt et eksperiment. Eksperimentet var utført i Australia (se figur).

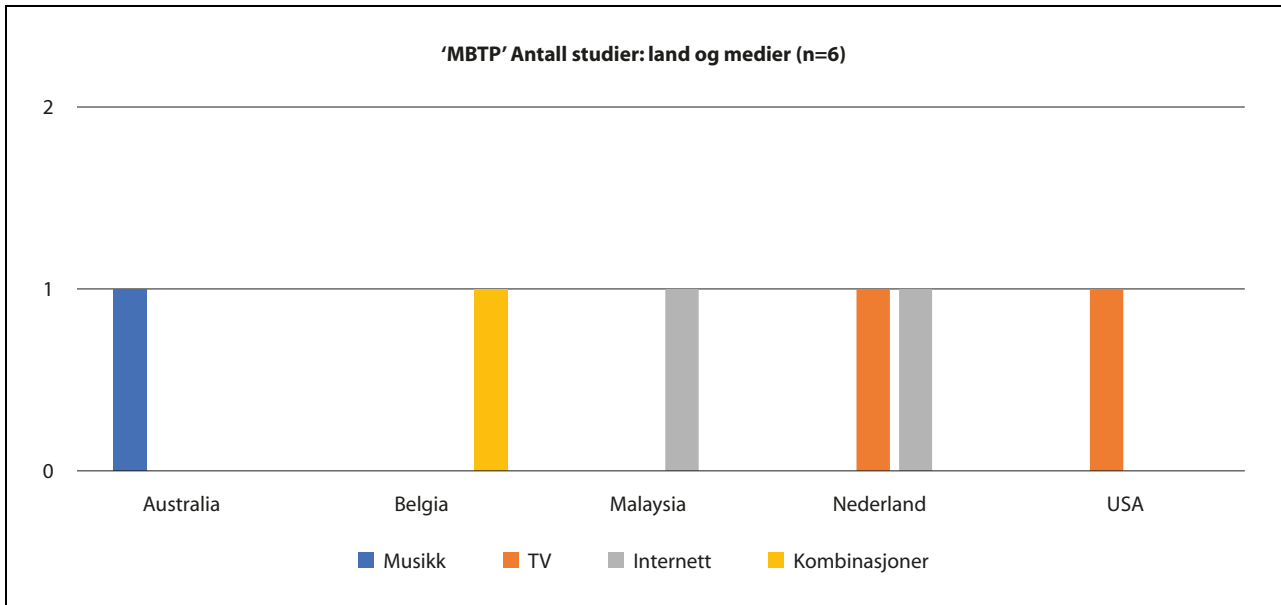
Studiene fokuserer hovedsakelig på barn som er mellom 9 og 17 år gammel (5). En studie undersøker eksponering for dette innholdet hos 9–13 åringer, mens ingen undersøker dette hos barn som er mellom 0 og 8 år gamle.

5.4.3 Operasjonalisering og bruk av skadelighetsbegrepet

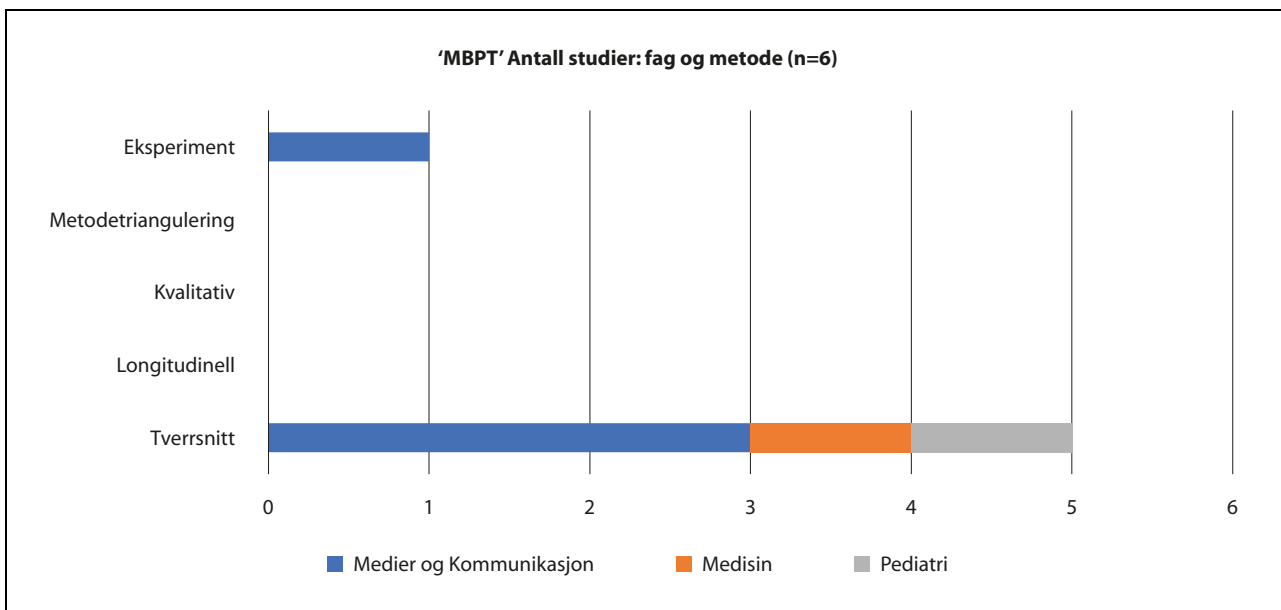
Ingen av de empiriske undersøkelsene gir en tydelig definisjon av skadelige medieeffekter, men drøfter indirekte hvordan eksponering for dette innholdet kan være med på å fremme negative

Figur 2.24 'Måter å bli veldig tynn på (MBTP)' Antall studier, land og år

Figur 2.25 'Måter å bli veldig tynn på (MBTP)' Antall studier, land og medier

Figur 2.26 'Måter å bli veldig tynn på (MBTP)' Antall studier, fag og metode

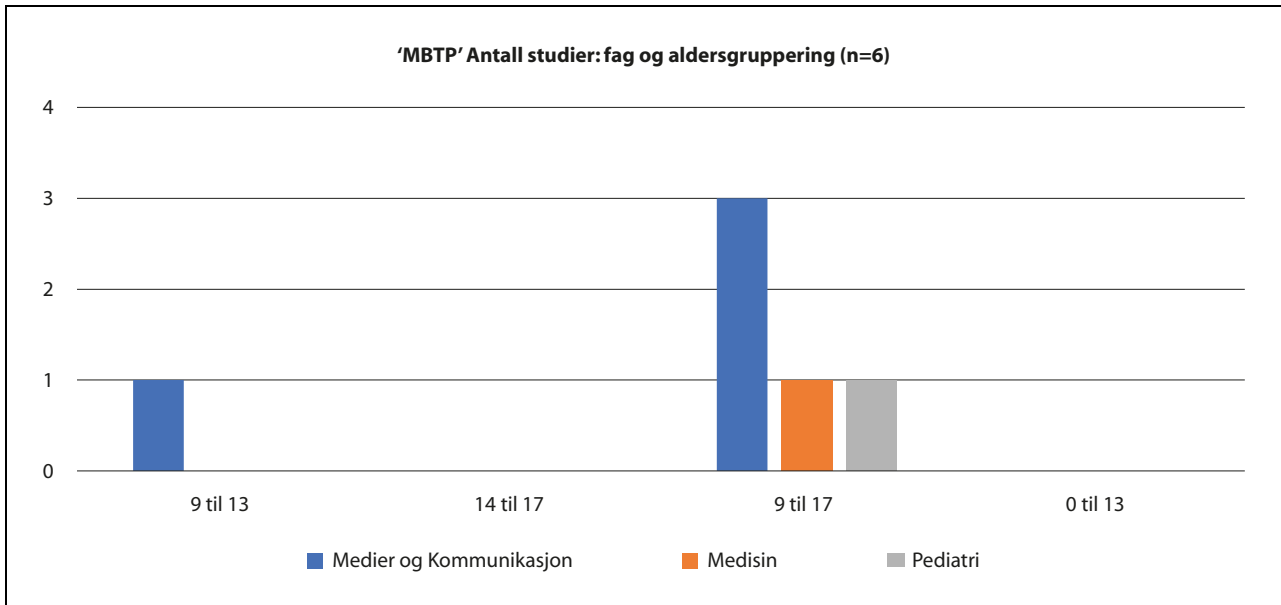
assosiasjoner til sin egen kropp hos barn, enten ved å fremme et ønske om å være tynnere eller mer muskuløs (cf. Ho et al., 2016; Veldhuis et al., 2014), eller ved å øke fokus på egen kropp og utseende (Opree & Kühne, 2016). I kunnskapsoppsummeringen viser også Slavtcheva-Petkova et al. (2015) at forskning som undersøker spiseforstyrrelser sjelden definerer eller operasjonaliserer begrepet, men at dette er implisitt knyttet til det å utvikle eller opprettholde disse forstyrrelsene (2015, s. 51).

5.4.4 Bruk av skalaer for å måle variabler

Studiene undersøker faktorer som påvirker disse assosiasjoner både på individ og mellommenneskelig nivå.

5.4.4.1 Bruk av skalaer for å måle variabler på individnivå

På individnivå undersøkes det hvordan barn eksponeres for ulike typer for medieinnhold, samt personlighetstrekk som selvtillit, fokus på utse-

Figur 2.27 'Måter å bli veldig tynn på (MBTP)' Antall studier, fag og aldersgruppering

ende og aggresjon (Ferguson et al., 2013); fokus på egen kropp og grad av tilfredshet med egen kropp er også målt (Veldhuis et al., 2014), samt narsissisme (Oprea & Kühne, 2016). En av studiene undersøker også hvordan barn internaliserer idealer knyttet til kropp og utseende med bruk av en skala utviklet av Thompson et al (2004, i Trekels et al., 2017) samt vrangforestillinger om utseende med bruk av en skala som måler forestillinger om utseende utviklet av Spangler & Spice (2001, i Trekels et al., 2017).

Eksperimentet viste 180 gutter som var rundt 12, 14 og 16 år en rekke klipp fra musikkvideoer med attraktive og muskuløse menn som fokuserte på deres utseende (Mulgrew et al., 2014). Kontrollgruppen så musikkvideoer med menn som var mindre attraktive og muskuløse. Disse videoene hadde blitt vurdert av jevnaldrende på forhånd. Forskerne målte hvordan guttenes grad av tilfredshet med sin egen kropp endret seg etter å ha sett filmene med bruk av Visual Analogue Scales (Heinberg og Thompson, 1995, i Mulgrew et al., 2014). De målte også for sinne og depressive følelser samt positive effekter.

5.4.4.2 *Bruk av skalaer for å måle variabler på mellommenneskelig nivå*

På det mellommenneskelige nivået er flere av studiene opptatt av å måle sosial sammenligning med en skala utviklet av Tiggemann og Slater i 2004 (cf. Mulgrew et al., 2014, Veldhuis et al., 2014, Ho et al., 2016). Forskerne vil undersøke hvordan

sosial sammenligning er med på å påvirke utfallsvariablene. En av studiene undersøker også hvordan barns forventninger til parforhold kan påvirke dette (Ferguson et al., 2013). Enda en studie undersøker hvordan medieeffekter er påvirket av interaksjon mellom barn ved å analysere kommentarer fra jevnaldrende som ble lagt til YouTube filmer (Veldhuis et al., 2014).

5.4.4.3 *Bruk av skalaer for å måle variabler på samfunnsnivå*

Ingen av studiene testet assosiasjoner mellom utfallsvariabler og variabler på samfunnsnivå.

5.4.5 *Overordnende resultater*

Ho et al. (2016) samlet inn data om hvordan 1059 ungdom (12–19 år, 54% gutter) i Singapore brukte sosiale medier med en tverrsnittsundersøkelse. Forskerne viser at det å sammenligne seg med venner på sosiale medier bidrar til en negativ assosiasjon til sin egen kropp, og et ønske om å være tynnere og mer muskuløs. Jenter som følger med på kjendiser sine profiler føler også på en negativ assosiasjon til sin egen kropp og et ønske om å være tynn, mens gutter som følger kjendiser sine profiler kjente på en negativ assosiasjon til sin egen kropp.

Veldhuis et al. (2014) utforsket om tilbakemeldinger fra jevnaldrende om tynnhetsidealet som blir presentert i mediene kunne påvirke effekten av medieeksponeringen på tenårings-

jenters psykiske respons på dette. Studien med 216 jenter mellom 11 og 18 år i Nederland viste at ungdommene hadde flest negative opplevelser av sammenligningen mellom en modell av vanlig størrelse vs. en undervektig modell når jevnaldrende kommenterte at en modell «*kun* var 3 kg undervektig». Dette spesielt når de selv brydde seg mye om utseendet sitt.

Det finnes ingen studier i materialet vårt om hvordan barn i Norge, eller i Norden opplever skadelige effekter knyttet til deres eksponering for innhold om kroppsideal eller måter å bli veldig tynn på. Vi har dermed lagt til forskning fra EU Kids Online nettverket og andre nordiske forskere som undersøker hvordan barn opplever dette innholdet på nett.

5.4.6 Norsk og europeisk kontekst

Forskningen fra EU Kids Online nettverket undersøker hvordan barn kommer i kontakt med innhold om måter å bli veldig tynn på nett. Mellom 2017 og 2019 stilte forskere i 19 europeiske land en rekke spørsmål til barn og unge (mellom 11 og 16 år) om deres eksponering for dette. Totalt 32% av norske barn (mellom 11 og 17 år), og over halvparten av jentene i 14 års alderen har sett nettinhold eller diskusjoner om måter å bli veldig tynn på. Erfaringer med slike sider har gått opp fra 17% i 2010 til 32% i 2018. For jenter i alderen 11–13 har det vært en økning fra 9% i 2010 til 22% i 2018. 28% av de eldste jentene ser slike sider minst månedlig, mot 7% av de eldste guttene (Staksrud & Ólafsson, 2019, s. 60). Det er dermed tydelig at dette er en innholdskategori som norske barn eksponeres for og dette i økende grad. Det er også kjønnsforskjeller i hvordan barn forholder seg til nettsider om måter å bli veldig tynn på.

Det er mulig at dette innholdet kan være skadelig for barn og unge, særlig der hvor det er med på å utvikle eller understøtte spiseforstyrrelser. Samtidig, som Staksrud og Ólafsson (2019) og andre peker på, er det viktig å innse at noen barn og unge kan oppleve disse nettsidene som en støtte hvor de kan diskutere opplevelsene sine med andre i en form for hjelpetjeneste eller terapi (2019, s. 59; se også Slavtcheva-Petchkova et al., 2015; Stänicke, 2019). Vi trenger derfor å vite mer om de barna som kommer i kontakt med dette innholdet.

5.4.7 Oppsummering

Studiene i denne kategorien undersøker både hvordan barn og unge eksponeres for innhold om kroppsideal i ulike medier (på TV, i blad og på

nett), og hvordan dette kan påvirke dem psykisk. De empiriske studiene undersøker ikke utvikling av spiseforstyrrelser hos barn og unge, men forskning fra EU Kids Online nettverket viser at flere barn og unge, og særlig jenter, eksponeres for innhold om måter å bli veldig tynn på, og at dette har økt mellom 2010 og 2018. Innhold som fremmer kroppsideal, enten det er tynne kvinnelige kropp eller muskuløse mannlige kropp kan også være med på å påvirke barns egne kroppsideal og psykisk helse.

Alle studiene viser assosiasjoner mellom det å bli eksponert for innhold om kroppsideal og negative følelser om sin egen kropp eller grad av selvtilit. Noen av studiene undersøker også hvordan disse følelsene påvirkes av samspillet med jevnaldrende.

Ingen av tverrsnittsundersøkelsene viser at dette innholdet er med på å utvikle eller understøtte skadelig effekter hos barn, for eksempel spiseforstyrrelser. Derimot viser eksperimentet at gutter som ble eksponert for filmer med muskuløse og attraktive menn var mindre tilfreds med sin egen kropp etter visningen enn kontrollgruppen (Mulgrew et al., 2014). Dette kan peke på at innhold som fremmer vise kroppsideal kan ha skadelige effekter på barn.

Samtidig, er det også mulig at særlig nettsider brukes av barn og unge som lider av spiseforstyrrelser som en form for selvhjelp eller terapi. Vi trenger derfor flere empiriske undersøkelser for å forstå mer om hvem som eksponeres for dette innholdet; hvilke intensjoner de har med eksponeringen, og om hvordan dette i sin tur påvirker dem, enten på kort eller lengre sikt.

Det er i tillegg få studier som undersøker hvordan faktorer på det mellommenneskelige nivået kan være med på å påvirke skadelige effekter, men flere av studiene i materialet vårt finner at sosial sammenligning er med på å påvirke dette. En annen faktor som kunne vært undersøkt på dette nivået er barns negative sosiale opplevelser på nett ellers, for eksempel erfaringer med nettmobbing. Analyser av faktorer på samfunnsnivå er også fraværende i dette materialet.

Til sammenligning med forskning om selvmord og selvskadning kommer det også frem i forskningen på dette området at det å definere barnets rolle i forhold til disse sider som 'mottakere' begrenser forståelsen av deres bruk. For å forstå barns intensjoner og begrunnelser, samt opplevelse av skade i forbindelse med bruk av disse sidene trengs flere undersøkelser, men særlig kvalitative undersøkelser som kan kartlegge barns subjektive opplevelser.

5.5 Innhold om alkohol og narkotika

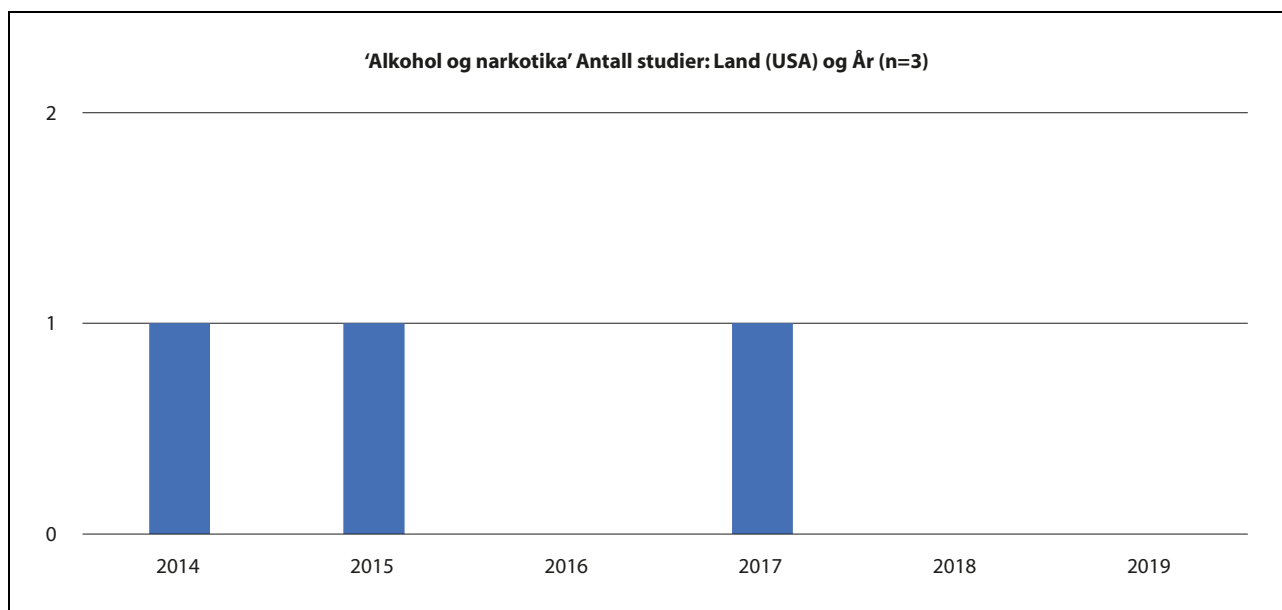
5.5.1 Introduksjon og oversikt over søkeresultatene

I denne kategorien inkluderer vi forskning som undersøker hvordan eksponering for medieinnhold om alkohol eller narkotika påvirker barns oppførsel på en negativ måte. Materialet vårt inkluderer både tre empiriske studier og tre meta-analyser eller kunnskapsoppsummeringer om dette temaet.

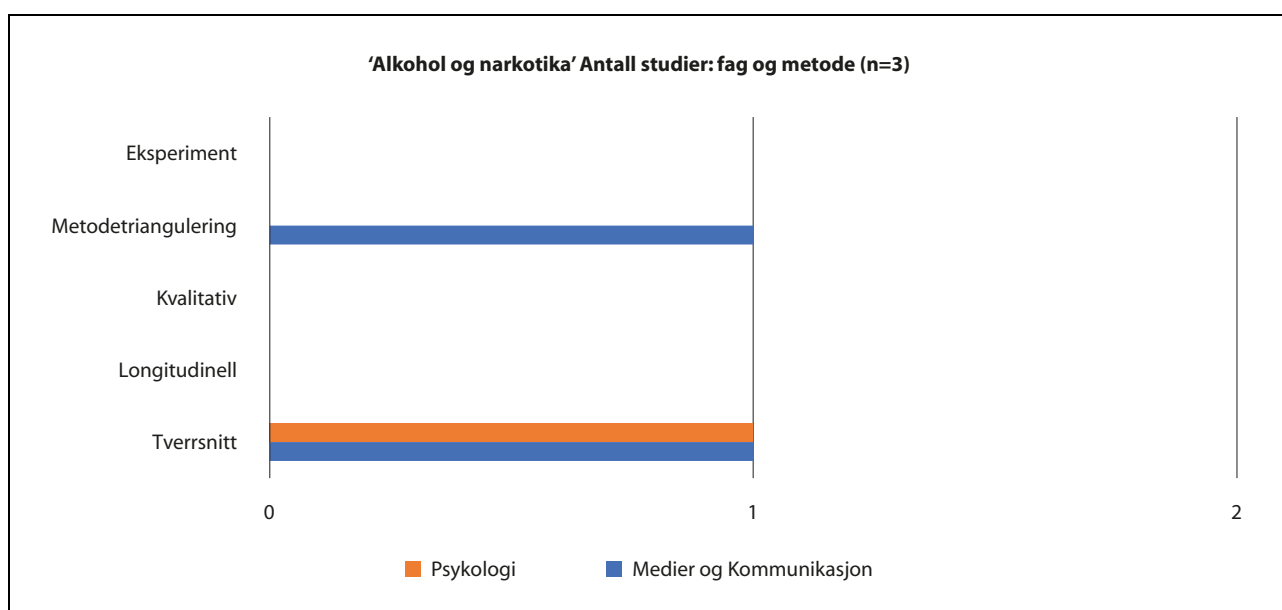
De empiriske undersøkelsene er utført mellom 2013 og 2017 og utelukkende i USA. De under-

søker assosiasjoner mellom innhold både om alkohol (Bleakley et al., 2017; Russell et al., 2014) og om røyking (F. Yang et al., 2015) og barn og unges oppførsel. Studiene av Russel et al. (2014) og Yang et al. (2015) er tverrsnittundersøkelser, mens studien av Bleakley et al. (2017) bruker metode-triangulering. To av studiene kommer fra medier og kommunikasjonsfeltet (Russel et al., 2014; Bleakley et al., 2017), mens en kommer fra psykologi (Yang et al., 2015). Alle de tre empiriske studiene undersøker disse effekter hos de eldste barna.

En av metaanalysene fokuserer på hvordan forskning på innhold om røyking finner sammen-

Figur 2.28 'Alkohol og narkotika' Antall studier land og år

Figur 2.29 'Alkohol og narkotika' Antall studier fag og metode

henger mellom eksponering for dette og barns oppførsel (Heatherton & Sargent, 2009). Forskerne ser på tverrsnitts- og longitudinelle undersøkelser av forholdet mellom det å se på film hvor karakterene røyker og sannsynligheten for at barn og unge prøver å røyke eller å bli røykere. De finner ut at ungdom som ser lite på film hvor karakterene røyker har en tredjedel så liten sannsynlighet som ungdom som ser mye på film hvor karakterene røyker til å prøve å røyke eller å bli røykere selv. Risikoen er også størst blant de som vanligvis ikke er ansett å ha en høy sannsynlighet for å røyke, for eksempel ungdom som måler lavere på skalaer for sensasjonssøking eller som har foreldre som ikke røyker.

En annen metaanalyse undersøker effektiviteten av utdanningsprogrammer om alkohol i medier (Hindmarsh et al., 2015). Forskerne finner at disse programmene varierer mye særlig med tanke på hvordan de er laget og hva slags resultater de får. Selv om denne metaanalysen ikke gir en tydelig definisjon av skade, har forskerne skrevet det følgende:

Given the serious harms that result from underage drinking, the link between viewing alcohol advertisements, positive expectancies and drinking behaviours needs to be addressed (2015, s. 450).

En siste metaanalyse undersøker koblingen mellom forskning og policyutvikling om alkohol (de Bruin, 2014). De Bruin mener at selv om det finnes forskning som viser at det å eksponere barn og unge for bruk av alkohol i mediene øker sannsynligheten for at de skal bruke alkohol enten som mindreårige eller voksne, så er det ikke mulig å finne et grunnlag for kausalitet mellom disse variablene. Hun mener også at effektstørrelsene i denne forskningen er for svake til å begrunne reguleringen og at det å bruke alkohol som beskrevet i forskningen er som oftest ikke koblet til en definisjon av skade fra et liberalt standpunkt. DeBruin fremhever at det å avbilde bruk av alkohol i medier er uansett beskyttet mot lov og regulering om ytringsfrihet.

5.5.2 *Operasjonalisering og bruk av skadelighetsbegrepet*

Ingen av de empiriske undersøkelsene i materialet vårt gir en eksplisitt definisjon av skadelige medieeffekter, men drøfter hvordan eksponering for dette innholdet kan være med på å påvirke misbruk av alkohol og sigaretter hos barn og

unge, som i sin tur kan ha skadelige helseeffekter. Studiene undersøker dermed hvordan eksponering for innhold om disse temaene i mediene kan være med på å påvirke barns intensjoner om å røyke eller å bruke alkohol.

5.5.3 *Bruk av skalaer for å måle variabler*

Studiene undersøker faktorer som påvirker disse assosiasjoner både på individ- og mellommenneskelignivå.

5.5.3.1 *Bruk av skalaer for å måle variabler på individnivå*

I tillegg til å måle eksponering for medieinnhold på en måte som ligner på andre undersøkelser i dette kapittelet, bruker en av studiene metodetriangulering, og kombinerer selvrapportering om mediebruk med en innholdsanalyse, for å undersøke hvordan ulike typer for medieinnhold (63 filmer og 56 TV-programmer) viser både alkohol og sex i samme 5-minutters segment (Bleakley et al., 2017).

Studiene i denne kategorien undersøker også barn og unges intensjoner om å røyke eller drikke alkohol. Målene inkluderer barns forståelse om bruk av alkohol og deres intensjoner knyttet til bruk av alkohol (Russel et al., 2014; Bleakley et al., 2017); eller intensjoner om å røyke, samt forståelse av skade knyttet til røyking (Yang et al., 2015). Grad av spenningsøking hos enkelte barn er også målt (Bleakley et al., 2017). Det er viktig å påpeke at skadelig oppførsel i seg selv er ikke målt, men intensjonen om å utføre slik oppførsel.

5.5.3.2 *Bruk av skalaer for å måle variabler på mellommenneskelig nivå*

På det mellommenneskelige nivået brukes variabler for å undersøke hvordan barns intensjoner om å røyke er påvirket av deres oppfatninger av om deres venner røyker eller ikke, og om deres venner godtar røyking eller ikke (Yang et al., 2015). På mellommenneskelig nivå er normativ press også målt i disse studiene (Bleakley et al., 2017).

5.5.4 *Overordnede resultater*

Alle studiene i denne kategorien viser sammenhenger mellom det å bli eksponert for medieinnhold om alkohol og røyking og det å ha intensjoner om å drikke alkohol eller å røyke.

Russell et al. (2014) finner for eksempel i en tverrsnittsundersøkelse blant 14–16 åringer at de som ser mye på TV har lavere tro på at alkohol har negative konsekvenser og større intensjoner om å drikke. Yang et al. (2015) analyserer data fra 12 586 ungdomsskoleelever og viser at det å bli eksponert for innhold om røyking i medier har positiv sammenheng med barn og unges intensjoner om å røyke, men at dette kan kobles til barns oppfatning om jevnaldredes oppførsel og tilnærminger til røyking. I en tverrsnittsundersøkelse blant 2432 barn mellom 14 og 17 år i USA viser Bleakely et al. (2017) også at eksponering for innhold om alkohol påvirker barn og unges tilnærminger til dette.

Det finnes ingen studier i materialet vårt om hvordan barn i Norge, eller i Norden opplever skadelige effekter knyttet til deres eksponering for innhold om alkohol, røyking eller narkotika. Vi har derfor supplert vårt litteratursøk med forskning fra EU Kids Online nettverket og fra andre nordiske forskere som undersøker hvordan barn blir påvirket av dette innholdet.

5.5.5 Norsk og europeisk kontekst

Forskningen fra EU Kids Online nettverket undersøker barns erfaringer med innhold om narkotika på internett. Barn ble stilt et spørsmål om hvor ofte i løpet av det siste året de hadde sett netttinnhold eller diskusjoner på nettet der folk snakket om erfaringer med å ta narkotika. 8% av norske barn oppga at de ble eksponert for slikt innhold (sammenlignet med gjennomsnittet i 19 europeiske land som lå på 11%). Her ligger norske barns erfaringer med dette innholdet litt under det europeiske gjennomsnittet (Smahel et al., 2020).

Vi har ikke forskning om hvordan norske eller nordiske barns eksponering for innhold om bruk av alkohol eller røyking fører til skadelige effekter. Dette er derfor et forskningsområde hvor vi kan ha behov for mer kunnskap.

5.6 Kommersielt innhold

5.6.1 Introduksjon og oversikt over søkeresultater

To empiriske undersøkelser i materialet vårt og to kunnskapsoppsummeringer forsker på hvordan barns eksponering for kommersielt innhold kan føre til skadelige effekter. Den første empiriske undersøkelsen er en tverrsnittsundersøkelse blant 695 barn mellom 10 og 17 år i Malaysia. Den tar for seg hvordan medie- og sosialpåvirkning har

en sammenheng med materialistiske verdier blant ungdom (Chia, 2010). Den andre undersøkelsen er et metodologisk eksperiment som involverer 168 11–13 åringer i New Zealand. Barn ble bedt om å ha et kamera på seg i fire dager. Kameraet tok bilder hvert sjuende sekund. Disse bildene registrerte i hvilken grad barn ble eksponert for kommersielt innhold (Signal et al., 2017).

En av kunnskapsoppsummeringene fokuserer også på hvordan barns eksponering for kommersielt innhold knyttet til mat kan påvirke dem på en negativ måte (Buckingham, 2009) (Buckingham, 2009). Den andre kunnskapsoppsummeringen undersøker lovverket knyttet til barns eksponering for kommersielt innhold i nye medier (Lambrecht et al., 2018).

5.6.2 Operasjonalisering og bruk av skadelighetsbegrepet

Ingen av artiklene gir en eksplisitt definisjon av hvordan eksponering for kommersielt innhold kan føre til skadelige effekter hos barn og unge. I artiklene om kommersielt innhold knyttet til mat er det implisitt at det å eksponeres for reklame om vise matvarer kan være med på å fremkalle negative helseeffekter, særlig fedme, hos barn og unge. I undersøkelsen om medie- og sosial påvirkning beskrives det indirekte at materialistiske verdier kan være negative. I den siste kunnskapsoppsummering om kommersielt innhold er forståelsen av skade som ligger til grunn for behovet for reguleringen mer uklar og knyttet til barns myndiggjøring eller 'empowerment'.

5.6.3 Overordnede resultater

I sin undersøkelse med 697 ungdommer i Singapore viser Chia (2010) at det at ungdom eksponeres for reklame både har direkte og indirekte assosiasjoner med deres materialistiske verdier. Den indirekte assosiasjonen er knyttet til oppfatningen om hvordan reklame kan påvirke venner, og til mellommenneskelig kommunikasjon blant ungdommene og deres foreldre og venner. På tross av dette viser den at mellommenneskelig faktorer er med på å påvirke hvordan ungdommene i studien tolker reklame og hvordan de identifiserer seg med dem. Den metodologiske undersøkelsen viser at det å bruke et kamera som tar bilder hvert sjuende sekund er en effektiv måte å måle hvordan barn eksponeres for reklame (Signal et al., 2017).

Den første kunnskapsoppsummeringen viser at policyutvikling knyttet til reklame for mat til

barn kan skape uforutsette konsekvenser. Buckingham (2009) peker for eksempel på at tolkningen om hva som er 'sunn' eller 'usunn' mat er problematisk. Han viser at dette har vært for fastlåst i Storbritannia og at reklame for mat som kan være helseskadelig har erstattet reklame som ikke passer inn i definisjonen.

Den andre kunnskapsoppsummeringen finner et behov for å vurdere hvordan barn påvirkes av kommersielt innhold i nye medier og hvordan nye medieplattformer kan, i henhold til det eksisterende lovverket holdes ansvarlig for deres rolle i denne prosessen (Lambrecht et al., 2018).

Studiene vi har funnet undersøker ikke skadelige medieeffekter direkte. De tar for seg ulike temaer knyttet til kommersielt innhold, enten det er reklame for mat, sammenhenger med materialistiske verdier, eller eksponering for kommersielt innhold i nye medier. Vi har derfor ikke et solid kunnskapsgrunnlag om dette temaet i materialet vårt.

Det finnes ingen studier i materialet vårt om hvordan barn i Norge, eller Norden opplever skadelige effekter knyttet til deres eksponering for kommersielt innhold. Derfor har vi lagt til forskning fra EU Kids Online nettverket og fra andre nordiske forskere som undersøker hvordan barn opplever dette innholdet på nett.

5.6.4 Norsk og europeisk kontekst

Forskningen fra EU Kids Online undersøker barns erfaringer med nettets kommersielle sider på en mer spesifikk måte enn de empiriske undersøkelsene og kunnskapsoppsummeringene vi har funnet gjennom litteratursøket. Forskerne måler i hvor stor grad barn opplever at noen har misbrukt deres personopplysninger, at de selv har brukt for mye penger på spill, tapt penger eller blitt lurt på internett, eller at telefonen eller datamaskinen de bruker fikk et virus eller en spionvare (Staksrud & Ólafsson, 2019).

Forskerne viser at den vanligste erfaringen for norske barn og unge er at noen har funnet ut hvor de har vært ved å spore telefonen eller enheten deres. 12% av norske barn har opplevd dette. Her er det de eldste jentene og barn som kommer fra husholdninger med høyest inntekt som opplever dette mest. 10% av alle barn oppgir at de bruker for mye penger på spill, og det er flere gutter enn jenter i denne kategorien (Staksrud & Ólafsson 2019, s. 61).

En undersøkelse fra Forbruksforskningsinstituttet SIFO ved OsloMet bruker metodetriangulering med barn som medforskere for å undersøke

barns opplevelser av markedsføring i sosiale medier (Rosenberg et al., 2019). Forskerne bruker blant annet fokusgruppeintervjuer med syv jenter og syv gutter, en analyse av bilder som barn er eksponert for i deres sosiale medieprofiler og en tverrsnittsundersøkelse blant 1000 ungdommer mellom 15 og 18 år. Undersøkelsen ser ikke direkte på skadelige medieeffekter knyttet til barn og unges mediebruk, men viser at det at barn legger fra seg mye persondata gjør at de blir eksponert for skreddersøm reklame for produkter som ikke er tilpasset deres alder, som fremmer visse kroppsidealer og som er kjønnnet.

Vi har ikke forskning om hvordan norske eller nordiske barns eksponering for kommersielt innhold fører til skadelige effekter og bare noen få undersøkelser som tar for seg hvordan de er eksponert for dette innholdet. Dette er derfor et forskningsområde hvor vi har behov for mer kunnskap.

5.6.5 Oppsummering

Det er ingen empiriske undersøkelser i materialet vårt som analyserer hvordan barn eksponeres for skadelige medieeffekter i kommersielt innhold. Samtidig viser to metaanalyser at det å lage policy og lovverk rundt kommersielt innhold kan være problematisk. I forbindelse med det å opprette lov om reklame for mat rettet mot barn i Storbritannia viser Buckingham (2009) at dette har ført til en rekke utfordringer, blant annet knyttet til definisjonen av sunn versus usunn mat.

Lambrecht et al. (2018) viser at selv om regelverket rundt kommersiell kommunikasjon er komplisert, kan nyere medieplattformer holdes til ansvar for sin rolle i å fremme kommersielt innhold. Allikevel, viser forskning fra EU Kids Online at barn opplever utfordringer knyttet til kommersielle aspekter ved internett. For eksempel opplever barn at deres personopplysninger blir misbrukt, eller at de bruker for mye penger på spill eller online apper. Studien av Rosenberg et al. (2019) viser også at barn eksponeres for skreddersydde reklamer som oppstår fordi de gir fra seg persondata på sosiale medier. Vi har lite kunnskap om hvordan barn opplever skadelige medieeffekter knyttet til kommersielle aspekter ved internett. Samtidig viser de undersøkelsene vi har sett på at norske barn opplever at deres persondata blir misbrukt og at de bruker for mye penger på spill eller apper. Andre opplever at de har blitt lurt på nett eller at deres datamaskin eller enhet har fått spionvare. Vi trenger derfor å vite mer om hvordan barn eksponeres for dette innholdet, og

hvordan det i sin tur kan ha skadelige effekter på dem.

Et positivt aspekt ved forskning i denne kategorien er studien fra Signal et al. (2017) som beskriver en metodologisk innovasjon. Det å be barn om å ha på seg et kamera i fire dager som tok bilder hvert syvende sekund gjorde at forskerne fikk tak i opplysninger som bekreftet hvordan barn ble eksponert for reklame i hverdagen.

5.7 Innhold om psykisk helse og velferd (well-being)

5.7.1 Introduksjon og oversikt over søkeresultater

17 artikler basert på empiriske undersøkelser i materialet vårt, samt ni kunnskapsoppsummeringer fokuserer på hvordan eksponering for medieinnhold kan ha skadelige konsekvenser for barns psykiske helse og velferd.

Studiene er for det meste utført i USA (7), deretter Belgia (4) og UK (3). Enkelte studier i materialet vårt er også utført i Israel, Australia og Canada.

De fleste studier er psykologiske (8), etterfulgt av enkelte studier fra medier og kommunikasjon (7), informatikk og utdanning.

De aller fleste studiene er tverrsnittsundersøkelser (11). Tre av studiene er også longitudinelle. To studier bruker kvalitative metoder og en bruker metodetriangulering.

De aller fleste studiene undersøker skadelige effekter knyttet til psykisk helse hos barn og unge i aldersgruppen 9–17 år (8), to av studiene under-

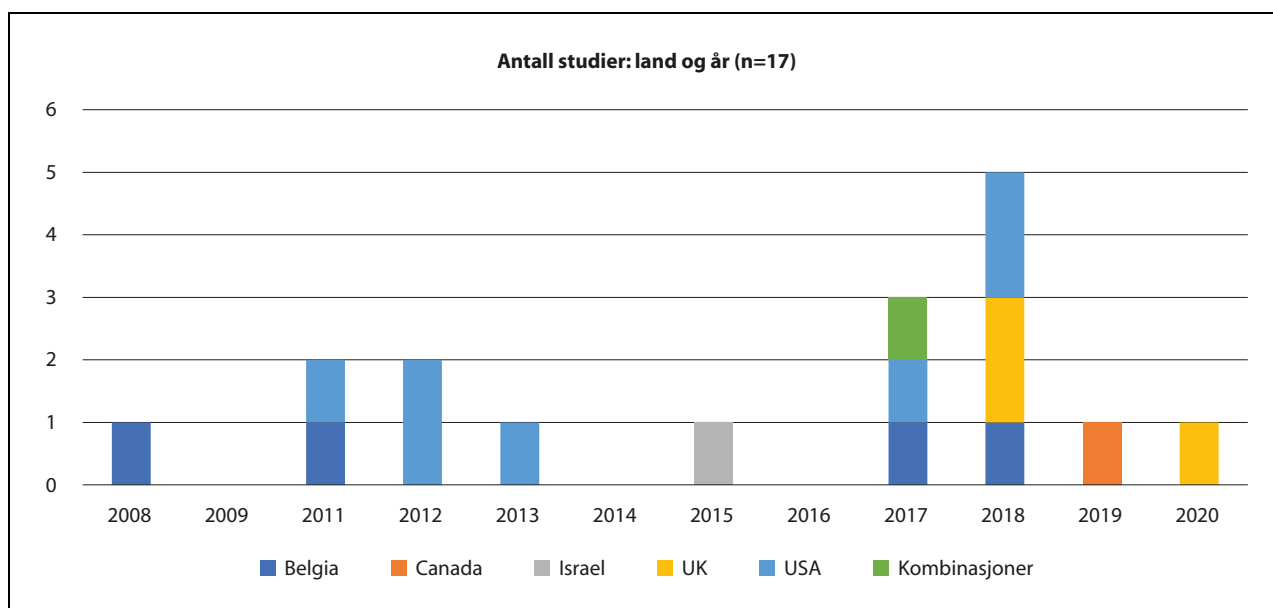
søker dette hos barn og unge mellom 9 og 13 år, og én med barn som er mellom 0 og 8 år. To av studiene fokuserer på barn i alle aldre, 3 på foreldre til barn i alle aldre, og én på andre voksne (i dette tilfellet rektorer på ungdomsskoler i USA).

5.7.2 Operasjonalisering og bruk av skadelighetsbegrepet

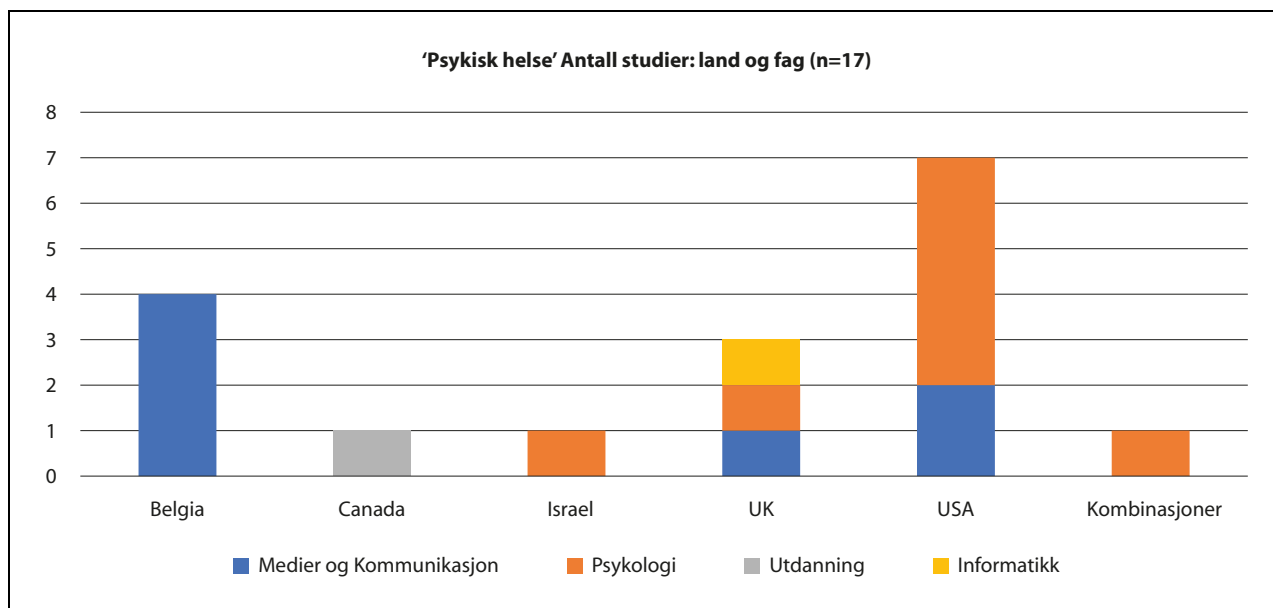
Skade er ikke definert i studiene i denne kategorien, men er knyttet til negative effekter på barn og unges utvikling av identitet, forståelse av kjønn i tillegg til problemer med humør, angst og depresjon (O'Reilly et al., 2018). Redusert trivsel blant barn og unge er også undersøkt (Ruest et al., 2018). En studie tar også for seg hvordan barns utvikling kan bli negativ påvirket av eksponering for medieinnhold (Nathanson et al., 2013).

Ulike studier ser i tillegg på hvordan barn kan bli opprørt eller traumatisert av eksponering for ulike typer medieinnhold Weems et al. (2012) og hvordan ungdom kan utsette seg selv og andre for fare ved for eksempel å kjøre på en farlig måte etter eksponering for medieinnhold (Beullens & Van den Bulck, 2008).

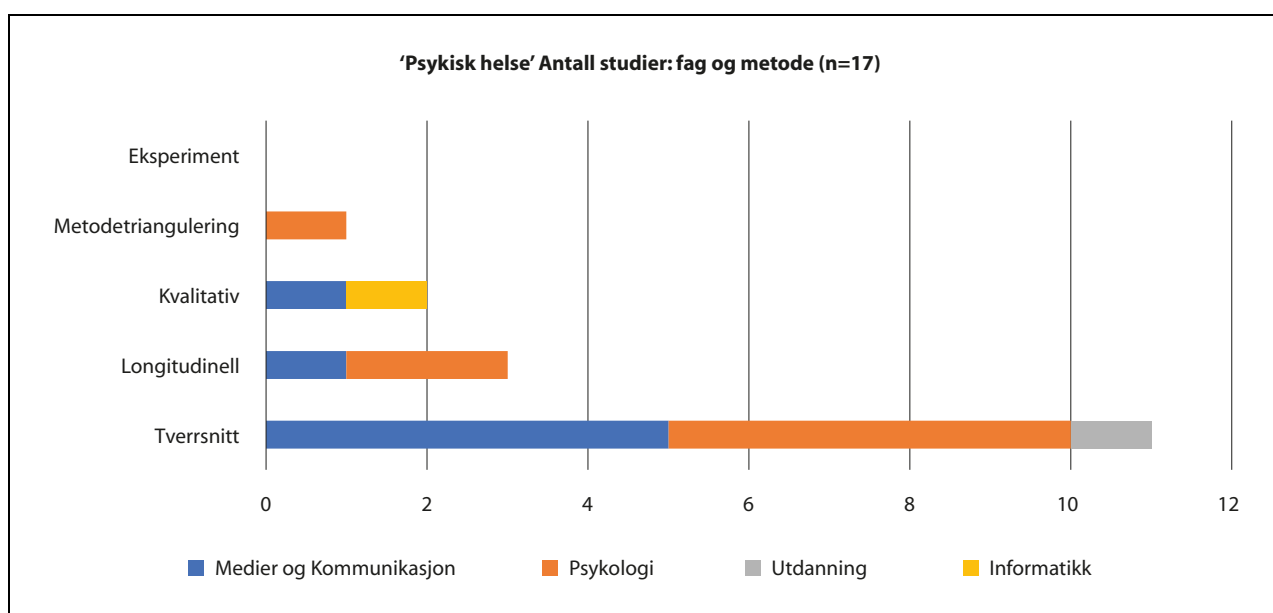
En av kunnskapsoppsummeringene (Hoge et al., 2017) viser at et økende antall forskningsartikler bekrefter sammenhengen mellom bruk av digitale medier og depresjon. Samtidig, kan digital kommunikasjon også brukes for å forbedre humør og for å fremme helse-fremmende strategier, ifølge forfatterne. Hoge et al. viser i tillegg at det er et stort behov for forskning som undersøker positive helseaspekter ved bruk av digitale medier.

Figur 2.30 'Psykisk helse' Antall studier, land og år

Figur 2.31 'Psykisk helse' Antall studier, land og fag

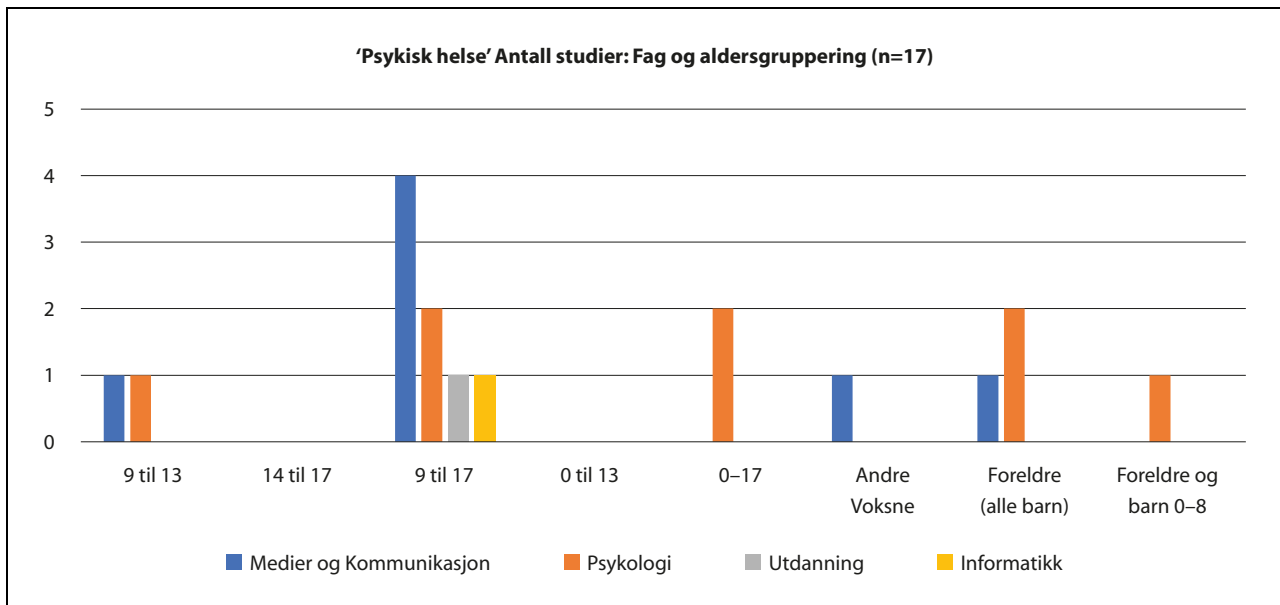
Figur 2.32 'Psykisk helse' Antall studier, fag og metode

En annen metaanalyse av Stiglic & Viner (2019) går gjennom 13 metaanalyser som fokuserer på assosiasjoner mellom barn og unges skjermbruk og deres kropp, kosthold, psykiske helse, hjertesykdommer, fysiske form, søvn, smerter og astma. Forskerne finner et relativt sterkt grunnlag for assosiasjoner mellom skjermbruk og fedme, samt depressive symptomer. De viser et moderat grunnlag for assosiasjoner mellom skjermbruk og overspising, et mer usunt kosthold og dårligere livskvalitet. De viser også et svakt grunnlag for assosiasjoner mellom skjerm-

bruk, atferdsproblemer og angst, samt en rekke andre psykiske utfallsvariabler. Forskerne finner ingen grunnlag for assosiasjoner mellom skjermbruk og spiseforstyrrelser, selvmordstanker, økende risiko for hjertesykdommers, astma eller smerte.

5.7.3 Bruk av ulike skalaer for å måle variabler

Ulike instrumenter og skalaer er brukt for å måle assosiasjoner mellom eksponering for medieinnhold og skade på psykisk helse. I tillegg til å måle

Figur 2.33 'Psykisk helse' Antall studier, fag og aldersgruppering

eksponering for medieinnhold på en måte som ligner på andre undersøkelser i dette kapittelet, undersøkte studiene i denne kategorien sammenhenger mellom eksponering for ulike typer for innhold og utfall for psykisk helse med en rekke ulike skalaer.

5.7.3.1 *Bruk av ulike skalaer for å måle variabler på individnivå*

En studie undersøkte hvordan grad av eksponering for bakgrunns-TV påvirket barns utvikling i forhold til deres forståelse av verden (Nathanson et al., 2013). Selvrapporing om PTSD symptomer ble også målt (Frederick, Pynoos, & Nadar, 1992; La Greca, Silverman, Vernberg, & Prinstein, 1996, i Weems et al., 2012).

Ruest et al. (2018) målte barns velferd ved å be foreldre om å rapportere om fem aspekter ved dette i løpet av den siste måneden. Aspektene inkluderte det å gjøre alle leksene sine; det å lykkes på skolen; det å gjennomføre oppgaver; det å være rolig og kontrollert i møte med utfordringer; og det å vise interesse for å lære nye ting.

Sammenheng mellom eksponeringen og ulike typer for oppførsel ble målt med forskjellige skalaer. En studie målte hvordan barn kategoriserte ulike typer for risikooppførsel på en skala fra 1 (ikke farlig i det hele tatt) til 7 (veldig farlig). Ungdommer i denne studien ble også bedt om å oppgi i hvor stor grad de kunne tenke seg å enten kjøre for fort i trafikken, eller å fyllekjøre (Beulens & Van den Bulck, 2008). Disse variablene ble

satt sammen for å måle i hvilken grad ungdommenes intensjoner for å oppføre seg på en risikabel måte hadde en sammenheng med eksponering for skadelig medieinnhold. Det er viktig å påpeke her at skadelig oppførsel i seg selv ble ikke målt, men intensjonen for å oppføre seg på en viss måte.

Ulike skalaer ble også brukt for å måle aggressiv eller upassende sosial oppførsel hos barn. Disse skalaene ligner på de som ble brukt for å måle aggressive oppførsel som følge av voldelig medieinnhold. De inkluderer for eksempel trekkagresjon (Buss & Perry, 1992). På individnivå brukes også skalaer for å måle grad av spenningssøkning hos barn.

De kvalitative studiene undersøkte hvordan barn oppfattet deres bruk av sosiale medier i sammenheng med deres egen psykisk helse og velferd (O'Reilly et al., 2018).

5.7.3.2 *Bruk av ulike skalaer for å måle variabler på andre nivåer*

Ingen av de empiriske studiene undersøkte hvordan faktorer på mellommenneskelig- eller samfunnsnivå kunne vært med på å påvirke negative effekter og hvordan disse kunne ha en sammenheng med eksponering for visse innhold og utfallsvariabler hos barn og unge. Assosiasjoner mellom eksponering for innhold og de ulike variablene ble samtidig kontrollert for med en rekke ulike demografiske variabler, inkludert kjønn, etnisitet, alder, utdanningsnivå og inntekt.

5.7.4 Overordnede resultater

De fleste empiriske studiene viser noen sammenhenger mellom eksponering for medieinnhold og utfallsvariabler knyttet til barn og unges psykiske helse og velferd.

Valcke et al. (2011) gjennomførte en longitudinell undersøkelse over tre år blant 10 000 barn i Belgia. Forskerne viser at de fleste barn bruker nettet på en måte som er trygg, men at disse overordnede funnene skjuler forskjeller mellom deltakerne, deriblant de barna som bruker nettet på en risikabel måte. De merker også at dette antallet ikke reduseres over tid. Basert på undersøkelsen har forskerne utviklet en indeks for hvordan nettet kan brukes på en måte som ikke er trygg (Unsafe Internet Usage Index 'UIUI'). Konsekvensene av utrygg bruk av internett er aggresjon, frykt, symptomer knyttet til trauma, dårlig selvbilde og forvirring om egen identitet.

Andre studier viser en sammenheng mellom barns eksponering for medier og traumatiserende symptomer (Weems et al., 2012; McHugh et al., 2018). McHugh et al. (2018) ba 75 13–17 åringer om å skrive en dagbok over to måneder om deres erfaringer med risiko på nett. Forskerne viser at ungdommer som har opplevd nettmobbing, seksuell oppfordring, eller vokseninnhold på nett kan utvikle PTSD-symptomer.

Ruest et al. (2018) undersøker hvordan barns velferd er påvirket av det å bruke ulike mengder av tid på digitale medier. Forskerne brukte data fra 'The National Survey of Children's Health' i USA og analyserte svar fra foreldre i 64 464 familier med barn i 6–17 års alder. Forskerne viser at jo mer tid barn bruker på digitale medier, jo mindre trives de. Barns trivsel og velferd er målt ved å be foreldre om å rapportere fem aspekter ved dette i løpet av den siste måneden. Aspektene inkluderte det å gjøre alle leksene sine; det å lykkes på skolen; det å gjennomføre oppgaver; det å være rolig og kontrollert i møte med utfordringer; og det å vise interesse i å lære nye ting (Ruest et al., 2018).

Nathanson et al. (2013) gjennomførte en tverrsnittsundersøkelse blant 111 mødre av 107 barn (50,5% gutter) mellom 38 og 74 måneders alder i USA. Forskerne undersøker sammenhengen mellom bruk av TV, inkludert bakgrunns TV og barns sinnsteori eller 'Theory of Mind'. Studien viser en positiv sammenheng mellom små barns eksponering for bakgrunns TV, samt om de hadde et TV på rommet sitt, og negativ utvikling i deres 'Theory of Mind' – altså hvordan de forsto verden rundt dem (Nathanson et al., 2013).

En annen studie undersøkte hvorvidt 2 194 belgiske ungdommer som var mellom 16 og 17 år (65,2% gutter) mente at de skulle kjøre for fort eller fyllekjøre i forbindelse med eksponering for medieinnhold. Forskerne viser at ungdommens intensjoner om dette har positiv sammenheng med å se på nyheter, negativ sammenheng med å se på musikkvideoer og ingen sammenheng med å se på actionfilmer (Buellens & Van den Buelck, 2008).

En kvalitativ undersøkelse utført av O'Reilly et al. (2018) tar for seg hvilke opplevelser ungdommer assosierer med sosiale medier, og hvordan de relaterer bruk av sosiale medier til deres egen trivsel og emosjonelle helse. Seks fokusgruppeintervjuer med 54 barn og unge mellom 11 og 18 år var holdt i Leicester og London (UK) over 3 måneder. Forskerne viser at ungdommene opplever at sosiale medier truer deres trivsel og helse fordi bruk av disse mediene kan føre til psykiske lidelser som for eksempel angst og depresjon.

To av studiene tar for seg hvordan bruk av medier kan ha negative effekter på andre aktiviteter, både fysisk og psykisk. Segev et al. (2015) undersøker assosiasjonen mellom tid brukt foran en dataskjerm, og helse og trivsel blant 185 barn mellom 3 og 8 år og deres foreldre. Dette er en tverrsnittsundersøkelse. Selv om forskerne konkluderer med at de som bruker mye tid foran dataskjermen også er mindre sosiale og har problemer med å være borte fra datamaskinen, er dette resultatet av studien av liten signifikans. Derimot viser studien et tydeligere forhold mellom alder og tid foran datamaskinen, hvor de som er eldre og bruker mye tid foran datamaskinen har sterkere problemer med å holde seg unna og er enda mindre sosiale enn de yngre deltakerne.

I en representativ tverrsnittsundersøkelse blant 41 057 barn mellom 12 og 18 år i Canada, utforsker Fitzpatrick et al. (2019) assosiasjoner mellom mediebruk (film/TV, dataspill og internett) og forskjellige indikatorer på god psykisk og fysisk helse. Studien viser at de som spiller dataspill ofte og lenge har dårligere karakterer, mindre kontakt med ungdommer på skolen, lavere inntak av frukt og grønnsaker og trener mindre. De som bruker internett ofte og lenge har også dårligere selvtillit, mindre kontakt med ungdommer på skolen, dårligere karakterer, og trener mindre. De med høyt TV-bruk har lavere inntak av frukt og grønnsaker, dårligere karakterer på skolen, mindre kontakt med skolekamerater, dårligere selvtillit, og trener mindre. De som er mye på internett, ser mye på film, eller spiller mye dataspill har også større sjanse for å mobbe andre.

Kunnskapsoppsummeringene finner til dels motstridende svar om hvordan bruk av medier kan påvirke barn og unges psykiske helse. Hoge et al (2017) og Stiglic og Viner (2019) finner grunnlag for assosiasjoner mellom nettbruk og depresjon, samt andre skadelige utfallsvariabler. Men disse oppsummeringene viser også at bildet er komplisert, og at ulike variabler kan være assosiert med ulike effektstørrelser.

Også her finner vi ingen studier på hvordan barn i Norge, eller i Norden opplever skadelige effekter på deres psykiske helse knyttet til eksponering for innhold i medier. Vi finner i tillegg ingen andre nordiske undersøkelser som fokuserer på skadelige medieeffekter på barn og unges psykiske helse utover de vi allerede har omtalt i andre deler av dette kapitlet. Det finnes dermed et behov for videre forskning på et bredere spekter av skadelige medieeffekter knyttet til barns psykiske helse som kan oppstå i forbindelse deres mediebruk.

5.7.5 Oppsummering

De empiriske undersøkelsene i materialet vårt viser noen sammenhenger mellom eksponering for medieinnhold og ulike utfallsvariabler knyttet til barn og unges psykiske helse og velferd. Studiene viser blant annet at eksponering for medieinnhold har en viss sammenheng med utfordringer knyttet til hvordan barn utvikler sin identitet (Valcke et al., 2011). Andre studier viser en sammenheng mellom barns eksponering for eller bruk av medier og traumatiserende symptomer (Weems et al., 2012; McHugh et al., 2018). Forskerne viser også positive sammenhenger mellom bruk av tid

på digitale medier og mindre tristhet og velferd (Ruest et al., 2018), samt eksponering for bakgrunns TV og utfordringer med hvordan barn forstår verdenen rundt dem (Nathanson et al., 2013).

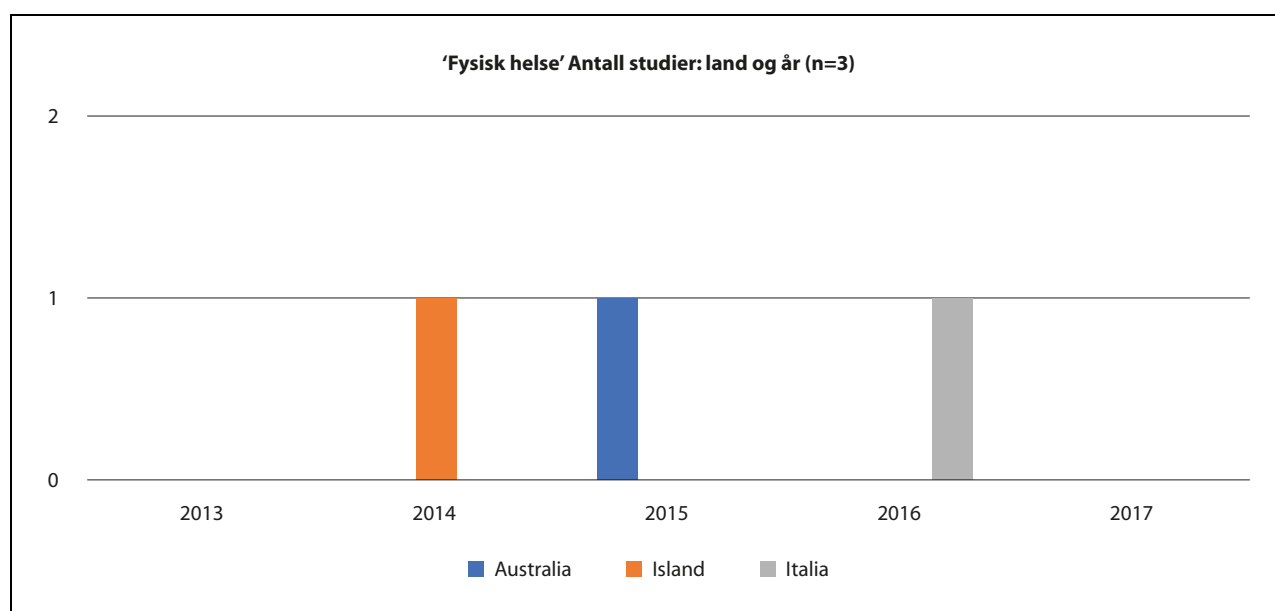
Det er få studier i denne kategorien som bruker kvalitative metoder for å undersøke hvordan barn opplever deres bruk av medier og hvordan dette påvirker deres psykiske helse, men O'Reilly et al. (2018) viser at ungdommene opplever at sosiale medier truer deres tristhet og helse fordi bruk av disse mediene kan føre til psykiske lidelser som for eksempel angst og depresjon.

De empiriske undersøkelsene i materialet vårt bruker ulike metoder for å komme frem til svar på om bruk av sosiale medier er assosiert med negative effekter på barns psykiske helse og velferd. Av 11 tverrsnittsundersøkelser er det bare tre som er representative. I og med at ingen av undersøkelsene gir en eksplisitt definisjon av skade er det også vanskelig å sammenligne funn på tvers av undersøkelsene og problemstillingene. Kunnskapsgrunnlaget på dette temaet er derfor svak.

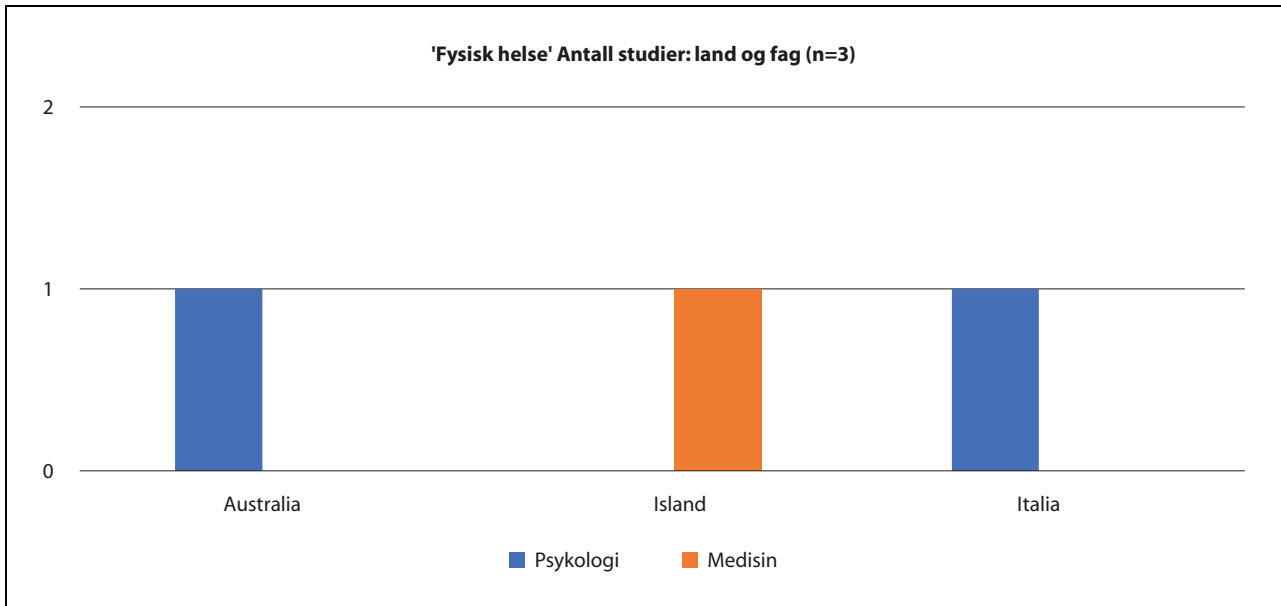
5.8 Innhold om fysisk helse og velferd

5.8.1 Introduksjon og oversikt over søkeresultatene

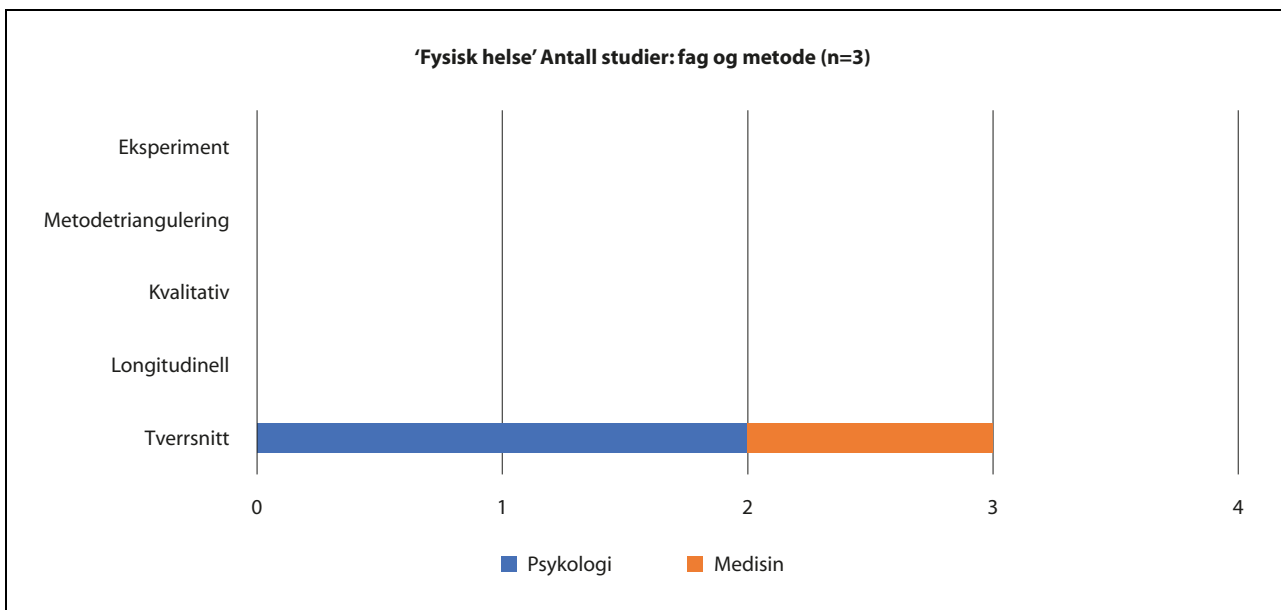
I tillegg til studiene om psykisk helse og velferd omtalt over, undersøker tre empiriske og seks kunnskapsoppsummeringer i materialet vårt sammenhenger mellom eksponering for medieinnhold og fysisk helse og velferd. De empiriske undersøkelsene er utført mellom 2014 og 2016 i Australia, Island og Italia.

Figur 2.34 'Fysisk helse' Antall studier, land og år

Figur 2.35 'Fysisk helse' Antall studier, land og fag

Figur 2.36 'Fysisk helse' Antall studier, fag og metode

To av studiene er psykologiske undersøkelser og en medisinsk undersøkelse. Alle studiene er tverrsnittsundersøkelser.

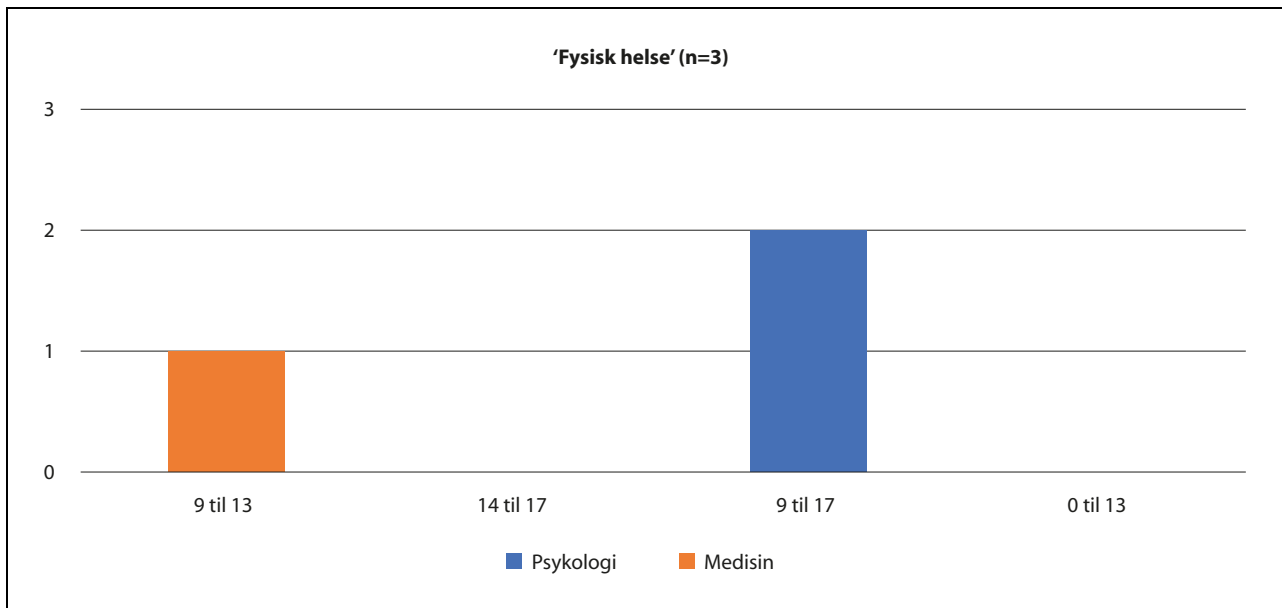
Studiene fokuserer på skadelige medieeffekter knyttet til fysisk helse for barn og unge i 9 til 13 og 9 til 17 års aldersgrupperingene.

5.8.2 Operasjonalisering og bruk av skadelighetsbegrepet

Skade er ikke definert i forskningen i materialet vårt, men studiene som undersøker skadelige

medieeffekter knyttet til fysisk helse analyserer sammenhengen mellom eksponering for medieinnhold og dårlig søvn, samt konsekvensene av dette (Vernon et al., 2015). To studier undersøker også assosiasjoner mellom bruk av internett og mobiltelefoner og hodepine og andre somatiske symptomer (Cerutti et al., 2016; Tahtinen et al., 2014).

Kunnskapsoppsummeringene gir heller ikke en definisjon av skade, men undersøker ulike mulige skadelige effekter knyttet til barn og unges mediebruk. En oppsummering undersøker

Figur 2.37 'Fysisk helse' Antall studier, fag og aldersgruppering

36 empiriske studier som ser på forholdet mellom bruk av elektroniske medier og søvn hos barn og unge (Cain & Gradisar, 2010). Den viser at mange ulike variabler er undersøkt i disse studiene, men at det å legge seg senere og det å ha et kortere antall timer søvn totalt, er det som oftest er vist i sammenheng med mediebruk.

En annen kunnskapsoppsummering ser på forhold mellom bruk av elektroniske medier og barns helse i Tyskland. Den hevder at selv om forskning om skadelige medieeffekter på barn og unge er uavklart, er det ingen tvil om at bruk av TV og elektronisk medier har negative effekter på barns fysiske og psykiske helse og velferd (Kappos, 2007).

Enda en kunnskapsoppsummering ser på assosiasjoner mellom bruk av massemedier og en økning i fedme blant europeiske barn (Mazur et al., 2018). Forskerne viser at en sterk sammenheng eksisterer mellom europeiske barns eksponering for medier i barndom og en økning i fedme i Europa. I tillegg trenger foreldre og barn en bedre forståelse av hvordan bruk av sosiale medier kan påvirke barns diett. Forskerne konkluderer med at europeisk policy på dette feltet må ta høyde for omfang av effekter som bruk av sosiale medier kan ha på fedme i barndommen.

5.8.3 Bruk av ulike skalaer for å måle variabler

De empiriske undersøkelsene bruker ulike instrumenter og skalaer for å måle assosiasjoner mellom eksponering for medieinnhold og fysisk skade. I

tillegg til å måle eksponering for medieinnhold på en måte som ligner på andre undersøkelser i dette kapittelet, undersøkte studiene i denne kategorien sammenhenger mellom eksponeringen for ulike typer for innhold og utfall for fysisk helse. Undersøkelsene målte barns opplevelser av risting, hodepine, magepine og andre fysiske symptomer (Taehtinen et al., 2014; Cerutti et al., 2016); og av søvnkvalitet (Vernon et al., 2015).

Ingen av de empiriske studiene undersøkte hvordan faktorer på mellommenneskelig eller samfunnsnivå kan være med på å påvirke skadelige effekter og hvordan disse kan ha en sammenheng med skadelige medieeffekter på barn og unge. Assosiasjoner mellom eksponeringen og de ulike variablene er samtidig kontrollert for en rekke ulike demografiske variabler inkludert kjønn, etnisitet, alder, utdanningsnivå og inntekt.

5.8.4 Overordnede resultater

De fleste empiriske studier viser noen sammenhenger mellom eksponering for medieinnhold og fysiske utfallsvariabler. Vernon et al. (2015) undersøker forskjellige faktorer som kan bidra til dårlig søvn hos 1886 ungdommer mellom 12 og 18 år i Australia (40,8% gutter), samt konsekvensene av dette. Studien viser at de som overbraker sosiale medier ofte opplever dårligere søvn (det vil si avbrutt søvn). Dette er også assosiert med lavere trivsel på skolen.

To andre studier demonstrerer motstridende resultater om forholdet mellom det å bruke

skjermbaserte medier og somatiske symptomer. Tahtinen et al. (2014) undersøker dette blant 10 829 10 til 12 åringer (49,9% gutter) i et nasjonalt representativt utvalg på Island. Forskerne finner at barn som bruker flere timer foran en skjerm også rapporterer om flere somatiske symptomer. Cerutti et al. (2016) undersøker dette blant 1004 10 til 16 åringer i Italia (51,1% gutter). De finner ingen assosiasjon mellom det å bruke internett eller mobiltelefon og å oppleve hodepine eller andre somatiske symptomer. En kvalitativ studie blant 368 9 til 16 åringer i 9 europeiske land utført av Cernikova et al. (2018) undersøker hvordan barn og ungdom opplever sin bruk av teknologi i kontekst av egen fysisk og psykisk helse. Forskerne viser at deltakerne beskriver at de opplever en rekke helseutfordringer, inkludert problemer med øynene, hodepine, midlertidig spiseforstyrrelser og slitenhet.

Kunnskapsoppsummeringene viser også at assosiasjoner finnes mellom barn og unges bruk av medier og ulike utfallsvariabler, for eksempel en økning i fedme (Mazur et al., 2018); negative effekter på barns fysiske og psykiske velferd (Kumar Swain & Pati, 2019; Stiglic & Viner, 2019), samt positive assosiasjoner med problemer med søvn hos barn, knyttet særlig til at barn legger seg senere eller sover et kortere antall timer (Cain & Gradisar, 2010; Martin et al., 2018).

Heller ikke her finner vi studier på hvordan barn i Norge, eller i Norden opplever skadelige effekter på deres fysiske helse knyttet til eksponering for innhold i medier. Derimot eksisterer det et behov for videre forskning på et bredere spekter av skadelige medieeffekter knyttet til fysisk helse som kan oppstå i forbindelse med barns bruk av medier.

5.8.5 Oppsummering

De empiriske undersøkelser i materialet vårt viser noen sammenhenger mellom eksponering for medieinnhold og fysiske utfallsvariabler. Forskere har funnet positive sammenhenger med dårlig søvn, som i sin tur påvirker barns opplevelser på skolen (Vernon et al., 2015). To av studiene viser motstridende resultater om forholdet mellom det å bruke skjermbaserte medier og somatiske symptomer. Tahtinen et al. (2014) finner at barn som bruker flere timer foran en skjerm rapporterer flere somatiske symptomer mens Cerutti et al. (2016) finner ingen assosiasjon mellom å bruke internett, eller mobiltelefon og å oppleve hodepine eller andre somatiske symptomer.

Alle studiene på dette området er tverrsnittsundersøkelser, men bare en er basert på et representativt utvalg. Det er dermed vanskelig å sammenligne resultatene på tvers av undersøkelsene. Det er derfor et behov for flere studier som undersøker sammenhengen mellom bruk av medier og barns fysiske helse ved ulike metoder, inkludert både longitudinelle, eksperimentelle og kvalitative metoder, samt metodetriangulering.

5.9 Oppsummering og identifisering av forskningshull

I dette kapitlet har vi lagt frem forskning om hvordan skadelighetsbegrepet er brukt i ulike forskningstradisjoner og forskningsprosjekter og i studier som undersøker skader knyttet til barns eksponering for seksuelt innhold, innhold om selvsykdom og selvmord, innhold om kroppsidealer og måter å bli veldig tynn på, innhold om alkohol og narkotika, kommersielt innhold samt andre typer for innhold som påvirker barns psykiske og fysiske helse. Studiene er utført mellom 2007 og 2020.

De fleste studiene er undersøkelser om medier og kommunikasjon (15), etterfulgt av psykologi (12). Vi har i mindre grad funnet undersøkelser knyttet til medisin (3), utdanning (2), pediatri (2), sosiologi (1), psykiatri (1) og informatikk (1). Metodene som brukes går igjen i alle undersøkelser og er for det meste tverrsnitts- eller longitudinelle undersøkelser. Samtidig, er de færreste av tverrsnittsundersøkelsene i materialet vårt representative, og noen bruker også et lite utvalg selv om dette er for å undersøke spesifikke problemstillinger, som for eksempel hvordan barn med ulike atferdsproblemer kan oppleve effekter knyttet til deres eksponering for medieinnhold.

Vi har i mye mindre grad forskning som bruker metodetriangulering, eksperimenter og kvalitative metoder. Metodetriangulering og kvalitativ forskning er nødvendig for å undersøke i dybden hvordan barn som eksponeres for skadelige medieeffekter opplever dette. Spesielt gjelder dette slags skade de opplever, hva omfanget av dette er, og hvor lenge de blir påvirket. Dette er særlig aktuelt på forskning om selvsykdom og selvmord, eller om kroppsidealer og måter å bli veldig tynn på, hvor barns egne opplevelser av skade og hvordan dette er knyttet opp mot deres bruk av medier er viktig å kartlegge.

Selv om studiene undersøker assosiasjoner mellom medieinnhold og skadelige effekter hos barn og unge, er det de færreste som definerer skade eller utgir hvordan de operasjonaliserer

begrepet. Samtidig kan vi se at skader knyttet til seksuelt innhold handler om at barn kan bli opprørt av å se på dette innholdet og at det kan påvirke hvordan de oppfører seg seksuelt, særlig med tanke på at de kan eksponeres for utrygg sex eller å havne i en offerrolle. Metaanalysene på dette temaet peker i tillegg på skade knyttet til seksuelt misbruk av barn, barnepornografi, samt mulighet for desensibilisering for seksuelt innhold.

Skader knyttet til selvskading og selvmord handler også om at barn kan bli opprørt av å eksponeres for dette, samtidig som dette innholdet, særlig når det er på internett kan ha både negative og positive aspekter for livene deres. Det positive er at barn kan finne andre å snakke med og dele erfaringer med. Det negative er at slike sider kan være med på å påvirke eller understøtte psykiske lidelser hos barn og unge. Disse effektene må også sees i lys av barns intensjoner med å besøke slike sider, samt om deres bruk av sidene er repetitiv eller ikke. Det samme gjelder innhold om kroppsidealer og måter å bli veldig tynn på som kan være knyttet til anoreksi, bulimi og andre typer for spiseforstyrrelser hos både jenter og gutter, i tillegg til å påvirke barns holdninger til sin egen kropp og psykisk helse på en negativ måte. Vi finner få studier på dette området. Dermed er kunnskapsgrunnlaget svakt.

Staksrud og Ólafsson (2019) viser at norske barn eksponeres for innhold om selvskading, selvmord og måter å bli veldig tynn på i økende grad, og at måten denne økningen skjer på preges av ulikheter i kjønn og aldersgrupperinger. Det er derfor nødvendig med mer forskning som undersøker hvorfor noen norske barn eksponeres for dette innholdet i større grad enn andre, hva deres intensjoner er knyttet til eksponeringen, og hva dette kan ha å si for hvordan innholdet kan påvirke dem både på kort og lengre sikt.

Innhold om narkotika og alkoholmisbruk kan henge sammen med barns intensjoner om å bruke disse midlene og om deres oppfattelser av farerene knyttet til dem. Farer knyttet til kommersielt innhold er mindre tydelige, men i vårt materiale handler det om assosiasjoner mellom reklame for mat som er rettet mot barn og utvikling av fedme hos barn og unge. Vi inkluderer også en metaanalyse som undersøker mer diffuse skadelige effekter knyttet til barns eksponering for kommersielt innhold i digitale medier. Samtidig viser norsk forskning på dette temaet at det finnes en rekke utfordringer knyttet til misbruk av personopplysninger og bruk av penger i spill og ulike

apper som norske barn opplever på nettet. Dette er et komplisert forskningsområdet hvor flere perspektiver trengs for å undersøke både omfanget og varigheten av skade som barn og unge kan oppleve.

Det er igjen få studier i materialet vårt som fokuserer på de yngste barna, og de som gjør det ber som oftest foreldre til disse barna om å rapportere om deres eksponering for og bruk av medier, samt om ulike utfallsvariabler. De fleste undersøkelser fokuserer på barn som er mellom 9 og 13 år, og en del andre på de eldste barna, mellom 14 og 17 år. Derfor er det nødvendig med økt kunnskap om hvordan de yngste barna preges av eksponering for ulike typer for medieinnhold.

De færreste studiene i materialet vårt setter barnas opplevelser av skade i sentrum. Forskningen fra EU Kids Online viser hvor viktig det er å undersøke barns perspektiver. Et eksempel er hvordan forskere knyttet til dette nettverket har funnet ut av at barn kan ha svært ulike oppfatninger om hva som defineres som seksuelt innhold (se Staksrud & Ólafsson, 2019, s. 53–54). Studiene som ikke integrerer barns perspektiver, risikerer å bekrefte mulige sammenhenger mellom variabler uten å fange mer kunnskap om hvorfor og hvordan de mest sårbare barna blir eksponert for skadelige effekter i deres mediebruk.

Forskningen i dette kapitlet viser også at det er viktig å forstå barnets egen rolle, i tillegg til deres samspill med andre barn, og hvordan dette er med på å påvirke skadelige effekter. Dette kan ikke undersøkes med en forståelse av barn som passive mottakere av medieinnhold. Barns medie verden er i dag preget av samspill og samhandling som i sin tur påvirker hvordan det medieinnholdet de eksponeres for er skapt og mottatt. Det er derfor et behov for flere teoretiske perspektiver som identifiserer barn som aktører som er med på å delta i og dermed skape skadelige medieeffekter. Dette diskuteres videre i kapittel 6 og 7 i denne rapporten.

Det at ulike barn påvirkes på ulike måter er også med på å gjøre forståelsen av dette uklart. De aller fleste barn opplever ikke skadelige medieeffekter knyttet til deres bruk av digitale medier, men ifølge Staksrud og Ólafsson (2019) er det 25% som gjør det, og dette i ulike arenaer og til ulik grad. Balansen mellom beskyttelse og deltakelse er dermed viktig å ta hensyn til. Men med unntak av noen få studier (for eksempel Stänicke, 2019; Staksrud & Ólafsson 2016; 2019) vet vi egentlig alt for lite om hvem disse barna er og hvorfor og hvordan de eksponeres for skadelig innhold. Disse barna trenger hjelp og ressurser for å

kunne takle slike situasjoner. Det er dermed et behov for mer forskning om hvordan ulike barn opplever skadelig medieinnhold.

I neste kapitlet ser vi på medieeffekter som er knyttet til barns rolle som deltakere i kontaktrelaterte skader.

6 Kontaktrelaterte skader

6.1 Introduksjon

I dette kapitlet legger vi frem forskning om skadelige medieeffekter på barn og unge som oppstår i forbindelse med deres deltakelse i kommunikasjon på ulike medier. Vi bygger på Staksrud et al. (2009) sine kategoriseringer av ulike typer risiko som barn eksponeres for på internett. I vår analyse utvider vi kontaktkategorien til å inkludere kommunikasjon som foregår både på internett og på andre digitale medier. Vi fokuserer i tillegg på forskning om skadelige medieeffekter som er publisert mellom 2007 og 2020.

Forskning på kontaktrelaterte skader i materialet vårt handler om skadelige medieeffekter knyttet til barns deltakelse i seksuell kommunikasjon. Studiene under denne kategorien undersøker hvordan barn og ungdoms bruk av medier for seksuell kommunikasjon kan påvirke deres følelser og atferd på en negativ måte. Et spesielt fokus rettes mot hvordan seksuell kommunikasjon er mer akseptert for gutter enn for jenter (Setty, 2019; Walker et al., 2013). Dette er et relativt nytt forskningsområde som har oppstått i forbindelse med utviklingen av internett og digitale medier.

Ordet 'sexting' for eksempel ble først kjent i 2005 (Merriam Webster, 2020a).

6.2 Oversikt over søkeresultatene

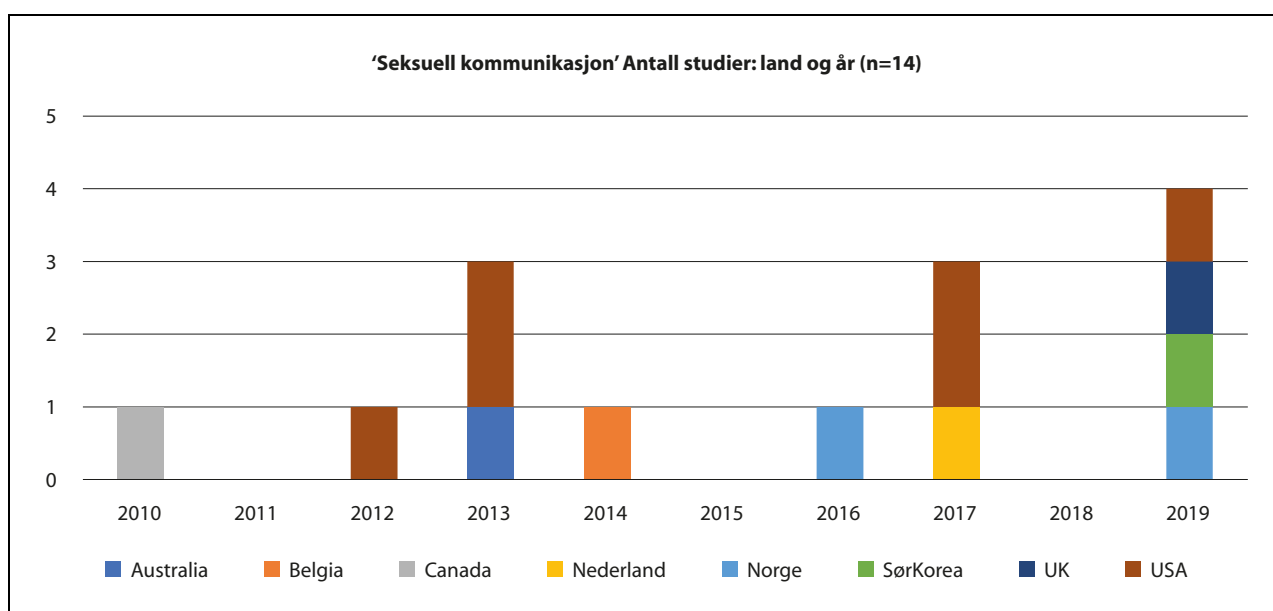
Studiene i dette kapitlet handler om seksuell kommunikasjon, men også om digital kjærestevold. Vi har samlet 14 empiriske studier og fire kunnskapsoppsummeringer som tar for seg skadelige medieeffekter knyttet til barns deltakelse i seksuell kommunikasjon. Studiene handler hovedsakelig om barn og ungdom som har deltatt i en type seksuell handling på et medium (for eksempel sexting på mobilen/internett) og som er eksponert for seksuell skade på grunn av deres eller andres handlinger (for eksempel ved sexting, vold eller misbruk i parforhold).

Andre aktuelle temaer under denne kategorien inkluderer misbruk av barn på nettet og digital voldtekt. Vi finner ikke forskning om disse temaene i søkeresultatene våre, men legger ved resultater fra andre nordiske studier når vi drøfter funnene av undersøkelsen våres i en norsk kontekst.

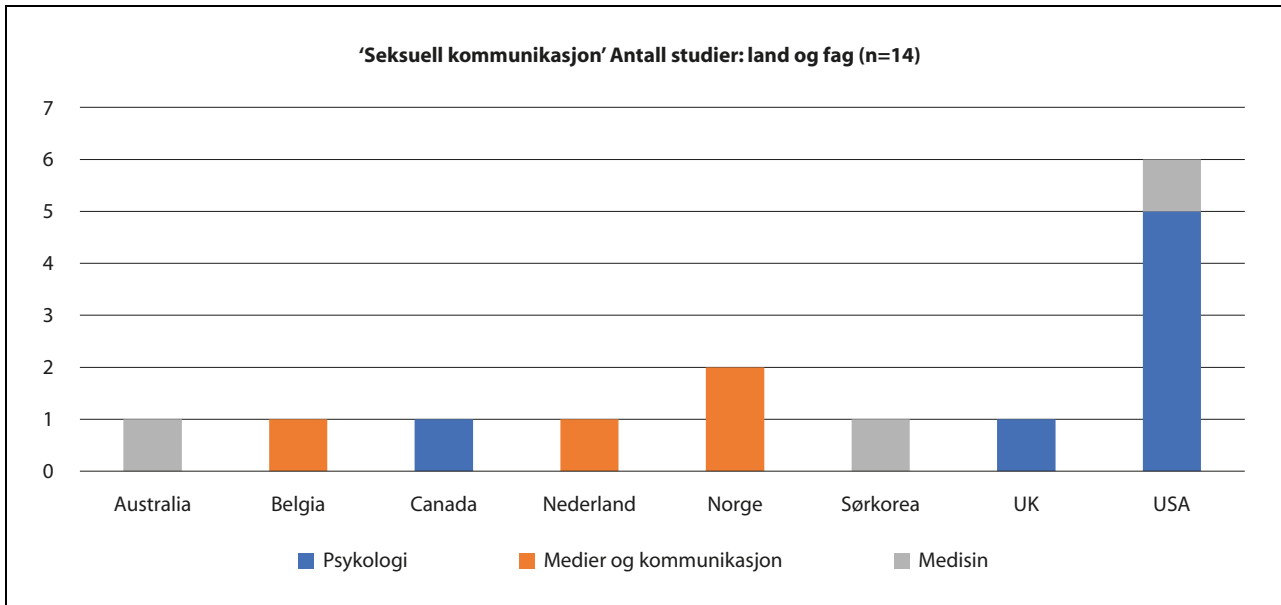
Studiene ble utført mellom 2010 og 2019: De fleste studiene ble utført i USA (6), etterfulgt av Norge (2), samt en studie hver i henholdsvis Sør-Korea, Australia, Belgia, Canada, Nederland og UK.

Studiene er fra fagfeltene psykologi (7) samt medier og kommunikasjon (4); og medisin (3). 8 studier er tverrsnittsundersøkelse, 2 er longitudinelle og 4 bruker kvalitative metoder.

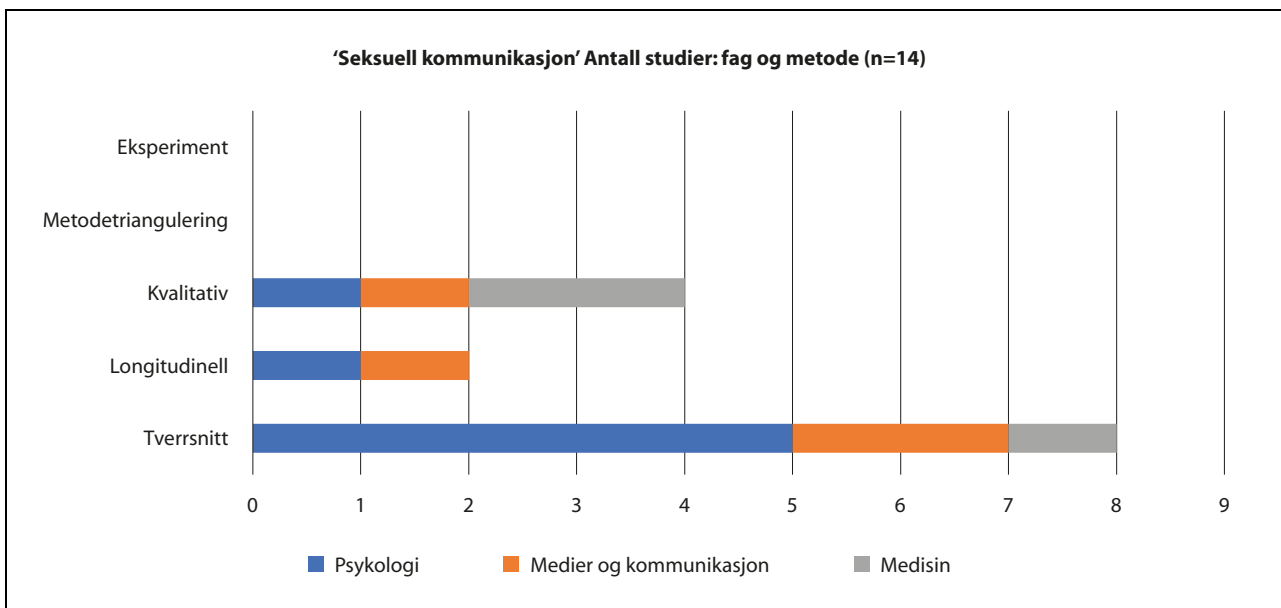
I denne delen inkluderte flest studier barn mellom 14 og 17 år (9), deretter barn mellom 9 og 17 år (4), og en studie som inkluderte barn mel-

Figur 2.38 'Seksuell kommunikasjon' Antall studier: land og år

Figur 2.39 'Seksuell kommunikasjon' Antall studier: land og fag

Figur 2.40 'Seksuell kommunikasjon' Antall studier: fag og metode

lom 9 og 13. Ingen av artiklene inkluderte barn mellom 0 og 8 år.

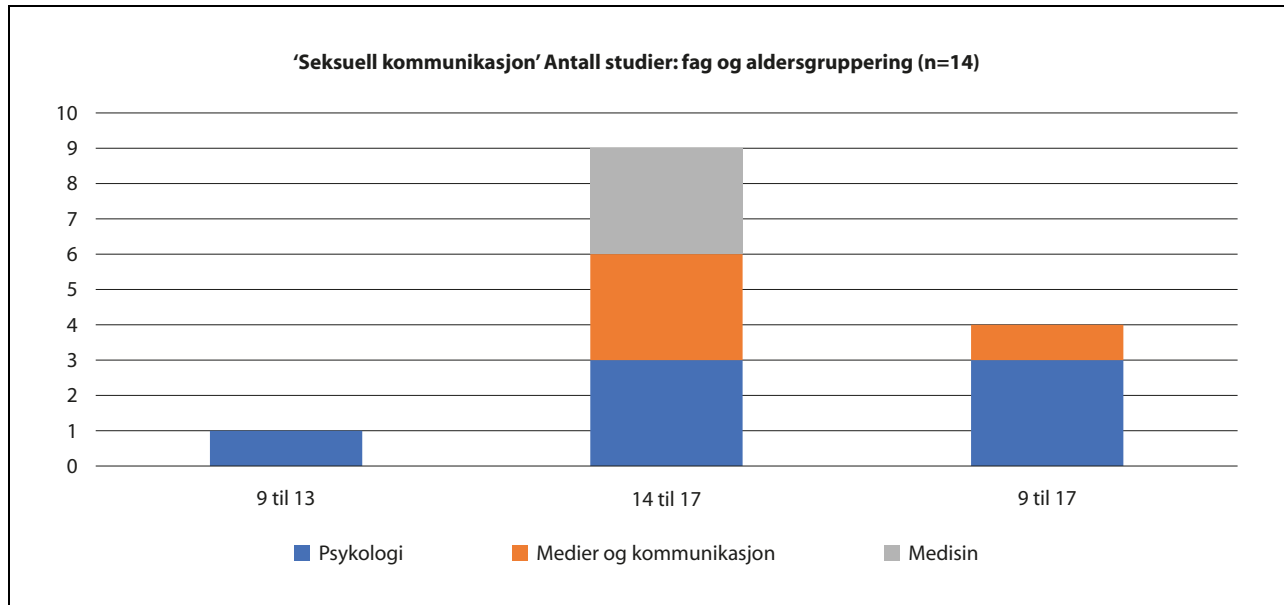
Studiene handler om sexting (9) og digital kjærestevold (5).

6.3 Operasjonalisering og bruk av skadelighetsbegrepet

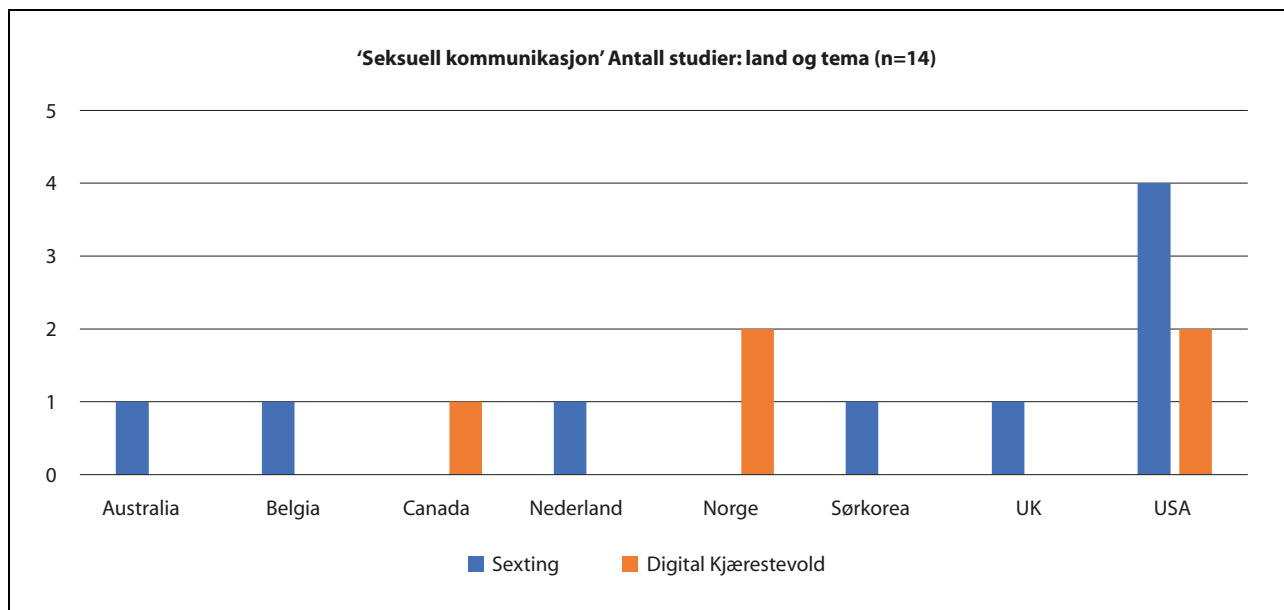
Tre av studiene i denne kategorien gir en tydelig definisjon av skadelighet og hvordan begrepet operasjonaliseres. To av disse studiene er kvalitative undersøkelser og én er en tverrsnittsundersø-

kelse. I en kvalitativ undersøkelse av sexting blant tenåringer knytter Setty (2019) skadelighet til press og tvang til å delta i sexting, samt uautorisert deling av bilder. Setty viser at jentene i studien er mer utsatt for skadelige effekter av sexting enn gutter, og at dette er knyttet til normative oppfatninger om mannlig og kvinnelig seksualitet. Dette fører til at jenter opplever en større grad av skadelige effekter knyttet til skam, skyld og ansvar i forbindelse med sexting.

I sin undersøkelse av norske tenåringers opplevelser av digital kjærestevold knytter (P. M. Helle-

Figur 2.41 'Seksuell kommunikasjon' Antall studier: fag og aldersgruppering

Figur 2.42 'Seksuell kommunikasjon' Antall studier: land og tema

vik, 2019) sin definisjon av skade opp mot (Suler, 2004) sin teori om hvordan digital kommunikasjon kan fremme både positive og negative aspekter ved kommunikasjon. Disse er knyttet til (1) anonymitet, som gjør det mulig å oppføre seg på en måte som er antisosial eller skadelig uten å ta ansvar for det; (2) usynlighet, som gjør det mulig å skjule identiteten noe som i sin tur fremmer feilaktig fremstillinger og minsker hemninger knyttet til språkbruk og tone; (3) asynkronisitet, noe som gjør kommunikasjon usammenhengende og at det derfor er mulig å ignorere svar på meldinger; (4) at mottakere av

meldinger kan danne seg et bilde av den som sender meldinger basert på deres egne erfaringer og behov; (5) at kommunikasjon på nettet kan være basert på ens egen fantasi; og (6) minskning av status og autoritet (knyttet til mangel på sosiale tegn som signaliserer autoritet), noe som gjør at kommunikasjon på nettet kan foregå på en mer likegyldig måte. Hellevik legger også til at varigheten av digital kommunikasjon er med på å øke effekten av skade for de som deltar i studien sin.

I en tverrsnittsundersøkelse definerer (Reed et al., 2017) skade som oppstår fra digitalt mis-

bruk eller vold i parforhold som press, tvang eller trusler som oppstår gjentatte ganger. De anerkjenner også at aggressiv eller voldelig atferd kan være skadelig hvis det oppstår én gang, for eksempel i forbindelse med press eller tvang til å delta i seksuelle aktiviteter, eller trusler om vold eller fysisk skade via digitale meldinger. De viser også at intensjonene rundt skade er et viktig aspekt ved misbruk samtidig som atferd som ikke er eksplisitt knyttet til slike intensjoner kan også være skadelig.

I de andre studiene blir det indirekte beskrevet at skadelige effekter av seksuell kommunikasjon er knyttet til negative følelser eller atferd som en konsekvens av egen seksuell oppførsel, eller andres seksuelle oppførsel på et medium.

Ingen av studiene i materialet vårt ser dermed på fysiske skader knyttet til digitalt seksuelt misbruk av barn og unge, barnepornografi eller digital voldtekt, men dette diskuteres videre i forbindelse med norsk forskning på dette området under del 6.6 av dette kapitlet.

6.4 Bruk av skalaer for å måle variabler

Studiene i denne kategorien brukte en rekke skalaer og egenutviklede spørreskjemaer for å undersøke prevalensen av barns deltakelse i seksuell kommunikasjon samt digital kjærestevold og ulike roller knyttet til dette. Disse så på faktorer på individ og mellommenneskelig nivåer.

6.4.1 *Bruk av skalaer for å måle variabler på individnivå*

Noen studier lager sine egne spørreskjemaer for å måle prevalens av sexting blant ungdommer (Fleschler Peskin et al., 2013; Patchin & Hinduja, 2019; Strassberg et al., 2013). Walrave et al. (2014) måler prevalens av sexting med kun et spørsmål om barn har sendt seksuelle meldinger i løpet av de siste to måneder.

Van Oosten & Vandenbosch (2017) undersøker i hvor stor grad ungdommers seksuelle selvpresentasjoner er knyttet til sexting og bruker en rekke spørsmål basert på tidligere forskning på dette området (Crescenzi, Araüna, & Tortajada, 2013; Hall et al., 2012; Moreno, Parks, Zimmerman, Brito, & Christakis, 2009; Peluchette & Karl, 2009 i Van Oosten & Vandenbosch, 2017). Forskerne måler også i hvor stor grad deltakerne er villige til å delta i sexting basert på en skala fra Gerrard et al (2008, i Van Oosten & Vandenbosch, 2017).

Hellevik & Øverlien (2016) utvikler et spørreskjema basert på forskning fra Barter et al. (i Hel-

levik og Øverlien, 2016) for å måle omfang av digital kjærestevold blant norske tenåringer. Reed et al. (2017) måler digital kjærestevold med en skala de selv har utviklet. Deltakerne svarer på 18 spørsmål om å være offer for og å utføre digital kjærestevold.

6.4.2 *Bruk av skalaer for å måle variabler på mellommenneskelignivå*

Reed et al. (2017) undersøker ungdommers opplevelser med parforhold med bruk av tolv spørsmål knyttet til seksuell atferd, atferd i parforhold og seksuell tiltrekning. Walrave et al. (2014) undersøker også om ungdommer er i forhold eller ikke.

Ingen av studiene undersøker hvordan faktorer på samfunnsnivå kan være med på å påvirke barns opplevelser av skadelige medieeffekter knyttet til seksuell kommunikasjon.

6.5 Overordnede resultater

De empiriske studiene i denne kategorien kan deles inn i studier som undersøker sexting og studier som undersøker digital kjærestevold. Vi omtaler disse kategoriene hver for seg her. Vi legger frem resultatene fra de empiriske undersøkelsene først, etterfulgt av resultatene fra kunnskapsoppsummeringene.

6.5.1 *Sexting*

Seks tverrsnittundersøkelser og to kvalitative studier undersøker hvor vanlig sexting er hos barn og ungdom, hvilke faktorer som henger sammen med sexting, og hvordan sexting oppleves. To tverrsnittundersøkelser og en kvalitativ studie definerer sexting som å sende, eller motta seksuelle meldinger og/eller bilder (Peskin et al., 2013; Walrave et al., 2014; Setty, 2019). En studie regner sexting kun som å sende eller motta seksuelle bilder og filmer (Patchin & Hinduja, 2019), mens de andre studiene regner sexting kun som å sende eller motta seksuelle bilder (Mitchell et al., 2012; Strassberg et al., 2013; van Oosten & Vandenbosch, 2017; Walker et al., 2013).

Fire tverrsnittundersøkelser fra USA viser hvor vanlig sexting er hos barn og ungdom. Peskin et al. (2013) undersøker dette blant 1034 15–16 åringer på en ungdomsskole i USA. Mer enn 60% av deltakerne er jenter. Studien viser at mer enn 20% av mørkhudede og spanskættede ungdommer har sendt en seksuell melding, eller bilde, og mer enn 30% har mottatt en (Peskin et al., 2013). I en nasjonalt representativ studie blant

5593 barn og unge mellom 12 og 17 år i USA, viser Patchin og Hinduja (2019) at ca. 13% har sendt et seksuelt bilde eller video og 18,5% har mottatt en av delene. I en undersøkelse av 1560 10–17 åringer i USA finner Mitchell et al. (2012) at 2,5% av deltakerne har enten blitt avbildet, eller tatt et naken- eller nesten nakenbilde eller video av seg selv. I denne studien sier 5,9% av ungdommene at de har mottatt et bilde eller en video.

Av en gruppe privatskoleelever i alder 14–18 år i USA sa 20% at de hadde sendt et seksuelt bilde på mobilen og 30% at de hadde mottatt det (Strassberg et al., 2013). Ca. 25% av de som mottok en sext sendte den videre og en tredjedel av disse gjorde det i visshet om at handlingen kunne få alvorlige lovlige konsekvenser. Disse funnene demonstrerer at en større andel barn og unge mottar seksuelle meldinger eller bilder enn de som sender disse.

To studier utforsker hvordan sexting utarter og henger sammen med andre faktorer. Walrave et al. (2014) utførte en tverrsnittsundersøkelse blant 498 ungdommer mellom 15 og 18 år (46% gutter) i Belgia. Studien tar for seg om personlige holdninger, egne normer, opplevd kontroll og egne trossystem har en sammenheng med hvor mye ungdommer velger å sende seksuelle meldinger og bilder. Den viktigste faktoren er egne normer, etterfulgt av personlige holdninger. Egne normer henger også sammen med sosialt press fra venner og kjærester. Det studien ikke forklarer er hvilke normer og holdninger som kan ligge til grunn for ungdommers valg om å engasjere seg i sexting.

Van Oosten og Vandenbosch (2017) utførte en longitudinell analyse (over to måneder) med 899 barn og unge mellom 13 og 17 år (50,7% gutter) i Nederland. Forskerne ønsket å forstå hvordan jenter og gutters seksuelle presentasjoner av seg selv på sosiale medier påvirker hvor mye de sender seksuelle bilder. De finner ut at tenåringsjenter (men ikke gutter) som presenterer seg selv på en seksuell måte har større sjanse for å sende et seksuelt bilde.

Selv om holdningene til ungdommer er delvis forklart kan det være vanskelig å sette seg inn i de personlige motivasjonene uten å forstå dybden av opplevelsene som barn og unge har med sexting. To kvalitative intervjustudier utforsker nettopp dette. Walker et al. (2013) utførte en kvalitativ undersøkelse blant 33 ungdommer (15 gutter) mellom 15 og 20 år i Australia. Forskerne ønsket å forstå ungdommers perspektiv på opplevelsen av å ta og å sende seksuelle bildemeldinger. Ungdommene forteller at de føler press på å delta i

sexting, og at presset er forskjellig for gutter og jenter. Jenter føler seg ofte presset til å delta, men kan også motta sårende kommentarer for bildene de sender. Deltakerne opplever at det er mer akseptert for gutter enn for jenter å skrive vulgære meldinger. Samtidig anerkjenner guttedeltakerne i intervjuet at de også synes det er pinlig når kompisene deres viser seksualiserte bilder av kjærestene sine.

Den siste studien er også kvalitativ og tar for seg ungdommers opplevelser med sexting i konteksten av deres eget liv (Setty, 2019). Setty intervjuer 41 14–18 åringer (23 gutter) fra to skoler og fire ungdomsklubber i UK. Ungdommene i denne intervjustudien opplever også en kjønnsforskjell med hva som er akseptert. Sexting er regnet som en del av gutters seksuelle liv, men dette gjelder ikke for jentene. Opplevelsen er at sexting er noe å skamme seg over for jenter.

6.5.2 Digital kjærestevold

Tre tverrsnittsundersøkelser, en kvalitativ studie og en longitudinell studie undersøker sammenhengen mellom barn og unges bruk av digitale medier og opplevelsen av digital kjærestevold. To amerikanske forskergrupper prøver å forstå hvor vanlig digital kjærestevold er for ungdommer av etnisk minoritet (Peskin et al., 2017) og for skoleelever (Reed et al. 2017). Peskin et al undersøker opplevelser av digital kjærestevold blant 424 10–11 åringer fra 10 barneskoler i Texas (55,8% gutter). Forskerne viser at innenfor den etniske minoritetsgruppen så har nesten 15% deltatt i digital kjærestevold på nett i løpet av livet (Peskin et al. 2017). Faktorene som henger sammen med digital kjærestevold på nett er gutters normer for vold mot jenter, å ha en kjæreste, og å delta i mobbing. Reed et al. (2017) undersøker opplevelser av digital kjærestevold blant 703 elever (mellom 13 og 19 år) på en skole i USA og viser at jenter og gutter opplever digital kjærestevold i like stor grad, men at jentene blir mer opprørt av dette enn gutter (Reed et al., 2017).

I en tverrsnittsundersøkelse blant 549 norske elever mellom 14 og 17 år (49,8% gutter) utforsker Hellevik og Øverlien (2016) hvilke digitale aspekter som er assosiert eller opplevd i sammenheng med digital kjærestevold. Assosiasjonene som er utforsket er blant annet hvilke aspekter av digitale medier som er brukt i sammenheng med kjærestevold (Hellevik & Overlien, 2016). Studien viser at det å sende seksuelle meldinger er en av faktorene som har sammenheng med kjærestevold i ungdomstiden, i tillegg til flere ikke-digitale fakto-

rer. I en kvalitativ undersøkelse blant 14 tenåringer (12 jenter) mellom 15 og 18 år (Hellevik, 2019) identifiserer deltakerne de følgende opplevelsene av kjærestevold: trakassering, kontroll, overvåkning og seksuell tvang. Flere opplever at digital kjærestevold foregår samtidig med overvåkning utenfor nettet, mens enkelte uttrykker at det kun foregår digitalt.

6.5.3 Kunnskapsoppsummeringer

Fire kunnskapsoppsummeringer om tverrsnittsundersøkelser av seksuell medieskade ble funnet i dette søket. Oppsummeringene utforsker personlighetstrekk, livsstil og motivasjon relatert til sexting (Cooper et al., 2016); sexting, risikofylt seksuell oppførsel, mobbing, og kriminelle handlinger (Döring, 2014); oppførsel relatert til digital seksuell utpressing (Hong et al., 2020); og psykologiske, emosjonelle, fysiske og digitale faktorer som relaterer til seksuell vold i parforhold (Stonard et al., 2014).

Faktorer som assosierer med sexting varierer ut ifra kontekst, mening og intensjon (Cooper et al., 2016). Sexting er regnet som en vanlig del av romantiske forhold, men kan oppleves som ubehagelig om en sext er mottatt fra noen som mottakeren ikke er interessert i. Enkelte føler seg presset til å delta i sexting, og opplevelsen er forskjellig for gutter og jenter. Jentene føler på mer press relatert til sexting, og færre positive opplevelser. Sexting er i flere artikler relatert til risikofylte oppførsler, seksuell objektivisering, mobbing og kriminell seksuell handling (Döring, 2014). Dog anerkjenner denne oppsummeringen at sexting også regnes som en vanlig del av romantiske forhold. Enda en undersøkelse viser også at vold og misbruk i parforhold via mobilen/internett er vanlig i ungdommers romantiske forhold (Stonard, et al., 2014).

En oppsummering (Hong et al., 2020) demonstrerer at barn og ungdom som opplever seksuell utpressing ofte er redde for reaksjonene til foreldrene sine og de sosiale konsekvensene av å få bilder av seg lagt ut på internett. Dette i seg selv forhindrer dem i å si ifra til andre om de opplever noe negativt i forbindelse med seksuell kommunikasjon. Denne følelsen av skyld henger sammen med angst og depresjon, og opplevelsen av seksuell utpressing har derfor konsekvenser for barn og unges psykiske helse.

6.6 Norsk og europeisk kontekst

Kun én tverrsnittsundersøkelse og én kvalitativ studie i søket tok for seg ungdommers opplevel-

ser med seksuell kommunikasjon i en norsk kontekst. Begge handlet om digital kjærestevold. Ungdommene som opplevde kjærestevold hadde også opplevd sexting (Hellevik & Overlien, 2016). Ungdommene i den kvalitative studien beskriver at digital kjærestevold henger sammen med trakassering, kontroll, overvåkning og seksuell tvang (Hellevik, 2019). Flere opplever at digital kjærestevold er en del av en større opplevelse av kjærestevold som også foregår offline. For enkelte er det bare en online opplevelse.

Ingen norske eller nordiske studier i vårt søk utforsket sexting, digitalt misbruk, vold mot barn, eller digital voldtekt. Vi har dermed lagt til forskning fra EU Kids Online nettverket samt andre nordiske forskere som har undersøkt disse temaene.

I 2018 stilte EU Kids Online nettverket norske barn en rekke spørsmål om deres opplevelser med sexting (Staksrud & Ólafsson, 2019, s. 9). Disse spørsmålene ble stilt kun til barn som hadde fylt 11 år og oppover. Forskerne viser at 32% av norske ungdommer har opplevd å få seksuelle meldinger i løpet av det siste året, og at dette antallet har økt fra 20% i 2010. Norske barns erfaringer med mottak av seksuelle meldinger ligger også høyere enn gjennomsnittet i Europa, som er rundt 22% (Smahel et al., 2020).

Erfaringer med slike meldinger øker kraftig med alder. 52% av alle 15–17 åringer har mottatt en eller flere seksuelle meldinger i løpet av det siste året mot 7% av 11–12 åringer. Forskerne finner ingen klare mønstre i bakgrunnsvariabler på spørsmål om hvilke barn som mottar seksuelle meldinger (Staksrud & Ólafsson, 2019, s. 9).

Forskerne viser også at 10% av barn har delt eller lagt ut seksuelle meldinger om seg selv i løpet av det siste året (Staksrud & Ólafsson, 2019). Dette er også noe høyere enn gjennomsnittet i Europa som ligger på 6% (Smahel et al., 2020).

Forskerne spurte også barn om deres følelser i forbindelse med å delta i seksuell kommunikasjon. 11% av norske barn oppgir at de blir veldig eller ganske opprørt av å motta seksuelle meldinger, mens 14% blir litt opprørt. 41% blir hverken glad eller opprørt. Staksrud og Ólafsson (2019, s. 47–48) viser i tillegg at 35% av alle barn, og 56% av gutter blir glad av å motta seksuelle meldinger.

Barbovschi & Staksrud (2020b) viser at selv om norske ungdommers seksuelle kommunikasjon er samtykkende, og en vanlig del av deres seksuelle utvikling, er det også en del som ikke er det. 25% av norske barn er opprørt av å motta seksuelle meldinger og de fleste av disse er jenter. I tillegg, er like mange norske barn bedt om å

sende seksuell informasjon om seg selv når de ikke ønsker å gjøre det.

Barbovschi og Staksrud (2020b) undersøker en rekke andre faktorer knyttet til barns bruk av internett for å se om de har noen sammenheng med barns deltakelse i og opplevelse av seksuell kommunikasjon. Disse faktorer inkluderer digitale ferdigheter, foreldremediering, familie og skolemiljø og nettmobbing. De viser at det å oppleve mobbing på nett er den faktoren som i størst grad henger sammen med det å motta uønskede seksuelle henvendelser (Barbovschi & Staksrud, 2020b, s. 2). Forskerne mener at dette kan peke på at barn som opplever skade i forbindelse med en type for risikofylt kommunikasjon på nett, også kan være utsatt for flere risikoer, noe som understreker viktigheten av å undersøke barns erfaringer med kommunikasjon på nett i et helhetlig perspektiv.

Forskerne fra EU Kids Online nettverket peker også på utfordringer med lovverket i mange europeiske land i forbindelse med sexting. Sexting kan være tolket av ulike lovverk som barnepornografi og kan dermed være en straffbar handling (Smahel et al., 2020).

Vi har ikke funnet studier om misbruk av barn eller digital voldtekt i materialet vårt, men legger til to studier fra nordiske forskere om dette temaet. Jonsson et al. (2019) undersøker svenske barns erfaringer med misbruk på nettet utført av en gjerningsperson som barna møter på nettet. Deres nasjonale representative undersøkelse er utført blant 5175 elever på ungdomsskolen i Sverige som for det meste er 18 år. Forskerne viser at 5,8% eller 330 unge har blitt kjent med noen på nettet for å delta i seksuelle aktiviteter med dem. Av disse føler 9,7% at de har blitt overtalt, presset eller tvunget til å delta i slike aktiviteter ved minst én anledning. Ungdom i denne gruppen skiller seg ikke ut fra resten av gruppen i forbindelse med bakgrunnsvariabler, men har flere tidligere erfaringer med ulike former for misbruk. Forskerne viser at denne gruppen barn derfor kan defineres som å være 'polyviktimitisert'. Det å delta oftere i risikofylt oppførsel, å ha flere psykiske utfordringer, samt flere utfordringer med foreldre og lavere grad av selvtilit er et kjennetegn for barn i denne gruppen. Det å oppleve seksuelt misbruk på nettet (og ikke utenfor nettet) er assosiert med dårligere psykisk helse, i hvert fall på lik linje med det å oppleve seksuelt misbruk utenfor nettet.

I en annen casestudie, med en norsk ung mann som har blitt dømt for flere enn 100 tilfeller av digital voldtekt, undersøker Fransson et al.

(2019) hvordan mannen utførte disse voldtektene og hvordan definisjonen av digital voldtekt kan sammenlignes med voldtekt som skjer når gjerningspersonen og offeret er på samme sted. Ved å bruke teoretiske perspektiver om forskjeller mellom fysisk og digital kommunikasjon (CMC) blir det forklart hvorfor den unge mannen kunne blitt dømt for å ha voldtatt barn og unge som han aldri hadde møtt, og hvorfor og hvordan han presset og tvang sine ofre til å være med på voldtekt uten å vise sin identitet. Forskerne viser at hovedaspektene med digital kommunikasjon som gjør voldtekt mulig er en reduksjon i sosial-kontekstuell informasjon og kommunikasjonsnormer, samt muligheter for hyperpersonlig kommunikasjon (Walther, 1996) hvor mennesker kan delta i mer intim kommunikasjon enn det som er mulig i fysiske situasjoner, og som er kombinert med muligheter for anonymitet og bedrageri. I casestudien lot mannen, som utforsket sin identitet som en ung homofil man, som om han var en jente, og ba gutter om å sende seksuelle bilder og filmer av seg selv til ham. Bildene ble gradvis mer voldssomme og ungdommene ble presset, eller tvunget til å sende disse når gjerningsmannen befalte det.

6.7 Oppsummering og identifisering av kunnskapshull

Forskningen i materialet vårt undersøker hvordan barn og unge opplever seksuell kommunikasjon med særlig fokus på sexting og digital kjærestevold. Vi har ikke funnet forskning om digitalt misbruk eller voldtekt i søket vårt, men har lagt til resultater fra nordiske forskere om dette temaet.

I søkematerialet er det store variasjoner i hvordan sexting er definert. Noen definerer det kun som å sende et seksuelt bilde eller video, mens andre inkluderer også meldinger. I EU Kids Online prosjektet, derimot, er sexting regnet som å sende en seksuell melding med eller uten bilde eller video (Staksrud & Ólafsson, 2019). Forskerne skiller ikke mellom ulike typer seksuelle meldinger. Derfor vet vi lite om forskjellen mellom ulike former for sexting som foregår blant barn i Norge. Det er mulig at det å sende seksuelle meldinger uten bilde oppleves for eksempel som annerledes fra en melding med et bilde, eller en video.

Selv om sexting blant norske barn har økt i prevalens siden 2010, og dette særlig blant barn mellom 15 og 17 år, så er det meste av denne kommunikasjonen basert på samtykkende interaksjoner mellom unge. Samtidig opplever 25% av barn som mottar seksuelle meldinger at dette er uøn-

sket og at det gjør dem opprørt. Det at sexting foregår både på en måte som er samtykkende og uønsket gjør det vanskelig å skille mellom ulike former for bruk og ulike opplevelser av dette. Barn som opplever at de mottar uønskede seksuelle meldinger, eller at de blir presset eller tvunget til å sende seksuelle meldinger bør få resurser og støtte til å finne ut av hvordan dette kan unngås og for å dempe skadelige effekter knyttet til dette.

Det at uønskede seksuelle meldinger henger sammen med erfaringer med nettmobbing er også noe som bør undersøkes videre. Barbovschi og Staksrud (2020b) viser at jenter som er mest opprørt av å motta seksuelle meldinger også er eksponert for nettmobbing. Dette peker på at de kan være utsatt for flere risikoer og skader på nett, eller polyviktisering. Det er dermed viktig å undersøke hvordan barn opplever skade i forbindelse med digital kommunikasjon i et helhetlig perspektiv.

Samtidig viser både norsk og internasjonal forskning at det er store kjønnsforskjeller i hvordan seksuell kommunikasjon oppleves. Jenter blir mer opprørt av gutter i forbindelse med seksuell kommunikasjon, mens gutter mer enn jenter opplever at de blir glade av å motta seksuelle meldinger. Dette knyttes til ulike normer for mannlige og kvinnelige seksualitet og at jenter føler skam, skyld og ansvar i forbindelse med det å delta i seksuell kommunikasjon.

Digital kjærestevold er en annen type seksuell kommunikasjon som studiene i vårt materiale undersøker. Forskerne viser at digitalt misbruk og kjærestevold er opplevd i like stor grad av gutter og jenter, men at jenter blir mer opprørt av dette. Digital kjærestevold innebærer tvang, press og trakassering, samt både trussel om fysisk eller seksuell vold samt ekte fysisk og seksuell vold. Forskerne undersøker hvilke faktorer som kan bidra til digital kjærestevold og hvordan skade kan oppstå i forbindelse med dette ved bruk av teorier om digital kommunikasjon. Det er også viktig å peke på at barn som opplever digital kjærestevold også har blitt eksponert for eller deltatt i sexting noe som viser at grensene mellom disse kategoriene for kommunikasjon er delvis flytende.

Skadelige effekter i forbindelse med misbruk av barn på nett og digital voldtekt er omfattende. Både Jonsson et al. (2019) og Fransson et al. (2019) viser at skade som oppstår i forbindelse med dette er minst like omfattende som fysisk misbruk og voldtekt, og dette både med tanke på fysisk og psykisk skade. Disse studiene viser også hvordan aspekter ved digital kommunikasjon er med på å fremme anonymitet, nærhet, bedrageri

og en mangel på sosial og kontekstuell informasjon som kan støtte slike kriminelle handlinger, særlig når dette kombineres med overtalelse, utpressing og tvang.

Vår litteraturgjennomgang viser når det gjelder seksuell kommunikasjon, at det er viktig å balansere barns rettigheter til tilgang og deltakelse, særlig med tanke på rettigheter til å utforske deres egen seksualitet, opp mot barns rettigheter til beskyttelse. Barn og unge bør beskyttes mot tvang, press, overtalelse, uautorisert deling av bilder, samt digital kjærestevold, misbruk på nettet og digital voldtekt. Samtidig er kunnskapsgrunnlaget om hvordan disse aktiviteter foregår, samt hvordan barn opplever skade som utfall av dette, basert på enkelte undersøkelser og dermed fortsatt mangelfull. Vi trenger dermed mer forskning om hvordan barn deltar i seksuell kommunikasjon både med hverandre og med voksne; både når dette er samtykkende og uønsket eller når det skjer under press eller tvang.

Forskningen som er lagt frem i dette kapitlet viser også at barns deltakelse i skade knyttet til seksuell kommunikasjon handler om mer enn bare det å komme i kontakt med andre som utsetter dem for skade, det handler også om barns egen atferd og handlinger som kan innebære det å oppføre seg på en måte som er voldelig eller skadelig mot andre.

I dette kapitlet har vi lagt frem forskning om skadelige medieeffekter knyttet til barns kontakt med andre på nettet. I neste kapittel skal vi legge frem forskning knyttet til barns atferd på nettet.

7 Atferdsrelaterte skader

7.1 Introduksjon

I dette kapitlet legger vi frem forskning om skadelige medieeffekter på barn og unge som oppstår i forbindelse med deres *atferd* i ulike medier. Vi bygger på Staksrud et al. (2009) sine kategoriseringer av ulike typer for risiko som barn og ungdom eksponeres for på internett. I denne kategorien er barn og unge generelt sett forstått som aktører som deltar i kommunikasjon og som dermed er med på å påvirke sin opplevelse av skade i forbindelse med deres bruk av medier. I vår analyse utvider vi atferdskategorien til å inkludere kommunikasjon som foregår både på internett og i andre digitale medier. Forskningen vi fokuserer på er publisert mellom 2007 og 2020.

Forskningen om skadelige atferdsrelaterte medieeffekter fordeler seg på tre hovedtemaer: (1)

nettmobbing; (2) digitale hatytringer og (3) overdreven mediebruk. Forskning på disse temaene legges frem enkeltvis i dette kapittelet. Hvert tema blir introdusert med en oversikt over hvordan forskningen fordeler seg over tid, og på land, fag, metode og aldersgrupperinger. Vi drøfter deretter hvordan skadelighetsbegrepet operasjonaliseres i ulike fag og ved bruk av ulike metoder. Vi legger også frem overordnede forskningsfunn knyttet til hvert enkelt tema. Deretter oppsummerer vi forskning om skadelige atferdsrelaterede medieeffekter og diskuterer dette med fokus på problemstillingene våre, samt peker på forskningshull som kan identifiseres på dette området.

7.2 Nettmobbing

7.2.1 Introduksjon

Forskning på skadelige medieeffekter knyttet til nettmobbing undersøker hvordan barn og ungdom bruker internett til å mobbe andre, være vitne til mobbing eller å oppleve mobbing selv, og hvilke skadelige effekter disse opplevelsene kan ha. Nettmobbing er et relativt nytt begrep; og den engelske oversettelsen 'cyberbullying' ble først brukt i 1998 ifølge Merriam Webster (2020b). Derfor har forskning på nettmobbing en kort historie (Cassidy et al., 2013). Hovedforskjellen mellom nettmobbing og mobbing utenfor nettet er at nettmobbing foregår på internett og dermed kan fremmes av ulike aspekter ved digital kommunikasjon, for eksempel at mobberen kan være anonym, og at mobbingen kan skje når som helst i løpet av døgnet.

7.2.2 Oversikt over søkeresultatene

I dette søket fant vi 42 empiriske artikler, samt ni kunnskapsoppsummeringer som handler om nettmobbing. Disse studiene ser på grunner til at barn og ungdom tar på seg ulike roller, skader knyttet til nettmobbing, og måter å begrense nettmobbing på. Noen studier sammenligner også nettmobbing med mobbing for å belyse om dette er et nytt problem, eller en forlengelse av et tidligere problem.

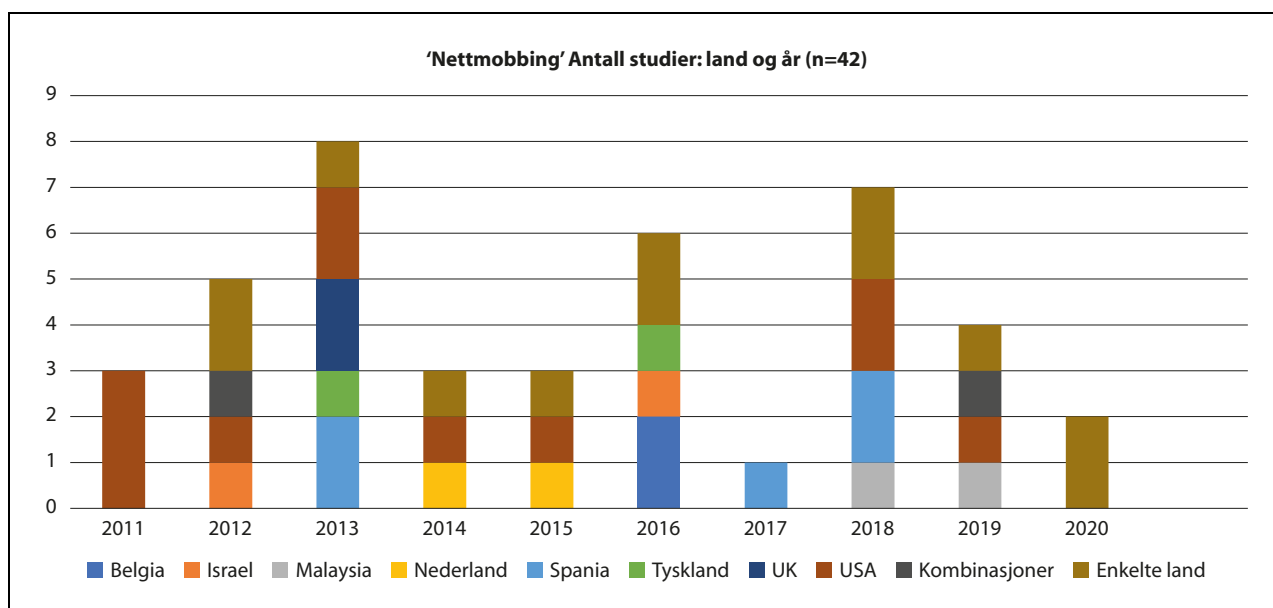
Den største andelen av forskning om nettmobbing ble utført i USA (11), etterfulgt av Spania (5); UK (2); Nederland (2); Israel (2); Tyskland (2) Belgia (2); Malaysia (2); og Tyrkia (1), Taiwan (1), Sverige (1), Polen (1), Italia (1), Hellas (1), Frankrike (1), Finland (1), Kypros (1), Kina (1), Bermuda (1) og Norge (1), samt to studier i kombinasjoner av land inkludert Israel og USA; og USA og Norge.

Psykologiske studier er mest fremtredende (23), etterfulgt av medier og kommunikasjon (7), medisin (4) kriminologi (3), sosiologi (2), psykiatri (2) og informatikk (1).

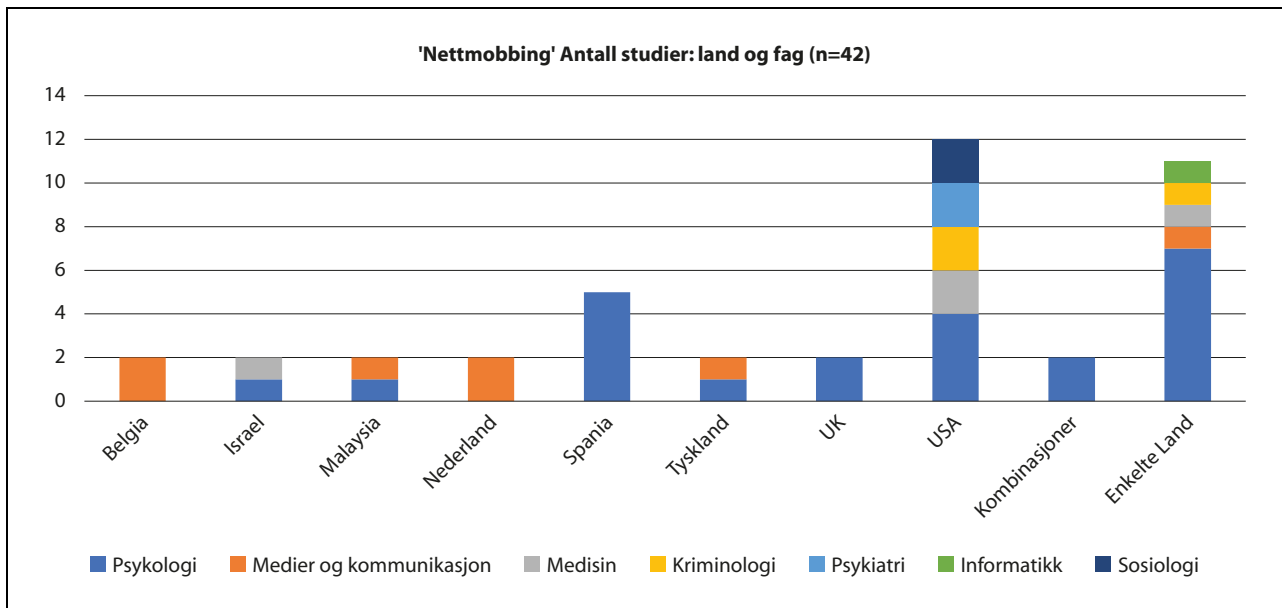
Ni av studiene er longitudinelle undersøkelser, 26 er tverrsnittundersøkelser, tre bruker kvalitative metoder, tre metodetrianglering, og én er en eksperimentell analyse.

De fleste studiene i materialet vårt handler om barn og ungdom innenfor aldersgruppen 9–17 år (20); deretter 14–17 år (9) og 9–13 år (8). Tre studier handler om barn i alle aldre, og to om barn fra 0–13 år. (se figur). Vi har dermed funnet lite forskning om digital mobbing blant barn som er under 9 år.

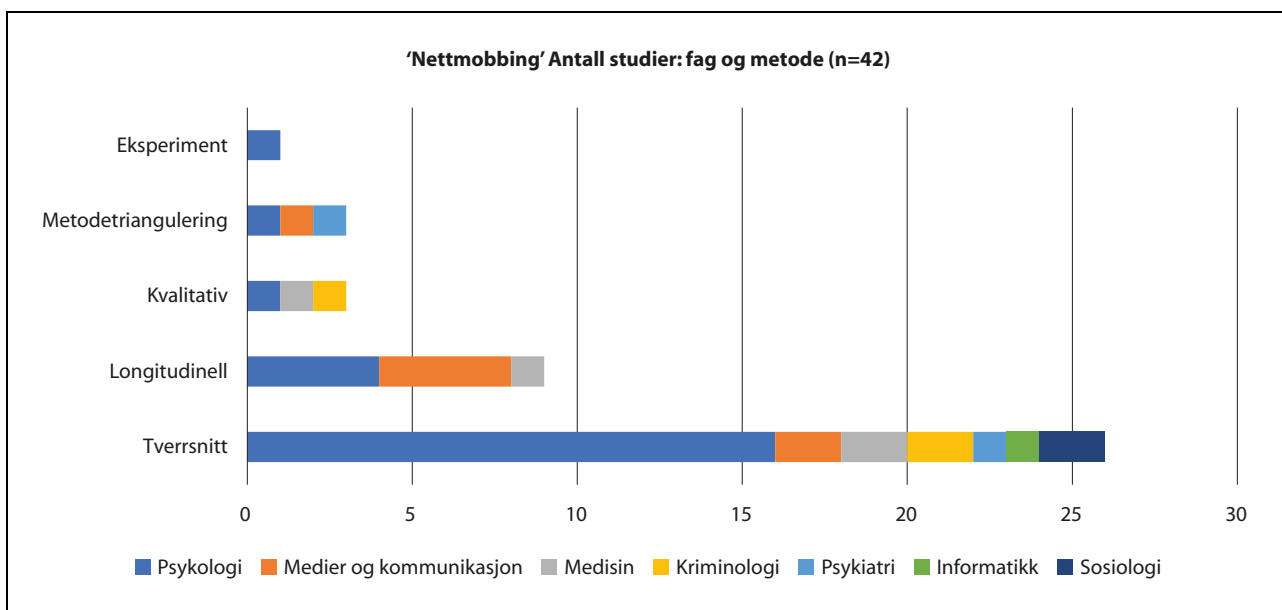
De fleste studiene handler om mobbing som foregår på internett (21); eller ved bruk av inter-

Figur 2.43 'Nettmobbing' Antall studier: land og år

Figur 2.44 'Nettmobbing' Antall studier: land og fag

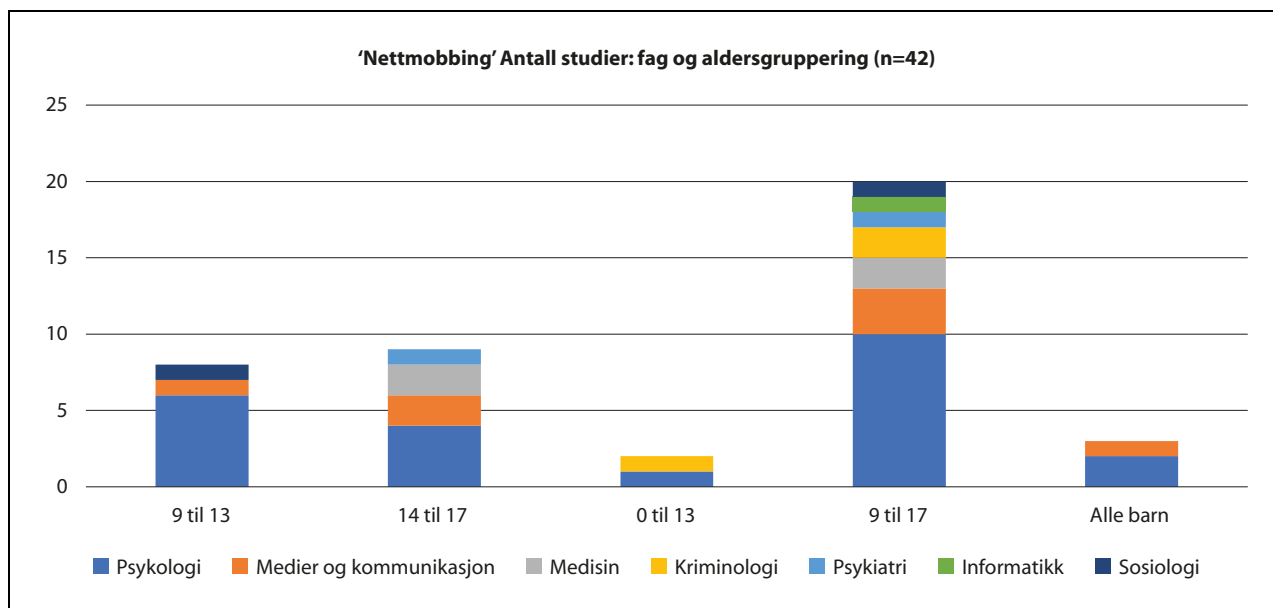
Figur 2.45 'Nettmobbing' Antall studier: fag og metode

nett i kombinasjon med andre digitale teknologier (17). Én studie handler om mobbing på mobiltelefonen og tre om mobbing på sosiale medier. Se figur for fordeling av medier innenfor de forskjellige studiene.

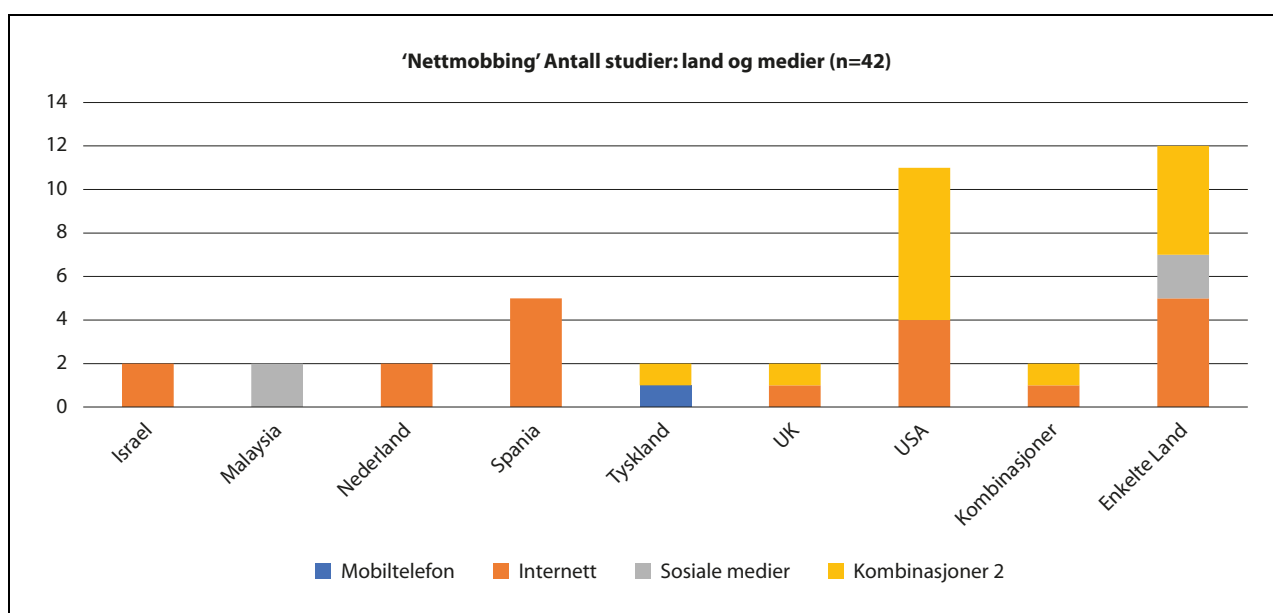
7.2.3 Operasjonalisering og bruk av skadelighetsbegrepet

Forskning på dette området undersøker skade som oppstår i forbindelse med *nettmobbing*, dvs. det å mobbe, bli mobbet eller å observere mob-

bing på nett (Cassidy et al., 2013). I enkelte studier blir mobbing på nett også sammenlignet med mobbing som foregår utenfor nettet, for eksempel på skolen. Bare to av studiene gir en eksplisitt definisjon av skaden som oppstår i forbindelse med mobbing. Albdour et al. (2019) definerer dette som skadelige effekter på barns sosiale liv, prestasjoner på skolen, fysisk og psykisk helse, samt at det å oppleve nettmobbing øker risikoen for selvskading og selvmord. Lapidot-Lefler & Hosri (2016) definerer skade som opplevelsen av gjentatte interaksjoner som er skadelige, ydmy-

Figur 2.46 'Nettmobbing' Antall studier: fag og aldersgruppering

Figur 2.47 'Nettmobbing' Antall studier: land og medier

kende, truende og som bekrefter makt. Det er dermed implisitt i de andre studiene at det å oppleve nettmobbing er skadelig. Skaden i disse studiene er også knyttet til redusert psykisk helse, mindre empati, negativt kroppsbilde, somatiske symptomer, problemer i vennskap og lavere trivsel generelt.

Selv om mange studier undersøker skade i forbindelse med nettmobbing på en måte som er implisitt, eksisterer det også uenigheter blant forskere på dette feltet om definisjonen av nettmobbing. Spørsmålet går ut på i hvilken grad nettmob-

bing er annerledes fra vanlig mobbing, og enkelte argumenterer for at forskjellen er minimal og at den grunnleggende definisjonen for mobbing bør benyttes (f.eks. Olweus, 2012). Andre mener at de digitale aspektene ved kommunikasjon på nett, som for eksempel muligheten for å være anonym og tilgang til mobbeofferet hele døgnet, gjør at barns opplevelse av nettmobbing er annerledes enn den som foregår av nettet (cf. Kofoed & Staksrud, 2019). Derfor burde barns opplevelser av nettmobbing stå sentralt i undersøkelser på dette området (Kofoed & Staksrud, 2019).

Skade er målt med tverrsnittsundersøkelser, longitudinelle og kvalitative metoder samt metodetriangulering. Noen av studiene omhandler risiko- og beskyttende faktorer som kan bidra til eller forhindre at ungdommer blir mobbet, er vitne til mobbing, eller mobber andre på nett. Andre studier beskriver psykiske implikasjoner relatert til nettmobbing, kulturforskjeller og foreldres tanker om nettmobbing. Her legger vi frem hvordan de ulike studiene undersøker disse aspekter med bruk av skalaer for å måle hvordan faktorer på individ, mellommenneskelig og samfunnsnivå kan være med på å fremme skadelige effekter av nettmobbing hos barn og unge.

7.2.3.1 *Bruk av skalaer for å måle faktorer på individnivå*

Studiene bruker ulike skalaer for å måle faktorer på individnivå. De fleste studier måler hvor ofte barn og unge bruker internett eller digitale medier, samt ulike aspekter knyttet til deres personlighetstrekk og psykisk helse.

Bruk av digitale medier: Bruk av internett og digitale medier er målt med egne skalaer (Barlett et al., 2018; Ho et al., 2019; Kircaburun et al., 2019). Den Hamer et al. (2014) utvikler en 'Content Based Media Exposure Scale (C-ME)' som er brukt videre av Müller et al. (2018). Fanti et al. (2012) undersøker hvor ofte studiedeltakerne ser på voldelige TV-programmer, voldelig innhold på internett, voldelige filmer, eller spiller voldelige dataspill. Navarro et al. (2013) spør barn om tilgang til internett, aktiviteter på internett, hvor intens den onlinekommunikasjonen de opplever er, samt formålet med kommunikasjonen.

Problematisk atferd: Problematisk atferd blant barn og unge er målt med ulike skalaer. Sinne og frustrasjon er målt av Pyzalski (2012) med en skala utviklet av Brezina (1996, i Pyzalski, 2012). Aggressivitet er målt av Peled et al. (2019) med en skala utviklet av Little et al. (2003, i Peled et al., 2019), og av Lonigro et al. (2015) med 'The State Trait Anger Expression Inventory' som er tilpasset barn og unge (STAXI-2 C/A). Den Hamer & Konijn (2015) måler antisosial atferd med C-ME skalaen. Müller et al. (2018) bruker også denne skalaen, og spør i tillegg barn om deres deltakelse i risikofylt oppførsel på nett. Mehari & Farrell (2016) måler hyppighet av utfordrende atferd med en skala utviklet av Farrell et al. (2016, i Mehari & Farrell, 2016).

Kompetanse: Coelho & Marchante (2018) måler barns sosiale og emosjonelle kompetanse

med 'The Social and Emotional Competencies Evaluation Questionnaire' (QACSE; Coelho et al. 2015; Coelho and Sousa 2016, i Coelho & Marchante, 2018). Ho et al. (2019) måler også barns digitale kompetanse. Milosevic & Vladislavjevic (2020) måler i tillegg i hvor stor grad norske barn kjenner til ulike mekanismer i sosiale medier som kan brukes mot digital mobbing og hvor effektive barna synes disse mekanismene er.

Psykisk helse: Barn og unges psykiske helse er også målt. Kircaburun, et al. (2019) måler både depresjon og lykke (med en skala utviklet av Joseph et al., 2004, i Kircaburun, et al., 2019). Angst og depresjon er i tillegg målt av Price et al. (2013) med en skala utviklet av Chorpita et al. (2000, i Price et al., 2013), og av Pabian & Vandebosch (2016) med en skala utviklet av La Greca og Lopez (1998, i Pabian & Vandebosch, 2016). Niu et al. (2018) måler også depresjon med en kinesisk skala utviklet av Wang et al. (2013, i Niu et al., 2018).

Kircaburun, et al. (2019) måler også selvtillit med en skala utviklet av Robins et al. (2001, i Kircaburun, et al., 2019). Coelho & Marchante (2018) måler selvtillit med en skala fra Fontaine (1991, i Coelho & Marchante, 2018) som er tilpasset den portugisiske konteksten. DePaolis & Williford (2015) lager i tillegg et eget kort spørreskjema om selvtillit.

Barn og unges empati for og respons til andre er målt av Pabian et al. (2016) med en modifisert versjon av en skala utviklet av Olweus og Endresen (2001, i Pabian et al., 2016). Psykopatiske personlighetstrekk er målt av Fanti et al. (2012) med en skala utviklet av Frick, (2004, i Fanti et al., 2012). Fanti et al. (2012) måler også narsissisme og impulsivitet med en skala utviklet av Frick og Hare (2001, i Fanti et al., 2012).

Grader av tilfredshet og lykke er også målt. Navarro et al. (2015) måler optimisme (med en skala utviklet av Sabatelli & Anderson, 2005, i Navarro et al., 2015), subjektiv lykke (Lyubomirsky & Lepper, 1999, i Navarro et al., 2015), overordnede lykke (Ibens, 2007, i Navarro et al., 2015), samt elevens grad av tilfredshet med ved livet (Huebner et al., 2012, i Navarro et al., 2015). Sistnevnte skala er også brukt av Moore et al. (2012). Niu et al. (2018) bruker også en rekke skalaer for å måle optimisme blant ungdommer.

Andre skalaer på individnivå er også brukt for å måle barns fysiske og psykiske helse (Albdour et al., 2019); generelle oppførsel (Fredstrom et al., 2011); håndteringsmekanismer (Festl & Quandt, 2016; Navarro et al., 2018); og kroppsfølelse (Frisén & Berne, 2020).

7.2.3.2 *Bruk av skalaer for å måle faktorer på mellommenneskelig nivå*

Studiene bruker også skalaer for å undersøke hvordan ulike faktorer på mellommenneskelig nivå påvirker barn og unges opplevelser av nettmobbing, som for eksempel barns forhold og holdninger til andre, deltakelse i og opplevelse av nettmobbing.

Kircaburun et al. (2019) måler hvordan barn og unge skaper sosiale forbindelser til andre. Fanti et al. (2012) måler i hvor stor grad barn og unge opplevde støtte i sosiale forhold med en skala utviklet av Zimet et al. (1988, i Fanti et al., 2012). DePaolis & Williford (2015) lager et spørreskjema om normer i vennegrupper og et spørreskjema om holdninger til skolen.

Navarro et al. (2013) og Ho et al. (2019) måler hvordan barns opplevelse av foreldre-mediering er med på å påvirke nettmobbing. DePaolis og Williford (2015) lager i tillegg et eget spørreskjema om konflikter i familien. Elledge et al. (2013) stiller fire spørsmål om lærermediering av nettmobbing, inkludert hvor ofte læreren blander seg inn i mobbing; lærernes holdninger til mobbing; og hvor flinke de lærere er til å redusere mobbing.

Barn og unges holdninger til mobbing: De empiriske studiene i materialet vårt bruker en rekke ulike skalaer for å undersøke barn og unges holdninger til mobbing, til mobbeofferet og til å forsvare mobbeofferet (Rigby & Slee, 1991 i Elledge et al., 2013).

Barlett et al. (2018) undersøker positive tilnæringer til nettmobbing. Navarro et al. (2018) undersøker barn og unges motivasjoner for å inngå i digitale forhold med bruk av en skala utviklet av Wang & Chang (2010, i Navarro et al., 2018). Navarro et al. (2018) undersøker i tillegg i hvor stor grad barn og unge involverer seg i nettmobbing med bruk av en skala utviklet av Fitzpatrick & Bussey (2011, i Navarro et al., 2018).

Barn og unges mobbeatferd og opplevelse: For å måle barns atferd og opplevelse i forbindelse med nettmobbing bruker noen av studiene skalaer og spørreskjema som er utviklet i forbindelse med mobbing som skjer utenfor nettet. En av disse skalaene er Olweus sin bølge/offer-spørreskjemaet (Olweus, 1996, i Elledge et al. 2013). En revidert variant av Olweus sin skala er brukt av Price et al. (2013). Pabian et al. (2013) og Pabian og Vandebosch (2016) bruker i tillegg Olweus (1993, i Pabian et al. 2013) sin definisjon av mobbing og stiller deretter spørsmål om nettmobbing basert på dette.

Andre skalaer som er utviklet for å fange opp nettmobbing er også brukt. En av disse, the 'Lodz Electronic Aggression Prevalence Questionnaire' er brukt av Pyzalski (2012) og DePaolis og Williford (2015). Et spørreskjema om 'Electronic Bullying' utviklet av Kowalski og Limber er også brukt (2007, i Moore et al., 2012).

En rekke ulike spørreskjemaer er også utviklet for å måle nettmobbing av blant annet Ybarra et al. (2007, i Barlett et al., 2018) og Huang & Chou (2010, i Lapidot-Lefler & Hosri, 2016). Disse er brukt av Barlett et al. (2018); Den Hamer et al. (2014), Den Hamer & Konjin, 2015; Coelho & Marchante (2018) samt Lapidot-Lefler & Hosri, (2016). En spansk variant av disse spørreskjemaer er brukt av Navarro et al (2013, 2015, 2018) samt Yubero et al. (2017). Kircaburun et al. (2019) bruker i tillegg en skala for å måle 'Cyberbullying Offending'.

Ti av undersøkelsene utvikler sine egne skalaer og spørreskjemaer for å måle nettmobbing. Disse inkluderer studiene til Müller et al. (2018) (se også Albdour et al., 2019; Catherine & Michael, 2016; Chang et al., 2015; Davis & Koepke, 2016; Frisén & Berne, 2020; Gofin & Avitzour, 2012; Hinduja & Patchin, 2013; Niu et al., 2018).

7.2.3.3 *Bruk av skalaer for å måle variabler på samfunnsnivå*

To studier undersøker kulturforskjeller i forbindelse med nettmobbing (Lapidot-Lefler & Hosri, 2016; Peled et al., 2019). Begge disse studiene bruker skalaer på individ og mellommenneskelig nivå for å undersøke hvordan henholdsvis israelske og arabiske, og israelske og amerikanske barn opplever nettmobbing. Milosevic og Vladisavjevic (2020) undersøker i tillegg hvordan barn kjenner til og opplever ulike mekanismer introdusert av sosiale medieselskaper for å takle nettmobbing.

7.2.4 *Overordnede resultater*

7.2.4.1 *Psyisk skade*

Ifølge mange av de empiriske undersøkelsene i materialet vårt finnes det assosiasjoner mellom nettmobbing og psykiske skader. I en eksperimentell undersøkelse med 465 deltakere mellom 12 og 19 år i Tyskland finner Pieschl et al. (2013) assosiasjoner mellom nettmobbing og angst. Dette kommer i tillegg frem i en tverrsnittsundersøkelse blant 802 deltakere i USA (hvorav 43% var gutter) (Fredstrom et al., 2011). Pieschl et al.

(2013) og Fredstrom et al. (2011) finner også assosiasjoner mellom nettmobbing og depresjon. Dette viser også Niu et al. (2018) i en tverrsnittsundersøkelse blant 1626 ungdommer i Kina mellom 12 og 18 år. Ifølge Pieschl et al. (2013) er det i tillegg verre for mobbeofferet om den som mobbet dem er populær.

I en tverrsnittsundersøkelse blant 1068 spanske barn og unge mellom 9 og 13 år (51% gutter) finner Navarro et al. (2013) en assosiasjon mellom nettmobbing og redusert trivsel og helse samt problemer med vennskap. Lignende funn er oppdaget i Moore et al. (2012) sin tverrsnittsundersøkelse av 910 barn og unge som gikk på én skole i USA (9–13 år). Moore et al. (2012) finner i tillegg at barn som opplever nettmobbing får dårligere karakterer.

I en annen tverrsnittsundersøkelse blant 482 9–17 åringer i Sverige finner Frisén og Berne (2020) assosiasjoner mellom nettmobbing og lav kroppstillit, selv-objektivering, skam over kroppen sin, og internalisering av tynnhetsidealene (Frisén og Berne, 2020). Fredstrom et al. (2011) finner i tillegg assosiasjoner til dårlig selvfølelse, mindre kontroll over eget liv, redusert mestrings-evne og økt stress.

I en tverrsnittsundersøkelse blant 2510 israelske og arabiske 9–17 åringer, finner også Gofin og Avitzour (2012) assosiasjoner til ensomhet og håpløshet.

Det å mobbe andre har også konsekvenser for den psykiske helsen. I en tverrsnittsundersøkelse blant 211 barn mellom 9 og 13 år i USA finner Price et al. assosiasjoner mellom å mobbe andre på nett og depresjon. Pabian og Vandebosch (2016) undersøker hvordan assosiasjoner mellom nettmobbing og psykisk helse utvikler seg over seks måneder blant 2128 9 til 17 åringer i Belgia og finner en sammenheng mellom det å mobbe andre og angst. Albdour et al. (2019) finner også at somatiske symptomer har en sammenheng med å mobbe andre på nett i en tverrsnittsundersøkelse med 40 ungdommer mellom 9 og 17 år i USA. I tillegg viser en tverrsnittsundersøkelse blant 1068 9–13 åringer i Spania at noen barn opplever lykkefølelse etter å ha mobbet andre (Navarro et al., 2013).

I en tverrsnittsundersøkelse i to skoler i USA med 327 elever mellom 9 og 17 viser Sontag et al. (2011) at barn som mobber andre på nett er mindre reaktive på en aggressiv måte enn barn som mobber andre utenfor nettet eller både på nettet og utenfor. Barn som mobber andre både på nettet og utenfor nettet har flere psykososiale utfordringer sammenlignet med barn som mobber

andre barn på andre måter. Barn som er ofre for mobbing enten bare på nettet eller både på nettet og utenfor nettet reagerer på en mer aggressiv måte enn andre barn. Det er også mer sannsynlig at disse barna skal mobbe andre på nettet.

Ifølge en studie utført blant 1412 belgiske barn og unge mellom 9 og 13 år finner Pabian et al. (2016) at de som er vitne til nettmobbing utvikler mer empati i løpet av 6 måneder.

7.2.4.2 Foreldres erfaringer med nettmobbing

En tverrsnittsundersøkelse analyserer 1187 malaysiske foreldres tanker om nettmobbing (Ho et al., 2019). Denne studien viser at holdningene til foreldrene henger sammen med hvor mye de støtter anti-nettmobbing-kampanjer og det å involvere seg i barnets bruk av sosiale medier. Foreldrene tenker også at andre barn er mer sårbare enn sine egne. De med sterkest tanker om dette viser også mindre støtte til anti-mobbe-kampanjer og mer støtte til å begrense barnets bruk av sosiale medier.

7.2.4.3 Kulturforskjeller

To studier undersøker kulturforskjeller i forbindelse med nettmobbing (Lapidot-Lefler & Hosri, 2016; Peled et al., 2019). I en tverrsnittsundersøkelse blant 501 jødiske og 400 arabiske barn mellom 9 og 17 år i Israel finner Lapidot-Lefler og Hosri (2016) at flere jødiske tenåringer opplever å være mobbeoffer eller vitne til mobbing på nett, sammenlignet med arabiske tenåringer. Flere arabiske enn jødiske tenåringer mobber andre på nett. Peled et al. (2019) undersøker også nettmobbing i Israel, men sammenligner dette med nettmobbing i USA. Basert på en tverrsnittsundersøkelse blant 1097 israelske og 1196 amerikanske barn mellom 9 og 17 år studerer forskerne om holdningene israelske og amerikanske barn har om nettmobbing påvirker deres handlinger i aggressive og hypotetiske scenarioer. De finner at israelske ungdommer velger flere aggressive handlinger i de aggressive scenarioene og at ungdommenes holdninger påvirker hvilke strategier de velger.

Til slutt er to studier presentert i en artikkel om nettmobbing (Olweus, 2012). En studie involverer 450 490 barn og unge mellom 8 og 19 år i USA. Den andre involverer barn fra 41 skoler i Oslo. Alle skolene har implementert the Olweus Bullying Prevention Program. Studiene undersøker endringer i mobbing i skolene over tid med en tidsserieanalyse. Begge studiene viser at kun en

liten prosentandel av barn og ungdom blir mobbet på nett, at mobbing ikke har økt over tid, og at nettmobbing ikke har skapt flere nye mobbere og mobbeofre. Studien viser at de som blir mobbet, eller mobber noen på nett, også opplever dette utenfor nettet.

7.2.4.4 *Risikofaktorer*

Risikofaktorer for å mobbe andre på nett, oppdagget ved longitudinelle studier i materialet vårt, er tid brukt på sosiale medier og eksponering for antisosialt, risikofyllt, eller kriminelt innhold (Den Hamer & Konijn, 2015; Festl & Quandt, 2016). Dette finner Den Hamer og Konjin (2015) i en studie utført i tre faser i løpet av et skoleår som inkluderte 1005 barn i alder 9 og 13 år i Nederland (49% gutter) og Festl og Quandt (2016) i en longitudinell undersøkelse i to faser i løpet av et år med 1817 barn mellom 9 og 17 år (44% gutter) i Tyskland.

I en longitudinell undersøkelse gjennomført over 15 måneder blant 1199 barn mellom 9 og 17 år (45% gutter) i Hellas finner Müller et al. (2018) at tid på internett eller mobilen henger sammen med både det å mobbe andre og å bli mobbet av andre på nett. Dette finner også Fanti et al. (2012) i en longitudinell undersøkelse blant 1416 barn mellom 9 og 13 år i Kypros (49,9% gutter).

I en tverrsnittsundersøkelse blant 2079 9 til 17 åringer i Bermuda (49,9% gutter) finner Davis og Koepke (2016) at det å oppleve nettmobbing i større grad er assosiert med det å bruke mer tid på mobilen. Young People et al. (2013) finner at erfaringer med nettmobbing øker med alder i en tverrsnittsundersøkelse med mer enn 1500 barn mellom 12 og 15 år i UK. Erfaringene med nettmobbing er også høyere blant barn som er mobbet utenfor nettet ifølge en tverrsnittsundersøkelse blant 660 9–13 åringer i USA utført av De Paolis og Williford (2015).

I en tverrsnittsundersøkelse blant 892 14–17 åringer i Nederland finner Den Hamer et al. (2014) at det å mobbe andre på nett er assosiert med eksponering for antisosialt innhold kombinert med sinne og frustrasjonsproblemer. En tyrkisk tverrsnittsundersøkelse med 804 deltakere i alder 14–17 år (52% gutter) viser at de som mobber andre på nett oftere opplever depresjon (Kircaburun et al., 2019). I enda en tverrsnittsundersøkelse blant 4400 elever mellom 9 og 17 år i USA (51% gutter) finner Hinduja og Patchin (2013) at barn som tenker at deres venner mobber andre og at det ikke ville få konsekvenser for dem, mobber andre oftere. I en tverrsnittsunder-

søkelse blant 643 9–17 åringer i Spania (50,7% gutter) finner Yubero et al. (2017) i tillegg at piratkopiering på nett er assosiert både med å mobbe og å bli mobbet på nett.

Kvalitative funn fra en studie blant 108 9 til 19 åringer i UK anslår at barn og unge tenker på nettmobbing som en uunngåelig del av å være på sosiale medier, noe som er knyttet til sladder og ryktespredning (Bryce & Fraser, 2013).

7.2.4.5 *Beskyttende faktorer*

Beskyttende faktorer er identifisert i en longitudinell undersøkelse blant 1416 barn mellom 9 og 13 år i Kypros (49,9% gutter). Fanti et al. (2012) finner at det å oppleve støtte hjemme beskytter mot å bli mobbet på nett. Andre faktorer assosiert med mindre nettmobbing er foreldremediering ved hjelp av overvåkningsprogramvare. Dette finner Navarro et al. (2013) i en undersøkelse blant 1068 10–12 åringer (51% gutter) i Spania. I en tverrsnittsundersøkelse blant 2079 9 til 17 åringer i Bermuda (49,9% gutter) finner Davis og Koepke (2016) at et nært forhold til foreldrene og trivsel på skolen er også assosiert med mindre nettmobbing. Young People et al. (2013) finner også en assosiasjon mellom støtte fra venner og hjelp fra internettoperatøren i en tverrsnittsundersøkelse med mer enn 1500 barn mellom 12 og 15 år i UK.

Milosevic og Vladislavljevic (2020) undersøker med bruk av metodetriangulering i hvor stor grad norske barn mellom 9 og 19 år kjenner til ulike mekanismer som sosiale medieselskaper har introdusert for å bekjempe nettmobbing og i hvor stor grad barna synes at disse mekanismene er effektive. Forskerne finner at selv om de fleste barn kjenner til noen av disse mekanismene, slik som rapportering, og kan bruke dem, at de er ukjent med mer sofistikerte mekanismer og hvordan de kan brukes. Barn har også forskjellige oppfatninger om i hvor stor grad disse selskapene kan støtte dem med nettmobbing.

I tillegg viser en kvalitativ undersøkelse blant 67 barn mellom 14 og 18 år i USA at barn og ungdom har kreative løsninger til å takle nettmobbing om de er presentert med et scenario hvor en annen er mobbet (Selkie et al., 2018).

7.2.4.6 *Kunnskapsoppsummeringer om nettmobbing*

Vi har også funnet ni kunnskapsoppsummeringer om nettmobbing i litteratursøket. Innenfor dette temaet er det brukt forskjellige oppsumme-

ringsmetoder. En av oppsummeringene tar for seg kvalitative studier, en tar kun for seg longitudinelle studier, mens de resterende analyserer tverrsnittsundersøkelser.

Oppsummeringen av de longitudinelle studiene om nettmobbing viser at det er store variasjoner mellom hvor mye mobbing er rapportert fra studie til studie (Camerini et al., 2020). Antall deltakere som mobber andre på nett varierer mellom 5,3% og 66,2%, mens antall deltakere som opplever nettmobbing varierer mellom 1,9% og 84,0%. Viktige risikofaktorer som er nøye utforsket i flere av de longitudinelle studiene har en sammenheng med mobbing utenfor nettet, og det å ha en tilbake trukken (internaliserende) psykisk lidelse. Denne oppsummeringen finner svært få sammenhenger med problematisk internettbruk og miljøfaktorer, som for eksempel relasjoner med foreldre og jevnaldrende.

To av oppsummeringene viser at de som er mobbet, eller mobber noen på nett, ofte også opplever, eller tar del i mobbing utenfor nettet (Cassidy et al., 2013; Chen et al., 2017). Andre faktorer som bidrar til at en ungdom velger å mobbe en annen på nett er depresjon, problematisk bruk av elektroniske kommunikasjonsverktøy, umoraliske holdninger, og sosiale normer (Chen et al., 2017). I tillegg til opplevelsen av mobbing utenfor nettet, så har de som bruker elektroniske kommunikasjonsverktøy større sjanse for å bli mobbet.

Det finnes også variasjoner i hvordan mobbingen utspiller seg på nett og i hverdagen (Cassidy et al., 2013). Oppsummeringen viser at det finnes flere forskjellige måter å mobbe andre på nett, enn i virkeligheten, og at gutter og jenter mobber hverandre på forskjellig måte. På lik linje med mobbing utenfor nettet så opplever mobberen, mobbeofferet og vitnet til nettmobbingen forskjellige psykologiske skader av oppførselen. Enkelte mobbeopplevelser kan oppleves verre på nett enn i virkeligheten, grunnet at mobberen kan være anonym, at de involverer et større publikum, at de har tilgang til mobbeofferet hele døgnet, og at de har mer makt.

En av oppsummeringene om tverrsnittsundersøkelser er utført i Sør-Korea og begrenser seg til sør-koreanske studier (Lee et al., 2018). Funnene fra denne indikerer at nettmobbing og mobbing utenfor nettet har flere fellestrekk, som f.eks. mellommenneskelige, familie og skolefaktorer. Den eneste assosiasjonen som er unik for nettmobbing (sammenlignet med mobbing utenfor nettet) er mer tid brukt på internett og internettavhengighet.

To av oppsummeringene om tverrsnittsundersøkelser tar for seg hvilke tiltak for å begrense nettmobbing som finnes i USA (Lancaster, 2018) og generelt (Hutson et al., 2018). Oppsummeringen fra USA identifiserer 11 studier som takler problemer relatert til nettmobbing, og finner flere assosiasjoner mellom tiltakene og endringer i holdninger og intensjoner om nettmobbing (Lancaster, 2018). Den andre oppsummeringen identifiserer 23 artikler om tiltak for å begrense nettmobbing, og finner ut at de vanligste tiltakene er å undervise om nettmobbing; å lære ungdommer empati, kommunikasjon, sosiale og digitale ferdigheter; og hvordan å takle nettmobbing (Hutson et al., 2018).

Den siste oppsummeringen om nettmobbingen går igjennom kvalitative studier og finner overlappende temaer som tar for seg nettmobbingen i konteksten av internett, barn og ungdom (Dennehy et al., 2020). Et gjennomgående tema for denne oppsummeringen er at teknologi er viktig for ungdommene, og at nettmobbing er opplevd som et vanskelig fenomen, men at ungdommene opplever risikoen som verdt det for å få beholde muligheten til å være sosiale på nettet. Maktforholdene mellom mobber og mobbeoffer er opplevd som ubehagelig, men også som mulig å endre.

7.2.5 *Norsk og europeisk kontekst*

Kun to av studiene i søket vårt baserer seg på en norsk kontekst, og finner ut at de som mobber på nett også er mobbet utenfor nettet (Olweus, 2012). Dette samsvarer godt med de internasjonale funnene i søket som viser at assosiasjonen mellom mobbing utenfor nettet og nettmobbing eksisterer (DePaolis & Williford, 2015) og er stabil over tid (Fanti et al., 2012). Assosiasjonen er også til stede i kunnskapsoppsummeringene om tverrsnittsundersøkelser som er funnet i dette søket (Camerini, et al., 2020; Cassidy et al., 2013; Chen et al., 2017; Lee et al., 2018).

Milosevic og Vladislavjevic (2020) sin studie viser at norske barn er ikke så godt kjent med mer avanserte mekanismer som sosiale medieselskaper introduserer for å bekjempe nettmobbing og har i tillegg blandede oppfatninger om i hvor stor grad disse selskapene kan hjelpe dem med nettmobbing.

Ellers fant vi ikke forskning om hvordan norske barn opplever skadelige effekter knyttet til nettmobbing i materialet vårt. Vi har dermed supplert hvor undersøkelse med forskning fra EU

Kids Online nettverket og andre norske og nordiske forskere som har undersøkt dette temaet.

En undersøkelse utført av Görzig et al. (2017) basert på data innsamlet av EU Kids Online nettverket fra 15 813 barn mellom 9 og 16 år i 2010 støtter oppunder funnene om at barn og ungdom som blir mobbet på nett ofte blir mobbet utenfor nettet. Denne studien viser at 10,3% av norske barn blir mobbet på nett, mens 17,8% opplever mobbing utenfor nettet. Forskerne finner også at en rekke ulike faktorer henger sammen med det å oppleve nettmobbing, men ser særlig på faktorer på regionalt nivå som kan påvirke dette. Disse inkluderer kriminalitet, GDP, forventet levealder samt hvor tett man bor. Forskerne finner at barn som bor tettere enn andre barn (for eksempel i leiligheter i byer) opplever mer nettmobbing enn barn som ikke bor så tett.

I en annen undersøkelse finner Kofod og Staksrud (2019) at rådende definisjoner om nettmobbing kan være med på å skape utfordringer både i forskning og i praksis, særlig i forbindelse med hvordan man takler dette fenomenet. Forskerne finner ut at definisjonen av nettmobbing som stammer fra utviklingspsykologi ikke er tilstrekkelig for å beskrive kompleksiteten av hvordan digital kommunikasjon kan føre til utestenging blant barn og deres jevnaldrende i ulike kontekster. Dette gjelder særlig med tanke på at definisjonen hevder at mobbing skal skje gjentatte ganger. Forskerne fant for eksempel at barn som passet på å mobbe ulike barn ikke definerte seg selv som mobbere. Forskerne mener at det er viktig å fange opp barns egne opplevelser av digital mobbing, og å se dette i lys av tverrfaglige perspektiver, inkludert perspektiver om digital kommunikasjon, for å øke forståelsen av fenomenet.

Staksrud og Ólafsson (2019, s. 8) sin studie viser at 25% av norske barn har opplevd å bli mobbet på nettet eller utenfor nettet i løpet av det siste året. Dette tallet har gått ned siden 2010, hvor 31% av norske barn hadde opplevd dette. Norske barns opplevelser med nettmobbing er også litt over det europeiske gjennomsnittet som ligger på 23% (Smahel et al., 2020). Forskerne peker på at dette er til tross for at tid barn bruker på sosiale medier og mobiltelefon har økt i samme periode. Dette problematiserer forskningsfunn som viser at tid brukt på digitale medier er en risikofaktor i forbindelse med nettmobbing.

Ifølge Staksrud og Ólafsson (2019, s. 8) er det spesielt jenter i den eldste aldersgruppen (14–17 år) som opplever mobbing (30%), mens 75% av gutter i samme alder oppgir at de ikke har opplevd nettmobbing. Kjønnsforskjeller finnes også i hvor-

dan barn håndterer nettmobbing. Flere jenter (43%) enn gutter (4%) snakker med en bror eller søster om sine opplevelser. Flere jenter (37%) snakker med en lærer om dette eller med en annen voksen som de stoler på (33%). Gutter gjør ikke dette i det hele tatt. Her trengs mer forskning for å forstå hvorfor disse kjønnsforskjeller oppstår og hvordan gutter kan finne aktuelle ressurser og støtte som kan hjelpe dem i forbindelse med nettmobbing.

36% av norske barn sier i tillegg de ikke vet hva de skal gjøre hvis de opplever at andre blir mobbet på nett (Staksrud & Ólafsson 2019, s. 8).

Staksrud og Ólafsson finner også (2019, s. 9) at 15% av norske barn mellom 9 og 17 år oppgir at de har plaget andre enten ansikt til ansikt eller på nettet i løpet av det siste året. Dette tallet ligger også ganske nær det europeiske gjennomsnittet som er rundt 14% (Smahel et al., 2020). Barn oppgir oftest at dette er fordi de ville hevne seg (41%) eller fordi «det bare skjedde» (31%). 21% av barn oppgir at de gjorde dette fordi de synes det var morsomt (21%). Disse funnene viser ulike aspekter ved kommunikasjon og kultur mellom jevnaldrende som bør undersøkes nærmere i forbindelse med norske barns opplevelser av nettmobbing.

7.2.6 Oppsummering og kunnskapshull

De fleste artiklene om nettmobbing i materialet vårt definerer ikke skade på en eksplisitt måte, men knytter dette til redusert psykisk og fysisk helse, mindre empati, negativt kroppsbilde, problemer i vennskap og lavere trivsel generelt. Studiene undersøker ulike faktorer på individ-, mellommenneskelig- og samfunnsnivå som er med på å påvirke hvordan barn opplever skadelige medieeffekter knyttet til nettmobbing. På individnivå undersøkes hovedsakelig hvordan barn bruker internett og ulike digitale medier, deres personlighetstrekk, samt aspekter ved deres psykiske helse. Forskerne finner assosiasjoner mellom nettmobbing og en rekke psykiske skader inkludert angst, depresjon, redusert trivsel, lav kroppstillit, tynnhetsidealer og dårlig selvfølelse, samt problemer med å utvikle vennskap, lavere karakterer, redusert mestringsevne og økt stress. Barn som mobber andre på nettet opplever også depresjon, angst og somatiske symptomer i høyere grad enn andre.

På mellommenneskelig nivå undersøkes hvordan barn forholder seg til andre, om de opplever støtte i slike forhold i tillegg til hvordan ulike aspekter ved foreldre og lærermediering påvirker

deres opplevelser av nettmobbing. På mellommenneskelig nivå undersøkes også hvordan barn opplever og deltar i digital mobbing. På samfunnsnivå undersøker to av studiene i materialet vårt hvordan kulturforskjeller kan påvirke barns opplevelser og deltakelse i nettmobbing. I en annen europeisk undersøkelse basert på data fra EU Kids Online undersøker forskere hvordan forventet levealder, kriminalitet, GDP samt hvor tett man bor påvirker opplevelser av nettmobbing (Görzig et al., 2017).

Risikofaktorer identifisert i materialet vårt inkluderer tidsbruk på ulike digitale medier, eksponering for voldelig medieinnhold, eksponering for mobbing på skolen, psykiske lider som depresjon, samt atferdsproblemer som sinne og frustrasjon. Forskere finner også at barns oppfatninger om deres venners tilnærminger til og deltakelse i nettmobbing samt mangel på konsekvenser, også kan føre til mer nettmobbing. Beskyttelsesfaktorer som er identifisert inkluderer det å oppleve støtte hjemme, å ha et nært forhold til foreldre, foreldremediering, trivsel på skolen samt ulike mekanismer introdusert av sosiale medieselskaper.

Forskning om digital mobbing bruker både definisjoner og skalaer som er opprettet for å undersøke mobbing som skjer utenfor nettet (cf. Olweus 1996), og skalaer som er utviklet for å fange opp unike aspekter ved digital mobbing (cf. Ybarra et al 2007; Huang og Chou, 2010; Hinduja & Patchin, 2013). Det at ulike mål brukes for å undersøke dette fenomenet gjenspeiler også en pågående uenighet på feltet hvor enkelte forskere finner at nettmobbing er en forlengelse av mobbing som foregår utenfor nettet og bør dermed undersøkes og forstås på samme måte (cf. Olweus, 2012), mens andre mener at det er visse teknologiske og kommunikasjonsaspekter ved nettmobbing som fører til kompleksiteten av fenomenet og som bør undersøkes nærmere (cf. Kofoed & Staksrud, 2019). For å fange opp denne kompleksiteten kreves flere metodologiske tilnærminger og tverrfaglige teoretiske perspektiver enn de som er rådende på feltet.

De fleste artikler i materialet vårt bruker tverrsnittsundersøkelser for å undersøke nettmobbing, etterfulgt av longitudinelle studier. Til tross for dette er det vanskelig å sammenligne funn og identifisere et kunnskapsgrunnlag på feltet. En grunn til dette er at bare tre av tverrsnittsundersøkelsene er basert på nasjonale representative utvalg. De andre undersøkelsene

baserer seg på mindre og ulike utvalg. Også de longitudinelle undersøkelsene tar for seg både ulike og korte tidsintervaller, samt ulike utvalg med tanke på representativitet og størrelse. To undersøkelser ser på utviklingen i assosiasjoner mellom variabler over 6 måneder, fire på utviklingen over 1 år, én over 15 måneder. Bare to studier undersøker utviklingen over flere år, henholdsvis fire, og fem år.

Kunnskapsoppsummeringene på dette området viser også at det er store variasjoner i hvordan ulike studier undersøker fenomenet nettmobbing. Dette fører til variasjoner i funn om prevalens av nettmobbing, samt om hvordan barn opplever det. Kunnskapsoppsummeringene peker også på kjønnsforskjeller i hvordan mobbing oppleves på nettet, samt at det at mobberen kan være anonym, og kan ha tilgang til offeret hele døgnet er med på å påvirke hvordan barn opplever dette. Noen kunnskapsoppsummeringer peker også på tid brukt på digitale medier som en viktig risikofaktor.

Samtidig, når det gjelder tid brukt på digitale medier, finner Staksrud og Ólafsson (2019) at antall barn som opplever nettmobbing i Norge har gått ned fra 31% i 2010 til 25% i 2018, og dette til tross for at tidsbruk på digitale medier i samme periode har økt. Forskerne finner også store kjønnsforskjeller i hvordan barn opplever mobbing, og at de eldste jentene (mellom 14 og 17 år) opplever dette mest. Det er også forskjeller i hvordan barn håndterer mobbing. 36% vet ikke hva de skal gjøre, og gutter oppsøker ikke lærere eller andre voksne hvis de opplever mobbing. Norske barn har i tillegg blandede oppfatninger om i hvor stor grad ulike mekanismer introdusert av sosiale medieselskaper kan hjelpe dem med nettmobbing (Milosevic og Vladisavjevic, 2020).

Det er positivt at forskning viser at færre norske barn opplever nettmobbing i 2018 enn i 2010. Samtidig oppgir 25% av barn at de opplever dette, og det er dermed et viktig tema som må undersøkes videre. Hvorfor flere jenter enn gutter, og særlig eldre jenter, opplever dette vet vi ikke. Det er også bekymringsverdig at gutter oppsøker lite eller ingen hjelp hvis de opplever nettmobbing. Det trengs forskning som bruker ulike metodologiske tilnærminger samt tverrfaglige perspektiver for å øke kunnskap om dette fenomenet. Her er det også særlig viktig å fange opp barns egne opplevelser av nettmobbing, samt hvordan ulike aspekter ved digital kommunikasjon kan være med på å påvirke dette.

7.3 Digitale hatytringer

7.3.1 Introduksjon

Digitale hatytringer er en form for hatytring som foregår via digitale medier. Slike ytringer kan spre eller fremme diskriminering, xenofobi, og andre typer for hatytringer som er basert på intoleranse (Smahel et al., 2020). Hatytringer kan knyttes til ulike forhold, slik som seksuell legning, religion, kjønn, etnisk bakgrunn, hudfarge og nasjonalitet (Staksrud & Ólafsson, 2019). Diskusjoner om barns involvering i digitale hatytringer er også knyttet til spørsmål om internett som en arena for radikaliserings (Staksrud & Ólafsson, 2019). Barn kan oppleve hatytringer på minst tre måter (1) de kan være eksponert for slike ytringer som ikke angår dem direkte; (2) de kan være offer for slike ytringer og føle at ytringene er rettet mot dem; og (3) de kan være med på å skape eller dele hatytringer (Machakova et al., 2020). Digitale hatytringer kan dermed også skape skadelige effekter for barn og unge.

7.3.2 Oversikt over søkeresultatene

Ingen av de empiriske undersøkelsene i materialet vårt forsket på digitale hatytringer som var rettet mot eller skapt av barn. Ingen av studiene i materialet vårt undersøkte hvordan internett kunne vært en arena for radikaliserings heller. Vi fant derimot én kunnskapsoppsummering som undersøkte ulike strategier for å bekjempe digitale hatytringer (Blaya, 2019). Denne kunnskapsoppsummeringen gir ikke en eksplisitt definisjon av skade som kan oppstå i forbindelse med digitale hatytringer. Vi har dermed et behov for mer forskning som undersøker barns erfaringer med digitale hatytringer.

7.3.3 Overordnede resultater

Blaya (2019) undersøker ulike strategier for å bekjempe digitale hatytringer i forbindelse med lovverk, teknologi og utdanning. Å bekjempe digitale hatytringer medfører en utfordring i avveiningen mellom det å opprettholde retten til ytringsfrihet og å beskytte individer mot diskriminering, umenneskeliggjøring og oppfordring til vold. Blaya nevner at ulike definisjoner og operasjonaliseringer av digitale hatytringer er med på å skape forvirring på dette feltet. Hun kategoriserer digitale hatytringer som en form for digital mobbing som sprer rasisme, fremmedfrykt, antisemmetisme, islamofobi og terrorisme på nett. Digitale hatytringer skiller seg også ut fra andre typer

for digital mobbing fordi de fokuserer på aspekter knyttet til individets hudfarge, etnisitet, kjønn, seksuelle legning og politiske eller religiøse meninger. Blaya (2019) finner at ikke en eneste av de strategiene hun undersøker har vist seg å være effektiv mot digitale hatytringer.

7.3.4 Norsk og europeisk kontekst

Mellom 2017 og 2019 undersøkte forskere i EU Kids Online nettverket europeiske barns erfaringer med digitale hatytringer. Barn ble spurt om sine opplevelser knyttet til digitale hatytringer, holdninger til vold og indikatorer på radikaliserings. Spørsmålene og skalaene som ble brukt for å måle dette var basert på skalaer brukt i forskning om radikaliserings, men skalaene var også tilpasset slik at barn kunne forstå dem. Noen av spørsmålene ble bare stilt til barn som hadde fylt 11 år og oppover (Staksrud & Ólafsson, 2019).

Staksrud og Ólafsson (2019) finner at 34% av norske barn har sett hatefulle ytringer på nett i løpet av det siste året. Gutter er eksponert for hatytringer i litt større grad enn jenter (38% versus 34%). 15% av disse barna har erfaringer med hatytringer minst hver måned. Norske barns erfaringer med digitale hatytringer ligger dermed under det europeiske gjennomsnittet, hvor 41% av barn har opplevd hatytringer i løpet av det siste året, og 17% av barn opplever dette minst hver måned.

Slike erfaringer blant norske barn øker betydelig med alder, fra 7% blant 9–10 åringene til 55% av 15–17 åringene. 6% av 9–17 åringene har møtt hatefulle ytringer rettet mot dem eller gruppen de tilhører, og 5% av norske barn og unge har vært med på å sende hatefulle eller ydmykende meldinger på nettet (Staksrud & Ólafsson, 2019, s.9). Forskerne finner også at barn og unges erfaringer med hatytringer, samt deres egne holdninger til vold, radikaliserings og hatytringer er lite forsket på.

Machakova et al. (2020) sammenligner hvordan barn i ti europeiske land opplever digitale hatytringer. Basert på arbeidet til (Greenawalt, 1992) og (Williams et al., 2019) defineres digitale hatytringer som hatytringer som er delt via elektroniske medier og som (1) fremmer voldelige reaksjoner; (2) skader de som ytringene er rettet mot; (3) fornærmer de som ser eller hører dem, og (4) inkluderer sladder og skjellsord som har en nedverdiggende effekt på sosiale forhold i et samfunn. Ingen nærmere definisjon av skade som kan oppstå i forbindelse med hatytringer, er gitt. Forskerne ser på barns eksponering for digitale hatytringer; barns rolle som offer for digitale hat-

ytringer; samt barns rolle som skaper eller deler av digitale hatytringer. De finner noen forskjeller i hvor ofte barn i ulike land opplever digitale hatytringer. De finner også at det å være offer for digitale hatytringer, eller å føle at ytringene er rettet mot en selv er opplevd i mye mindre grad enn det å bli eksponert for hatytringer. Under 2% av barn i alle land opplever at de er offer for hatytringer på en daglig eller ukentlig basis. Machakova et al. (2020) finner ingen store kjønns- eller aldersforskjeller i hvordan barn opplever dette. Forskerne finner også at færre barn er med på å skape og dele hatytringer enn de som føler at hatytringer er rettet mot seg selv.

7.3.5 Oppsummering

Siden norske barn og unge eksponeres for, er offer for, og skaper og deler digitale hatytringer er dette et område hvor det er et stort behov for forskning som undersøker barns opplevelser med slike ytringer, de ulike faktorer som kan være med på å fremme slike ytringer, eller å øke sannsynligheten for å motta dem, samt hvordan dette kan ha skadelige effekter på barn, på både kort og lengre sikt.

7.4 Overdreven mediebruk

7.4.1 Introduksjon

Forskning på skadelige medieeffekter knyttet til «overdreven mediebruk» og «medieavhengighet» undersøker skade knyttet til situasjoner hvor barn og ungdom ikke klarer å trekke seg unna forskjellige medier, eller bruker såpass mye tid foran et medium at det blir regnet som skadelig for deres psykiske eller fysiske helse eller sosiale forhold. Dette kan oppstå ved å bruke mye tid foran datamaskinen, å se for lenge på TV, eller å bli distraheret av mobilen når en holder på med andre aktiviteter.

Det er viktig å påpeke at selv om forskning på dette området undersøker både overdreven mediebruk og medieavhengighet er ikke disse anerkjente psykiske lidelser. Dataspillavhengighet er anerkjent som en lidelse i WHO sin klassifisering av sykdommer. Dataspillavhengighet er karakterisert som:

(I)mpaired control over gaming, increasing priority given to gaming over other activities to the extent that gaming takes precedence over other interests and daily activities, and continuation or escalation of gaming despite the

occurrence of negative consequences (World Health Organisation, 2020).

For at en skal diagnostiseres med dataspillavhengighet må atferden være såpass alvorlig at det vesentlig påvirker de personlige, familiære, sosiale, utdanningsrettede eller karriererrettede aspektene ved livet, i løpet av de siste 12 måneder eller lengre.

De empiriske studiene i materialet vårt undersøker overdreven mediebruk og medieavhengighet i forbindelse med både bruk av dataspill (6 studier), men også med andre former for digital kommunikasjon (19 studier).

7.4.2 Oversikt over søkeresultatene

Innenfor dette temaet finner vi 22 tverrsnittsundersøkelser, to kvalitative studier, ett eksperiment samt to kunnskapsoppsummeringer. Dermed dreier ganske mye av materialet vårt om overdreven mediebruk og medieavhengighet. Studiene er utført mellom 2007 og 2020.

Den største andelen av studiene er publisert i USA (4) og i India (3), etterfulgt av Tyskland (2), Canada (2); New Zealand (2); Kina (2) samt enkelte studier i Finland, Hellas, Libanon, Belgia, Malaysia, Italia, Portugal, Sveits, Norge og en kombinasjon av seks europeiske land.

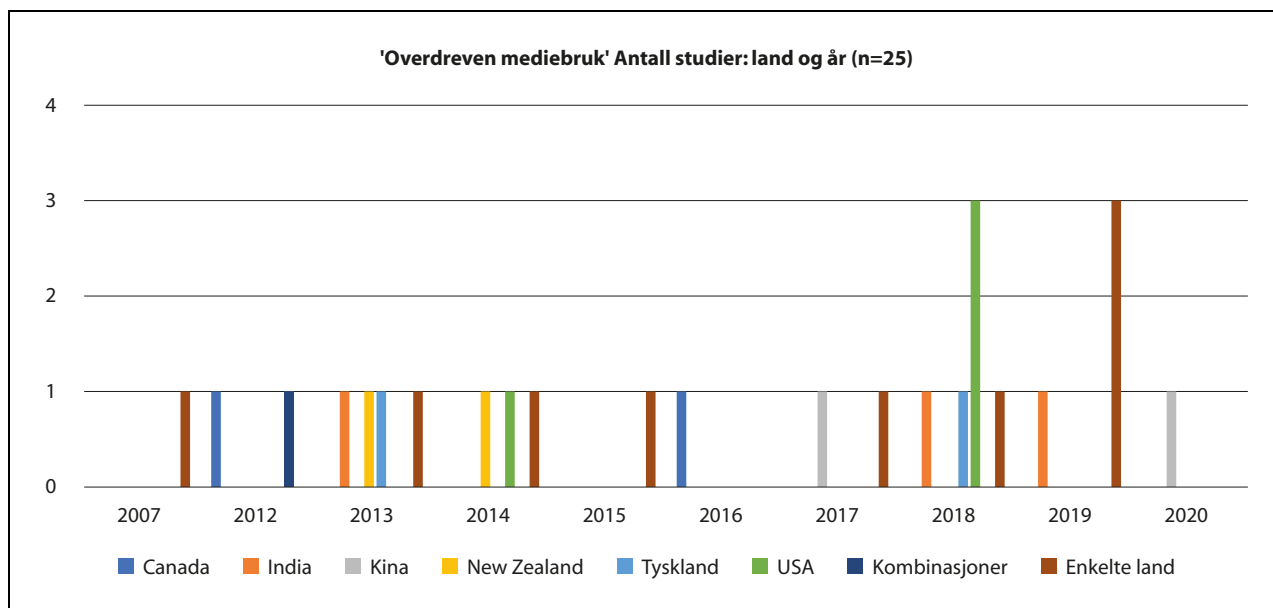
Temaene «overdreven mediebruk» og «medieavhengighet» er mest fremtredende innenfor psykologi (11), medisin (4) og psykiatri (4), samt enkelte studier fra medier- og kommunikasjon, informatikk, pediatri, kriminologi, sportsvitenskap og businessstudier.

De fleste studiene omhandler barn i aldersgruppene 9–17 år (12) samt 14–17 år (2). Tre studier inkluderer barn fra 9–13, to inkluderer barn i alle aldre, og to inkluderer barn mellom 0–13 år. Fire studier inkluderer foreldre til de yngste barna.

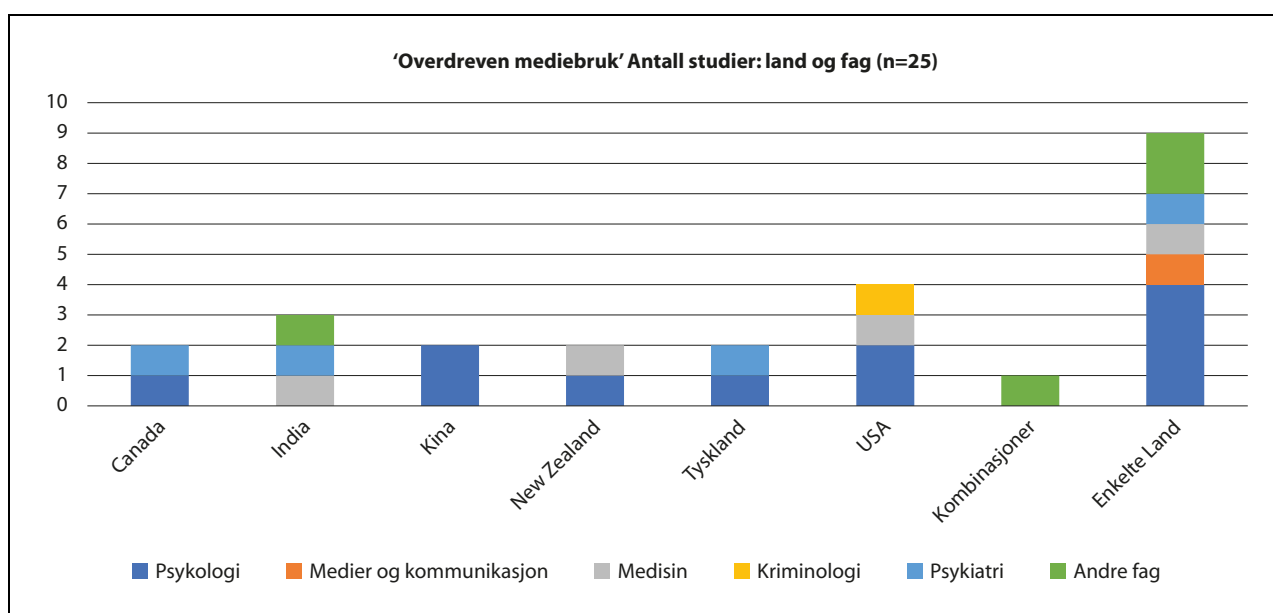
Seks av studiene undersøker avhengighet knyttet til bruk av dataspill; fire til bruk av kombinasjoner av digitale medier; fire i forbindelse med bruk av internett; fire med bruk av mobiltelefon; to i forbindelse med bruk av TV; og enhver med gambling, film, skjermbruk og sosiale medier.

7.4.3 Operasjonalisering og bruk av skadelighetsbegrepet

De fleste av studiene mangler en tydelig definisjon av skade som kan oppstå i forbindelse med overdreven bruk av medier. (Meeus et al., 2019) knytter dette til en mulig økning i aggressiv opp-

Figur 2.48 'Overdreven mediebruk' Antall studier: land og år

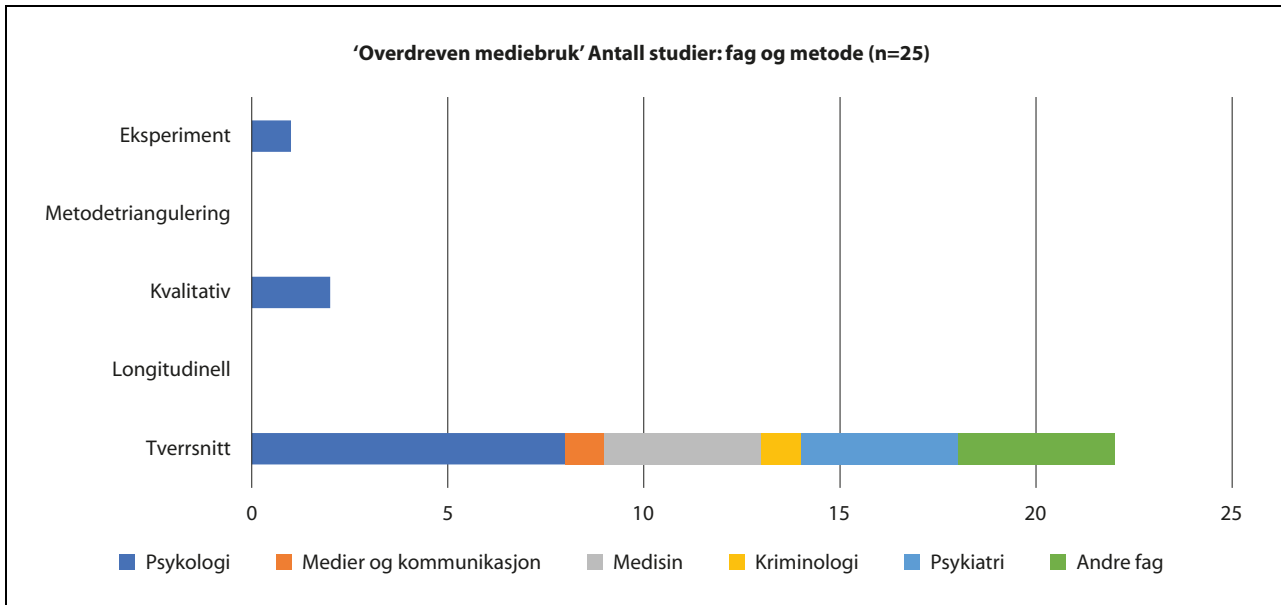

Figur 2.49 'Overdreven mediebruk' Antall studier: land og fag

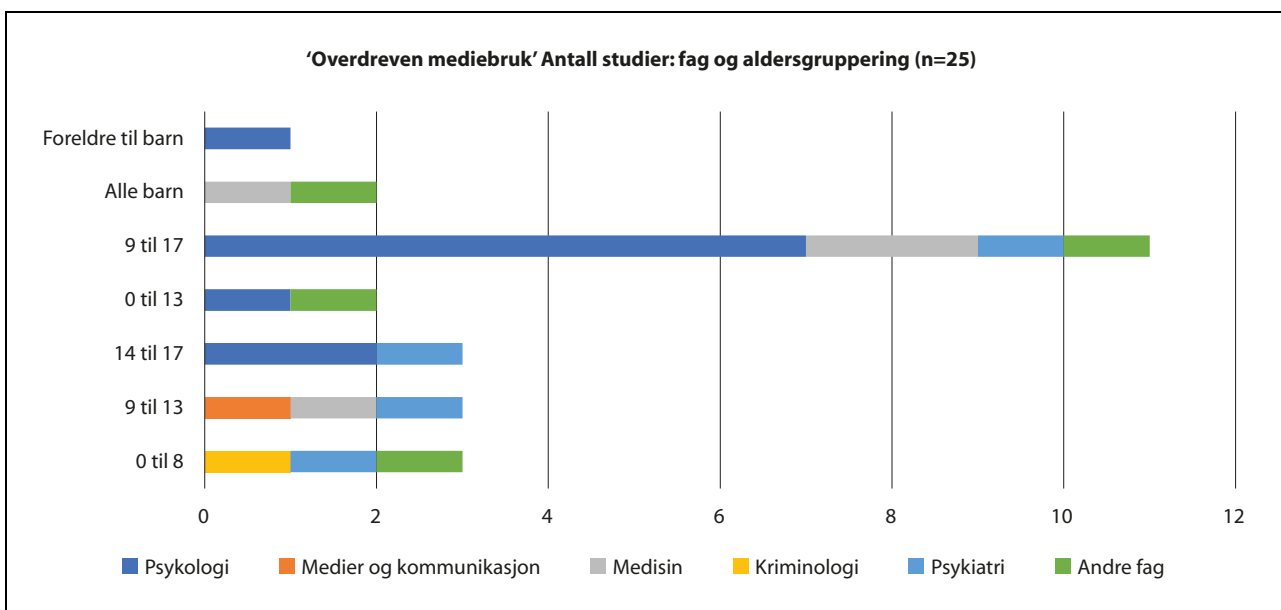
førsel samt psykologisk skade. (Van Petegem et al., 2019) fremhever at foreldres negative oppfatninger om dataspill kan være knyttet til at tid brukt på spill går ut over tid brukt på andre fysiske aktiviteter og sosiale interaksjoner. De mener at foreldre kan også være bekymret for innhold i spill, for eksempel voldelig eller seksuelt innhold). (Gentile et al., 2014) refererer også til 'displacement theory' (Putnam, 1995) og mener at i tillegg til at tid brukt på spill går ut over andre fysiske aktiviteter, at dette kan føre til fedme. De mener også at høyere skjermbruk kan gå ut over

søvn, oppmerksomhetsproblemer og lavere karakter og akademisk engasjement, og at barn kan eksponeres for voldelig, seksuelt og kommersielt innhold i spill som kan være skadelig for dem. (Fu et al., 2020) oppgir dette også i forbindelse med overdreven bruk av mobiltelefon.

De andre studiene knytter skade til en type atferd og bruk av medier som går utover andre deler av livet til barna og ungdommer, for eksempel når barn og ungdom bruker så mye tid på et medium at det går utover deres søvn, sosiale liv, familieliv, akademiske ferdigheter, selvtillit eller

Figur 2.50 'Overdreven mediebruk' Antall studier: fag og metode

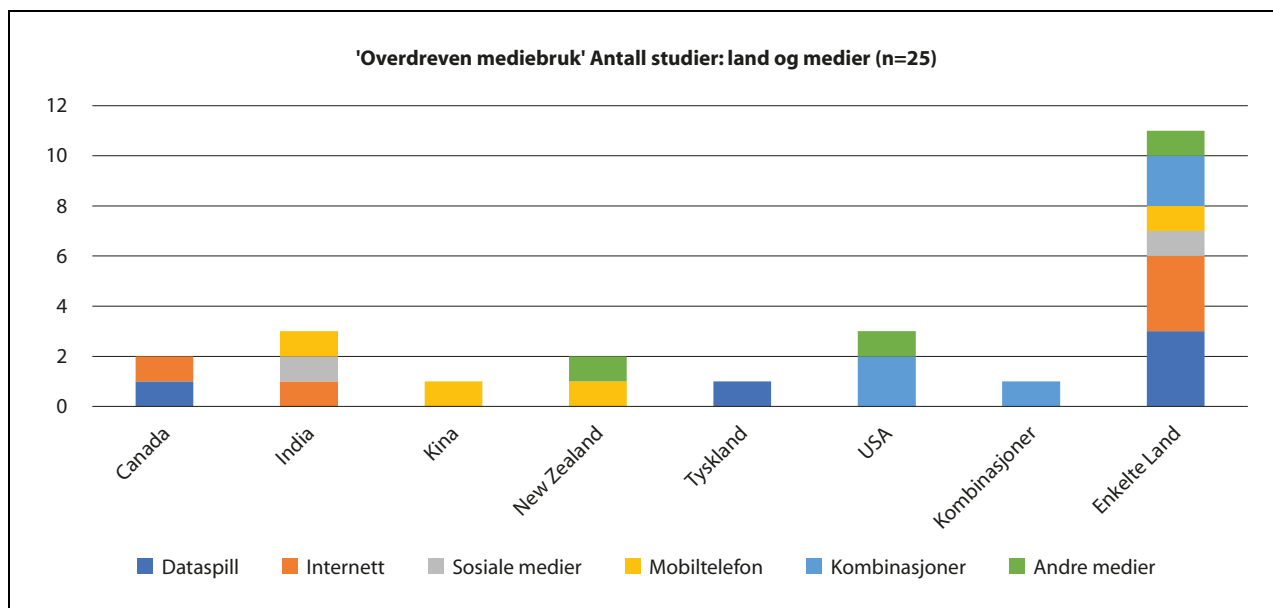
Figur 2.51 'Overdreven mediebruk' Antall studier: fag og aldersgruppering

psykiske helse. Dette regnes som overdreven mediebruk. Studier om medieavhengighet overlapper noe med overdreven mediebruk, men fokuserer på situasjoner hvor barn og ungdom ikke klarer å ta pause eller legge vekk det mediet som de holder på med, men heller føler at de må være til stede på det konstant.

Skaden er målt med tversnittundersøkelser (16); longitudinelle- (5) og kvalitative (3) metoder, samt et eksperiment. To longitudinelle studier og to tversnittundersøkelser tar for seg risikofaktorer som kan føre til overdreven mediebruk eller

medieavhengighet. To longitudinelle studier og fire tversnittundersøkelser samt to kvalitative studier undersøker konsekvensene av medieavhengighet. Ti studier, inkludert et eksperiment, utforsker relasjonen mellom foreldremediering og barn og ungdoms overdrevne mediebruk og medieavhengighet. En av disse studiene er longitudinelt og ser på endringer i forhold mellom disse variabler over tid. To studier faller ikke under disse kategoriene, men ser på prevalens av overdreven mediebruk.

Studiene bruker ulike skalaer og mål for å undersøke assosiasjoner mellom bruk av ulike

Figur 2.52 'Overdreven mediebruk' Antall studier: land og medier

medier og skadelige effekter for barn og unge. Vi oppsummerer disse skalaene her, samt hvordan de fordeler seg på individ, mellommenneskelig og samfunnsnivå.

7.4.3.1 Bruk av skalaer for å måle variabler på individnivå

Studiene som forsker på overdreven bruk av dataspill bruker ulike skalaer for å måle i hvor stor grad barn og unge bruker spill på en måte som er problematisk. (Turner et al., 2012)) bruker en modifisert versjon av 'Problem Video Game Playing'-skalaen som er utviklet av Salguero og Morán (2002, i Turner et al, 2012). (Männikkö et al., 2018) bruker 'Problematic Online Gaming Questionnaire', 'Tech Use Disorders survey' og ber barn og unge i tillegg om å oppgi hvor mange minutter de bruker på dataspill på en vanlig dag og i løpet av en vanlig uke. (Paulus et al., 2018) bruker en skala utviklet for å måle dataspillavhengighet blant barn. (Rehbein & Baier, 2013) bruker 'the Video Game Addiction Scale' (Möbke, Kleimann, & Rehbein, 2007, i Rehbein & Baier, 2013).

Studiene som forsker på overdreven bruk i forbindelse med andre medier, bruker blant annet en skala utviklet av Young (1988) for å måle internettavhengighet (Dufour et al., 2016; Yadav et al., 2013; Y. Yang et al., 2017), og tid brukt på ulike nettaktiviteter. Andre skalaer inkluderer 'Smartphone Addiction Proneness Scale for Youth' (Kim et al, 2014, i Meeus et al., 2019) og 'Compulsive Use' (Andreassen et al 2012) og Fear of Missing

Out (Przybylski et al 2013) som brukes i studien til (Dhir et al., 2018). Andre studier bruker målinger og skalaer som de utvikler selv (Jackson, 2018; Jamir et al., 2019).

Gambling er også målt i to studier med bruk av skalaen for gambling som inngår i DSM-IV fra det Amerikanske Psykiatriske Forbundet (1994, i Floros et al., 2013). Dette er brukt av både Floros et al (2013) og (Choo et al., 2015) mens Floros et al bruker en variant av skalaen som er tilpasset barn.

Helse og trivsel: Studiene bruker i tillegg skalaer for å måle barn og unges helse og trivsel. (Y. Yang et al., 2017) inkluderer skalaer som måler syn på lykke (Peterson et al 2005, i Yang et al. 2017); grad av tilfredshet med livet (Huebner, 1994, i Yang et al. 2017), positiv og negativ påvirkning (Bradburn, 1969, i Yang et al. 2017) samt prososial atferd (Zhang og Kou, 2011, i Yang et al. 2017). Dhir et al (2018), Yadav et al (2013) og Jamir et al (2019) undersøker angst, depresjon og slitenhet ved bruk av ulike etablerte skalaer. (Heim et al., 2007) måler i tillegg sosial kompetanse og selvoppfatning.

Symptomer på individnivå: (Paulus et al., 2018) undersøker ADHD-symptomer blant deltakerne i deres studie ved bruk av en skala utviklet av Döpfner et al, 2008 (i Paulus et al, 2018). (Robertson & Hancox, 2013) undersøker straffedom i New Zealand og Australia knyttet til deltakerne i studien deres.

Risikofaktorer på individnivå: Meeus et al. (2019) bruker skalaen til Novak og Clayton (2001,

i Meeus et al, 2019) for å måle i hvor stor grad deltakerne i deres studie kan regulere egen oppførsel. Robertson & Hancox (2013) måler barns karaktertrekk. Sensasjonssøkende atferd er også undersøkt av (T. Janssen et al., 2018).

(Samaha & Hawi, 2017) undersøker i hvor stor grad barn deltar i fysisk aktivitet samt aktiviteter som ikke er digitale.

7.4.3.2 *Bruk av skalaer for å måle variabler på mellommenneskelig nivå*

I tillegg til å undersøke assosiasjoner mellom faktorer på individnivå undersøker syv av studiene hvordan barns forhold til sine foreldre spiller en rolle i deres overdrevne bruk av ulike medier. Meeus et al. (2019) bruker skalaen for foreldre-mediering utviklet av Valkenburg et al. (2013); og Samaha og Hawi (2017) spør barn om deres foreldres praksis og regler samt om hvor konsekvente foreldrene er med regler om skjermbruk og innhold. Floros et al. (2013) bruker en skala utviklet av Parker (1990, i Floros et al., 2013) for å måle kvalitet i forhold mellom foreldre og barn. Choo et al. (2015) undersøker også dette med en skala utviklet av Resnick et al. (1997, i Choo et al., 2015).

7.4.4 *Overordnede resultater*

Både omfanget av dataspillavhengighet og mobilavhengighet er undersøkt i to studier (Turner et al., 2012; Jamir et al., 2019). I en tverrsnittsundersøkelse med 2 832 elever mellom 12 og 19 år i Ontario, Canada, finner Turner et al. (2012) at 85% av ungdommene i studien har spilt dataspill det siste året, og at 18,3% spiller hver dag. Samtidig viser studien at kun en av deltakerne spiller så ofte at det kan regnes som problematisk. Jamir et al. (2019) gjennomførte en tverrsnittsundersøkelse med 885 elever mellom 13 og 18 år i Nord-India. Forskerne finner at 30,3% av ungdommene i studien er avhengige av mobilen sin, og 33% av disse mener at karakterene deres har blitt dårligere på grunn av mobilbruken. Mobilavhengighet er mer vanlig for gutter, barn som har egen mobiltelefon, bruker en smarttelefon, har en ekstra enhet, eller er deprimerte.

I en tverrsnittsundersøkelse blant 825 elever mellom 10 og 12 år i Norge, finner Heim et al. (2007) at barns bruk av ulike medier er assosiert med noen ulike psykososiale effekter, men at disse effekter er små. Det å bruke medier til underholdning assosierte med lav akademisk prestasjon. Det å bruke nye medier i stor grad assosi-

erte med selvoppfatning av atletisk kompetanse. Det å bruke Gameboy var også assosiert med lav grad av sosial aksept.

7.4.4.1 *Risikofaktorer*

Risikofaktorer for medieavhengighet som er undersøkt over tid, er familieforhold, skoletrivsel, og medieeksponering. Rehbein og Baier (2013) utførte en longitudinell undersøkelse over fem år med 406 barn mellom 9 og 15 år. Forskerne finner at de med én forelder, som opplever lav trivsel, livskvalitet og psykisk helse, som ikke passer inn i miljøet på skolen, eller som spiller dataspill som 10-åringer har større sannsynlighet for å utvikle en avhengighet av TV eller dataspill som 15-åringer. Assosiasjoner mellom internettavhengighet og kjønn er også undersøkt. Dufour et al. (2016) utførte en tverrsnittsundersøkelse med 3938 barn mellom 14 og 17 år i Canada. Forskerne finner at det er ingen signifikante forskjeller mellom risikofaktorer for gutter og jenter. Gutter og jenter bruker derimot internett på forskjellige måter. Jenter bruker internett for å være sosiale på sosiale medier og gutter bruker internett til å spille spill med andre. Denne studien viser at 1,3% av alle ungdommene har en internettavhengighet og at 41,7% er i risikogruppen for å utvikle en avhengighet.

Risikofaktorer for overdreven mediebruk ble undersøkt over to år i en longitudinell studie av Janssen et al. (2018) blant 1023 barn og unge mellom 10 og 15 år i USA (48% var gutter). Deltakerne som hadde en spenningsøkende personlighet, valgte oftere å se på filmer som hadde aldersbegrensninger på grunn av vokseninnhold. Männikkö et al. (2018) gjennomførte en tverrsnittsundersøkelse blant 560 elever i Finland som var mellom 12 og 16 år. Risikofaktorer som assosierte med overdreven bruk av dataspill, var tid brukt på spill, og preferanse for spill-sjanger.

7.4.4.2 *Foreldre-mediering*

Selv om det kun er noen få studier som undersøker risikofaktorer for medieavhengighet og overdreven mediebruk, undersøker flere av studiene om det er en relasjon mellom barns forhold til sine foreldre, foreldre-mediering og medieavhengighet. Choo et al. (2015) gjennomførte en longitudinell undersøkelse over et år med 2601 elever og deres foreldre i Malaysia. De undersøker langtidssosiasjoner mellom foreldres nærhet til barn og ungdom, og restriksjoner til deres bruk av dataspill, på barn og ungdom sine patologiske

spillsymptomer. Studien viser at det er kun nærhet til barna (og ikke restriktiv mediering) som effektivt kan redusere spillsymptomene over tid. (Padilla-Walker et al., 2018) gjennomførte også en longitudinell analyse over to år i USA blant 681 ungdommer mellom 13 og 15 år (49% gutter). Forskerne undersøker om mødres overvåkning av barnas bruk av dataspill kan redusere bruk, og finner en assosiasjon mellom de foreldrene som bruker dataspill sammen med barna for å forstå dem bedre, og redusert medieavhengighet blant barn.

(Gugliandolo et al., 2019) gjennomførte en tverrsnittsundersøkelse med 482 ungdommer mellom 14 og 17 år i Italia. De finner assosiasjoner mellom foreldres bruk av psykologisk kontroll eller frustrasjon og økt avhengighet av internett, dataspill, mobil, og sosiale medier hos ungdom. Barn med inkonsekvente og kontrollerende foreldre bruker også mobilen på en mer problematisk måte.

I et eksperiment introduserte Gentile et al. (2014) 1323 barn mellom 6 og 12 år i USA til et sosialøkonomisk intervensjonsprogram for å kontrollere fedme. Forskerne finner at foreldremediering av barns mediebruk påvirker hvordan barn sover, presterer på skolen og prososial og aggressiv atferd. Forskerne finner at disse effektene er i tillegg medierte av tid brukt på skjerm og eksponering for voldelig medieinnhold.

Floros et al. (2013) undersøker gambling blant 2017 elever mellom 12 og 19 år i en tverrsnittsundersøkelse på Kos i Hellas. Forskerne viser også at oppdragelsesstil er assosiert med gamblingavhengighet, men at strenge restriksjoner ikke har noen effekt på avhengigheten. I en tverrsnittsundersøkelse blant 4770 barn mellom 6 og 11 år i Libanon finner Samaha og Hawi (2017) en assosiasjon mellom overdreven mediebruk og det at foreldre belønner god oppførsel med å tillate skjermbruk, begrenser skjermbruk som straff og bruker skjermbruk for at barna skal være stille.

(Decker et al., 2012) utførte en kvalitativ undersøkelse blant 122 foreldre av barn mellom 4 og 6 år i seks europeiske land. De finner at foreldre opplever at barnehagebarn bruker mye tid foran skjerm, men at det er noe de ikke bekymrer seg for. Disse foreldrene mener at TV-titting kan ha en positiv effekt for læringsprosessen til barna.

7.4.4.3 *Skadelige effekter knyttet til bruk av TV og film*

Tre longitudinelle studier undersøker skaden av overdreven TV-bruk i barndommen (som babyer,

og i alder av 5–15 år) på livet som barn og voksen (Jackson, 2018; Robertson & Hancox, 2013). Jackson (2018) bruker longitudinelle data fra en nasjonal representativ undersøkelse av rundt 5000 barn i USA over 5 år, ved 9 måneder, 2 år og i barnehagealder. Jackson finner at babyer som er eksponert for TV-innhold utvikler lavere sosiale ferdigheter i skolealder. Dette gjelder spesielt hvis de har blitt eksponert for voksen-TV, eller hvor TV er på uten at de voksne snakker eller leker med dem. Robertsen & Hancox (2013) gjennomførte en longitudinell kohortanalyse blant 1037 individer født i New Zealand mellom 1972 og 1973. Denne studien viser at barn og ungdom som har blitt eksponert for overdreven TV-bruk, har større sannsynlighet for å bli dømt for en kriminell handling, ha en antisosial personlighetsdiagnose og større grad av aggressive personlighetstrekk som voksen (Robertson & Hancox, 2013). En siste longitudinell studie utført av Janssen et al. (2018) blant 1023 barn mellom 10 og 15 år i USA viser at det å se aldersbegrensede filmer som barn assosierer med å røyke og å prøve marihuana tidligere i ungdomstiden.

7.4.4.4 *Assosiasjoner mellom internett og sosiale medier, avhengighet*

Yang et al. (2017) og Dhir et al. (2018) undersøker også assosiasjoner mellom avhengigheter knyttet til internett og sosiale medier. Yang et al. (2017) gjennomførte en tverrsnittsundersøkelse blant 2082 barn og unge mellom 13 og 18 år i Kina. Forskerne finner at internettavhengighet undergraver effekten av et meningsfullt liv på trivsel, velferd og psykisk helse; og at medieavhengighet og frykten for å gå glipp av noe (FOMO = fear of missing out) kan trigge sosiale medier-fatigue (utmattelse). Dhir et al. (2018) utførte en longitudinell undersøkelse blant 1144 barn og unge mellom 12 og 18 år i India. Forskerne finner at utmattelse fra sosiale medier er også assosiert med angst og depresjon. Paulus et al. (2018) gjennomførte en tverrsnittsundersøkelse blant 1271 foreldre til barn mellom 0 og 8 år i Tyskland. Forskerne finner en sammenheng mellom barn som har en dataspillavhengighet og en diagnose av oppmerksomhets- og hyperaktivitetsforstyrrelse (ADHD).

To kvalitative studier undersøker ungdommers opplevelser av overdreven mediebruk (Calado et al., 2014; Vacaru et al., 2014). Vacaru et al. (2014) undersøker hvordan 45 barn og unge mellom 13 og 18 år bruker mobiltelefon i New Zealand. Forskerne finner at ungdommer opplever problematiske aspekter ved mobilbruk.

Disse er beskrevet som fysiske, sosiale og psykologiske ulemper, som for eksempel at man kan utvikle en avhengighet av å bruke mobiltelefon. Calado et al. (2014) gjennomførte en fokusgruppe analyse blant 37 deltakerne som var mellom 13 og 26 år. Forskerne finner at ungdommer (mellom 14 og 17 år) opplever fordeler med gambling og regner gambling som en lignende aktivitet som å spille dataspill.

7.4.4.5 Kunnskapsoppsummeringer om overdreven mediebruk

En kunnskapsoppsumming om gambling og en om internettavhengighet ble også funnet i litteratursøket (Ariyabuddhiphongs, 2013; Throuvala et al., 2019). Den første oppsummeringen utforsker utviklingen av gamblingoppførsel fra 1990–2010, og finner at lotteri og skrapelodd var mer populært i de tidligere årene, mens internettgambling tok gradvis over i løpet av de senere årene (Ariyabuddhiphongs, 2013). Det er mer vanlig for gutter enn for jenter å gamble på en problematisk måte på internett. Oppsummeringen viser også at spenningssøkende personlighet og konsentrasjonsproblemer er assosiert med gambling blant ungdommer.

Den andre oppsummeringen utforsker hvilke forskjellige strategier som eksisterer for å begrense internettavhengighet og dataspillavhengighet (Throuvala et al., 2019). Denne oppsummeringen identifiserer at avhengighet er definert som tid brukt på disse mediene, og i tillegg så finner de flere metodologiske problemer med studiene som har som mål å begrense disse avhengighetene.

7.4.5 Norsk og europeisk kontekst

Studiene og oppsummeringene vi fant innenfor kategoriene 'overdreven mediebruk' og 'medieavhengighet' gjenspeilet en internasjonal kontekst, men manglet nordiske studier (med unntak av en studie fra Finland av Männikko et al. 2018, og en norsk studie fra 2007 som så på ulike effekter knyttet til barns bruk av medier). Derfor har vi supplert vårt litteratursøk med studier fra forskerne i EU Kids Online nettverket som har undersøkt dette både i Norge og i 19 andre europeiske land.

Staksrud og Ólafsson (2019, s. 77) finner at 54% av foreldre til norske barn bekymrer seg mye for at barnet deres bruker for mye tid på mobiltelefonen sin. 50% bekymrer seg mye for at barnet bruker internett for mye. 49% bekymrer seg for at barnet

bruker dataspill for mye. Det er dermed mye bekymring blant norske foreldre for at barna deres bruker internett, dataspill og mobiltelefon for mye. Forskerne legger til at frykten for at barn bruker mye tid foran skjermen og kan «bli avhengige» av dette er et opphav til konflikt i mange familier.

Staksrud og Ólafsson (2019) finner også at ulike barn opplever egen bruk av digitale medier på ulike måter og at det dermed er vanskelig å gi et forskningsbasert svar på hvor mye tid er «for mye» i forbindelse med barn og unges bruk av disse medier. Forskerne i EU Kids Online nettverket foretrekker også begrepet «overdreven bruk» heller enn «avhengighet» fordi overdreven bruk er basert på en kompensasjonsmodell, hvor individers bruk kan kompensere for psykiske problemer, ensomhet, eller for å unngå andre problemer (Kardefelt-Winther, 2014), uten at dette nødvendigvis er en indikator for psykisk lidelse (Smahel et al., 2012).

Staksrud og Ólafsson (2019, s. 62) finner at 9% av norske barn opplever at tiden de bruker på nettet skaper problemer for dem minst hver måned, mens 30% opplever dette noen få ganger. Problemer er knyttet til det å la være å sove eller spise på grunn av internettbruk; det å føle seg plaget når de ikke kan være på nettet; det å bruke nettet selv om de ikke egentlig er interessert i det; det å bruke mindre tid enn de burde med familie, venner eller på lekser; det å prøve å bruke mindre tid på internett uten å klare det; det å oppleve konflikt med familie eller venner; eller, det at tiden de bruker på nett skaper problemer for dem. De eldste barna opplever at deres bruk av internett skaper problemer for dem minst hver måned i større grad enn de yngste. De eldste jentene opplever oftere enn gutter at de tar seg i å bruke internett når de ikke egentlig er interessert i det.

Forskerne fra EU Kids Online nettverket legger også til at overdreven bruk av internett kan føre til negative konsekvenser for barn, særlig med tanke på deres helse og velferd. Dette kan føre til emosjonelle utfordringer, lavere mestrings-evne, høyere grad av sensasjonssøking, problemer med søvn, risikofylt atferd, røyking, dårlig diett og lavere grad av fysisk aktivitet, samt andre helserelaterte utfordringer (Smahel et al., 2020).

I og med at noen norske barn opplever utfordringer knyttet til egen bruk av internett og digitale medier, og at dette er et stort område for bekymring for norske foreldre, trengs mer forskning for å kunne undersøke hva slags skadelige effekter norske barn opplever i forbindelse med deres bruk av digitale medier, og hvordan dette påvirker dem på kort og lengre sikt.

7.4.6 Oppsummering og identifisering av forskningshull

I EU Kids Online prosjektet har fokuset for 'overdreven mediebruk' vært tid på internett, i tillegg til alders- og kjønnsvariabler. Utenom dette er det mangel på nordiske studier som utforsker andre variabler som assosierer med overdreven mediebruk hos barn og ungdom. De internasjonale funnene gir oss et innblikk inn i de forskjellige risikofaktorene som underligger medieavhengighet og overdreven mediebruk. Spesielt er foreldrenes rolle fremtredende som en risikofaktor og som en beskyttende faktor for overdreven mediebruk. Barn og ungdom med kontrollerende foreldre bruker internett og TV mer enn de som ikke har kontrollerende foreldre, mens de med nærhet til foreldrene bruker mindre tid.

Vi får også et inntrykk av hvordan overdreven mediebruk og medieavhengighet kan ha skadelige effekter for barn og ungdom i verden. Noen av skadene som beskrives i de internasjonale studiene er redusert velferd, trivsel og psykisk helse. Vi vet også noe om skaden av forskjellige typer mediebruk på barn og ungdommers fremtidige liv, men mangler informasjon om flere ressurser som barn og ungdom kan ta i bruk for å begrense medieavhengighet eller overdreven mediebruk. På lik linje med nettmobbing, kan det være en idé å fokusere på hvordan barn og ungdommer kan lære seg å takle sin eget mediebruk på en hensiktsmessig måte. Internett er et medium som blir brukt jevnlig i livene til barn og ungdom. Samtidig har bruk av digitale medier blitt knyttet opp mot både skole og de sosiale livene til barn og ungdom, og det kan derfor være vanskelig å definere tydelig hva man kan regne som overdreven mediebruk samt hvordan dette kan påvirke ulike barn på ulike måter.

I dette kapitlet har vi lagt frem nyere forskning om skadelige medieeffekter som oppstår i forbindelse med ulike aspekter ved barns atferd i digitale medier. Vi har gitt en oversikt over forskning på dette området, sett på hvordan skadelighetsbegrepet er operasjonalisert og brukt. Vi har også oppsummert overordnende funn og identifisert forskningshull. I neste kapitlet oppsummerer vi overordnende funn fra nyere forskning om skadelige medieeffekter på barn og unge og peker på forskningshull på det overordnede feltet.

8 Overordnede oppsummeringer

I denne rapporten har vi lagt frem forskning om hvordan skadelighetsbegrepet er brukt i ulike

forskningstradisjoner og forskningsprosjekter fra 2007 til 2020. Vi har funnet at forskning om skadelige medieeffekter på barn og unge er omfattende og dekker et stort omfang av ulike aspekter ved barns digitale liv, inkludert mye mer enn det å eksponeres for skadelige eller alvorlig skadelige bilder.

Studiene vi har analysert handler om innholdsrelaterte, kontaktrelaterte og atferdsrelaterte skader. Innholdsrelaterte skader er knyttet til barns eksponering for innhold som er voldelig eller seksuelt i tillegg til innhold om selvskading, selvmord, kroppsidealer, måter å bli veldig tynn på, og alkohol og narkotika. Vi har også sett på forskning som tar for seg skadelige medieeffekter knyttet til kommersielt innhold og andre typer innhold som kan ha en negativ påvirkning på barn og unges psykiske og fysiske helse. I tillegg til eksponering for skadelig innhold har vi også undersøkt forskning om kontakt- og atferdsrelaterte skader. Kontaktrelaterte skader kan oppstå i situasjoner hvor barn og unge er i kontakt med andre på nettet, særlig i forbindelse med ulike typer for seksuell kommunikasjon. Atferdsrelaterte skader kan oppstå i sammenheng med barns atferd ved bruk av digitale medier. Disse inkluderer nettmobbing, digitale hatytringer og overdreven mediebruk.

Vi viser at de færreste studier i materialet vårt definerer skadelige medieeffekter eller viser hvordan de operasjonaliserer dette på en tydelig måte. Dette gjør at det er vanskelig å finne et solid kunnskapsgrunnlag om ulike kategorier for skade, i tillegg til omfang, grad og varighet av skaden. Samtidig, knyttes skade til ulike typer for psykiske, emosjonelle, fysiske og atferdsrelaterte aspekter som barn og unge kan oppleve i forbindelse med mediebruk. Vi diskuterer hvordan skade defineres og operasjonaliseres i ulike studier i kapittel 4, 5, 6 og 7 i denne rapporten, men legger til en overordnet kommentar her.

Innholdsrelaterte skader

Studiene om innholdsrelaterte skader fokuserer på hvordan barn kan oppleve psykologiske eller emosjonelle skader, enten samtidig som, eller etter at de har blitt eksponert for medieinnhold som er definert som skadelig. Flere av studiene undersøker for eksempel om voldelig medieinnhold kan påvirke aggressivt, voldelig eller kriminell oppførsel hos barn og unge.

Skader knyttet til seksuelt medieinnhold viser at barn kan bli opprørt av å se på dette og at det kan påvirke hvordan de oppfører seg seksuelt. En økende bekymring i forskningslitteraturen er at

barn og unge kan bli eksponert for utrygg sex eller andre typer for misbruk, og at eksponering for dette innholdet kan føre til tidlig seksualisering. Noen av studiene undersøker også om barn kan bli desensibilisert for seksuelt innhold over tid. Andre studier fremhever at det er viktig å anerkjenne at barn også kan oppsøke seksuelt og pornografisk innhold med vilje, blant annet for å utforske aspekter ved sin egen kropp og identitet. Barns intensjonalitet i denne forbindelsen er også med på å påvirke hvordan de opplever medieeffekter. Forskning på dette feltet finner også kjønns- og aldersforskjeller i hvordan barn opplever skader knyttet til seksuelt innhold. Særlig jenter og yngre barn blir mer opprørt av å se dette innholdet enn eldre gutter.

Skader knyttet til innhold om selvsykdom og selvmord inkluderer at barn kan bli opprørt av å se dette, samtidig som nettsider som inkluderer dette innholdet kan ha både negative og positive aspekter. Det er mulig at barn opplever disse nettsidene som positivt da de kan finne andre å dele erfaringer med. Dessverre kan bruk av slikt innhold også påvirke eller underbygge psykiske lidelser hos barn og unge. Det samme gjelder innhold om kroppsidealer og måter å bli veldig tynn på som kan være knyttet til anoreksi, bulimi og andre typer for spiseforstyrrelser hos både jenter og gutter. Dette innholdet kan ha en negativ innvirkning på holdningene barn og unge har til sin egen kropp og psykiske helse. Vi har funnet svært få studier som undersøker hvordan ulike aspekter ved barns bruk av disse sider kan være med på å påvirke hvordan de opplever skadelige effekter. I tillegg er det uklart hvordan disse erfaringene henger sammen med mellommenneskelige aspekter slik som sosial sammenligning og press fra jevnaldrende. Siden norske barns opplevelser med dette innholdet er økende så er det et stort behov for mer forskning på dette området.

Et annet type for innhold som kan ha skadelige medieeffekter på barn og unge er kommersielt innhold. Vi har funnet lite forskning på dette i materialet vårt. Dette til tross for at norske barn eksponeres for og opplever kommersielt innhold daglig ved bruk av digitale medier (se f.eks Rosenberg et al, 2019). Det er uklart hvilke farer som er knyttet til kommersielt innhold, men i vårt materiale oppdaget vi assosiasjoner mellom reklame for mat rettet mot barn, og utvikling av fedme hos barn og ungdom. Andre kommersielle farer som kommer frem inkluderer misbruk av barn og unges personopplysninger, sporing av barn og jevnaldrende på nett, og bruk av penger på spill. Dette er et komplekst forskningsområde,

hvor flere tverrfaglige perspektiver trengs for å forstå omfanget, graden og varigheten av kommersielle skader på barn og unges liv.

Selv om mange av de empiriske undersøkelser som vi har sett på i kapittel 4 og 5 viser at det finnes positive assosiasjoner mellom barns eksponering for visse kategorier for medieinnhold og ulike negative utfallsvariabler, demonstrerer vi at disse resultatene både er omstridte, og at motstridene resultater finnes. Ingen av studiene viser kausalitet mellom barns eksponering for medieinnhold og de ulike utfallsvariabler som de undersøker. Disse motstridende funn og konklusjoner viser hvordan ulike metodologiske tilnærminger kan føre til ulike resultater, samt hvor usikkert kunnskapsgrunnlaget på dette feltet er. Det bekrefter også at det finnes utfordringer med operasjonalisering av skadelighetsbegrepet og instrumentene som brukes for å måle dette.

Kontaktrelaterte skader

Kontaktrelaterte skader fokuserer på fire typer seksuell kommunikasjon som foregår mellom barn, andre barn og voksne på nettet. Disse inkluderer sexting, digital kjærestevold, digitalt misbruk og voldtekt. Selv om sexting regnes som et mulig opphav til kontaktrelatert skade, er det også en vanlig praksis blant norsk ungdom og går ut på å dele seksuelle meldinger via mobiltelefonen og internett. Forskning fra EU Kids Online nettverket viser at sexting har blitt mer vanlig i Norge fra 2010 til 2018, særlig blant barn i 15 til 17 års alder (Staksrud & Ólafsson, 2019). Mesteparten av denne kommunikasjonen viser seg også å være samtykkende. Allikevel ønsker ikke 25% av norske barn å motta seksuelle meldinger og blir opprørt når dette skjer. Dette gjelder særlig norske jenter mellom 14 og 17 år.

Forskning i denne kategorien inkluderer studier som gir tydelige definisjoner av de skadene som barn kan oppleve når de kommer i kontakt med andre på nettet. Setty (2017) definerer skade som kan oppstå i forbindelse med sexting som press og tvang til å delta i sexting samt uautorisert deling av bilder. Ungdommene som fortalte om disse opplevelsene i denne intervjustudien opplevde også skam, skyld og ansvarsfølelse. Denne studien bar preg av at disse opplevelsene hovedsakelig påvirket jentene mer enn guttene, og ifølge Setty er dette knyttet til normative oppfatninger om mannlig og kvinnelig seksualitet.

Forskning i vårt materiale viser også at digital kjærestevold oppleves i like stor grad av gutter og jenter, men at jenter blir mer opprørt av det.

Norske tenåringsjenter som er utsatt for kjærestevold, opplever trakassering, kontroll, overvåkning og seksuell tvang (Hellevik, 2019). Dette kan knyttes opp mot ulike aspekter ved digital kommunikasjon som kan fremme anonymitet og usynlighet, samt asynkron kommunikasjon, kommunikasjon som er selvdrevet, basert på egen fantasi, og mangler kontekstuell informasjon om status og autoritet. Disse aspekter er identifisert av Suler (2004) i sin kategorisering av positive og negative aspekter ved digital kommunikasjon. Hellevik (2019) legger også til at varigheten av digital kommunikasjon kan være med å forverre skaden av digital kjærestevold for de som opplever det. Reed et al. (2017) sin studie viser i tillegg at skade som oppstår i forbindelse med digital kjærestevold kan skje både enkelte og gjentatte ganger, samt at det er viktig å kartlegge intensjonene som ligger bak dette.

Selv om ingen av studiene i undersøkelsen vår fokuserer på skade knyttet til digitalt misbruk eller voldtekt, har vi lagt til nordiske studier som undersøker dette. Jonsson et al. (2019) sin studie viser at skader som oppstår i forbindelse med digitalt misbruk er minst like omfattende som de som forplanter seg i forbindelse med fysisk misbruk. Lignende funn er demonstrert i forbindelse med digital voldtekt, hvor voldtektsforbryteren i digitale sammenhenger har mulighet til å være anonym og å kommunisere med offeret døgnet rundt (Fransson et al., 2019).

Selv om definisjoner av skade knyttet til seksuell kommunikasjon er tydeligere enn de andre medieskadene i materialet vårt, så er det lite forskning på dette området og dermed et tynt overordnet kunnskapsgrunnlag.

Atferdsrelaterte skader

Forskning som vi har lagt frem knyttet til atferdsrelaterte skader fordeler seg på temaer om nettmobbing, digitale hatytringer og overdreven mediebruk. De fleste undersøkelsene i denne kategorien gir ikke en direkte definisjon av skade, men det er indirekte beskrevet at nettmobbing for eksempel kan føre til psykisk og fysisk skade. Studiene i materialet vårt undersøker ulike faktorer på individ, mellommenneskelig og samfunnsnivå som er med på å påvirke hvordan barn opplever skadelige medieeffekter knyttet til nettmobbing. Forskningen viser at nettmobbing har assosiasjoner med en rekke psykiske skader. Skadene beskrevet er angst, depresjon, redusert trivsel, lav kroppstillit, tynnhetsidealer og dårlig selvfølelse, samt problemer med å utvikle vennskap, lavere

karakterer, redusert mestringsevne og økt stress. Barn som mobber andre på nettet opplever også depresjon, angst og somatiske symptomer i høyere grad enn andre.

Selv om 42 empiriske studier og 9 kunnskapsoppsummeringer i materialet vårt fokuserer på nettmobbing, og viser til ulike assosiasjoner mellom nettmobbing og psykiske og fysiske variabler, kan ikke funnene sammenlignes fordi de er basert på ulike utvalg og bruker ulike metoder og mål for å undersøke nettmobbing. De færreste studier er basert på nasjonalt representative utvalg. Definisjonen 'nettmobbing' er også beskrevet på forskjellige måter. Noen forskere mener at nettmobbing er en forlengelse av 'vanlig' mobbing og at den dermed skal undersøkes og forstås i tråd med dette. Andre mener at enkelte aspekter ved barns deltakelse i digital kommunikasjon gjør nettmobbing mer kompleks enn 'vanlig' mobbing, og derfor mer problematisk. Kofoed og Staksrud (2019) mener at vi trenger flere metodologiske tilnærminger samt tverrfaglige perspektiver for å forstå barns opplevelser med nettmobbing.

Vi har funnet veldig lite forskning om barns erfaringer med digitale hatytringer. Digitale hatytringer defineres som ytringer med hatefulle intensjoner mot spesifikke samfunnsgrupper. Eksempler inkluderer seksuell legning, religion, kjønn, etnisk bakgrunn, hudfarge og nasjonalitet (Staksrud & Ólafsson, 2019). Hatefulle ytringer gir også et grunnlag for spørsmål om nettet kan brukes til radikaliserings av barn og unge. Det vi vet, fra forskning fra EU Kids Online nettverket, er at norske barn opplever digitale hatytringer og at de har minst tre ulike roller i forbindelse med disse ytringene. De kan eksponeres for slike ytringer, de kan i tillegg føle at ytringene er rettet mot dem eller gruppen de tilhører, og de kan også være med på å skape og dele slike ytringer. Vi trenger mer forskning for å forstå hvordan ulike barn i Norge opplever digitale hatytringer og hvordan disse er knyttet opp mot de ulike aspektene i livene deres, for eksempel gruppe tilhørighet, etnisitet, seksuell legning, religion, kjønn, hudfarge og nasjonalitet. Vi har heller ikke funnet studier som utforsker hvordan norske barns opplevelser med digitale hatytringer kan være knyttet til bruk av internett som en arena for radikaliserings.

Forskning som undersøker overdreven bruk av medier, står overfor en utfordring i hvordan å bruke ulike begreper. En del forskning på dette området har undersøkt 'avhengighet' i forbindelse med mediebruk og sett på om dette er en patologisk lidelse. Forskerne i EU Kids Online nettverket foretrekker begrepet «overdreven bruk» hel-

ler enn «avhengighet» fordi overdreven bruk er basert på en kompensasjonsmodell, hvor individers bruk kan kompensere for psykiske problemer, ensomhet, eller for å unngå andre problemer (Kardefelt-Winther 2013), uten at dette nødvendigvis er en indikator for en psykisk lidelse (Smahel et al., 2012). Samtidig har WHO relativt nylig definert overdreven bruk av dataspill som en lidelse. For at en skal diagnostiseres med 'dataspillavhengighet' skal måten en bruker dataspill på gå utover andre aspekter ved livet på en betydelig måte. Disse aspektene inkluderer familieforhold, vennskap, lekser, søvn, eller spising, og problemene må ha foregått i minst tolv måneder.

De fleste studier i materialet vårt knytter skade i forbindelse med overdreven bruk til en type atferd og bruk av medier som går utover andre deler av livet til barn og unge, for eksempel når barn og ungdom bruker så mye tid på et medium at det går utover deres søvn, sosiale liv, familieliv, akademiske ferdigheter, eller psykiske helse. Studier om medieavhengighet overlapper noe med overdreven mediebruk, men fokuserer på situasjoner hvor barn og ungdom ikke klarer å ta pause eller legge vekk det mediet som de holder på med, men heller føler at de må være til stede på det konstant.

Overdreven mediebruk er et stort tema for bekymring blant norske foreldre. Staksrud og Ólafsson (2019) sin studie viser for eksempel at 54% av foreldre til norske barn bekymrer seg mye for at barnet deres bruker for mye tid på mobiltelefonen sin. 50% har store bekymringer for at sitt eget barn bruker internett for mye. 49% bekymrer seg for at barnet bruker dataspill for mye. Risikofaktorer knyttet til overdreven mediebruk er hvordan barn har det hjemme og på skolen, og hvor mye de bruker medier. Samtidig er det vanskelig å gi et entydig, forskningsbasert svar på hva som kan defineres som overdreven mediebruk. Ulike barn opplever bruk av medier på ulike måter. Allikevel oppgir 9% av norske barn at de opplever at deres eget bruk av digitale medier går ut over andre aspekter ved deres liv (Staksrud & Ólafsson, 2019).

Metodologiske utfordringer

Mesteparten av materialet vi har funnet er psykologiske undersøkelser, deretter studier om medier- og kommunikasjon, etterfulgt av studier fra de følgende fagfeltene: psykiatri, medisin, kriminologi, sosiologi, pediatri, utdanning, informatikk og andre enkelte disipliner. Metodene som brukes går igjen i alle undersøkelser og er for det

meste tverrsnitts- eller longitudinelle metoder. Vi har i mye mindre grad funnet forskning som bruker metodetriangulering, eksperimenter eller kvalitative metoder. Forskingen om skadelige medieeffekter knyttet til barn og unges mediebruk er dermed lite innovativ når det gjelder metodebruk.

Selv om tverrsnittsundersøkelser er ekstremt nyttige for å kartlegge prevalens og undersøke assosiasjoner mellom forskjellige variabler, så trenger vi kvalitativ forskning for å undersøke i dybden hvordan barn som eksponeres for skadelige medieeffekter opplever dette. I tillegg er det nødvendig med metodetriangulering, og flere longitudinelle studier over større tidsintervaller for å forstå omfanget av skaden, og hvordan og hvor lenge barn blir påvirket. En annen utfordring med metodene brukt i materialet vårt, er bruk av selvrapportering. Problemet med selvrapportering er at barn kan svare det de tror at forskerne ønsker å høre, eller det de oppfatter som sosialt akseptabelt.

Det er i tillegg en utfordring at de aller fleste tverrsnittsundersøkelser i materialet vårt ikke er basert på nasjonale, representative utvalg. Disse undersøkelsene bruker også ulike rekrutteringsmetoder og har forskjellige antall deltakere, noe som gjør det vanskelig å sammenligne funn på tvers av studiene på en konsekvent måte.

Longitudinelle studier kan belyse utvikling av forholdet mellom assosiasjoner over tid, men de fleste longitudinelle undersøkelsene i materialet vårt er gjennomført på under to år. Lengre undersøkelser som følger ulike grupper barn (de yngste, de mellomste og de eldste) trengs for å kunne gi bedre, mer nyanserte og presise opplysninger om hvordan barn opplever skadelige effekter knyttet til deres bruk av medier.

De færreste av studiene har hovedfokus på barnas opplevelser av skade. Forskingen fra EU Kids Online viser hvor viktig det er å undersøke barnets perspektiv. For eksempel, så har forskere knyttet til dette nettverket funnet ut av at barn kan ha svært ulike oppfatninger om hva som defineres som seksuelt innhold (cf. Staksrud & Ólafsson, 2019, s. 53–54). Studiene som ikke integrerer barns perspektiver risikerer dermed å bekrefte mulige sammenhenger mellom variabler uten å fange opp mer kunnskap om hvorfor og hvordan de mest sårbare barna blir eksponert for skadelige effekter i deres mediebruk.

Det er heller ikke mange studier i materialet vårt som tar et bredere økologisk fokus for å undersøke skadelige medieeffekter på barn og unge slik som er anbefalt av Livingstone et al. (2017).

Barns digitale liv er preget av interaksjoner og samhandling med andre. Det er derfor vanskelig å undersøke hvordan barn er eksponert for skadelige medieeffekter med en forståelse av barn som passive mottakere av skadelig eller alvorlig skadelig medieinnhold. Det er et behov for flere perspektiver som identifiserer barn som aktører som er med på å delta i og dermed skape medieeffekter. Staksrud og Ólafsson (2019) viser for eksempel at hvordan barn eksponeres for ulike typer for skadelig innhold om selvmord og måter å bli veldig tynn på er økende hos norske barn og unge, og at økningen preges av kjønn og aldersgrupperinger. Men vi vet altfor lite om hvordan barn eksponeres for medieskade, om hvem de mest sårbare barn er, og om hva deres intensjoner er i forbindelse med ulike typer for skader som de kan oppleve. Vi vet også altfor lite om hvordan skadelige medieeffekter kan påvirke barn både på kort og lengre sikt.

Forskere bruker begrepet 'polyviktisering' for å fremheve hvordan barn som opplever risiko i forbindelse med et aspekt ved deres bruk av digitale medier kan også være utsatt for flere andre typer for risiko og skade. For eksempel, finner Barbovski og Staksrud (2020a) at jenter som er opprørt av å eksponeres for seksuelt innhold også er mer sannsynlig for å være utsatt for nettmobbing. Det er dermed viktig å se på hvordan barn opplever skade i forbindelse med deres bruk av digitale medier i et helhetlig perspektiv. Flere analyser trengs i tillegg for å kartlegge hvilke ressurser barn har tilgang til og hvordan dette påvirker deres eksponering for og opplevelse av skadelige medieeffekter.

Det finnes lite forskning på mange av de ulike temaene i materialet vårt, og særlig om barn under åtte år. De få studiene som inkluderer de yngste barna i undersøkelsene sine gjør dette som oftest ved å be foreldre til disse barna om å rapportere om deres eksponering for og bruk av medier, samt om ulike utfallsvariabler. Kunnskapsgrunnlaget om skadelige medieeffekter på barn og unge er dermed svært mangelfullt.

Forskning på dette feltet viser at det er viktig å opprette en balanse mellom barns rettigheter til beskyttelse og deres rettigheter til tilgang til medier og muligheter for deltakelse som dette innebærer. Det at ulike barn påvirkes på ulike måter er også med på å komplisere dette bildet. De aller fleste barn opplever ikke skadelige medieeffekter i forbindelse med bruk av digitale medier, men 25% gjør det, og dette foregår på ulike arenaer, og i ulik grad. Dette tallet har også vist seg å være relativt stabilt over tid (Staksrud & Ólafsson, 2019).

Basert på en studie av barns bruk av TV utført i 1961 konkluderte Schramm et al. (1981) med:

For some children under some conditions some television is harmful. For other children under the same conditions or for the same children under other conditions it may be beneficial. For most children under most conditions, most television is probably neither particularly harmful nor particularly beneficial. This may seem unduly cautious, or full of weasel words, or, perhaps, academic gobbledygook to cover up something inherently simple ... We wish it were. Effects are not that simple (Schramm et al., 1981, s.3).

Dette sitatet brukes ofte for å oppsummere forskning om skadelige medieeffekter på barn og unge og for å påpeke at dette er et komplisert forskningsfelt. Vår litteraturgjennomgang viser at nyere forskning fortsatt bekrefter at ulike barn påvirkes av ulike mediebaserte opplevelser på ulike måter. Samtidig har kunnskap på dette feltet utviklet seg i stor grad siden 1961, og dette i tråd med ulike innovasjoner i medier- og kommunikasjonsteknologi, knyttet i senere år særlig til utviklingen av internett og mobilkommunikasjon. Forskning viser at barn kan oppleve skadelige medieeffekter knyttet til mange ulike aspekter ved deres digitale liv, særlig i forbindelse med uønsket seksuell kommunikasjon, nettmobbing og overdreven mediebruk, men også med ulike typer for innhold, inkludert innhold om selvskadning og suicid eller måter å bli veldig tynn på.

Sterke metodologiske og teoretiske uenigheter på feltet har også vært med på å styrke ulike aspekter ved forskningen. Metaanalysene om skadelige medieeffekter knyttet til eksponering for medieinnhold har for eksempel bidratt til bruk av mer transparente metoder. Debattene om bruk av ulike begreper knyttet til 'nettmobbing' og 'overdreven mediebruk' har også ført til en økt forståelse av disse fenomenene.

Samtidig finner vi ikke et sterkt kunnskapsgrunnlag på akkurat hva slags skader barn opplever i forbindelse med deres mediebruk, særlig med tanke på omfang og grad av skade. Vi finner heller ikke nok kunnskap om hvorfor noen barn påvirkes i større grad enn andre av skadelige medieeffekter. Barn som påvirkes av skadelige medieeffekter trenger hjelp og ressurser for å kunne takle slike situasjoner. Derfor er det nødvendig med flere studier som bruker tverrfaglige perspektiver og metoder for å undersøke skadelige medieeffekter på barn og unge.

9 Referanser

- Addams, J. (1972). *The spirit of youth and the city streets*. University of Illinois Press.
- Albdour, M., Hong, J. S., Lewin, L., & Yarandi, H. (2019). The Impact of Cyberbullying on Physical and Psychological Health of Arab American Adolescents. *Journal of Immigrant and Minority Health, 21*(4), 706–715. <https://doi.org/10.1007/s10903-018-00850-w>
- Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002). Human Aggression. *Annual Review of Psychology, 53*(1), 27–51. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135231>
- Anderson, C. A., Bushman, B. J., Donnerstein, E., Hummer, T. A., & Warburton, W. (2015). SPSSI Research Summary on Media Violence. *Analyses of Social Issues and Public Policy, 15*(1), 4–19. <https://doi.org/10.1111/asap.12093>
- Anderson, J. A. (2008). The Production of Media Violence and Aggression Research: A Cultural Analysis. *American Behavioral Scientist, 51*(8), 1260–1279. <https://doi.org/10.1177/0002764207312019>
- Aran-Ramspott, S., & Rodrigo-Alsina, M. (2013). La noción de violencia en la ficción televisiva: La interpretación infantil. *Comunicar: Revista Científica de Comunicación y Educación, 20*(40), 155–164. <https://doi.org/10.3916/C40-2013-03-06>
- Ariyabuddhiphongs, V. (2013). Adolescent Gambling: A Narrative Review of Behavior and Its Predictors. *International Journal of Mental Health and Addiction, 11*(1), 97–109. <https://doi.org/10.1007/s11469-012-9401-6>
- Ball-Rokeach, S. J., & DeFleur, M. L. (1976). A Dependency Model of Mass-Media Effects. *Communication Research, 3*(1), 3–21. <https://doi.org/10.1177/009365027600300101>
- Bandura, A., Ross, D., & Ross, S. A. (19630101). Transmission of aggression through imitation of aggressive models. *The Journal of Abnormal and Social Psychology, 63*(3), 575. <https://doi.org/10.1037/h0045925>
- Bandura, A., & Walters, R. H. (1965). *Social learning and personality development* (13. [print.]). Holt, Rinehart and Winston.
- Barbovschi, M., & Staksrud, E. (2020a). *The experiences of Norwegian adolescents with online sexual messages*. University of Oslo. https://www.hf.uio.no/imk/forskning/prosjekter/eu-kids-iv/rapporter/eu-kids-online-2020/report_no_experiences-with-sexual-messages_final5.pdf
- Barbovschi, M., & Staksrud, E. (2020b). *The experiences of Norwegian youth (aged 9 to 17) with sexual content online*. University of Oslo. https://www.hf.uio.no/imk/forskning/prosjekter/eu-kids-iv/rapporter/sexuelt-innhold/barbovschi-and-staksrud_sexual-content-report-no_final.pdf
- Barkin, S. L., Finch, S. A., Ip, E. H., Scheindlin, B., Craig, J. A., Steffes, J., Weiley, V., Slora, E., Altman, D., & Wasserman, R. C. (2008). Is Office-Based Counseling About Media Use, Timeouts, and Firearm Storage Effective? Results From a Cluster-Randomized, Controlled Trial. *PEDIATRICS, 122*(1), e15–e25. <https://doi.org/10.1542/peds.2007-2611>
- Barlett, C. P., Gentile, D. A., Chng, G., Li, D., & Chamberlin, K. (2018). Social Media Use and Cyberbullying Perpetration: A Longitudinal Analysis. *Violence and Gender, 5*(3), 191–197. <https://doi.org/10.1089/vio.2017.0047>
- Beullens, K., & Van den Bulck, J. (2008). News, music videos and action movie exposure and adolescents' intentions to take risks in traffic. *Accident Analysis & Prevention, 40*(1), 349–356. <https://doi.org/10.1016/j.aap.2007.07.002>
- Beyens, I., & Valkenburg, P. M. (2019). Parental Media Mediation in Adolescence: A Comparative Study of Parent and Adolescent Reports. *Journal of Broadcasting & Electronic Media, 63*(4), 716–736. <https://doi.org/10.1080/08838151.2019.1680071>
- Beyens, I., Valkenburg, P. M., & Piotrowski, J. T. (2018). Screen media use and ADHD-related behaviors: Four decades of research. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 115*(40), 9875–9881. <https://doi.org/10.1073/pnas.1611611114>
- Blaya, C. (2019). Cyberhate: A review and content analysis of intervention strategies. *Aggression and Violent Behavior, 45*, 163–172. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2018.05.006>
- Bleakley, A., Ellithorpe, M. E., Hennessy, M., Khurana, A., Jamieson, P., & Weitz, I. (2017). Alcohol, Sex, and Screens: Modeling Media Influence on Adolescent Alcohol and Sex Co-Occurrence. *The Journal of Sex Research, 54*(8), 1026–1037. <https://doi.org/10.1080/00224499.2017.1279585>
- Bleakley, A., Ellithorpe, M., & Romer, D. (2016). The Role of Parents in Problematic Internet Use among US Adolescents. *Media and Communication, 4*(3), 24. <https://doi.org/10.17645/mac.v4i3.523>
- Blumler, E. J. G., & Gurevitch, M. (1974). Uses of mass communication by the individual. I W.P.

- Davison & F. T. C. Yu (Red.), *Mass communication research: Major issues and future directions* (s. 11.35). Praeger.
- Boxer, P., Rowell Huesmann, L., Bushman, B. J., O'Brien, M., & Mocerri, D. (2009). The Role of Violent Media Preference in Cumulative Developmental Risk for Violence and General Aggression. *Journal of Youth and Adolescence*, 38(3), 417–428. <https://doi.org/10.1007/s10964-008-9335-2>
- Brocato, E. D., Gentile, D. A., Laczniak, R. N., Maier, J. A., & Ji-Song, M. (2010). Television Commercial Violence. *Journal of Advertising*, 39(4), 95–108. <https://doi.org/10.2753/JOA0091-3367390407>
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Bryce, J., & Fraser, J. (2013). "It's Common Sense That It's Wrong": Young People's Perceptions and Experiences of Cyberbullying. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 16(11), 783–787. <https://doi.org/10.1089/cyber.2012.0275>
- Buckingham, D. (2009). Beyond the competent consumer: The role of media literacy in the making of regulatory policy on children and food advertising in the UK. *International Journal of Cultural Policy*, 15(2), 217–230. <https://doi.org/10.1080/10286630802651602>
- Bushman, B. J., Gollwitzer, M., & Cruz, C. (20141006). There is broad consensus: Media researchers agree that violent media increase aggression in children, and pediatricians and parents concur. *Psychology of Popular Media Culture*, 4(3), 200. <https://doi.org/10.1037/ppm0000046>
- Buss, A. H., & Perry, M. (1992). The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(3), 452. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.63.3.452>
- Byrne, S., & Lee, T. (2011). Toward Predicting Youth Resistance to Internet Risk Prevention Strategies. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 55(1), 90–113. <https://doi.org/10.1080/08838151.2011.546255>
- Cain, N., & Gradisar, M. (2010). Electronic media use and sleep in school-aged children and adolescents: A review. *Sleep Medicine*, 11(8), 735–742. <https://doi.org/10.1016/j.sleep.2010.02.006>
- Calado, F., Alexandre, J., & Griffiths, M. D. (2014). Mom, Dad It's Only a Game! Perceived Gambling and Gaming Behaviors among Adolescents and Young Adults: An Exploratory Study. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 12(6), 772–794. <https://doi.org/10.1007/s11469-014-9509-y>
- Camerini, A.-L., Marciano, L., Carrara, A., & Schulz, P. J. (2020). Cyberbullying perpetration and victimization among children and adolescents: A systematic review of longitudinal studies. *Telematics and Informatics*, 49, 101362. <https://doi.org/10.1016/j.tele.2020.101362>
- Cantril, H., Gaudet, H., & Herzog, H. (1982). *The invasion from Mars: A study in the psychology of panic?: with the complete script of the famous Orson Welles broadcast*. <https://doi.org/10.1515/9781400852833>
- Cassidy, W., Faucher, C., & Jackson, M. (2013). Cyberbullying among youth: A comprehensive review of current international research and its implications and application to policy and practice. *School Psychology International*, 34(6), 575–612. <https://doi.org/10.1177/0143034313479697>
- Castells, M. (2007). Communication, Power and Counter-power in the Network Society. *International Journal of Communication*, 1(1), 29.
- Catherine, B., & Michael, F. (2016). Digital Uses, Victimization and Online Aggression: A Comparative Study Between Primary School and Lower Secondary School Students in France. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 22(2), 285–300. <https://doi.org/10.1007/s10610-015-9293-7>
- Cawood, S. H. (2008). Hulhopperne – Overordning og sårbarheder i begærssubjektiverede maskuliniteter. *Kvinder, Køn & Forskning*, 1–2. <https://doi.org/10.7146/kkf.v0i1-2.27960>
- Cernikova, M., Smahel, D., & Wright, M. F. (2018). Children's Experiences and Awareness about Impact of Digital Media on Health. *Health Communication*, 33(6), 664–673. <https://doi.org/10.1080/10410236.2017.1298197>
- Cerutti, R., Presaghi, F., Spensieri, V., Valastro, C., & Guidetti, V. (2016). The Potential Impact of Internet and Mobile Use on Headache and Other Somatic Symptoms in Adolescence. A Population-Based Cross-Sectional Study. *Headache: The Journal of Head and Face Pain*, 56(7), 1161–1170. <https://doi.org/10.1111/head.12840>
- Chang, F.-C., Chiu, C.-H., Miao, N.-F., Chen, P.-H., Lee, C.-M., Huang, T.-F., & Pan, Y.-C. (2015). Online gaming and risks predict cyberbullying perpetration and victimization in adolescents. *International Journal of Public Health*, 60(2), 257–266. <https://doi.org/10.1007/s00038-014-0643-x>

- Chen, L., Ho, S. S., & Lwin, M. O. (2017). A meta-analysis of factors predicting cyberbullying perpetration and victimization: From the social cognitive and media effects approach. *New Media & Society, 19*(8), 1194–1213. <https://doi.org/10.1177/1461444816634037>
- Chia, S. C. (2010). How Social Influence Mediates Media Effects on Adolescents' Materialism. *Communication Research, 37*(3), 400–419. <https://doi.org/10.1177/0093650210362463>
- Chonchaiya, W., Sirachairat, C., Vijakkhana, N., Wilaisakditipakorn, T., & Pruksananonda, C. (2015). Elevated background TV exposure over time increases behavioural scores of 18-month-old toddlers. *Acta Paediatrica, 104*(10), 1039–1046. <https://doi.org/10.1111/apa.13067>
- Choo, H., Sim, T., Liau, A. K. F., Gentile, D. A., & Khoo, A. (2015). Parental Influences on Pathological Symptoms of Video-Gaming Among Children and Adolescents: A Prospective Study. *Journal of Child and Family Studies, 24*(5), 1429–1441. <https://doi.org/10.1007/s10826-014-9949-9>
- Christian Elledge, L., Williford, A., Boulton, A. J., DePaolis, K. J., Little, T. D., & Salmivalli, C. (2013). Individual and Contextual Predictors of Cyberbullying: The Influence of Children's Provictim Attitudes and Teachers' Ability to Intervene. *Journal of Youth and Adolescence, 42*(5), 698–710. <https://doi.org/10.1007/s10964-013-9920-x>
- Chung, S., & Moon, S.-I. (2016). Is the Third-Person Effect Real? A Critical Examination of Rationales, Testing Methods, and Previous Findings of the Third-Person Effect on Censorship Attitudes: Third-Person Effect. *Human Communication Research, 42*(2), 312–337. <https://doi.org/10.1111/hcre.12078>
- Clarke, P., & Fredin, E. (u.å.). Newspapers, television and political reasoning. *Public Opinion Quarterly, 42*, 143–160.
- Coelho, V. A., & Marchante, M. (2018). Trajectories of Social and Emotional Competencies according to Cyberbullying Roles: A Longitudinal Multilevel Analysis. *Journal of Youth and Adolescence, 47*(9), 1952–1965. <https://doi.org/10.1007/s10964-018-0895-5>
- Coker, T. R., Elliott, M. N., Schwebel, D. C., Windle, M., Toomey, S. L., Tortolero, S. R., Hertz, M. F., Peskin, M. F., & Schuster, M. A. (2015). Media Violence Exposure and Physical Aggression in Fifth-Grade Children. *Academic Pediatrics, 15*(1), 82–88. <https://doi.org/10.1016/j.acap.2014.09.008>
- Comstock, G. (2008). A Sociological Perspective on Television Violence and Aggression. *American Behavioral Scientist, 51*(8), 1184–1211. <https://doi.org/10.1177/0002764207312009>
- Cooper, K., Quayle, E., Jonsson, L., & Svedin, C. G. (2016). Adolescents and self-taken sexual images: A review of the literature. *Computers in Human Behavior, 55*, 706–716. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.10.003>
- Coyne, Sarah M. (20151123). Effects of viewing relational aggression on television on aggressive behavior in adolescents: A three-year longitudinal study. *Developmental Psychology, 52*(2), 284. <https://doi.org/10.1037/dev0000068>
- Coyne, Sarah M., Ehrenreich, S. E., Holmgren, H. G., & Underwood, M. K. (2019). “We’re not gonna be friends anymore”: Associations between viewing relational aggression on television and relational aggression in text messaging during adolescence. *Aggressive Behavior, 45*(3), 319–326. <https://doi.org/10.1002/ab.21821>
- Coyne, Sarah M., & Padilla-Walker, L. M. (2015). Sex, violence, & rock n’ roll: Longitudinal effects of music on aggression, sex, and prosocial behavior during adolescence. *Journal of Adolescence, 41*, 96–104. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2015.03.002>
- Coyne, S.M., Warburton, W. A., Essig, L. W., & Stockdale, L. A. (2018). Violent video games, externalizing behavior, and prosocial behavior: A five-year longitudinal study during adolescence. *Developmental Psychology, 54*(10), 1868–1880. <http://dx.doi.org.ezproxy.uio.no/10.1037/dev0000574>
- Daine, K., Hawton, K., Singaravelu, V., Stewart, A., Simkin, S., & Montgomery, P. (2013). The Power of the Web: A Systematic Review of Studies of the Influence of the Internet on Self-Harm and Suicide in Young People. *PLoS ONE, 8*(10), e77555. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0077555>
- Davis, K., & Koepke, L. (2016). Risk and protective factors associated with cyberbullying: Are relationships or rules more protective? *Learning, Media and Technology, 41*(4), 521–545. <https://doi.org/10.1080/17439884.2014.994219>
- Davison, W. Phillips. (1983). The Third-Person Effect in Communication. *Public Opinion Quarterly, 47*(1), 1. <https://doi.org/10.1086/268763>
- de Bruin, B. (2014). Alcohol in the Media and Young People: What Do We Need for Liberal

- Policy-making? *Public Health Ethics*, 7(1), 35–46. <https://doi.org/10.1093/phe/phu004>
- DeCamp, W., & Ferguson, C. J. (2017). The Impact of Degree of Exposure to Violent Video Games, Family Background, and Other Factors on Youth Violence. *Journal of Youth and Adolescence*, 46(2), 388–400. <https://doi.org/10.1007/s10964-016-0561-8>
- Decker, E. D., Craemer, M. D., Bourdeaudhuij, I. D., Wijndaele, K., Duvinage, K., Koletzko, B., Grammatikaki, E., Iotova, V., Usheva, N., Fernández-Alvira, J. M., Zych, K., Manios, Y., & Cardon, G. (2012). Influencing factors of screen time in preschool children: An exploration of parents' perceptions through focus groups in six European countries. *Obesity Reviews*, 13(s1), 75–84. <https://doi.org/10.1111/j.1467-789X.2011.00961.x>
- den Hamer, A. H., & Konijn, E. A. (2015). Adolescents' Media Exposure May Increase Their Cyberbullying Behavior: A Longitudinal Study. *Journal of Adolescent Health*, 56(2), 203–208. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2014.09.016>
- den Hamer, A., Konijn, E. A., & Keijer, M. G. (2014). Cyberbullying Behavior and Adolescents' Use of Media with Antisocial Content: A Cyclic Process Model. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 17(2), 74–81. <https://doi.org/10.1089/cyber.2012.0307>
- Dennehy, R., Meaney, S., Walsh, K. A., Sinnott, C., Cronin, M., & Arensman, E. (2020). Young people's conceptualizations of the nature of cyberbullying: A systematic review and synthesis of qualitative research. *Aggression and Violent Behavior*, 51, 101379. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2020.101379>
- DePaolis, K., & Williford, A. (2015). The Nature and Prevalence of Cyber Victimization Among Elementary School Children. *Child & Youth Care Forum*, 44(3), 377–393. <https://doi.org/10.1007/s10566-014-9292-8>
- Dhir, A., Yossatorn, Y., Kaur, P., & Chen, S. (2018). Online social media fatigue and psychological wellbeing—A study of compulsive use, fear of missing out, fatigue, anxiety and depression. *International Journal of Information Management*, 40, 141–152. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2018.01.012>
- Drotner, K. (1999). Dangerous Media? Panic Discourses and Dilemmas of Modernity. *Paedagogica Historica*, 35(3), 593–619. <https://doi.org/10.1080/0030923990350303>
- Dufour, M., Brunelle, N., Tremblay, J., Leclerc, D., Cousineau, M.-M., Khazaal, Y., Légaré, A.-A., Rousseau, M., & Berbiche, D. (2016). Gender Difference in Internet Use and Internet Problems among Quebec High School Students. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 61(10), 663–668. <https://doi.org/10.1177/0706743716640755>
- Döring, N. (2014). Consensual sexting among adolescents: Risk prevention through abstinence education or safer sexting? *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 8(1). <https://doi.org/10.5817/CP2014-1-9>
- Ebbeck, M., Yim, H. Y. B., Chan, Y., & Goh, M. (2016). Singaporean Parents' Views of Their Young Children's Access and Use of Technological Devices. *Early Childhood Education Journal*, 44(2), 127–134. <https://doi.org/10.1007/s10643-015-0695-4>
- Elson, M., & Ferguson, C. J. (2014). Twenty-five years of research on violence in digital games and aggression: Empirical evidence, perspectives, and a debate gone astray. *European Psychologist*, 19(1), 33–46. <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000147>
- Espinosa, P., & Clemente, M. (2013). Self-transcendence and Self-oriented Perspective as Mediators between Video game Playing and Aggressive Behaviour in Teenagers. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 23(1), 68–80. <https://doi.org/10.1002/casp.2138>
- Etchells, P. J., Gage, S. H., Rutherford, A. D., & Munafò, M. R. (2016). Prospective Investigation of Video Game Use in Children and Subsequent Conduct Disorder and Depression Using Data from the Avon Longitudinal Study of Parents and Children. *PLOS ONE*, 11(1), e0147732. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0147732>
- Exelmans, L., Custers, K., & Van den Bulck, J. (2015). Violent video games and delinquent behavior in adolescents: A risk factor perspective: Violent Video Games and Delinquent Behavior. *Aggressive Behavior*, 41(3), 267–279. <https://doi.org/10.1002/ab.21587>
- Eyal, K., & Ben-Ami, Y. (2017). It Only Happens Once: Adolescents' Interpretations of Mediated Messages About Sexual Initiation. *Mass Communication and Society*, 20(1), 68–91. <https://doi.org/10.1080/15205436.2016.1187754>
- Fanti, K. A., Demetriou, A. G., & Hawa, V. V. (2012). A longitudinal study of cyberbullying: Examining risk and protective factors. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(2), 168–181. <https://doi.org/10.1080/17405629.2011.643169>

- Ferguson, Christopher J. (2007). Evidence for publication bias in video game violence effects literature: A meta-analytic review. *Aggression and Violent Behavior, 12*(4), 470–482. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2007.01.001>
- Ferguson, Christopher J. (2009). Media Violence Effects: Confirmed Truth or Just Another X-File? *Journal of Forensic Psychology Practice, 9*(2), 103–126. <https://doi.org/10.1080/15228930802572059>
- Ferguson, Christopher J. (2011). Video Games and Youth Violence: A Prospective Analysis in Adolescents. *Journal of Youth and Adolescence, 40*(4), 377–391. <https://doi.org/10.1007/s10964-010-9610-x>
- Ferguson, Christopher J. (2015). Do Angry Birds Make for Angry Children? A Meta-Analysis of Video Game Influences on Children's and Adolescents' Aggression, Mental Health, Prosocial Behavior, and Academic Performance. *Perspectives on Psychological Science, 10*(5), 646–666. <https://doi.org/10.1177/1745691615592234>
- Ferguson, Christopher J. (2019). 13 Reasons Why Not: A Methodological and Meta-Analytic Review of Evidence Regarding Suicide Contagion by Fictional Media. *Suicide and Life-Threatening Behavior, 49*(4), 1178–1186. <https://doi.org/10.1111/sltb.12517>
- Ferguson, Christopher J., & Beresin, E. (2017). Social science's curious war with pop culture and how it was lost: The media violence debate and the risks it holds for social science. *Preventive Medicine, 99*, 69–76. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2017.02.009>
- Ferguson, Christopher J., Nielsen, R. K. L., & Markey, P. M. (2017). Does Sexy Media Promote Teen Sex? A Meta-Analytic and Methodological Review. *Psychiatric Quarterly, 88*(2), 349–358. <https://doi.org/10.1007/s11126-016-9442-2>
- Ferguson, Christopher J., Olson, C. K., Kutner, L. A., & Warner, D. E. (2014). Violent Video Games, Catharsis Seeking, Bullying, and Delinquency: A Multivariate Analysis of Effects. *Crime & Delinquency, 60*(5), 764–784. <https://doi.org/10.1177/0011128710362201>
- Ferguson, Christopher J., Salmond, K., & Modi, K. (2013). Reality Television Predicts Both Positive and Negative Outcomes for Adolescent Girls. *The Journal of Pediatrics, 162*(6), 1175–1180. <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2012.11.067>
- Ferguson, Christopher J., San Miguel, C., & Hartley, R. D. (2009). A Multivariate Analysis of Youth Violence and Aggression: The Influence of Family, Peers, Depression, and Media Violence. *The Journal of Pediatrics, 155*(6), 904–908.e3. <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2009.06.021>
- Ferguson, Christopher J., & Savage, J. (2012). Have recent studies addressed methodological issues raised by five decades of television violence research? A critical review. *Aggression and Violent Behavior, 17*(2), 129–139. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2011.11.001>
- Ferguson, Christopher J., & Wang, J. C. K. (2019). Aggressive Video Games are Not a Risk Factor for Future Aggression in Youth: A Longitudinal Study. *Journal of Youth and Adolescence, 48*(8), 1439–1451. <https://doi.org/10.1007/s10964-019-01069-0>
- Ferguson, Christopher John. (2007). The Good, The Bad and the Ugly: A Meta-analytic Review of Positive and Negative Effects of Violent Video Games. *Psychiatric Quarterly, 78*(4), 309–316. <https://doi.org/10.1007/s11126-007-9056-9>
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford University Press.
- Festl, R., & Quandt, T. (2016). The Role of Online Communication in Long-Term Cyberbullying Involvement Among Girls and Boys. *Journal of Youth and Adolescence, 45*(9), 1931–1945. <https://doi.org/10.1007/s10964-016-0552-9>
- Fikkers, K. M., Piotrowski, J. T., Lugtig, P., & Valkenburg, P. M. (2016). The Role of Perceived Peer Norms in the Relationship Between Media Violence Exposure and Adolescents' Aggression. *Media Psychology, 19*(1), 4–26. <https://doi.org/10.1080/15213269.2015.1037960>
- Fikkers, K., Piotrowski, J., Weeda, W., Vossen, H., & Valkenburg, P. (2013). Double Dose: High Family Conflict Enhances the Effect of Media Violence Exposure on Adolescents' Aggression. *Societies, 3*(3), 280–292. <https://doi.org/10.3390/soc3030280>
- Fischer, P., Greitemeyer, T., Kastenmüller, A., Vogrincic, C., & Sauer, A. (2011). The effects of risk-glorifying media exposure on risk-positive cognitions, emotions, and behaviors: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin, 137*(3), 367–390. <https://doi.org/10.1037/a0022267>
- Fitzpatrick, C., Burkhalter, R., & Asbridge, M. (2019). Adolescent media use and its association to wellbeing in a Canadian national sample. *Preventive Medicine Reports, 14*, 100867. <https://doi.org/10.1016/j.pmedr.2019.100867>
- Fitzpatrick, Caroline, Barnett, T., & Pagani, L. S. (2012). Early Exposure to Media Violence and

- Later Child Adjustment: *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 33(4), 291–297. <https://doi.org/10.1097/DBP.0b013e31824eaab3>
- Fleschler Peskin, M., Markham, C. M., Addy, R. C., Shegog, R., Thiel, M., & Tortolero, S. R. (2013). Prevalence and Patterns of Sexting Among Ethnic Minority Urban High School Students. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 16(6), 454–459. <https://doi.org/10.1089/cyber.2012.0452>
- Floros, G. D., Siomos, K., Fisoun, V., & Geroukalis, D. (2013). Adolescent Online Gambling: The Impact of Parental Practices and Correlates with Online Activities. *Journal of Gambling Studies*, 29(1), 131–150. <https://doi.org/10.1007/s10899-011-9291-8>
- Fransson, E., Martinsen, T. J., & Staksrud, E. (2019). Rape in the age of the Internet. *9780429467608*, 189–204. <https://doi.org/10.4324/9780429467608-12>
- Fredstrom, B. K., Adams, R. E., & Gilman, R. (2011). Electronic and School-Based Victimization: Unique Contexts for Adjustment Difficulties During Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 40(4), 405–415. <https://doi.org/10.1007/s10964-010-9569-7>
- Friedlander, L. J., Connolly, J. A., Pepler, D. J., & Craig, W. M. (20130617). Extensiveness and persistence of aggressive media exposure as longitudinal risk factors for teen dating violence. *Psychology of Violence*, 3(4), 310. <https://doi.org/10.1037/a0032983>
- Frisén, A., & Berne, S. (2020). Swedish adolescents' experiences of cybervictimization and body-related concerns. *Scandinavian Journal of Psychology*, 61(1), 68–76. <https://doi.org/10.1111/sjop.12561>
- Fu, X., Liu, J., Liu, R.-D., Ding, Y., Wang, J., Zhen, R., & Jin, F. (2020). Parental Monitoring and Adolescent Problematic Mobile Phone Use: The Mediating Role of Escape Motivation and the Moderating Role of Shyness. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(5), 1487. <https://doi.org/10.3390/ijerph17051487>
- Gentile, D. A. (2011). The Multiple Dimensions of Video Game Effects. *Child Development Perspectives*, 5(2), 75–81. <https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2011.00159.x>
- Gentile, D. A., Coyne, S., & Walsh, D. A. (2011). Media violence, physical aggression, and relational aggression in school age children: A short-term longitudinal study. *Aggressive Behavior*, 37(2), 193–206. <https://doi.org/10.1002/ab.20380>
- Gentile, D. A., & Gentile, J. R. (2008). Violent Video Games as Exemplary Teachers: A Conceptual Analysis. *Journal of Youth and Adolescence*, 37(2), 127–141. <https://doi.org/10.1007/s10964-007-9206-2>
- Gentile, D. A., Mathieson, L. C., & Crick, N. R. (2011). Media Violence Associations with the Form and Function of Aggression among Elementary School Children. *Social Development*, 20(2), 213–232. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2010.00577.x>
- Gentile, D. A., Reimer, R. A., Nathanson, A. I., Walsh, D. A., & Eisenmann, J. C. (2014). Protective Effects of Parental Monitoring of Children's Media Use: A Prospective Study. *JAMA Pediatrics*, 168(5), 479–484. <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2014.146>
- Gerbner, G., Gross, L., Jackson-Beeck, M., Jeffries-Fox, S., & Signorielli, N. (1978). Cultural Indicators: Violence Profile No. 9. *Journal of Communication*, 28(3), 176–207. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1978.tb01646.x>
- Gofin, R., & Avitzour, M. (2012). Traditional Versus Internet Bullying in Junior High School Students. *Maternal and Child Health Journal*, 16(8), 1625–1635. <https://doi.org/10.1007/s10995-012-0989-8>
- Goodman, G., Bass, J. N., Geenens, D. L., & Popper, C. W. (2006). The MAVRIC-C and MAVRIC-P: A Preliminary Reliability and Validity Study. *Journal of Personality Assessment*, 86(3), 273–290. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa8603_04
- Goodman, R., Meltzer, H., & Bailey, V. (1998). The strengths and difficulties questionnaire: A pilot study on the validity of the self-report version. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 7(3), 125–130. <https://doi.org/10.1007/s007870050057>
- Gottfried, J. A., Vaala, S. E., Bleakley, A., Hennessy, M., & Jordan, A. (2013). Does the Effect of Exposure to TV Sex on Adolescent Sexual Behavior Vary by Genre? *Communication Research*, 40(1), 73–95. <https://doi.org/10.1177/0093650211415399>
- Granovetter, M. S. (1977). The Strength of Weak Ties¹¹This paper originated in discussions with Harrison White, to whom I am indebted for many suggestions and ideas. Earlier drafts were read by Ivan Chase, James Davis, William Michelson, Nancy Lee, Peter Rossi, Charles Tilly, and an anonymous referee; their criticisms resulted in significant improvements. I S.

- Leinhardt (Red.), *Social Networks* (s. 347–367). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-442450-0.50025-0>
- Greenawalt, K. (1992). *Speech, crime, and the uses of language*. Oxford Univ. Press.
- Greitemeyer, T., & Mügge, D. O. (2014). Video Games Do Affect Social Outcomes: A Meta-Analytic Review of the Effects of Violent and Prosocial Video Game Play. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *40*(5), 578–589. <https://doi.org/10.1177/0146167213520459>
- Gugliandolo, M. C., Costa, S., Kuss, D. J., Cuzzocrea, F., & Verrastro, V. (2019). Technological Addiction in Adolescents: The Interplay Between Parenting and Psychological Basic Needs. *International Journal of Mental Health and Addiction*. <https://doi.org/10.1007/s11469-019-00156-4>
- Gunter, W. D., & Daly, K. (2012). Causal or spurious: Using propensity score matching to detangle the relationship between violent video games and violent behavior. *Computers in Human Behavior*, *28*(4), 1348–1355. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.02.020>
- Gvirzman, S. D., Huesmann, L. R., Dubow, E. F., Landau, S. F., Boxer, P., & Shikaki, K. (2016). The Longitudinal Effects of Chronic Mediated Exposure to Political Violence on Ideological Beliefs About Political Conflicts Among Youths. *Political Communication*, *33*(1), 98–117. <https://doi.org/10.1080/10584609.2015.1010670>
- Görzig, A., Milosevic, T., & Staksrud, E. (2017). Cyberbullying Victimization in Context: The Role of Social Inequalities in Countries and Regions. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *48*(8), 1198–1215. <https://doi.org/10.1177/0022022116686186>
- Haravuori, H., Suomalainen, L., Berg, N., Kiviruusu, O., & Marttunen, M. (2011). Effects of media exposure on adolescents traumatized in a school shooting. *Journal of Traumatic Stress*, *24*(1), 70–77. <https://doi.org/10.1002/jts.20605>
- Heatherton, T. F., & Sargent, J. D. (2009). Does Watching Smoking in Movies Promote Teenage Smoking? *Current Directions in Psychological Science*, *18*(2), 63–67. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2009.01610.x>
- Heim, J., Brandtzæg, P. B., Kaare, B. H., Endestad, T., & Torgersen, L. (2007). Children's usage of media technologies and psychosocial factors. *New Media & Society*, *9*(3), 425–454. <https://doi.org/10.1177/1461444807076971>
- Hellevik, P. M. (2019). Teenagers' personal accounts of experiences with digital intimate partner violence and abuse. *Computers in Human Behavior*, *92*, 178–187. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.11.019>
- Hellevik, P., & Øverlien, C. (2016). Teenage intimate partner violence: Factors associated with victimization among Norwegian youths. *Scandinavian Journal of Public Health*, *44*(7), 702–708. <https://doi.org/10.1177/1403494816657264>
- Helsper, E. J., Kalmus, V., Hasebrink, U., Ságvari, B., & de Haan, J. (2013). *Country classification: Opportunities, risks, harm and parental mediation*. The London School of Economics and Political Science. <http://eprints.lse.ac.uk/id/eprint/52023>
- Herzog, H. (1944). What do we really know about daytime serial listeners? I P. F. Lazarsfeld & F. N. Stanton, *Radio Research 1942-1943* (s. 3–33). Duell, Sloan & Pearce.
- Hindmarsh, C. S., Jones, S. C., & Kervin, L. (2015). Effectiveness of alcohol media literacy programmes: A systematic literature review. *Health Education Research*, *30*(3), 449–465. <https://doi.org/10.1093/her/cyv015>
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2013). Social Influences on Cyberbullying Behaviors Among Middle and High School Students. *Journal of Youth and Adolescence*, *42*(5), 711–722. <https://doi.org/10.1007/s10964-012-9902-4>
- Ho, S. S., Lee, E. W. J., & Liao, Y. (2016). Social Network Sites, Friends, and Celebrities: The Roles of Social Comparison and Celebrity Involvement in Adolescents' Body Image Dissatisfaction. *Social Media + Society*, *2*(3), 2056305116664216. <https://doi.org/10.1177/2056305116664216>
- Ho, S. S., Lwin, M. O., Yee, A. Z. H., Sng, J. R. H., & Chen, L. (2019). Parents' responses to cyberbullying effects: How third-person perception influences support for legislation and parental mediation strategies. *Computers in Human Behavior*, *92*, 373–380. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.11.021>
- Hoge, E., Bickham, D., & Cantor, J. (2017). Digital Media, Anxiety, and Depression in Children. *Pediatrics*, *140*(Supplement 2), S76–S80. <https://doi.org/10.1542/peds.2016-1758G>
- Holmgren, H. G., Padilla-Walker, L. M., Stockdale, L. A., & Coyne, S. M. (2019). Parental media monitoring, prosocial violent media exposure, and adolescents' prosocial and aggressive behaviors. *Aggressive Behavior*, *45*(6), 671–681. <https://doi.org/10.1002/ab.21861>

- Hong, S., Lu, N., Wu, D., Jimenez, D. E., & Milanaik, R. L. (2020). Digital sextortion: Internet predators and pediatric interventions. *Current Opinion in Pediatrics*, 32(1), 192–197. <https://doi.org/10.1097/MOP.0000000000000854>
- Horton, D., & Wohl, R. R. (1956). Mass Communication and Para-Social Interaction. *Psychiatry; Washington, Etc.*, 19(3), 215–229.
- Houston, J. B. (2009). Media Coverage of Terrorism: A Meta-Analytic Assessment of Media Use and Posttraumatic Stress. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 86(4), 844–861. <https://doi.org/10.1177/107769900908600408>
- Huston, A. C. (Red.). (1992). *Big world, small screen: The role of television in American society*. University of Nebraska Press.
- Hutson, E., Kelly, S., & Militello, L. K. (2018). Systematic Review of Cyberbullying Interventions for Youth and Parents With Implications for Evidence-Based Practice. *Worldviews on Evidence-Based Nursing*, 15(1), 72–79. <https://doi.org/10.1111/wvn.12257>
- Insel, B. J., & Gould, M. S. (2008). Impact of Modeling on Adolescent Suicidal Behavior. *Psychiatric Clinics of North America*, 31(2), 293–316. <https://doi.org/10.1016/j.psc.2008.01.007>
- Iyengar, S., & Kinder, D. R. (1987). *News that matters: Television and American opinion*. Univ. of Chicago Press.
- Jackson, D. B. (2018). Does TV viewing during toddlerhood predict social difficulties and conduct problems? *Infant and Child Development*, 27(4), e2086. <https://doi.org/10.1002/icd.2086>
- Jacobsen, J. (2018). Straffansvaret for å overlate pornografi til barn. *Tidsskrift for strafferett*, 18(02), 102–130. <https://doi.org/10.18261/issn.0809-9537-2018-02-03>
- James, J., & Proulx, J. (2014). A psychological and developmental profile of sexual murderers: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 19(5), 592–607. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2014.08.003>
- Jamir, L., Duggal, M., Nehra, R., Singh, P., & Grover, S. (2019). Epidemiology of technology addiction among school students in rural India. *Asian Journal of Psychiatry*, 40, 30–38. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2019.01.009>
- Janssen, I., Boyce, W. F., & Pickett, W. (2012). Screen time and physical violence in 10 to 16-year-old Canadian youth. *International Journal of Public Health*, 57(2), 325–331. <https://doi.org/10.1007/s00038-010-0221-9>
- Janssen, T., Cox, M. J., Stoolmiller, M., Barnett, N. P., & Jackson, K. M. (2018). The Role of Sensation Seeking and R-rated Movie Watching in Early Substance Use Initiation. *Journal of Youth and Adolescence*, 47(5), 991–1006. <https://doi.org/10.1007/s10964-017-0742-0>
- Jiow, H. J., Lim, S. S., & Lin, J. (2017). Level Up! Refreshing Parental Mediation Theory for Our Digital Media Landscape: Parental Mediation of Video Gaming. *Communication Theory*, 27(3), 309–328. <https://doi.org/10.1111/comt.12109>
- Jonsson, L. S., Fredlund, C., Priebe, G., Wadsby, M., & Svedin, C. G. (2019). Online sexual abuse of adolescents by a perpetrator met online: A cross-sectional study. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 13(1), 32. <https://doi.org/10.1186/s13034-019-0292-1>
- Kanz, K.-M. (2016). Mediated and moderated effects of violent media consumption on youth violence. *European Journal of Criminology*, 13(2), 149–168. <https://doi.org/10.1177/1477370815608882>
- Kappos, A. D. (2007). The impact of electronic media on mental and somatic children's health. *International Journal of Hygiene and Environmental Health*, 210(5), 555–562. <https://doi.org/10.1016/j.ijheh.2007.07.003>
- Kardefelt-Winther, D. (2014). A conceptual and methodological critique of internet addiction research: Towards a model of compensatory internet use. *Computers in Human Behavior*, 31, 351–354. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.10.059>
- Katsumata, Y., Matsumoto, T., Kitani, M., & Takeshima, T. (2008). Electronic media use and suicidal ideation in Japanese adolescents. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 62(6), 744–746. <https://doi.org/10.1111/j.1440-1819.2008.01880.x>
- Katz, E., & Lazarsfeld, P. F. (2006). *Personal influence: The part played by people in the flow of mass communications* (2nd ed). Transaction Publishers.
- Kırcaburun, K., Kokkinos, C. M., Demetrovics, Z., Király, O., Griffiths, M. D., & Çolak, T. S. (2019). Problematic Online Behaviors among Adolescents and Emerging Adults: Associations between Cyberbullying Perpetration, Problematic Social Media Use, and Psychosocial Factors. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 17(4), 891–908. <https://doi.org/10.1007/s11469-018-9894-8>
- Klapper, J. (1960). *The effects of mass communication*. Free Press.

- Kofoed, J., & Staksrud, E. (2019). 'We always torment different people, so by definition, we are no bullies': The problem of definitions in cyberbullying research. *New Media & Society*, 21(4), 1006–1020. <https://doi.org/10.1177/1461444818810026>
- Krahé, B., Busching, R., & Möller, I. (20120806). Media violence use and aggression among German adolescents: Associations and trajectories of change in a three-wave longitudinal study. *Psychology of Popular Media Culture*, 1(3), 152. <https://doi.org/10.1037/a0028663>
- Kumar Swain, R., & Pati, A. K. (2019). Use of social networking sites (SNSs) and its repercussions on sleep quality, psychosocial behavior, academic performance and circadian rhythm of humans – a brief review. *Biological Rhythm Research*, 1–40. <https://doi.org/10.1080/09291016.2019.1620487>
- Lambrecht, I., Verdoodt, V., & Bellon, J. (2018). Platforms and commercial communications aimed at children: A playground under legislative reform? *International Review of Law, Computers & Technology*, 32(1), 58–79. <https://doi.org/10.1080/13600869.2018.1443378>
- Lancaster, M. (2018). A Systematic Research Synthesis on Cyberbullying Interventions in the United States. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 21(10), 593–602. <https://doi.org/10.1089/cyber.2018.0307>
- Lapidot-Lefler, N., & Hosri, H. (2016). Cyberbullying in a diverse society: Comparing Jewish and Arab adolescents in Israel through the lenses of individualistic versus collectivist cultures. *Social Psychology of Education*, 19(3), 569–585. <https://doi.org/10.1007/s11218-016-9339-9>
- Lasswell, H. (1948). The structure and function of communications in society. I L. Bryson, *The communication of ideas* (s. 37–51). Harper.
- Lee, J. M., Hong, J. S., Yoon, J., Peguero, A. A., & Seok, H. J. (2018). Correlates of Adolescent Cyberbullying in South Korea in Multiple Contexts: A Review of the Literature and Implications for Research and School Practice. *Deviant Behavior*, 39(3), 293–308. <https://doi.org/10.1080/01639625.2016.1269568>
- Lewis, S. P., & Seko, Y. (2016). A Double-Edged Sword: A Review of Benefits and Risks of Online Nonsuicidal Self-Injury Activities. *Journal of Clinical Psychology*, 72(3), 249–262. <https://doi.org/10.1002/jclp.22242>
- Lim, S. A., Kim, E. K., & You, S. (2019). The Effects of Internet use on School Adjustment and Delinquency. *Current Psychology*, 38(3), 901–907. <https://doi.org/10.1007/s12144-017-9668-7>
- Lin, W.-H., Liu, C.-H., & Yi, C.-C. (2020). Exposure to sexually explicit media in early adolescence is related to risky sexual behavior in emerging adulthood. *PLOS ONE*, 15(4), e0230242. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0230242>
- Livingstone, S. (2018). iGen: Why today's super-connected kids are growing up less rebellious, more tolerant, less happy – and completely unprepared for adulthood. *Journal of Children and Media*, 12(1), 118–123. <https://doi.org/10.1080/17482798.2017.1417091>
- Livingstone, S., Kirwil, L., Ponte, C., & Staksrud, E. (2014). In their own words: What bothers children online? *European Journal of Communication*, 29(3), 271–288. <https://doi.org/10.1177/0267323114521045>
- Livingstone, S., Ólafsson, K., Helsper, E. J., Lupiáñez-Villanueva, F., Veltri, G. A., & Folkvord, F. (2017). Maximizing Opportunities and Minimizing Risks for Children Online: The Role of Digital Skills in Emerging Strategies of Parental Mediation: Maximizing Opportunities and Minimizing Risks. *Journal of Communication*, 67(1), 82–105. <https://doi.org/10.1111/jcom.12277>
- Lonigro, A., Schneider, B. H., Laghi, F., Baiocco, R., Pallini, S., & Brunner, T. (2015). Is Cyberbullying Related to Trait or State Anger? *Child Psychiatry & Human Development*, 46(3), 445–454. <https://doi.org/10.1007/s10578-014-0484-0>
- Löfgren-Mårtenson, L., & Månsson, S.-A. (2010). Lust, Love, and Life: A Qualitative Study of Swedish Adolescents' Perceptions and Experiences with Pornography. *Journal of Sex Research*, 47(6), 568–579. <https://doi.org/10.1080/00224490903151374>
- Machakova, H., Blaya, C., Bedrosova, M., Smahel, D., & Staksrud, E. (2020). *Children's Experiences with Cyberhate*. EU Kids Online. https://www.hf.uio.no/imk/forskning/prosjekter/eu-kids-iv/rapporter/hatytringer/euko_cyberhate_22_4_final.pdf
- Martin, K., Porritt, K., & Aromataris, E. (2018). Effectiveness of interventions to control screen use and children's sleep, cognitive and behavioral outcomes: A systematic review protocol. *JBIS Database of Systematic Reviews and Implementation Reports*, 16(6), 1338–1345. <https://doi.org/10.11124/JBISRIR-2017-003522>
- Martins, N. (2013). Televised relational and physical aggression and children's hostile intent attributions. *Journal of Experimental Child Psychology*, 116(4), 945–952. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2013.05.006>

- Martins, N., Mares, M.-L., & Nathanson, A. I. (2019). Mixed Messages: Inconsistent Parental Mediation Indirectly Predicts Teens' Online Relational Aggression. *Journal of Family Communication, 19*(4), 311–328. <https://doi.org/10.1080/15267431.2019.1649264>
- Mattebo, M., Tydén, T., Häggström-Nordin, E., Nilsson, K. W., & Larsson, M. (2014). Pornography and Sexual Experiences Among High School Students in Sweden: *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics, 35*(3), 179–188. <https://doi.org/10.1097/DBP.0000000000000034>
- Mazur, A., Caroli, M., Radziewicz-Winnicki, I., Nowicka, P., Weghuber, D., Neubauer, D., Dembiński, Ł., Crawley, F. P., White, M., & Hadjipanayis, A. (2018). Reviewing and addressing the link between mass media and the increase in obesity among European children: The European Academy of Paediatrics (EAP) and The European Childhood Obesity Group (ECOG) consensus statement. *Acta Paediatrica, 107*(4), 568–576. <https://doi.org/10.1111/apa.14136>
- McHugh, B. C., Wisniewski, P., Rosson, M. B., & Carroll, J. M. (2018). When social media traumatizes teens: The roles of online risk exposure, coping, and post-traumatic stress. *Internet Research, 28*(5), 1169–1188. <https://doi.org/10.1108/IntR-02-2017-0077>
- McQuail, D. (2000). *McQuail's mass communication theory* (4th ed). Sage Publications.
- Meeus, A., Eggermont, S., & Beullens, K. (2019). Constantly Connected: The Role of Parental Mediation Styles and Self-Regulation in Pre- and Early Adolescents' Problematic Mobile Device Use. *Human Communication Research, 45*(2), 119–147. <https://doi.org/10.1093/hcr/hqy015>
- Mehari, K. R., & Farrell, A. D. (2016). Where does cyberbullying fit? A comparison of competing models of adolescent aggression. *Psychology of Violence, 8*(1), 31. <https://doi.org/10.1037/vio0000081>
- Milosevic, T., & Vladisavljevic, M. (2020). Norwegian children's perceptions of effectiveness of social media companies' cyberbullying policies: An exploratory study. *Journal of Children and Media, 14*(1), 74–90. <https://doi.org/10.1080/17482798.2019.1695219>
- Mitchell, K. J., Finkelhor, D., Jones, L. M., & Wolak, J. (2012). *Prevalence and Characteristics of Youth Sexting: A National Study, 129*(1), 10.
- Mitrofan, O., Paul, M., Weich, S., & Spencer, N. (2014). Aggression in children with behavioural/emotional difficulties: Seeing aggression on television and video games. *BMC Psychiatry, 14*(1), 287. <https://doi.org/10.1186/s12888-014-0287-7>
- Moore, P. M., Huebner, E. S., & Hills, K. J. (2012). Electronic Bullying and Victimization and Life Satisfaction in Middle School Students. *Social Indicators Research, 107*(3), 429–447. <https://doi.org/10.1007/s11205-011-9856-z>
- Mulgrew, K. E., Volcevski-Kostas, D., & Rendell, P. G. (2014). The Effect of Music Video Clips on Adolescent Boys' Body Image, Mood, and Schema Activation. *Journal of Youth and Adolescence, 43*(1), 92–103. <https://doi.org/10.1007/s10964-013-9932-6>
- Müller, C. R., Pfetsch, J., Schultze-Krumbholz, A., & Ittel, A. (2018). Does media use lead to cyberbullying or vice versa? Testing longitudinal associations using a latent cross-lagged panel design. *Computers in Human Behavior, 81*, 93–101. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.12.007>
- Männikkö, N., Ruotsalainen, H., Demetrovics, Z., Lopez-Fernandez, O., Myllymäki, L., Miettunen, J., & Kääriäinen, M. (2018). Problematic Gaming Behavior Among Finnish Junior High School Students: Relation to Socio-Demographics and Gaming Behavior Characteristics. *Behavioral Medicine, 44*(4), 324–334. <https://doi.org/10.1080/08964289.2017.1378608>
- Möller, I., Krahé, B., Busching, R., & Krause, C. (2012). Efficacy of an Intervention to Reduce the Use of Media Violence and Aggression: An Experimental Evaluation with Adolescents in Germany. *Journal of Youth and Adolescence, 41*(2), 105–120. <https://doi.org/10.1007/s10964-011-9654-6>
- Nathanson, A. I., Sharp, M. L., Aladé, F., Rasmussen, E. E., & Christy, K. (2013). The Relation Between Television Exposure and Theory of Mind Among Preschoolers: Preschoolers' TV Viewing and Theory of Mind. *Journal of Communication, 63*(6), 1088–1108. <https://doi.org/10.1111/jcom.12062>
- Navarro, R., Larrañaga, E., & Yubero, S. (2018). Differences between Preadolescent Victims and Non-Victims of Cyberbullying in Cyber-Relationship Motives and Coping Strategies for Handling Problems with Peers. *Current Psychology, 37*(1), 116–127. <https://doi.org/10.1007/s12144-016-9495-2>
- Navarro, R., Ruiz-Oliva, R., Larrañaga, E., & Yubero, S. (2015). The Impact of Cyberbullying and Social Bullying on Optimism, Global and School-Related Happiness and Life Satisfaction

- Among 10-12-year-old Schoolchildren. *Applied Research in Quality of Life*, 10(1), 15–36. <https://doi.org/10.1007/s11482-013-9292-0>
- Navarro, R., Serna, C., Martínez, V., & Ruiz-Oliva, R. (2013). The role of Internet use and parental mediation on cyberbullying victimization among Spanish children from rural public schools. *European Journal of Psychology of Education*, 28(3), 725–745. <https://doi.org/10.1007/s10212-012-0137-2>
- Neuman, W. R., & Guggenheim, L. (2011). The Evolution of Media Effects Theory: A Six-Stage Model of Cumulative Research. *Communication Theory*, 21(2), 169–196. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2011.01381.x>
- Nije Bijvank, M., Konijn, E. A., & Bushman, B. J. (2012). “We don’t need no education”: Video game preferences, video game motivations, and aggressiveness among adolescent boys of different educational ability levels. *Journal of Adolescence*, 35(1), 153–162. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2011.04.001>
- Nikkelen, S., Vossen, H., Piotrowski, J., & Valkenburg, P. (2016). Media Violence and Adolescents’ ADHD-Related Behaviors: The Role of Parental Mediation. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 60(4), 657–675. <https://doi.org/10.1080/08838151.2016.1234476>
- Nikkelen, S. W. C., Vossen, H. G. M., Valkenburg, P. M., Velders, F. P., Windhorst, D. A., Jaddoe, V. W. V., Hofman, A., Verhulst, F. C., & Tiemeier, H. (2014). Media Violence and Children’s ADHD-Related Behaviors: A Genetic Susceptibility Perspective: Media Violence and Children’s ADHD. *Journal of Communication*, 64(1), 42–60. <https://doi.org/10.1111/jcom.12073>
- Nikken, P., & Jansz, J. (2014). Developing scales to measure parental mediation of young children’s internet use. *Learning, Media and Technology*, 39(2), 250–266. <https://doi.org/10.1080/17439884.2013.782038>
- Niu, G.-F., Zhou, Z.-K., Sun, X., Yu, F., Xie, X.-C., Liu, Q.-Q., & Lian, S.-L. (2018). Cyber-ostracism and its relation to depression among Chinese adolescents: The moderating role of optimism. *Personality and Individual Differences*, 123, 105–109. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.10.032>
- Noelle-Neumann, E. (1974). The Spiral of Silence a Theory of Public Opinion. *Journal of Communication*, 24(2), 43–51. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1974.tb00367.x>
- Nyborg, G. M. (2006). Kjønn i kommersiell bevegelse. *Norsk medietidsskrift*, 13(01), 61–66.
- Olson, C. K., & Kutner, L. (u.å.). *VIEWPOINTS AND FLASHPOINTS IN THE STUDY OF VIDEO GAME VIOLENCE AND AGGRESSION*. 16.
- Olweus, D. (2012). Cyberbullying: An overrated phenomenon? *European Journal of Developmental Psychology*, 9(5), 520–538. <https://doi.org/10.1080/17405629.2012.682358>
- Opree, S. J., & Kühne, R. (2016). Generation Me in the Spotlight: Linking Reality TV to Materialism, Entitlement, and Narcissism. *Mass Communication and Society*, 19(6), 800–819. <https://doi.org/10.1080/15205436.2016.1199706>
- Orben, A. (2020). Teenagers, screens and social media: A narrative review of reviews and key studies. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 55(4), 407–414. <https://doi.org/10.1007/s00127-019-01825-4>
- O’Reilly, M., Dogra, N., Whiteman, N., Hughes, J., Eruyar, S., & Reilly, P. (2018). Is social media bad for mental health and wellbeing? Exploring the perspectives of adolescents. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 23(4), 601–613. <https://doi.org/10.1177/1359104518775154>
- Pabian, S., & Vandebosch, H. (2016). An Investigation of Short-Term Longitudinal Associations Between Social Anxiety and Victimization and Perpetration of Traditional Bullying and Cyberbullying. *Journal of Youth and Adolescence*, 45(2), 328–339. <https://doi.org/10.1007/s10964-015-0259-3>
- Pabian, S., Vandebosch, H., Poels, K., Van Cleemput, K., & Bastiaensens, S. (2016). Exposure to cyberbullying as a bystander: An investigation of desensitization effects among early adolescents. *Computers in Human Behavior*, 62, 480–487. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.04.022>
- Padilla-Walker, L. M., Coyne, S. M., Collier, K. M., & Nielson, M. G. (20150706). Longitudinal relations between prosocial television content and adolescents’ prosocial and aggressive behavior: The mediating role of empathic concern and self-regulation. *Developmental Psychology*, 51(9), 1317. <https://doi.org/10.1037/a0039488>
- Padilla-Walker, L. M., Coyne, S. M., Kroff, S. L., & Memmott-Elison, M. K. (2018). The Protective Role of Parental Media Monitoring Style from Early to Late Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 47(2), 445–459. <https://doi.org/10.1007/s10964-017-0722-4>
- Padilla-Walker, L. M., Stockdale, L. A., Son, D., Coyne, S. M., & Stinnett, S. C. (2020). Associa-

- tions between parental media monitoring style, information management, and prosocial and aggressive behaviors. *Journal of Social and Personal Relationships*, 37(1), 180–200. <https://doi.org/10.1177/0265407519859653>
- Parker, G. (1990). The parental bonding instrument. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 25(6), 281–282. <https://doi.org/10.1007/BF00782881>
- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2019). The Nature and Extent of Sexting Among a National Sample of Middle and High School Students in the U.S. *Archives of Sexual Behavior*, 48(8), 2333–2343. <https://doi.org/10.1007/s10508-019-1449-y>
- Patton, D. U., Hong, J. S., Ranney, M., Patel, S., Kelley, C., Eschmann, R., & Washington, T. (2014). Social media as a vector for youth violence: A review of the literature. *Computers in Human Behavior*, 35, 548–553. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.02.043>
- Paulus, F. W., Sinzig, J., Mayer, H., Weber, M., & von Gontard, A. (2018). Computer Gaming Disorder and ADHD in Young Children—A Population-Based Study. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 16(5), 1193–1207. <https://doi.org/10.1007/s11469-017-9841-0>
- Peled, Y., Medvin, M. B., Pieterse, E., & Domaniski, L. (2019). Normative beliefs about cyberbullying: Comparisons of Israeli and U.S. youth. *Heliyon*, 5(12), e03048. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2019.e03048>
- Peskin, M. F., Markham, C. M., Shegog, R., Temple, J. R., Baumler, E. R., Addy, R. C., Hernandez, B., Cuccaro, P., Gabay, E. K., Thiel, M., & Emery, S. T. (2017). Prevalence and Correlates of the Perpetration of Cyber Dating Abuse among Early Adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 46(2), 358–375. <https://doi.org/10.1007/s10964-016-0568-1>
- Peters, J. D. (20). *Speaking into the air: A history of the idea of communication* (Paperback ed., [Nachdr.]). Univ. of Chicago Press.
- Peterson, J., & Densley, J. (2017). Cyber violence: What do we know and where do we go from here? *Aggression and Violent Behavior*, 34, 193–200. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.01.012>
- Pieschl, S., Porsch, T., Kahl, T., & Klockenbusch, R. (2013). Relevant dimensions of cyberbullying—Results from two experimental studies. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 34(5), 241–252. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2013.04.002>
- Piotrowski, J. T., & Valkenburg, P. M. (2015). Finding Orchids in a Field of Dandelions: Understanding Children's Differential Susceptibility to Media Effects. *American Behavioral Scientist*, 59(14), 1776–1789. <https://doi.org/10.1177/0002764215596552>
- Postmes, T., Spears, R., & Lea, M. (2002). Inter-group differentiation in computer-mediated communication: Effects of depersonalization. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 6(1), 3–16. <https://doi.org/10.1037/1089-2699.6.1.3>
- Potter, W. J. (2012). *Media effects*. SAGE Publications.
- Potter, W. J. (2016). Evaluating the utility of methodological assumptions in mass media effects research on children. *Journal of Children and Media*, 10(1), 63–71. <https://doi.org/10.1080/17482798.2015.1121891>
- Potter, W. J., & Riddle, K. (2007). A Content Analysis of the Media Effects Literature. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 84(1), 90–104. <https://doi.org/10.1177/107769900708400107>
- Prescott, A. T., Sargent, J. D., & Hull, J. G. (2018). Metaanalysis of the relationship between violent video game play and physical aggression over time. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 115(40), 9882–9888. <https://doi.org/10.1073/pnas.1611617114>
- Price, M., Chin, M. A., Higa-McMillan, C., Kim, S., & Christopher Frueh, B. (2013). Prevalence and Internalizing Problems of Ethn racially Diverse Victims of Traditional and Cyber Bullying. *School Mental Health*, 5(4), 183–191. <https://doi.org/10.1007/s12310-013-9104-6>
- Prot, S., McDonald, K. A., Anderson, C. A., & Gentile, D. A. (2012). Video Games: Good, Bad, or Other? *Pediatric Clinics of North America*, 59(3), 647–658. <https://doi.org/10.1016/j.pcl.2012.03.016>
- Przybylski, A. K., & Weinstein, N. (u.å.). Violent video game engagement is not associated with adolescents' aggressive behaviour: Evidence from a registered report. *Royal Society Open Science*, 6(2), 171474. <https://doi.org/10.1098/rsos.171474>
- Putnam, R. D. (1995). Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, 6(1), 65–78. <https://doi.org/10.1353/jod.1995.0002>
- Pyżalski, J. (2012). From cyberbullying to electronic aggression: Typology of the phenomenon. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 17(3–

- 4), 305–317. <https://doi.org/10.1080/13632752.2012.704319>
- Rasmussen, E. E., Coyne, S. M., Martins, N., & Densley, R. L. (2018). Parental mediation of US youths' exposure to televised relational aggression. *Journal of Children and Media, 12*(2), 192–210. <https://doi.org/10.1080/17482798.2017.1405829>
- Reed, L. A., Tolman, R. M., & Ward, L. M. (2017). Gender matters: Experiences and consequences of digital dating abuse victimization in adolescent dating relationships. *Journal of Adolescence, 59*, 79–89. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2017.05.015>
- Rehbein, F., & Baier, D. (2013). Family-, media-, and school-related risk factors of video game addiction: A 5-year longitudinal study. *Journal of Media Psychology: Theories, Methods, and Applications, 25*(3), 118–128. <https://doi.org/10.1027/1864-1105/a000093>
- Riddle, K., & Di, Z. (2020). Are caregivers concerned about media violence? A survey of U.S. parents' beliefs about specific media violence effects. *Journal of Children and Media, 1*–20. <https://doi.org/10.1080/17482798.2020.1717564>
- Robertson, L. A., & Hancox, R. J. (2013). *Childhood and Adolescent Television Viewing and Antisocial Behavior in Early Adulthood, 131*(3), 10.
- Rodenhizer, K. A. E., & Edwards, K. M. (2019). The Impacts of Sexual Media Exposure on Adolescent and Emerging Adults' Dating and Sexual Violence Attitudes and Behaviors: A Critical Review of the Literature. *Trauma, Violence, & Abuse, 20*(4), 439–452. <https://doi.org/10.1177/1524838017717745>
- Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of innovations*. Free Press. <http://books.google.com/books?id=4wW5AAAAIAAJ>
- Romer, D., Jamieson, P. E., Jamieson, K. H., Lull, R., & Adebimpe, A. (2018). Parental Desensitization to Gun Violence in PG-13 Movies. *Pediatrics, 141*(6), e20173491. <https://doi.org/10.1542/peds.2017-3491>
- Rosenberg, T. G., Storm-Mathisen, A., Steinnes, K. K., & Mainsah, H. (2019). Skreddersøm til barnets beste? Om personvern og markedsføring på norske barns sosiale medieprofiler. *BARN – Forskning Om Barn Og Barndom i Norden, 37*(3–4). <https://doi.org/10.5324/barn.v37i3-4.3388>
- Ruest, S., Gjelsvik, A., Rubinstein, M., & Amanullah, S. (2018). The Inverse Relationship between Digital Media Exposure and Childhood Flourishing. *The Journal of Pediatrics, 197*, 268–274.e2. <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2017.12.016>
- Russell, C. A., Russell, D. W., Boland, W. A., & Grube, J. W. (2014). Television's Cultivation of American Adolescents' Beliefs about Alcohol and the Moderating Role of Trait Reactance. *Journal of Children and Media, 8*(1), 5–22. <https://doi.org/10.1080/17482798.2014.863475>
- Saleem, M., Anderson, C. A., & Gentile, D. A. (2012). Effects of Prosocial, Neutral, and Violent Video Games on Children's Helpful and Hurtful Behaviors. *Aggressive Behavior, 38*(4), 281–287. <https://doi.org/10.1002/ab.21428>
- Samaha, M., & Hawi, N. S. (2017). Associations between screen media parenting practices and children's screen time in Lebanon. *Telematics and Informatics, 34*(1), 351–358. <https://doi.org/10.1016/j.tele.2016.06.002>
- Schramm, W. L., Lyle, J., & Parker, E. B. (1981). *Television in the lives of our children*. Univ. Pr.
- Sears, D., & Freedman, J. L. (u.å.). Selective exposure to information: A critical review. *Public Opinion Quarterly, 31*(2), 194–213.
- Segev, A., Mimouni-Bloch, A., Ross, S., Silman, Z., Maoz, H., & Bloch, Y. (2015). Evaluating Computer Screen Time and Its Possible Link to Psychopathology in the Context of Age: A Cross-Sectional Study of Parents and Children. *PLOS ONE, 10*(11), e0140542. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0140542>
- Sekarasih, L., Walsh, K. R., & Scharrer, E. (2015). «Media Violence Is Made to Attract and Entertain People»: Responses to Media Literacy Lessons on the Effects of and Institutional Motives behind Media Violence. *Journal of Media Literacy Education, 6*(3), 1–13.
- Selkie, E., Evans, Y., Ton, A., Midamba, N., & Moreno, M. A. (2018). Ideas for addressing electronic harassment among adolescents attending a video blogging convention. *BMC Public Health, 18*(1), 973. <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5907-6>
- Setty, E. (2019). Meanings of Bodily and Sexual Expression in Youth Sexting Culture: Young Women's Negotiation of Gendered Risks and Harms. *Sex Roles, 80*(9–10), 586–606. <https://doi.org/10.1007/s11199-018-0957-x>
- Shannon, C. E., & Weaver, W. (1949). *The mathematical theory of communication*. University of Illinois.
- Signal, L. N., Smith, M. B., Barr, M., Stanley, J., Chambers, T. J., Zhou, J., Duane, A., Jenkin, G. L. S., Pearson, A. L., Gurrin, C., Smeaton, A. F., Hoek, J., & Ni Mhurchu, C. (2017). Kids'Cam:

- An Objective Methodology to Study the World in Which Children Live. *American Journal of Preventive Medicine*, 53(3), e89–e95. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2017.02.016>
- Slater, M. D. (2007). Reinforcing Spirals: The Mutual Influence of Media Selectivity and Media Effects and Their Impact on Individual Behavior and Social Identity. *Communication Theory*, 17(3), 281–303. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2007.00296.x>
- Slater, M. D., Henry, K. L., Swaim, R. C., & Anderson, L. L. (2003). Violent Media Content and Aggressiveness in Adolescents: A Downward Spiral Model. *Communication Research*, 30(6), 713–736. <https://doi.org/10.1177/0093650203258281>
- Slavtcheva-Petkova, V., Nash, V. J., & Bulger, M. (2015). Evidence on the extent of harms experienced by children as a result of online risks: Implications for policy and research. *Information, Communication & Society*, 18(1), 48–62. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2014.934387>
- Smahel, D., Brown, B. B., & Blinka, L. (2012). Associations between online friendship and Internet addiction among adolescents and emerging adults. *Developmental Psychology*, 48(2), 381. <https://doi.org/10.1037/a0027025>
- Smahel, D., Machakova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Ólafsson, K., Livingstone, S., & Hasebrink, U. (2020). *EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries* (ISSN 2045-256X). London School of Economics. <http://www.lse.ac.uk/media-and-communications/assets/documents/research/eu-kids-online/reports/EU-Kids-Online-2020-March2020.pdf>
- Smith, S., Ferguson, C., & Beaver, K. (2018). A longitudinal analysis of shooter games and their relationship with conduct disorder and self-reported delinquency. *International Journal of Law and Psychiatry*, 58, 48–53. <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2018.02.008>
- Solum, O. (Red.). (2013). *Film til folket sensur og kinopolitikk i 100 år*. Akademika.
- Sonia Livingstone, Giovanna Mascheroni, & Elisabeth Staksrud. (2017). European research on children's internet use: Assessing the past and anticipating the future. *New Media & Society*, 1461444816685930. <https://doi.org/10.1177/1461444816685930>
- Sontag, L. M., Clemans, K. H., Graber, J. A., & Lyndon, S. T. (2011). Traditional and Cyber Aggressors and Victims: A Comparison of Psychosocial Characteristics. *Journal of Youth and Adolescence*, 40(4), 392–404. <https://doi.org/10.1007/s10964-010-9575-9>
- Spišák, S. (2016). 'Everywhere they say that it's harmful but they don't say how, so I'm asking here': Young people, pornography and negotiations with notions of risk and harm. *Sex Education*, 16(2), 130–142. <https://doi.org/10.1080/14681811.2015.1080158>
- Staksrud, E. (2016). Researching CAM: Our Herculean task. *Journal of Children and Media*, 10(1), 132–137. <https://doi.org/10.1080/17482798.2015.1121890>
- Staksrud, E., Livingstone, S., Haddon, L., & Ólafsson, K. (2009). *What do we know about children's use of online technologies?: A report on data availability and research gaps in Europe [2nd edition]* [Monograph]. EU Kids Online. <http://www.eukidsonline.net/>
- Staksrud, E., & Ólafsson, K. (2016). Hva kjenner tegner europeiske barn som har erfaring med nettsider hvor folk diskuterer måter å ta sitt eget liv på? *Suicidologi*, 21(2), Article 2. <https://doi.org/10.5617/suicidologi.3892>
- Staksrud, E., & Ólafsson, K. (2019). *Tilgang, bruk, risiko og muligheter Norske barn på Internett Resultater fra EU Kids Online-undersøkelsen i Norge 2018*. 84.
- Steinnes, K. K., & Mainsah, H. (2019). *Søte jenter og tøffe gutter: En kunnskapsoppsummering om barn som forbrukere i et kjønnsperspektiv*. Forbruksforskningsinstituttet SIFO. <https://fagarkivet-hioa.archive.knowledgearc.net/handle/20.500.12199/1320>
- Stiglic, N., & Viner, R. M. (2019). Effects of screen time on the health and well-being of children and adolescents: A systematic review of reviews. *BMJ Open*, 9(1), e023191. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2018-023191>
- Stockdale, L. A., Coyne, S. M., Nelson, D. A., & Padilla-Walker, L. M. (2013). Read anything mean lately? Associations between reading aggression in books and aggressive behavior in adolescents. *Aggressive Behavior*, 39(6), 493–502. <https://doi.org/10.1002/ab.21492>
- Stonard, K. E., Bowen, E., Lawrence, T. R., & Price, S. A. (2014). The relevance of technology to the nature, prevalence and impact of Adolescent Dating Violence and Abuse: A research synthesis. *Aggression and Violent Behavior*, 19(4), 390–417. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2014.06.005>
- Stonard, K. E., Bowen, E., Walker, K., & Price, S. A. (2017). "They'll Always Find a Way to Get to You": Technology Use in Adolescent Romantic Relationships and Its Role in Dating Violence

- and Abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 32(14), 2083–2117. <https://doi.org/10.1177/0886260515590787>
- Strasburger, V. C., & Wilson, B. J. (2014). Television violence: Sixty years of research. I *Media violence and children: A complete guide for parents and professionals, 2nd ed* (s. 135–177). Praeger/ABC-CLIO.
- Strassberg, D. S., McKinnon, R. K., Sustaíta, M. A., & Rullo, J. (2013). Sexting by High School Students: An Exploratory and Descriptive Study. *Archives of Sexual Behavior*, 42(1), 15–21. <https://doi.org/10.1007/s10508-012-9969-8>
- Strenziok, M., Krueger, F., Deshpande, G., Lenroot, R. K., van der Meer, E., & Grafman, J. (2011). Fronto-parietal regulation of media violence exposure in adolescents: A multi-method study. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 6(5), 537–547. <https://doi.org/10.1093/scan/nsq079>
- Stänicke, L. I. (2019). *The punished self, the unknown self, and the harmed self: Towards a more nuanced understanding of self-harm in adolescence Submitted*. <https://www.duo.uio.no/handle/10852/71816>
- Stänicke, L. I., Haavind, H., Rø, F. G., & Gullestad, S. E. (2019). Discovering One's Own Way: Adolescent Girls' Different Pathways Into and Out of Self-Harm. *Journal of Adolescent Research*, 0743558419883360. <https://doi.org/10.1177/0743558419883360>
- Suler, J. (2004). The Online Disinhibition Effect. *CyberPsychology & Behavior*, 7(3), 321–326. <https://doi.org/10.1089/1094931041291295>
- Symons, K., Ponnet, K., Emmery, K., Walrave, M., & Heirman, W. (2017). Parental Knowledge of Adolescents' Online Content and Contact Risks. *Journal of Youth and Adolescence*, 46(2), 401–416. <https://doi.org/10.1007/s10964-016-0599-7>
- Taehtinen, R. E., Sigfusdottir, I. D., Helgason, A. R., & Kristjánsson, A. L. (2014). Electronic screen use and selected somatic symptoms in 10–12-year old children. *Preventive Medicine*, 67, 128–133. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2014.07.017>
- Tajfel, H. (1982). *Social identity and intergroup relations*. Cambridge University Press.
- Teng, Z., Nie, Q., Zhu, Z., & Guo, C. (2020). Violent video game exposure and (Cyber)bullying perpetration among Chinese youth: The moderating role of trait aggression and moral identity. *Computers in Human Behavior*, 104, 106193. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2019.106193>
- Throuvala, M. A., Griffiths, M. D., Rennoldson, M., & Kuss, D. J. (2019). School-based Prevention for Adolescent Internet Addiction: Prevention is the Key. A Systematic Literature Review. *Current Neuropharmacology*, 17(6), 507–525. <https://doi.org/10.2174/1570159X16666180813153806>
- Trekels, J., Vangeel, L., & Eggermont, S. (2017). Media ideals and other-sex peer norms among Belgian early adolescents: Equating self-worth with attractiveness. *Journal of Children and Media*, 11(4), 466–484. <https://doi.org/10.1080/17482798.2017.1348371>
- Turkle, S. (2011). *Alone together: Why we expect more from technology and less from each other* (Paperback first published). Basic Books.
- Turner, N. E., Paglia-Boak, A., Ballon, B., Cheung, J. T. W., Adlaf, E. M., Henderson, J., Chan, V., Rehm, J., Hamilton, H., & Mann, R. E. (2012). Prevalence of Problematic Video Gaming among Ontario Adolescents. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 10(6), 877–889. <https://doi.org/10.1007/s11469-012-9382-5>
- Twenge, J. M. (2018). *iGen: Why today's super-connected kids are growing up less rebellious, more tolerant, less happy?: and completely unprepared for adulthood: and what that means for the rest of us*. Atria Books.
- Vacaru, M. A., Shepherd, R. M., & Sheridan, J. (2014). New Zealand Youth and Their Relationships with Mobile Phone Technology. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 12(5), 572–584. <https://doi.org/10.1007/s11469-014-9488-z>
- Valcke, M., De Wever, B., Van Keer, H., & Schellens, T. (2011). Long-term study of safe Internet use of young children. *Computers & Education*, 57(1), 1292–1305. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2011.01.010>
- Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2009). The Effects of Instant Messaging on the Quality of Adolescents' Existing Friendships: A Longitudinal Study. *Journal of Communication*, 59(1), 79–97. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2008.01405.x>
- Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2011). Online Communication Among Adolescents: An Integrated Model of Its Attraction, Opportunities, and Risks. *Journal of Adolescent Health*, 48(2), 121–127. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2010.08.020>
- Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2013). Comm Research—Views from Europe| Five Challenges for

- the Future of Media-Effects Research. *International Journal of Communication*, 7(0), 19.
- Valkenburg, P. M., Peter, J., & Walther, J. B. (2016). Media Effects: Theory and Research. *Annual Review of Psychology*, 67(1), 315–338. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-122414-033608>
- Valkenburg, P. M., Piotrowski, J. T., Hermanns, J., & Leeuw, R. de. (2013). Developing and Validating the Perceived Parental Media Mediation Scale: A Self-Determination Perspective. *Human Communication Research*, 39(4), 445–469. <https://doi.org/10.1111/hcre.12010>
- van Oosten, J. M. F., & Vandenbosch, L. (2017). Sexy online self-presentation on social network sites and the willingness to engage in sexting: A comparison of gender and age. *Journal of Adolescence*, 54, 42–50. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2016.11.006>
- Van Petegem, S., de Ferrer, E., Soenens, B., van Rooij, A. J., & Van Looy, J. (2019). Parents' Degree and Style of Restrictive Mediation of Young Children's Digital Gaming: Associations with Parental Attitudes and Perceived Child Adjustment. *Journal of Child and Family Studies*, 28(5), 1379–1391. <https://doi.org/10.1007/s10826-019-01368-x>
- Vangeel, J., Beullens, K., Vervoort, L., Cock, N. D., Lippevelde, W. V., Goossens, L., & Eggermont, S. (2017). The Role Behavioral of Activation and Inhibition in Explaining Adolescents' Game Use and Game Engagement Levels. *Media Psychology*, 20(1), 116–143. <https://doi.org/10.1080/15213269.2016.1142378>
- Vangeel, L., Vandenbosch, L., Eggermont, S., & Wright, P. J. (2020). A longitudinal investigation of television viewing in adolescence and sexual perfectionism and satisfaction in adulthood. *Communication Monographs*, 87(2), 223–243. <https://doi.org/10.1080/03637751.2019.1683216>
- Veldhuis, J., Konijn, E. A., & Seidell, J. C. (2014). Negotiated media effects. Peer feedback modifies effects of media's thin-body ideal on adolescent girls. *Appetite*, 73, 172–182. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2013.10.023>
- Velki, T., & Jagodi, G. K. (2017). Testing the Moderating Role of Social Context on Media Violence Effect in the Case of Peer Aggression among Adolescents. *Studia Psychologica*, 59(1), 34–49. <https://doi.org/10.21909/sp.2017.01.729>
- Vernon, L., Barber, B. L., & Modecki, K. L. (2015). Adolescent Problematic Social Networking and School Experiences: The Mediating Effects of Sleep Disruptions and Sleep Quality. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 18(7), 386–392. <https://doi.org/10.1089/cyber.2015.0107>
- Vossen, H. G. M., Piotrowski, J. T., & Valkenburg, P. M. (2017). The Longitudinal Relationship Between Media Violence and Empathy: Was It Sympathy All Along? *Media Psychology*, 20(2), 175–193. <https://doi.org/10.1080/15213269.2015.1121825>
- Walker, S., Sanci, L., & Temple-Smith, M. (2013). Sexting: Young Women's and Men's Views on Its Nature and Origins. *Journal of Adolescent Health*, 52(6), 697–701. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2013.01.026>
- Walrave, M., Heirman, W., & Hallam, L. (2014). Under pressure to sext? Applying the theory of planned behaviour to adolescent sexting. *Behaviour & Information Technology*, 33(1), 86–98. <https://doi.org/10.1080/0144929X.2013.837099>
- WALTHER, J. B. (1992). Interpersonal Effects in Computer-Mediated Interaction: A Relational Perspective. *Communication Research*, 19(1), 52–90. <https://doi.org/10.1177/009365092019001003>
- WALTHER, J. B. (1996). Computer-Mediated Communication: Impersonal, Interpersonal, and Hyperpersonal Interaction. *Communication Research*, 23(1), 3–43. <https://doi.org/10.1177/009365096023001001>
- Wartella, E., & Reeves, B. (1985). Historical Trends in Research on Children and the Media: 1900–1960. *Journal of Communication*, 35(2), 118–133. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1985.tb02238.x>
- Weaver, A. J., Jensen, J. D., Martins, N., Hurley, R. J., & Wilson, B. J. (2011). Liking Violence and Action: An Examination of Gender Differences in Children's Processing of Animated Content. *Media Psychology*, 14(1), 49–70. <https://doi.org/10.1080/15213269.2010.547829>
- Webb, T., & Martin, K. (2012). Evaluation of a Us School-Based Media Literacy Violence Prevention Curriculum on Changes in Knowledge and Critical Thinking Among Adolescents. *Journal of Children and Media*, 6(4), 430–449. <https://doi.org/10.1080/17482798.2012.724591>
- Weems, C. F., Scott, B. G., Banks, D. M., & Graham, R. A. (2012). Is TV Traumatic for All Youths? The Role of Preexisting Posttraumatic-Stress Symptoms in the Link Between Disaster Coverage and Stress. *Psychological Science*, 23(11), 1293–1297. <https://doi.org/10.1177/0956797612446952>

- Williams, M. L., Burnap, P., Javed, A., Liu, H., & Ozalp, S. (2019). Hate in the Machine: Anti-Black and Anti-Muslim Social Media Posts as Predictors of Offline Racially and Religiously Aggravated Crime. *The British Journal of Criminology*, *59*(4), 499–518. <https://doi.org/10.1093/bjc/azz049>
- Yadav, P., Banwari, G., Parmar, C., & Maniar, R. (2013). Internet addiction and its correlates among high school students: A preliminary study from Ahmedabad, India. *Asian Journal of Psychiatry*, *6*(6), 500–505. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2013.06.004>
- Yang, F., Salmon, C. T., Pang, J. S., & Cheng, W. J. (2015). Media exposure and smoking intention in adolescents: A moderated mediation analysis from a cultivation perspective. *Journal of Health Psychology*, *20*(2), 188–197. <https://doi.org/10.1177/1359105313501533>
- Yang, Y., Li, P., Fu, X., & Kou, Y. (2017). Orientations to Happiness and Subjective Well-Being in Chinese Adolescents: The Roles of Prosocial Behavior and Internet Addictive Behavior. *Journal of Happiness Studies*, *18*(6), 1747–1762. <https://doi.org/10.1007/s10902-016-9794-1>
- Ybarra, M. L., Mitchell, K. J., & Korchmaros, J. D. (2011). National Trends in Exposure to and Experiences of Violence on the Internet Among Children. *PEDIATRICS*, *128*(6), e1376–e1386. <https://doi.org/10.1542/peds.2011-0118>
- Ybarra, Michele L., & boyd, danah. (2015). Can clans protect adolescent players of massively multiplayer online games from violent behaviors? *International Journal of Public Health*, *60*(2), 267–276. <https://doi.org/10.1007/s00038-014-0637-8>
- Ybarra, Michele L., Huesmann, L. R., Korchmaros, J. D., & Reisner, S. L. (2014). Cross-sectional associations between violent video and computer game playing and weapon carrying in a national cohort of children. *Aggressive Behavior*, *40*(4), 345–358. <https://doi.org/10.1002/ab.21526>
- Ybarra, Michele L., Strasburger, V. C., & Mitchell, K. J. (2014). Sexual Media Exposure, Sexual Behavior, and Sexual Violence Victimization in Adolescence. *Clinical Pediatrics*, *53*(13), 1239–1247. <https://doi.org/10.1177/0009922814538700>
- Young People, Tarapdar, S., & Kellett, M. (2013). Cyberbullying: Insights and Age-Comparison Indicators from a Youth-Led Study in England. *Child Indicators Research*, *6*(3), 461–477. <https://doi.org/10.1007/s12187-012-9177-z>
- Yubero, S., Larrañaga, E., Villora, B., & Navarro, R. (2017). Negative Peer Relationships on Piracy Behavior: A Cross-Sectional Study of the Associations between Cyberbullying Involvement and Digital Piracy. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *14*(10), 1180. <https://doi.org/10.3390/ijerph14101180>
- Zhang, Q., Cao, Y., Gao, J., Yang, X., Rost, D. H., Cheng, G., Teng, Z., & Espelage, D. L. (2019). Effects of cartoon violence on aggressive thoughts and aggressive behaviors. *Aggressive Behavior*, *45*(5), 489–497. <https://doi.org/10.1002/ab.21836>
- Zillmann, D., & Cantor, J. (1975). The disposition theory of humour and mirth. I J. Chapman & H. C. Foot (Red.), *Humour and laughter: Theory, research and applications* (s. 95–115). Wiley.
-

Norges offentlige utredninger 2020

Arbeids- og sosialdepartementet:

NOU 2020: 8 Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2020
NOU 2020: 9 Blindsonen

Barne- og familiedepartementet:

NOU 2020: 14 Ny barnelov

Finansdepartementet:

NOU 2020: 7 Verdier og ansvar

Helse- og omsorgsdepartementet:

NOU 2020: 1 Tjenester til personer med
autismespekterforstyrrelser og til personer
med Tourettes syndrom

Justis- og beredskapsdepartementet:

NOU 2020: 4 Straffelovrådets utredning nr. 1
NOU 2020: 5 Likhhet for loven
NOU 2020: 10 Straffelovrådets utredning nr. 2
NOU 2020: 11 Den tredje statsmakt
NOU 2020: 17 Varslede drap?

Kommunal- og moderniseringsdepartementet:

NOU 2020: 6 Frie og hemmelige valg
NOU 2020: 12 Næringslivets betydning for levende og
bærekraftige lokalsamfunn
NOU 2020: 15 Det handler om Norge
NOU 2020: 16 Levekår i byer

Kunnskapsdepartementet:

NOU 2020: 2 Fremtidige kompetansebehov III
NOU 2020: 3 Ny lov om universiteter og høyskoler
NOU 2020: 16 Levekår i byer

Nærings- og fiskeridepartementet:

NOU 2020: 12 Næringslivets betydning for levende og
bærekraftige lokalsamfunn
NOU 2020: 13 Private aktører i velferdsstaten

Bestilling av publikasjoner

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon
www.publikasjoner.dep.no
Telefon: 22 24 00 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på
www.regjeringen.no

Omslagsbilde: Andreas Galtung

Trykk: Departementenes sikkerhets- og
serviceorganisasjon – 03/2021